శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమః

వమ్" ॥ ఇతి శ్లోకద్వయం పఠిత్వా 'శ్రీరఘునన్దనపరబ్రహ్మణే నమః' ఇత్యుక్త్వా పారాయణ మారభేత.

పారాయణసమాపనేఽనుసన్ధేయశ్లోకక్రమః — ఏవ మేత త్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః । ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్ ॥౧॥ లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుత స్తేషాం పరాభవః । యేషా మిన్దీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః ॥ ౨ ॥ కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ । దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సన్తు నిర్భయాః ॥ ౩ ॥ కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః । శ్రీరఙ్గనాథో జయతు శ్రీరఙ్గశ్రీశ్చ వర్ధతామ్ ॥ ౪ ॥ స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః । గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు ॥ ౫ ॥ మఙ్గళం కోసలేన్ద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే । చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మఙ్గళమ్ ॥౬॥ వేదవేదాన్తవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే । పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మఙ్గళమ్ ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రాన్తరఙ్గాయ మిథిలానగరీపతేః । భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మఙ్గళమ్ ॥ ౮ ॥ పితృభక్తాయ సతతం భ్రాతృభి స్సహ సీతయా । నన్దితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ మఙ్గళమ్॥ ౯ ॥ త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే । సేవ్యాయ సర్వయమినాం ధీరోదారాయ మఙ్గళమ్॥ ౧౦॥ సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే । సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మఙ్గళమ్॥ ౧౧॥ దణ్డకారణ్యవాసాయ ఖణ్డితామరశత్రవే । గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయాస్తు మఙ్గళమ్ ॥ ౧౨ ॥ సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే।సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోద్రిక్తాయ మఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ హనుమత్సమవేతాయ హరీశాభీష్టదాయినే । వాలిప్రమథనాయాస్తు మహాధీరాయ మఙ్గళమ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతూల్లఙ్ఘితసిన్ధవే । జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మఙ్గళమ్॥౧౫॥ఆసాద్య నగరీం దివ్యా మభిషిక్తాయ సీతయా । రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మఙ్గళమ్॥ మఙ్గళాశాసనపరై ర్మదాచార్యపురోగమైః । సర్వైశ్చ పూర్వై రాచార్యై స్సత్కృతాయాస్తు మఙ్గళమ్॥౧౭॥కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనా వా ప్రకృతే స్స్వభావాత్ । కరోమి యద్య త్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥ — తతః పితామహ స్యేత్యారభ్య స్వాచార్యపర్యన్తశ్లోకా అనుసన్ధేయాః యద్వా స్వాచార్య మారభ్య శ్రీధరపర్యన్తా గురుపరమ్పరాఽనుసన్ధేయా. సీతావివాహపట్టాభిషేకసర్గయో స్తు "ఇయం సీతా మమ సుతా" "అభ్యషిఞ్చ న్నరవ్యాఘ్రమ్" ఇతి శ్లోకపఠనా త్పూర్వం మధ్యే విశేషతో భగవదారాధనం చ కర్తవ్యమ్॥

శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమః

స్మార్తాదీనాం శ్రీరామాయణోపక్రమేఽనుసన్ధేయశ్లోకక్రమః.

ఆదౌ శ్రీమహాగణపతిధ్యానమ్—శుక్లాम्बరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ । ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాన్తయే ॥ ౧ ॥ అగజాననపద్మార్కం గజాననమహర్నిశమ్ । అనేకదన్తం భక్తానామేకదన్తముపాస్మహే ॥ ౨ ॥ వాగీశాద్యాస్సుమనసస్సర్వార్థానాముపక్రమే । యం నత్వా కృతకృత్యాస్స్యుస్తం నమామి గజాననమ్ ॥

సరస్వతీప్రార్థనా—శారదా శారదామ్భోజవదనా వదనామ్బుజే । సర్వదా సర్వదాఽస్మాకం సన్నిధిం సన్నిధిం క్రియాత్ ॥౧॥ యా కున్దేన్దుతుషారహారధవళా యా శుభ్రవస్త్రావృతా యా వీణావరదణ్డమణ్డితకరా యా శ్వేతపద్మాసనా । యా బ్రహ్మాచ్యుతశఙ్కరప్రభృతిభిర్దేవైస్సదా పూజితా సా మాం పాతు సరస్వతీ భగవతీ నిశ్శేషజాడ్యాపహా ॥ ౨ ॥ దోర్భిర్యుక్తా చతుర్భిస్స్ఫటికమణిమయీమక్షమాలాం దధానా హస్తేనైకేన పద్మం సితమపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ। భాసా కున్దేన్దుశఙ్ఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానాఽసమానా సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా ॥

వాల్మీకినమస్క్రియా—కూజన్తం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్। ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వన్దే వాల్మీకికోకిలమ్ ॥ ౧ ॥ వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః । శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౨ ॥ యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్ । అతృప్తస్తం మునిం వన్దే ప్రాచేతసమకల్మషమ్ ॥

ఆఞ్జనేయనమస్క్రియా— గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్ । రామాయణమహామాలారత్నం వన్దేఽనిలాత్మజమ్ ॥ ౧ ॥ అఞ్జనానన్దనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్ । కపీశమక్షహన్తారం వన్దే లఙ్కాభయఙ్కరమ్ ॥ ౨ ॥ అమితీకృతమార్తాణ్డం గోష్పదీకృతసాగరమ్। తృణీకృతదశగ్రీవమాఞ్జనేయం నమామ్యహమ్॥ ఉల్లఙ్ఘ్య సిన్ధోస్సలిలం సలీలం యశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః। ఆదాయ తేనైవ దదాహ లఙ్కాం నమామి తం ప్రాఞ్జలిరాఞ్జనేయమ్॥ ౪ ॥ ఆఞ్జనేయమతిపాటలాననం కాఞ్చనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్। పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననన్దనమ్ ॥ ౫ ॥ యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాఞ్జలిమ్। బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాన్తకమ్ ॥ ౬ ॥ మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేన్ద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్। వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి ॥

శ్రీమద్రామాయణప్రార్థనా — వాల్మీకిస్మృతిమన్దరేణ మథితస్సీతారమాసంభవస్సుగ్రీవామరభూరుహోఽఙ్గదగజస్సౌమిత్రిచన్ద్రోదయః। వాతోత్పన్నమణిర్విభీషణసుధః పౌలస్త్యహాలాహలః శ్రీరామాయణదుగ్ధసిన్ధురమలో భూయాత్సవశ్శ్రేయసే ॥౧॥ యః కర్ణాఞ్జలిసంపుటైరహరహస్సమ్యక్పిబత్యాదరాద్వాల్మీకేర్వదనారవిన్దగలితం రామాయణాఖ్యం మధు। జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణైరత్యన్తసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమాన్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్ ॥ ౨ ॥ తదుపగతసమాససన్ధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్। రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ॥ ౩ ॥ వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ। పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ॥ ౪ ॥ శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసఙ్కులమ్। కాణ్డగ్రాహమహామీనం వన్దే రామాయణార్ణవమ్ ॥ ౫ ॥ వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే। వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా ॥

శ్రీరామధ్యానక్రమః — వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామణ్డపే మధ్యేపుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్। అగ్రే వాచయతి ప్రభఞ్జనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాన్తం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥౧॥ వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమాన్పశ్చాత్సుమిత్రాసుతశ్శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదళయోర్వాయ్వాదికోణేషు చ।సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్తారాసుతో జామ్బవాన్మధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్॥ ౨ ॥ మాతా రామో మత్పితా రామచన్ద్రో భ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః। సర్వస్వం మే రామచన్ద్రో దయాళుర్నాన్యం దైవం నైవ జానే న జానే॥౩॥ సాకేతే శరదిన్దుకున్దధవళే సౌధే మహామణ్డపే పర్యఙ్కాగ్రసుధూపదీపలలితే కర్పూరదీపోజ్జ్వలే। సుగ్రీవాఙ్గదజామ్బవత్పరిసృతం సౌమిత్రిణా సేవితం లీలామానుషవిగ్రహం రఘువరం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥ ౪॥ నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై। నమోఽస్తు రుద్రేన్ద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చన్ద్రార్కమరుద్గణేభ్యః ॥

తతశ్శ్రీకోశోపరి శ్రీరామావాహనాదినైవేద్యాన్తపూజా విధేయా. పారాయణావసానే చ పునః పూజా కర్తవ్యా.

పారాయణసమాపనసమయేఽనుసన్ధేయశ్లోకక్రమః.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయన్తాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః। గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవన్తు ॥ ౧ ॥ కాలే

శ్రీమద్రామాయణపారాయణక్రమః.

వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ । దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సన్తు నిర్భయాః ॥౨॥ అపుత్రాః పుత్రిణస్సన్తు పుత్రిణస్సన్తు పౌత్రిణః । అధనాస్సధనాస్సన్తు జీవన్తు శరదాం శతమ్ ॥ ౩ ॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ ౪ ॥ శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవ వా । స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా ॥ ౫ ॥ రామాయ రామభద్రాయ రామచన్ద్రాయ వేధసే । రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ॥౬॥ మఙ్గళం కోసలేన్ద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే । చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మఙ్గళమ్ ॥౭॥ యన్మఙ్గళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే వృత్రనాశే సమభవత్ తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥౮॥ యన్మఙ్గళం సుపర్ణస్య వినతాఽకల్పయత్పురా । అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥౯॥ అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్ । అదితిర్మఙ్గళం ప్రాదాత్ తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥౧౦॥ త్రీన్విక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణోరమితతేజసః । యదాసీన్మఙ్గళం రామ తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే । మఙ్గళాని మహాబాహో దిశన్తు తవ సర్వదా ॥ ౧౨ ॥ కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేః స్వభావాత్ । కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై శ్రీరాఘవాయేతి సమర్పయామి ॥ ౧౩ ॥ యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్ । తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరాఘవ నమోఽస్తు తే ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మా త్వం గిరిజా మతిః సహచరాః ప్రాణాః శరీరం గృహం పూజా తే విషయోపభోగరచనా నిద్రా సమాధిస్థితిః సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిః స్తోత్రాణి సర్వా గిరో యద్యత్కర్మ కరోమి తత్తదఖిలం రామాస్తు తే పూజనమ్ ॥

సీతావివాహపట్టాభిషేకసర్గయోస్తు 'ఇయం సీతా మమ సుతా' ॥ 'అభిషిషిచుర్నరవ్యాఘ్రమ్' ఇతి శ్లోకపఠనానన్తరం విశేషతో ధ్యానావాహన నైవేద్యాది నీరాజనాన్తసపర్యా సంవిధేయా.

అనేన శ్రీమద్రామాయణపారాయణేన భగవాన్ సర్వదేవాత్మకః సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచన్ద్రస్సుప్రీతస్సుప్రసన్నో వరదో భవతు న్యూనాతిరిక్తం సర్వం సగుణమస్తు ॥ సర్వం శ్రీరామచన్ద్రార్పణమస్తు.

7 శ్రియై నమః.

శ్రీమద్రామాయణ సంప్రదాయార్థ సంగ్రహః.

శ్రీశైలపూర్ణాద్యతిశేఖరేణ శ్రుతాన్పురాఽష్టాదశధా ప్రభిన్నాన్।
రామాయణార్థాన్ క్రమశః కరోమి వ్యక్తాన్ శఠారాతిగురూపదిష్టాన్॥
అయంచ ప్రబన్ధో వేదోపబృంహణరూపో వేదార్థ ముపబృంహయతి॥

"ప్రాయేణ పూర్వభాగార్థో ధర్మశాస్త్రేణ కథ్యతే। ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదాన్తార్థః ప్రకాశ్యతే॥" ఇతి వచనాత్॥ తత్ర "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే। యేన జాతాని జీవన్తి। యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి। తద్విజిజ్ఞాసస్వ। తద్బ్రహ్మేతి శ్రుతమ్". ...త్యం జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మ విష్ణుః ఉత రుద్రాదిష్వన్యతమ ఇత్యపేక్షాయాం రా...పత్వే నావతీర్ణో విష్ణురేవ వేదాన్తవేద్యం పరం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే. ("ఉపక్రమోపసం...హారా వభ్యాసోఽపూర్వతా ఫలమ్। అర్థవాదోపపత్తీచ లిఙ్గం తాత్పర్యనిర్ణయే॥") ఇ...ష్య క్తషడ్విధతాత్పర్యలిఙ్గసంభవాత్. తథాహి, ఉపక్రమే తావత్ "కోన్వస్మిన్" ఇత్యా...దినా వేదాన్తోదితసకలగుణసంపన్నః కిం విష్ణుః ఉత తాన్యో బ్రహ్మాదిష్వన్యతమ ఇతి ...ష్టే కినాప్ప్రష్టే "ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రామః" ఇత్యాదినా రామత్వే నావతీర్ణో విష్ణు...రేవేతి నారదేనోక్తమ్. ఉపసంహారేచ చతుర్ముఖః ప్రాహ "త్వ మహం పూర్వకే భావే ...త్త్రః పరంపురఞ్జయ। సంక్షిప్యచ పురా లోకాన్మాయయా స్వయమేవ హి॥ మహా...వే శయానోఽప్సు మాం త్వం పూర్వ మజీజనః। పద్మే దివ్యేఽర్కసఙ్కాశే నాభ్యా...ముత్పాద్య మామపి॥ ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితమ్" ఇత్యాదినా ...జగత్కారణప్రజాపతిజనకత్వేన సకలజగత్కారణం బ్రహ్మ విష్ణురేవేత్యుక్తమ్. ...భ్యాసశ్చైతస్యైవ దృశ్యతే బాలకాణ్డే "ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణురుపయాతో మహాద్యు...తిః శఙ్ఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః॥" ఇతి జగత్కారణత్వ ముక్తమ్. తత ఉత్తర...దేవాః "త్వం గతిః పరమా దేవ సర్వేషాం నః పరన్తప" ఇత్యాహుః. తేన పర...మసాధారణం సర్వశరణ్యత్వ ముక్తమ్. తత ఉత్తరత్ర "తతో దేవర్షిగన్ధర్వాస్సరు...ద్రాస్సాప్సరోగణాః। స్తుతిభి ర్దివ్యరూపాభిస్తుష్టువు ర్మధుసూదనమ్॥" ఇతి సర్వస్తుత్యత్వ...ముక్తమ్. తతో విశ్వామిత్రః "అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్। వసి...ష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః॥" ఇతి; "వేదాహ మేతం పురుషం మహాన్తమ్। ...మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి। యజ్ఞేన దానేన తపసానాశకేన" ఇత్యాది ...శ్రుత్యుక్తరీత్యా మహాపురుషత్వం తపోబలం వినా తస్య దుర్జ్ఞేయత్వం చాహ. ...సీతావివాహే వసిష్ఠోఽపి "అవ్యక్తప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః। తస్మా...

స్మరీచి స్సంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యప స్సుతః॥" ఇతి సర్వమూలకారణత్వం ప్రాచీకశత్. పర
శురామోఽపి "అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్షిగణా స్తదా" ఇతి సర్వాధికత్వం ని
దర్శితవాన్. అయోధ్యాకాణ్డే "సహి దేవై రుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః। అర్థితో
మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణు స్సనాతనః॥" ఇతి సనాతనత్వ ముక్తమ్. ఉత్తరత్ర "ఆకాశ ప్ర
భవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః" ఇత్యాకాశశబ్దేన స్వయంప్రకాశత్వం వ్యాప
కత్వం చాహ. అరణ్యకాణ్డే మారీచేన "అప్రమేయం హి తత్తేజో యస్య సా జనకాత్మ
జా" ఇతి పరిచ్ఛేదాతీతమహిమత్వ ముక్తమ్. కిష్కిన్ధాకాణ్డే తారావచనమ్ "నివాసవృ
క్ష స్సాధూనా మాపన్నానాం పరా గతిః। ఆర్తానాం సంశ్రయ శ్చైవ యశస శ్చైకభా
జనమ్॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నిదేశే నిరతః పితుః। ధాతూనా మివ శైలేన్ద్రో గుణానా
మాకరో మహాన్॥ త్వ మప్రమేయశ్చ దురాసదశ్చ జితేన్ద్రియ శ్చోత్తమధార్మికశ్చ।
అక్షయ్యకీర్తిశ్చ విచక్షణశ్చ క్షితిక్షమావాన్ క్షతజోపమాక్షః॥" ఇతి. అనేనచ జ్ఞానా
నన్దాదిసమస్తకల్యాణగుణాకరత్వ ముక్తమ్. సున్దరకాణ్డే "బ్రహ్మా స్వయంభూ
శ్చతురాననో వా రుద్ర స్త్రినేత్ర స్త్రిపురాన్తకో వా। ఇన్ద్రో మహేన్ద్ర స్సురనాయ
కో వా త్రాతుం నశక్తా యుధి రామవధ్యమ్॥" ఇతి సర్వసంహర్తృత్వం ద్యోతితమ్.
"కిం వైష్ణవం వా కపిరూప మేత్య రక్షోవినాశాయ పరం సుతేజః। అనన్తమవ్య
క్త మచిన్త్య మేకం స్వమాయయా సాంప్రత మాగతం వా॥" ఇతి, ద్వితీయో వాకా
రోఽవధారణార్థః, అనేనానన్తరూపత్వ ముక్తమ్. యుద్ధకాణ్డే, విష్ణురేవకథం
జగత్కారణమ్ అన్యేషామపి "హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే। యదా తమ స్త
న్నదివా నరాత్రి ర్నస న్నచాస చ్ఛివఏవ కేవలః। ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈ
యతే" ఇత్యాదినా తత్తచ్ఛ్రవణా దిత్యాశఙ్క్య తేభ్య స్సర్వేభ్యః శ్రైష్ఠ్యప్రతి
పాదనా ద్ధిరణ్యగర్భశివేన్ద్రాదిశబ్దా స్సర్వాత్మశబ్దవ ద్విష్ణుపరా ఏవే త్యాశయేనో
చ్యతే. "వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః। అనాదిమధ్యనిధనో మహ
తః పరమో మహాన్॥ తమసః పరమో ధాతా శఙ్ఖచక్రగదాధరః। శ్రీవత్సవక్షా నిత్య
శ్రీ రజయ్య శ్శాశ్వతో ధ్రువః॥" ఇతి. అనేనచ పరమాత్మత్వ శ్రీపతిత్వాదిక ముక్తమ్.
ఉత్తరత్ర "భవా న్నారాయణో దేవ శ్శ్రీమాన్ చక్రాయుధో విభుః। ఏకశృఙ్గో వరా
హ స్త్వం భూతభవ్యసపత్నజిత్॥" ఇత్యాది. అనేన తస్య నారాయణశబ్దవాచ్యత్వ
ముక్తమ్. అపూర్వత్వాచ ప్రమాణాన్తరాప్రాప్తిః। నహి పరత్వస్య విష్ణుత్వం
ప్రమాణాన్తరా దవగన్తుం శక్యమ్। ఫలంచ భగవత్సాలోక్యాదిక మిత్యన్తే సువ్య
క్తమ్। అర్థవాదోపపత్తిచ బాలకాణ్డే దర్శితే. "ఇమే ద్వే ధనుషీ శ్రేష్ఠే" ఇత్యా
దినా అర్థవాద ముక్త్వా, "జృమ్భితం తద్ధను ర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః।

అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్షిగణా స్తదా" ॥ ఇత్యాదినా బ్రహ్మప్రముఖై స్సర్షిగణై ర్దేవైః కృతమీమాంసాపూర్వకం విష్ణురుద్రయో ర్మధ్యే విష్ణో రాధిక్యనిర్ణయోక్తే రుపపత్తి రుక్తా. నచ మేనిరే ఇతి వచనాత్ మహాశూరతర స్తథేతి వరదానకృత మిద మాధిక్య మితి వాచ్యమ్. తథాత్వే తస్య రోషానుపపత్తేః । "ధనూరుద్రస్తు సంక్రుద్ధః" ఇతి హ్యుక్తమ్. కించాగస్త్యాశ్రమే "స తత్ర బ్రహ్మణః స్థానం విష్ణోః స్థానం తథైవ చ । అగ్నేః స్థానం మహేన్ద్రస్య స్థానం చైవ వివస్వతః॥ సోమస్థానం భగస్థానం స్థానం కౌబేర మేవచ" ఇత్యాదినా బ్రహ్మాదీనా మగస్త్యోపాస్యత్వ ముక్త్వా రుద్రస్య తదకథనా దపూజ్యత్వ ముచ్యతే । న చేమా న్యగస్త్యపూజకబ్రహ్మాదిస్థానా నీతి వాచ్యమ్ । అసమ్భవాత్. "అత్ర దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । అగస్త్యం నియతాహారం సతతం పర్యుపాసతే"॥ ఇతి వచనం బ్రహ్మాదివ్యతిరిక్త కేవలదేవవిషయమ్. కించ యథా గృహస్థస్య గృహే దేవగృహసత్త్వే గృహస్థస్యైవ పూజకత్వం స్వరసతః ప్రతీయతే।ఏవ మేవాత్రాపీతి నాపలాపావకాశః । కించ దక్షయజ్ఞవధే "యస్మా ద్భాగార్థినో భాగః కల్పితో నైవ మే సురాః । వరాఙ్గాణి మహార్హాణి ధనుషా శాతయామి వః"॥ ఇతి రుద్రస్య యజ్ఞభాగాకల్పనా దపూజ్యత్వా దత్ర తస్య స్థానానిర్దేశః । నను యది విష్ణుః పరా దేవతా కథం తర్హి తస్య రామత్వేన జన్మేతి చేన్న । "అజాయమానో బహుధా విజాయతే" ఇత్యుక్తరీత్యా లోకానుజిఘృక్షాకృతం తదితి చోద్యానవకాశాత్ । మోక్షప్రదత్వంచ పరదేవతాసాధారణ ముచ్యతే. "యా గతి ర్యజ్ఞశీలానా మాహితాగ్నేశ్చ యా గతిః । అపరావర్తినాం యాచ యాచ భూమిప్రదాయినామ్ ॥ మయా త్వం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛ లోకా ననుత్తమాన్"॥ ఇతి అత్రాపరావర్తిత్వంపునరావృత్తిశూన్యత్వం ముక్తిరితి యావత్ "నచ పునరావర్తతే" ఇతి శ్రుతేః। నచ రణా దపలాయన ముచ్యత ఇతి వక్తుం శక్యతే, తస్య స్వత స్సిద్ధత్వేన తత్ఫల స్యాననుగ్రాహ్యత్వాత్। తథాచ యజ్ఞాదిఫలానధిభూతాం ముక్తిం ప్రాప్నుహీ త్యర్థః । అతఏవ నృసింహపురాణే ॥ "మత్కృతే నిధనం యస్మా త్త్వయా ప్రాప్తం ద్విజోత్తమ । తస్మా త్త్వం మత్ప్రసాదేన విష్ణులోక మవాప్స్యసి" ఇతి ॥ ఏవ ముపక్రమాదిషడ్విధతాత్పర్యలిఙ్గై ర్వేదాన్తవేద్యం పరతత్త్వం విష్ణు రేవేతి శ్రీరామాయణే నోపబృంహ్యతే.

ఏవ మేవాన్తే బ్రహ్మాప్యాహ, "అస్యాః పరిషదో మధ్యే యద్బ్రవీమి నిబోధ తత్ । ఏతదేవ హి కావ్యం తే కావ్యానా ముత్తమం శ్రుతిమ్ ॥ సర్వం విస్తరతో రాజన్ వ్యాఖ్యాస్యతి నసంశయః । ఆదికావ్య మిదం రామ త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ నహ్యన్యోఽర్హతి కావ్యానాం యశోభాగ్రాఘవాదృతే" ఇతి । ఏవం స్థితే యే కేనాపీద ముక్తం వ్యఞ్జనావృత్త్యా శివపరం రామాయణ మితి, త దపహాస్య మేవ. నహ్యన్యోఽర్హతీతి ప్రతిషిద్ధస్య రుద్రస్య ప్రతిపాద్యకోట్యన్తర్భావవచనస్య

కేవలబాలిశప్రలపితత్వాత్. యచ్చ రామేణాదిత్యోపస్థానాదికం కృతమ్, తత్సర్వం విశ్వామిత్రాద్యుపాసనవన్మనుష్యభావనానుసారేణేతి విజ్ఞేయమ్. విశేషతశ్చ తత్ర తత్ర వక్ష్యామః "శ్రీవిష్ణోః ప్రథమే కాణ్డే జగజ్జననహేతుతా। ద్వితీయే స్థితిహేతుత్వం తృతీయే మోక్షదాయితా ॥ చతుర్థే గుణసంపత్తిః పఞ్చమే సర్వహన్తృతా। షష్ఠే వేదాన్తవేద్యత్వం సప్తమే స్రష్టృహేతుతా ॥ ఏవం విష్ణోః పరం తత్త్వం రామాత్మేతి సునిశ్చితమ్". ఇతి ఏకోఽర్థః ॥ ౧ ॥

ద్వితీయస్తు ॥ ఏవం భూతం పరతత్త్వం కేన ప్రాప్యతే ఇత్యాకాఙ్క్షాయాం తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతాం శరణాగతిమ్ "యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై। తం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రసాదం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే" ఇతి శ్రుతిముపబృంహయన్ వాల్మీకిరస్మిన్ రామాయణే ఉపక్రమప్రభృత్యుపసంహారాన్తమనేకాధికారిఫలవిశేషాది ప్రదర్శనముఖేనాఖిలఫలసాధనతయా ప్రతిపాదయతి. తథాహి, ఉపక్రమే తావత్ "ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణురుపయాతో మహాద్యుతిః। శఙ్ఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః॥" ఇతి సర్వశేషీ సర్వేశ్వరో రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్ష్య రక్షణసమయో లబ్ధ ఇతి సముద్భూతౌజ్జ్వల్యో రక్షణోపకరణైః స్వహస్తన్యస్తైః సన్నద్ధోఽభ్యేత్య తస్థౌ. తదా దేవగన్ధర్వయక్షాశ్చ "తతస్త్వాం శరణం గతాః" ఇతి రావణవధరూపఫలార్థం దేవజాతీయాస్సర్వే శరణాగతిం చక్రురిత్యుక్తమ్. తతస్త్రిశఙ్కుశునశ్శేఫాదివృత్తాన్తేషు విశ్వామిత్రాదివ్యాపారవిశేషానుదీర్య శరణాగతరక్షణం పరమో ధర్మః। సమృద్ధకారుణికవిషయా శరణాగతిః ఫలావినాభూతేతి ప్రదర్శితమ్. తతశ్చ "స భ్రాతుశ్చరణౌ గాఢం నిపీడ్య రఘునన్దనః। సీతామువాచాతియశా రాఘవం చ మహావ్రతమ్॥" ఇతి పురుషకారపురస్సరణపురస్సరా శరణాగతిః కార్యేత్యుదీరితమ్. తతో భరతః "శిశ్యే పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్మే న ప్రసీదతి" ఇతి రామాభిషేకఫలాయ శరణవరణమకరోత్. అత్ర రావణవధాయ కృతదేవగణప్రపత్తిఫలదానాయ నిర్గమనాత్ తదానీం రామః స్వప్రతినిధిభూతపాదుకాప్రదానేన తత్ఫలం కృత్వా పశ్చాద్దేవగణమనోరథపూరణానన్తరమాత్మానమభ్యషిఞ్చత్; అతో న శరణాగతివైఫల్యం చోద్యమ్. అథ దణ్డకారణ్యవాసిభిర్విరోధినిరసనాయ శరణాగతిరనుష్ఠితా- "తే వయం భవతా రక్ష్యా భవద్విషయవాసినః। నగరస్థో వనస్థో వా త్వం నో రాజా జనేశ్వరః॥" ఇతి, అత్ర కోసలజనపదవాసినామివ భగవద్విషయవాస ఏవ శరణాగతిః. తదనన్తరమ్ "స పిత్రా చ పరిత్యక్తస్సురైశ్చ సమహర్షిభిః। త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్య తమేవ శరణం గతః ॥ స తం నిపతితం భూమౌ శరణ్యశ్శరణాగతమ్। వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయత్ ॥" ఇతి కాకవృత్తాన్తేనాగ్రతః పతనమేవ శరణాగతిరిత్యదర్శి. తదను సుగ్రీవవృత్తాన్తేన "కృతాపరాధస్య హి తే నాన్యత్పశ్యామ్యహం క్షమమ్। అన్తరేణాఞ్జలిం బద్ధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ ॥" ఇతి శరణాగతిరఞ్జలిరూపోక్తా. అథ సీతావచనేన "మిత్రమౌపయికం కర్తుం రామస్స్థానం పరీప్స

తా । వధం చానిచ్ఛతా ఘోరం త్వయాఽసౌ పురుషర్షభః ॥ విదిత స్సహి ధర్మజ్ఞ శ్శరణాగతవత్సలః। తేన మైత్రీ భవతు తే యది జీవితు మిచ్ఛసి॥" ఇత్యనే నానుకూల్య మేవ శరణాగతి రి త్యబోధి. ఉపరి "సోఽహం పరుషిత స్తేన దాసవ చ్చావమానితః। త్యక్త్వా పుత్త్రాంశ్చ దారాంశ్చ రాఘవం శరణం గతః॥" ఇతి విభీషణశరణాగత్యా విరోధిపరిత్యాగపూర్వకత్వ ముక్తమ్. "తత స్సాగరవేలాయాం దర్భా నాస్తీర్య రాఘవః। అఞ్జలిం ప్రాఙ్ముఖః కృత్వా ప్రతిశిశ్యే మహోదధేః॥" ఇతి రామశరణాగత్యా యోగ్యస్య నాయోగ్య తాఽన్వేష్టవ్యా అయోగ్యస్యచ నయోగ్యతే త్యుక్తమ్. అశుచి భూతలఙ్కానిర్గతమాత్ర ఏవహి విభీషణ శ్శరణ మవృణోత్, రామశరణాగతేః ఫలాభావ స్సముద్రకారుణికవిషయత్వాభావా దిత్యాహుః. ఉత్తరత్ర "అభియాచామ వైదేహీ మేతద్ధి మమ రోచతే। రాఘవాద్ధి భయం ఘోరం రాక్షసానా ముపస్థితమ్॥" ఇతి త్రిజటావచనానుమతిమాత్రేణ హనూమద్భయాత్ సర్వాసాం రక్షితృత్వకథనా దన్యవిష యేఽన్యేనాపి కృతా శరణాగతిః ఫలవ తీతి నిదర్శితమ్. విభీషణశరణాగ త్యైవ తత్సచివానాం రక్షణా చ్ఛరణాగతిసంబన్ధినోఽపి భగవత్కటాక్షపాత్రభూతా ఏవేతి నిరణాయి. ఏవ మన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్. ఏవ ముపక్రమప్రభృత్యోపసంహారాత్ ప్రతిపాదితా శరణాగతి రేవ సర్వఫలదా. సైవ ముక్తేరపి హేతు రి త్యుక్తమ్. విశేషస్తు తత్తత్సర్గే ప్రపఞ్చయిష్యతే.॥ ౨॥

అస్య చోపాయస్య ప్రాప్యం భగవత్ప్రీతిపూర్వకం కైఙ్కర్య
మేవేతి రామాయణేన ప్రతిపాద్యతే.

తథాహి ॥ ఉపక్రమే దేవజాతీయశరణాగతేః రామకైఙ్కర్యం ప్రధానఫల మి త్యుచ్యతే. అప్సరఃప్రభృతీ న్వనౌక స్తైస్తదనురూపదేశాత్ రావణవధ స్త్వానుషఙ్గికః లక్ష్మణోఽపి ప్రప ద్యాహ. "అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రత స్స్వపత శ్చ తే। భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే॥" ఇతి, తేన సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థోచిత సర్వకైఙ్కర్యం ఫలమితి వ్యఞ్జితమ్. భరతోఽపి రామకైఙ్కర్యాదుప తదభిషేకం సంప్రార్థ్య పాదుకావిషయకైఙ్కర్యక్రమేణ మనీషిత మలభత. దణ్డకారణ్యవాసినాం శరణాగతేరపి వాచికాదిరూప మేవ కైఙ్కర్యం ఫల మిత్యవగమ్యతే. "తే తం సోమ మి వోద్యన్తం దృష్ట్వా వై ధర్మచారిణః। మఙ్గళాని ప్రయుఞ్జానాః ప్రత్యగృహ్ణన్ దృఢవ్రతాః॥" ఇత్యుక్తేః। సుగ్రీవవిభీషణాదిప్రపత్తేరపి ముఖ్యం ఫలం కైఙ్కర్యమ్. అన్య దానుషఙ్గిక మితి స్పష్టమ్, "అథ హరివరనాథః ప్రాప్య సంగ్రామకీర్తిం నిశిచరపతి మాజౌ యోజయిత్వా శ్రమేణ। గగన మతివిశాలం లఙ్ఘయిత్వాఽర్కసూను ర్హరివరగణమధ్యే రామపార్శ్వం జగామ॥ పరిత్యక్తా మయా లఙ్కా మిత్రాణి చ ధనాని చ। భవద్గతం మే రాజ్యంచ జీవితం చ సుఖాని చ" ఇత్యాదినా. ప్రాణార్థినః కాకస్య ప్రాణప్రదానేన తత్ప్రపత్తి స్సఫలా, అసత్ప్రకృతే రస్య పునర ప్యేవం దురితప్రవృత్తి ర్నాభూ

దితి శిక్షణరూపానుగ్రహో హ్యైకాక్షి నిరసనే నాస్త్రం నివర్తయామాస. యథా పరశు రామం ప్రతి ప్రయుక్తమస్త్రం తస్మిన్ ప్రాతికూల్యాన్నివృత్తే తన్మనీషితవిరోధిసు కృతేషు ప్రాయుఙ్క్త. యథాచ సముద్రం ప్రత్యుపాత్తమస్త్రం తస్మిన్ సానుతాపే శరణాగతే ద్వీపత్సు ఆశ్రితానాం పాపకృత్యప్రవేశనన్యాయేన తద్విరోధ్యసురేషు ప్రయుయుజే. రామప్రపత్తిస్తావత్కించన్యానన్యగతిత్వరూపాధికారరహితేన కృతత్వా దల్పజ్ఞాల్పశక్తికవిషయత్వాచ్చ విఫలేతి ధ్యేయమ్. "సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గన్తుమర్హతి" ఇతి విభీషణోక్తిస్తు స్వప్రపత్తేః ఫలదర్శనకృతా. తస్మాదనేన ప్రకారేణ శరణాగతే ర్దేశకాలాధికారిఫలనియమాభావేఽపి విషయనియమోఽస్తీత్యుక్తమ్. ఇయంచ ప్రపత్తిరస్మిన్ ప్రబన్ధే ప్రధానతయా ప్రతిపాద్యతే. అతఏవ శ్రీరామాయణం దీర్ఘశరణాగతిరిత్యాభాణకః. తదుపయుక్తతయేతరేషామర్థానాం ప్రతిపాదనమ్. తథా హి; సమర్థకారుణికసుశీలవిషయిణీ శరణాగతిః ఫలదాయినీ. తత్ర రౌద్రధనుర్భఙ్గపరశు రామజయసాలభేదనసముద్రబన్ధనాదిభిరుక్తపరత్వప్రతిపాదకైశ్చ సామర్థ్యం సర్వ జ్ఞత్వాదికం చోక్తమ్. సీతావియోగకాలికవృత్తాన్తవిశేషైః పరమకారుణికత్వమ్ గుహ శబరీసుగ్రీవాదిభిర్నీచైస్సంశ్లేషేణ సౌశీల్యమ్. విశ్వామిత్రాధ్వరత్రాణ దణ్డకారణ్య వాసిమునిజనరక్షణ రావణబాధితేన్ద్రాదిసకలదేవగణపరిపాలనైః క్షితిజనపదజనానా మాత్మసౌన్దర్యశీలాదిభిః ప్రీతిముత్పాద్య స్వపదప్రాప్తిరూపనాకావతారప్రయో జనభూతమోక్షప్రదానైశ్చ సర్వరక్షకత్వమ్. అత స్సమర్థపరమకారుణికసుశీలభగవ త్ప్రపత్తేస్సకలఫలసాధనత్వేఽపి అధికారివిశేషానుష్ఠితాయాస్తస్యా భగవత్ప్రాప్తి పూర్వకతత్కైఙ్కర్యరూపమోక్షఏవ ముఖ్యం ఫలమ్, ఆనుషఙ్గికం ఫలాన్తరమితి సు స్పష్టమ్. ఏవం సర్వత్ర ద్రష్టవ్యమ్॥ 3॥

ఇయంచ ప్రపత్తిః పురుషకారేణ వినా నఫలాయ భవతీత్యయమర్థోఽస్మిన్ ప్రబన్ధే ప్రధానతయా ప్రతిపాద్యతే. "సీతాయాశ్చరితం మహత్" ఇతి హ్యుక్తమ్. తస్యాశ్చ విశ్లేషత్రయేణ కృపాపారతన్త్ర్యానన్యార్హత్వరూపపురుషకారధర్మప్రతిపా దనాత్. తత్సన్నిధానేన కాకశ్శిరో లేభే తదభావాన్న రావణః. విభీషణోఽపి "నివేద యత మాం క్షిప్రం విభీషణముపస్థితమ్" ఇతి ఘటకముఖేనైవ రామం శరణమన్వృ ణుత. రామోఽపి "ఆనయైనం హరిశ్రేష్ఠ" ఇతి ఘటకముఖేనైవ విభీషణం విష యీచకార. ఏవం సుగ్రీవోఽపి రామభక్తహనుమన్ముఖేన రామం శరణం యయా విత్యేవ జ్ఞాతవ్యమ్॥ ౪ ॥

ఏవంభూతోపాయాధికారిస్వరూపం శేషత్వం పారతన్త్ర్యంచ.

తత్ర శేషత్వం లక్ష్మణాచారేణ ప్రాచీకశత్. "అహమస్యావరో భ్రాతా గుణై ర్దాస్యముపాగతః। కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే॥ కృతార్థోఽ హం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్పతే" ఇత్యాదినా॥౫॥

భరతముఖేన భగవత్పారతన్త్ర్యం ప్రకటీకృతమ్.

"విలలాప సభామధ్యే జగర్హే చ పురోహితమ్ । రాజ్యం చాహం చ రామస్య ధర్మం వక్తుమిహార్హసి" ఇత్యాదినా. "సర్వాత్మనా పర్యనునీయమానో యదా న సౌమిత్రిరుపైతి యోగమ్। నియుజ్యమానో భువి యౌవరాజ్యే తతోఽభ్యషిఞ్చ ద్భరతం మహాత్మా॥" ఇత్యన్తేన ॥౬॥

శత్రుఘ్నవ్యాపారేణ భాగవతపారతన్త్ర్యం ప్రాచీకశత్.

"గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదాఽనఘః । శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నో నీతః ప్రీతిపురస్కృతః" ఇత్యాదినా ॥౭॥

అస్య చాధికారిణో జ్ఞాతవ్య మర్థపఞ్చక ముచ్యతే.

తథోక్తమ్. "ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణో రూపం ప్రాప్తుశ్చ ప్రత్యగాత్మనః । ప్రాప్త్యుపాయం ఫలం ప్రాప్తే స్తథా ప్రాప్తివిరోధిచ ॥ వదన్తి సకలా వేదా స్సేతిహాసపురాణకాః ।మునయశ్చ మహాత్మానో వేదవేదాఙ్గపారగాః॥"ఇతి. తత్ర రామప్రస్తావేన పరస్వరూపం, లక్ష్మణాదివృత్తాన్తేన ప్రత్యగాత్మస్వరూపం, శరణాగతివర్ణనేనోపాయస్వరూపం,విభీషణాదికథయా భగవత్కైఙ్కర్యరూపఫలస్వరూపం, రావణాదివృత్తాన్తేన విరోధిస్వరూపం, చోక్త మితి జ్ఞేయమ్॥౮॥

అస్యాధికారిణ ఆకించన్య మనన్యగతికత్వం చాపేక్షిత మితి వక్తుం బ్రహ్మరుద్రాదిజ తేవరస్య రావణస్య వధేన బ్రహ్మరుద్రాది దేవతాన్తరాణాం, దశరథచరితేన పితుః, కాకాదివృత్తాన్తేన మాత్రాదేః, విభీషణ మేఘనాదాదివృత్తాన్తేన భ్రాతృపుత్రాదేః, శ్శరణత్వోక్తిః ॥ ౯॥

అస్యచ భగవజ్జ్ఞానలాభ ఆచార్యమూల ఇతి హనుమచ్చరితేన దర్శితమ్.తత్సున్దరకాణ్డవ్యాఖ్యానే ద్రష్టవ్యమ్॥౧౦॥

అనేన చాధికారిణా "కృతకృత్యాః ప్రతీక్షన్తే మృత్యుం ప్రియ మివాతిథిమ్" ఇత్యుక్తరీత్యా శరీరపాతావధికాలః ప్రతీక్షణీయ ఇతి సీతాధ్యవసాయే నోచ్యతే. "శరైస్తు సంకులాం కృత్వా లఙ్కాం పరబలార్దనః।మాం నయేద్యది కాకుత్స్థ స్తత్తస్యసదృశం భవేత్ ॥"ఇతి హ్యుక్తమ్.లఙ్కానామ శరీరం,రావణకుమ్భకర్ణావహంకారమమకారౌ, ఇన్ద్రజిదాదయః కామక్రోధాదయః, విభీషణో వివేకః, తత్ర రుద్ధా సీతా చేతనా, తస్యచ భగవజ్జ్ఞానం హనుమతాఽఽచార్యేణ తాదృశశరీరధ్వంసపూర్వకం తన్నిరుద్ధచేతనోద్ధరణం భగవతైవేతి విస్తరో వ్యాఖ్యానే ద్రష్టవ్యః ॥౧౧॥

అస్య చ యావచ్ఛరీరం కర్తవ్యవిషయే రామాదివద్వర్తితవ్యం న రావణాదివదిత్యుపదేశశ్చ యథాయోగం క్రియతే ॥౧౨॥

అస్య చ వాసయోగ్యో దేశో భగవత్సన్నిధిమాన్ దేశ ఏవేతి కోసలజనపదస్థజనవృత్తాన్తేనోక్తమ్ ॥౧౩॥

అస్య చ కాలక్షేపోఽపి రామాయణేనైవ, ద్వయవివరణరూపత్వాత్.

అత ఏవ రామాయణం దీర్ఘశరణాగతిరిత్యభియుక్తైరుక్తమ్. ద్వయమర్థానుసన్ధానేన సహ సదైవం వక్తేతి చ భాష్యకారః. తత్ర బాలకాణ్డేన శ్రీమచ్ఛబ్దార్థ ఉక్తః, అయోధ్యాకాణ్డేన నారాయణశబ్దార్థః కల్యాణగుణానాముపవర్ణనాత్, అరణ్యకాణ్డేన "తేతం సోమమివోద్యన్తమ్" ఇత్యాదినా దివ్యమఙ్గళవిగ్రహావర్ణనాచ్చరణశబ్దార్థః, కిష్కిన్ధాకాణ్డసున్దరకాణ్డాభ్యాం శరణశబ్దార్థః, యుద్ధకాణ్డేన ప్రపద్య ఇత్యస్యార్థః, ఉత్తరకాణ్డేన ముక్తిఫలకీర్తనాదుత్తరఖణ్డార్థః ॥ ౧౪ ॥

అస్య చాధికారిణస్సదా జప్యం రామాయణమేవేతి దర్శయితుం
గాయత్ర్యర్థోఽత్ర ప్రతిపాద్యతే.

తథాహి, బాలకాణ్డే వేదప్రసిద్ధజగత్ప్రసూతిహేతుభూతభగవత్స్వరూపవర్ణనాత్తత్సవితృశబ్దార్థః, అయోధ్యాకాణ్డకిష్కిన్ధాకాణ్డయోర్గుణగణవర్ణనాద్వరేణ్యశబ్దార్థః, అరణ్యకాణ్డే తేజోమయశరీరవర్ణనాత్ భర్గశబ్దార్థః, సున్దరకాణ్డే దివ్యమఙ్గళవిగ్రహలక్షణవర్ణనాద్దేవశబ్దార్థః, యుద్ధకాణ్డే ధీమహిశబ్దార్థః శరణాగత్యుక్తేః, ఉత్తరకాణ్డే ముక్తిఫలకీర్తనాత్తృతీయపాదార్థః, ఇతి ॥ ౧౫ ॥

ఏతేన చాధికారిణా చార్వాకబౌద్ధాదినాస్తికసమ్భాషణమాత్రస్పర్శోఽపి న కార్య ఇతి జాబాలిలక్ష్మణవచనతత్ప్రత్యాదేశాదినా నిర్ణీయతే ॥ ౧౬ ॥

మహాత్మనామపి వ్యసనం భవతి అతస్సంసారే జిహాసా కార్యేతి వైరాగ్యసంపత్తయే నాగపాశ, బ్రహ్మాస్త్రబన్ధ, సీతాపహరణ, రాజ్యభ్రంశాదినా, వ్యక్తముక్తమ్. విస్తరస్త్వన్యత్ర. దిఙ్మాత్రమత్ర ప్రదర్శితమ్ ॥ ౧౭ ॥

లోకవ్యవహారాయ చతుష్షష్టికలార్థోఽపి సంగ్రహేణాత్ర ప్రతిపాద్యతే.

"యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్" ఇతి న్యాయాత్. తథాహి, ప్రతిపాదితయా దిశా వేదార్థో దర్శితః, హానుమద్వచనశ్లాఘాయామ్ "అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవ్యఞ్జనస్థయా" ఇత్యాదౌ శిక్షార్థః, అశ్వమేధాదిప్రకరణే కల్పసూత్రార్థః, "నూనం వ్యాకరణం కృత్స్నమనేన బహుధా శ్రుతమ్" ఇత్యాదౌ వ్యాకరణార్థః, ఏవమన్యత్సర్వమత్ర సూక్ష్మబుద్ధ్యా జ్ఞాతవ్యమ్. ఏవమేతేఽష్టాదశార్థా ఆచార్యోపదిష్టాః, ఇతి శ్రీగోవిన్దరాజార్యేణ సఙ్గృహ్య ప్రదర్శితాః ॥ ౧౮ ॥

బాలకాణ్డాదిసప్తకాణ్డకర్తవ్య శ్రీరామధ్యానక్రమః—బ్రహ్మాణ్డే ౧౮౭ అధ్యాయే

కాకపక్షధరం దేవం వనమాలావిభూషితమ్ ।
శ్రీరామం బాలకం ధ్యాయేద్బాలకాణ్డే మునీశ్వర ॥
సీతాదేవీయుతం వీరం సర్వభూషణభూషితమ్ ।
పితృభక్తం హరిం ధ్యాయేదయోధ్యాకాణ్డ ఉత్తమే ॥
జటిలం చీరవసనం దణ్డకారణ్యవాసినమ్ ।
మునివేషధరం ధ్యాయేదరణ్యే కాణ్డ ఉత్తమే ॥
సుగ్రీవాదియుతం శ్రీశం భస్మాగ్నిస్మృత మిత్రేశ్వరమ్ ।
మహేశ్వరనుతం ధ్యాయేత్కిష్కిన్ధాకాణ్డ ఉత్తమే ॥
చన్ద్రబిమ్బసమాకారం సంశ్రితార్థప్రదాయకమ్ ।
హనుమత్సేవితం ధ్యాయేత్సున్దరే కాణ్డ ఉత్తమే ॥
రావణాసురహన్తారం బ్రహ్మరుద్రాదిసేవితమ్ ।
సీతాదేవీయుతం సూర్యేన్ద్రం రామం ధ్యాయేత్స్వయమ్మతే ॥
అగస్త్యాదిమునిస్తుత్యం సంశ్రితార్థప్రదాయినమ్ ।
సర్వదేవప్రశస్తం తం ధ్యాయేదుత్తరే కాణ్డ ఉత్తమే ॥

సర్వత్ర ॥ శ్రీరామచన్ద్రశ్శ్రితపారిజాతస్సమస్తకల్యాణగుణాభిరామః ।
సీతాముఖామ్భోరుహచఞ్చరీకో నిరన్తరం మఙ్గళమాతనోతు ॥

శ్రీమద్రామాయణే శ్రీవాల్మీకిమహర్షిణా శ్రీరామాయణప్రారమ్భపారాయణకథాశ్రవణాదిషు దేశకాలాధికారినియమాః విశిష్య న ప్రకాశితాః. అతః శ్రీరామాయణపరమార్థప్రకాశకేషు బ్రహ్మాణ్డపురాణతత్త్వసంగ్రహరామాయణోమాసంహితాదిప్రమాణగ్రన్థేషూదాహృతాని దేశకాలాదినియమవచనాని ప్రకాశ్యన్తే.

సకలశ్రుతిసారభూతగాయత్రీమహామన్త్రవర్ణనిబద్ధత్వేన నిఖిలమన్త్రసారభూతత్వాదేతస్య శ్రీరామాయణస్యాపి గహార్హ్యయమతః పఠనే ద్విజశబ్దవాచ్యాః బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యా ఏవాధికారిణో న శూద్రాదయః. ద్విజముఖాత్కథాశ్రవణే తు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రా ఏవాధికారిణః. నాన్యే చణ్డాలాదయః. తేషు చ బ్రాహ్మణాదిచాతుర్వర్ణ్యేషు శఠా అగురుభక్తా అవిష్ణుభక్తా అనీశ్వరభక్తాశ్చఞ్చలచిత్తా అనృతవాదినః కృతఘ్నా ఆతతాయినః అనియమవ్రతినః అస్వవ్రతనిష్ఠా వేదనిన్దకా భృతకాధ్యాపకా భృతకాధ్యాయినః ఘాతుకాః పిశునాః స్వైరా అభిశస్తా దుష్టా ఇత్యాదయో నియమతః పఠనే శ్రవణే చ నాధికారిణః.

అత్ర ప్రమాణవచనాని—బ్రహ్మాణ్డపురాణే గోదావరీమహాత్మ్యే

సనత్కుమారదక్షిణామూర్తిసంవాదే ౧౪౭ అధ్యాయే

యస్తు భక్త్యా పఠేద్విష్ణో రేతద్వా మమ వా భువి । శ్రీరామే భక్తిసంపన్నః హోదేతం మహామనుమ్ ॥ ౧ ॥ పఠనే బ్రాహ్మణాదీనాం త్రయాణా మధికారితా । శూద్రాణా మధికారోఽత్ర నాస్తి రామాయణే ద్విజ ॥ ౨ ॥ అన్యత్ర రామచరితా ద్వేదా దన్యత్ర సర్వతః । పఠనేఽపి చ శూద్రాణా మధికారస్తు సమ్మతః ॥ ౩ ॥ రామాయణేఽత్ర నిఖిలశ్రుత్యర్థప్రతిపాదకే । అధికారోఽస్తి శూద్రాణాం శ్రవణేతు ద్విజాగ్రతః ॥

బ్రాహ్మణాదిష్వప్యనధికారిప్రతిపాదకవచనాని—బ్రహ్మాణ్డే ౧౫౦ అధ్యాయే

అనాహితాగ్నిమూర్ఖాయ విభిన్నవ్రతినే తథా। శఠాయాగురుభక్తాయ చలాయానాత్మవేదినే ॥ అభక్తాయచ చోరాయ హ్యసత్యనియమాయచ । వేదానాం నిన్దకాయాథ భృతకాధ్యాపకాయచ॥ భృతకాధ్యాయినే నైవ కృతఘ్నాయచ ఘాతినే। అవిష్ణుభక్తాయ తథా మద్భక్తిరహితాయచ ॥కులఘ్నాయాభిశస్తాయ తథా వ్యాకులబుద్ధయే । రామాయణం పరం వస్తు నేదం వాచ్యం ద్విజన్మనా ॥ శిష్టాంశ స్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః.

శ్రీరామాయణప్రారమ్భే మాసతిథివారనక్షత్రదేశాదినిర్ణయః.

శ్రీమద్రామాయణాఖ్యమహామన్త్రపఠనశ్రవణప్రారమ్భే చైత్ర వైశాఖ జ్యేష్ఠ శ్రావణాశ్వయుజ మార్గశీర్ష మాఘ ఫాల్గునికా నవ మాసా స్సర్వోత్తమాః, భాద్రపదస్తు నైవ్యాత్మ్యో నాప్యపకృష్టః, పుష్యాషాఢౌ తు నిన్ద్యౌ, తత్రైవ గురుశుక్రయో రస్తకాలోఽపి నిన్ద్యః.

తదుక్తం బ్రహ్మాణ్డే ౧౫౦ అధ్యాయే

విధ్యన్తరం ప్రవక్ష్యేఽహం శ్రవణస్య మునీశ్వర। శ్రీరామాయణమన్త్రస్య సర్వమన్త్రోత్తమస్యచ ॥ చైత్రమాసే ధర్మవృద్ధి స్సంపద్వృద్ధిస్తు మాధవే । జ్యేష్ఠే సర్వార్థసంసిద్ధి రాషాఢే ధర్మనాశనమ్॥శ్రావణే కర్మవృద్ధిశ్చ ధనవృద్ధి స్తథాఽశ్వినే। సామాన్యం స్యా ద్భాద్రపదే ఫలం మునిభి రీరితమ్॥ కార్తికే తు యశోవృద్ధి ర్మార్గశీర్షే ఫలాధికమ్ । పుష్యే సర్వార్థనాశశ్చ మాఘే ధర్మాదిసంపదః ॥ ఫాల్గునే కార్యసంసిద్ధి రిత్యేత న్మాసలక్షణమ్ । శుక్రస్యాస్తమయే చాపి గురో రస్తమయే తథా ॥ నైవారమ్భః ప్రకర్తవ్యో రామాయణమహామనోః ॥ తిథినిర్ణయోఽపి తత్రైవ—ద్వితీయా ప్రథమా చాపి తృతీయా పఞ్చమీ తథా । త్రయోదశీ సప్తమీచ దశమ్యేకాదశీ తిథిః॥పఠనే శ్రవణే చాపి హ్యష్టా వేతా శ్శుభావహాః ॥ వారనిర్ణయోఽపి తత్రైవ—భానువారే కర్మవృద్ధి స్సోమే సర్వాఘనాశనమ్ । భౌమే దేహవినాశస్స్యాత్సౌమ్యే కీర్తిస్తు శాశ్వతీ॥గురౌతు శుభవృద్ధి స్స్యా దర్థవృద్ధి ర్భృగౌ భవేత్।

శనౌతు కార్యహాని స్స్యా దిత్యే ... ంక్షణమ్॥ నక్షత్రనిమ్నయోఽపి తత్రైవ॥ అశ్విన్యాం చైవ రేవత్యాం త్రిపు ... ం ప్రజాపతౌ। పునర్వసౌ తథా పుష్యే పుష్యోత్తరే వా స్తచిత్త్రయోః॥ఏతేష ... ముఖ్యేషు పఠనారమ్భ మాచరేత్। తేష్వేవ శ్రీవిణ స్యాపి ప్రారమ్భస్తు శు ... ॥ పూర్వఫల్గునీ పూర్వాషాఢా పూర్వాభాద్రాచ త్రిపూర్వా। ప్రజాపతిః ... దేశనిమ్న యోఽపి తత్రైవ॥ ఏవం విమ్న శ్య విప్రర్షే శుచి స్సంశుద్ధమానసః। గోదావర్యా స్తథా తీరే గఙ్గాయాశ్చ మునీశ్వర॥ ధర్మక్షేత్రేషు సర్వేషు అయోధ్యాయాం విశేషతః। కాశ్యాం సముద్రతీరే వా తథా దేవాలయేఽపి వా॥గోష్ఠే బృన్దావనే వాపి అగ్నిహోత్రగృహేఽపి వా। బ్రాహ్మణానాం సమూహే వా తథా వైష్ణవసన్నిధౌ॥ముక్తసన్నిధానే వా తథా వేదాన్తవేదినామ్। క్షేత్రేష్వేతత్ప్రభృతిషు పరిశుద్ధేషు సర్వదా।ఆరమ్భం తు నరః కుర్యాత్ వ... పారాయణస్య హి॥

శ్రీమద్రామాయణపారాయణకథాశ్రవణప్రారమ్భే కర్తవ్యవిధి[redacted]

లక్షణాదినియమశ్చ—బ్రహ్మాణ్డే ౧౪౭ అధ్యాయే[redacted]

ఏవం సర్వగుణోపేతదివసే ప్రాతరేవ హి। వేదాధ్యయనస[redacted]ం మహామన్త్రార్థపారగమ్॥ అనూచానం సదాభక్తం శ్రీరామేచ హనూమతి। రామాయణార్థవ్యాఖ్యానే సమర్థం సమదర్శినమ్॥ పాపభీరుం ధర్మరతి మసూయారహితం సదా। ఏవం బహుగుణం విప్ర మాచార్యం కారయే న్నరః॥ తం పూజయిత్వా శృణుయా న్మహామును మిమం శుభమ్। వాల్మీకి మేవ వక్తారం భావయే చ్ఛ్రోతకోత్తమః॥తదన్యం ప్రార్థయే ద్యస్తు స మహారౌరవం వ్రజేత్। అపార్థయిత్వా శృణుయా ద్యది వాచకముత్తమమ్॥ స విష్ఠాక్రిమితాం ప్రాప్య బ్రహ్మకల్పం వసే ద్ధ్రువమ్।గత్వైవ వాచకం మర్త్య స్స్వయమేవ మునీశ్వర॥ అభిప్రాయ ప్రార్థ్య దేవం తత్పూజాం తేన కారయేత్। తత స్సంశృణుయా ద్భక్త్యా నోచే ద్గౌరవ మప్నుయాత్॥ శ్రోతృనియమః— హృదమ్బుజే రఘుపతిం ధ్యాత్వా రామం జగత్పతిమ్। విఘ్నేశం చ సంపూజ్య తథా దేవా న్నమస్య చ॥ హనూమన్తం పురః స్థాప్య వాచకం సన్నివేశయేత్। పశ్చాన్ముఖస్తు వక్తా చ శ్రోతకశ్చ పూర్వదిఙ్ముఖః॥ వాచకం మత్స్వరూపేణ ధ్యాత్వా శ్రావ్యం ద్విజైస్సదా। రామాయణే వక్ష్యమాణే న సర్గం శృణుయా ద్యది॥అశ్రుత్వా వా న రో గచ్ఛే త్కుమ్భీపాకే వసే ద్ధ్రువమ్।రామాయణస్య మధ్యే తు కథా మన్యాం ప్రవ ర్తతః॥ కుర్యా ద్యది నరో లోకే ప్రభుత్వాదిమదై ర్యుతః॥స బ్రహ్మరాక్షసో భూత్వా బ్రహ్మకల్పం వసే ద్ధ్రువమ్॥ మన స్సంకల్పకం కృత్వా శ్రోష్యా మ్యేతం మనుం త్వితి। అశ్రద్ధయా న శృణుయా త్స నరో రౌరవం వ్రజేత్॥ ధావత శ్శ్రవణార్థం యో విఘ్న మాచరతి ద్విజః। స వీర హేతి విజ్ఞేయో మహారౌరవగో భవేత్॥ ద్విజాన్నత్వా నరః శ్లోకాన్ శ్రవణాదా విమాన్ పఠేత్। రామాయణమహామన్త్రశ్రవణేన సనాతనః॥

పఠః పుమాన్ సదా రామః ప్రీత్యా దద గృహే · తిష్ఠన్తు మే సదా ॥ ఆకృష్టా రామ శాపాదు కాద్యష్టసిద్ధయో నిధయో నవ ముఞ్చతై పాణ్డనాం కృత్వా కుర్యాచ్ఛ్రీ శ్రీరామధ్యా మాచరేత్. స్నితమ్ । బ్రహ్మావిష్ణ్వీశ్వరా నిత్యం కైఙ్కర్యం సముపస్థితాః । ఘుటి కమూ వాణీ కిఙ్కర్యస్సంవసన్తు ముఃఏవం ధ్యాత్వా తతో భక్త్యా

శ్రీమద్రామాయణే తత్తత్కథాశ్లోకానాం పఠన శ్రవణయోః ఫలవిచారః.

తత్త్వసంగ్రహ రామాయణే ఉత్తరకాణ్డే ౨౧, ౨౨, ౨౫.

బాలకాణ్డే.—సంసారతాపయుక్తానాం జన్తూనాం హతచేతసామ్ । శ్రీమ ద్రామాయణాఖ్యం మఘుర్యాపు ధేను స్మృతిసు ॥ దుఃస్వప్నగ్రహబాధానాం మ నచేతసామ్ । గుప్తజ్ఞానవిద్యా లిహాశానపాయినామ్ ॥ దేవభగా [illegible] శాన్తద్ద్యాధిపునామ్ । శ్రీమద్రామాయణకథా సర్వపాపవినా శినీ॥ [illegible] ముఖి శ్లోకస్యవై శ్రుతేఃతపసాం సిద్ధిమాప్నోతి సర్వతాం యస్యచ మ[illegible] । శ్రుత్వా సాఙ్ఘికః కావ్యం ప్రత్యహం శ్రావయేత వా । పతే ద్వా ప్రత్యహం స శ్లోకం బ్రహ్మాసాయుజ్య కల్పతే। నియమేన చ సంయుక్తః ఫలకా మాయు యుతః । జనన్ సర్వమాత్రేణ తత్తత్ సముత్సృతే । ఇతి శ్లోకాన్ తత్పాపాదానాం నాత్ర కార్యా విచారణా॥ సాగరతీర్థం మోక్షదం శ్రుతే । సాంగ్రామ సృష్టిమా దాహ్యే లోకే భూత్వా చరన్ ॥ తత్ఫుఘా । శ్లోకా నిఘుర ఉపలభ । శ్రుత్వా ముచ్యేత లాఘుతః । మహాభూతసముత్థాన యే కృత్వా సమాహితే ॥ తేషాం భూతాః ప్రభూ తా నాస్తి పీడా వాచనః కృపాగ్నదా తాం పాయసస్య ప్రశేవనమ్॥ శృణోతి యః శ్రీ పుత్రం సా లభతే న చిరాద్యహ । రామాఙ్గినాం ప్రసూతిం తు శ్రుత్వా రా మచరం న్రజేత్ ॥ ఋషేగిరిజా సమారంభ్య యుగాన్ముక్తో భవేన్నరః । తాటకా ఖ్యానమాకర్ణ్య పాపం తరతి మానవః ॥ తాటకావధ మాకర్ణ్య హ్యవిద్యానాశ మాప్నుయాత్ ।స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వానితి శ్లోకానుకీర్తనః॥ శ్రవణేన సకామస్య దూరతో యాతి పాతకమ్।శైలేన్ద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనా మాకరో మహాన్ ॥ ఇత్యుపక్రమ్య గఙ్గాయా వైభవశ్రవణాన్నరః । విముక్తిభవబన్ధస్తు గఙ్గాస్నానఫలమ్ మాప్నుయాత్ ॥ సగరస్యాశ్వమేధస్య శ్రుత్వా విధి మనుత్తమమ్ । బ్రహ్మహత్యాది పాపేభ్యో ముక్తాస్స్యుః శ్రద్ధయా నరాః॥స గత్వా సగరం రాజా ఇత్యుపక్రమ్య శృ త్వాతః। పితర స్స్వర్గ మాయాన్తి నిరయస్థా అనూదకాః॥ శాపముక్తిశ్చ భార్యాయాః శ్రుత్వా చ గౌతమస్య హి । నరః పాపాదిముచ్యేత నారీవా వ్యభిచారజాత్ ॥ కామా

కుమారా విత్యాది జనకేన సుభా [illegible] నా రే స్తవం సమాకర్ణ్య ముచ్యతే సర్వబ
న్ధనాత్ ॥విశ్వామిత్ర స్యధర్మాత్మే త [illegible] ఞ్సంశ్రవాత్ ।నష్టకామోపిదోషస్సన్
సోమలోకే మహీయతే॥ప్రపామ [illegible] క్రమ్య జానక్యా మఙ్గళోత్సవమ్ । శ్రుత్వా
వివాహసమయే భర్తా దీర్ఘాయు ర [illegible] త్ ॥రామ దాశరథేః వీర్యం తేజశ్శ్రూయ
తేఽద్భుతమ్ । ఇత్యాది శ్రవణా [illegible] బ్రహ్మతేజో వివర్ధతే ॥ కాణ్డాన్తం శ్రావయే
ద్వాపి శృణుయాద్వా నరర్షభః॥ఉపేత్య భార్యాం హృద్యాంచ రమతే ప్రీతిపూర్వకమ్॥

అయోధ్యాకాణ్డే.— పట్టాభిషేకసంభారాన్ వసిష్ఠేన ప్రచోదితాన్ । శ్రుత్వా న్మహీపతి ర్జ్ఞాత్వా స్థిరం రాజ్య మవాప్నుయాత్ ॥తురీయసర్గక మిదం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ । శృణ్వతాం సర్వపాపఘ్నం సంసారభయనాశనమ్ ॥ వనవాసస్య సంఖ్యా యే త్యత్ర పఞ్చమసర్గకమ్ ।గాయత్ర్యక్ష మానవః శ్రుత్వా సూర్యద్వారాత్పరం వ్రజేత్ ॥ రాజా సత్యంచ ధర్మశ్చే త్యత్ర షష్ఠాక్షరం బుధః । శ్రుత్వా దేవాన్ సమాప్నోతి రాఘవస్య సహాయతామ్ ॥ వీక్ష్య స ముహూర్తం త్వి త్యత్ర దేవ్యాస్తు సత్తమమ్ । వర్ణం శ్రుత్వా ఘాతపాపో రామసాయుజ్య మాప్నుయాత్ ॥ రామశ్చ కృతార్థం భరతం సమాశ్వాసయ దాత్మవాన్ । ఇత్యాది శ్రవణా త్పుంసాం వైరాగ్యం జాయతే భృశమ్ ॥ రఘునాథస్య మాతుశ్చ భరతస్య సుభాషితమ్ । శృణ్వతాం సర్వకార్యాణి సిధ్య న్త్యేవ న సంశయః॥(అత్రి పత్న్యా కృతం వై దేహ్యా అఙ్గరాగార్పణాదికమ్। శ్రుత్వా కన్యా సుభర్తారం లభతే ఽనసూయా యథా) అయోధ్యాకాణ్డ మఖిలం యే శృణ్వన్తి నరోత్తమాః । తే సర్వే హరిసాయుజ్యం ప్రాప్నువన్తి న సంశయః॥

అరణ్యకాణ్డే, శ్రీశివః:— యో విరాధవధం నిత్యం శృణోతి శ్రావయేత వా । తస్య సర్వాణి పాపాని లయం యాన్తి నసంశయః ॥ శరభఙ్గాశ్రమగతిం రాఘవస్య మహాత్మనః । శృణ్వన్ త్రిదశలోకం వై ప్రాప్నోత్యేవ నసంశయః॥(అద్యాహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్ । ఇత్యాది శ్రవణా న్మర్త్యో రామాన్తా [illegible] త మాప్నుయాత్)॥శ్రుత్వా శ్రీరామవిజయం పాపబన్ధా ద్విముచ్యతే । తత్రైవ శృఙ్ఖలాబన్ధా దృణబన్ధాచ్చ మానవః ॥ శ్రుత్వా పుష్పవతీ నారీ లభతే తనయం వరమ్) భరత స్యార్యపుత్ర స్యే త్యత్రత్య నవమాక్షరమ్ ॥ భక్త్యా శ్రుత్వా తు గాయత్ర్యాశ్శ పరాం సిద్ధి మవాప్నుయాత్ । సీతాపహార మారభ్య లఙ్కాయాం స్థాపనావధి॥ శ్రవణా చ్ఛాస్త్రవిహితం జ్యేష్ఠా దేవీ విముఞ్చతి।సీతాన్వేషణ మాకర్ణ్య నైవ లక్ష్మ్యా వియుజ్యతే ॥ జటాయో స్సంస్కృతిం శ్రుత్వా స్వర్లోకం యాతి మానవః॥శబర్యా స్సద్గతిం శ్రుత్వా సాధ్వీనాం లోకగో భవేత్ ॥ గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామే త్యత్రత్యం దశమాక్షరమ్।నిశమ్య దేవ్యా మనుజ స్సూర్యలోక మవాప్నుయాత్ ॥ అరణ్యకాణ్డ మాహాత్మ్యం యే శృణ్వన్తి మహీతలే । శ్రీరాఘవప్రసాదేన విష్ణులోకం వ్రజన్తి తే॥

కిష్కిన్ధాకాణ్డే.—సుగ్రీవసఖ్య
విజయమాప్నోతి ముచ్యతే జారదోషతః
మకుటమ్ । శ్రుత్వా మర్త్యస్స్వప్రకా
శం చ రామేణ రుమాయాః ప్రాప్తిము
లాభం స గచ్ఛతి ॥ వాక్యమాత్మహిత

యాన ద్వాలినిషూదనమ్ । శ్రుత్వా
దన్యం నపశ్యామీ త్యత్రైకా
శ్లోక మవాప్నుయాత్ ॥ అథైకే
। సుగ్రీవస్య చ యః శ్రుత్వా రాజ్య
త్యత్ర ద్వాదశవర్ణకమ్ । శ్రుత్వా

రామప్రసాదేన సోఽమృతత్వమవాప్నుయాత్ ॥ కిష్కిన్ధాకాణ్డమహాత్మ్యపరిన శ్రవణాదపి । సర్వదా సర్వలోకేషు కామచారో భవేన్నరః ॥

సున్దరకాణ్డే — సున్దరాదిమసర్గస్థమానామర్విక్రమాదికమ్ । శ్రుత్వాఽపస్మారకుష్ఠాది భూతబేతాళనాశనమ్ ॥ స నిర్జిత్యపురీం శ్రేష్ఠా మితి శ్లోకాదిమాత్రకమ్ । శ్రుత్వా బన్ధాద్విముచ్యేత స బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ సీతాసన్దర్శనం శ్రుత్వా వీతశోకో భవిష్యతి । శ్రుత్వాతు త్రిజటాస్వప్నం దుస్స్వప్నం నశ్యతి ధ్రువమ్ ॥ శ్రీరామము ద్రికాదానం యశ్శృణ్యాన్మారుతేన తు । నిర్జిత్య శత్రూన్ సంగ్రామే స్త్రీం రాజ్యం ప్రపద్యతే ॥ ధన్యా దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధా ఇత్యత్ర నారసింహమ్ । శ్రుత్వా శత్రుప్రవేశం న గ్నోనాయ ఏచ్ఛకేత్ ॥ హనుమద్గ్రహణం శ్రుత్వా బన్ధాన్ముచ్యేత మానవః । లఙ్కాదాహాధ్యాయమ్ శ్రుత్వా తాపత్రయహానిః స్యాత్ ॥ మఙ్గళాభిముఖీ తస్మిన్ శ్లోకే యత్ప్రథమాక్షరము నాయుర్వృద్ధిపఞ్చాశం శ్రుత్వా సర్వాం భాగ్యవాన్ ॥ శ్రుత్వాతు సర్వమిం కాణ్డం హనుమద్విజయాఙ్కితమ్ । ఆఞ్జనేయప్రసాదేన బ్రహ్మలోకం స గచ్ఛతి ॥

యుద్ధకాణ్డే.— విభీషణశరణాగత్యాది శ్రవణాన్మోక్ష మవాప్నుయాత్ । సేతుదేశ త్యముం శ్రుత్వా నరః ప్రాప్నోతి చాభయమ్ ॥ సేతుబన్ధనం శ్రుత్వా ముచ్యతే పాతకైః । సంసారసాగరం తీర్త్వా పరం ప్రాప్నోతి మానవః ॥ హరిశ్చన్ద్రాదిభిః శ్లోకాదిమాత్రకమ్ । శ్రుత్వా దేవస్య జ్ఞాపకే తిరస్కృత్యార్థజయా భవేత్ ॥ ధన్వీ సంహననోపేత ఇతి శ్లోకస్థితి శుభమ్ । శ్లోకాదిమాత్రం శ్రుత్వా సాత్త్వికం పదమాప్నుయాత్ ॥ యో వజ్రపాతాశని సన్నిపాతాన్న చక్షుభే నాప్యచలో మహాద్రిః । శృణోతి చాష్టాదశ మక్షరం తు దేవ్యాః ప్రియాత్యేవ పరం న పౌరుషమ్ ॥ కుమ్భకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా తద్గురునర్తితః । శాపదోషేణ ముచ్యేత పుమాన్ సద్యో న సంశయః ॥ రావణేర్నిధనం శ్రుత్వా కలిదోషాత్ప్రముచ్యతే । యమహన్తోపనం భీమ మిత్యత్రైకోనవింశకమ్ ॥ గాయత్రీబీజమాకర్ణ్య యమలోకం న గచ్ఛతి ॥ న విషాదస్య కాలోయ మిత్యస్యాదిమ మక్షరమ్ ॥ శ్రుత్వాతిదుస్సహైర్దేవ్యా నరో దురితైర్నలిప్యతే । వధం రాక్షసరాజస్య రావణస్య మహాత్మనః ॥ శ్రుత్వా నరః పాపబన్ధాన్ముచ్యతే జన్మకోటిజాత్ । భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవన్దే నియతో మునిమ్ ॥ ఇత్యాద్య శృణ్వ తాంసర్గాణాంయావత్పట్టాభిషేచనమ్ । సర్వకార్యాణిసిద్ధ్యన్తి పాపరాశిశ్చనశ్యతి ॥ సా నం

...మాయణఫలం విన్దత్యేవ నసం... ట్టాభిషేచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహా...నః ॥ రాఘవస్య ప్రసాదేన మ... జ్యే ఽభిషేక్ష్యతే ॥

ఉత్తరకాణ్డే.—ప్రాప్తరా... మస్యేత్యత్రత్య ప్రథమాక్షరమ్ ।శ్రుత్వైకవింశం గాయత్ర్యా మద్రసా... మాప్నుయాత్ ॥వక్త్రప్రహారైరిత్యత్రశ్రుత్వాతాం ప్రథమాక్షరమ్। ద్వావింశ... యత్ర్యాః కాచేవసతి ధ్రువా॥ దేవదానవగన్ధర్వైరిత్యత్రాదిమ మక్షరమ్। యః శృణోతి సదా భక్త్యా సూర్యలోకం స గచ్ఛతి॥ ...యామేవ రాత్రి మిత్యత్ర గాయత్ర్యా బీజ ముత్తమమ్। చతుర్వింశంతు మనుజ...శ్రుత్వా మోక్ష మవాప్నుయాత్ ॥

శ్రీసీతాకల్యాణ ప్రతిపాదకసర్గ పఠనావసరే కర్తవ్యవిధిః.

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే ఉత్తరకాణ్డే ౨౧, ౨౨, న.

సీతావివాహసర్గే తు పఠ్యమానే సదా నరైః। ఆచార్యస్తు సుసంపూజ్యస్తథాఽన్యే ద్విజసత్తమాః ॥సీతాసమేతప్రతిమాం రాఘవస్య స్వశక్తితః।జామ్బూనదమయీం కృత్వా వాఞ్ఛితార్థస్య సిద్ధయే ॥ నిధాయ పూర్ణకలశే క్షౌమవస్త్రేణ వేష్టితే। యథావిధి సుసంపూజ్య దద్యాత్స దక్షిణాయుతామ్॥

ప్రతిమాదానమన్త్రద్వయమ్.—ధరణీగర్భసంభూతే ధరణీధరవల్లభే। ధరణం మే ప్రయచ్ఛాశు సీతా భవ శుచిస్మితే ॥ కౌసల్యాగర్భసమ్భూత భూభారహరణాయచ। ప్రతిమాదానతుష్టస్సన్ వాఞ్ఛితం యచ్ఛ రాఘవ॥ మన్త్రద్వయం సముచ్చార్య దద్యాద్వక్త్రే ద్విజన్మనే। ఏవం సంపూజ్య విధివద్వర్ణాంస్త్రీన్ సన్నరః ॥ తతో విప్రాన్ సమభ్యర్చ్య సర్వాన్ సిష్టాన్స్తు భోజయేత్। విత్తశాఠ్యం న కృత్వైవ తాంశ్చారాధయేన్సదా ॥ఏవం కృత్వా నరో భక్త్యా తత శ్శ్రీసర్గ...హారకఫలం। తస్య పుణ్యఫలం నాహం వక్తుం శక్తో మునీశ్వర॥కిమత్ర బహునోక్తేన ...నై రామో భవేద్ధ్రువమ్ ॥ అవశిష్టవిశేషఫలస్తుతి ప్రతిపాదకో గ్రన్థస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః.

శ్రీమద్రామపట్టాభిషేక ప్రతిపాదకసర్గపఠనసమయే కర్తవ్యవిధిః

బ్రహ్మాణ్డపురాణే, ౧౫౧ అధ్యాయే,

పట్టాభిషేకవేళాయాం ప్రాతరుత్థాయ మానవః। సంలిప్య గోమయేనోర్వీ ...లంకృత్యాతిభక్తితః ॥ శ్రీరామప్రతిమాం కుర్యాచ్చతుర్వింశత్సువర్ణకైః। సీతాలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతాదిభిరన్వితామ్॥కుర్యాద్ద్వాదశభిర్వాథ తదర్ధేనాపి వా బుధః। ...థవా రజతేనాపి యథావిభవసారతః॥ తత స్సింహాసనం స్థాప్య సర్వరత్నోపశోభి...మ్। తత్ర తాం ప్రతిమాం ప్రాజ్ఞ శ్శుభే లగ్నే నివేశయేత్ ॥ ద్విజా న్నిమన్త్ర్య...

దష్ట్వా విధిజ్ఞాన్ వేదపారగాన్ । అభిషేక… కుర్యాత్తైస్సహ ద్విజపుఙ్గవైః
ఉపచారైష్షోడశభిః పూజయిత్వా యథా…ఽర్చయేద్వాచకం తు సువర్ణవస్త్ర
విభూషణైః ॥ అశ్వైర్వా రాన్దోళికాద్యైశ్శ్వే…త్రాదిభిస్తథా । ఏవం సంపూజ్య
తం విప్రం రామబుద్ధ్యా ప్రయత్నతః ॥ … ప్రతిమాం చైవ తస్మై దత్త్వాతిభ
క్తితః । పట్టాభిషేకసర్గం తు వాచకేన ప్ర…ఠేత్ ॥ సమాప్యైవం మహామన్త్రం
సహస్రత్రయసంఖ్యయా । గాయత్ర్యా హవనం కుర్యాదాజ్యేనైవాతిభక్తితః
తతశ్శ్రీరామగాయత్ర్యా కారయేత్తర్పణం తథా । రామాయణాదిసర్గస్థశ్లోకైశ్చా
హువేత్తతః । యద్యసహ్యోచ్చారణే స్యాద్గాయత్ర్యాస్తు భవేన్నరః । తదా ద్విజైః కార
యేత్సు యథాశాస్త్రం ప్రయత్నతః ॥ తతః పూర్ణాహుతిం దత్త్వా హ్యగస్త్యోక్తవిధానతః
చతుర్వింశతిసంఖ్యాకాన్ బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్తతః । శిష్టైరిష్టజనైస్సాకముపభు
ఞ్జ్యాథ యత్నతః । సర్వేషాం దక్షిణాం దద్యాద్యథా తుష్టా భవన్తి తే ॥ ఏవం నియ
మతో యస్తు కుర్యాదేతద్వ్రతం ద్విజ । విసృజ్య లిఙ్గం దేహం స పదం రాఘవమా
ప్నుయాత్ ॥ విశేషఫలస్తుతిస్తు శ్రీమద్రామాయణపారాయణకథాశ్రవణమహి
మానువర్ణనవిచారప్రకరణే ద్రష్టవ్యా.

ఉత్తరకాణ్డపారాయణకథాశ్రవణవిధిక్రమవిచారః.

బ్రహ్మాణ్డపురాణే, ౧౪౧ అధ్యాయే,

తదుత్తరం తూత్తరం వై సంశ్రావ్య మనుజోత్తమః । సీతావివాహపర్యన్తాం
కథాం శ్రుత్వా సమాపయేత్ ॥ నోత్తరః క్రమశః పాఠ్యో నైవ శ్రావ్య ఇతి స్మహ
ఆచార్యాః కేచిదాహుర్వై పరమార్థప్రకాశకాః ॥ దేవాలయేషు సర్వేషు నగరా
గ్రాద్యదిషు ద్విజాతిధామస్వేషు చ సర్వేషు వ్రతోద్యాపనకర్మసు (ఉత్తరో నైవ
పాఠ్యస్సాక్షి నైవాశ్రావ్యః కదాచన ॥)

శ్రీమద్రామాయణపారాయణకథాశ్రవణమహిమానువర్ణనవిచారః.

బ్రహ్మాణ్డపురాణే, ౧౪౮ అధ్యాయే,

రామాయణస్య మాహాత్మ్యం శృణు వక్ష్యే ద్విజోత్తమ । రామాయణస్థవర్ణస్య
శ్రవణాద్భూప్రదక్షిణామ్ ॥ కృతం సహస్రవారేణ యత్ఫలం తత్ఫలం లభేత్ । ఏత
ద్వినాన్యశ్రవణం యః కుర్వీత నరాధమః ॥ స నారకీతి విజ్ఞేయస్సత్యమేతద్బ్రవీమి
తే । రామాయణమహాపుణ్యకథా యత్ర ప్రవర్తతే ॥ తతోఽపి యోజనశతం పవిత్రమితి
గద్యతే । న వేదైర్న తపోభిస్స్నానతీర్థాచరణైరపి ॥ న యజ్ఞైర్నాశ్వమేధైశ్చ న కృచ్ఛ్రా
దిభిస్తైరపి । రామాయణైకశ్లోకస్య శ్రవణాద్యా గతిస్స్మృతా ॥ నాస్తి నాస్త్యేవ స
విప్ర ఇత్యాజ్ఞా పారమేశ్వరీ । రామాయణే వక్ష్యమాణే యస్త్వాగచ్ఛతి భక్తితః ॥ స
నరః కోటిమాసానాం గఙ్గాస్నానఫలం లభేత్ । ఏకస్మిన్ శ్లోకమాత్రే తు శ్రుతే నియమ

ద్విజ ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపాని తం త్యక్త్వా యాన్తి దూరతః ॥ యస్తు రామకథాం త్యక్త్వా అన్య చ్ఛ్రోతు మిహేచ్ఛతి । స్వగృహే సుసమృద్ధాన్నం త్యక్త్వా భిక్షామట త్యసౌ ॥ యస్తు రామకథాం త్యక్త్వా అన్య చ్ఛ్రోతు మిహేచ్ఛతి । సురూపాం స్వస్త్రియం త్యక్త్వా కుష్ఠి మిచ్ఛ త్యరూపిణీమ్॥ యస్తు...తి । స నరః పాయసం త్యక్త్వా హ్యుచ్ఛిష్టం ప్రతిధావతి॥ యస్తు...తి।సుగన్ధసంయుతజలం త్యక్త్వా మూత్రం ప్రతీచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । స రాజ్యసంపదం త్యక్త్వా నరకం గన్తు మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి। స ద్రవ్యసంచయం త్యక్త్వా మృత్సంపాదన మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । స గోక్షీరం విహాయాథ గార్దభీక్షీర మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । స్వస్య భార్యాం సురూపాక్షీం త్యక్త్వా మాతర మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । స యాగీయపశుం త్యక్త్వా పితరం హన్తు మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । స సూర్యాగ్నిప్రభాం త్యక్త్వా హ్యన్ధకారం ప్రధావతి ॥ యస్తు...తి।అమృతం స నర స్త్యక్త్వా విషం పాతు మిహేచ్ఛతి॥ యస్తు...తి।గఙ్గోదకం నర స్త్యక్త్వా స క్షారోదక మిచ్ఛతి॥యస్తు...తి।స పాతు ముదకం త్యక్త్వా సురాం పాతు మిహేచ్ఛతి॥యస్తు...తి।స స్వభార్యా మృతౌ త్యక్త్వా చణ్డాలీం గన్తు మిచ్ఛతి॥ యస్తు...తి।త్యక్త్వా హోమార్థమగ్నిం త్రీన్ శ్మశానాగ్నిం స ధావతి॥యస్తు...తి। స్వర్ణరాశిం నర స్త్యక్త్వా స చౌర్యం కర్తు మిచ్ఛతి ॥యస్తు...తి । స బ్రాహ్మణం విహాయాన్త్యం శూద్రం పూజితు మిచ్ఛతి॥యస్తు...తి।భక్ష్యాన్ విహాయ స మృగాన్ గోహత్యాం కర్తు మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి । గాయత్రీం మాతరం త్యక్త్వా వేదాన్ జప్తు మిచ్ఛతి॥యస్తు...తి । దారాం స్త్యక్త్వా సుకామో విధవాం గన్తు మిచ్ఛతి ॥ యస్తు...తి।స్వపోష్యాం శ్చ స నర స్త్యక్త్వాహ్యన్యాన్ పోషితు మిచ్ఛతి॥ యస్తు...తి। సత్సఙ్గతిం నర స్త్యక్త్వా దుష్టసఙ్గ మిహేచ్ఛతి॥యస్తు...తి।స దేవత్వ మిహ త్యక్త్వా పిశాచత్వ మపీచ్ఛతి ॥

రామాయణశ్రవణతో యత్ఫలం భవతి ద్విజ । తత్ఫలం శ్రోతుకామస్య నాహం వక్తుం లవ క్షమః ॥ అర్థవాదో౽య మితి వై సమ స్తర్కా మునీశ్వర । తథా కర్తార ఏవేహ యాన్తి మూఢా స్త్వధోగతిమ్ ॥ అహం తే సర్వలోకానాం హితం వచ్మి మునీశ్వర । యస్తు సందేహయుక్త స్సాన్య దస్మి న్నర్థే విమూఢధీః॥ సందేహ స్తు స వై మర్త్యో నరకం ప్రాప్నుయా ద్ధ్రువమ్ ।తస్మాన్నచార్థవాదో౽య మితి శఙ్క్య మనీషిభిః ॥ అహం రుద్రత్వ మగమం విష్ణు ర్విష్ణుత్వ మేవచ। బ్రహ్మా బ్రహ్మత్వ మగమ న్నన్యే దేవత్వ మాప్నువన్ ॥ శతకోటిసువి స్తీర్ణ మేత ద్రామాయణం మహత్ । మల్లోకే విష్ణులోకేచ సత్యలోకే పర న్తప ॥ నన్దీశ్వరా దశృణయా మహం రామాయణం పురా। విష్వక్సేనా తథా విష్ణుః శృణోతి చరితం సదా॥మార్కణ్డేయా త్పద్మజో౽పి

శృణోతీమం మహామనుమ్ । పఞ్చాశత్కోటివిస్తీర్ణాం కథాం చేమాం ధురిహాన్తికే। గాయన్తి దేవా నిత్యం వై పరమానన్దనిర్భరాః॥ తథా గవాంచ లోకేషు దశకోటిప్రవిస్తరమ్ ॥ ఇమం గాయన్తి సతతం కల్పవృక్షాదయో మునే । స్వర్గే ద్వాస్య సమీపే తు కోటివిస్తీర్ణ మద్భుతమ్ ॥ ఇమం గాయన్తి మునయో వాలఖిల్యాదయస్సదా । పఞ్చాశత్కోటిసంఖ్యాక మిమ మాద్యం పురాతనమ్ ॥ సూర్యలోకే చ గాయన్తి వసిష్ఠాద్యా ఋషీశ్వరాః । గన్ధర్వయక్షముఖ్యానాం కిన్నరాణాం వాయుతాశినామ్॥ లోకేషు గాయన్త్యేతాం హి ప్రత్యేకం కోటివిస్తృతామ్। వ్యాఖ్యాతి నారద స్తత్ర నిత్యానన్దప్రదాం సదా॥ సహస్రాణాం చతుర్వింశత్ శ్లోకానాం సంఖ్యయా యుతమ్। ఉపాదిశ మహాతస్య వాల్మీకే ర్భావితాత్మనః ॥ తా మేవ సంహితాం చేమాం పఠ త్యన్వహ మానరాః। తస్మా ద్రామాయణా న్నాన్య చ్ఛ్రేయస్కర మిహ స్మృతం ॥ సోఽన్వహం పుమాంసం స నమే న్నియమస్థో భవే న్నరః। స ఏవ సద్యో ... హ్యాస్తికం చ ద్విజో త్తము కిమత్ర చిత్రం న కృత్యం యచ్ఛ్రోత్రియో రామాయణం మనుష్యః స ఏవ విష్ణుస్సశిష్టాచ ప్రోఽహాంచ నసంశయః ॥

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే, ఉత్తరకాణ్డే. ౨౦, స.

సంస్కృతం రామచరితం పఠిత్వైవ్య నరాధమః । పరస్ భాషా స్వరస్వృతం స్స్వాత్ప్రస్నాజలం పిబేత్ ॥ కించ, అన భాషా న్యాకృతం కథం తరతి పాపనీః । తస్మిన్ స్వర్త్యేజనేస వినా తత్కథనంగా కథకః ॥ అవశిష్టాంశ స్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః.

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః.

శ్రీమత్పారాశర్యోపపురాణోక్త శ్రీమద్రామాయణమాహాత్మ్యప్రారమ్భః.

ఋషయ ఊచుః॥ శ్రుతా స్త్వత్తోఽఖిలా ధర్మా శ్శ్రుతిస్మృతివిబోధితాః । అ
త్ర న స్సంశయః కశ్చి త్త్వం వక్తు మిహార్హసి ॥ ౧ ॥ తాపత్రయాతురై ర్మగ్నైస్స
ర్వై స్సంసారసాగరాత్ । తరీతుకామై ర్భవనా కిం కార్యం తద్వదిహి నః ॥ ౨
యస్మిన్కృతే కృతం సర్వ మకృతే చాకృతం భవేత్ । కృతేన యేన భగవాన్ప్రీ
ణాతి పురుషోత్తమః ॥ 3 ॥ యే నైవ ప్రాప్యతే మర్త్యైః పురుషార్థచతుష్టయమ్। క్ష
తార్థా స్స్యామ యే నైవ కృపయా తద్వద ప్రభో॥ ౪॥ శ్రీ పరాశర ఉవాచ॥ హ
న్తాఽహం ప్రవక్ష్యామి యత్పృష్టోఽహం మహాత్మభిః। శ్రూయతా మవధానేన రహ
స్య మిద ముత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ ఆధ్యాత్మికాదితాపై ర్యే సంతప్తా భువి మానవాః

తేషా ముజ్జీవనార్థాయ కించి దస్త్యౌషధం మహత్ ॥ ౬ ॥ యద్వాల్మీకిముఖామ్భో
జమకరన్దరఘురాయతే । సర్వే య దుపజీవన్తి సుధియః కావ్యకల్పకాః ॥ ౭ ॥ నిష్ప
ద్యతే శ్రుతే యస్మిన్ పురుషార్థచతుష్టయమ్। యత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం రామో నా
రాయణ స్స్వయమ్॥ ౮ ॥ శ్రవణా దేవ సర్వేషాం య స్మనః ప్రసభం హరేత్ । బుభు
క్షూణాం ముముక్షూణా మప్యాస్వాద్యరసం హి యత్ ॥ ౯ ॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం
య న్మఙ్గళానాం చ మఙ్గళమ్। శాస్త్రాణా ముత్తమం శాస్త్రం ద్వయమన్త్రార్థపేశలమ్॥
సర్వాలఙ్కారగమ్భీరం రసై స్సర్వైః పరిష్కృతమ్ । దోషదూరం గుణై స్సర్వై
ర్ధ్వనుర్వ్యాదై శ్చ మనోహరమ్ ॥ ౧౧ ॥ యస్య రామాయణాభిఖ్యా శ్రూయతే భువన
త్రయే । శరణాగతిశాస్త్రాభిఖ్యాం య స్యాహు స్సాత్త్వికోత్తమాః ॥ ౧౨ ॥ సర్వా
న్తారయితుం వర్ణాన్ సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా । అనాదినిధనా వాణీ జాతా వల్మీక
జన్మనః॥ ౧౩ ॥ నై తస్మా దధికం కించి ద్విద్యతే భువనత్రయే। సర్వవేదా న్తసారార్థో
య దనేన ప్రకాశ్యతే ॥ ౧౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతం శాస్త్రం మూలమన్త్రోపబృంహ
ణమ్ । చరమశ్లోకతాత్పర్యగ్రాహకం భారతం మహత్ ॥ ౧౫ ॥ ఇదం రామాయణం
శాస్త్రం ద్వయమన్త్రోపబృంహణమ్।పవిత్ర మేత త్త్రితయం నాతోఽన్య ద్విద్మహే
వయమ్॥ ౧౬ ॥ సాత్త్వికాని పురాణాని యా న్యేషా మనుకూలతామ్।రహస్యత్రయ
నిష్ణాతై స్తత్త్వత్రయవిచక్షణైః ॥ ౧౭ ॥ శాస్త్రత్రయ మిదం స్వాద్యం సాత్త్వికై
ర్వైష్ణవోత్తమైః । త్రిష్వే తేష్వపి విప్రేన్ద్రా ఇదం రామాయణం పరమ్ ॥ ౧౮
యత్ర ప్రపత్తిశాస్త్రార్థ స్సమ్యగేవ ప్రకాశితః।సామాన్యాశ్చ విశేషాశ్చ యత్ర ధర్మా
నిరూపితాః ॥ ౧౯ ॥ రామాయణం పరం శాస్త్రం మన్త్రో రామాయణం మహాన్।
రామాయణం పరం ప్రాప్యం ధనం రామాయణం పరమ్॥౨౦॥అస్మిన్ శ్రుతే శ్రుతం
సర్వ మశ్రుతే చాశ్రుతం భవేత్ । నాస్వాదయతి కో న్వైత న్మర్త్యో రామాయణా
మృతమ్॥ ౨౧ ॥ శ్రుత్వా గీత్వాపి వా యేన రామాయణకథా సుధా । పునాతి తస్య
మర్త్యస్య కుల మేకోత్తరం శతమ్॥ ౨౨॥ అధీతాం సర్వవేదా న్వా యజతాం వాఽ
ఖిలై ర్మఖైః । దత్తాం వా సర్వదానాని తప త్వపి సమాశ్రితమ్ ॥ ౨౩ ॥ కుర్యా
చ్చాన్ద్రాయణాదీ న్వా తీర్థే ష్వపి నిమజ్జతు।శతం వర్షాణి కురుతాం జానాత్వప్యఖిలాః
కలాః॥ ౨౪ ॥ యస్య రామాయణశ్లోక ఏకోఽపి న గత శ్శ్రుతిమ్।వ్యర్థా స్తస్య క్రియా
స్సర్వా అపి వా సా ధ్వనుష్ఠితాః॥ ౨౫॥యస్తు రామాయణం సర్వం శృణ్వ న్నాచార్య
వక్త్రతః । తదర్థ మనుసంధధ్యా త్స భక్త్యా వినయాన్వితః ॥ ౨౬ ॥ స స్నాత స్సర్వ
తీర్థేషు సర్వయజ్ఞేషు దీక్షితః।కుర్యా దన్య న్నవా కుర్యా త్కృతకృత్యో నసంశయః॥
కిం తస్య బహుభి స్తీర్థైః కిం తస్య బహుభి ర్మఖైః ॥ కిం తస్య బహుభి శ్శాస్త్రై ర్యేన
రామాయణం శ్రుతమ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్య రామాయణం వక్త్రే యస్య రామాయణం

శ్రుతా । నైతాభ్యా మపరో ధన్యో విద్యతే భువనత్రయే ॥ ౨౯ ॥ ప్రాచేతసమహా
శైలా దవతీర్ణాఽతినిర్మలా । రజాంసి శమయ త్యేషా శ్రీరామాయణజాహ్నవీ॥౩౦॥
వాల్మీకిమేరుశిఖరా దుదితం శ్రియ మిచ్ఛతా । రామాయణమహారత్నం నరేణ హృది
ధార్యతామ్ ॥ ౩౧ ॥ వల్మీకజన్మపూర్వాద్రే రుద్యతా హరతా తమః । ప్రబోధ్యతే
జగత్పద్మం శ్రీరామాయణభానునా ॥ ౩౨ ॥ ఉద్యత్సహస్రశాఖస్య రామాయణ
మహాతరోః । తాపత్రయాతురై ర్మర్త్యై శ్ఛాయా సంశ్రీయతాం మనాక్ ॥ ౩౩ ॥
త్రయీలతాగ్రనిష్పన్నం రామాయణమహాఫలమ్ । అనశ్వరరసం స్వాద్యం నిత్యం
తృప్తి మభీప్సతా ॥ ౩౪ ॥ వేదసింహాసనారూఢం సార్వభౌమం నిసర్గతః । రామా
యణమహారాజం న దరిద్రాతి సంశ్రితః ॥ ౩౫ ॥ ధీమన్థమథితా జ్జాతో వాల్మీకిక్షీర
సాగరాత్ । రామాయణేన్దు స్సంసేవ్యో విబుధై రమృతార్థిభిః ॥ ౩౬ ॥ కాణ్డశాఖ
స్సర్గగుచ్ఛో న్యాసవిద్యాతిసౌరభః । శ్రీరామాయణమన్దార స్సేవ్య స్స్వర్ఫలేప్సుభిః॥
వాల్మీకిగిరిసమ్భూతా రామసాగరగామినీ। పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహా
నదీ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాచేతసహ్రదోత్ఫుల్లశ్రీవిహారనికేతనమ్ । రామాయణమహాపద్మం
సేవనీయం సదాఽలిభిః॥ ౩౯॥ కృతం వాల్మీకిభిషజా రామాయణరసాయనమ్। పేయం
సంసారరోగార్తై స్తుష్టైః పుష్టి మభీప్సుభిః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీరామగుణరత్నాఢ్యం నానో
పాఖ్యానకాఞ్చనమ్ । శ్రీమద్భి శ్శ్రీవరై ర్ధార్యం రామాయణవిభూషణమ్ ॥ ౪౧ ॥
బహునా కిమిహోక్తేన యది పూర్ణాఽస్త్యభీప్సితా। ఆదికావ్య మిదం దివ్యం రామ
వృత్తం నిశమ్యతామ్ ॥ ౪౨ ॥ తదుపగతసమాససన్ధియోగం సమమధురోపనతార్థ
వాక్యబద్ధమ్ । రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ॥
యశ్శక్ర్నాఞ్జలిసంపుటై రహరహ స్సమ్యక్పిబ త్యాదరా ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిన్దగలి
తం రామాయణాఖ్యం మధు । జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యన్తసోపద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే
ఉపపురాణే శ్రీరామాయణ మాహాత్మ్యే ప్రథమోఽధ్యాయః.

ఋషయ ఊచుః.—శ్రేయ స్సమ మిదం బ్రహ్మన్ కథితం ముక్తిసాధనమ్ ।
కదా కస్మా త్కథం వై తచ్ఛ్రోతవ్యం బ్రూహి మహామునే ॥ ౧ ॥ శ్రీపరాశరః.—ఇమ
మర్థం పురా పృష్టో నారదేన మహాత్మనా । సనత్కుమారోఽకథయ చ్ఛ్రూయతాం
తద్బ్రవీమి వః ॥ ౨ ॥ నారద ఉవాచ.—య దేత ద్భువి విఖ్యాతం రామాయణ మితి
ప్రభో । శ్రవణాదౌ విధిం తస్య కృపయా తద్బ్రవీహి మే॥ ౩ ॥ యథా త్వదుపదిష్టేన
తరన్తి భువి మానవాః । నాజ్ఞాతం తే జగత్యస్మిన్ సర్వజ్ఞోఽసి మతో మమ ॥ ౪ ॥
శ్రీపరాశర ఉవాచ.—ఇతి పృష్టో నారదేన ప్రణతేన మహామనాః । సనత్కుమారో
భగవా న్ప్రోవాచ ప్రీతమానసః ॥ ౫ ॥ సనత్కుమార ఉవాచ ॥ మనసా సావధానే

వ శ్రూయతాం యద్యపి మితే। శ్రుత్వా విమృశ్య తాం సమ్యగ్విమృశ్య క్రియతా
మపి ॥ ౬ ॥ రామాయణస్య శ్రవణం పఠనం వా మహామునే। ఆరభేత శుభే మాసి
దినే వారేచ తారకే ॥ ౭ ॥ ముక్త్వా త్వైవ శుచీ మాసౌ సర్వే మాసా శ్శుభావహాః।
దశం పూర్వంచ భాద్రస్య శుభ మన్యత్తు నిన్దితమ్॥ ౮॥ సౌమ్యాయనం పూర్వపక్షః
పూర్వాహ్ణ శ్చాతిశోభనమ్। రిక్తాం వినాఽన్యతిథయ శ్శుభేషూక్తా శ్శుభావహాః॥౯॥
శుభవారా శ్శుభాః ప్రోక్తాః శుక్రవారా స్త్వశోభనాః। భానువార శ్శుభో యస్మా
ద్రామోఽజాయత తత్కులే॥ ౧౦ ॥శనివార స్తథా విష్ణు ర్యస్మా త్త్వస్యాధిదైవతమ్।
ఇత్యూచు రపరే ప్రాజ్ఞా స్తౌచ గ్రాహ్యౌ తతో బుధైః ॥ ౧౧ ॥ సర్వా శ్శుభఫలాని
ప్రోక్తా విద్యారమ్భోక్తతారకాః। ఋక్షం త్వదితిదైవత్య ముత్తమ ముదాహృ
తమ్ ॥ ౧౨ ॥ కేచి ద్వైష్ణవ మృక్షంచ ప్రశంసన్తి పరం బుధాః। అస్తవిష్టివ్యతీపాత
వైధృత్యాదీ న్వివర్జయేత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం విమృశ్య దేవజ్ఞై శ్శుచి ర్నియతమానసః।
పుణ్యక్షేత్రే పుణ్యతీర్థే దేవతాయతనేషు వా ॥ ౧౪ ॥ సమాజే బ్రాహ్మణానాంవా
వైష్ణవానాం విశేషతః। తులసీకాననే వాఽపి గోష్ఠే పద్మవనేఽపి వా॥ ౧౫ ॥నదీ
నాం వాఽపి తీరేషు మహాపద్మాతిరేషు వా। సమే శుచౌ శర్కరాగ్నిధూమకైశ్యాది
వర్జితే ॥ ౧౬॥ మనోనుకూలే నిర్వాతే చక్షుర్నిపీడాద్యనుల్బణే। చణ్డాల మ్లేచ్ఛ పాషణ్డ
పతితాద్యై రదూషితే॥౧౭॥ ఖరోష్ట్రకాకశునకగ్రామసూకరవర్జితే।ఏవంవిధే శుభే దే
శే ప్రారభేత విచక్షణః ॥ ౧౮ ॥ విశేషత స్త్వయోధ్యాయాం పఠనా చ్ఛ్రవణా దపి।
ప్రీయతే భగవా న్రామ స్సహి విష్ణు స్సనాతనః ॥ ౧౯ ॥ యత్రాభివ్యక్తి మాపన్నో
భగవాన్ భూతభావనః। తేషు క్షేత్రేషు పఠనా దనన్తగుణితం ఫలమ్ ॥ ౨౦ ॥ య
త్ర విష్ణుకథాస్వాదలోలుపా వైష్ణవోత్తమాః। పఠనే శ్రవణే వాఽపి స దేశోఽత్యు
త్తమః స్మృతః ॥ ౨౧ ॥ ఆచార్యో వేదవేదాఙ్గతత్త్వవేదీ విచక్షణః। అర్థపఞ్చకత
త్త్వజ్ఞ స్సత్కృత్యపరాయణః ॥ ౨౨ ॥ రహస్యత్రయనిష్ణాత స్తత్త్వత్రయవిమర్శ
వాన్। సత్సంప్రదాయనిరతః స్థిరధీ ర్నియతేన్ద్రియః ॥ ౨౩ ॥ కృపావాన్ సత్యవాదీ
చ సాత్త్విక స్సాధుసమ్మతః। శాసితా దీర్ఘసౌహార్ద శిష్యోజ్జీవనతత్పరః ॥ ౨౪ ॥ చి
హ్నితో భగవచ్చిహ్నై రనసూయు రదామ్భికః। ఆచార్యభక్తిసంపన్నో భగవచ్ఛా
స్త్రతత్పరః ॥ ౨౫ ॥ ఇతిహాసపురాణానాం వ్యాఖ్యాతా స్మృతిపారగః। కావ్యాలం
కారసారజ్ఞో గమ్భీరమధురస్వరః ॥ ౨౬ ॥ సర్వవేదా న్తతత్త్వజ్ఞ స్సర్వసచ్ఛాస్త్ర
భక్తిమాన్। కాణాదాదిమన స్తర్కదవీయా నాస్తికోత్తమః ॥ ౨౭ ॥ ప్రియవాదీ
సత్యవాదీ తేజస్వీ దానశీలవాన్। అనేకా స్త్రిభి రభ్యస్తన్యాసవిద్యార్థగౌరవః ॥ ౨౮ ॥
ఫలాభిసన్ధివిధురై ర్నిత్యకర్మభి ర్హరితోషకః।ఏవంవిధోఽస్య శ్రవణే శ్రయణీయో గురూ
త్తమః ॥ ౨౯ ॥ అదా వీదృశ మాచార్యం శుశ్రూషు ర్భక్తినమ్రధీః। శాస్త్రార్థత
త్త్వబోధేషు సదాచారవిచక్షణః ॥ ౩౦ ॥ ప్రణామతత్పరో నిత్యం ప్రశ్నకాలప్రతీ

తుకః । శాన్తో దాన్తో జితక్రోధశ్శాన్తో నాగతితత్పరః ॥ ౩౧ ॥ మహావిశ్వాసవాన్ శ
త్రే ప్రవర్తిరి హారావపి । అనసూయకః కృతజ్ఞశ్చ నైష్ఠ్యేణ వీతమత్సరః ॥ ౩౨ ॥
ద్వయసారార్థసంప్రాప్తో భగవల్లాంఛనాఙ్కితః । *ఆలస్యాద్యైశ్చ సప్తభిశ్చ దోషైర
భినివర్జితః ॥ ౩౩ ॥ శిష్య ఏవంవిధః ప్రాప్య ప్రణిపత్యాభివాద్య చ । శిరస్యఞ్జలిమా
ధాయ ప్రార్థయేత విచక్షణః ॥ ౩౪ ॥ ఆచార్య శ్రోతుకామోఽస్మి రామాయణ
మహామనుమ్ । ప్రీతిస్తే కృపయా [illegible] యాస్య [illegible] ॥ ౩౫ ॥ ఇతి
సంప్రార్థిత సంఘ [illegible] ప్రసన్నే మహాత్మనా । తేనోపదిష్టః శిష్యః [illegible] రామాయ
ణాక్షరామృతమ్ ॥ ౩౬ ॥ అథ [illegible] । [illegible]
ఆచార్యం భావయేత్ [illegible] ॥ ౩౭ ॥ [illegible] దేశికః కృత్వా [illegible]
[illegible] మగ్నా [illegible] ॥ ౩౮ ॥
[illegible] । [illegible] మ
హావిష్ణవే ॥ ౩౯ ॥ [illegible] । [illegible]
[illegible] ప్రకాశ [illegible] ॥ ౪౦ ॥ మన్త్ర [illegible]
మన్త్రప్రదే [illegible] । [illegible] ॥ ౪౧ ॥
మన్త్రనాథం [illegible] మన్త్రం [illegible] మత్వైన [illegible] । [illegible]
[illegible] ॥ ౪౨ ॥ శాస్త్రం [illegible] భగవా నాచార్యో [illegible] ।
రామాయణ [illegible] తు సాక్షాత్ బ్రహ్మా మహాగురుః ॥ ౪౩ ॥ [illegible]
[illegible] శాస్త్ర [illegible] యః [illegible] । [illegible]
[illegible] ॥ ౪౪ ॥ [illegible] యదిహాశ్నుయాత్ । [illegible]
[illegible] ॥ ౪౫ ॥ వినాఽచార్యకృపాం లోకే
[illegible] । [illegible] ॥ ౪౬ ॥
స్వర్గాపవర్గయోర్వ్యాపి [illegible] । [illegible] శక్నోతి శిష్య [illegible]
స్తత్ర సంశయః ॥ ౪౭ ॥ [illegible] యతే తస్య రాఘవః [illegible]
[illegible] ॥ ౪౮ ॥ ఆచార్యానుగృహీతే తు నైవ రామః
ప్రసీదతి । [illegible] ॥ ౪౯ ॥ ఆచార్య [illegible]
హీనేతు దత్తం రామాయణామృతమ్ । [illegible] నిష్ఫలం స్యాన్న సం
శయమ్ ॥ ౫౦ ॥ రామాయణస్య పఠనే ద్విజాస్సర్వేఽధికారిణః । న శూద్రస్యాధి
కారస్స్యాత్ [illegible] ప్రభో ॥ ౫౧ ॥ చతుర్ణామపి వర్ణానాం శ్రవణేఽస్త్యధి
కారితా । స్త్రీశూద్రయోర్విశేషేణ శ్రవణాత్ [illegible] ॥ ౫౨ ॥ సంక్షేపవ

* ఆలస్యం మదమోహౌ చ చాపల్యం గోష్ఠిరేవ చ । స్తబ్ధతా చాభిమానిత్వం తథాఽత్యాగిత్వమేవ చ ॥ ఏతే వై సప్తదోషాస్స్యుస్సదా విద్యార్థినాం మతాః ॥ ఇత్యుక్త్వాగపరోక్తాస్సప్తదోషాః.

నే చాపి స్త్రీ సచ్ఛూద్రా విహన్యతే। రామాయణఫలం తేన ప్రాప్నువంతాం నియమా
స్థితా ॥ ౫౩ ॥ లాక్షాచ్ఛతా భగవచ్ఛిష్యాః కృషిగోధనజీవినః । విప్రాప్తి సేవాతపన
న్నదానాదితత్పరాః ॥ ౫౪ ॥ పౌరాణికైశ్చ సంస్కారై ర్యథాకాలం సుసంస్కృ
తాః । అసంకీర్ణాశ్చ యే శూద్రా స్తే సచ్ఛూద్రా ఇతి స్మృతాః ॥ ౫౫ ॥(యా కన్యా
బ్రాహ్మణే నోఢా శూద్రా, శాస్త్రపురస్సరమ్ । తస్యాం జాత స్సంస్కృతశ్చ సచ్ఛూ
ద్ర స్సోఽపి గీయతే)॥ ౫౬ ॥ సంక్షేపతో నే చాపి రామాయణకథా శ్రుతౌ । అయ
స్యాధికారీ స్యా న్నతు సంకీర్ణజాతిజః ॥ ౫౭ ॥ న మ్లేచ్ఛా నాపి చణ్డాలా స్తథా న
జకాదయః । నాచార్యభక్తిహీనాశ్చ న రామే భక్తివర్జితాః ॥ ౫౮ ॥ న ఘాతుకా
న శఠా న కృతఘ్నా న నాస్తికాః । న తస్కరా న పిశునా నాభిశస్తా తతాయినః ॥
దేవతాన్తరే భక్తా న శ్రుతిస్మృతినిన్దకాః । నావైష్ణవవ్రతపరా నచావైష్ణవ
సంశ్రయాః ॥ ౬౦ ॥ నావైష్ణవగృహ్యతా నచ వైష్ణవవిద్విషః । నచ విష్ణుకథాద్వేష
దూషితా న చ చఞ్చలాః ॥ ౬౧ ॥ నవృథాస్థికపాలాశ్చ జటాశ్చ శ్రుధరా నరాః । న ప
స్త్రీ సర్గవ్యాదో నమరన్నా శుచీకృతాః ॥ ౬౨ ॥ అవ్యవస్థితమర్యాదా యేచ పాప
కినః పరే । ఏతే సర్వేఽపి నార్హన్తి నాథ రామాయణశ్రుతిమ్ ॥ ౬౩ ॥ కిమత్ర
హునోక్తేన పుమాంసో వా స్త్రియోఽపివా । విశుద్ధాశ్శృణుయు స్సర్వే రామా
యణకథామృతమ్ ॥ ౬౪ ॥ సర్వే స్తరన్తు దుర్గాణి సర్వే భద్రాణ్యపి శ్యతి ।
ప్రాప్నుయే చ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః ॥ ౬౫ ॥ భవగహనగతాగ
క్తిభాజాం గతి మితరా మపి పశ్యతాం నరాణామ్ । రఘువరచరితాదృతేఽస్తి కా
గతి రిహా సత్య మిదం బ్రవీమి విద్వన్ ॥ ౬౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉపపురా
శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యే ద్వితీయోధ్యాయః.

శ్రీసనత్కుమార ఉవాచ.—అథ తే సంప్రవక్ష్యామి శ్రవణస్య విధిం మునే ।
మనమాద్యై మహేశేన కథితం మునిపుఙ్గవ ॥ ౧ ॥ కదాచన మహాయ స్త్వం రామా
యణమనోగి పురా । శ్రుత్వా గిరీశాత్ప్రపచ్ఛ ప్రణతా తం గిరే స్సుతా ॥ ౨ ॥
పార్వత్యువాచ.—భగవన్ సర్వశాస్త్రాణా ముత్తమం పరమేశ్వర । రామాయణమ
హాకావ్య మితి సంకథితం త్వయా ॥ ౩ ॥ ప్రబ్రూహి శ్రవణే తస్య విధాన మవధా
రతః । యే నాహ మమృతైవ స్యాం యస్మిన్ లగ్నం మనో మమ ॥ ౪ ॥ శ్రీసన
త్కుమార ఉవాచ.—ఇతి పృష్టస్తు శివయా భగవా న్పరమేశ్వరః । శూరియతా మితి
మన్త్రస్య ప్రహృష్టో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ మహేశ్వర ఉవాచ.—శృణు దేవి
వక్ష్యామి హృష్టోఽస్మి తవ పృచ్ఛయా । కృతార్థాఽసి యదుత్పన్నా తవ రామాయ
మతిః ॥ ౬ ॥ జన్మాన్తరసహస్రేషు కృతపుణ్యో మహామనాః । రామాయణం
శ్రోతుం కశ్చిదేవాభివాఞ్ఛతి ॥ ౭ ॥ తుషారాంశూనాం శతే ష్వేకః శ్రోతు మా
తే సుమాన్ । శ్రోతు నా...

త్ను యథాశాస్త్రం కశ్చి దేవ శృణో త్యహో। తే ప్యస్యాచార్య మారాధ్య కృత్వా
ర్థో భువి దుర్లభః ॥ ౯ ॥ శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యథాశాస్త్రం గురో ర్ము
ఖాత్ । యో గురో ర్వర్పయే ద్విత్తం తస్య తుల్య స్సవవ హి ॥ ౧౦॥ ఉపావృత్య పరాం
విద్యా మాచార్యేభ్యో నరర్షభాః । ప్రయచ్ఛన్తీహ యే కామాన్ దేవత్వ ముపయా
న్తి తే ॥ ౧౧ ॥ ఆచార్య ముపసంగమ్య సంప్రార్థ్యచ మహామనాః । ప్రసాదయే దభీ
ష్టార్థై శ్శిష్యస్తు శ్రవణోత్సుకః ॥ ౧౨ ॥ అథాచార్య శ్శుచి ర్భూత్వా స్నానోపస్ప
ర్శనాదిభిః । ఆదౌ విఘ్నవిఘాతాయ సేనాన్య మభిపూజయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అవిఘ్నం
ప్రార్థ్య సేనేశం తతో రామాయణం ముదా । అర్చయే ద్రఘునాథస్య దివ్యాం
కీర్తిమయీం తనుమ్ ॥ ౧౪ ॥ యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర
కృతమస్తకాఞ్జలిమ్ । బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతించ పురతస్సమర్చ
యేత్ ॥ ౧౫ ॥ యో౽నభ్యర్చ్య మరుత్సూనుం రామాయణకథాం నరః। పఠేద్వా శృ
ణుయా ద్వాపి తస్య రామో న తుష్యతి॥ ౧౬ ॥ తస్మా దవశ్యం పురతః పీఠే గన్ధవహా
త్మజమ్ । పూజయిత్వైవ రామస్య కథాం సంశ్రావయే త్సుధీః॥ ౧౭॥ యదా యదా
స్వశిష్యేభ్యో రామవృత్తం వివక్షతి।తదా తదా౽నుసన్ధ్యాయ త్సమ్యగ్గురుపరంపరామ్॥
గురుపఙ్క్తిం ప్రణమ్యైవ మాచార్యాణాం మనసా వచా। ఇత్వా భగవతో భక్త్యా ప్రార
భే తాథ తత్కథామ్ ॥ ౧౯ ॥ పీఠే నిషణ్ణ ఆచార్యః ప్రాఙ్ముఖో వా ప్యుదఙ్ముఖః । ఉద
ఙ్ముఖాయ శిష్యాయ శ్రావయే త్ప్రాఙ్ముఖాయ వా ॥ ౨౦ ॥ యద్వాభిముఖ మాసీన
శ్శిష్యస్తు శృణుయా త్కథామ్।తథా౽సీత యథా కిఞ్చిం దక్షిణం ప్రవిశేత్కథా॥ ౨౧॥
పవిత్రం దక్షిణం శ్రోత్రం మాహుర్మహర్షికథాశ్రుతౌ । గఙ్గాద్యఖిలతీర్థాని వసన్తి యది
హానిశమ్ ॥ ౨౨ ॥ శరీరం చైవ వాచంచ బుద్ధీన్ద్రియమనాంసిచ । నియమ్య ప్రాఞ్జలి
స్తిష్ఠే ద్వీక్షమాణో గురో ర్ముఖమ్॥ ౨౩ ॥ నిత్య ముద్ధృతపాణి స్స్యాత్ సాధ్వాచార
స్సుసంయతః । ఆస్యతా మితి చోక్త స్సన్నాసీ తాభిముఖం గురోః ॥ ౨౪ ॥ హీనా
న్నవస్త్రవేష స్స్యా త్సర్వదా గురుసన్నిధౌ ।ఉత్తిష్ఠే త్ప్రథమం చాస్య చరమం చైవ
సంవిశేత్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిశ్రవణసంభాషే శయానో న సమాచరేత్ । నాసీనో నచ
భుఞ్జానో నతిష్ఠ న్నపరాఙ్ముఖః ॥ ౨౬ ॥ ఆసీనస్య స్థితః కుర్యా దభిగచ్ఛంస్తు తిష్ఠతః।
ప్రత్యుద్గమ్య త్వావ్రజతః పశ్చా ద్ధావంస్తు ధావతః॥ ౨౭ ॥ పరాఙ్ముఖస్యాభిముఖో
దూరస్థస్యైత్య చాన్తికమ్ । • ప్రణమ్యతు శయానస్య నిదేశే చైవ తిష్ఠతః ॥ ౨౮ ॥
నీచం శయ్యాసనం చాస్య సర్వదా గురుసన్నిధౌ । గురోస్తు చక్షుర్విషయే న యథేష్టా
సనో భవేత్ ॥ ౨౯ ॥ నోదాహరే దస్య నామ పరోక్షమపి కేవలమ్ । నచైవాస్యా

శయానస్య, ప్రణమ్య= ప్రహ్వో భూత్వా, నిదేశే=నికటే, తిష్ఠతో గురోః
[illegible]

నకుర్వీత గతిభాషితచేష్టితమ్ ॥ ౩౦ ॥ గురోర్యత్ర పరీవాదో నిన్దాఽపి ప్రవర్తతే ।
ర్ణౌ తత్ర పిధాతవ్యౌ గన్తవ్యం వా తతోఽన్యతః ॥ ౩౧ ॥ పరీవాదాద్భవతి ఖరః
శ్వా వై భవతి నిన్దకః । పరిభోక్తా* భవతి క్రిమిః కీటో భవతి మత్సరీ ॥ ౩౨ ॥ దూరస్థో
ర్చయేదేనం న క్రుద్ధో నాన్తికే స్త్రియాః । యానాసనస్థశ్చైవైనమవరుహ్యాభి
వాదయేత్ ॥ ౩౩ ॥ ప్రతివాతేఽనువాతే చ నాసీత గురుణా సహ । అసంశ్రవే చైవ గురో
న కించిదపి కీర్తయేత్ ॥ ౩౪ ॥ గోఽశ్వోష్ట్రయానప్రాసాదప్రస్తరేషు కటేషు చ ।
సీత గురుణా సార్ధం శిలాఫలకనౌషు చ ॥ ౩౫ ॥ గురోర్గురౌ సన్నిహితే గురువద్వృత్తి
మాచరేత్ । న చానిసృష్టో గురుణా స్వాన్గురూనభివాదయేత్ ॥ ౩౬ ॥ ఆత్మానమా
రాద్యస్తు శ్రావయేద్భగవత్కథామ్ । తత్రైషా విహితా వృత్తిశ్శిష్యస్య గిరినన్దిని ॥
ప్రతిషేధత్సు చాధర్మాద్ధితం చోపదిశత్స్వపి । గురుదారసుతాదౌ చ గురువద్వృత్తి
మాచరేత్ ॥ ౩౭ ॥ శరీరం వస్తు విజ్ఞానం వాసః కర్మ గుణానసూన్ । గుర్వర్థం ధార
యేద్యస్తు స శిష్యో నేతరః స్మృతః ॥ ౩౯ ॥ ఆచార్యస్య ప్రసాదేన నిత్యం సర్వమభీప్సి
తమ్ । ప్రాప్నుయామితి విశ్వాసో యస్యాస్తి స సుఖీ భవేత్ ॥ ౪౦ ॥ యేనైవ గురుణా
యస్య శ్రావ్యతే భగవత్కథా । తస్య సాకేతమార్గాధినైకుణ్ఠా స్సర్వపనసః ॥ ౪౧ ॥
నాత్మప్రదాతారమాచార్యం యోఽవమన్యతే । శ్వానయోనిశతం ప్రాప్య చణ్డా
ష్వభిజాయతే ॥ ౪౨ ॥ భగవద్గుణరత్నైస్తు యుక్తః కర్ణాభూషయేత్సదా । అప
నాతి యస్తం చ బ్రూమహే తస్య కాం గతిమ్ ॥ ౪౩ ॥ యో విష్ణౌ ప్రతిమా
కారే లోహభావం కరోతి చ । యో గురౌ మానుషం భావముభౌ నరకపాతినౌ ॥ ౪౪ ॥
తస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ । మర్త్యాసద్ధీ శ్రుతం తస్య మన్యే కుఞ్జర
శౌచవత్ ॥ ౪౫ ॥ నారాయణోఽపి వికృతిం గచ్ఛేత్యేన గురోశ్చ్యుతే । జలాపేతం
వినిపద్మం శోషయేన్నతు పోషయేత్ ॥ ౪౬ ॥ బహునేహాకిముక్తేన శిష్యస్తు
యమాన్వితః । భక్తిమాన్గురుపాదాబ్జే శృణుయాద్భగవత్కథామ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇన్దీవ
రదళశ్యామం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ । సానుజం సహసీతం చ ధ్యాయన్రామం దయా
నిధిమ్ ॥ ౪౮ ॥ కృతాఞ్జలిపుటో హృష్టో వీక్షమాణో గురోర్ముఖమ్ । గురుం వాల్మీకి
మేవాథ భావయన్ శృణుయాత్కథామ్ ॥ ౪౯ ॥ రామాయణే శ్రూయమాణే చిత్తం
న్యత్ర యోజయేత్ । న చ రాష్ట్రప్రసఙ్గాదీన్స్వాస్తుపీత కథాన్తరే ॥ ౫౦ ॥ రామా
యణస్య మధ్యే తు కథామన్యాం ప్రసజ్జతః । కుర్యాద్యది మదాన్మర్త్యో నరకే
వసేద్ధ్రువమ్ ॥ ౫౧ ॥ శ్రోష్యామ్యేతాం హరికథామితి సంకల్ప్య చేతసా । నశ్యే
తి నరో యస్తు స ధ్రువం రౌరవే వసేత్ ॥ ౫౨ ॥ ప్రతిసీరాస్తమ్భభిత్తి ఖట్వాద్య
న్తర్హితోఽపి సన్ । అన్యచ్ఛిల్పాదికం కుర్వం శ్చర్వన్నాపి ఫలాదికమ్ ॥ ౫౩ ॥

* పరిభోక్తా అనుచితేన గురుధనేనోపజీవకః.

లాలయన్పుత్రపౌత్రాదీన్ప్రహాస్యం కథయన్నపి। క్రోధలోభమదావిష్టో మర్త్యో యశ్శృ
ణుయాత్కథామ్ ॥ ౫౪ ॥ యదృచ్ఛయా శ్రుతో మన్త్రశ్ఛన్నేనాపి చ్ఛలేనవా।
పరేక్షితో వా వ్యర్థస్స్యాత్తత్ప్రత్యుతానర్థదో భవేత్ ॥ ౫౫ ॥ ఉపశ్రోతృభిరన్యైశ్చ
రప్యధ్యాసీనైస్సమన్తతః। కథైకాగ్రైరాత్మతుల్యైస్సహైవ శృణుయాత్క
థామ్ ॥ ౫౬ ॥ రాఘవస్య కథాం శ్రోతుం ధావన్తం నిరుణద్ధి యః। స బ్రహ్మహ
త్యాసదృశం ఫలమేత్యల్పకర్మకః ॥ ౫౭ ॥ కథాయాం శ్రూయమాణాయాం నో
త్తిష్ఠేదన్తరా క్వచిత్। ఉత్తిష్ఠన్నన్తరా మర్త్యః కాకతాం యాత్యసంశయమ్॥
న సర్గమసమాప్యైవ కథాం పరిసమాపయేత్। యద్యస్త్యావశ్యకం కార్యం సర్గా
న్తే తత్సమాచరేత్ ॥ ౫౯ ॥ నాక్షిపేదన్తరా కించిత్సన్దర్భమానే కథామృతే। మాత్స
ర్యాదాక్షిపన్మర్త్యో భాసః కాకోఽపివా భవేత్ ॥ ౬౦ ॥ య ఆచరేత్కథావిఘ్నం
మార్జారస్స భవేద్ధ్రువమ్। కథాద్వేషీ కల్పశతం విష్ఠాయాం జాయతే క్రిమిః॥
భగవచ్చరితం దివ్యం నిస్సారమితి యో వదేత్। మణ్డూకజన్మాన్యయుతం ప్రాప్యాన్తే
వ్యాళతామియాత్ ॥ ౬౨ ॥ ప్రయత్నాన్నరకద్వారే పతయాలుభిరీదృశైః। అన్యా
నపి స్వసంసర్గాత్పాతయద్భిరధో బలాత్ ॥ ౬౩ ॥ అసత్ప్రలాపైరఖిలం క్షిపద్భిస్స
మయం వృథా। హసద్భిర్హాసయద్భిశ్చ భగవద్గుణలోలుపాన్ ॥ ౬౪ ॥ దురాత్మభిర్దురా
చారైస్సఙ్గం సర్వాత్మనా త్యజేత్। మర్త్యో భాగ్యోదయోద్బుద్ధకథాశ్రవణకౌతుకః॥
శృణోతి రామవృత్తం యశ్శ్రావయేద్వా మహామనాః। యః ప్రేరయతి తౌ నిత్యం
యోఽప్యేతావభినన్దతి ॥ ౬౫ ॥ తాభ్యాం సహ వసేద్యశ్చ తౌ దృష్ట్వా యశ్చ హృ
ష్యతి। సర్వే తే భగవల్లోకసోపానారోహణోత్సుకాః ॥ ౬౬ ॥ తదుత్సుకైర్భక్తి
రతైరుదారైర్వ్యసనిభిర్విజితేన్ద్రియైశ్చ। శ్రోతవ్యమేతన్నియమేన సద్భిరాఖ్యా
నమోజస్కరమృద్ధికామైః ॥ ౬౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉపపురాణే శ్రీరామా
యణమాహాత్మ్యే తృతీయోఽధ్యాయః.

శ్రీమహేశ్వరః—అథాచార్యః ప్రసన్నాత్మా గమ్భీరమధురస్వరః। తత్త
ద్వృత్తోచితైర్భావైశ్శ్రోతృచిత్తం ప్రహర్షయన్ ॥ ౧ ॥ సర్వశాస్త్రార్థమధు
రాం రామాయణకథాసుధామ్। తప ఇత్యాదిమశ్లోకమారభ్య శ్రావయేత్ప్రియే॥
హరిరోమిత్యుపక్రమ్య తత్రైవచ సమాపయేత్। యదేవం క్రియతే కర్మ తద్ధి
వీర్యోత్తరం భవేత్ ॥ ౩ ॥ సర్గాన్తం ప్రాప్య విరమేన్నతు మధ్యే కదాచన। కృ
తే విరామే మధ్యేతు తత్సర్గాదిం పునః పఠేత్ ॥ ౪ ॥ శ్రవణాద్యన్తయోశ్శిష్యస్సా
ష్టాఙ్గం ప్రణమేద్గురుమ్। అప్రణమ్య శ్రుతం సర్వం స్రవత్యేవ నసంశయః ॥ ౫ ॥
ఏకం వా శృణుయాత్సర్గం సర్గాన్ద్విత్రానథాపివా। యథాసంభవమాచార్యా
చ్ఛృణుయాదాదరాన్నరః ॥ ౬ ॥ రామావతారసర్గేతు రామజన్మోత్సవం చరేత్।

ఆరాధయేద్విశేషేణ రామం భాగవతానపి ॥ ౭ ॥ క్షీరంచ నవనీతంచ రామాది
భ్యో నివేదయేత్ । శుణ్ఠీగుడకషాయంచ తస్మాత్తేభ్యో విశేషతః ॥ ౮ ॥ సీతావివాహ
సర్గేతు సంప్రాప్తేఽతిప్రయత్నతః । గృహాద్యలఙ్కృతిం కుర్యాత్సుధాగైరికలేపనైః ॥
ఉన్నమ్రప్రసవైఃపూతుఙ్గకదళీస్తమ్భతోరణే । [illegible]మఙ్గళతూర్యాదినాదితే దివ్యమణ్డ
పే ॥ ౧౦ ॥ దిశైర్ధూపైస్సురభితే దివ్యదీపైరలఙ్కృతే । వికీర్ణనానాకుసుమే శుభ
సంభారసంభృతే ॥ ౧౧ ॥ జామ్బూనదమయీం రామప్రతిమాం సీతయా సహ । కార
యిత్వా యథాశక్తి మన్త్రై రావాహ్య రాఘవమ్ ॥ ౧౨ ॥ నిధాయ పూర్ణకలశే
క్షౌమవస్త్రేణ వేష్టితే । మాఙ్గల్యసూత్రప్రముఖై ర్భూషణై రభిభూష్యచ ॥ ౧౩ ॥
తథా పుస్తక మారాధ్య శృణుయాత్తాం కథాం ముదా । ఇయం సీతేతి పద్యస్య ప్రా
క్సంపూజ్య యథావిధి ॥ ౧౪ ॥ వివాహాన్తే పునస్సమ్య గారాధ్య వినయాన్వితః ।
లాజైః పుష్పై రక్షతైశ్చ రామం తత్రాభిషేచయేత్ ॥౧౫॥ పతివత్న్యశ్చ లలనా
దివ్యాలంకారభూషితాః । నీరాజయేయు ర్గానేన మఙ్గళారాత్రికై ర్ముదా ॥ ౧౬ ॥
సహభార్య మథాచార్యం నివేశ్య వరమాసనే । వివిధై రుపచారైశ్చ పూజయేచ్ఛి
ష్య ఆదరాత్ ॥ ౧౭ ॥ తయో రాచార్యదంపత్యో ర్వస్త్రాభరణమాలికాః । ప్రత్యా
ర్ప్య గన్ధాంశ్చ శుభాన్ ధూపదీపాదికానపి ॥ ౧౮ ॥ ప్రతిమాం తాం సకలశాం వ
స్త్రాభరణభూషితామ్ । దక్షిణాం గురవే దద్యాచ్ఛ్రీరామః ప్రీయతామితి ॥ ౧౯ ॥
ఆశిషో వాచయిత్వాథ బ్రాహ్మణానభిపూజ్య చ । భోజయేచ్ఛర్కరాపూపపాయసా
ద్యం రసోత్తరమ్ ॥ ౨౦ ॥ బాలకాణ్డసమాప్తౌతు రామం సంపూజ్య భక్తితః । భోజ
యేద్వైష్ణవాన్ విప్రా నారాధ్య గురు మాదరాత్ ॥ ౨౧ ॥ అయ మేవ విధిః ప్రోక్తో
దేవి కాణ్డాన్తరే ష్వపి । శ్రుత్వైవం విదధీతైవ విత్తశాఠ్యవివర్జితః ॥ ౨౨ ॥ రామలక్ష్మ
ణయో ర్యత్ర సీతాయా భరతస్య వా । వర్ణ్యతే శ్రమమూర్చ్ఛాది తత్రతత్ర ప్రయ
త్నతః ॥ ౨౩ ॥ సితాపానీయమృద్వీకానారికేళరసాదికమ్ । యత్తున్యాచ్ఛీతలం వస్తు
తేభ్యస్తత్తు నివేద్యతామ్ ॥ ౨౪ ॥ లఙ్కాదాహాదికం వస్తు శ్రుత్వా సాన్ద్రతరం
తథా । ఇమ మేవ విధిం కుర్యాద్రామస్య ప్రీతి మావహన్ ॥ ౨౫ ॥యత్రేన్ద్రజిత్కు
మ్భకర్ణరావణాదివధో భవేత్ ।తత్రాఽఽరాధ్యో విశేషేణ రాఘవస్సహలక్ష్మణః॥ ౨౬॥
ఏవం సనియమం శ్రుత్వా సార్థం రామాయణం మనుమ్ । అభిషేకేతు యత్కార్యా
త్తద్వక్ష్యామి శృణు ప్రియే ॥ ౨౭ ॥ రామాభిషేకసర్గేతు సంప్రాప్తే సంభ్రమాన్వి
తః । సుధాచర్చనసుస్మేరం నానాగైరికచిత్రితమ్ ॥ ౨౮ ॥ గోమయే నోపలిప్యాథ
భవనం పఞ్చవర్ణకైః । రఙ్గవల్లీవిరచనై రలంకృత్య స్వశక్తితః ॥ ౨౯ ॥ కాలాగురు
మహాధూపధూపితే దర్పణోజ్జ్వలే । ఫలప్రసవగుచ్ఛాఢ్యపూగపోతమనోహరే॥౩౦॥
వ్యాలమ్బఫలపుష్పాఢ్యకదళీస్తమ్భగుమ్ఫితే । గారుత్మతమణిచ్ఛాయచూతపల్లవతో

రణే ॥ ౩౧ ॥ మృదఙ్గపణవైర్మిశ్రవీణావేణునినాదితే । దివ్యదున్దుభిగమ్భీరతూర్యో
ద్ఘుష్టవిరాజితే ॥ ౩౨ ॥ స్వనద్భంసకమఞ్జీరమహిలానిబిడాన్తరే । ఏవంవిధే గృహే
శ్రీమాన్నారభేత మహోత్సవమ్ ॥ ౩౩ ॥ స చతుర్వింశతిపలసువర్ణేన మహామనాః ।
సీతాలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతాదిభిరన్వితామ్ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీరామప్రతిమాం దివ్యాం
కారయేద్ధనుమద్యుతామ్ । తదర్ధేనాథవా కుర్యాత్తత్పాదేనాపి వా ప్రియే ॥ ౩౫ ॥
చతుర్వింశత్సువర్ణైర్వా చతుర్వింశతినిష్కకైః । ప్రమితేన సువర్ణేన దేవి శుద్ధేన కార
యేత్ ॥ ౩౬ ॥ ఉత్తమః ప్రథమః కల్పో మధ్యమస్స్యాత్తు మధ్యమః । దరిద్రస్స్యా
ధమః పక్షో నేతోన్యూనం విధీయతే ॥ ౩౭ ॥ తామేతాం సర్వసమ్భారైః ప్రతి
మాం భక్తిసమన్వితః । ఆచార్యాయ నివేద్యాథ ప్రార్థయేత్తైవమాదరాత్ ॥ ౩౮ ॥
శ్రావితోఽస్మి త్వయా స్వామిన్ రామాయణమహామనుమ్ । రామాభిషేకసమయో
హ్యాసన్నః కృపయా తవ ॥ ౩౯ ॥ కల్పితాస్సర్వసమ్భారా మయా భగవదాజ్ఞయా ।
రామాభిషేకమఖిలం నిర్వర్తయ యథావిధి ॥ ౪౦ ॥ ఇతి సంప్రార్థ్య సమ్భారా
న్నివేద్య గురవే ముదా । తదాజ్ఞాపరితస్తత్ర స్నాత్వాచ్ఛిష్యః ప్రమదమేదురః ॥ ౪౧ ॥
అథాచార్యశ్శుభదినే ప్రాతర్నియతమానసః । కృత్వా చ మఙ్గళస్నానం శిష్యైస్స
హ శుచివ్రతైః ॥ ౪౨ ॥ ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రో విధివచ్ఛుచిర్విరచితాహ్నికః । ప్రవిశ్య
దివ్యభవనం రామార్థే సమలంకృతమ్ ॥ ౪౩ ॥ తత్రాసనేఽథోపవిశ్య వృణుయా
దృత్విజశ్శుచీన్ । నదీనదేభ్యస్సిన్ధుభ్యస్సమాహృత్యామలం జలమ్ ॥ ౪౪ ॥ పవి
త్రైరభిమన్త్ర్యాథ కుమ్భేష్వభ్యర్చయేదపి । సౌవర్ణ్యాం ప్రతిమాయాం తు రామ
మావాహ్య భక్తితః ॥ ౪౫ ॥ సింహాసనే మణిమయే స్థాపయేత్తాం యథావిధి । గన్ధై
ర్మాల్యైశ్చ ధూపైశ్చ రత్నైశ్చ వివిధైశ్శుభైః ॥ ౪౬ ॥ ఆరాధయేద్దాశరథిం ప్రతి
మాయాం స వాచకః । అగ్నిం సమిధ్య విధివత్కృత్వాఽగ్నిముఖమాదితః ॥ ౪౭ ॥
సహస్రవారం జుహుయాద్గాయత్ర్యాఽఽజ్యేన మన్త్రవిత్ । తతః శ్రీరామగాయ
త్ర్యా జుహుయాచ్చ సహస్రకమ్ ॥ ౪౮ ॥ సంక్షేపసర్గశ్లోకైశ్చ ప్రత్యేకం హోమ
మాచరేత్ । జప్యైరపి తథా కర్మసమృద్ధ్యర్థం విశేషతః ॥ ౪౯ ॥ తతః పూర్ణాహు
తిం చాపి జుహుయాచ్ఛ్రద్ధయాన్వితః । హోమాశక్తావిమాంతు జపః కార్య
శ్శుచివ్రతైః ॥ ౫౦ ॥ హోమద్రవ్యం వైష్ణవాయ దద్యాద్వాలోభవర్జితః । కర్మ
చ్ఛిద్రపిధానాయ నామత్రయమహామనుమ్ ॥ ౫౧ ॥ జపేయుర్ఋత్విజో నామ్నాం
సహస్రం రామతారకమ్ ।, రామాభిషేకసర్గం చ శ్రావయేత్తత ఆదరాత్ ॥ ౫౨ ॥
ఆరాధయేద్రఘుపతిం స్థితం రామాయణాత్మనా । పుష్పైర్ధూపైశ్చ దీపైశ్చాప్యుప
చారైర్యథాక్రమమ్ ॥ ౫౩ ॥ అభిషిఞ్చేదథర్త్విగ్భిర్వాసవస్త్వేతి రాఘవమ్ । సా
మ్రాజ్యాయేతి మన్త్రేణ తీర్థైః పూర్ణాభిమన్త్రితైః ॥ ౫౪ ॥ ఋత్విగ్భిః రాహితాః

పూర్వం కన్యాభిర్మన్త్రిభిస్తథా । యోధైస్సనైగమైశ్చాపి కార్యం రామాభిషే
చనమ్ ॥ ౫౫ ॥ వీణావేణుస్వనోన్మిశ్రకాఞ్చీనూపురనిస్వనాః । నీరాజయేయుర్గా
యన్త్యో రాఘవం రమణీజనాః ॥ ౫౬ ॥ నృత్యేద్గాయేన్నమేచ్చాపి సంప్రహృష్టత
నూరుహః । శ్రోతా ప్రహర్షబాష్పామ్బుబిన్దుకోరకితాఙ్గకః ॥ ౫౭ ॥ రామాయణా
భిధాం బ్రహ్మవిద్యాం శ్రుత్వా కృతార్థధీః । సాక్షాద్రాఘవమాచార్యం కృతజ్ఞః కో
న పూజయేత్ ॥ ౫౮ ॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదానస్య దేవైరపి న శక్యతే । ప్రతిప్రదానమ
థవా దద్యాచ్ఛక్తిత ఆదరాత్ ॥ ౫౯ ॥ గురుం మహోన్నతే పీఠే నిషాద్యాభిప్ర
ణమ్య చ । తత్పాదావవనిజ్యాదౌ స్వయమేవాతిభక్తిమాన్ ॥ ౬౦ ॥ గన్ధైర్మాల్యై
శ్చ ధూపైశ్చాలంకృత్య పటవాసకైః ॥ ఆచార్యానీమపి శ్రీమానేవం దూరా[illegible]సమ
ర్చయేత్ ॥ ౬౧ ॥ సకూర్పాసం క్షౌమవస్త్రద్వయం దివ్యామ్బరైర్యుతమ్ । సువర్ణ
మణిభూషాద్యైశ్శిబికాశయనాదిభిః ॥ ౬౨ ॥ గృహక్షేత్రాదిభిశ్చైవ యథేష్టం
పూజయేద్గురుమ్ । అత్రావశ్యం ప్రదాతవ్యం రామనామాఙ్గులీయకమ్ ॥ ౬౩ ॥ పవి
త్రమపి సౌవర్ణం పట్టవస్త్రద్వయం తథా । శ్రోతా చేచ్ఛక్తిమాన్ స్యాత్ శ్లోకసంఖ్యై
స్సువర్ణకైః ॥ ౬౪ ॥ ముద్రితై రామబిమ్బేన స్వాచార్యం ప్రతిపూజయేత్ । యది
స్యాన్మణ్డలాధీశో నిష్కైస్తానభ్యర్చయేత్ ॥ ౬౫ ॥ శతైశ్చతుర్వింశతిభీ రాజా
చేత్పూజయేద్గురుమ్ । రాజమాత్రస్య యః కశ్చిద్రామాయణమనుశ్రితా ॥
చతుర్వింశతిసంఖ్యాకైర్దశభిః పరితోషయేత్ । ఇయం హి దక్షిణా దేవి శ్రుతే రా
మాయణే స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ నేతో న్యూనా భూపమాత్రైర్దేయా శ్రేయాంస్యభీ
ప్సుభిః । న హీనదక్షిణం కర్మ కించిత్సాద్గుణ్యం విజానతా ॥ ౬౭ ॥ దక్షిణా కర్మణా
మాయురాయుర్లక్ష్మీవృద్ధికర్మణామ్ । అన్నం శరీరమాఖ్యాతం సర్వేషాం కర్మణాం
బుధైః ॥ ౬౮ ॥ అయం స్నేహవిలోపే తు కిమన్యదవశిష్యతే । నానాఫలసమాయుక్తం
క్షేత్రం దద్యాదమత్సరః ॥ ౭౦ ॥ గా కేశాఽపి ప్రదాతవ్యా కర్మసాద్గుణ్యహేత
వే । స్వర్ణశృఙ్గా రూప్యఖురా సవత్సా కాంస్యదోహనా ॥ ౭౧ ॥ సువర్ణదక్షిణాయు
క్తా వస్త్రాలంకారభూషితా । గామిమాం ప్రదదే తుభ్యం గురవే రామరూపిణే ॥ ౭౨ ॥
గవాఽనయా రామభద్రః ప్రీయతాం జానకీపతిః । ఇత్యుక్త్వా వస్త్రతామ్బూలదక్షి
ణా క్షేత్రముద్రికాః ॥ ౭౩ ॥ ధేనుం పవిత్రం చావశ్యం దత్త్వాఽచార్యాయ తం
నమేత్ । అన్యద్దద్యాన్నవా దద్యాదవశ్యమిదమీరితమ్ ॥ ౭౪ ॥ దద్యాదేవ
ప్రయత్నేన శ్రోతాఽచార్యాయ సాదరమ్ । రామనామాఙ్గులీయాదిదానాత్ప్రీణాతి
రాఘవః ॥ ౭౫ ॥ భూదానాద్భూమితనుజా ధనుర్దానేన లక్ష్మణః । సౌవర్ణపాదుకాదానా
త్కైకేయ్యానన్దవర్ధనః ॥ ౭౬ ॥ ఛత్రచామరదానేన శత్రుఘ్నః ప్రీయతే ప్రియే । సౌ
[illegible] ॥ ౭౭ ॥ అత భూదానత [illegible]

భవేన్నరః । హైమోపవీతదానేన బ్రహ్మలోకముపాశ్నుతే ॥ ౭౯ ॥ సర్వేణానేన దా
నేన తోషయన్గురుమాదరాత్ । కృపయా రామభద్రస్య శాశ్వతీం శ్రియమృచ్ఛతి॥
యథా ప్రీణాతి భగవాన్ శిలాదిప్రతిమార్చనాత్ । తతోఽపి కోటిగుణితం తుష్యే
దాచార్యపూజనాత్ ॥ ౮౦ ॥ ఆచార్యస్స హరిస్సాక్షాచ్చరరూపో నసంశయః ।
తమనభ్యర్చ్య లోకో నామ భగవత్ప్రీతిమావహేత్ ॥ ౮౧ ॥ యథా ప్రతిముఖస్యైవ
స్యాన్ముఖస్య పరిష్కృతిః । తథాఽఽచార్యపరీహారో రామస్యైవ నసంశయః ॥ ౮౨ ॥
అపూజయన్కృతఘ్నో యః స్వగుణశ్రావకం గురుమ్ । ఆత్మానమర్చయేత్తస్మై
న ప్రసీదతి రాఘవః ॥ ౮౩ ॥ అనాదృతసుతం గేహీ పురుషం నాభినన్దతి । తథాఽ
నర్చితసద్భక్తం భగవాన్నాభినన్దతి ॥ ౮౪ ॥ స్వారాధనం విహాయాపి స్వభక్తానర్చ
యన్తి యే । తేభ్యః ప్రసన్నో భగవాన్ సిద్ధిమిష్టాం ప్రయచ్ఛతి ॥ ౮౫ ॥ భగవ
ద్గుణసత్కారమాచార్యం యో నతోషయేత్ । తస్య దేవి ప్రణశ్యేయురిష్టాపూర్తశ
తాన్యపి ॥ ౮౬ ॥ యస్తు సత్యపి సామర్థ్యే నాచార్యాయాఽఽహరేద్ధనమ్ । స దారి
ద్ర్యే పటేద్భృశం దేవి జన్మని జన్మని ॥ ౮౭ ॥ యో జ్ఞానదమనాదృత్య పూజయేదిత
రం మదాత్ । స గాం పూజ్యాం విహాయైన మహ్యో మహిష మర్చతి ॥ ౮౮ ॥ ప్రభుః
ప్రథమకల్పస్య యోఽనుకల్పం నిషేవతే । స నాప్నోతి ఫలం తస్య కర్మణశ్శక్తివ
ఞ్చకః ॥ ౮౯ ॥ అదదద్విహితం విత్తం దదచ్చావిహితం వృథా । కథం విముక్తేః కేన
తోషయేత శ్రియఃపతిమ్ ॥ ౯౦ ॥ ప్రాయో ధనమభాగ్యానామపాత్రేష్వేవగ
చ్ఛతి । తే తస్మాజ్జుగుప్సన్తే దాతుం పాత్రే తు బిభ్యతి ॥ ౯౧ ॥ రాజాగ్నిచోరస
లిలైః ప్రసభం హ్రియతే ధనమ్ । న తత్ర పరితప్యన్తే ఖిద్యన్తేఽపాత్రదానతః ॥
కోష్ఠాగారధనాగారనియుక్తాః పురుషాశ్చ యే । హరన్తి ధనినాం విత్తం తేషాం ప్రత్య
యితాశ్చ తే ॥ ౯౩ ॥ ప్రత్యయాదధమర్ణాశ్చ గృహీత్వా ధనినాం ధనమ్ । నిమ
జ్జయన్తి తానేవ తద్దుఃఖం నస్మరన్త్యమీ ॥ ౯౪ ॥ యద్దత్తం న్యాయతో విత్తం తద్గ్ర
క్షాన్త్యర్చితాశ్చ యే । తేభ్యోఽన్యాయన్తి దారాత్మ్యాన్నాన్యేభ్యః కిం బ్రవీమ్యహమ్ ॥
ఏవం శ్రేయస్సు యద్దానమిహాముత్రోపకారకమ్ । అభాగ్యానాం శతం తత్ర స్ఫుర
న్త్యనుపపత్తయః ॥ ౯౬ ॥ యత్తు దత్తం భవేద్వ్యర్థం తత్రావశ్యకతాధియా ।
సత్స్వపి నస్ఫురన్త్యేషాం శతాన్యనుపపత్తయః ॥ ౯౭ ॥ మృద్దార్వశ్మాదిషు
ప్రాయః ప్రయాతి ధనినాం ధనమ్ । తేభ్య ఏకాన్తతో భోగో హ్యేషాం నస్యాద్దన
ర్గళః ॥ ౯౮ ॥ శీర్యన్తే కేచిదారమ్భే మధ్యే కేచన విఘ్నితాః । భోగో గేహాదిని
ష్పత్తౌ నత్వాం స్యాన్నాన్యథా నృణామ్ ॥ ౯౯ ॥ యత్తు నిష్పద్యతే కృత్స్నం గేహం
హాఽన్యత్తథావిధమ్ । భోగాయ శ్రీమతాం తత్స్యాదస్తువా తన్న నిష్ఫలమ్ ॥
[illegible]

ష్ఠితాః ॥౧౦౧॥ ఏవం విత్తవ్యయం వ్యర్థం నహాస్తేయ ద్ధనాన్వితాః । ననహాస్తేచ
పత్యాన్యర్థం తదభాగ్యవిజృమ్భితమ్॥౧౦౨॥ స శ్రీమాన్ దుర్లభో లోకే యేన రామా
ర్చనే ధనమ్ । గురోరారాధనే చైవ సర్వదా వినియుజ్యతే॥౧౦౩॥ ధనే సతి యథా
యోగ్యం శ్రుత్వా రామకథామృతమ్ । అపీడయన్ కథాచార్యం యాయాద్ధన
పిశాచతామ్ ॥ ౧౦౪ ॥ అనిత్యేషు శరీరేషు పశ్యన్ సశ్చఞ్చలాం శ్రియమ్ ।
భగవత్ప్రీతయే దద్యాత్సహి రామో న సంశయః॥ ౧౦౫ ॥ స్వకథాశ్రావకాచార్యకై
ఙ్కర్యాద్రాఘవో యథా । ప్రీణాతి న తథా సత్య మిష్టాపూర్తైశ్శతైరపి ॥౧౦౬॥
గవాశ్వాదా వనిత్యేఽస్మిన్ నాశ న్నిర్గచ్ఛతి మే ధనమ్ । తత్ర చేదం కియద్వ్యాసాద్యే
న రామః ప్రసీదతి ॥ ౧౦౭ ॥ ఇత్థం విమృశ్య మనసా బుద్ధిమాన్ రాఘవోత్సవే ।
యథోక్తవిధినా భక్త్యా తత్ప్రీత్యై గురుమాదరాత్ ॥ ౧౦౮॥ దీయమానే ధనే ప్రీ
యా ధనిభిస్సర్వతో ముఖమాకరాచిల్లభ్యతే దేవి సత్పాత్రమితి నశ్శ్రుతిమ్॥ ౧౦౯॥
తత్రాపి దుర్లభో రామస్యాభిషేకమహోత్సవః । తత్రాచార్యే మహాదానం కోటి
జన్మతపఃఫలమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ ప్రతిజానామి గిరిజే నృణాం హరికథాశ్రితౌ । న ధనం
కారణం దేవి భాగ్యమేవహి కారణమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ అల్పభాగ్యస్య రమలభే ప్రాప్తే
దేవి నృశోత్సవే। విత్తశాఠ్యం ప్రకుర్వాణః పిశాచస్స్యాదసంశయమ్ ॥౧౧౨॥ లుబ్ధో
ఽలుబ్ధో దాతా తు లుబ్ధో యదకులం త్యజన్ । పైత్రిక లుబ్ధోఽథ దాతా తు దత్తం
నశ్యదాయ గచ్ఛతి ॥౧౧౩॥ న ప్రాసాదా నచగృహా న ప్రాకారా నవాపికాః । నదాగు
నృపదః పుత్రా నగజా నతురఙ్గమాః ॥౧౧౪॥ ననస్త్రాభరణం వాపి నభృత్యా నచసు
స్త్రియః ।నమాతా నచభుక్తాద్యాదే వ్యయముత్కోపకుర్వతే ॥ ౧౧౫॥యచ్ఛేష్టం ధనినాం
విత్తమన్తే త్వేవ నిరర్థకమ్। తత్ప్రాయశ్చిత్తయే శ్రీమాన్ వివేకీ యస్తు కశ్చన॥౧౧౬॥
భగవద్వైష్ణవాచార్యప్రీత్యై దద్యాద్ధనం బహు । తత్తు సర్వేషు లోకేషు దాతు
ర్భోగాన్ సభీప్సితాన్ ॥ ౧౧౭ ॥ దదాత్యేవ నసందేహః ప్రతిజానీహి వల్లభే । య
స్యాత్తుసుకృతీ తస్య ననిరర్థం వ్రజేద్ధనమ్ ॥౧౧౮॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన శ్రీరామప్రీ
తిమావహన్ । అర్చేదావశ్యకైర్దానై స్తత్కథాశ్రావకం గురుమ్ ॥ ౧౧౯॥ ప్రతి
మాం తాంచ సౌవర్ణం పూర్ణకుమ్భసమన్వితామ్ । సవస్త్రాం గురవే దద్యాత్సంహి
తాపుస్తకాన్వితామ్ ॥ ౧౨౦ ॥ ఆశిషం సఫలాం తస్మాద్గృహీత్వాఽనతకన్ధరః । సా
ష్టాఙ్గం ప్రణమేద్భూమౌ దాసోఽస్మీతి తమగ్రతః ॥౧౨౧॥ అర్చయాఽఽచార్యదం
పత్యోర్జానకీరఘునాయకౌ । సాక్షాదభ్యర్చితౌ తత్ర సందిగ్ధే కోను బుద్ధిమాన్ ॥
సతోషయేద్యస్య విత్తం వైష్ణవాచార్యరాఘవాన్ । ధిక్తస్య భాగ్యహీనస్య భూ
తకల్పస్య తాం శ్రియమ్ ॥ ౧౨౩ ॥ ఋత్విగ్భ్యశ్చ దక్షిణాం దద్యాద్ద్వాదశ కలశ
[illegible]

ర్యం భోజయిత్వా శ్రద్ధిత్వైర్ రన్నై ర్భక్ష్యైః । బ్రాహ్మణా న్భోజయేత్పశ్చా ల్లడ్డుకాపాయసాదిభిః ॥ ౧౨౫ ॥ చతుర్వింశతిసఙ్ఖ్యాని సహస్రాణి శతాని వా । దశవ బ్రాహ్మణాన్ సమ్యగ్భోజయేద్రాఘవప్రీతయే ॥ ౧౨౬ ॥ చతుర్వింశతిసాహస్రీ యదేష రామసంహితా । తస్మాత్తత్సఙ్ఖ్యయా దేయం దక్షిణాభోజనాదికమ్ ॥ ౧౨౭ ॥ త మ్బూలగన్ధమాల్యాద్యై ర్బ్రాహ్మణా న్పరితోష్య చ । ఆశిషో వాచయిత్వాథ సాష్టా ఙ్గం ప్రణమేద్భువి ॥ ౧౨౮ ॥ ఆచార్యం యానమారోప్య తూర్యఘోషపురస్సరమ్, చారయేన్నగరం దేవి స్వయం పద్భ్యా మనువ్రజన్ ॥ ౧౨౯ ॥ అనయా స్వకథ శుశ్రూషయా కైవల్యం సాధయేచ్చ । శ్రీయతాం రామ ఇత్యేవం సాత్త్వికత్యాగ మా చరేత్ ॥ ౧౩౦ ॥ శృణుయాన్మనుజః కాణ్డం శ్రోతా వాల్మీకిముఖాత్ తతః । పూ ర్వోక్తనియమై ర్యుక్తో ప్రత్యహం భక్తిమాన్నరః ॥ ౧౩౧ ॥ శ్రావయిత్వోత్తరంకాణ్డం శ్రోతౄణాం క్రమశో గురుః । సీతావివాహపర్యన్తం శ్రావయిత్వా సమాప యేత్ ॥ ౧౩౨ ॥ అథవా రామజన్మాన్తం శ్రావయేత విచక్షణః । (ఉత్తరం కేవలం కాణ్డం నజాత్వపి సమాపయేత్) ॥ ౧౩౩ ॥ నవరాత్రేషు సర్వేషు దేవతాయతనేషు చ । పునర్వస్వభిషేకేషు వ్రతోద్యాపనకర్మసు ॥ ౧౩౪ ॥ ఉత్తరో నైవ పాఠ్యః స్యాన్నైవ శ్రావ్యః కదాచన । నవరాత్రాద్యనియమే శ్రావ్యః పాఠ్యశ్చ మానిని ॥ ౧౩౫ ॥ వైష్ణవా న్భోజయేద్భక్త్యా గురుం చాభిప్రపూజయేత్ । గోవస్త్రభూషణం దద్యా దా శిషో వాచయేద్బుధః ॥ ౧౩౬ ॥ గురో రవశ్యం దాతవ్యం శుశ్రూషోః కర్ణకుణ్డలే । స్వ శక్త్యా తేన యద్రామగుణాఖ్యానై ర్విభూషితే ॥ ౧౩౭ ॥ అత్రైవ కేచిదిచ్ఛన్తి గా యత్రీహవనం బుధాః । ఏవం నియమతో దేవి శ్రావ్యం రామాయణం నృభిః ॥ ౧౩౮ ॥ నాస్తి నేతాదృశం కించి ద్భవవారణభేషజమ్ । జన్మలాభఫలం పరం పుంసాం రామాయణ కథాశ్రుతిః ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉపపురాణే శ్రీరామాయణ మాహాత్మ్యే చతుర్థోధ్యాయః.

శ్రీమహేశ్వరః.—రామాయణస్య మాహాత్మ్యం శృణు వక్ష్యామి వల్లభే । వస్తుత స్తస్య మాహాత్మ్యం వక్తుం కో నామ శక్నుయాత్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మాయుః కోటిపదమో యది కల్పే ద్భవేద్దివా । సోఽస్యైతన్మహిమాంశాంశం వక్తుం శక్నోతి వా న వా ॥ రామాయణైకపద్యస్య శ్రవణాత్తత్ఫలం భవేత్ । యత్ఫలం లభతే మర్త్యః కోటిశో భూప్రదక్షిణాత్ ॥ ౩ ॥ రామాయణమహాపుణ్యకథా యత్ర ప్రవర్తతే । తతోఽపి యోజనశతం పవిత్రమితి గద్యతే ॥ ౪ ॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ ౫ ॥ న వేదైర్నతపోభి స్నానతీర్థచరణై రపి । న యజ్ఞై రశ్వమేధాద్యైః [illegible]

ప్రతాః శపే శ్రీరామపాదాభ్యాం సత్యం జానీహి మే వచః ॥ ౭॥ రామాయణే వర్తమానే య స్త్యాగచ్ఛతి భక్తితః। స నరో లభతే కోటిగఙ్గాస్నానఫలం ధ్రువమ్॥౮॥ బ్రహ్మహత్యాసహస్రాణి పితృహత్యాశతాని చ। స్వర్ణస్తేయసురాపానగురుతల్పాయుతాని ॥ ౯ ॥ కోటికోటిసహస్రాణి ఉపపాతకజాన్యపి। సర్వాణ్యపి ప్రణశ్యన్తి రామాయణస్య కీర్తనాత్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం రామోపనిషది శ్రూయతే సుగుణే ప్రియే। నేతరం కిఞ్చిత్ప్రశ్నామి విమృశన్నపి ॥ ౧౧ ॥ సకామో భోజనాత్పూర్వం సర్గో రామాయణం పఠేత్। హోత్రా పరం వా నిష్కామో యథాశక్తి నియమా న్పఠేత్ ॥ రామాయణస్య శ్లోకం వా పాదం వా పదమేవ వా। భక్త్యా శ్రుత్వా ప్రయుఞ్జానో బ్రహ్మరామాయ కల్పతే ॥ ౧౩ ॥ శ్రుత్వా రామాయణం భక్త్యా యుగపాదం పదమేవ వా। యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా ॥ ౧౪ ॥ యస్తు రామకథాం త్యక్త్వా నరోఽన్యత్కర్తుమిచ్ఛతి। స్వగృహే సుసమృద్ధాన్నం త్యక్త్వా భిక్షామటతి ॥ ౧౫ ॥ యస్తు రామకథాం త్యక్త్వా నరోఽన్యత్కర్తుమిచ్ఛతి। సురూపాం స్వస్త్రియం త్యక్త్వా పరస్త్రీమిచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స నిజ పాయసం త్యక్త్వా హ్యుచ్ఛిష్టం ప్రతిభాషతి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స రాజ్యం త్యక్త్వా కారాగారమిచ్ఛతి ॥ ౧౮ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స స్వర్గం త్యక్త్వా న్యగ్రోధపాదపమిచ్ఛతి ॥ ౧౯ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స హిత్వా కామధేనుం గర్దభీమిచ్ఛతి॥౨౦॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స సూర్యస్య ప్రభాం త్యక్త్వా అన్ధకారం ప్రధావతి ॥ ౨౧ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స దివ్యమమృతం త్యక్త్వా విషం తుమిచ్ఛతి ॥ ౨౨ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స గఙ్గాపానం త్యక్త్వా స కూపోదకమిచ్ఛతి ॥ ౨౩ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స తు గోక్షీరం త్యక్త్వా సురాం పాతుమిచ్ఛతి॥ ౨౪॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స స్వభార్యాం పతివ్రతాం త్యక్త్వా చణ్డాలీం గన్తుమిచ్ఛతి॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। ప్రాసాదాదీన్ స తు త్యక్త్వా జాఙ్గలే వాసమిచ్ఛతి॥ ౨౬॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। స వైష్ణవార్చనం హిత్వా పాషణ్డార్చన మీహతే ॥ ౨౭ ॥ యస్తు రామాయణం త్యక్త్వా నరోఽన్యత్కర్తుమిచ్ఛతి। గాయత్రీం మాతరం త్యక్త్వా స వేదాన్ ద్రష్టుమిచ్ఛతి ॥ ౨౮ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। ధర్మదారాన్ స తు త్యక్త్వా విధవాం గన్తుమిచ్ఛతి ॥ ౨౯ ॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। త్యక్త్వా స్వపోష్యాన్పుత్రాదీన్ మ్లేచ్ఛాన్ పోషితుమిచ్ఛతి॥ ౩౦॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। మహాత్సేవాం స తు త్యక్త్వా దుష్టసంసర్గమిచ్ఛతి॥ ౩౧॥ యస్తు...ఇచ్ఛతి। ప్రాప్తం దేవత్వముత్సృజ్య స పిశాచత్వమీహతే॥ రామాయణశ్రవణాత్ యత్ఫలం భవతి ప్రియే। తత్ఫలం శ్రోతుకామాయా నాహం శక్తో వక్తుమః ॥ ౩౩ ॥ అన్యథా దోఽయ మితి వై నమ స్తస్యై కథా చన। అత్రార్ధ దర్శయేషాం తేహి గచ్ఛన్త్యధోగతిమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతద్రామాయణం శ్రీమచ్ఛృణ

[illegible]

టివిస్తీర్ణం ధ్రువలోకే మహీయతే । గీయతే హి గవాం లోకే దశకోటిప్రవిస్తరమ్
మహేన్ద్రస్య సమీపే తు గీయతే కోటివిస్తరమ్ । పఞ్చాశత్కోటిసంఖ్యాకం సూర్య
లోకే తు గీయతే ॥ ౩౭ ॥ గన్ధర్వయక్షముఖ్యానాం లోకే కోటిప్రవిస్తరమ్ । వ్యాఖ్యా
నారదస్తేషాం పరమానన్దనిర్భరః ॥ ౩౮ ॥ చతుర్వింశతిసాహస్రీం శ్రీరామాయణ
సంహితామ్ । ఉపాదిశత్స వాల్మీకేర్లోకే ప్రాచీకశత్స తామ్ ॥ ౩౯ ॥ యామేతా
నారదాచ్ఛ్రుత్వా త్వం నిత్యం పఠసి ప్రియే । సైషా చరతి భూలోకే శ్రీరామాయణ
సంహితా ॥ ౪౦ ॥ వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే । వేదః ప్రాచేతసా దా
త్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా ॥ ౪౧ ॥ శ్రీమద్రామాయణం సాఙ్గం యశ్శ్రావయే
శాస్త్రతః । నహి ప్రత్యవహో హేత్స కంచిన్నచ న మేఽపి ॥ ౪౨ ॥ స ఏవ వన్ద్యస్స
ర్వేషామస్మాకమపి మానిని । శిష్యాణాం కిము వక్తవ్యం యే శ్రుత్వా తన్ముఖాత్కథా
భక్త్యా రామస్య యే చేమాం సంహితామృషిణా కృతామ్ । లేఖయన్తీహ చ నరా
స్తేషాం వాసస్త్రివిష్టపే ॥ ౪౪ ॥ దదతే సంహితాకోశం యే రామప్రీత్యభీప్సవః
తేషాం కరతలేష్వస్తి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥ ౪౫ ॥ సంస్కృతం రామచరితం ప
త్యజ్య నరాధమః । పఠన్భాషాన్తరకృతం మృగతృష్ణాజలం పిబేత్ ॥ ౪౬ ॥ పఠన్భాషా
న్తరకృతం కథం తరతి పాతకీ । క్షున్నివృత్తిర్భోజనేన వినా తత్కథయా కథమ్ ॥ ౪౭ ॥
పూజయేద్యః కవిః కావ్యైస్స్వకృతైస్సంస్కృతేతరైః । రామచన్ద్రం జగన్నా
థం స వాల్మీకిర్న సంశయః ॥ ౪౮ ॥ బహుజన్మతపోభూమ్నా లభతే కవితాం కవిః
తాం రామాయార్పయిత్వైవ కృతీ స్యాన్నాన్యథా క్వచిత్ ॥ ౪౯ ॥ కిం తస్య
బహుభిశ్శాస్త్రైర్వేదైర్వా సకలైరపి । నస్తౌతి మధురోదారైర్యః కావ్యై రఘు
నన్దనమ్ ॥ ౫౦ ॥ యద్యద్భవేత్తత్త్వహితపురుషార్థప్రవర్తకమ్ । తత్తదేవ విజా
నీహి శాస్త్రం నాన్యాదృశం క్వచిత్ ॥ ౫౧ ॥ తత్కావ్యమేవ సచ్ఛాస్త్రం యత్ర
రామోఽనువర్ణ్యతే । యద్రామగుణగన్ధేన హీనం శాస్త్రం కథం ను తత్ ॥ ౫౨ ॥
శాస్త్రం ప్రభుసుహృత్కాన్తాసమ్మితత్వేన తత్త్రిధా । శబ్దప్రధానం శాస్త్రం స్యా
ద్వేదాఖ్యం ప్రభుసమ్మితమ్ ॥ ౫౩ ॥ అర్థప్రధానం శాస్త్రం హి పురాణాది సుహృత్స
మమ్ । ధ్వనిప్రధానం శాస్త్రం తు కావ్యం కాన్తాసమం విదుః ॥ ౫౪ ॥ తదేతత్త్రివి
ధం శాస్త్రం శాస్త్రమేవ భవేత్తదా । అత్ర సర్వజగన్నాథో యది రామోఽను
వర్ణ్యతే ॥ ౫౫ ॥ రఘునన్దనచారిత్రసౌరభం యత్ర నోన్మిషేత్ । తత్కథం శాస్త్ర
శబ్దస్య వాచ్యతామర్హతి ప్రియే ॥ ౫౬ ॥ తచ్ఛాస్త్రమేవ సచ్ఛాస్త్రం తదీయా ఏవ
పణ్డితాః । శోచ్యాన్యన్యాని శాస్త్రాణి శోచ్యా అన్యే చ పణ్డితాః ॥ ౫౭ ॥ ఏవం రాజ్యా
దికం సర్వం శ్రీరామచరణార్పితమ్ । స్వసత్తాం లభతే దేవి నాన్యథేతి మతిర్మమ ।
అదావిదం శ్రావయిత్వా తతో రామాయణం బుధః । శ్రావయేదన్యథా నృణాం
దుర్జయో నియమో భవేత్ ॥ ౫౯ ॥ ఇదం మహాచ్ఛాస్త్రమితోఽన్యదార్థముక్తా
స్సుమనా ఇహ పూరుషార్థాః । రామాయణాఖ్యం నను కావ్యరత్నం పఠేదజస్రం

శృణుయాచ్చ విద్వాన్ ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉపపురాణే శ్రీరామాయణ మాహాత్మ్యే పఞ్చమోఽధ్యాయః.

ధన్యాస్మ్యనుగృహీతాస్మి కృతార్థాస్మి మహేశ్వర । రామాయణప్రభావం మచ్ఛ్రావితా భవతా స్వయమ్ ॥ ౧ ॥ నవరాత్రే కథం కార్యం శ్రీరామాయణ కీర్తనమ్ । కదా తన్నవరాత్రం స్యాత్కిం ఫలం తత్ర పాఠనే ॥ ౨ ॥ పునర్వస్వభిషేకా ఖ్యం యదుక్తం భగవంస్త్వయా । కిం తత్కో వా విధిస్తత్ర భగవంస్తద్బ్రవీహి మే॥ పిబన్త్యా రామచారిత్రసుధామధురం మమ । న తృప్యతి మనో నాథ నృత్యతీవ ముహుర్ముహుః ॥ ౪ ॥ త్వత్తో రామప్రభావజ్ఞః కోఽన్యోఽస్తి జగతీతలే । యస్య తే హృదయామ్భోజే దీవ్యతే రామతారకమ్ ॥ ౫ ॥ తద్బ్రూహి రామచరితప్రభావం కృపయా మమ । ఏతేన మానవాస్సర్వే కృతార్థాస్సన్త్వితి ప్రభో ॥ ౬ ॥ శ్రీసనత్కుమారః — ఇత్థం భవాన్యాస్సమ్ప్రశ్నం మానయన్భగవాన్భవః । రాఘవాయాఞ్జలిం కుర్వన్వక్తుం సముపచక్రమే ॥ ౭ ॥ మహేశ్వరః — హన్త తే నవరాత్రస్య ప్రభావం వచ్మి మానిని । యదాచరణతో లోకాః కృతార్థాస్స్యురసంశయమ్ ॥౮॥ వాసన్తం శారదం చేతి నవరాత్రం ద్విధా భవేత్ । ద్వయోరవశ్యం శ్రోతవ్యం పాఠ్యం రామాయణం బుధైః ॥ ౯ ॥ దినాని నవ చైత్రాదౌ వాసన్తం నవరాత్రకమ్ । తత్ర రామకథా శ్రావ్యా కోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౧౦ ॥ ఇదం పవిత్రం పరమమిదం సర్వగతిప్రదమ్ । యదత్ర నవమే ఘస్రే ఉదతిష్ఠద్రఘునన్దనః ॥ ౧౧ ॥ ఆచైత్రశుక్ల ప్రతిపద్దినమాదశమి క్రమాత్ । మహోత్సవా దాశరథేః కార్యా రామపరాయణైః ॥ ౧౨ ॥ కృత్వాఽఽచార్యం ప్రతిపది విశుద్ధాయాం యథావిధి । రామాయణ కథాం తస్మాచ్ఛృణుయాన్నియమాన్వితః ॥ ౧౩ ॥ సుదీర్ఘకాలం శ్రవణే నియమో దుష్కరో నరైః । స్తోకకాలే తు సుకర ఇతి క్లృప్తమిదం వ్రతమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుద్ధాహారో జితక్రోధశ్శుచిర్నియతమానసః । శ్రద్ధయా పరయోపేతశ్శృణుయాద్బ్రహ్మచర్యతః ॥ ౧౫ ॥ ప్రత్యహం భోజయేద్దేవి చతుర్వింశతిదంపతీన్ । అశక్తావథ షడ్వాపి చతురో వా యథోచితమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఆచార్యం భక్తితో నిత్యం బ్రాహ్మణైస్సహ వైష్ణవైః । భోజయేత్పాయసాపూపదధిశాకఫలాదికమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆరాధయేద్విశేషేణ సీతాపరిణయోత్సవే । తేషు తేషు దినేష్వేవం యథావిభవమర్చయేత్ ॥౧౮॥ ఏవం నియమతశ్శృణ్వన్వ్రతవాన్భక్తిపూర్వకమ్ । స ప్రీణయేద్దాశరథిం నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౧౯ ॥ శ్రీరామనవమీం ప్రాప్య మహోత్సవమథాచరేత్ । తత్రోపవాసః కర్తవ్యో రామభక్తిపరాయణైః ॥ ౨౦ ॥ దశమ్యాం పుష్యనక్షత్రే రాఘవస్యాభిషేచనమ్ । పూర్వోక్తవిధినా కార్యం యద్రామోఽత్రాభ్యషిచ్యత ॥ ౨౧ ॥

చతుర్వింశతిసంఖ్యాని శతాని దశ వాఽదరాత్। బ్రాహ్మణాన్భోజయేద్దత్తే శ్రీరామ
ప్రీతి మావహన్ ॥ ౨౨ ॥ చతుర్వింశత్యనవరా న్హరిక్రోపిచ వైష్ణవాన్ । అవశ్యం
భోజయేచ్ఛృణ్వ న్పఠన్వా రామసంహితామ్ ॥ ౨౩ ॥ రామపట్టాభిషేకేఽస్మిన్పూ
జయేద్గురు మాదరాత్ । గద్యై స్తాల్యై ర్ధూపదీపై ర్వస్త్రై రాభరణై రపి ॥ ౨౪ ॥
విహితా దక్షిణా హ్యత్ర చతుర్వింశతినిష్కకాః । అవశ్య మత్ర దాతవ్యం రామనా
మాఙ్గులీయకమ్ ॥ ౨౫ ॥ యదత్ర రామ స్సంజాతో యదత్రైవాఽభ్యషిచ్యత ।
నవమీ దశమీ చేయం తస్మా న్నాన్యతి మే మతే ॥ ౨౬ ॥ అత్ర రామాయణం శృణ్వన్
కుర్వ న్రామాభిషేచనమ్ । వైకుణ్ఠనాథకై ఙ్కర్యసామ్రాజ్యే సోఽభిషిచ్యతే ॥ ౨౭॥
శక్తో వా దేహపాతంచ కార్య్యో రామాయణోత్సవః । అశక్తో వేకవారంవా నవరా
త్రోత్సవం చరేత్ ॥ ౨౮ ॥ అర్థతో రామచరితం భాగ్యహీనై ర్న లభ్యతే। రచితా
నల్పపుణ్యేన కేన చిల్లభ్యతే నవా ॥ ౨౯ ॥ రామాయణా న్నసుద్భాసి ద్వయమన్త్రార్థ
సౌరభమ్ । వ్యాఖ్యాతుం పటు రాచార్యో లభ్యో భాగ్యైస్తనై ర్నరైః ॥ ౩౦ ॥
రామాయణస్య తత్త్వార్థ మేకో జానాతి కోటిషు । శ్రోతు రీదృశ ఆచార్యో దుర్లభో
జన్మకోటిభిః ॥ ౩౧ ॥ రామాయణం పఠ న్త్యేవ సర్వే కింతత్ర జానతే । పద్మాకరే లు
లన్త్యోపి సౌరభ్యం నహికాసరాః ॥ ౩౨ ॥ ద్వయమన్త్రార్థసౌరభై ర్యచ్ఛిత్తం నాధి
వాసితమ్ । శ్రీరామాయణతత్త్వార్థో దవీయాం స్తస్య మానిని ॥ ౩౩ ॥ భూయసా
సమయేనైవ హ్యర్థత శ్శ్రవణం భవేత్ । నవరాత్రే కథామాత్రం శృణుయా త్సతి
వక్తరి ॥ ౩౪ ॥ అసంభవే సంహితాయా పాఠ్యా రామస్య మానిని । నవరాత్రం
యథా నష్టంన స్యాత్కార్యం తథా నరైః ॥ ౩౫ ॥ పవిత్రే నవరాత్రేఽస్మి న్యేన
రామకథా శ్రుతా । కింతస్యతీర్థైః క్రతుభి స్తపోభిర్వా మహాత్మనః॥౩౬॥ వాల్మీకేర్ముని
సింహస్య కవితావన చారిణః । శృణ్వ న్రామకథానాదం కో నయాతి పరాం గతిమ్ ॥
నయజ్ఞదానతపసాం కోటయోఽపి పున న్త్యముమ్। నజాతు రామచరితం యస్య శ్రవ
ణగోచరమ్ ॥ ౩౭ ॥ గఙ్గాదిసర్వతీర్థాని మిళితా న్యపి కోటిశః । ప్రభవ న్తి శుచీకర్తుం
కిం సురాచర్మభస్త్రికామ్ ॥ ౩౮ ॥ నా సత్యం ప్రతిజానామి త్రిరహం వరవర్ణిని । నహి
రామా త్పరం దైవం శాస్త్రం రామాయణాదపి ॥ ౪౦ ॥ పదాగ్రరజసా గ్రావభామి
నీకరణక్షమమ్ । బాణకోణాగ్రలగ్నామ్బుబిన్దూకృతసరిత్పతి ॥ ౪౧ ॥ బ్రహ్మాస్త్రీకృత
దర్భాగ్రం పార్షదీకృతవానరమ్ । నమశ్శబ్దైకసులభం చరాచరవిముక్తిదమ్ ॥ ౪౨ ॥
అపివా మార్గమాణేన బ్రహ్మాణ్డాని పునఃపునః । కేన నామేదృశం దైవం క్వ దృష్టం
రాఘనా త్పరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏతస్య చరితం శ్రుత్వా నవరాత్రాదిషు ప్రియే । చేతనో
యో నముచ్యేత నసోఽస్తి భువనత్రయే ॥ ౪౪ ॥ ఏవం రామాయణం పాఠ్యం నవరా

మి పక్షే హ్యారభ్య ప్రతిపత్తిథిమ్ । పఠేచ్ఛ్రీరామచరితం నవమ్యాంతు సమాప
యేత్ ॥ ౪౬ ॥ దశమ్యాం రామచన్ద్రస్య కార్యం పట్టాభిషేచనమ్ । పూర్వోక్తవి
ధినా కార్య మాచార్యార్చాదికం ప్రియే ॥ ౪౭ ॥ పార్వతీ.—రామాయణశ్రుతి ర్వ్య
క్తా వాసన్తే నవరాత్రకే । జన్మాభిషేకౌ రామస్య యదత్రైవ బభూవతుః ॥ ౪౮ ॥
శారదే నవరాత్రే తు రామపట్టాభిషేచనే । కారణం నతు జానామి భగవం స్తద్బ్రవీ
హి మే ॥ ౪౯ ॥ మహేశ్వరః.—సాధు పృష్టం త్వయా దేవి కారణం వచ్మి సువ్రతే ।
సావధానేన మనసా శ్రూయతాం మానిని త్వయా ॥ ౫౦ ॥ ఆశ్వినే ప్రథమే పక్షే దశమీ
విజయాభిధా । పట్టాభిషేచనం రాజ్ఞాం కార్యం తత్రానువత్సరమ్ ॥ ౫౧ ॥ దశమ్యాం విజ
యాఖ్యాయాం రాఘవో౽త్రాభ్యషిచ్యత । చక్రవర్తికులే జాతైః ప్రతివర్షం పురా
మతః ॥ ౫౨ ॥ తస్మా దవశ్యం విప్రాద్యై ర్వ్యాసనై స్సో౽నువత్సరమ్ । దశమ్యా మభిషే
చ్యో౽స్యాం సార్వభౌమో రఘూత్తమః ॥ ౫౩ ॥ రాఘవ స్యాభిషేకార్థం పాఠ్యం
రామాయణం నరైః । శారదే నవరాత్రే౽స్మిన్ రామభక్తిపరాయణైః ॥ ౫౪ ॥
సహి రాజాధిరాజో౽స్తి రామో ఽనన్యో జగత్త్రయే । అభిషేచ్య స్తతో౽వశ్యం
దశమ్యాం రఘునాయకః ॥ ౫౫ ॥ తీర్థై స్తదభిషేకస్య శేషై రన్యే నరాధిపాః । దశ
మ్యా మభిషిక్తాశ్చే ద్వాప్నువన్తి సార్వభౌమతామ్ ॥ ౫౬ ॥ దశైతా స్తిథయః
ప్రోక్తా ఆశ్వినే మాసి సువ్రతే । ఏకమన్త్రకృతం కర్మ సహస్రగుణితం భవేత్ ॥ ౫౭ ॥
రాజ్ఞాం మహోత్సవో నిత్య మత్ర శాస్త్రై ర్విధీయతే । కార్యో రాజాధిరాజస్య
రామస్యాతో మహోత్సవః ॥ ౫౮ ॥ కిమత్ర బహునోక్తేన నవరాత్రేషు శో
భనే । నిత్యం రామాయణం శ్రీమత్పఠ వా శృణు వా ప్రియే ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కా
శక్త్యే ఉపపురాణే శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యే షష్ఠోధ్యాయః.

మహేశ్వరః.—అథతే సంప్రవక్ష్యామి పునస్త్వభిషేచనే । విధిం శృణు మహా
భాగే రాఘవో యేన తుష్యతి ॥ ౧ ॥ నిష్కామో వా సకామో వా హ్యాచార్యం
తిశాన్వితమ్ । వృత్వా గృహం సలంకృత్య శుచిర్నియతమానసః ॥ ౨ ॥ పునర్వసౌ
ప్రపక్రమ్య ప్రోష్ఠ్యా మ్యాచ పునర్వసోః । రామాయణమహామన్త్ర మితి సంకల్పయే
ద్బుధః ॥ ౩ ॥ పూర్వోక్తైః క్రియమాణైస్తు రక్తస్సావధానం గురో ర్ముఖాత్ (ప్రత్యహం
వింశతిం సర్గాన్ శృణుయా దాపునర్వసు) ॥ ౪ ॥ అన్వహం గీతవాదిత్రై రుపచారై
ర్యథావిధి । తోషణీయో రఘూత్తమ స్తథా బ్రాహ్మణభోజనైః ॥ ౫ ॥ నక్షత్రే౽
తిథౌ వత్యే పునః ప్రాప్తే శుచివ్రతే । పూర్వోక్తవిధినా సమ్యగభిషేచ్యో రఘూ
త్తమః ॥ ౬ ॥ ఆచార్యారాధనాదీని యథోక్తవిధినా చరేత్ । స్వయమేవ పఠేచ్ఛక్తో
రాఘవప్రీతి మావహన్ ॥ ౭ ॥ ప్రాప్తేచ గ్రహవైషమ్యే శత్రుభిశ్చ పరాభవే । చోర
[illegible]

నియతమానసైః । శ్రుత్వా రామాయణం కార్యం పునర్వస్వభిషేచనమ్ ॥ ౯ ॥
మహాబలాకులీభూతజలదావలివత్క్షణాత్ । నశ్యన్తి సర్వవిపదో నాత్ర కార్యా విచా
రణా ॥ ౧౦ ॥ పుత్త్రాన్ ధనం వా ధాన్యం వా సౌభాగ్యం రాజ్యమేవ వా । విద్యాం శ్రి
యం వా మోక్షం వా ప్రాప్నోత్యేతద్వ్రతీ నరః ॥౧౧॥ ఇష్టప్రాప్తి రనిష్టౌఘవా
రణం వా వరాననే। న తథాఽన్యైరుపాయైస్స్యాద్యథా రామాయణాద్భవేత్ ॥౧౨॥
క్వను రామాయణం సాక్షాత్ క్వాఽన్యత్సాధన బ్రువమ్। క్వ మధ్యాహ్నసహస్రాం
శుః క్వ తారాజ్యోతిరిఙ్గణాః ॥౧౩॥ ఉపాయాః క్వను నామాఽన్యే క్వ రామాయణ
వైభవమ్ । శశకాద్యాః క్వను మృగా దుర్ధర్షః క్వను కేసరీ ॥౧౪॥ అనిష్టదూరీకరణ
మిష్టావాప్తిశ్చ భామిని । యద్రామాయణతో నస్యాత్తేన నామ తదాప్యతే ॥౧౫॥
సతి రామాయణే స్వేష్టమన్యస్మాద్యోఽభివాఞ్ఛతి । రక్షిత్వేన మహారాజే కదర్యం స
బిభిక్షతే ॥౧౬॥ మహాప్రభావే రామస్య చరితే పామరో నరః। లాఘవం మనుతే యత్తు
తద్దుష్కృతవిజృమ్భితమ్ ॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు శ్రుత్వా రామాయణం
నరః । ఇహ ప్రాప్యాఖిలేష్టార్థాన్ స పరే వ్యోమ్ని మోదతే ॥౧౮॥ చతుర్వింశతివా
రాంస్తు శ్రుత్వా రామాయణం నరః। అవిచ్ఛిన్నం విధానేన కృత్వా రామాభిషేచనమ్।
పారాయణే చతుర్వింశే సమాప్తే వరవర్ణిని । అనేన విధినా రామ మభిషిఞ్చేచ్ఛుచివ్ర
తః॥ ౨౦ ॥ సువర్ణప్రతిమాదీంస్తు యథోక్తవిధినా చరేత్ । ఆచార్యమపి సంపూజ్య
చతుర్వింశతిదంపతీన్ ॥ ౨౧॥ వస్త్రాభరణమాల్యాద్యైర్ధనైర్ధాన్యైశ్చ కిమిచ్ఛకైః ।
సీతారాఘవరూపేణ ధ్యాయన్నారాధయేన్ముదా॥ ౨౨ ॥ చతుర్వింశతిసాహస్రగాయ
త్రీహవనం చరేత్ । జుహుయాద్రామగాయత్ర్యా స్త్యేవ మేవ యథావిధి ॥ ౨౩ ॥
చతుర్వింశతికృత్వస్తు జుహుయాదాద్యసఙ్గతః। చతుర్వింశతి గా దద్యాదేకద్వైవ గి
రేన్నుతే ॥ ౨౪ ॥ అత్ర ప్రథమకల్పేన గురోరారాధనం చరేత్ । భోజనం బ్రాహ్మ
ణానాం చ విత్తశాఠ్యం వివర్జయేత్ ॥ ౨౫ ॥ మహాపట్టాభిషేకోఽయం రామస్య వర
వర్ణిని । ఏవం శృణ్వన్రామవృత్తమేవ మేవాభిషిచ్య చ ॥ ౨౬ ॥ రాజ్యమర్థాంశ్చ స
కలాన్భోగాంశ్చ హ్యతిమానుషాన్ । ప్రాప్య రాజాధిరాజత్వమన్తే మోక్ష
మవాప్నుయాత్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం దేదీప్యమానాఙ్గం నిత్యసామ్రాజ్యసంపదా । అక్ష
మా హీతరే ద్రష్టుం చణ్డాంశుమివ కౌశికాః ॥ ౨౮ ॥ అష్టోత్తరశతావృత్త్యా
పునర్వస్వభిషేచనే । కృతే సర్వార్థసంసిద్ధిర్లభ్యతేఽనిచ్ఛయాఽపివా ॥ ౨౯ ॥
ఏష సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకో నామ శుచిస్మితే । ఏవం పట్టాభిషేకస్తు తత్సా
మ్రాజ్య మనశ్వరమ్ ॥ ౩౦ ॥ పూర్వోక్తదక్షిణాహోమభోజనాదీని సువ్రతే ।
అష్టోత్తరశతావృత్త్యా సర్వత్ర కార్యాణి కృత్స్నశః ॥౩౧॥ శతాశ్వమేధ్యా అధికం
తత్సామ్రాజ్యాభిషేచనమ్। పునర్భవప్రదం హ్యాద్య మపునర్భవ మన్తిమమ్ ॥ ౩౨ ॥

ర్గతి పరం వ్రజేత్ ॥ ౩౩ ॥ అయ మేకో మహా న్యాయో యద్యనుష్ఠీయతే నరైః ।
వృక్షదానతీర్థయాత్రాదిక మనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౪ ॥ కోనా మాస్య ఫలం వక్తుం
శ్నుయా ద్భువి మానవః । సర్వజ్ఞం సర్వశక్తించ వినా నారాయణం ప్రభుమ్ ॥ ౩౫ ॥
ట్టాభిషేక స్యైకస్య ఫలమేవ సుదుర్వచమ్ । అష్టోత్తరశతావృత్తేః కా కథా ఫల
ర్తనే ॥ ౩౬ ॥ అష్టోత్తరశతావృత్త్యా పఠ ద్రామాయణం నరః । శృణ్వన్వాప్యభి
షిక్తశ్చ స హి రామో న సంశయః ॥ ౩౭ ॥ య స్సామ్రాజ్యాభిషేకాఖ్యం భగవ
త్పూగ మాచరేత్ । అవహన్తి బలిం దేవి సర్వేఽస్మై దేవతాగణాః ॥ ౩౮ ॥
నం తులయితుం బ్రహ్మశక్రోఽహం వా వరాననే । బిభిమో రామకృపయా నిత్య
మాధిక్యభాగినమ్ ॥ ౩౯ ॥ సర్వన్తి దుష్కరా రోగా శ్శత్రవో యాన్తి భృత్యతామ్ ।
న్నగా ఇవ పక్షీన్ద్రా ద్దాపదోఽస్మాచ్చ బిభ్యతి ॥ ౪౦ ॥ మహాపట్టాభిషేకం తు కేచి
ంవత్సరాన్తరే । నిర్వర్తయన్తి సంవీక్ష్య దేశకాలగుణాదికమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆరభ్య
త్రశుక్లేతు నవమీ మాచ వత్సరాత్ । పఠేద్రామాయణం దేవి శృణుయా ద్వాపి
దరమ్ ॥ ౪౨ ॥ కృష్ణే శుక్లే చ నవమీ మభిషిఞ్చే ద్యథావిధి । త్రయోవింశతికృ
త్వః కృతే పట్టాభిషేచనే ॥ ౪౩ ॥ పునః ప్రాప్తే మాసి చైత్రే శుక్లే నావమికే తి
। రామాయణాభిషేకం తు చతుర్వింశం సమాచరేత్ ॥ ౪౪ ॥ వైపరీత్యం దేశ
లగుణానాం సాధు చిన్తయన్ । శ్రేయస్కామో నరః క్షిప్రం కుర్యా ద్రామాభిషే
నమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇదం హి పరమం పుణ్య మిదం శ్రేయ ఇదం హితమ్ । అస్మిన్నృతే
తం సర్వం నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౪౬ ॥ ఏవం శ్రీరామనామాని విలిఖ్య నియ
మా ద్బుధః । శ్రుత్వా రామాయణం రామ మభిషిఞ్చే ద్యథావిధి ॥ ౪౭ ॥ ఇత్యేత
థితం దేవి రామాయణకథాశ్రుతేః । విధాన మృషిభిః ప్రోక్తం కిమన్య చ్ఛ్రోతు
చ్ఛసి ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉపపురాణే శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యే
ప్తమోధ్యాయః.

పార్వతీ.—భగవ న్త్వయా ప్రోక్తం రామనామవిలేఖనమ్ । ఇచ్ఛా మ్య
స్య విధిం శ్రోతుం కృపయా మమ తద్వద ॥ ౧ ॥ శ్రీమహేశ్వరః.—విధిం తే సంప్ర
క్ష్యామి రామనామవిలేఖనే । సర్వపాపప్రశమనం సర్వశ్రేయ స్సమృద్ధిదమ్ ॥ ౨ ॥
మలేఖనమాహాత్మ్యం శ్రుత్వాఽచార్యా చ్ఛుచివ్రతాత్ । శుభే హ్న్యదితినక్ష
త్రే లేఖనోపక్రమం చరేత్ ॥ ౩ ॥ నిర్వర్త్య నిత్యకర్మాణి పూర్వాహ్ణే ప్రాఙ్ముఖ శ్శు
చిః । ప్రణమ్య రామం సంకల్ప్య లిఖే న్నియతమానసః ॥ ౪ ॥ రామాయ నమ ఇత్యే
దాదౌ శ్రీశబ్దపూర్వకమ్ । ధ్యాయ న్రామం లిఖే న్మన్త్రం శ్రీమద్రామషడక్షరమ్ ॥
వం శతం సహస్రం వా లిఖే న్నియమపూర్వకమ్ । శతస్యాన్తే శతస్యాన్తే శ్రీరామ

పి సహస్రం వా నియమాత్ప్రతివాసరమ్ ॥ ౭ ॥ పూర్వోక్తేన వ విలిఖే ద్ధ్యాయ న్రా
మపదామ్బుజమ్ । తాని నామా న్యథాభ్యర్చ్య భుఙ్క్తే తైతన్నివేదితమ్ ॥ ౮ ॥ ఆకో
ట్యాలకం మపి వా లిఖే దుద్యాపయే త్తతః (ఆపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వసమ్ప
దామ్ ॥ ౯ ॥ లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయోభూయో నమామ్యహమ్) లిఖిత్వా
పమర్ధ త్త్రమనుం సర్వసమ్పత్సమృద్ధిదమ్॥౧౦॥సహస్రాన్తే సహస్రాన్తే విలిఖే ల్లేఖకో
జనః । శ్రీరామరామరామేతి లిఖే త్సప్తాక్షరీం తు వా ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తేనైవ ప్రకా
రేణ య స్స ముచ్యేత బన్ధనాత్ । శ్రీరామేతి త్ర్యక్షరం వా మహాపాతకనాశ
నమ్ ॥ ౧౨ ॥ లిఖన్నను మవాప్నోతి యథోక్తవిధినా ప్రియే । యథోద్దిష్టం సమా
ప్తేతు రామనామవిలేఖనే ॥ శ్రుత్వా రామాయణకథాం పూర్వోక్తవిధినాదరాత్ ।
శతాంశం వా దశాంశం వా కృత్వాఽగ్నిముఖమాదితః ॥౧౪॥ స్వాహాన్తయా షడక్ష
ర్యా హవ్యాజ్యేన జుహుయా త్తతః । రామస్య ప్రతిమాం హైమీం సింహాసననిషాది
తామ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రదద్యా ద్గురవే దివ్యాం భోజయే ద్బ్రాహ్మణా నథ । ఐహికాము
ష్మికీ సిద్ధిం లభతే నాత్ర సంశయః॥౧౬॥ దేహావసానే ప్రాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్
శ్రీరామచరణామ్భోజశరణాగతితత్పరః ॥ ౧౭ ॥ అత్రాచార్యో భవే ద్దేవి నాన్య స్సం
కీర్ణధర్మవాన్ । శ్రీరామాయణసారజ్ఞః శ్రీరామార్చనతత్పరః ॥ ౧౮ ॥ అత్రాచార్య
శ్చ శిష్యశ్చ భవే న్నాన్యపరాయణః । విష్ణోర్నామ్నాం సహస్రస్య పఠనం కురు సర్వ
దా॥ ౧౯॥ లిఖిత్వా రామనామాని నియతా మోక్ష్య సేఽంహసః । నామ్నోఽస్తి
యావతీ శక్తిః పాపనిర్మూలనక్షమా॥౨౦॥తావత్కర్తుం నశక్నోతి పాతకం పాతకీజనః॥
తపాంసి యజ్ఞాః క్రతవ స్తీర్థాన్యనశనం తథా॥ ౨౧ ॥రామమన్త్రస్య నార్హన్తి కలాం
కోటితమీ మపి ।రామనామ లిఖిత్వా చ శ్రుత్వా రామాయణం తతః॥౨౨॥ స్త్రియో
వైశ్యాశ్చ శూద్రాశ్చ సర్వే యాన్తి పరాం గతిమ్ । ధ్యాయన్కృతే యజన్య
జ్ఞైః త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ ॥౨౩॥ య దాప్నోతి త దాప్నోతి కలౌ హరికథా
మృతాత్ । విపదుత్తరణం ప్రేప్సు స్సంపదాం సంగ్రహం తథా ॥ ౨౪ ॥ శ్రీమత్సున్ద
రకాణ్డస్య సప్తసర్గీం పఠేత్తు వా ॥ పార్వతీ.—కథం సున్దరకాణ్డస్య సప్తసర్గీం పఠే
న్నరః । విధానం తస్య మే బ్రూహి కృతార్థా స్యామహం ప్రభో ॥ ౨౫ ॥ మహేశ్వరః.
త్రివర్గఫలకామేన విపదుత్తరణేచ్ఛునా । శ్రీమత్సున్దరకాణ్డస్య పాఠః కార్యో విజానతా॥
శాన్తికర్మణి సర్వత్ర తథా దుస్స్వప్నదర్శనే । గ్రహపీడాసు చోగ్రాసు రోగేషు
విషమేషుచ ॥ ౨౬ ॥ అరణ్యే ప్రాన్తరే వాపి శస్త్రచోరాగ్నిపీడనే । సర్వా స్వాప
త్సు ఘోరాసు నైతస్మా త్తారకం పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీమత్సున్దరకాణ్డస్య సప్తసర్గవి
భిపాఠతః । మహారాజ్యాదిసంపత్తి ర్లభ్యతే సర్వథాఽపిహా ॥ ౨౮ ॥ ఆయుష్యా

తిమ్ ॥ ౩౦ ॥ విద్యాకామ స్తథా విద్యాం శ్రీకామశ్చ తథా శ్రియమ్ । ఆరో
గ్యకామ స్త్వారోగ్యం సప్తసర్గ్యభిపాఠనాత్ ॥౩౧॥ యదాయదా హి రామస్య వృ
త్తం విపరీతం పశ్యేద్బుధః । తదాలిబాతు(ధర్మాత్మే త్యేతన్మూల మనుం జపేత్)॥౩౨॥ శ్రీరా
మచరణామ్భోజద్వన్ద్వం ధ్యాయ న్సుసన్నధీః । సకృదేవేతి చరమశ్లోకం చతు
ర్దం జపేత్ ॥ ౩౩ ॥అనయో ర్మన్త్రయోః కోను మాహాత్మ్యం వేత్తి వల్లభే । అన్య
శ్చ జానకీనాథా దన్యత్ర చ హనూమతః ॥ ౩౪ ॥ శుభేఽహ్ని శుభనక్షత్రే సంక
ల్ప్య ప్రక్రమే ద్బుధః ।(పాఠం సున్దరకాణ్డస్య సప్తసర్గ్యా యథావిధి ॥ ౩౫ ॥ సప్తస
మనుదినం పఠేన్నియమపూర్వకమ్ । పౌనఃపున్యేన తం కాణ్డం యావత్కాణ్డం సస
మాప్యతే ॥ ౩౬ ॥ అన్యూనానతిరిక్తం తు కాణ్డాన్తే సప్తసర్గకాః । సమాప్యన్తే య
దా దేవి తదా విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ॥ ౩౭ ॥ సర్గసంఖ్యై ర్దినైస్తత్తు పూర్యతే నా
న్యథా ప్రియే । ఏకం పారాయణం హ్యేతత్సప్తసర్గ్యాః స్మృతిం వ్రతే ॥ ౩౮ ॥ సప్తకృ
త్వః పఠే దేవం తన్మహాసప్తసర్గకమ్ ।) భోజయే ద్బ్రాహ్మణా న్సర్వే నియమా త్సర్గసం
ఖ్యయా ॥ ౩౯ ॥ ఏవం పున న్కారయన్నావ మగ్నా న్యతితగేదసా । లభతేఽభీప్సితా
న్కామాన్ సర్వానేవ నసంశయః ॥ ౪౦ ॥ పాఠనే ప్రతిపాఠం తు సప్తనిష్కాం తు దక్షి
ణా । వాచకాయ ప్రదేయా స్యా ద్వస్త్రమాల్యానులేపనైః ॥౪౧॥ మహాత్యాం స
ప్తసర్గ్యాంతు సమాప్తాయా మనుక్రమాత్ । సువర్ణాన్ సర్గసంఖ్యాకా న్దద్యా దాద్య
న్త దక్షిణామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యేతత్కథితం దేవి యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా ।
శ్రియతాం హృదయే సాధు కిమన్య చ్ఛ్రోతు మిచ్ఛసి ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే ఉప
పురాణే శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యే అష్టమోఽధ్యాయః.

పార్వతీ.—ధన్యాస్మ్యనుగృహీతాస్మి యద్రామాయణవైభవమ్ । కృపయా
శ్రావితాస్మ్యద్య సర్వజ్ఞేన త్వయా విభో ॥ ౧ ॥ రాజా వా రాజతుల్యో వా ధనికో
వస్తు కశ్చన । తేన శక్య మిదం కర్తుం యత్ప్రోక్తం భవతా ప్రభో ॥ ౨ ॥ ధనినాం
సులభా హ్యేషా రామాయణకథాశ్రుతిః । అకిఞ్చనైః కథం లభ్యా శ్రోతుకామైస్తు
మానవైః ॥ ౩ ॥ రాఘవాచార్యవిప్రాణా మర్పణోపయికం ధనమ్ । అకిఞ్చనై
స్సులభం దుర్లభా తత్కథాశ్రుతిః ॥ ౪ ॥ తస్మాత్కథం మహాభాగ తరిష్యన్త్య
కించనాః । అథవా నైవ కిం తేషా మధికారః కథాశ్రుతౌ ॥౫॥ యథా తేఽపి తరి
ష్యన్తి దుస్తరం భవవారిధిమ్ । తథా కశ్చి దుపాయోఽస్తి యది తత్కృపయా వద॥
మహేశ్వరః—ధనినో వా దరిద్రా వా దేవి రామాయణశ్రుతౌ । అధికుర్వన్తి సర్వేఽపి
నాత్ర కశ్చన సంశయః॥ ౬ ॥ నరస్య ధనసంపత్తి ర్యావతీ యస్య విద్యతే । తాంనైవా

ప్రయత్నతః । విహితే ష్వష్టమాంశం వా షోడశాంశ మథాపి వా ॥ ౯ ॥ దద్యా ద్దేవ
యథాశక్తి దక్షిణాదిక మాదరాత్ । శక్తిం నాపలపేద్దేవి ప్రాజ్ఞైః కర్తృగతై రపి ॥ ౧౦ ॥
అశక్తా వప్రదానే తు ప్రత్యవైతి న కశ్చన । శక్తా వప్యదద న్మోహ్యో భవ త్యాత్మాప
హారకః ॥ ౧౧ ॥ శక్తౌ సత్యామపి శ్రీమా న్నాస్తి నాస్తీతి యో వదేత్ । ఆకల్పం
దేహి దేహీతి స భిక్షేత న సంశయః ॥ ౧౨ ॥ దాతుం శక్తి ర్న మేఽస్తీతి జ్ఞానదా
న్న ప్రతారయేత్ । శక్తిం జాన న్తు మానాఽన్యే నా న్తర్యామ్యపి వేత్తి కిమ్ ॥ ౧౩ ॥
కిం దాచి దపి దారిద్ర్యం మమ మా స్విత్వతి చిన్తయన్ । దద్యా ద్దేవ యథాశక్తి నదద
న్దుర్విధో భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ అదానదోషేణ భవే ద్దరిద్రో దారిద్ర్యదోషేణ కరోతి
పాపమ్ । పాపా దవశ్యం నరకం ప్రయాతి పునర్దరిద్రః పున రేవ పాపీ ॥ ౧౫ ॥ ప్రదా
నభాగ్యేన భవే ద్ధనాఢ్యో ధనాఢ్యభావేన కరోతి పుణ్యమ్ । పుణ్యా దసౌ స్వర్గ మవ
శ్య మేతి పున ర్ధనాఢ్య స్సుకృతీ పునశ్చ ॥ ౧౬ ॥ తస్మా ద్భగవతః ప్రీతి మాచర న్నాదరా
న్నరః । వైష్ణవాచార్యవిష్ణ్వర్థే వినియుఞ్జ్యాత్ స్థిరం ధనమ్ ॥ స్వయం తు సంహితా
పాఠే ధనదానం కృతాకృతమ్ । అదాతు ర్గురవేఽలోభా న్నిపాతనే శ్రవణేఽపి వా ॥ యో య
శ్శృణోతి రామస్య కథా మాచార్యవక్త్రతః । అవశ్యం తేన తేనార్చ్యో రామప్రీత్యై స్వ
గురుశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౯ ॥ న ధనం భగవద్దివ్యకథాశ్రవణకారణమ్ । వివేకః కేవలం హ్య
త్ర కారణం సర్వమఙ్గళే ॥ ౨౦ ॥ కారణత్వం ధన స్యైవ భవే ద్యది శుచిస్మితే । అమీ
సర్వేఽపి ధనిన శ్శృణుయు ర్భగవత్కథామ్ ॥ ౨౧ ॥ అష్టౌ దీర్ఘ్యన్త్యదన్త్యన్నం స్త్రీ
షు రజ్యన్తి సంతతమ్ । మృగయాం యాన్తి పశ్యన్తి ద్యూతనృత్తాదికం వృథా ॥ ౨౨ ॥
గోష్ఠీహాస్యాని కుర్వన్తి నిద్రాన్తి ప్రలపన్తి చ । ఐహికాముష్మికశ్రేయోగన్ధహీనాః
భామిని ॥ ౨౩ ॥ ఏవం విధాని కర్మాణి సంతన్వన్తి ప్రయత్నతః । జాతా హ్యాసురసం
పత్తౌ ధనమానమదాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ భోగాపవర్గదం శ్రీమన్నారాయణకథామృ
తమ్ । శ్రోత్రయో స్తప్తనారాచనిభం తేషా మభాగ్యతః ॥ ౨౫ ॥ సత్కథాశ్రుతి
రప్యేభి ర్వర్జ్యతేఽతిప్రయత్నతః । కాకథాఽచార్యపూజా దే స్తేషాం వితథజన్మనామ్
ఏతే హన్తాతిమహతీం సంపదం ప్రాప్య దుర్భగాః । వృథా తా మపచిన్వన్తః పత న్తి న
కేఽశుచౌ ॥ ౨౬ ॥ తస్మా ద్ధనం హరికథాశ్రవణే నైవ కారణమ్ । వివేకః కారణం
సోఽపి సుకృతై రేవ లభ్యతే ॥ ౨౭ ॥ యైర్హి సాధ్వీ ద్విష్ణుపత్నీ లక్ష్మీ రారాధితా పురా
తే దైవీ మభిజాయన్తే సంపదం నాపరే జనాః ॥ ౨౮ ॥ తేషాం శౌచం దయా సత్యం
శమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః । విష్ణువైష్ణవగుర్వర్థే శ్రీకమలైకాన్తభక్తతా ॥ ౩౦ ॥ శ్రీమన్నా
రాయణకథాశ్రవణైకాన్తచిత్తతా । నిత్యం తచ్చరణామ్భోజపరిచర్యామహోత్సవః
॥ ౩౧ ॥ దేశే కాలే చ పాత్రే చ దానం దాక్షిణ్య మార్జవమ్ । ఏవంవిధా స్తు కల్యాణ

భవన్తి గుణా నృణామ్॥ ౩౨॥ ఏవం భారతవర్షే ... జన్మ లబ్ధ్వాఽతిదుర్లభమ్। కు
ర్యదవితథం రామకథాశ్రోత్ర్యర్చనాదిభిః॥ ౩౩॥ యావ... జా ధనం దద్యాత్తత్ర కోటి
గుంశకమ్। దత్త్వాపి కృతకృత్యస్స్యాద్విత్తేన తేన ... యకిఞ్చనః॥ ౩౪॥ దరిద్రో ము
ష్టిం కృత్వా స్తోకం దద్యాన్నవిత్తవాన్। సంప్రా... ఇచ్ఛతీ స్సతత్యాం నిస్స్వపన
వే త్సునః॥ ౩౫॥ అత్ర తూదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। యథాధి
కరం దత్తైవ శ్రేయో నిష్పద్య... ॥ ౩౬॥ ఆసీద్వైశ్యో విదర్భేషు మాక
న్దో నామ కశ్చన। భూయసా పీడ్యమానోఽసౌ దారిద్ర్యేణ మహామనాః॥ ౩౭॥
దాన్తాన్ ముఖ్యాన్ లబ్ధ్వా ధనికాన్ వీక్ష్య భూయసః। భవేయం యద్యహం జాతు
...వాన్ సకలం ధనమ్॥ ౩౮॥ దద్యాం పాత్రేషు నా సత్యం నామితీ ఇవ వృథా ధనీ।
... చిదపి భూయాసమిష్టం ముహూ రచిన్తయత్॥ ౩౯॥ కదాచిద్గాలవం నామ
మహర్షిం సంశితవ్రతమ్। యదృచ్ఛయాఽఽగతం వీక్ష్య నత్వా ప్రోవాచ ప్రాఞ్జలిః॥ ౪౦॥
మాకన్ద ఉవాచ.—సర్వజ్ఞోఽసి మహాత్మా త్వం త్వామహం శరణం గతః। తథా
మన్త్ర మే స్వామిన్ యథా స్యాం ధనవానహమ్॥ ౪౧॥ గాలవః.—మాకన్ద శృణు
...నైవ భవిష్యతి భవాన్ ధనీ। తముపాయం బ్రవీమ్యద్య శక్త్యా దేహి ధనీ భవేః॥
...పతన్నపి చాకాశం విశన్నపి రసాతలమ్। అటన్నపి మహీం కృత్స్నాం నాదత్త
...పతిష్ఠతే॥ ౪౩॥ దత్తం హి ప్రాప్యతే స్వర్గే నాదత్తం నామ కైశ్చన। యత్కించి
త్తిమశ్నాతి పుష్కలం లిప్సవాన్తరే॥ ౪౪॥ ధనీ స్యామితి కామశ్చేత్తేన దేహి
...థాబలమ్। భవేజ్జన్మాన్తరే నూనం ధనికో నాత్ర సంశయః॥ ౪౫॥ అథవా చిత్త
కృత్య హేతునా కిము సంపదా। కర్తుమిచ్ఛసి తద్బ్రూహి పృచ్ఛతే మే మహామతే॥
మాకన్దః—భూయిష్ఠం దాతుమిచ్ఛామి దారిద్ర్యేఽద్య దదామి కిమ్। ఉదారచిత్త
... స్వర్థా సుమ కాఙ్క్షామి తద్ధనమ్॥ ౪౭॥ గాలవః.—భూయిష్ఠం దాతుమిష్టం
...త్తత్ప్రాప్స్యసి భవాన్తరే। దారిద్ర్యేఽపి యథాశక్తి దేహి సంప్రతి వాణిజ॥
మాకన్దః.—నాల్పాఽపి శక్తిర్ద్విజమే దాతుంకిం నామదద్మ్యహమ్। ఏతైర్గిపటోలకై
...మ్యహం నిష్కుటసమ్భవైః॥ ౪౯॥ నేతోఽపి జీవికా కాచిన్మమ బ్రాహ్మణ
...తే। పటోలలతికాశ్చేమా గిపశ్య నిష్కుటకే మమ॥ ౫౦॥ గాలవః.—అనా
...ముదారం చేత్తవ చేతో మహామతే। ఏతేషామప్యలం దానం ధనీ సంపత్స్యతే
...వాన్॥ ౫౧॥ నియమేన ప్రదేహీమాన్యోమలాం స్త్వం పటోలకాన్। దానే
...ప్తే నాపి నిస్స్వో భవేచ్ఛ్రీమాన్భవాన్తరే॥ ౫౨॥ మా విస్మార్షీర్గి కదాపి త్వం
...సంకల్పం ధనాగమే। ప్రాయో ధనాగమే చిత్తవైకృతం భజతే నరః॥ ౫౩॥ యథైవ
...ర్గం గోష్ఠి కాలే వర్ధమానస్య వర్ధతే। తథైవ తృష్ణా విత్తేన వర్ధమానేన వర్ధతే॥ ౫౪॥
...మా వసువర్తేత దుఃఖం కామేషు వై రతిః। ప్రాప్యార్థ ముపయుఞ్జీత ధర్మం

కామా న్యవస్యమేత్ ॥ ౫౫ ॥ ... వరం దద్మి స్యాత్తే జన్మాన్తరస్మృతిః॥ మహే
శ్వర ఉవాచ.—ఇత్యుక్త్వాన్తర్హితో ... గాలవో మునిసత్తమః । శ్రుత్వా ముని
వచో నైశోఽయముముదే కృతకృత్యవాన్ ॥ ౫౬ ॥ తదా ప్రభృత్యనుదిన మేకైకం స ప
టోలకమ్ । భక్త్యా పరమయా యుక్తో విప్రేభ్యస్సాదరం దదౌ ॥ ౫౭ ॥ అకిఞ్చ
నోఽహం కిం దద్యాం దయా న్యాయ్యా మమ కేవలమ్ । ఇత్యల్పదానతో ప్రీతో విప్రా
న్సాన్త్వయతే ముహుః ॥ ౫౮ ॥ అథ కాలే బహుతిథే కాలధర్మముపేయివాన్ । తేన
దానప్రభావేన రాజా వఙ్గేష్వజాయత ॥ ౫౯ ॥ శ్రీమాన్ బృహద్బలో నామ సతు
పిత్రాఽభిషేచితః । వరేణ గాలవమునే రాజా జాతిస్మరోఽభవత్ ॥ ౬౦ ॥ పురా
పటోలకాన్ కాంశ్చిద్దత్వా జాతోఽస్మి భూపతిః॥ భూయిష్ఠమద్య తానేవ దత్వాస్యాం
మణ్డలేశ్వరః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి సఙ్కల్ప్య భూయిష్ఠ మానీయ స పటోలకమ్ । బ్రాహ్మణే
భ్యోఽన్వహం ప్రాదాద్రాజా నాన్యత్తు కించన॥ ౬౨॥ వినా పటోలకం రాజా నాదదా
త్కించన ముదా పప్రచ్ఛ బ్రాహ్మణాన్ సర్వానాగతాన్ స ముహుర్ముహుః ॥ ౬౩ ॥
తావతేయద్ధి నిష్పన్న మియతా స్యాత్క్రియత్పునః॥ బ్రూత సర్వే మహాప్రాజ్ఞా యూ
యం సర్వేద్విజోత్తమాః ॥౬౪॥ఇతి రాజ్ఞః కృతప్రశ్నం గూఢార్థం బ్రాహ్మణోత్తమాః॥ అ
జానన్తస్తు తూష్ణీకా నిత్యం జగ్ముర్యథాగతమ్॥౬౫॥ అథవఙ్గేశ్వరం ద్రష్టుం కదాచిద్గా
లవో మునిః॥ భూమికాన్తరమాదాయ తత్రాగాద్యత్ర భూపతిః॥౬౬॥ ఆగతం బ్రాహ్మ
ణం వీక్ష్య సతు రాజా బృహద్బలః॥ దత్వా పటోలకం తస్మై పప్రచ్ఛ వినయాన్వితః
రాజా.—తావతేయద్ధి నిష్పన్న మియతా స్యాత్క్రియత్పునః । బ్రూహి మే పృచ్ఛ
తే సౌమ్య త్వం సర్వజ్ఞో మతో మమ ॥౬౭ ॥ గాలవః.—తావతేయద్ధి నిష్పన్నం
సత్యమేతన్న సంశయః । ఇయతా తావదేవ స్యాన్నహి కశ్చన సంశయః ॥ ౬౮
మహేశ్వర ఉవాచ.—ఇత్యుక్తవన్తం తం విప్రం హస్తే జగ్రాహ భూపతిః । గా
లవోఽయం మహాభాగ ఇతి మత్వా మహామనాః ॥ ౭౦ ॥ రాజా.—కస్త్వం చరసి
విప్రస్త్వే భస్మచ్ఛన్న ఇవానలః । యది త్వం గాలవో బ్రహ్మన్ బ్రూహి మే యద్వివ
క్షితమ్ ॥ ౭౧ ॥ గాలవః.—స్మర స్వయథ కథం భూప మాకన్దస్త్వం భవిష్యసి । గా
లవోఽహం న సన్దేహో బ్రూహి యత్తే వివక్షితమ్ ॥ ౭౨ ॥ రాజా.—ధన్యో
స్మ్యనుగృహీతోఽస్మి కృపయా యద్భవాన్మమ । ఆగతో దర్శనం సౌమ్య పృచ్ఛా
మ్యేతద్బ్రవీతు మే ॥ ౭౩ ॥ తావతేయద్ధి నిష్పన్నం సత్యమేతన్న సంశయః। ఇయ
తా తావదేవ స్యాన్నహి కశ్చన సంశయః॥ ౭౪॥ ఇత్యబ్రవీర్యదేతత్త్వం కోఽర్థస్త
స్య మహామునే ॥ గాలవః.—యత్త్వం పటోలకమదాః పురాఽత్యర్థమకిఞ్చనః।
దానేన తావతే యత్తే ఫలం జాతోఽసి యన్నృపః ॥ ౭౫ ॥ మహతీం సమ్పదం ప్రా
ప్య యదద్య ధరణీపతే । పటోలకానేవ పునః ప్రయచ్ఛసి నకించన ॥ ౭౬ ॥ ఇయ

- తావదేవ స్యాత్ఫలం యన్నిస్స్వత్వ్యనః ॥ ...త్స్వ.—యద్దత్త్వా కీర్త్యే దేవా
-ం భూమిపాలోఽభవం మునే । భూయస్ప్రదేశమా ... త్వాహం న కథం స్యా మితో
సి ॥ ౨౮ ॥ అత్ర మే సంశయో భూయాన్ప్రవ్రి... మునిపుఙ్గవ । యస్త్వైన్తైర్వేహా
-నేన పునర్దారిద్ర్య మాప్నుయామ్ ॥ ౨౯ ॥ ...లవః.—సత్యమేవ యదాత్థ
...ం కిం త్వేత చ్ఛృణు పార్థివ।నిస్స్వానాం ధనికా... దానేఽస్తి మహదన్తరమ్ ॥
...వచ్చక్రేశ్వరో దద్యాన్నిస్స్వస్తత్రాల్ప మంశకమ్ । దత్త్వా తత్ఫల మాప్నోతి
యావత్ఫల మశ్నుతే॥ ౩౧॥ గజేన్ద్రోఽశ్నాతి భూయిష్ఠ మల్పిష్ఠం మశకో నృప।
భయోరపి సాహిత్యే తారతమ్యం నకించన ॥ ౩౨ ॥ దద్యాన్న తావదేవాఽథో
...వద్దద్యాదకించనః । యది దద్యాత్తావదేన దుస్స్థో నిస్స్వతా మియాత్ ॥
3 ॥ మహతీం సంపదం ప్రాప్య దానే దుర్గతతుల్యతామ్ । యత్ప్రాప్నయే తత త్స్వి
...భావి దారిద్ర్యసూచనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సత్యాం సంపది సోఽప్యల్పదానం స్త్వైవ స
...హతామ్ । యోఽప్యస్మాన్ ద్వేష్టి దుస్స్థో యంచ ద్విష్మో వయం నృప ॥ ౩౫ ॥
రిద్రవదనాద్వాణీ యాదృశీ నృప నిస్సరేత్ । న వదేత్తాదృశీం భూపః శ్రీమా
...పద్యపి క్వచిత్ ॥ ౩౬ ॥ శ్రియం ప్రాప్తవతో యస్య శమ్యా... గిర్నిస్సరేన్ముఖాత్ ।
తద్వాసన మిాక్షేత శ్రేయస్సామగ్రి కిఞ్చన ॥ ౩౭ ॥ అకించనోఽపి యో భూప్యా
దరిద్రగిరం వదేత్ । ఆశాన స్తేసురా ... కల్యాణం నాత్ర సంశయః ॥ ౩౮ ॥
...బ్రూయాద్ధార్పణం ప్రాణీ యః కుర్యాద్దాక్షిణీం ధియమ్ । ప్రాప్యాపి రాజ్యసం
...ం తస్య లక్ష్మీః పరాఙ్ముఖీ ॥ ౩౯ ॥ స్వల్పామపి శ్రియం ప్రాప్య యస్య ధీర్నలక్షీ
...సి । తస్య లక్ష్మీర్జగన్మాతా తరఙ్గయతి సమ్పదః ॥ ౪౦ ॥ సత్యం బ్రవీమి రాజేన్ద్ర
...రహం నాత్ర సంశయః । శ్రీమానపి కదర్యో యస్స దారిద్ర్య ద్విసశ్యతి॥ ౪౧ ॥
ద్యాచ్ఛ్రీమానివ శ్రీమాన్నిస్స్వ నిస్స్వఇవ ప్రభో।పనసఙ్ పనసం దద్యా ద్బదరో
దరీఫలమ్ ॥ ౪౨ ॥ పనసో బదరీతుల్యం కపిత్థసదృశం తువా । నారికేళసమం వాపి
పది దద్యాత్ఫలం క్వచిత్ ॥ ౪౩ ॥ న తత్ప్రశంసన్తి నరా మూఢా అపి కిఞ్చన ।
దరీ జాతు చేద్దద్యాత్కపిత్థసదృశం ఫలమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఆబాలమాచ గోపాలాత్
త్ప్రశంసన్తి మానవాః । తచ్ఛ్రీమతోఽల్పదానం యత్తత్ప్రశంసన్తి నోత్తమాః॥
చిద ప్యధికం దానం దరిద్రస్య ప్రశస్యతే । ఇదం ప్రాగ్భవ ఏవాహ మన్వశాం త
భూపతే ॥ ౪౬ ॥ విస్మరన్బుద్ధిదౌర్బల్యా ల్లోభ మద్యానువర్తసే । జహీమాం
-పికాం బుద్ధిం శ్రేయసీం ధియ మాప్నుహి॥ ౪౭ ॥ లోభోఽల్పోఽపి యశో హన్తి
...త్రం రూపమి వోర్జితమ్ । హరిణా కృపయా దత్తం తవ యద్వసు మావద ॥ ౪౮ ॥
...హి పాత్రేషు సత్కృత్య శృణు త్వం సత్కథాం మహాః । పూజయ జ్ఞానదాత్ర్యాం
...త్వం శృణు రామకథా మపి ॥ ౪౯ ॥ ఆరాధయ రఘూత్తంసం విత్తశాఠ్యవివర్జితః॥

ఏవం హి తే భవేత్స్వస్తి భజే ... ం సార్వ్యమతామ్ ॥ ౧౦౦ ॥ నాత్ర కశ్చన స
న్దేహః కురుష్వ వచనం మమ । క... త్తం తే ...రీం పూర్తిం నదత్తం హరిణా ధనమ్
యాగదానాదిభిః శ్రేయః ప్రా...ప్స్య మేవ సంశయః । యద్యభీష్టం భగవత స్త్వత్పు
త్రైరేవ పూరణమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ ...య్యాశ్ఛ్రియేత జఠరం ప్రదద్యాత్తావదేవ తే । నహి
రాజ్ఞాం శ్రియస్స్వార్థాః పరార్థా ఏవ స్తుతః ॥ ౧౦౩ ॥ జ్ఞాత్వైవం దానధర్మేషు
నియుఙ్క్ష్వ ధనం నృప । నమాతా నపితా నాపిభార్యా నసుత బాన్ధవాః ॥ ౧౦౪ ॥ న
నం నచ రాజ్యం వా జా త్వము త్రోపకుర్వతే । ఏకః ప్రజాయతే జన్తు రేక ఏవ ప్రలీయ
తే ॥ ౧౦౫ ॥ ఏకో౽నుభుఙ్క్తే సుకృత మేక ఏవ హి దుష్కృతమ్ । మృతం శరీ
ముత్సృజ్య కాష్ఠలోష్టసమం చితౌ ॥ ౧౦౬ ॥ విముఖా బాన్ధవా యాన్తి ధర్మ స్తమ
నుగచ్ఛతి । త్యక్త్వా త్వయ్యఖిలం యాతే కస్య వై తద్భవేద్ధనమ్ ॥ ౧౦౭ ॥ అ
తో౽త్ర ధనే కా౽స్థా మమేతి హృది ధార్యతామ్ । ధనం వా పురుషో రాజన్ పు
షం వా ధనం క్వచిత్ ॥ ౧౦౮ ॥ అవశ్య మేక మన్యత్తు త్యజత్యేవ నసంశయః । య
వ త్తాన్య త్స్వవశే విత్తం తావదేవ మహామతిః ॥ ౧౦౯ ॥ తత్కుర్యా జ్జాగరూకో
౽సౌ యదము త్రోపకారకమ్ । అవశం హి యదా విత్తం తదా ధర్మం చికీర్షతా
గతాయాం ప్రావృషి ప్రాయ స్సస్యం పుంసా ప్రరోప్యతే । తస్మాత్కల్యో యదైవ స్యా
త్తదైవ మతిమాన్నరః ॥ ౧౧౧ ॥ త్వరమాణః ప్రయత్నేన దానధర్మాన్ సమాచ
రేత్ ॥ మహేశ్వరః.— ఇత్యుక్తవన్తం రాజేన్ద్రో గాలవం మునిపుఙ్గవమ్ । ప్రశ్రయా
వనతో భూత్వా నిర్విణ్ణో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౧౧౨ ॥ రాజా.— మహాక్షే యదతిక్రా
న్తమజ్ఞానాద్బుద్ధిలాఘవాత్ । శిష్యస్య మమ తత్సర్వం క్షన్తవ్యం కరుణానిధే
త్వమేవ రామచరితం సంశ్రావయ మునే మమ । యదన్యదపి జానీషే హితం తదపి మే
వద ॥ ౧౧౪ ॥ మహేశ్వరః.— ఇతి సంప్రార్థిత స్తేన రాజ్ఞా స మునిసత్తమః । శ్రా
వయామాస విధినా రామాయణమహామనుమ్ ॥ ౧౧౫ ॥ అర్చితశ్చ యథాన్యాయం
తేన రాజ్ఞా మహామునిః । శ్రేయస్యేవాస్తు తే బుద్ధి రిత్యుక్త్వా న్తర్దధే ప్రియే
అథ రాజా యథావిత్తం దదత్పాత్రేషు భూరిశః । యశసా దివ మావృణ్వ న్నాకలో
కముపేయివాన్ ॥ ౧౧౭ ॥ అథ కాశిషు సఞ్జాత శ్చక్రవర్తీ మహామనాః । తీర్థకీ
ర్తిరితి ఖ్యాత స్స గాలనవచః స్మరన్ ॥ ౧౧౮ ॥ చక్రే దానాని సర్వాణి యజ్ఞాం శ్చా
ప్యాప్తదక్షిణాన్ । తపాం స్యతప్త విధివ త్తథా నానశనాన్ బహూన్ ॥ ౧౧౯ ॥
నిత్యం సస్నౌ చ జాహ్నవ్యా మశృణో త్సత్కథాం తథా । ఆముష్మికం ఫలం ప్రాప్తు మే
వం సర్వం చకార సః ॥ ౧౨౦ ॥ కామవాసనయా చిత్తం న యదా౽విలతాం జ
హౌ । తదా నిర్విణ్ణధీ రాజా౽చిన్తయ ద్గాలవం మునిమ్ ॥ ౧౨౧ ॥ ధ్యానమాత్రే
ణ స మునీ రాజ్ఞో దర్శన మాయయౌ । జాతిస్మర స్స రాజాపి ప్రత్యుత్థాయ కృతాఞ్జ
లిః ॥ ౧౨౨ ॥ ప్రణమ్య గురవే తస్మై సాఞ్జలి స్సమభాషత । తీర్థకీర్తిః.— పాపో౽స్మి

ర్వథా మత్వం భగవం స్త్వదను గ్రహా ॥౧౨౩॥ నా న్తం పశ్యామి తృష్ణాయాః
న్తి శ్శోచతే మునే ।న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి॥౧౨౪॥
హవిషా కృష్ణవ ర్త్మేవ భూయఏ వాభివర్ధతే। పృథివ్యాం యద్వ్రీహియవం హిరణ్యం
శవః స్త్రియః ॥ ౧౨౫ ॥ నాల మేకస్య కామాయ ఇతి మత్వా శమం వ్రజేత్ ।
తి కామా ననుభవ న్స్వేష్యైషా మనవస్థితిమ్ ॥ ౧౨౬ ॥ యదగాయ ద్వయాంతి॥
స్థానే తచ్ఛ్రేయసాం పదమ్ । దత్తో౽పిచ దానాని యజతో౽పి క్రతూ త్
ః ॥ ౧౨౭ ॥ మజ్జతో౽పి చ గఙ్గాయాం నహి శుధ్యతి మే మనః । యథా శుధ్యే
మ మతి ర్యథాస్యాం శాశ్వతే పదే ॥ ౧౨౮ ॥ తథా మా మనుగృహ్ణీష్వ
త్తో౽న్యా నా స్తి మే గతిః ॥ నారదః.—ఇదానీం త్వం కృతార్థో౽సి యజ్జాతా సై
కీ మతిః । శ్రూయతా మభిధాస్యామి యేన త్వం సుఖ మాప్న్యసి ॥ ౧౨౯ ॥
హిహి రాజశార్దూల నిశ్శేషం కామవాసనాః । సుసూష్వ యజ్ఞదానాది ఫలా
న్నభిసంధతత్ ॥ ౧౩౦ ॥ ప్రాప్స్యసే చేతస శ్శుద్ధిం య యా౽ధిగసుషే దృ
మ్ । శ్రీరామచరణామ్భోజప్రపత్తౌ రాజస త్తమ ॥ ౧౩౧ ॥ సాత్త్వికాని పు
ణాని సేతిహాసాని సంతతిమ్ । శృణ్వ న్రామాయణం భూయ శ్శృణు భక్త్యా మ
మతే ॥ ౧౩౨ ॥ శ్లోకరత్నసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్ । సప్తకాణ్డమహా
పం భజ రామాయణార్ణవమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ ఆచార్యముఖతశ్శుభ్రమధ్యా త్మ్యా త్ప్రి
తిమ్ । వ్యాసవిద్యామృతం పీత్వా భవ రాజ న్కృతార్థతామ్ ॥ ౧౩౪ ॥ విష్ణు
ష్ణవగుర్వాదీ నభ్యర్చ్యయ యథావిధి । నిత్యం భవేః కృతార్థ స్త్వం నాత్ర కార్యా
చారణా ॥ ౧౩౫ ॥ మహేశ్వరః.—ఇత్యుక్త్వా పార్థివ స్తేన సంశ్రావ్య భగవ
కథాః । అష్టోత్తరశతావృత్త్యా రామాయణకథామృతమ్॥ ౧౩౬ ॥ శ్రావయిత్వా
పథా శాస్త్రం వినియోజ్య ధనం బహు । మహాసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకదిఘ్యమహో
త్సవమ్ ॥ ౧౩౭ ॥ కారయిత్వా రఘూ త్తంసస్య స్తథారం విధాయచ । అర్చిత స్తేన
నివత్స జగామ యథాగతిమ్॥ ౧౩౮ ॥రాజాపి సుచిరం కాలం స్వయన్ శ్రీవైష్ణవా
నైః । ఆచార్యకృపయా ప్రాప కృతార్థో వైష్ణవం పదమ్॥౧౩౯॥స ప్రాప్య నిత్యకై
ర్యసామ్రాజ్యం విధిదుర్లభమ్ । శ్రీమతా వాసుదేవేన తేనైవ సహ మోదతే ॥
స్మాద్దరి ద్రవత్స్వల్పం ధనం దద్యా న్నజాత్వపి । అనుసంధతి య శ్శ్రేయాం స్యుత్త
త్తరమూర్జితమ్॥ ౧౪౧॥ ఇత్యేత త్కథితం దేవి యత్పృష్టో౽హ మిహ త్వయా।
స్యం దేహాసి కచ్చి త్త్వం కిమ న్య చ్ఛ్రోతు మిచ్ఛసి॥౧౪౨॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే
పపురాణే శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యే నవమో౽ధ్యాయః.

పార్వతీ.—కతి నామ పురాణాని సాత్త్వికా న్యత్ర కాని వా । కానీహ శృణు
దాప్పి పఠేద్వా వద మే ప్రభో ॥౧॥మహేశ్వరః.—ఏత త్పాద్మే పురా ప్రోక్తం

తుభ్యం హిమవతస్సుతే। అథాపి పృచ్ఛ్యస్యద్య త్వం శృణు యత్తే బ్రవీమ్యహమ్॥ ౨॥ బ్రాహ్మం పాద్మం వైష్ణవంచ శైవం భాగవతం తథా। తథాన్యన్నారదీయంచ మార్కండేయంచ సప్తమమ్॥ ౩॥ ఆగ్నేయమష్టమం చైవ భవిష్యన్నవమం స్మృతమ్। దశమం బ్రహ్మకైవర్తం లైఙ్గమేకాదశం స్మృతమ్॥ ౪॥ వారాహం ద్వాదశం చైవ స్కాన్దం చైవ త్రయోదశమ్। చతుర్దశం వామనంచ కౌర్మం పఞ్చదశం తథా॥ ౫॥ మాత్స్యంచ గారుడం చైవ బ్రహ్మాణ్డంచ తతః పరమ్। మహాపురాణాన్యేతాని హ్యష్టాదశ గిరేస్సుతే॥ ౬॥ తథా చోపపురాణాని మునిభిః కథితానిచ। సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వన్తరాణిచ॥ ౭॥ సర్వేష్వేతేషు కథ్యన్తే వంశానుచరితంచ యత్। వైష్ణవం నారదీయంచ తథా భాగవతం శుభమ్॥ ౮॥ గారుడంచ తథా పాద్మం వారాహం శుభదర్శనే। షడేతాని పురాణాని సాత్త్వికాని నిబోధ మే॥ ౯॥ బ్రహ్మాణ్డం బ్రహ్మకైవర్తం మార్కండేయం తథైవచ। భవిష్యద్వామనం బ్రాహ్మం రాజసాని నిబోధ మే॥ ౧౦॥ మాత్స్యం కౌర్మం తథా లైఙ్గం శైవం స్కాన్దం తథైవచ। ఆగ్నేయంచ షడేతాని తామసాని వరాననే॥ ౧౧॥ వాయవ్యం భార్గవం సౌమం బ్రహ్మాణ్డం కౌశికం తథా। పారాశర్యం నారదీయం నారసింహంచ కాపిలమ్॥ ౧౨॥ వాసిష్ఠం శివధర్మంచ మారీచం మానవం తథా। స్కాన్దం దౌర్వాస మాదిత్యం వారుణం శామ్బరం తథా॥ ౧౩॥ ఏతాన్యుపపురాణాని ప్రోక్తాన్యష్టాదశ ప్రియే। శాస్త్రాణ్యపి చసర్వాణి త్రివిధాని వరాననే॥ ౧౪॥ నారాయణం పరం యాని వదన్తి జగదీశ్వరమ్। తాని సర్వాణి శాస్త్రాణి సాత్త్వికాని మతానివై॥ ౧౫॥ చతుర్ముఖం కృశానుంచ తథా దేవీం సరస్వతీమ్। వదత్యేవ వదేచ్ఛాస్త్రం రాజసం తత్ప్రచక్షతే॥ ౧౬॥ మల్లిఙ్గదుర్గావిఘ్నేశకుమారప్రముఖాన్సురాన్। ప్రశంసతిచ యచ్ఛాస్త్రం తత్తామసముదాహృతమ్॥ ౧౭॥ తామసం దుర్గతిం దత్తే రాజసం స్వర్గదం భవేత్। సాత్త్వికం మోక్షసామ్రాజ్యధౌరంధర్యం దదాత్యహో॥ ౧౮॥ ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసాః॥ ౧౯॥ తస్మాత్తామసశాస్త్రాణి స్వప్నేఽపి నవిలోకయేత్। శ్రుతాని యాని శ్రోతౄణాం మతిభ్రంశం దదత్యలమ్॥ ౨౦॥ ఇతిహాసావిమౌ ప్రోక్తౌ శ్రీరామాయణభారతే। అత్యర్థసాత్త్వికతమే శ్రోతవ్యే మోక్షకాఙ్క్షిభిః॥ ౨౧॥ అష్టాదశ పురాణానాం సారముద్ధృత్య తత్త్వవిత్। కృష్ణద్వైపాయనోఽకార్షీన్మహాభారతసంహితామ్॥ ౨౨॥ యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్। భారతాద్యన్తయోరిత్థం ప్రతిజజ్ఞే మహామునిః॥ ౨౩॥ చిత్తాని విమలీకర్తుమలమేకం హి భారతమ్। తమాంసి దూరతః కర్తుం నాలం కిం భానుమణ్డలమ్॥ ౨౪॥ ద్వైపాయనోష్ఠపుటనిస్సృతమప్రమేయం పుణ్యం పవిత్రమథ పాపహరం శివంచ। యో భారతం సమధిగచ్ఛతి వాచ్యమానం కిం తస్య

ప్రస్నరజతైః రభిషేచనేన ॥ ౨౫ ॥ యో గోశతం కనకశృఙ్గమయం దదాతి విప్రాయ
వేదవిదుషేచ బహుశ్రుతాయ । పుణ్యాంచ భారతకథాం శృణుయాచ్చ నిత్యం తుల్యం
ఫలం భవతి తస్యచ తస్య చైవ ॥ ౨౬ ॥ భారతాద్రామవృత్తాద్వా యస్య నస్యా
త్కృతార్థతా । తం కృతార్థయితుం దేవి బ్రహ్మాపి నహి శక్నుయాత్ ॥ ౨౭ ॥ నా
మస్కన్ధరుచిర్నా సచ్ఛాస్త్రపరో భవేత్ । సాత్త్వికానాం న శాస్త్రాణి శృణుయాన్నా
యే దపి ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికైస్సహ సంసర్గం సాత్త్వికైస్సహ భోజనమ్ । సాత్త్వికే శ్రీహ
రౌ భక్తిం కురు నారాయణే దృఢామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యేతదఖిలం దేవి కథితం తే వరా
ననే । కచ్చిదేతచ్ఛ్రుతం సాధు త్వయైకాగ్రేణ చేతసా ॥ ౩౦ ॥ కచ్చిద్రామా
యణే శ్రద్ధా ప్రాప్తా తవ దృఢవ్రతే । గతాస్తే సంశయాః కచ్చిద్బ్రూహి కిం తే వదా
మ్యహమ్ ॥ ౩౧ ॥ పార్వతీ.— భగవన్ భవతా ప్రోక్తం మయాఽవహితయా శ్రుత
ం గతా మే సంశయాస్సర్వే శ్రద్ధా రామాయణే దృఢా ॥ ౩౨ ॥ శ్రీసనత్కుమారః.—
ఉత్థాయోత్థాయ గిరిజా పరిక్రమ్య మహేశ్వరమ్ । ప్రణమ్య కృతకృత్యా సా ము
ముదే సహవల్లభా ॥ ౩౩ ॥ ఏతత్తే కథితం సర్వం శ్రీరామాయణవైభవమ్ । యదు
మాయై మహేశేన కథితం మునిసత్తమ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీపరాశరః.— ఇత్థం సనత్కుమా
రేణ కథితం శ్రుతిసమ్మితమ్ । శ్రుత్వా దేవమునిః ప్రీతః శ్రీరామాయణవైభవమ్ ॥ ౩౫ ॥
ఉత్థాయ తం పరిక్రమ్య సాష్టాఙ్గం ప్రణిపత్య చ । గురవే దక్షిణాం దత్త్వా ప్రతిప్రాప్య
యథావిధి ॥ ౩౬ ॥ తస్మిన్నవధాగితం యాతే స్మృత్వా తదనుశాసనమ్ । తద్వ్రోది
త మార్గేణాన్వతిష్ఠత్సర్వ మాదరాత్ ॥ ౩౭ ॥ ఏతద్వోఽభిహితం సర్వం యత్పృ
ష్టం భగవత్తమాః । భవద్భిస్సర్వదం చిత్తే ధార్యతాం మత్ప్రసాదతః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యా
ష్టా యథా దేశం పీత్వా రామాయణామృతమ్ । కృతార్థా మునయస్సర్వే పరం హర్ష
మవాప్నువన్ ॥ ౩౯ ॥ పరాశరం మునివరం సాష్టాఙ్గం ప్రణిపత్య తే । హర్షబాష్పా
ప్లుతముఖాః స్తుతిం ప్రాశంసంస్తే ముహుర్ముహుః ॥ ౪౦ ॥ సర్వేఽపి తేఽనుతిష్ఠన్తో
యథావదనుశాసనమ్ । కృతార్థాస్సతతం ప్రాపూ రామకైఙ్కర్యసంపదమ్ ॥ ౪౧ ॥
మధుమథనచరిత్రద్రావితం యస్య చిత్తం వ్యయమయతి తదీయారాధనైర్యస్య
త్తమ్ । హరిగుణచరితామ్భోజార్చనే షట్ప్రమత్తం వదతి పురుషమేనం సర్వలో
కేఽప్యదాత్తమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్పారాశర్యే - ఉపపురాణే - శ్రీరామాయణ
మాహాత్మ్యే దశమోఽధ్యాయః.

శ్రీరామచన్ద్రపరబ్రహ్మణే సర్వలోకశరణ్యాయ జానకీజానయే
లక్ష్మణాగ్రజాయ నమోనమః.

సమాప్త మిదం శ్రీరామాయణమాహాత్మ్యమ్.

శ్రీహయగ్రీవాయ నమః.

శ్రీరామచన్ద్రపట్టాభిషేకప్రయోగః.

సుప్రక్షాళితపాణిపాద స్స్వాచాన్త స్సోర్ధ్వపుణ్డ్రః కల్యాణమణ్డపం ప్రవిశ్య "నమస్సదసే" ఇతి పరిషద ముపస్థాయ శ్రీరామపట్టాభిషేకాఖ్యం శుభకర్మ కర్తుం మమ యోగ్యతాసిద్ధి రస్త్వితి మా మనుగృహాణేతి దక్షిణాదికం దత్త్వా ప్రార్థ్య, దర్భే ష్వాసీనో దర్భాన్ ధారయమాణః పవిత్రపాణిః ప్రాణా నాయమ్య, దేశకాలౌ సంకీర్త్య శ్రీరామచన్ద్రప్రీత్యర్థం శ్రీరామచన్ద్రపట్టాభిషేకాఖ్యం శుభకర్మ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య, బలమన్త్రమనుసంధాయ అస్మిన్ శ్రీరామచన్ద్రపట్టాభిషేకశుభకర్మ ణ్యాచార్యం త్వాం వృణే ఇత్యాదిక్రమే ణాచార్య మధ్వర్యుం బ్రహ్మాణ ముపద్రష్టారం వసిష్ఠం వామదేవం జాబాలిం కాశ్యపం కాత్యాయనం గౌతమం సుయజ్ఞం జయం చేత్యష్టౌ ఋత్విజశ్చ వృణుయాత్ – తే చ నామత్రయ రామతారకమన్త్ర సహస్రనామాని జపేయుః. అథాచార్యో విష్వక్సేన మారాధ్య పుణ్యాహం వాచయిత్వా గోమయోపలిప్తాలంకృతాయాం భూమ్యాం బ్రహ్మజజ్ఞానమితి మధ్యే – నాకే సుపర్ణ మితి దక్షిణతః–ఆప్యాయస్వ ఇత్యుత్తరతశ్చ ప్రాగపవర్గం రేఖాత్రయం లిఖిత్వా యో రుద్రో అగ్నౌ ఇతి మధ్యే - ఇదం విష్ణు రితి పశ్చాత్-ఇన్ద్రం విశ్వా అవీవృధ న్నితి పురతః – ఉత్తరాపవర్గం తిస్ర శ్చేతి రేఖా లిఖిత్వా అద్భి రభ్యుక్ష్య చతుర్వింశతిప్రస్థపరిమితవ్రీహీ న్నిక్షిప్య తదుపరి తావత్యైవ తణ్డులరాశౌ వస్త్రాలంకృతే ప్రాగాది ష్వష్టసు దిక్షు బ్రహ్మజజ్ఞానమితి కలశాన్ ప్రతిష్ఠాప్య మధ్యే చతురః కలశాన్ ప్రతిష్ఠాప్య, తే ష్వాపో వా ఇదగ్ం సర్వం - శన్నో దేవీ రితి-శతధార మితి మన్త్రై రష్టదిఙ్నదీతీర్థాని మధ్యే కుమ్భేషు చతుస్సముద్ర తీర్థాని చాపూర్య భూర్భువ స్సువరో మిత్యక్షతా న్నిక్షిప్య గన్ధపుష్పాదిభి రలంకృత్య దూర్వాపుష్పఫలై రవకీర్య తత్ర పఞ్చత్వక్పఞ్చపల్లవ పఞ్చరత్నసువర్ణపఞ్చకకుసుమచన్దన గోరోచనాగైరికపద్మముస్తాకుష్ఠమకరన్దవృషశృఙ్గగజదన్తమృత్తికాసిద్ధార్థదేవదారుమాత్రికాదీని నిక్షిప్య నదీసముద్రా నావాహ్యాభ్యర్చ్య తత్ర వరుణరూపిణం భగవన్తం పుణ్డరీకాక్ష మావాహ్య దధి క్రావ్ణ్ణ ఇత్యాదిభి ర్హిరణ్యవర్ణాః పవమాన ఇతి మన్త్రై రభిమన్త్ర్య శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న హనుమత్సమేతశ్రీరామచన్ద్రసువర్ణప్రతిమాం సాత్త్వతేన విధినా ప్రతిష్ఠాపితాం సింహాసనే ప్రతిష్ఠాప్య సర్వోపచారై రభ్యర్చ్య పుష్పాక్షతలాజధూపదీపాదీ నఙ్గులీయకవస్త్రాదీంశ్చ ప్రోక్షణాదిభి శ్శుచీకృత్య శ్రోత్రియాగారాదానీత మగ్ని ముపసమాధా యాగ్నిముఖా న్తే గాయత్ర్యా సహస్రవారం రామగాయత్ర్యా సహస్రవారం సంక్షేపసర్గశ్లోకై శ్చశతవార మాజ్యేన ప్రధానాహుతీర్హుత్వా కర్మసమృద్ధ్యర్థం జయాదిభి ర్హుత్వా పరిధీ నభ్యజ్య తా న్ప్రహృత్య విశ్వేభ్యో దేవేభ్య

తి సగ్స్రావం హుత్వా ప్రాణానాయమ్య-అనాజ్ఞాతాదిప్రాయశ్చిత్తాహుతీ ర్హుత్వా-
నాజ్ఞాతమ్ ॥ పురుషసమ్మితః ॥ యత్పాకత్రా ॥ త్వన్నో అగ్నే॥ సత్వన్నో అగ్నే॥
యమగ్నే అయాసి ॥ అభిర్గీర్భిః ॥ త్రియమ్బకమ్ ॥ ఇదం విష్ణుః ॥ భూరాదివ్యాహృతి
యమ్ ॥ విష్ణవే స్వాహేతి చ హుత్వా యథాశక్తి శ్రీమదష్టాక్షరేణ ద్వయేనచ
ుత్వా పూర్ణాహుతిమ్ “సప్తతే అగ్నే” ఇతి మన్త్రేణ హుత్వా పరిషేచన ప్రణీతా
గాత్రిణా బ్రహ్మోద్వాసనాని కృత్వా సంపాతాజ్యం ధృత్వా అనన్తరమ్ “శిరస్యఞ్జలి
రాధాయ” ఇత్యాది శ్రీపట్టాభిషేకసర్గం పఠిత్వా పూర్వాభిమన్త్రితకలశతీర్థోదకై ర్యజ
మాన ఆచార్యఋత్విగ్బ్రాహ్మణకన్యామన్త్రియోధాదిభి స్సహ ప్రాగాది దిక్క్రమే
వసవస్త్వా పురస్తాదభిషిఞ్చన్తు గాయత్రేణ ఛన్దసా । రుద్రాస్త్వా దక్షిణతోఽభిషిఞ్చ
న్తు త్రైష్టుభేన ఛన్దసా । ఆదిత్యాస్త్వా పశ్చాదభిషిఞ్చన్తు జాగతేన ఛన్దసా । విశ్వే
స్త్వా దేవా ఉత్తరతోఽభిషిఞ్చన్త్వానుష్టుభేన ఛన్దసా । బృహస్పతి స్త్వోపరిష్టా దభిషి
ఞ్చతు పాఙ్క్తేన ఛన్దసా।సామ్రాజ్యాయ సుక్రతుః । దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే । అ
శ్వినో ర్బాహుభ్యామ్। పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।అశ్వినో ర్భైషజ్యేన।తేజసే బ్రహ్మవర్చ
సాయాభిషిఞ్చామి। దేవస్య త్వా+ హస్తాభ్యాం సరస్వత్యై ర్భైషజ్యేన వీర్యా యాన్నా
ద్యాయాభిషిఞ్చామి। దేవస్య త్వా+ హస్తాభ్యాం ఇన్ద్రస్యేన్ద్రియేణ శ్రియై యశసే బలా
యాభిషిఞ్చామి ।చ వాజినమ్।సోమగ్ం రాజానం వరుణ మగ్ని మన్వారభామహే। ఆది
త్యం విష్ణుగ్ం సూర్యం బ్రహ్మాణంచ బృహస్పతిమ్॥ దేవస్య త్వా+ హస్తాభ్యాం సరస్వ
త్యై వాచో యన్తు ర్యన్త్రేణాగ్నే స్త్వా సామ్రాజ్యే నాభిషిఞ్చామీన్ద్రస్య బృహస్ప
తిస్త్వా సామ్రాజ్యే నాభిషిఞ్చామి । దేవా స్త్వేన్ద్రజ్యేష్ఠా వరుణరాజానోఽధస్తా
చ్చోపరిష్టాచ్చ పాన్తు నవా వతేన ప్రాశో నమేధ్యోన ప్రోక్షితో యదేన మతశ్చ ప్రోచీ
ప్రోక్షతి యత్సించిత మాజ్యేన ప్రోక్షతి తేన ప్రాశ స్తేన మేధ్య స్తేన ప్రోక్షితః ।
ప్పృతాభిషేకోఽస్తు ఇతి శ్రీరామప్రతిమాం శ్రీకోశం చాభిషిచ్య సర్వమఙ్గళవాద్య
పురస్సరం ధూపదీపాదిసర్వోపచారాన్ సమర్ప్య రత్నాఙ్గుళీయకవస్త్రాదిభి రలంకృ
త్య భక్ష్యభోజ్యాదికం నివేద్య కన్యాభి ర్నీరాజ్య లాజపుష్పాక్షతై రాశిషో వాచయి
త్వా ఆరాధ్య దణ్డవత్ప్రణమేత్ ॥ అథాచార్యారాధనమ్.—ప్రాణానాయమ్య శ్రీ
రామాయణ మహామన్త్రార్థశ్రావయితారమాచార్యం సపత్నీకం శ్రీసీతారామస్వరూప
ర్చయిష్యామీతి సంకల్ప్య మహోన్నతే పీఠే తౌ దంపతీ నిషాద్య శుద్ధేన తీర్థేన
గన్ధాద్యన్వితేన తత్పాదావవనిజ్య స్వశిరసి తత్తీర్థం ప్రోక్ష్య పీత్వా శుభ్రమాల్య
ధూపదీపాదిభి రుపచారై రారాధ్య ప్రథమ మాచార్యపత్న్యై హరిద్రాకుఙ్కుమ

గన్ధపుష్పమాఙ్గల్య పాదాభరణాదీని దత్త్వా సకూర్పాసం పట్టకౌశేయమితరచిత్రవస్త్రసహితమ్ “ప్రియం జనకనన్దిన్యాః కౌశేయం స్నిగ్ధముత్తమమ్। ప్రీణాతు దానేనైతస్య సీతా కౌశేయవాసినీ” ఇతిమన్త్రేణ దత్త్వా అలంకృత్య అనన్తరమాచార్యాయ పట్టకౌశేయం సోత్తరీయం వస్త్రసహితమ్ “సహోత్తరీయం కౌశేయం స్నిగ్ధం సర్వతపోహితమ్।పీతామ్బరధరో రామః ప్రీయతాం దానతోఽధునా”ఇతి దత్త్వా,“రామనామాఙ్కితం దివ్య మఙ్గులీయకముత్తమమ్। సపవిత్రం ప్రదద్యాం తే ప్రీయతాం లక్ష్మణాగ్రజః” ఇతి సస్వర్ణపవిత్రం రామనామాఙ్గులీయకమ్ ॥ “చతుర్వింశతిసాహస్రీయదేషా రామసంహితా। తస్మాత్తత్సంఖ్యయా దద్యాం దక్షిణాం రామతుష్టయే” ఇతి చతుర్వింశతిసహస్రశతదశకాన్యతమనిష్కదక్షిణామ్॥ “సర్వసస్యాశ్రయా భూమిర్జానకీజననీ ధ్రువా। తస్మాదస్యాః ప్రదానేన ప్రీయతాం భరతాగ్రజః”॥ ఇతి ససువర్ణాం భువమ్ ॥“సీతాలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతాదిభిరన్వితామ్। దాస్యామి రామప్రతిమాం ప్రీయతాం స రఘూత్తమః”ఇతి శ్రీరామపట్టాభిషేకప్రతిమాం పట్టవస్త్రావేష్టితపూర్ణకుమ్భసహితాం సదక్షిణామ్॥ “ఏష దాశరథిస్సాక్షాద్దేధతే పుస్తకాత్మనా।తస్మాదస్య ప్రదానేన ప్రీయతాం భరతాగ్రజః” ఇతి శ్రీరామాయణ శ్రీకోశమ్॥“శయ్యామిమాం సోపధానాం హంసతూలవినిర్మితామ్। దాస్యామ్యనేన దానేన ప్రీయతాం భుజగేశయః” ఇతి సోపధానాం శయ్యామ్॥ “గవామఙ్గేషు తిష్ఠన్తి భువనాని చతుర్దశ। తస్మాదస్యాః ప్రదానేన ప్రీయతాం రఘునన్దనః ॥ గావో మమాగ్రతస్సన్తు గావో మే సన్తు పృష్ఠతః। గావో మమేప్సితం దద్యుర్గావో మే మాతరస్స్వయమ్” ఇమాం గాం ససువర్ణశృఙ్గాం సరౌప్యఖురాం సవస్త్రాలంకారాం సకాంస్యపాత్రాం ససువర్ణదక్షిణాం వైష్ణవీం తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమ నమ మేతి కర్మసాద్గుణ్యార్థం పయస్వినీం ధేనుం చ దద్యాత్. శక్తౌ స్వర్ణపాదుకాధనుశ్శరచ్ఛత్రచామరగృహోపకరణముక్తాహారాదికంచ యథేష్టం దద్యాత్ । అథ ఋత్విజాం వసిష్ఠాదిక్రమేణ కలశవస్త్రోపవీత దక్షిణాతామ్బూల చన్దనాదీని దత్త్వా సంపూజ్యాష్టౌ కన్యా హరిద్రాకుఙ్కుమచన్దనమాల్య వస్త్రాదిభిరారాధ్య నీరాజయేత్॥ అథ చతుర్వింశతిసహస్రంవా, చతుర్వింశతిశతంవా,చతుర్వింశతిం వా, దశ వా, బ్రాహ్మణాన్భోజయేదాశిషో వాచయేత్తేభ్యో దక్షిణా గన్ధపుష్ప తామ్బూలాదీని దద్యాత్, ఆచార్యం సశ్రీకోశం సప్రతిమం గజాదియానమారోప్య మహోత్సవపురస్సరం తద్గృహం ప్రతి స్వయమనువ్రజన్ ప్రేషయేత్సాత్త్వికత్యాగమన్తే కుర్యాత్.

ఇతి శ్రీరామచన్ద్రపట్టాభిషేకప్రయోగః.

శ్రీరామాష్టోత్తరశతనామస్తోత్రమ్.

శ్రీరామో రామభద్రశ్చ రామచన్ద్రశ్చ శాశ్వతః । రాజీవలోచనః శ్రీమాన్ రాజేన్ద్రో రఘుపుఙ్గవః ॥ జానకీవల్లభో జైత్రో జితామిత్రో జనార్దనః । విశ్వామిత్రప్రియో దాన్తశ్శరణత్రాణతత్పరః ॥ వాలిప్రమథనో వాగ్మీ సత్యవాక్సత్యవిక్రమః । సత్యవ్రతో వ్రతధరస్సదా హనుమదాశ్రితః ॥ కౌసలేయః ఖరధ్వంసీ విరాధవధపణ్డితః ॥ విభీషణపరిత్రాతా హరకోదణ్డఖణ్డనః ॥ సప్తతాళప్రభేత్తా చ దశగ్రీవశిరోహరః । జామదగ్న్యమహాదర్పదళనస్తాటకాన్తకః ॥ వేదాన్తసారో వేదాత్మా భవరోగస్య భేషజమ్ । దూషణత్రిశిరోహన్తా త్రిమూర్తిస్త్రిగుణాత్మకః ॥ త్రివిక్రమస్త్రిలోకాత్మా పుణ్యచారిత్రకీర్తనః । త్రిలోకరక్షకో ధన్వీ దణ్డకారణ్యకర్తనః ॥ అహల్యాశాపశమనః పితృభక్తో వరప్రదః । జితేన్ద్రియో జితక్రోధో జితామిత్రో జగద్గురుః ॥ ఋక్షవానరసఙ్ఘాతీ చిత్రకూటసమాశ్రయః । జయన్తత్రాణవరదస్సుమిత్రాపుత్రసేవితః ॥ సర్వదేవాదిదేవశ్చ మృతవానరజీవనః । మాయామారీచహన్తా చ మహాదేవో మహాభుజః ॥ సర్వదేవస్తుతిస్సౌమ్యో బ్రహ్మణ్యో మునిసంస్తుతః । మహాయోగీ మహోదారః సుగ్రీవేప్సితరాజ్యదః ॥ సర్వపుణ్యాధికఫలః స్మృతసర్వాఘనాశనః । ఆదిపురుషః పరమపురుషో మహాపూరుష ఏవ చ ॥ పుణ్యోదయో దయాసారః పురాణపురుషోత్తమః । స్మితవక్త్రో మితభాషీ పూర్వభాషీ చ రాఘవః ॥ అనన్తగుణగమ్భీరో ధీరోదాత్తగుణోత్తమః ॥ మాయామానుషచారిత్రో మహాదేవాదిపూజితః ॥ సేతుకృజ్జితవారాశిః సర్వతీర్థమయో హరిః ॥ శ్యామాఙ్గస్సున్దరశ్శూరః పీతవాసా ధనుర్ధరః ॥ సర్వయజ్ఞాధిపో యజ్వా జరామరణవర్జితః । విభీషణప్రతిష్ఠాతా సర్వాపగుణవర్జితః ॥ పరమాత్మా పరం బ్రహ్మ సచ్చిదానన్దవిగ్రహః ॥ పరఞ్జ్యోతిః పరన్ధామ పరాకాశః పరాత్పరః । పరేశః పారగః పారః సర్వదేవాత్మకః పరః ॥

ఇతి శ్రీరామాష్టోత్తరశతనామస్తోత్రం సంపూర్ణమ్.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచన్ద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీగాయత్రీరామాయణమ్.

తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ । నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౧ ॥ స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునన్దనః । ఋషిభిః పూజితస్సమ్యగ్యథేన్ద్రో విజయీ పురా ॥ ౨ ॥ విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితమ్ । వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ తుష్టావాస్య తదా వంశం ప్రవిశ్య స విశాం పతేః । శయనీయం నరేన్ద్రస్య తదాసాద్య వ్యతిష్ఠత ॥ ౪ ॥ వనవాసం హి సంఖ్యాయ వాసాంస్యాభరణాని చ । భర్తారమనుగచ్ఛ

న్యై సీతా మై శ్వశురో దదౌ ॥౫॥ రాజా సత్యం చ ధర్మశ్చ రాజా కులవతాం కులమ్।
రాజా మాతా పితా చైవ రాజా హితకరో నృణామ్ ॥౬॥ నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు
దదర్శ భరతో గురుమ్। ఉటజే రామ మాసీనం జటావల్కలధారిణమ్ ॥ ౭ ॥ యది
బుద్ధిః కృతా ద్రష్టు మగస్త్యం తం మహామునిమ్। అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ
మహాయశః ॥ ౮ ॥ భరత స్యార్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో। మృగ
రూప మిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయిష్యతి॥౯॥గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం
మహాబలమ్। వయస్యం తం కురు క్షిప్ర మితో గత్వాఽద్య రాఘవ॥౧౦॥దేశకాలౌ
ప్రతీక్షస్వ క్షమమాణః ప్రియాప్రియే। సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవ వశగో భవ॥
వన్ద్యాస్తే తు తపస్సిద్ధా స్తపసా వీతకల్మషాః। ప్రష్టవ్యా స్తేఽపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం
వినయాన్వితైః ॥ ౧౨ ॥ స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లఙ్కాం తాం కామరూపిణీమ్।
విక్రమేణ మహాతేజా హనూమాన్ మారుతాత్మజః ॥ ౧౩ ॥ ధన్యా దేవా స్సగ
న్ధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। మమ పశ్యన్తి యే నాథం రామం రాజీవలోచనమ్॥
మఙ్గళాభిముఖీ తస్య సా తదాఽసీ న్మహాకపేః। ఉపతస్థే విశాలాక్షీ ప్రయతా హవ్య
వాహనమ్ ॥ ౧౫ ॥హితం మహార్థం మృదు హేతు సంహితం వ్యతీతకాలాయతిసం
ప్రతిక్షమమ్। నిశమ్య తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః ప్రసఙ్గవా నుత్తర మేత దబ్రవీత్॥
ధర్మాత్మా రాక్షసశ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తోఽయం విభీషణః। లఙ్కైశ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమా
నయం ప్రాప్నో త్యకణ్టకమ్ ॥ ౧౭ ॥ యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా న్న చుక్షుభే
నాపి చచాల రాజా। స రామబాణాభిహతో భృశార్త శ్చచాల చాపం చ ముమో
చ వీరః ॥ ౧౮ ॥యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః। తం మన్యే రా
ఘవం వీరం నారాయణ మనామయమ్ ॥ ౧౯ ॥న తే దదృశిరే రామం దహన్త మరి
వాహినీమ్। మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాన్ధర్వేణ మహాత్మనా॥ ౨౦ ॥ ప్రణమ్య
దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ। బద్ధాఞ్జలిపుటా చేద ముహా చాగ్నిసమీపతః॥
చలనా త్పర్వతేన్ద్రస్య గణా దేవాశ్చ కమ్పితాః। చచాల పార్వతీ చాపి తదాఽశ్లి
ష్టా మహేశ్వరమ్ ॥౨౨॥దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్ఛాదనభాజనమ్। సర్వ
మే వావిభక్తం నో భవిష్యతి హరీశ్వర ॥౨౩॥ యా మేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణ
శాలాం సమావిశత్। తా మేవ రాత్రిం సీతాఽపి ప్రసూతా దారకద్వయమ్॥ ౨౪॥
ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీ బీజ సంయుతమ్। త్రిసన్ధ్యం యః పఠే న్నిత్యం
సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౨౫ ॥ యావ దావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసున్ధరా।
తావద్వర్ష సహస్రాణి స్వామిత్వ మవధారయ.

శ్రీరఘునన్దన పరబ్రహ్మణే నమః. గాయత్రీ రామాయణం సంపూర్ణమ్

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీరఘునన్దనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీవాల్మీకిమహర్షిప్రణీత

శ్రీ మ ద్రా మా య ణ మ్.

బా ల కా ణ్డః.

హరిః ఓమ్.

తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్। నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౧ ॥ కోన్వస్మిన్సామ్ప్రతం లోకే గుణవాన్కశ్చ వీర్యవాన్। ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః ॥ ౨ ॥ చారిత్రేణ చ కో యుక్తస్సర్వభూతేషు కో హితః। విద్వాన్కః కస్సమర్థశ్చ కశ్చైకప్రియదర్శనః ॥ ౩ ॥ ఆత్మవాన్కో జితక్రోధో ద్యుతిమాన్కోఽనసూయకః। కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే ॥ ౪ ॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే। మహర్షే త్వం సమర్థోఽసి జ్ఞాతుమేవంవిధం నరమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రుత్వా చైతత్త్రిలోకజ్ఞో వాల్మీకేర్నారదో వచః। శ్రూయతామితి చామన్త్ర్య ప్రహృష్టో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ బహవో దుర్లభాశ్చైవ యే త్వయా కీర్తితా గుణాః। మునే వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్వా తైర్యుక్తశ్శ్రూయతాం నరః ॥ ౭ ॥ ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రామో నామ జనైశ్శ్రుతః। నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమాన్ధృతిమాన్వశీ ॥ ౮ ॥ బుద్ధిమాన్నీతిమాన్వాగ్మీ శ్రీమాఞ్ఛత్రునిబర్హణః। విపులాంసో మహాబాహుః కమ్బుగ్రీవో మహాహనుః ॥ ౯ ॥ మహోరస్కో మహేష్వాసో గూఢజత్రురరిన్దమః। ఆజానుబాహుస్సుశిరాస్సులలాటస్సువిక్రమః ॥ ౧౦ ॥ సమస్సమవిభక్తాఙ్గస్స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్। పీనవక్షా విశాలాక్షో లక్ష్మీవాఞ్ఛుభలక్షణః ॥ ౧౧ ॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసన్ధశ్చ ప్రజానాంచ హితే రతః। యశస్వీ జ్ఞానసమ్పన్నశ్శుచిర్వశ్యస్సమాధిమాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రజాపతిసమశ్శ్రీమాన్ధాతా రిపునిషూదనః। రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య పరిరక్షితా ॥ ౧౩ ॥ రక్షితా స్వస్య ధర్మస్య స్వజనస్య చ రక్షితా। వేదవేదాఙ్గతత్త్వజ్ఞో ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితః ॥ ౧౪ ॥

సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్ । సర్వలోకప్రియస్సాధురదీనాత్మా
విచక్షణః ॥ ౧౫ ॥ సర్వదాభిగతస్సద్భిస్సముద్ర ఇవ సిన్ధుభిః । ఆర్యస్సర్వసమశ్చైవ
సదైకప్రియదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ సచ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానన్దవర్ధనః । సముద్ర ఇవ
గామ్భీర్యే ధైర్యేణ హిమవానివ ॥ ౧౭ ॥ విష్ణునా సదృశో వీర్యే సోమవత్ప్రియ
దర్శనః । కాలాగ్నిసదృశః క్రోధే క్షమయా పృథివీసమః ॥ ౧౮ ॥ ధనదేన సమస్త్యాగే
సత్యే ధర్మ ఇవాపరః । తమేవం గుణసమ్పన్నం రామం సత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ జ్యేష్ఠం
శ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తం ప్రియం దశరథస్సుతమ్ । ప్రకృతీనాం హితైర్యుక్తం ప్రకృతిప్రియ
కామ్యయా ॥ ౨౦ ॥ యౌవరాజ్యేన సంయోక్తుమైచ్ఛత్ప్రీత్యా మహీపతిః । తస్యా
భిషేకసమ్భారాన్దృష్ట్వా భార్యాథ కైకయీ ॥ ౨౧ ॥ పూర్వం దత్తవరా దేవీ వర
మేనమయాచత । వివాసనంచ రామస్య భరతస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౨౨ ॥ స సత్యవచ
నాద్రాజా ధర్మపాశేన సంయుతః । వివాసయామాస సుతం రామం దశరథః ప్రియమ్ ॥
స జగామ వనం వీరః ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ । పితుర్వచననిర్దేశాత్కైకేయ్యాః
ప్రియకారణాత్ ॥ ౨౪ ॥ తం వ్రజన్తం ప్రియో భ్రాతా లక్ష్మణోఽనుజగామహ ।
స్నేహాద్వినయసమ్పన్నస్సుమిత్రానన్దవర్ధనః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతరం దయితో భ్రాతు
స్సౌభ్రాత్రమనుదర్శయన్ । రామస్య దయితా భార్యా నిత్యం ప్రాణసమా హితా ॥
జనకస్య కులే జాతా దేవమాయేవ నిర్మితా । సర్వలక్షణసమ్పన్నా నారీణా
ముత్తమా వధూః ॥ ౨౭ ॥ సీతాప్యనుగతా రామం శశినం రోహిణీ యథా । పౌరై
రనుగతో దూరం పిత్రా దశరథేనచ ॥ ౨౮ ॥ శృఙ్గిబేరపురే సూతం గఙ్గాకూలే
వ్యసర్జయత్ । గుహమాసాద్య ధర్మాత్మా నిషాదాధిపతిం ప్రియమ్ ॥ ౨౯ ॥ గుహేన
సహితో రామో లక్ష్మణేనచ సీతయా । తే వనేన వనం గత్వా నదీస్తీర్త్వా బహూ
దకాః ॥ ౩౦ ॥ చిత్రకూటమనుప్రాప్య భరద్వాజస్య శాసనాత్ । రమ్యమావసథం
కృత్వా రమమాణా వనే త్రయః ॥ ౩౧ ॥ దేవగన్ధర్వసఙ్కాశాస్తత్ర తే న్యవసన్సు
ఖమ్ । చిత్రకూటం గతే రామే పుత్రశోకాతురస్తదా ॥ ౩౨ ॥ రాజా దశరథస్స్వర్గం
జగామ విలపన్సుతమ్ । మృతేతు తస్మిన్భరతో వసిష్ఠప్రముఖైర్ద్విజైః ॥ ౩౩ ॥
నియుజ్యమానో రాజ్యాయ నైచ్ఛద్రాజ్యం మహాబలః । స జగామ వనం వీరో రామ
పాదప్రసాదకః ॥ ౩౪ ॥ గత్వాతు స మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ । అయా
చద్భ్రాతరం రామమార్యభావపురస్కృతః ॥ ౩౫ ॥ త్వమేవ రాజా ధర్మజ్ఞ ఇతి
రామం వచోబ్రవీత్ । రామోపి పరమోదారస్సుముఖస్సుమహాయశాః ॥ ౩౬ ॥
నచైచ్ఛత్పితురాదేశాద్రాజ్యం రామో మహాబలః । పాదుకేచాస్య రాజ్యాయ న్యాసం
దత్వా పునఃపునః ॥ ౩౭ ॥ నివర్తయామాస తతో భరతం భరతాగ్రజః । స కామ
మనవాప్యైవ రామపాదావుపస్పృశన్ ॥ ౩౮ ॥ నన్దిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం రామా
గమనకాఙ్క్షయా । గతేతు భరతే శ్రీమాన్సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః ॥ ౩౯ ॥ రామ
స్తు పునరాలక్ష్య నాగరస్య జనస్యచ । తత్రాగమనమేకాగ్రో దణ్డకాన్ప్రవివేశహ ॥

ప్రవిశ్యతు మహారణ్యం రామో రాజీవలోచనః । విరాధం రాక్షసం హత్వా శరభఙ్గం దదర్శహ ॥ ౪౧ ॥ సుతీక్ష్ణం చాప్యగస్త్యం చ అగస్త్యభ్రాతరం తథా । అగస్త్యవచనాచ్చైవ జగ్రాహైన్ద్రం శరాసనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖడ్గంచ పరమప్రీత స్తూణీచాక్షయసాయకౌ । వసత స్తస్య రామస్య వనే వనచరై స్సహ ॥ ౪౩ ॥ ఋషయోఽభ్యాగమన్ సర్వే వధాయాసురరక్షసామ్ । స తేషాం ప్రతిశుశ్రావ రాక్షసానాం తదా వనే ॥ ౪౪ ॥ ప్రతిజ్ఞాతశ్చ రామేణ వధస్సంయతి రక్షసామ్ । ఋషీణామగ్నికల్పానాం దణ్డకారణ్యవాసినామ్ ॥ ౪౫ ॥ తేన తత్రైవ వసతా జనస్థాననివాసినీ । విరూపితా శూర్పణఖా రాక్షసీ కామరూపిణీ ॥ ౪౬ ॥ తతశ్శూర్పణఖావాక్యాదుద్యుక్తాన్ సర్వరాక్షసాన్ । ఖరం త్రిశిరసం చైవ దూషణం చైవ రాక్షసమ్ ॥ ౪౭ ॥ నిజఘాన రణే రామస్తేషాం చైవ పదానుగాన్ । వనే తస్మిన్నివసతా జనస్థాననివాసినామ్ ॥ ౪౮ ॥ రక్షసాం నిహతాన్యాస న్సహస్రాణి చతుర్దశ । తతో జ్ఞాతివధం శ్రుత్వా రావణః క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౪౯ ॥ సహాయం వరయామాస మారీచం నామ రాక్షసమ్ । వార్యమాణస్సుబహుశో మారీచేన స రావణః ॥ ౫౦ ॥ న విరోధో బలవతా క్షమో రావణ తేన తే । అనాదృత్య తు తద్వాక్యం రావణః కాలచోదితః ॥ ౫౧ ॥ జగామ సహమారీచ స్తస్యాశ్రమపదం తదా । తేన మాయావినా దూరమపవాహ్య నృపాత్మజౌ ॥ ౫౨ ॥ జహార భార్యాం రామస్య గృధ్రం హత్వా జటాయుషమ్ । గృధ్రంచ నిహతం దృష్ట్వా హృతాం శ్రుత్వా చ మైథిలీమ్ ॥ ౫౩ ॥ రాఘవశ్శోకసన్తప్తో విలలాపాకులేన్ద్రియః । తతస్తేనైవ శోకేన గృధ్రం దగ్ధ్వా జటాయుషమ్ ॥ ౫౪ ॥ మార్గమాణో వనే సీతాం రాక్షసం సన్దదర్శహ । కబన్ధం నామ రూపేణ వికృతం ఘోరదర్శనమ్ ॥ ౫౫ ॥ తం నిహత్య మహాబాహుర్దదాహ స్వర్గతశ్చ సః । స చాస్య కథయామాస శబరీం ధర్మచారిణీమ్ ॥ ౫౬ ॥ శ్రమణీం ధర్మనిపుణామభిగచ్ఛేతి రాఘవమ్ । సోఽభ్యగచ్ఛన్మహాతేజాశ్శబరీం శత్రుసూదనః ॥ ౫౭ ॥ శబర్యా పూజితస్సమ్యగ్రామో దశరథాత్మజః । పమ్పాతీరే హనుమతా సఙ్గతో వానరేణహ ॥ ౫౮ ॥ హనూమద్వచనాచ్చైవ సుగ్రీవేణ సమాగతః । సుగ్రీవాయచ తత్సర్వం శంసద్రామో మహాబలః ॥ ౫౯ ॥ ఆదిత స్తద్యథావృత్తం సీతాయాశ్చ విశేషతః । సుగ్రీవశ్చాపి తత్సర్వం శ్రుత్వా రామస్య వానరః ॥ ౬౦ ॥ చకార సఖ్యం రామేణ ప్రీతశ్చైవాగ్నిసాక్షికమ్ । తతో వానరరాజేన వైరానుకథనం ప్రతి ॥ ౬౧ ॥ రామాయావేదితం సర్వం ప్రణయాద్దుఃఖితేన చ । ప్రతిజ్ఞాతంచ రామేణ తదా వాలివధం ప్రతి ॥ ౬౨ ॥ వాలినశ్చ బలం తత్ర కథయామాస వానరః । సుగ్రీవశ్శఙ్కితశ్చాసీన్నిత్యం వీర్యేణ రాఘవే ॥ ౬౩ ॥ రాఘవప్రత్యయార్థం తు దున్దుభేః కాయముత్తమమ్ । దర్శయామాస సుగ్రీవో మహాపర్వతసన్నిభమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఉత్స్మయిత్వా మహాబాహుః ప్రేక్ష్య చాస్థి మహాబలః । పాదాఙ్గుష్ఠేన చిక్షేప సమ్పూర్ణం దశయోజనమ్ ॥ ౬౫ ॥ బిభేదచ పునస్సాలాన్ సప్తైకేన

హేషుణా। గిరిం రసాతలంచైవ జనయన్ప్రత్యయం తదా ॥ ౬౬॥ తతఃప్రీతమనా స్తేన
విశ్వస్త స్సమహాకపిః। కిష్కిన్ధాం రామసహితో జగామచ గుహాం తదా ॥ ౬౭ ॥
తతోఽగర్జ ద్ధరివరస్సుగ్రీవో హేమపిఙ్గళః। తేన నాదేన మహతా నిర్జగామ హరీశ్వరః।
అనుమాన్య తదా తారాం సుగ్రీవేణ సమాగతః। నిజఘానచ తత్రైనం శరేణై
కేన రాఘవః॥ ౬౯॥ తతస్సుగ్రీవవచనాద్ధత్వావాలినమాహవే। సుగ్రీవమేవ తద్రాజ్యే
రాఘవః ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౭౦ ॥ సచ సర్వాన్సమానీయ వానరాన్వానరర్షభః।
దిశః ప్రస్థాపయామాస దిదృక్షుర్జనకాత్మజామ్ ॥ ౭౧ ॥ తతో గృధ్రస్య వచనాత్సం
పాతేర్హనుమాన్బలీ। శతయోజనవిస్తీర్ణం పుప్లువే లవణార్ణవమ్॥ ౭౨ ॥ తత్ర లఙ్కాం
సమాసాద్య పురీం రావణపాలితామ్। దదర్శ సీతాం ధ్యాయన్తీ మశోకవనికాం గ
తామ్॥ నివేదయిత్వాభిజ్ఞానం ప్రవృత్తించ నివేద్యచ। సమాశ్వాస్యచ వైదేహీ
మర్దయామాస తోరణమ్ ॥ ౭౪ ॥ పఞ్చసేనాగ్రగాన్హత్వా సప్తమన్త్రిసుతానపి
శూరమక్షంచ నిష్పిష్య గ్రహణం సముపాగమత్ ॥ ౭౫ ॥ అస్త్రేణోన్ముక్తమాత్మానం
జ్ఞాత్వా పైతామహాద్వరాత్। మర్షయన్రాక్షసాన్వీరో యన్త్రిణస్తాన్యదృచ్ఛయా
౭౬॥ తతో దగ్ధ్వా పురీం లఙ్కామృతే సీతాంచ మైథిలీమ్। రామాయ ప్రియమాఖ్యా
తుం పునరాయాన్మహాకపిః ॥ ౭౭ ॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షి
ణమ్। న్యవేదయ దమేయాత్మా దృష్టా సీతేతి తత్త్వతః ॥ ౭౮ ॥ తతస్సుగ్రీవసహితో
గత్వా తీరం మహోదధేః। సముద్రం క్షోభయామాస శరైరాదిత్యసన్నిభైః
దర్శయామాస చాత్మానం సముద్రస్సరితాం పతిః। సముద్రవచనాచ్చైవ నళ
సేతు మకారయత్ ॥ ౮౦ ॥ తేన గత్వా పురీం లఙ్కాం హత్వా రావణమాహవే। రా
మ స్సీతా మనుప్రాప్య పరాం వ్రీడా ముపాగమత్ ॥ ౮౧ ॥ తామువాచ తతో రామ
పరుషం జనసంసది। అమృష్యమాణా సా సీతా వివేశ జ్వలనం సతీ ॥ ౮౨ ॥ తతో
గ్నివచనాత్సీతాం జ్ఞాత్వా విగతకల్మషామ్। కర్మణా తేన మహతా త్రైలోక్యం సచరా
చరమ్ ॥ ౮౩ ॥ సదేవర్షిగణం తుష్టం రాఘవస్య మహాత్మనః। బభౌ రామస్సంప్ర
హృష్టః పూజిత స్సర్వదైవతైః ॥ ౮౪ ॥ అభిషిచ్యచ లఙ్కాయాం రాక్షసేన్ద్రం విభీ
షణమ్। కృతకృత్య స్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోదహ ॥ ౮౫ ॥ దేవతాభ్యో
వరం ప్రాప్య సముత్థాప్యచ వానరాన్। అయోధ్యాం ప్రస్థితో రామః పుష్పకేణ
సుహృద్వృతః ॥ ౮౬ ॥ భరద్వాజాశ్రమం గత్వా రామస్సత్యపరాక్రమః। భరతస్యా
న్తికం రామో హనూమన్తం వ్యసర్జయత్ ॥ ౮౭ ॥ పునరాఖ్యాయికాం జల్పన్సుగ్రీవ
సహితశ్చసః। పుష్పకం తత్సమారుహ్య నన్దిగ్రామం యయౌ తదా ॥ ౮౮ ॥ నన్ది
గ్రామే జటాం హిత్వా భ్రాతృభిస్సహితోఽనఘః। రామస్సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పున
రవాప్తవాన్ ॥ ౮౯ ॥ ప్రహృష్టముదితో లోక స్తుష్టః పుష్ట స్సుధార్మికః। నిరామయో
హ్యరోగశ్చ దుర్భిక్షభయవర్జితః ॥ ౯౦ ॥ నపుత్రమరణం కించిద్ద్రక్ష్యన్తి పురుషాః క్వ
చిత్। నార్యశ్చావిధవా నిత్యం భవిష్యన్తి పతివ్రతాః ॥ ౯౧ ॥ [illegible]

కించి న్నాప్సు మజ్జన్తి జన్తవః । న వాతజం భయం కించి న్నాపి జ్వరకృతం తథా ॥ ౯౨ ॥ న చాపి క్షుద్భయం తత్ర న తస్కరభయం తథా । నగరాణి చ రాష్ట్రాణి ధనధాన్యయుతాని చ ॥ ౯౩ ॥ నిత్యం ప్రముదితాస్సర్వే యథా కృతయుగే తథా । అశ్వమేధశతై రిష్ట్వా తథా బహుసువర్ణకైః ॥ ౯౪ ॥ గవాం కోట్యయుతం దత్త్వా బ్రహ్మలోకం ప్రయాస్యతి । అసంఖ్యేయం ధనం దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యో మహాయశాః ॥ ౯౫ ॥ రాజవంశాన్ శతగుణాన్ స్థాపయిష్యతి రాఘవః । చాతుర్వర్ణ్యం చ లోకేఽస్మిన్ స్వే స్వే ధర్మే నియోక్ష్యతి ॥ ౯౬ ॥ దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ । రామో రాజ్యము పాసిత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి ॥ ౯౭ ॥ ఇదం పవిత్రం పాపఘ్నం పుణ్యం వేదైశ్చ సమ్మితమ్ । యః పఠే ద్రామచరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౯౮ ॥ ఏతదాఖ్యానమాయుష్యం పఠన్ రామాయణం నరః । సపుత్రపౌత్రస్సగణః ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే ॥ ౯౯ ॥ పఠన్ ద్విజో వాగృషభత్వమీయాత్ స్యాత్క్షత్రియో భూమిపతిత్వమీయాత్ । వణిగ్జనః పణ్యఫలత్వమీయా జ్జనశ్చ శూద్రోఽపి మహత్త్వమీయాత్ ॥ ౧౦౦ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశతిసహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమద్బాలకాణ్డే ప్రథమస్సర్గః.

నారదస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః । పూజయామాస ధర్మాత్మా సహశిష్యో మహామునిః ॥ ౧ ॥ యథావత్పూజిత స్తేన దేవర్షి ర్నారద స్తదా । ఆపృష్ట్వైవాభ్యనుజ్ఞాత స్స జగామ విహాయసమ్ ॥ ౨ ॥ స ముహూర్తం గతే తస్మి న్దేవలోకం ముని స్తదా । జగామ తమసాతీరం జాహ్నవ్యా స్త్వవిదూరతః ॥ ౩ ॥ స తు తీరం సమాసాద్య తమసాయా మహామునిః । శిష్యమాహ స్థితం పార్శ్వే దృష్ట్వా తీర్థ మకర్దమమ్ ॥ ౪ ॥ అకర్దమమిదం తీర్థం భరద్వాజ నిశామయ । రమణీయం ప్రసన్నామ్బు సన్మనుష్యమనో యథా ॥ ౫ ॥ న్యస్యతాం కలశ స్తాత దీయతాం వల్కలం మమ । ఇదమేవావగాహిష్యే తమసాతీర్థముత్తమమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తో భరద్వాజో వాల్మీకేన మహాత్మనా । ప్రాయచ్ఛత మునే స్తస్య వల్కలం నియతో గురోః ॥ ౭ ॥ స శిష్యహస్తా దాదాయ వల్కలం నియతేన్ద్రియః । విచచార హ పశ్యం స్త త్సర్వతో విపులం వనమ్ ॥ ౮ ॥ తస్యాభ్యాశే తు మిథునం చరన్త మనపాయినమ్ । దదర్శ భగవాం స్తత్ర క్రౌఞ్చయో శ్చారునిస్వనమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మాత్తు మిథునా దేకం పుమాంసం పాపనిశ్చయః । జఘాన వైరనిలయో నిషాద స్తస్య పశ్యతః ॥ ౧౦ ॥ తం శోణితపరీతాఙ్గం వేష్టమానం మహీతలే । భార్యా తు నిహతం దృష్ట్వా రురావ కరుణాం గిరమ్ ॥ ౧౧ ॥ వియుక్తా పతినా తేన ద్విజేన సహచారిణా । తామ్రశీర్షేణ మత్తేన పత్రిణా సహితేన వై ॥ ౧౨ ॥ తథా తు తం ద్విజం దృష్ట్వా నిషాదేన నిపాతితమ్ । ఋషే ర్ధర్మాత్మన స్తస్య కారుణ్యం సమపద్యత ॥ ౧౩ ॥ తతః కరుణవేదిత్వా దధర్మోఽయమితి ద్విజః । నిశామ్య రుదతీం క్రౌఞ్చీ మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః ॥

యత్క్రౌఞ్చమిథునాదేకమవధీః కామమోహితమ్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యైవం బ్రువతశ్చిన్తా
బభూవ హృది వీక్షతః । శోకార్తేనాస్య శకునేః కిమిదం వ్యాహృతం మయా ॥ ౧౬ ॥
చిన్తయన్ స మహాప్రాజ్ఞశ్చకార మతిమాన్ మతిమ్ । శిష్యంచైవాబ్రవీద్వాక్యమిదం
స మునిపుఙ్గవః ॥ ౧౭ ॥ పాదబద్ధోఽక్షరసమస్తన్త్రీలయసమన్వితః । శోకార్తస్య ప్రవృ
త్తో మే శ్లోకో భవతు నాన్యథా ॥ ౧౮ ॥ శిష్యస్తు తస్య బ్రువతో మునేర్వాక్యమను
త్తమమ్ । ప్రతిజగ్రాహ సంహృష్టః తస్య తుష్టోఽభవన్మునిః ॥ ౧౯ ॥ సోఽభిషేకం తతః
కృత్వా తీర్థే తస్మిన్యథావిధి । తమేవ చిన్తయన్నర్థముపావర్తత వై మునిః ॥ ౨౦ ॥
భరద్వాజస్తతశ్శిష్యో వినీతశ్శ్రుతవాన్మునేః । కలశం పూర్ణమాదాయ పృష్ఠతోఽను
జగామ హ ॥ ౨౧ ॥ స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం శిష్యేణసహ ధర్మవిత్ । ఉపవిష్టః కథాశ్చా
న్యాశ్చకార ధ్యానమాస్థితః ॥ ౨౨ ॥ ఆజగామ తతో బ్రహ్మా లోకకర్తా స్వయం ప్రభుః
చతుర్ముఖో మహాతేజా ద్రష్టుం తం మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౨౩ ॥ వాల్మీకిరథ తం దృష్ట్వా
సహసోత్థాయ వాగ్యతః । ప్రాఞ్జలిః ప్రయతో భూత్వా తస్థౌ పరమవిస్మితః ॥ ౨౪ ॥
పూజయామాస తం దేవం పాద్యార్ఘ్యాసనవన్దనైః । ప్రణమ్య విధివచ్చైనం పృ
ష్ట్వాఽనామయమవ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥ అథోపవిశ్య భగవానాసనే పరమార్చితే । వా
ల్మీకయే మహర్షయే సన్దిదేశాసనం తతః ॥ ౨౬ ॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతః సోఽప్యు
పావిశదాసనే । ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్ సాక్షాల్లోకపితామహే ॥ ౨౭ ॥ తద్గతేనైవ
మనసా వాల్మీకిర్ధ్యానమాస్థితః । పాపాత్మనా కృతం కష్టం వైరగ్రహణబుద్ధినా ॥ ౨౮ ॥
యస్తాదృశం చారురవం క్రౌఞ్చం హన్యాదకారణాత్ । శోచన్నేవ ముహుః క్రౌఞ్చీ
ముపశ్లోకమిమం పునః ॥ ౨౯ ॥ జగావన్తర్గతమనా భూత్వా శోకపరాయణః । తము
వాచ తతో బ్రహ్మా ప్రహసన్మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౩౦ ॥ శ్లోక ఏవ త్వయా బద్ధో నాత్ర కా
ర్యా విచారణా । మచ్ఛన్దాదేవ తే బ్రహ్మన్ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ ॥ ౩౧ ॥ రామస్య
చరితం కృత్స్నం కురు త్వమృషిసత్తమ । ధర్మాత్మనో గుణవతో లోకే రామస్య ధీమ
తః ॥ ౩౨ ॥ వృత్తం కథయ ధీరస్య యథా తే నారదాచ్ఛ్రుతమ్ । రహస్యంచ ప్రకాశంచ
యద్వృత్తం తస్య ధీమతః ॥ ౩౩ ॥ రామస్య సహసౌమిత్రే రాక్షసానాంచ సర్వశః
వైదేహ్యాశ్చైవ యద్వృత్తం ప్రకాశం యదివా రహః ॥ ౩౪ ॥ తచ్చాప్యవిదితం
సర్వం విదితం తే భవిష్యతి । న తే వాగనృతా కావ్యే కాచిదత్ర భవిష్యతి ॥ ౩౫ ॥
కురు రామకథాం పుణ్యాం శ్లోకబద్ధాం మనోరమామ్ । యావత్ స్థాస్యన్తి గిరయస్స
రితశ్చ మహీతలే ॥ ౩౬ ॥ తావద్రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి । యావద్రా
మాయణకథా త్వత్కృతా ప్రచరిష్యతి ॥ ౩౭ ॥ తావదూర్ధ్వమధశ్చ త్వం మల్లోకేషు
నివత్స్యసి । ఇత్యుక్త్వా భగవాన్బ్రహ్మా తత్రైవాన్తరధీయత ॥ ౩౮ ॥ తతస్సశిష్యో
భగవాన్ మునిర్విస్మయమాయయౌ । తస్య శిష్యాస్తతస్సర్వే జగుః శ్లోకమిమం పు
నః ॥ ౩౯ ॥ ముహుర్ముహుః ప్రీయమాణాః ప్రాహుశ్చ భృశవిస్మితాః । సమాక్షరైశ్చతు
ర్భిర్యః పాదైర్గీతో మహర్షిణా ॥ ౪౦ ॥ సోఽనువ్యాహరణాద్భూయశ్శోకశ్శ్లోకత్వమా

తః । తస్య బుద్ధిరియం జాతా వాల్మీకేర్భావితాత్మనః ॥ ౪౦ ॥ కృత్స్నం రామాయణం కావ్యమీదృశైః కరవాణ్యహమ్ । ఉదారవృత్తార్థపదైర్మనోరమైస్తదాస్య రామస్య చకార కీర్తిమాన్ । సమాక్షరైః శ్లోకశతైర్యశస్వినో యశస్కరం కావ్యముదారధీర్మునిః ॥ ౪౨ ॥ తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్ । రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ॥ ౪౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్వితీయస్సర్గః.

శ్రుత్వా వస్తు సమగ్రం తద్ధర్మార్థసహితం హితమ్ । వ్యక్తమన్వేషతే భూయో యద్వృత్తం తస్య ధీమతః ॥ ౧ ॥ ఉపస్పృశ్యోదకం సమ్యఙ్మునిః స్థిత్వా కృతాఞ్జలిః । ప్రాచీనాగ్రేషు దర్భేషు ధర్మేణాన్వేషతే గతిమ్ ॥ ౨ ॥ రామలక్ష్మణసీతాభీ రాజ్ఞా దశరథేన చ । సభార్యేణ సరాష్ట్రేణ యత్ప్రాప్తం తత్ర తత్త్వతః ॥ ౩ ॥ హసితం భాషితం యచ్చ గతిర్యా యచ్చ చేష్టితమ్ । తత్సర్వం ధర్మవీర్యేణ యథావత్సంప్రపశ్యతి ॥ ౪ ॥ స్త్రీతృతీయేన చ తథా యత్ప్రాప్తం చరతా వనే । సత్యసంధేన రామేణ తత్సర్వం చాన్వవైక్షత ॥ ౫ ॥ తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః । పురా యత్తత్ర నిర్వృత్తం పాణావామలకం యథా ॥ ౬ ॥ తత్సర్వం తత్త్వతో దృష్ట్వా ధర్మేణ స మహాద్యుతిః । అభిరామస్య రామస్య చరితం కర్తుముద్యతః ॥ ౭ ॥ కామార్థగుణసంయుక్తం ధర్మార్థగుణవిస్తరమ్ । సముద్రమివ రత్నాఢ్యం సర్వశ్రుతిమనోహరమ్ ॥ ౮ ॥ స యథా కథితం పూర్వం నారదేన మహర్షిణా । రఘువంశస్య చరితం చకార భగవానృషిః ॥ ౯ ॥ జన్మ రామస్య సుమహద్వీర్యం సర్వానుకూలతామ్ । లోకస్య ప్రియతాం క్షాన్తిం సౌమ్యతాం సత్యశీలతామ్ ॥ ౧౦ ॥ నానాచిత్రకథాశ్చాన్యా విశ్వామిత్రసహాగమే । జానక్యాశ్చ వివాహం చ ధనుషశ్చ విభేదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ రామరామవివాదం చ గుణాన్దాశరథేస్తథా । తథాభిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్టభావతామ్ ॥ ౧౨ ॥ వ్యాఘాతం చాభిషేకస్య రామస్య చ వివాసనమ్ । రాజ్ఞః శోకవిలాపం చ పరలోకస్య చాశ్రయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రకృతీనాం విషాదం చ ప్రకృతీనాం విసర్జనమ్ । నిషాదాధిపసంవాదం సూతోపావర్తనం తథా ॥ ౧౪ ॥ గఙ్గాయాశ్చాపి సన్తారం భరద్వాజస్య దర్శనమ్ । భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞానాచ్చిత్రకూటస్య దర్శనమ్ ॥ ౧౫ ॥ వాస్తుకర్మనివేశం చ భరతాగమనం తథా । ప్రసాదనం చ రామస్య పితుశ్చ సలిలక్రియామ్ ॥ ౧౬ ॥ పాదుకాగ్ర్యాభిషేకం చ నన్దిగ్రామనివాసనమ్ । దణ్డకారణ్యగమనం విరాధస్య వధం తథా ॥ ౧౭ ॥ దర్శనం శరభఙ్గస్య సుతీక్ష్ణేన సమాగమమ్ । అనసూయాసహాస్యామప్యఙ్గరాగస్య చార్పణమ్ ॥ ౧౮ ॥ అగస్త్యదర్శనం చైవ జటాయోరభిసంగమమ్ । పఞ్చవట్యాశ్చ గమనం శూర్పణఖ్యాశ్చ దర్శనమ్ ॥ శూర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా । వధం ఖరత్రిశిరసోరుత్థానం రావణస్య చ ॥ ౨౦ ॥ మారీచస్య వధం చైవ వైదేహ్యా హరణం తథా । రాఘవస్య విలాపం చ గృధ్రరాజనిబర్హణమ్ ॥ ౨౧ ॥ కబన్ధదర్శనం చైవ పమ్పాయాశ్చాపి దర్శ

నమ్ । శబర్యా దర్శనంచైవ ఫలమూలాశనం తథా ॥ ౨౨ ॥ విలాపం చైవ పమ్పా
యాం హనూమద్దర్శనం తథా । ఋశ్యమూకస్య గమనం సుగ్రీవేణ సమాగమ
మ్॥ ౨౩ ॥ ప్రత్యయోత్పాదనం సఖ్యం వాలిసుగ్రీవవిగ్రహమ్ । వాలిప్రమథనంచైవ
సుగ్రీవప్రతిపాదనమ్ ॥ ౨౪ ॥ తారావిలాపం సమయం వర్షరాత్రనివాసనమ్ ।
కోపం రాఘవసింహస్య బలానాముపసంగ్రహమ్ ॥ ౨౫ ॥ దిశః ప్రస్థాపనంచైవ
పృథివ్యాశ్చ నివేదనమ్ । అంగులీయకదానంచ ఋక్షస్య బిలదర్శనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయో
పవేశనంచాపి సమ్పాతేశ్చాపి దర్శనమ్ । పర్వతారోహణంచాపి సాగరస్యచ లంఘ
నమ్ ॥ ౨౭ ॥ సముద్రవచనాచ్చైవ మైనాకస్యచ దర్శనమ్ । సింహికాయాశ్చ నిధ
నం లఙ్కామలయదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ రాత్రౌ లఙ్కాప్రవేశంచ ఏకస్యాథ విచిన్తనమ్ ।
ఆపానభూమిగమనమవరోధస్య దర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥ దర్శనం రావణస్యాపి పుష్పకస్యచ
దర్శనమ్ । అశోకవనికాయానం సీతాయాశ్చాపి దర్శనమ్ ॥ ౩౦ ॥ రాక్షసీతర్జనం
చైవ త్రిజటాస్వప్నదర్శనమ్ । అభిజ్ఞానప్రదానంచ రావణస్యచ దర్శనమ్ ॥ ౩౧ ॥
మణిప్రదానం సీతాయాః వృక్షభఙ్గం తథైవచ । రాక్షసీవిద్రవంచైవ కింకరాణాం
నిబర్హణమ్ ॥ ౩౨ ॥ గ్రహణం వాయుసూనోశ్చ లఙ్కాదాహాభిగర్జనమ్ । ప్రతి
ప్లవనమేవాథ మధూనాం హరణం తథా ॥ ౩౩ ॥ రాఘవాశ్వాసనంచాపి మణినిర్యా
తనం తథా । విభీషణేన సంసర్గం వధోపాయనివేదనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సంగమంచ సముద్రేణ
నళసేతోశ్చ బన్ధనమ్ । ప్రతారంచ సముద్రస్య రాత్రౌ లఙ్కావరోధనమ్ ॥ ౩౫ ॥
కుమ్భకర్ణస్య నిధనం మేఘనాదనిబర్హణమ్ । రావణస్య వినాశంచ సీతావాప్తిమరేః
పురే ॥ ౩౬ ॥ విభీషణాభిషేకంచ పుష్పకస్యచ దర్శనమ్ । అయోధ్యాయాశ్చగమ
నం భరద్వాజసమాగమమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రేషణం వాయుపుత్రస్య భరతేన సమాగమమ్ ।
రామాభిషేకాభ్యుదయం సర్వసైన్యవిసర్జనమ్ ॥ ౩౮ ॥ స్వరాష్ట్రరంజనంచైవ వైదే
హ్యాశ్చ విసర్జనమ్ । అనాగతంచ యత్కించిద్రామస్య వసుధాతలే ॥ ౩౯ ॥ తచ్చ
కారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకిర్భగవానృషిః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే తృతీయస్సర్గః.

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకిర్భగవానృషిః । చకార చరితం కృత్స్నం
విచిత్రపదమాత్మవాన్ ॥ ౧ ॥ (చతుర్వింశత్సహస్రాణి శ్లోకానాముక్తవానృషిః । తథా
సర్గశతాన్పఞ్చ షట్కాణ్డాని తథోత్తరమ్) ౨ ॥ కృత్వాపి తన్మహాప్రాజ్ఞస్సభవి
ష్యం సహోత్తరమ్ । చిన్తయామాస కోన్వేతత్ప్రయుంజీయాదితి ప్రభుః ॥ ౩ ॥
తస్య చిన్తయమానస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః । అగృహ్ణీతాం తతః పాదౌ మునివేషౌ
కుశీలవౌ ॥ ౪ ॥ కుశీలవౌతు ధర్మజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ । భ్రాతరౌ స్వరసమ్ప
న్నౌ దదర్శాశ్రమవాసినౌ ॥ సతు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ । వేదోప
బృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః ॥ ౬ ॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం
సీతాయాశ్చరితం మహత్ । పౌలస్త్యవధమిత్యేవ చకార చరితవ్రతః ॥ ౭ ॥ పాఠ్యే గే
యేచ మధురం ప్రమాణైస్త్రిభిరన్వితమ్ । జాతిభిస్సప్తభిర్బద్ధం తన్త్రీలయసమన్వితమ్ ॥

...శ్శృఙ్గార కారుణ్య హాస్య వీర భయానకైః । రౌద్రాదిభిశ్చ సంయుక్తం
కావ్య మేత దగాయతామ్ ॥ ౯ ॥ తౌ తు గాన్ధర్వతత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఛనాస్థానకోవిదౌ ।
భ్రాతరౌ స్వరసమ్పన్నౌ గన్ధర్వా వివ రూపిణౌ ॥ ౧౦ ॥ రూపలక్షణసమ్పన్నౌ మధు
రస్వరభాషిణౌ । బిమ్బాదివోద్ధృతౌ బిమ్బౌ రామదేహా త్తథా పరౌ ॥ ౧౧ ॥ తౌ రాజ
పుత్రౌ కార్త్స్న్యేన ధర్మ్యమాఖ్యానముత్తమమ్ । వాచోవిధేయం తత్సర్వం కృత్వా
కావ్యమనిన్దితౌ ॥ ౧౨ ॥ ఋషీణాఞ్చ ద్విజాతీనాం సాధూనాంచ సమాగమే । యథో
పదేశం తత్త్వజ్ఞౌ జగతుస్తౌ కుశీలవౌ ॥ ౧౩ ॥ సమాహితౌ మహాత్మానౌ సర్వలక్షణ
లక్షితౌ । తౌ కదాచి త్సమేతానా మృషీణాం భావితాత్మనామ్ ॥ ౧౪ ॥ ఆసీనానాం
సమీపస్థావిదం కావ్య మగాయతామ్ । తచ్ఛ్రుత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పపర్యాకు
లేక్షణాః ॥ ౧౫ ॥ సాధు సాధ్వితి తావూచుః పరం విస్మయమాగతాః । తే ప్రీతమనస
స్సర్వే మునయో ధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ప్రశశంసుః ప్రశస్తవ్యౌ గాయమానౌ కుశీ
లవౌ । అహో గీతస్య మాధుర్యం శ్లోకానాంచ విశేషతః ॥ ౧౭ ॥ చిరనిర్వృత్త
మప్యేతత్ప్రత్యక్షమివ దర్శితమ్ । ప్రవిశ్య తావుభౌ సుష్ఠు తదా భావ మగాయతామ్॥
సహితౌ మధురం రక్తం సమ్పన్నం స్వరసమ్పదా । ఏవం ప్రశస్యమానౌ తౌ తప
శ్శ్లాఘ్యైర్మహాత్మభిః ॥ ౧౯ ॥ సంరక్తతర మత్యర్థం మధురం తా వగాయతామ్ ।
ప్రీతః కశ్చిన్ముని స్తాభ్యాం సంస్థితః కలశం దదౌ ॥ ౨౦ ॥ ప్రసన్నో వల్కలం కశ్చి
ద్దదౌ తాభ్యాం మహాయశాః । అన్యః కృష్ణాజినం ప్రాదా ద్యజ్ఞసూత్రం తథాఽపరః॥
కశ్చిత్కమణ్డలుం ప్రాదా న్మౌఞ్జీ మన్యో మహాతపాః । వాససీ ద్వే దదావన్యః
[illegible]మపరో మునిః ॥ ౨౨ ॥ కాషాయ మపరో వస్త్రం చీర మన్యో దదౌ మునిః ।
జటాబన్ధన మన్యస్తు కుశానాంచ ముదాన్వితః ॥ ౨౩ ॥ యజ్ఞభాణ్డమృషిః కశ్చిత్కాష్ఠ
భారం తథాఽపరః । ఔదుమ్బరీం బృసీ మన్య స్స్వస్తి కేచి త్తథాఽవదన్ ॥ ౨౪ ॥ ఆయు
ష్య మపరే ప్రాహు ర్ముదా తత్ర మహర్షయః । దదు శ్చైవం వరం ప్రీతా ఋషయ స్సత్య
వాదినః ॥ ౨౫ ॥ ఆశ్చర్య మిద మాఖ్యానం మునినా సమ్ప్రకీర్తితమ్ । పరం కవీనా
మాధారం సమాప్తంచ యథాక్రమమ్ ॥ ౨౬ ॥ అభిగీత మిదం గీతం సర్వగీతేషు
కోవిదౌ । ఆయుష్యం పుష్టిజననం సర్వశ్రుతిమనోహరమ్॥ ౨౭ ॥ ప్రశస్యమానౌ
సర్వత్ర కదాచి త్తత్ర గాయకౌ । రథ్యాసు రాజమార్గేషు దదర్శ భరతాగ్రజః॥ ౨౮ ॥
స్వవేశ్మ చానీయ తతో భ్రాతరౌ స కుశీలవౌ । పూజయామాస పూజార్హౌ రామ
శ్శత్రునిబర్హణః ॥ ౨౯ ॥ ఆసీనః కాఞ్చనే దివ్యే సచ సింహాసనే ప్రభుః । ఉపోపవిష్ట
స్సచివై ర్భ్రాతృభిశ్చ పరన్తపః ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వా తు రూపసమ్పన్నౌ తావుభౌ నియత
స్తదా । ఉవాచ లక్ష్మణం రామః శత్రుఘ్నం భరతం తదా ॥ ౩౧ ॥ శ్రూయతా మిద

మాఖ్యానమనయో ర్దేవవర్చసోః। విచిత్రార్థపదం సమ్యగ్గాయినౌ తావచోదయత్
౩౨ ॥ తౌ చాపి మధురం రక్తం స్వంచితాయతనిస్వనమ్ । తన్త్రీలయవదత్యర్థ
విశ్రుతార్థమగాయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ హ్లాదయత్సర్వగాత్రాణి మనాంసి హృదయానిచ
శ్రోత్రాశ్రయసుఖం గేయం తద్బభౌ జనసంసది ॥ ౩౪ ॥ ఇమౌ మునీ పార్థివలక్షణా
న్వితౌ కుశీలవౌచాపి మహాతపస్వినౌ । మమాపి తద్భూతికరం ప్రవక్ష్యతే మహాను
భావం చరితం నిబోధత ॥ ౩౫ ॥ తతస్తు తౌ రామవచః ప్రచోదితావగాయతాం మార్గ
విధానసమ్పదా । సచాపి రామః పరిషద్గతశ్శనైర్బుభూషయాఽసక్తమనా బభూవ
హ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుర్థస్సర్గః.

సర్వాపూర్వమియం యేషామాసీత్కృత్స్నా వసున్ధరా । ప్రజాపతిముపా
దాయ నృపాణాం జయశాలినామ్॥౧॥ యేషాం స సగరో నామ సాగరో యేన ఖానితః
షష్టిః పుత్రసహస్రాణి యం యాన్తం పర్యవారయన్ ॥౨॥ ఇక్ష్వాకూణామిదం తేషాం
రాజ్ఞాం వంశే మహాత్మనాం । మహదుత్పన్నమాఖ్యానం రామాయణమితి శ్రుతమ్
౩ ॥ తదిదం వర్తయిష్యామి సర్వం నిఖిలమాదితః । ధర్మకామార్థసహితం శ్రోతవ్య
మనసూయయా ॥ ౪ ॥ కోసలో నామ ముదితః స్ఫీతో జనపదో మహాన్ । నివిష్టస్సర
యూతీరే ప్రభూతధనధాన్యవాన్ ॥౫॥ అయోధ్యానామ నగరీ తత్రాసీల్లోకవిశ్రుతా
మనునా మానవేన్ద్రేణ యా పురీ నిర్మితా స్వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఆయతా దశచ ద్వేచ
యోజనాని మహాపురీ । శ్రీమతీ త్రీణి విస్తీర్ణా సువిభక్తమహాపథా ॥ ౭ ॥ రాజమా
ర్గేణ మహతా సువిభక్తేన శోభితా । ముక్తపుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేన నిత్యశః ॥ ౮ ॥
తాంతు రాజా దశరథో మహారాష్ట్రవివర్ధనః । పురీమావాసయామాస దివం దేవపతి
ర్యథా ॥ ౯ ॥ కవాటతోరణవతీం సువిభక్తాన్తరాపణామ్ । సర్వయన్త్రాయుధవతీము
పేతాం సర్వశిల్పిభిః ॥ ౧౦॥ సూతమాగధసమ్బాధాం శ్రీమతీమతులప్రభామ్। ఉచ్చా
ట్టాలధ్వజవతీం శతఘ్నీశతసఙ్కులామ్ ॥ ౧౧ ॥ వధూనాటకసఙ్ఘైశ్చ సంయుక్తాం
సర్వతః పురీమ్ । ఉద్యానామ్రవణోపేతాం మహతీం సాలమేఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ దుర్గగ
మ్భీరపరిఘాం దుర్గామన్యైర్దురాసదామ్ । వాజివారణసమ్పూర్ణాం గోభిరుష్ట్రైః ఖ
రైస్తథా ॥ ౧౩ ॥ సామన్తరాజసఙ్ఘైశ్చ బలికర్మభిరావృతామ్ । నానాదేశనివాసైశ్చ
వణిగ్భిరుపశోభితామ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రాసాదై రత్నవికృతైః పర్వతైరుపశోభితామ్। కూటా
గారైశ్చ సమ్పూర్ణామిన్ద్రస్యేవామరావతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ చిత్రామష్టాపదాకారాం వర
నారీగణైర్యుతామ్ । సర్వరత్నసమాకీర్ణాం విమానగృహశోభితామ్ ॥ ౧౬ ॥ గృహ
గాఢామవిచ్ఛిద్రాం సమభూమౌ నివేశితామ్ । శాలితణ్డులసమ్పూర్ణామిక్షుకాణ్డ
రసోదకామ్ ॥ ౧౭ ॥ దున్దుభీభిర్మృదఙ్గైశ్చ వీణాభిః పణవైస్తథా । నాదితాం

ర్త్యష్ఠాం పృథివ్యాం తా మనుత్తమామ్ ॥ ౧౮ ॥ విమానమివ సిద్ధానాం తపసాధిగతందివి । (నకుబేరస్య నేన్ద్రస్య యమస్య వరుణస్య చ ॥ ౧౯ ॥ బ్రహ్మణోపి పురీ రమ్యా స్మృతేవ స్వయంభువః) సునివేశితవేశ్మాన్తాం నరోత్తమసమావృతామ్ ॥ ౨౦ ॥ యేచ బాణైర్నవిధ్యన్తి వివిక్తమపరాపరమ్ । శబ్దవేధ్యంచ వితతం లఘుహస్తా విశారదాః ॥ ౨౧ ॥ సింహవ్యాఘ్రవరాహాణాం మత్తానాం నదతాం వనే । హన్తారో నిశితైశ్శస్త్రైర్బలాద్బాహుబలైరపి ॥ ౨౨ ॥ తాదృశానాం సహస్రైస్తామభిపూర్ణాం మహారథైః । పురీమావాసయామాస రాజా దశరథస్తదా ॥ ౨౩ ॥ తామగ్నిమద్భిర్గుణవద్భిరావృతాం ద్విజోత్తమైర్వేదషడఙ్గపారగైః । సహస్రదైస్సత్యరతైర్మహాత్మభిర్మహర్షికల్పైరృషిభిశ్చ కేవలైః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చమస్సర్గః.

పుర్యాం తస్యామయోధ్యాయాం వేదవిత్సర్వసంగ్రహః । దీర్ఘదర్శీ మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకూణామతిరథో యజ్వా ధర్మరతో వశీ । మహర్షికల్పో రాజర్షిస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ॥ ౨ ॥ బలవాన్నిహతామిత్రో మిత్రవాన్విజితేన్ద్రియః । ధనైశ్చ సఞ్చయైశ్చాన్యైశ్శక్రవైశ్రవణోపమః ॥ ౩ ॥ యథా మనుర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా । తథా దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ ॥ ౪ ॥ తేన సత్యాభిసన్ధేన త్రివర్గమనుతిష్ఠతా । పాలితా సా పురీ శ్రేష్ఠా ఇన్ద్రేణేవామరావతీ ॥ ౫ ॥ తస్మిన్పురవరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః । నరాస్తుష్టా ధనైస్స్వైస్స్వైరలుబ్ధా స్సత్యవాదినః ॥ ౬ ॥ నాల్పసన్నిచయః కశ్చిదాసీత్తస్మిన్పురోత్తమే । కుటుమ్బీ యో హ్యసిద్ధార్థోऽగవాశ్వధనధాన్యవాన్ ॥ ౭ ॥ కామీవా న కదర్యోవా నృశంసః పురుషః క్వచిత్ । ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నావిద్వాన్నచ నాస్తికః ॥ ౮ ॥ సర్వే నరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలా స్సుసంయతాః । ఉదితాశ్శీలవృత్తాభ్యాం మహర్షయ ఇవామలాః ॥ ౯ ॥ నాకుణ్డలీ నామకుటీ నాస్రగ్వీ నాల్పభోగవాన్ । నామృష్టో నానులిప్తాఙ్గో నాసుగన్ధశ్చ విద్యతే ॥ ౧౦ ॥ నామృష్టభోజీ నాదాతా నాప్యనఙ్గదనిష్కధృక్ । నాహస్తాభరణో వాపి దృశ్యతే నాప్యనాత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా నక్షుద్రో వా న తస్కరః । కశ్చిదాసీదయోధ్యాయాం నచ నిర్వృత్తసఙ్కరః ॥ ౧౨ ॥ స్వకర్మనిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేన్ద్రియాః । దానాధ్యయనశీలాశ్చ సంయతాశ్చ ప్రతిగ్రహే ॥ ౧౩ ॥ నాస్తికో నానృతీ వాపి న కశ్చిదబహుశ్రుతః । నాసూయకో నచాశక్తో నావిద్వాన్విద్యతే తదా ॥ ౧౪ ॥ నాషడఙ్గవిదత్రాసీన్నావ్రతో నాసహస్రదః । నదీనః క్షిప్తచిత్తో వా వ్యథితో వాపి కశ్చన ॥ ౧౫ ॥ కశ్చిన్నరో వా నారీ వా నాశ్రీమాన్నాప్యరూపవాన్ । ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నాపి రాజన్యభక్తిమాన్ ॥ ౧౬ ॥ వర్ణేష్వగ్ర్యచతుర్థేషు దేవతాతిథిపూజకాః । కృతజ్ఞాశ్చ వదా

వ్యాశ్చ శూరా విక్రమసంయుతాః ॥ ౧౭ ॥ దీర్ఘాయుషో నరాస్సర్వే ధర్మం సత్యంచ
సంశ్రితాః । సహితాః పుత్రపౌత్రైశ్చ నిత్యం స్త్రీభిః పురోత్తమే ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రం
బ్రహ్మముఖం చాసీద్వైశ్యాః క్షత్రమనువ్రతాః। శూద్రాస్స్వధర్మనిరతా స్త్రీన్వర్ణాను
పచారిణః ॥ ౧౯ ॥ సా తేనేక్ష్వాకునాథేన పురీ సుపరిరక్షితా । యథా పురస్తాన్మనునా
మానవేన్ద్రేణ ధీమతా ॥ ౨౦ ॥ యోధానా మగ్నికల్పానాం పేశలానా మమర్షిణామ్।
సమ్పూర్ణా కృతవిద్యానాం గుహా కేసరిణామివ ॥ ౨౧ ॥ కామ్భోజవిషయే జాతై
ర్బాహ్లీకైశ్చ హయోత్తమైః । వనాయుజైర్నదీజైశ్చ పూర్ణా హరిహయోత్తమైః ॥
౨౨ ॥ విన్ధ్యపర్వతజైర్మత్తైః పూర్ణా హైమవతైరపి । మదాన్వితైరతిబలై ర్మాతం
గైః పర్వతోపమైః ॥ ౨౩ ॥ ఐరావతకులీనైశ్చ మహాపద్మకులైస్తథా । అఞ్జనాదపి
నిష్క్రాన్తై ర్వామనాదపిచ ద్విపైః ॥ ౨౪ ॥ భద్రైర్మన్ద్రై ర్మృగైశ్చైవ భద్రమన్ద్ర
మృగైస్తథా । భద్రమన్ద్రైర్భద్రమృగై ర్మృగమన్ద్రైశ్చ సాపురీ ॥ ౨౫ ॥ నిత్య
మత్తైస్సదా పూర్ణా నాగై రచలసన్నిభైః । సా యోజనే ద్వేచ భూయ స్సత్యనామా
ప్రకాశతే ॥ ౨౬ ॥ యస్యాం దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ । తాం పురీం స మ
హాతేజా రాజా దశరథో మహాన్ ॥ ౨౭ ॥ శశాస శమితామిత్రో నక్షత్రాణీవ చన్ద్రమాః ।
తాం సత్యనామాం దృఢతోరణార్గళాం గృహై ర్విచిత్రై రుపశోభితాం శివామ్ ।
పురీమయోధ్యాం నృసహస్రసఙ్కులాం శశాస వై శక్రసమో మహీపతిః ॥ ౨౮ ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షష్ఠస్సర్గః.

తస్యామాత్యా గుణైరాసన్నిక్ష్వాకోస్సు మహాత్మనః । మన్త్రజ్ఞాశ్చేఙ్గితజ్ఞాశ్చ
నిత్యం ప్రియహితే రతాః ॥ ౧ ॥ అష్టౌ బభూవుర్వీరస్య తస్యామాత్యా యశస్వినః ।
శుచయశ్చానురక్తాశ్చ రాజకృత్యేషు నిత్యశః ॥ ౨ ॥ ధృష్టిర్జయన్తో విజయ స్సిద్ధార్థో
హ్యర్థసాధకః । అశోకో మన్త్రపాలశ్చ సుమన్త్రశ్చాష్టమోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ ఋత్విజౌ
ద్వావభిమతౌ తస్యాస్తామృషిసత్తమౌ । వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మన్త్రిణశ్చ తథాపరే ॥
౪ ॥ విద్యావినీతా హ్రీమన్తః కుశలా నియతేన్ద్రియాః । శ్రీమన్తశ్చ మహాత్మాన
శ్శాస్త్రజ్ఞా దృఢవిక్రమాః ॥ ౫ ॥ కీర్తిమన్తః ప్రణిహితా యథావచనకారిణః । తేజః
క్షమాయశఃప్రాప్తా స్స్మితపూర్వాభిభాషిణః ॥ ౬ ॥ క్రోధాత్కామార్థహేతోర్వా నబ్రూ
యురనృతం వచః । తేషామవిదితం కించిత్స్వేషు నాస్తి పరేషు వా ॥ ౭ ॥ క్రియమాణం
కృతంవాపి చారేణాపి చికీర్షితమ్ । కుశలా వ్యవహారేషు సౌహృదేషు పరీక్షితాః ॥ ౮ ॥
ప్రాప్తకాలంచ తే దణ్డం ధారయేయు స్సుతేష్వపి । కోశసంగ్రహణే యుక్తా బలస్యచ
పరిగ్రహే ॥ ౯ ॥ అహితంచాపి పురుషం నవిహింస్యురదూషకమ్ । వీరాశ్చ నియతో
త్సాహా రాజశాస్త్రమనుష్ఠితాః ॥ ౧౦ ॥ శుచీనాం రక్షితారశ్చ నిత్యం విషయవాసి

మ్ । బ్రహ్మక్షత్ర మహింసన్తస్తే కోశం సమపూరయన్ ॥ ౧౧ ॥ సుతీక్ష్ణదణ్డా
ః సమ్ప్రేక్ష్య పురుషస్య బలాబలమ్ ।శుచీనా మేకబుద్ధీనాం సర్వేషాం సమ్ప్రజానతామ్ ॥
౧౨ ॥ నాసీత్పురే వా రాష్ట్రే వా మృషావాదీ నరః క్వచిత్ । కశ్చిన్న దుష్టస్తత్రాసీ
త్పరదారరతో నరః ॥ ౧౩ ॥ ప్రశాన్తం సర్వమేవాసీ ద్రాష్ట్రం పురవరంచ తత్ ।సువా
ససః సువేషాశ్చ తేచ సర్వే సుశీలినః ॥ ౧౪ ॥ హితార్థం చ నరేన్ద్రస్య జాగ్రతో నయ
చక్షుషా । గురో గుణగృహీతాశ్చ ప్రఖ్యాతాశ్చ పరాక్రమే ॥ ౧౫ ॥ విదేశేష్వపి వి
జ్ఞాతా స్సర్వతో బుద్ధినిశ్చయాత్ ।సన్ధివిగ్రహతత్త్వజ్ఞాః ప్రకృత్యా సమ్పదాన్వితాః॥
౧౬ ॥మన్త్రసంవరణే శక్తాః శ్లక్ష్ణాః సూక్ష్మాసు బుద్ధిషు । నీతిశాస్త్రవిశేషజ్ఞాః సతతం
ప్రియవాదినః॥౧౭॥ఈదృశై స్తైరమాత్యైస్తు రాజా దశరథోఽనఘః॥ఉపపన్నో గుణో
పేతై రన్వశాసద్వసున్ధరామ్ ॥ ౧౮ ॥ అవేక్షమాణ శ్చారేణ ప్రజా ధర్మేణ రఞ్జయన్।
ప్రజానాం పాలనం కుర్వన్నధర్మం పరివర్జయన్ ॥ ౧౯ ॥ విశ్రుత స్త్రిషు లోకేషు వదా
న్య స్సత్యసఙ్గరః । సతత్ర పురుషవ్యాఘ్ర శ్శశాస పృథివీ మిమామ్ ॥ ౨౦ ॥ నాధ్య
గచ్ఛద్విశిష్టం వా తుల్యం వా శత్రుమాత్మనః । మిత్రవా న్నతసామన్తః ప్రతాపహత
కణ్టకః ॥ ౨౧ ॥ స శశాస జగద్రాజా దివం దేవపతిర్యథా ॥ తైర్మన్త్రిభిర్మన్త్రహితే
నియుక్తై ర్వృతోఽనురక్తైః కుశలైః సమర్థైః॥స పార్థివో దీప్తిమవాప యుక్త స్తేజో
మయైర్గోభిరివోదితోఽర్కః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తమస్సర్గః.

తస్య త్వేవం ప్రభావస్య ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః । సుతార్థం తప్యమానస్య
నాసీద్వంశకరస్సుతః ॥ ౧ ॥ చిన్తయానస్య తస్యైవం బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనః । సుతా
ర్థం హయమేధేన కిమర్థం న యజామ్యహమ్ ॥ ౨ ॥ స నిశ్చితాం మతిం కృత్వా యష్ట
వ్యమితి బుద్ధిమాన్ । మన్త్రిభి స్సహ ధర్మాత్మా సర్వైరేవ కృతాత్మభిః ॥ ౩ ॥ తతోఽబ్రవీ
దిదం రాజా సుమన్త్రం మన్త్రిసత్తమమ్ । శీఘ్రమానయ మే సర్వా న్గురూంస్తా
న్సపురోహితాన్ ॥ ౪ ॥ తతస్సుమన్త్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః । సమానయ
త్స తాన్సర్వా న్సమస్తా న్వేదపారగాన్ ॥ ౫ ॥ సుయజ్ఞం వామదేవంచ జాబాలి
మథకాశ్యపమ్ । పురోహితం వసిష్ఠం చ యే చాన్యే ద్విజసత్తమాః ॥ ౬ ॥ తాన్పూజ
యిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా । ఇదం ధర్మార్థసహితం వాక్యం శ్లక్ష్ణమథా
బ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ మమ లాలప్యమానస్య పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖమ్ । తదర్థం హయమే
ధేన యక్ష్యామీతి మతిర్మమ ॥ ౮ ॥ తదహం యష్టుమిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా ।
కథం ప్రాప్స్యామ్యహం కామం బుద్ధిరత్ర విచార్యతామ్ ॥ ౯ ॥ తతస్సాధ్వితి తద్వాక్యం
బ్రాహ్మణాః ప్రత్యపూజయన్ । వసిష్ఠప్రముఖా స్సర్వే పార్థివస్య ముఖేరితమ్ ॥ ౧౦ ॥
ఊచుశ్చ పరమప్రీతా స్సర్వే దశరథం వచః । సమ్భారా స్సమ్భ్రియన్తాం తే తురగశ్చ

విముచ్యతామ్ ॥౧౧॥ సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్। సర్వథా ప్రాప్స్య
సే పుత్రానభిప్రేతాంశ్చ పార్థివ ॥౧౨॥ యస్య తే ధార్మికీ బుద్ధిరియం పుత్రార్థమ
గతా । తతః ప్రీతోభవద్రాజా శ్రుత్వైతద్ద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౩ ॥ అమాత్యాంశ్చా
బ్రవీద్రాజా హర్షపర్యాకులేక్షణః । సమ్భారాస్సమ్భ్రియన్తాం మే గురూణాం వచ
నాదిహ ॥ ౧౪ ॥ సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వస్సోపాధ్యాయో విముచ్యతామ్ । సరయ్వాశ్చో
త్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శాన్తయశ్చాభివర్ధన్తాం యథాకల్పం
యథావిధి । శక్యః ప్రాప్తుమయం యజ్ఞస్సర్వేణాపి మహీక్షితా ॥ ౧౬ ॥ నాపరాధో
భవేత్కష్టో యద్యస్మిన్ క్రతుసత్తమే । ఛిద్రం హి మృగయన్తేత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మ
రాక్షసాః ॥౧౭॥ నిహతస్య చ యజ్ఞస్య సద్యః కర్తా వినశ్యతి । తద్యథా విధిపూర్వం
మే క్రతురేష సమాప్యతే ॥౧౮॥ తథా విధానం క్రియతాం సమర్థాః కరణేష్విహ ।
తథేతి చాబ్రువన్సర్వే మన్త్రిణః ప్రత్యపూజయన్ ॥ ౧౯ ॥ పార్థివేన్ద్రస్య తద్వాక్యం
యథాజ్ఞప్తం నిశమ్య తే । తథా ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞా వర్ధయన్తో నృపోత్తమమ్ ॥ ౨౦
అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వే పునర్జగ్ముర్యథాగతమ్ । విసర్జయిత్వా తాన్విప్రాన్సచివాని
దమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఋత్విగ్భిరుపసన్దిష్టోయం యథావత్క్రతురాప్యతామ్ । తావదా
యంచ భవథ సమర్థాః కరణేష్విహ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా నృపశార్దూల స్సచివాన్సము
పస్థితాన్ । విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః ॥ ౨౩ ॥ తతస్స గత్వా తాః
పత్నీర్నరేన్ద్రో హృదయప్రియాః । ఉవాచ దీక్షాం విశత యక్ష్యేహం సుతకారణాత్
తాసాం తేనాతికాన్తేన వచనేన సువర్చసామ్ । ముఖపద్మాన్యశోభన్త పద్మానీవ హిమా
త్యయే ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే అష్టమస్సర్గః.

ఏతచ్ఛ్రుత్వా రహస్సూతో రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ (శ్రూయతాం యత్పు
రావృత్తం పురాణే చ మయా శ్రుతమ్) ॥ ౧ ॥ ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోయం పురావృత్తో మయా
శ్రుతః (సనత్కుమారో భగవాన్పూర్వం కథితవాన్కథామ్ ॥ ౨ ॥ ఋషీణాం సన్నిధౌ
రాజంస్తవ పుత్రాగమం ప్రతి । కాశ్యపస్య తు పుత్రోస్తి విభణ్డక ఇతి శ్రుతః ॥ ౩
ఋశ్యశృఙ్గ ఇతి ఖ్యాతస్తస్య పుత్రో భవిష్యతి । స వనే నిత్యసంవృద్ధో మునిర్వనచ
స్సదా ॥ ౪ ॥ నాన్యం జానాతి విప్రేన్ద్రో నిత్యం పిత్రనువర్తనాత్ । ద్వైవిధ్యం
బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః ॥ ౫ ॥ లోకేషు ప్రథితం రాజన్విప్రైశ్చ కథి
తం సదా । తస్యైవం వర్తమానస్య కాలస్సమభివర్తత ॥ ౬ ॥ అగ్నిం శుశ్రూష
మాణస్య పితరంచ యశస్వినమ్ । ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు రోమపాదః ప్రతాపవాన్ ॥ ౭
అఙ్గేషు ప్రథితో రాజా భవిష్యతి మహాబలః । తస్య వ్యతిక్రమాద్రాజ్ఞో భవిష్య
తి సుదారుణా ॥ ౮ ॥ అనావృష్టిస్సుఘోరా వై సర్వభూతభయావహా । అనావృష్టౌ

వృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణాఞ్ఛ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమా
త ప్రవక్ష్యతి । భవన్తు శ్రుతధర్మాణో లోకచారిత్రవేదినః ॥ ౧౦ ॥ సమాదిశన్తు
యమం ప్రాయశ్చిత్తం యథా భవేత్ । వక్ష్యన్తి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపార
ః ॥ ౧౧ ॥ విభాణ్డకసుతం రాజన్ సర్వోపాయై రిహానయ । ఆనాయ్య చ మహీపాల
హ్మణం వేదపారగమ్ ॥ ౧౨ ॥ విభాణ్డకసుతం రాజ ఋశ్యశృఙ్గం సుసత్కృతమ్ ।
యచ్ఛ కన్యాం శాన్తాం వై విధినా సుసమాహితః ॥ ౧౩ ॥ తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా
జా చిన్తాం ప్రపద్యతే । కేనోపాయేన వై శక్య ఇహానేతుం స వీర్యవాన్ ॥ ౧౪ ॥
తో రాజా వినిశ్చిత్య సహ మన్త్రిభి రాత్మవాన్ । పురోహిత మమాత్యాంశ్చ తతః
న్యతి సత్కృతాన్ ॥ ౧౫ ॥ తే తు రాజ్ఞో వచ శ్శ్రుత్వా వ్యథితా వినతాననాః ।
చ్ఛేమ ఋషే ర్భీతా అనునేష్యన్తి తం నృపమ్ ॥ ౧౬ ॥ వక్ష్యన్తి చిన్తయిత్వా తే
యాయాంశ్చ తత్క్షమాన్ । ఆనేష్యామో వయం విప్రం న చ దోషో భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥
ఙ్గాధిపేనైవ గణికాభి ర్ఋషేస్సుతః ॥ ఆనీతో వర్షయద్దేవ శ్శాన్తా చాస్మై ప్రదీయతే ॥
శ్యశృఙ్గస్తు జామాతా పుత్రాం స్తవ విధాస్యతి । సనత్కుమారకథిత మేతావద్వ్యాహృ
తం మయా ॥ ౧౯ ॥ అథ హృష్టో దశరథ స్సుమన్త్రం ప్రత్యభాషత । యథర్శ్యశృ
ఙ్గ స్త్వానీతో విస్తరేణ త్వయోచ్యతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే నవమస్సర్గః.

సుమన్త్ర శ్చోదితో రాజ్ఞా ప్రోవాచేదం వచ స్తదా । యథర్శ్యశృఙ్గ స్త్వానీతో
నోపాయేన మన్త్రిభిః ॥ ౧ ॥ తన్మే నిగదత స్సర్వం విస్తరేణ శృణుష్వ హ । రోమ
పాద మువాచేదం సహామాత్యః పురోహితః ॥ ౨ ॥ ఉపాయో నిరపాయోऽయ మస్మాభి
రభిచిన్తితః । ఋశ్యశృఙ్గో వనచర స్తపస్స్వాధ్యాయనే రతః ॥ ౩ ॥ అనభిజ్ఞస్స నారీణాం
విషయాణాం సుఖస్య చ । ఇన్ద్రియార్థై రభిమతై ర్నరచిత్తప్రమాథిభిః ॥ పురమానాయ
యిష్యామః క్షిప్రం చాధ్యవసీయతామ్ । గణికా స్తత్ర గచ్ఛన్తు రూపవత్య స్స్వల
ఙ్కృతాః ॥ ప్రలోభ్య వివిధోపాయై రానేష్య న్తీహ సత్కృతాః । శ్రుత్వా తథేతి
రాజా చ ప్రత్యువాచ పురోహితమ్ ॥ ౬ ॥ పురోహితో మన్త్రిణశ్చ తథా చక్రుశ్చ
తే తదా । వారముఖ్యాశ్చ తచ్ఛ్రుత్వా వనం ప్రవివిశు ర్మహత్ ॥ ౭ ॥ ఆశ్రమస్యావి
దూరేస్మి న్యత్నం కుర్వన్తి దర్శనే । ఋషిపుత్రస్య ధీరస్య నిత్యమాశ్రమవాసినః ॥ ౮ ॥
పితుస్స నిత్యసన్తుష్టో నాతిచక్రామ చాశ్రమాత్ । న తేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం
తపస్వినా ॥ ౯ ॥ స్త్రీ వా పుమాన్వా యచ్చాన్య త్సర్వం నగరరాష్ట్రజమ్ । తతః కదాచి
త్తం దేశ మాజగామ యదృచ్ఛయా ॥ ౧౦ ॥ విభాణ్డకసుత స్తత్ర తాశ్చాపశ్య ద్వరాం
గనాః । తాశ్చిత్రవేషాః ప్రమదా గాయన్త్యో మధురస్వరాః ॥ ౧౧ ॥ ఋషిపుత్రము
[illegible]

వయమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏకస్త్వం విజనే ఘోరే వనే చరసి శంస నః । అస్పృష్టరూపాస్తాస్తేన
కామ్యరూపా వనే స్త్రియః ॥ ౧౩ ॥ హార్దాత్తస్య మతిర్జాతా వ్యాఖ్యాతుం పితరం
స్వకమ్ । పితా విభణ్డకోఽస్మాకం తస్యాహం సుత ఔరసః ॥ ౧౪ ॥ ఋశ్యశృఙ్గ ఇతి
ఖ్యాతం నామ కర్మ చ మే భువి । ఇహాశ్రమపదోఽస్మాకం సమీపే శుభదర్శనాః ॥ ౧౫ ॥
కరిష్యే వోఽత్ర పూజాం వై సర్వేషాం విధిపూర్వకమ్ । ఋషిపుత్రవచశ్శ్రుత్వా సర్వా
సాం మతిరాస వై ॥ ౧౬ ॥ తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ముస్సర్వాశ్చ తేన తాః । ఆగ
తానాం తతః పూజాం ఋషిపుత్రశ్చకార హ ॥ ౧౭ ॥ ఇదమర్ఘ్యమిదం పాద్యమిదం
మూలం ఫలం చ నః । ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం సర్వా ఏవ సముత్సుకాః ॥ ౧౮ ॥
ఋషేర్భీతాశ్చ శీఘ్రం తా గమనాయ మతిం దధుః । అస్మాకమపి ముఖ్యాని ఫలానీమా
ని వై ద్విజ ॥ ౧౯ ॥ గృహాణ ప్రతి భద్రం తే భక్షయస్వ చ మాచిరమ్ । తతస్తాస్తం
సమాలిఙ్గ్య సర్వా హర్షసమన్వితాః ॥ ౨౦ ॥ మోదకాన్ప్రదదుస్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ
వివిధాన్ శుభాన్ । తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్మ మన్యతే ॥ ౨౧ ॥ అనాస్వా
దితపూర్వాణి వనే నిత్యనివాసినా । ఆపృచ్ఛ్య చ తదా విప్రం వ్రతచర్యాం నివేద్య చ ॥
౨౨ ॥ గచ్ఛన్తి స్మాపదేశాత్తా భీతాస్తస్య పితుః స్త్రియః । గతాసు తాసు సర్వాసు
కాశ్యపస్యాత్మజో ద్విజః ॥ ౨౩ ॥ స్నాత్వా జగామ తేజస్వీ తస్య ప్రోభవద్ద్విధా ।
అస్వస్థహృదయశ్చాసీద్దుఃఖాత్ స్మ పరివర్తతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽపరేద్యుస్తం దేశమాజగా
మ స వీర్యవాన్ । (విభణ్డకసుతశ్శ్రీమాన్ మనసా చిన్తయన్ముహుః) ॥ ౨౫ ॥ మనోజ్ఞా
యత్ర తా దృష్టా వారముఖ్యాస్స్వలఙ్కృతాః । దృష్ట్వైవ తాస్తదా విప్రమాయాన్తం
హృష్టమానసాః ॥ ౨౬ ॥ ఉపసృత్య తతస్సర్వాస్తాస్తమూచురిదం వచః । ఏహ్యాశ్ర
మపదం సౌమ్య హ్యస్మాకమితి చాబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ (చిత్రాణ్యత్ర ఫలాని స్యుర్మూలాని చ
ఫలాని చ) । తత్రాప్యేష విధిశ్శ్రీమన్ విశేషేణ భవిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ శ్రుత్వా తు వచనం
తాసాం సర్వాసాం హృదయఙ్గమమ్ । గమనాయ మతిం చక్రే తం చ నిన్యుస్తదా
స్త్రియః ॥ తతశ్చానీయమానే తు విప్రే తస్మిన్మహాత్మని । వవర్ష సహసా దేవో జగత్ప్ర
హ్లాదయంస్తదా ॥ ౩౦ ॥ వర్షేణైవాగతం విప్రం వినయం స్వం నరాధిపః । ప్రత్యు
ద్గమ్య మునిం ప్రహ్వశ్శిరసా చ మహీం గతః ॥ ౩౧ ॥ అర్ఘ్యం చ ప్రదదౌ తస్మై న్యా
యతస్సుసమాహితః । వవ్రే ప్రసాదం విప్రేన్ద్రాన్మా విప్రం మన్యురావిశేత్ ॥ ౩౨ ॥
అన్తఃపురం ప్రవిశ్యాస్మై కన్యాం దత్త్వా యథావిధి । శాన్తాం శాన్తేన మనసా
రాజా హర్షమవాప సః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం స న్యవసత్తత్ర సర్వకామైస్సుపూజితః ।
ఋశ్యశృఙ్గో మహాతేజాశ్శాన్తయా సహ భార్యయా ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే

భూయ ఏవ హి రాజేన్ద్ర శ్శృణు మే వచనం హితమ్ । యథా స దేవప్రవరః కథాయామేవ మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో భవిష్యతి సుధార్మికః । నామ్నా దశరథో నామ శ్రీమాన్ సత్యప్రతిశ్రవః ॥ ౨ ॥ అఙ్గరాజేన సఖ్యఞ్చ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి । కన్యా చాస్య మహాభాగా శాన్తానామ భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ పుత్రస్త్వఙ్గాధిరాజస్య రోమపాద ఇతి శ్రుతః । తం స రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః ॥ ౪ ॥ అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మన్ శాన్తాభర్తా మమ క్రతుమ్ । ఆహరేత త్వయాజ్ఞప్తః సన్తానార్థం కులస్య చ ॥ ౫ ॥ శ్రుత్వా రాజ్ఞోఽథ తద్వాక్యం మనసా స విచిన్త్య చ । ప్రదాస్యతే పుత్రవన్తం శాన్తాభర్తారమాత్మవాన్ ॥ ౬ ॥ ప్రతిగృహ్య చ తం విప్రం స రాజా విగతజ్వరః । ఆహరిష్యతి తం యజ్ఞం ప్రహృష్టేనాన్తరాత్మనా ॥ ౭ ॥ తం చ రాజా దశరథో యశస్కామః కృతాఞ్జలిః । ఋశ్యశృఙ్గం ద్విజశ్రేష్ఠం వరయిష్యతి ధర్మవిత్ ॥ ౮ ॥ (యజ్ఞార్థం ప్రసవార్థం చ స్వర్గార్థం చ నరేశ్వరః । లభతే చ స తం కామం ద్విజముఖ్యాద్విశామ్పతిః ॥ ౯ ॥ పుత్రాశ్చాస్య భవిష్యన్తి చత్వారోఽమితవిక్రమాః । వంశప్రతిష్ఠానకరాః సర్వభూతేషు విశ్రుతాః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవాన్ కథామ్) సనత్కుమారో భగవాన్ పురా దేవయుగే ప్రభుః ॥ ౧౧ ॥ స త్వం పురుషశార్దూల తమానయ సుసత్కృతమ్ । స్వయమేవ మహారాజ గత్వా సబలవాహనః ॥ ౧౨ ॥ సుమన్త్రస్య వచశ్శ్రుత్వా హృష్టో దశరథోఽభవత్ । అనుమాన్య వసిష్ఠం చ సూతవాక్యం నిశమ్య చ ॥ ౧౩ ॥ సాన్తఃపురస్సహామాత్యః ప్రయయౌ యత్ర స ద్విజః । వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్శనైః ॥ ౧౪ ॥ అభిచక్రామ తం దేశం యత్ర వై మునిపుఙ్గవః । ఆసాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం రోమపాదసమీపగమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఋషిపుత్రం దదర్శాథ దీప్యమానమివానలమ్ । తతో రాజా యథాన్యాయ్యం పూజాం చక్రే విశేషతః ॥ ౧౬ ॥ సఖిత్వాత్తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాన్తరాత్మనా । రోమపాదేన చాఖ్యాతమృషిపుత్రాయ ధీమతే ॥ ౧౭ ॥ సఖ్యం సమ్బన్ధకం చైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్ । ఏవం సుసత్కృతస్తేన సహోషిత్వా నరర్షభః ॥ ౧౮ ॥ సప్తాష్టదివసాన్ రాజా రాజానమిదమబ్రవీత్ । శాన్తా తవ సుతా రాజన్ సహభర్త్రా విశాంపతే ॥ మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహదుద్యతమ్ । తథేతి రాజా సంశ్రుత్య గమనం తస్య ధీమతః ॥ ౨౦ ॥ ఉవాచ వచనం విప్రం గచ్ఛ త్వం సహభార్యయా । ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా ॥ ౨౧ ॥ స నృపేణాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహభార్యయా । తావన్యోన్యాఞ్జలిం కృత్వా స్నేహాత్సంశ్లిష్య చోరసా ॥ ౨౨ ॥ ననన్దతుర్దశరథో రోమపాదశ్చ వీర్యవాన్ । తతస్సుహృదమాపృచ్ఛ్య ప్రస్థితో రఘునన్దనః ॥ ౨౩ ॥ పౌరేభ్యః ప్రేషయామాస దూతాన్వై శీఘ్రగామినః । క్రియతాం నగరం సర్వం క్షిప్ర

మేవ స్వలఙ్కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ ధూపితం సిక్తసమ్మృష్టం పతాకాభిరలఙ్కృతం । తతః
ప్రహృష్టాః పౌరాస్తే శ్రుత్వా రాజానమాగతమ్॥౨౫॥ తథా ప్రచక్రుస్తత్సర్వం రాజ్ఞా
యత్ప్రేషితం తదా । (యత్ప్రేషితం వసిష్ఠేన రాజ్ఞా దశరథేనచ॥౨౬॥కృత్వా దూతాన్
ద్విజో రాజ్ఞః ప్రేషయామాస సత్వరమ్।తతో నివేదయామాసుః దూతాస్తస్మై మహా
త్మనే ॥౨౭॥ శ్రుత్వాతు తేషాం వచనం పురస్కృత్య ద్విజేరితమ్) । తత స్స్వలఙ్కృతః
రాజా నగరం ప్రవివేశహ ॥ ౨౮ ॥ శఙ్ఖదున్దుభినిర్ఘోషైః పురస్కృత్య ద్విజర్షభమ్।
తతః ప్రముదితాస్సర్వే దృష్ట్వా తం నాగరా ద్విజమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రవేశ్యమానం సత్కృ
త్య నరేన్ద్రేణేన్ద్రకర్మణా । అన్తఃపురం ప్రవేశ్యైనం పూజాం కృత్వాచ శాస్త్రతః॥౩౦॥
కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనే తస్యోపవాహనాత్ । అన్తఃపురస్త్రియస్సర్వాః శాన్తాం
దృష్ట్వా తథాగతామ్ ॥ ౩౧ ॥ సహభర్త్రా విశాలాక్షీం ప్రీత్యాఽఽనన్దముపాగమన్ ।
పూజ్యమానాచ తాభిస్సా రాజ్ఞాచైవ విశేషతః ॥ ౩౨ ॥ ఉవాస తత్ర సుఖితా కఞ్చి
త్కాలం సహర్త్విజా ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే - ఏకాదశస్సర్గః.

తతః కాలే బహుతిథే కస్మింశ్చిత్సుమనోహరే । వసన్తే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో
యష్టుం మనోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తతః ప్రసాద్య శిరసా తం విప్రం దేవవర్ణినమ్।యజ్ఞాయ
వరయామాస సన్తానార్థం కులస్యవై ॥ ౨ ॥ తథేతిచ స రాజానమువాచచ సుసత్కృ
తః । సమ్భారాస్సమ్భ్రియన్తాం తే తురగశ్చ విముచ్యతామ్ ॥ ౩ ॥ రమణీయ ప్రదే
శేచ యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్ । తతో రాజాబ్రవీద్వాక్యం సుమన్త్రం మన్త్రిసత్త
మమ్ ॥ ౪॥ సుమన్త్రావాహయ క్షిప్రమృత్విజో బ్రహ్మవాదినః । సుయజ్ఞం వామదే
వంచ జాబాలిమథకాశ్యపమ్ ॥ ౫ ॥ పురోహితం వసిష్ఠంచ యేచాన్యే ద్విజసత్తమాః
తతస్సుమన్త్రస్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః ॥ ౬ ॥ సమానయత్సతాన్విప్రాన్సమ
స్తాన్వేదపారగాన్ । తాన్పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా ॥ ౭ ॥ ధర్మా
సహితం యుక్తం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ । మమ లాలప్యమానస్య పుత్రార్థం నాస్తి
వై సుఖమ్ ॥ ౮ ॥ తదర్థం హయమేధేన యక్ష్యామీతి మతిర్మమ । తదహం యష్టు
మిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా ॥ ౯ ॥ ఋషిపుత్రప్రభావేన కామాన్ప్రాప్స్యామి
చాప్యహమ్ । తతస్సాధ్వితి తద్వాక్యం బ్రాహ్మణాః ప్రత్యపూజయన్ ॥౧౦॥ వసిష్ఠప్ర
ముఖాస్సర్వే పార్థివస్య ముఖాచ్చ్యుతమ్ । ఋశ్యశృఙ్గపురోగాశ్చ ప్రత్యూచు
ర్నృపతిం తదా ॥౧౧॥ సమ్భారాస్సమ్భ్రియన్తాం తే తురగశ్చ విముచ్యతామ్ । సర
య్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్॥ ౧౨ ॥సర్వథా ప్రాప్స్యసే పుత్రాం
శ్చతురోఽమితవిక్రమాన్ । యస్య తే ధార్మికీ బుద్ధిరియం పుత్రార్థమాగతా॥ ౧౩॥

సం శుభాకరమ్ ॥ ౧౪ ॥ సమ్భారా స్సమ్భ్రియన్తాం మే గురూణాం వచనాదిహ। సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వ స్సోపాధ్యాయో విముచ్యతామ్ ॥ ౧౫ ॥ సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్। శాన్తయశ్చాభివర్ధన్తాం యథాకల్పం యథావిధి॥౧౬॥ శక్యః ప్రాప్తుమయం యజ్ఞః సర్వేణాపి మహీక్షితా।నాపరాధో భవేత్కష్టో యద్యస్మిన్క్రతుసత్తమే ॥ ౧౭ ॥ ఛిద్రంహి మృగయన్తేఽత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః। విహతస్యచ యజ్ఞస్య సద్యః కర్తా వినశ్యతి॥౧౮॥తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రతురేష సమాప్యతే। తథా విధానం క్రియతాం సమర్థాః కరణేష్విహ ॥ ౧౯ ॥ తథేతిచ తతస్సర్వే మన్త్రిణః ప్రత్యపూజయన్। పార్థివేన్ద్రస్య తద్వాక్యం యథాజ్ఞప్తమకుర్వత ॥ ౨౦ ॥ తతో ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞమస్తువన్పార్థివర్షభమ్। అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వే పునర్జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౨౧ ॥ గతేష్వథ ద్విజాగ్ర్యేషు మన్త్రిణస్తాన్నరాధిపః। విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్వాదశస్సర్గః.

పునః ప్రాప్తే వసన్తేతు పూర్ణస్సంవత్సరోఽభవత్। ప్రసవార్థం గతో యష్టుం హయమేధేన వీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ అభివాద్య వసిష్ఠంచ న్యాయతః ప్రతిపూజ్యచ।అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమమ్ ॥ ౨॥ యజ్ఞో మే క్రియతాం బ్రహ్మన్యథోక్తం మునిపుఙ్గవ। యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాఙ్గేషు విధీయతామ్ ॥ ౩ ॥ భవాన్స్నిగ్ధస్సుహృన్మహ్యం గురుశ్చ పరమో భవాన్। వోఢవ్యో భవతా చైవ భారో యజ్ఞస్య చోద్యతః ॥ ౪ ॥ తథేతిచ స రాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్తమః। కరిష్యే సర్వమేవైతద్భవతా యత్సమర్థితమ్ ॥ ౫ ॥ తతోఽబ్రవీద్ద్విజాన్వృద్ధాన్యజ్ఞకర్మసునిష్ఠితాన్। స్థాపత్యే నిష్ఠితాంశ్చైవ వృద్ధాన్పరమధార్మికాన్ ॥ ౬ ॥ కర్మాన్తికాన్శిల్పకరాన్వర్ధకీన్ఖనకానపి। గణకాన్శిల్పినశ్చైవ తథైవ నటనర్తకాన్ ॥ ౭ ॥ తథా శుచీన్శాస్త్రవిదః పురుషాన్సుబహుశ్రుతాన్। యజ్ఞకర్మ సమీహన్తాం భవన్తో రాజశాసనాత్ ॥ ౮ ॥ ఇష్టకా బహుసాహస్రీ శీఘ్రమానీయతామితి। ఉపకార్యాః క్రియన్తాంచ రాజ్ఞాం బహుగుణాన్వితాః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణావసథాశ్చైవ కర్తవ్యాశ్శతశశ్శుభాః। భక్ష్యాన్నపానైర్బహుభిస్సముపేతాస్సునిష్ఠితాః ॥ ౧౦ ॥ తథా పౌరజనస్యాపి కర్తవ్యా బహువిస్తరాః। ఆవాసా బహుభక్ష్యా వై సర్వకామైరుపస్థితాః ॥ ౧౧ ॥ తథా జానపదస్యాపి జనస్య బహుశోభనమ్। దాతవ్యమన్నం సత్కృత్య నతు లీలయా ॥ ౧౨ ॥ సర్వవర్ణా యథా పూజాం ప్రాప్నువన్తి సుసత్కృతాః। నచావజ్ఞా ప్రయోక్తవ్యా కామక్రోధవశాదపి ॥ ౧౩ ॥(యజ్ఞకర్మసు యే వ్యగ్రాః పురుషాశ్శిల్పినస్తథా। తేషామపి విశేషేణ పూజా కార్యా యథాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేచ స్యుస్సమ్భృతాస్సర్వే వసుభిర్భోజనేనచ [illegible]

తం నకించిత్పరిహీయతే ॥ ౧౫ ॥ తథా భవన్తః కుర్వన్తు ప్రీతిస్నిగ్ధేన చేతసా । తత
స్సర్వే సమాగమ్య వసిష్ఠమిద మబ్రువన్ ॥ ౧౬ ॥ యథోక్తం యత్సువిహితం నకిం
త్పరిహీయతే। యథోక్తం తత్కరిష్యామో నకించిత్పరిహాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ తతస్సుమన్త్ర
మాహూయ వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్। నిమన్త్రయస్వ నృపతీన్పృథివ్యాం యేచ ధార్మి
కాః ॥ ౧౮ ॥ బ్రాహ్మణాన్క్షత్రియాన్వైశ్యాన్ శూద్రాంశ్చైవ సహస్రశః । సమా
యస్వ సత్కృత్య సర్వదేశేషు మానవాన్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాధిపతిం శూరం జనకం సత్య
విక్రమమ్ । నిష్ఠితం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు నిష్ఠితమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమానయ మహా
భాగం స్వయమేవ సుసత్కృతమ్ । పూర్వసమ్బన్ధినం జ్ఞాత్వా తతః పూర్వం బ్రవీమి తే
తథా కాశీపతిం స్నిగ్ధం సతతం ప్రియవాదినమ్ । వయస్యం రాజసింహస్య స్వయమేవా
నయస్వహ ॥ ౨౨ ॥ తథా కేకయరాజానం వృద్ధం పరమధార్మికమ్ । శ్వశురం రాజ
సింహస్య సపుత్రం త్వమిహానయ ॥ ౨౩ ॥ అఙ్గేశ్వరం మహాభాగం రోమపాదం సుస
త్కృతమ్ । వయస్యం రాజసింహస్య తమానయ యశస్వినమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాచీనా
న్సిన్ధుసౌవీరాన్సౌరాష్ట్రేయాంశ్చ పార్థివాన్ । దాక్షిణాత్యా న్నరేన్ద్రాంశ్చ సమస్తా
నానయస్వహ ॥ ౨౫ ॥ సన్తి స్నిగ్ధాశ్చ యేచాన్యే రాజానః పృథివీతలే । తానానయ
యథాక్షిప్రం సానుగాన్సహబాన్ధవాన్ ॥ ౨౬ ॥ వసిష్ఠ వాక్యం తచ్ఛ్రుత్వా సుమన్త్ర
స్త్వరిత స్తదా । వ్యాదిశత్పురుషాం స్తత్ర రాజ్ఞామానయనే శుభాన్ ॥ ౨౭ ॥ స్వయ
మేవహి ధర్మాత్మా ప్రయయౌ మునిశాసనాత్ । సుమన్త్ర స్త్వరితో భూత్వా సమా
నేతుం మహీక్షితః ॥ ౨౮ ॥ తేచ కర్మాన్తికా స్సర్వే వసిష్ఠాయచ ధీమతే । సర్వం ని
వేదయన్తిస్మ యజ్ఞే యదుపకల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః ప్రీతో ద్విజశ్రేష్ఠ స్తాన్సర్వా నిదమ
బ్రవీత్ । అవజ్ఞయా నదాతవ్యం కస్యచి ల్లీలయాపి వా ॥ ౩౦ ॥ (అవజ్ఞయా కృతం
హన్యా ద్దాతారం నాత్ర సంశయః) తతః కైశ్చి దహోరాత్రై రుపయాతా మహీ
క్షితః ॥ ౩౧ ॥ బహూని రత్నాన్యాదాయ రాజ్ఞో దశరథస్య వై । తతో వసిష్ఠ స్సు
ప్రీతో రాజాన మిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ ఉపయాతా నరవ్యాఘ్ర రాజాన స్తవశా
నాత్ । మయా తే సత్కృతా స్సర్వే యథార్హం రాజసత్తమ ॥ ౩౩ ॥ యజ్ఞీయం
కృతం రాజన్ పురుషై స్సుసమాహితైః ॥ నిర్యాతుచ భవాన్యష్టుం యజ్ఞాయతన మన్తి
కాత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వకామై రుపహృతై రుపేతం వై సమన్తతః । ద్రష్టు మర్హసి రాజే
న్ద్ర మనసేవ వినిర్మితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తదా వసిష్ఠవచనా దృశ్యశృఙ్గస్య చోభయోః
శుభే దివసనక్షత్రే నిర్యాతో జగతీపతిః ॥ ౩౬ ॥ తతో వసిష్ఠప్రముఖా స్సర్వఏవ ద్విజో
త్తమాః । ఋశ్యశృఙ్గం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభం స్తదా ॥ ౩౭ ॥ యజ్ఞవాటగతా

అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ప్రాప్తే తురంగమే । సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే
రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత ॥ ౧ ॥ ఋశ్యశృఙ్గం పురస్కృత్య కర్మ చక్రుర్ద్విజర్షభాః ।
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః ॥ ౨ ॥ కర్మ కుర్వన్తి విధివ ద్యాజకా
వేదపారగాః । యథావిధి యథాన్యాయం పరిక్రామన్తి శాస్త్రతః ॥ ౩ ॥ ప్రవర్గ్యం
శాస్త్రతః కృత్వా తథైవోపసదం ద్విజాః । చక్రుశ్చ విధివత్సర్వమధికం కర్మ శాస్త్రతః ॥
అభిపూజ్య తతో హృష్టాః సర్వే చక్రుర్యథావిధి । ప్రాతస్సవనపూర్వాణి కర్మాణి ముని
పుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ ఐన్ద్రశ్చ విధివద్దత్తో రాజా చాభిష్టుతోఽనఘః । మాధ్యన్దినం చ సవ
నం ప్రావర్తత యథాక్రమమ్ ॥ ౬ ॥ తృతీయసవనం చైవ రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః ।
చక్రుస్తే శాస్త్రతో దృష్ట్వా తథా బ్రాహ్మణపుఙ్గవాః ॥ ౭ ॥ న చాహుతమభూత్తత్ర
స్ఖలితం వా న కించన । దృశ్యతే బ్రహ్మవత్సర్వం క్షేమయుక్తం హి చక్రిరే ॥ ౮ ॥ న తే
ష్వహస్సు శ్రాన్తో వా క్షుధితో వాపి దృశ్యతే । నావిద్వాన్బ్రాహ్మణస్తత్ర నాశతానుచ
రస్తథా ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణా భుంజతే నిత్యం నాథవన్తశ్చ భుంజతే । తాపసా భుంజతే
చాపి శ్రమణా అపి భుంజతే ॥ ౧౦ ॥ వృద్ధాశ్చ వ్యాధితాశ్చైవ స్త్రియో బాలాస్తథై
వ । అనిశం భుంజమానానాం న తృప్తిరుపలభ్యతే ॥ ౧౧ ॥ దీయతాం దీయతామన్నం
వాసాంసి వివిధాని చ । ఇతి సంచోదితాస్తత్ర తథా చక్రురనేకశః ॥ ౧౨ ॥ అన్నకూ
టాశ్చ బహవో దృశ్యన్తే పర్వతోపమాః । దివసే దివసే తత్ర సిద్ధస్య విధివత్తదా ॥ ౧౩ ॥
నానాదేశాదనుప్రాప్తాః పురుషాః స్త్రీగణాస్తథా । అన్నపానైస్సువిహితాస్తస్మిన్యజ్ఞే
మహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ అన్నం హి విధివత్స్వాదు ప్రశంసన్తి ద్విజర్షభాః । అహో తృ
ప్తాః స్మ భద్రం తే ఇతి శుశ్రావ రాఘవః ॥ ౧౫ ॥ స్వలంకృతాశ్చ పురుషా బ్రాహ్మణా
న్పర్యవేషయన్ । ఉపాసతే చ తానన్యే సుమృష్టమణికుణ్డలాః ॥ ౧౬ ॥ కర్మాన్తరే తదా
విప్రా హేతువాదాన్బహూనపి । ప్రాహుస్స్మ వాగ్మినో ధీరాః పరస్పరజిగీషయా ॥
దివసే దివసే తత్ర సంస్తరే కుశలా ద్విజాః । సర్వకర్మాణి చక్రుస్తే యథాశాస్త్రం ప్రచో
దితాః ॥ ౧౮ ॥ నాషడఙ్గవిదత్రాసీన్నావ్రతో నాబహుశ్రుతః । సదస్యస్తస్య వై
యజ్ఞే నావాదకుశలో ద్విజః ॥ ౧౯ ॥ ప్రాప్తే యూపోచ్ఛ్రయే తస్మిన్షడ్బైల్వాః ఖాది
రాస్తథా । తావన్తో బిల్వసహితాః పర్ణినశ్చ తథాపరే ॥ ౨౦ ॥ శ్లేష్మాతకమయ
స్త్వేకో దేవదారుమయస్తథా । ద్వావేవ తత్ర విహితౌ బాహువ్యస్తపరిగ్రహౌ ॥
కారితాస్సర్వ ఏవైతే శాస్త్రజ్ఞైర్యజ్ఞకోవిదైః । శోభార్థం తస్య యజ్ఞస్య కాఞ్చనాల
ఙ్కృతాభవన్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకవింశతియూపాస్త ఏకవింశత్యరత్నయః । వాసోభిరేకవిం
శద్భిరేకైకం సమలంకృతాః ॥ ౨౩ ॥ విన్యస్తా విధివత్సర్వే శిల్పిభిస్సుకృతా దృఢాః ।
[illegible] ॥ ౨౪ ॥ [illegible]

గ్గన్ధైశ్చ భూషితాః । సప్తర్షయో దీప్తిమన్తో విరాజన్తే యథావిధి ॥ ౨౫ ॥ ఇష్టకాశ్చ యథాన్యాయ్యం కారితాశ్చ ప్రమాణతః । చితోఽగ్ని ర్బ్రాహ్మణై స్తత్ర కుశలై శ్శిల్పకర్మణి ॥ ౨౬ ॥ స చిత్యో రాజసింహస్య సంచితః కుశలై ర్ద్విజైః । గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణోఽష్టాదశాత్మకః ॥ ౨౭ ॥ నియుక్తా స్తత్ర పశవ స్తత్తదుద్దిశ్య దైవతమ్ । ఉరగాః పక్షిణశ్చైవ యథాశాస్త్రం ప్రచోదితాః ॥ ౨౮ ॥ శామిత్రే తు హయ స్తత్ర తథా జలచరాశ్చ యే । ఋత్విగ్భి స్సర్వమేవైత న్నియుక్తం శాస్త్రత స్తదా ॥ ౨౯ ॥ పశూనాం త్రిశతం తత్ర యూపేషు నియతం తదా । అశ్వరత్నోత్తమం చైవ రాజ్ఞో దశరథస్య చ ॥ ౩౦ ॥ (కౌసల్యా తం హయం తత్ర) పరిచర్య సమన్తతః । కృపాణై ర్విశశాసైనం త్రిభిః పరమయా ముదా ॥ ౩౧ ॥ పతత్రిణా తదా సార్ధం సుస్థితేన చ చేతసా । అవసద్రజనీమేకాం కౌసల్యా ధర్మకామ్యయా ॥ ౩౨ ॥ హోతాఽధ్వర్యు స్తథోద్గాతా హయేన సమయోజయన్ । మహిష్యా పరివృత్త్యాథ వావాతాంచ తథాపరామ్ ॥ ౩౩ ॥ పతత్రిణ స్తస్య వపా ముద్ధృత్య నియతేన్ద్రియః । ఋత్విక్పరమసమ్పన్న శ్శ్రపయామాస శాస్త్రతః ॥ ౩౪ ॥ ధూమగన్ధం వపాయాస్తు జిఘ్రతి స్మ నరాధిపః । యథాకాలం యథాన్యాయ్యం నిర్ణుద న్పాప మాత్మనః ॥ ౩౫ ॥ హయస్య యాని చాఙ్గాని తాని సర్వాణి బ్రాహ్మణాః । అగ్నౌ ప్రాస్యన్తి విధివత్సమన్త్రాః షోడశర్త్విజః । ప్లక్షశాఖాసు యజ్ఞానా మన్యేషాం క్రియతే హవిః । అశ్వమేధస్య చైకస్య వైతసో భాగ ఇష్యతే ॥ ౩౭ ॥ త్ర్యహోఽశ్వమేధ స్సంఖ్యాతః కల్పసూత్రేణ బ్రాహ్మణైః । చతుష్టోమమహ స్తస్య ప్రథమం పరికల్పితమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఉక్థ్యం ద్వితీయం సంఖ్యాత మతిరాత్రం తథోత్తరమ్ । కారితా స్తత్ర బహవో విహితా శ్శాస్త్రదర్శనాత్ ॥ ౩౯ ॥ జ్యోతిష్టోమాయుషీ చైవ మతిరాత్రౌ వినిర్మితౌ । అభిజి ద్విశ్వజిచ్చైవ మప్తోర్యామో మహాక్రతుః ॥ ౪౦ ॥ ప్రాచీం హోత్రే దదౌ రాజా దిశం స్వకులవర్ధనః । అధ్వర్యవే ప్రతీచీం తు బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఉద్గాత్రే చ తథోదీచీం దక్షిణైషా వినిర్మితా । అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే స్వయమ్భువిహితే పురా ॥ ౪౨ ॥ క్రతుం సమాప్య తు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః । ఋత్విగ్భ్యో హి దదౌ రాజా ధరాం తాం క్రతువర్ధనః । ఋత్విజ స్త్వబ్రువన్సర్వే రాజానం గతకల్మషమ్ । భవానేవ మహీం కృత్స్నా మేకో రక్షితు మర్హతి ॥ ౪౪ ॥ న భూమ్యా కార్య మస్మాకం న హి శక్తాస్స్మ పాలనే । రతాస్స్వాధ్యాయకరణే వయం నిత్యం హి భూమిప ॥ ౪౫ ॥ నిష్క్రియం కించి దేవేహ ప్రయచ్ఛతు భవానితి । మణిరత్నం సువర్ణం వా గావో యద్వా సముద్యతమ్ ॥ ౪౬ ॥ తత్ప్రయచ్ఛ నరశ్రేష్ఠ ధరణ్యా న ప్రయోజనమ్ । ఏవముక్తో నరపతిః బ్రాహ్మణై ర్వేదపారగైః ॥ ౪౭ ॥ గవాం శతసహస్రాణి దశ తేభ్యో [illegible]

॥ ౪౭ ॥ ఋత్విజస్తు తతస్సర్వే ప్రదదుస్సహితా వసు। ఋశ్యశృఙ్గాయ మునయే వసిష్ఠాయ చ ధీమతే ॥ ౪౮ ॥ తతస్తే న్యాయతః కృత్వా ప్రవిభాగం ద్విజోత్తమాః। ప్రీతమనసస్సర్వే ప్రత్యూచుర్ముదితా భృశమ్ ॥ ౫౦ ॥ తతః ప్రసర్పకేభ్యస్తు హిరణ్యం సుసమాహితః। జామ్బూనదం కోటిసంఖ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ తదా ॥ ౫౧ ॥ దరిద్రాయ ద్విజాయాథ హస్తాభరణముత్తమమ్। కస్మైచిద్యాచమానాయ దదౌ రాఘవనన్దనః ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రీతేషు నృపతిః ద్విజేషు ద్విజవత్సలః। ప్రణామమకరోత్తేషాం హర్షపర్యాకులేక్షణః ॥ ౫౩ ॥ తస్యాశిషోఽథ వివిధా బ్రాహ్మణైస్సముదీరితాః। ఉదారస్య నృవీరస్య ధరణ్యాం ప్రణతస్య చ ॥ ౫౪ ॥ తతః ప్రీతమనా రాజా ప్రాప్య యజ్ఞమనుత్తమమ్। పాపాపహం స్వర్నయనం దుస్తరం పార్థివర్షభైః ॥ ౫౫ ॥ (తతోఽబ్రవీదృశ్యశృఙ్గం రాజా దశరథస్తదా। కులస్య వర్ధనం త్వం తు కర్తుమర్హసి సువ్రత ॥ ౫౬ ॥ తథేతి చ స రాజానమువాచ ద్విజసత్తమః। భవిష్యన్తి సుతా రాజన్ చత్వారస్తే కులోద్వహాః ॥ ౫౭ ॥ (స తస్య వాక్యం మధురం నిశమ్య ప్రణమ్య తస్మై ప్రయతో నరేన్ద్రః। జగామ హర్షం పరమం మహాత్మా తమృశ్యశృఙ్గం పునరప్యువాచ) ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్రామాయణే బాలకాణ్డే చతుర్దశస్సర్గః॥

మేధావీ తు తతో ధ్యాత్వా స కిఞ్చిదిదముత్తరమ్। లబ్ధసంజ్ఞస్తతస్తం తు వేదజ్ఞో నృపమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇష్టిం తేఽహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్। అథర్వశిరసి ప్రోక్తైర్మన్త్రైస్సిద్ధాం విధానతః ॥ ౨ ॥ తతః ప్రాక్రమదిష్టిం తాం పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్। జుహావ చాగ్నౌ తేజస్వీ మన్త్రదృష్టేన కర్మణా ॥ ౩ ॥ తతో దేవాస్సగన్ధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। భాగప్రతిగ్రహార్థం వై సమవేతా యథావిధి ॥ ౪ ॥ తాస్సమేత్య యథాన్యాయం తస్మిన్సదసి దేవతాః। అబ్రువన్ లోకకర్తారం బ్రహ్మాణం వచనం మహత్ ॥ ౫ ॥ (భగవన్ త్వత్ప్రసాదేన రావణో నామ రాక్షసః। సర్వాన్నో బాధతే వీర్యాచ్ఛాసితుం తం న శక్నుమః ॥ ౬ ॥ త్వయా తస్మై వరో దత్తః ప్రీతేన భగవన్పురా। మానయన్తశ్చ తం నిత్యం సర్వం తస్య క్షమామహే ॥ ౭ ॥ ఉద్వేజయతి లోకాంస్త్రీనుచ్ఛ్రితాన్ ద్వేష్టి దుర్మతిః। శక్రం త్రిదశరాజానం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ ఋషీన్యక్షాన్సగన్ధర్వానసురాన్బ్రాహ్మణాంస్తథా। అతిక్రామతి దుర్ధర్షో వరదానేన మోహితః ॥ ౯ ॥ నైనం సూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతి న మారుతః। చలోర్మిమాలీ తం దృష్ట్వా సముద్రోఽపి న కమ్పతే ॥ ౧౦ ॥ తన్మహన్నో భయం తస్మాద్రాక్షసాద్ఘోరదర్శనాత్। వధార్థం తస్య భగవన్నుపాయం కర్తుమర్హసి ॥ ఏవముక్తస్సురైస్సర్వైశ్చిన్తయిత్వా తతోఽబ్రవీత్। హన్తాయం విదితస్తస్య

ధ్యోఽస్మీతి వాగుక్తా తథేత్యుక్తంచ తన్మయా ॥ ౧౩ ॥ నాకీర్తయదవజ్ఞానాత్తద్ర
క్షో మానుషాంస్తదా । తస్మాత్సమానుషాద్వధ్యో మృత్యుర్నాన్యోస్య విద్యతే ।
ఏతచ్ఛ్రుత్వా ప్రియం వాక్యం బ్రహ్మణా సముదాహృతమ్ । దేవామహర్షయస్సర్వే
ప్రహృష్టాశ్చాభవంస్తదా ॥ ౧౪ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణురుపయాతో మహాద్యుతిః
శంఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా జగత్పతిః ॥ ౧౫ ॥ బ్రహ్మణాచ సమాగమ్య తత్ర
తస్థౌ సమాహితః । తమబ్రువన్సురాస్సర్వే సమభిష్టూయ సన్నతాః ॥ ౧౬ ॥ త్వాం
నియోక్ష్యామహే విష్ణో లోకానాం హితకామ్యయా । రాజ్ఞో దశరథస్య త్వమయో
ధ్యాధిపతేః ప్రభోః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షిసమతేజసః । తస్య భార్యా
సు తిసృషు హ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసుచ ॥ ౧౮ ॥ విష్ణో పుత్రత్వమాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం
చతుర్విధమ్ । తత్రత్వం మానుషో భూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకంటకమ్ ॥ ౨౦ ॥ అవధ్యం
దైవతైర్విష్ణో సమరే జహి రావణమ్ । సహి దేవాన్సగన్ధర్వాన్సిద్ధాంశ్చ మునిసత్త
మాన్ ॥ ౨౧ ॥ రాక్షసో రావణో మూర్ఖో వీర్యోత్సేకేన బాధతే । ఋషయశ్చ తత
స్తేన గన్ధర్వాప్సరసస్తథా ॥ ౨౨ ॥ క్రీడన్తో నన్దనవనే రౌద్రేణ కిల హింసితాః । వధార్థం
వయమాయాతాస్తస్య వై మునిభిస్సహ ॥ ౨౩ ॥ సిద్ధగన్ధర్వయక్షాశ్చ తతస్త్వాం
శరణం గతాః । త్వం గతిః పరమా దేవ సర్వేషాం నః పరన్తప ॥ ౨౪ ॥ వధాయ దేవ
శత్రూణాం నృణాం లోకే మనః కురు । ఏవముక్తస్తు దేవేశో విష్ణుస్త్రిదశపుఙ్గవః ॥ ౨౫ ॥
పితామహపురోగాంస్తాన్సర్వలోకనమస్కృతః । అబ్రవీత్త్రిదశాన్సర్వాన్సమేతాన్ధ
ర్మసంహితాన్ ॥ ౨౫ ॥ భయం త్యజత భద్రం వో హితార్థం యుధి రావణమ్ । సపు
త్రపౌత్రం సామాత్యం సమిత్రజ్ఞాతిబాన్ధవమ్ ॥ ౨౬ ॥ హత్వా క్రూరం దురాత్మానం
దేవర్షీణాం భయావహమ్ । దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ ॥ ౨౭ ॥ వత్స్యామి
మానుషే లోకే పాలయన్పృథివీమిమామ్ । ఏవం దత్త్వా వరం దేవో దేవానాం
విష్ణురాత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ మానుషే చిన్తయామాస జన్మభూమిమథాత్మనః । తతః
పద్మపలాశాక్షః కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్ ॥ ౩౦ ॥ పితరం రోచయామాస తదా
దశరథం నృపమ్ । తతో దేవాస్సగన్ధర్వాస్సరుద్రాస్సాప్సరోగణాః ॥ ౩౧ ॥ స్తుతిభి
ర్దివ్యరూపాభిస్తుష్టువుర్మధుసూదనమ్ ॥ తముద్ధతం రావణముగ్రతేజసం ప్రవృద్ధ
దర్పం త్రిదశేశ్వరద్విషమ్ । విరావణం సాధుతపస్వికంటకం తపస్వినాముద్ధర తం భయా
వహమ్ ॥ ౩౨ ॥ తమేవ హత్వా సబలం సబాన్ధవం విరావిణం రావణమగ్ర్యపౌరుషమ్ ।
స్వర్లోకమాగచ్ఛ గతజ్వరశ్చిరం సురేన్ద్రగుప్తం గతదోషకల్మషమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి
శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చదశస్సర్గః.

తతో నారాయణో విష్ణుర్నియుక్తస్సురసత్తమైః । జానన్నపి సురానేవం
శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఉపాయః కో వధే తస్య రావణస్య దురాత్మనః । య
మహం తం సమాస్థాయ నిహన్యామృషికణ్టకమ్ ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వే
ప్రత్యూచుర్విష్ణుమవ్యయమ్ । మానుషీం తనుమాస్థాయ రావణం జహి సంయుగే ॥
౩ తేపే తపస్తీవ్రం దీర్ఘకాలమరిన్దమ । యేన తుష్టోఽభవద్బ్రహ్మా లోకకృ
ల్లోకపూర్వజః ॥ ౪ ॥ సంతుష్టః ప్రదదౌ తస్మై రాక్షసాయ వరం ప్రభుః । నానావిధేభ్యో
భూతేభ్యో భయం నాన్యత్ర మానుషాత్ ॥ ౫ ॥ అవజ్ఞాతాః పురా తేన వరదానేన
మానవాః । ఏవం పితామహాత్తస్మాద్వరం ప్రాప్య స దర్పితః ॥ ౬ ॥ ఉత్సాదయతి
లోకాంస్త్రీన్ స్త్రియశ్చాప్యపకర్షతి । తస్మాత్తస్య వధో దృష్టో మానుషేభ్యః పరన్తప ॥
౭ ॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా సురాణాం విష్ణురాత్మవాన్ । పితరం రోచయామాస తదా
దశరథం నృపమ్ ॥ ౮ ॥ స చాప్యపుత్రో నృపతిస్తస్మిన్కాలే మహాద్యుతిః । అయజ
త్పుత్రియామిష్టిం పుత్రేప్సురరిసూదనః ॥ ౯ ॥ స కృత్వా నిశ్చయం విష్ణురామన్త్ర్య చ
పితామహమ్ । అన్తర్ధానం గతో దేవైః పూజ్యమానో మహర్షిభిః ॥ ౧౦ ॥ తతో వై
యజమానస్య పావకాదతులప్రభమ్ । ప్రాదుర్భూతం మహద్భూతం మహావీర్యం
మహాబలమ్ ॥ ౧౧ ॥ కృష్ణం రక్తామ్బరధరం రక్తాస్యం దున్దుభిస్వనమ్ । స్నిగ్ధహర్యక్షత
నుజశ్మశ్రుప్రవరమూర్ధజమ్ ॥ ౧౨ ॥ శుభలక్షణసమ్పన్నం దివ్యాభరణభూషితమ్ ।
శైలశృఙ్గసముత్సేధం దృప్తశార్దూలవిక్రమమ్ ॥ ౧౩ ॥ దివాకరసమాకారం దీప్తా
నలశిఖోపమమ్ । (మహాదంష్ట్రం గతాహాసం గోపతిశ్లిష్టకర్ణకమ్ ॥ ౧౪ ॥ మహాభు
జం మహాగాత్రం నగ్నసర్వమహోభితమ్ । [illegible] రాజతా ॥
[illegible] తైస్త్ర [illegible] సమశోభితమ్ జ్వలన్నివ తేజోభిస్సమన్వితచక్రియా ॥
[illegible] దుర్వాసమద్యై [illegible] యుత్) । తప్తజామ్బూనదమయీం
రాజతాన్తపరిచ్ఛదామ్ ॥ ౧౬ ॥ దివ్యపాయససమ్పూర్ణాం పాత్రీం పత్నీమివ ప్రియామ్ ।
ప్రగృహ్య విపులాం దోర్భ్యాం స్వయం మాయామయీమివ ॥ ౧౭ ॥ సమవేక్ష్యా
బ్రవీద్వాక్యమిదం దశరథం నృపమ్ । ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మామిహాభ్యాగతం
న ॥ ౧౮ ॥ తతః పరం తదా రాజా ప్రత్యువాచ కృతాఞ్జలిః । భగవన్స్వాగతం
స్తు కిమహం కరవాణి తే ॥ ౧౯ ॥ అథో పునరిదం వాక్యం ప్రాజాపత్యో నరోఽబ్రవీత్ ।
అర్చయతా దేవా నద్య ప్రాప్తమిదం త్వయా ॥ ౨౦ ॥ ఇదం తు నృపశార్దూల
పాయసం దేవనిర్మితమ్ । ప్రజాకరం గృహాణ త్వం ధన్యమారోగ్యవర్ధనమ్ ॥ ౨౧ ॥
భార్యాణామనురూపాణామశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛ వై । తాసు త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాన్య
దర్థం యజసే నృప ॥ ౨౨ ॥ తథేతి నృపతిః ప్రీతశ్శిరసా ప్రతిగృహ్య తామ్ । పాత్రీం

దేవాన్నసమ్పూర్ణాం దేవదత్తాం హిరణ్మయీమ్ ॥ ౨౪ ॥ అభివాద్య చ తద్భూత
మద్భుతం ప్రియదర్శనమ్ । ముదా పరమయా యుక్తశ్చకారాభిప్రదక్షిణమ్ ॥ ౨౫ ॥
తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితమ్ । బభూవ పరమప్రీతః ప్రాప్య విత్తమి
వాధనః ॥ ౨౬ ॥ తత స్తదద్భుత ప్రఖ్యం భూతం పరమభాస్వరమ్ । సంవర్తయిత్వా తత్క
ర్మ తత్రైవాన్తరధీయత ॥ ౨౭ ॥ హర్షరశ్మిభి రుద్యోతం తస్యాన్తఃపుర మాబభౌ ।
శారదస్యాభిరామస్య చన్ద్రస్యేవ నభోంశుభిః ॥ ౨౮ ॥ సోన్తఃపురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యా
మిద మబ్రవీత్ । పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విద మాత్మనః ॥ ౨౯ ॥ కౌస
ల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా । అర్ధాదర్ధం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరా
ధిపః ॥ ౩౦ ॥ కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్ । ప్రదదౌ చావశి
ష్టార్థం పాయసస్యామృతోపమమ్ ॥ ౩౧ ॥ అనుచిన్త్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీ
పతిః । ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్ ॥ ౩౨ ॥ తాస్త్వేతత్పా
యసం ప్రాప్య నరేన్ద్రస్యోత్తమస్త్రియః । సమ్మానం మేనిరే సర్వాః ప్రహర్షోదితచే
తసః ॥ ౩౩ ॥ తతస్తు తాః ప్రాశ్య తదుత్తమస్త్రియో మహీపతే రుత్తమపాయసం
పృథక్ । హుతాశనాదిత్యసమానతేజసో చిరేణ గర్భాన్ప్రతిపేదిరే తదా ॥ ౩౪ ॥ తత
స్తు రాజా ప్రసమీక్ష్య తాః స్త్రియః ప్రరూఢగర్భాః ప్రతిలబ్ధమానసః । బభూవ హృ
ష్టస్త్రిదివే యథా హరిః సురేన్ద్రసిద్ధర్షిగణాభిపూజితః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్రా
కాణ్డే - షోడశస్సర్గః.

పుత్రత్వం తు గతే విష్ణౌ రాజ్ఞస్తస్య మహాత్మనః । ఉవాచ దేవతాః సర్వాః
స్వయమ్భూ ర్భగవానిదమ్ ॥ ౧ ॥ సత్యసన్ధస్య వీరస్య సర్వేషాం నో హితైషిణః
విష్ణోస్సహాయాన్బలినస్సృజధ్వం కామరూపిణః ॥ ౨ ॥ మాయావిదశ్చ శూరాంశ్చ
వాయువేగసమాన్జవే । నయజ్ఞాన్బుద్ధిసమ్పన్నాన్విష్ణుతుల్యపరాక్రమాన్ ॥ ౩
అసంహార్యానుపాయజ్ఞాన్సింహసంహననాన్వితాన్ । సర్వాస్త్రగుణసమ్పన్నానమృ
తప్రాశనానివ ॥ ౪ ॥ అప్సరస్సు చ ముఖ్యాసు గన్ధర్వీణాం తనూషు చ । యక్షపన్నగ
కన్యాసు ఋక్షీవిద్యాధరీషు చ ॥ ౫ ॥ కిన్నరీణాం చ గాత్రేషు వానరీణాం తనూషు చ
సృజధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాంస్తుల్యపరాక్రమాన్ ॥ ౬ ॥ పూర్వమేవ మయా సృష్టో
జామ్బవానృక్షపుఙ్గవః । జృమ్భమాణస్య సహసా మమ వక్త్రా దజాయత ॥ ౭ ॥
తథోక్తా భగవతా తత్ప్రతిశ్రుత్య శాసనమ్ । జనయామాసు రేవం తే పుత్రాన్వాన
రూపిణః ॥ ౮ ॥ ఋషయశ్చ మహాత్మానః సిద్ధవిద్యాధరోరగాః । చారణాశ్చ సుతాన్వీ
రాన్ససృజు ర్వనచారిణః ॥ వానరేన్ద్రం మహేన్ద్రాభ మిన్ద్రో వాలిన మూర్జితమ్

...హాహరిమ్ ॥ ౧౦ ॥ సర్వవానరముఖ్యానాం బుద్ధిమన్తమనుత్తమమ్ । ధనదస్య సుతః
శ్రీమాన్వానరో గన్ధమాదనః ॥ ౧౧ ॥ విశ్వకర్మా త్వజనయన్నలం నామ మహాక
పిమ్ । పావకస్య సుతశ్శ్రీమాన్నీలోఽగ్నిసదృశప్రభః ॥ ౧౨ ॥ తేజసా యశసా వీర్యా
దత్యరిచ్యత వానరాన్ । రూపద్రవిణసమ్పన్నావశ్వినౌ రూపసమ్మతౌ ॥ ౧౩ ॥ మైన్దం చ
ద్వివిదం చైవ జనయామాసతుః స్వయమ్ । వరుణో జనయామాస సుషేణం నామ
వానరమ్ ॥ ౧౪ ॥ శరభం జనయామాస పర్జన్యస్తు మహాబలమ్ । మారుతస్యాత్మజ
శ్శ్రీమాన్హనూమాన్నామ వానరః ॥ ౧౫ ॥ వజ్రసంహననోపేతో వైనతేయసమో
జవే । సర్వవానరముఖ్యేషు బుద్ధిమాన్బలవానపి ॥ ౧౬ ॥ తే సృష్టా బహుసాహస్రా
దశగ్రీవవధే రతాః । అప్రమేయబలా వీరా విక్రాన్తాః కామరూపిణః ॥ ౧౭ ॥ తే గజా
చలసంకాశా వపుష్మన్తో మహాబలాః । ఋక్షవానరగోపుచ్ఛాః క్షిప్రమేవాభిజజ్ఞిరే ॥
యస్య దేవస్య యద్రూపం వేషో యశ్చ పరాక్రమః । అజాయత సమం తేన తస్య తస్య
సుతః పృథక్ ॥ ౧౯ ॥ గోలాఙ్గూలీషు చోత్పన్నాః కేచిత్సమ్మతవిక్రమాః । ఋక్షీషు చ
తథా జాతా వానరాః కిన్నరీషు చ ॥ ౨౦ ॥ దేవా మహర్షిగన్ధర్వాస్తార్క్ష్యా యక్షా యశ
స్వినః । నాగాః కిమ్పురుషాశ్చైవ సిద్ధవిద్యాధరోరగాః ॥ ౨౧ ॥ బహవో జనయా
మాసుర్హృష్టాస్తత్ర సహస్రశః । వానరాన్సుమహాకాయాన్సర్వాన్వై వనచా
రిణః ॥ ౨౨ ॥ అప్సరస్సు చ ముఖ్యాసు తథా విద్యాధరీషు చ । నాగకన్యాసు చ తథా
గన్ధర్వీణాం తనూషు చ ॥ ౨౩ ॥ కామరూపబలోపేతా యథాకామవిచారిణః । సింహ
శార్దూలసదృశా దర్పేణ చ బలేన చ ॥ ౨౪ ॥ శిలాప్రహరణాస్సర్వే సర్వే పాదపయో
ధినః । నఖదంష్ట్రాయుధాస్సర్వే సర్వే సర్వాస్త్రకోవిదాః ॥ ౨౫ ॥ విచాలయేయు
శ్శైలేన్ద్రాన్భేదయేయుః స్థిరాన్ద్రుమాన్ । క్షోభయేయుశ్చ వేగేన సముద్రం సరి
తాం పతిమ్ ॥ ౨౬ ॥ దారయేయుః క్షితిం పద్భ్యామాప్లవేయుర్మహార్ణవమ్ । నభస్స్థలం
విశేయుశ్చ గృహ్ణీయురపి తోయదాన్ ॥ ౨౭ ॥ గృహ్ణీయురపి మాతఙ్గాన్మత్తాన్ప్రవ్ర
జతో వనే । నర్దమానాశ్చ నాదేన పాతయేయుర్విహంగమాన్ ॥ ౨౮ ॥ ఈదృశానాం
ప్రసూతాని హరీణాం కామరూపిణామ్ । శతం శతసహస్రాణి యూథపానాం మహా
త్మనామ్ ॥ ౨౯ ॥ తే ప్రధానేషు యూథేషు హరీణాం హరియూథపాః । బభూవుర్యూథ
పశ్రేష్ఠా వీరాంశ్చాజనయన్హరీన్ ॥ ౩౦ ॥ అన్యే ఋక్షవతః ప్రస్థానుపతస్థుస్సహ
స్రశః । అన్యే నానావిధాన్ శైలాన్కాననాని చ భేజిరే ॥ ౩౧ ॥ సూర్యపుత్రం చ
సుగ్రీవం శక్రపుత్రం చ వాలినమ్ । భ్రాతరావుపతస్థుస్తే సర్వ ఏవ హరీశ్వరాః ॥ ౩౨ ॥
నలం నీలం హనూమన్తమన్యాంశ్చ హరియూథపాన్ । తే తార్క్ష్యవేగసమ్పన్నాస్సర్వే
[illegible] ॥ ౩౩ ॥ [illegible] సింహవ్యాఘ్రమహోరగాన్ ।

తాంశ్చసర్వాన్మహాబాహుర్వాలీ విపులవిక్రమః ॥ ౩౪ ॥ జుగోప భుజవీర్యేణ ఋక్ష
గోపుచ్ఛవానరాన్ । తైరియం పృథివీ శూరైః సపర్వతవనార్ణవా ॥ ౩౫ ॥ కీర్ణా
వివిధసంస్థానై ర్నానావ్యంజనలక్షణైః ॥ తై ర్మేఘబృందాచలకూటకల్పై ర్మహా
బలై ర్వానరయూథపాలైః । బభూవ భూ ర్భీమశరీరరూపైః సమావృతా రామసహా
యహేతోః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తదశస్సర్గః.

నిర్వృత్తేతు క్రతౌ తస్మిన్హయమేధే మహాత్మనః । ప్రతిగృహ్యామరా భాగా
న్ప్రతిజగ్ము ర్యథాగతమ్ ॥ ౧ ॥ సమాప్తదీక్షానియమః పత్నీగణసమన్వితః । ప్రవి
వేశ పురీం రాజా సభృత్యబలవాహనః ॥ ౨ ॥ యథార్హం పూజితా స్తేన రాజ్ఞా వై
పృథివీశ్వరాః । ముదితాః ప్రయయు ర్దేశా న్ప్రణమ్య మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రీమతాం
గచ్ఛతాం తేషాం స్వపురాణి పురాత్తతః ।బలాని రాజ్ఞాం శుభ్రాణి ప్రహృష్టాని చకా
శిరే ॥ ౪ ॥ గతేషు పృథివీశేషు రాజా దశరథ స్తదా । ప్రవివేశ పురీం శ్రీమా న్పుర
స్కృత్య ద్విజోత్తమాన్ ॥ ౫ ॥ శాన్తయా ప్రయయౌ సార్ధం ఋశ్యశృఙ్గస్సుపూ
జితః । అన్వీయమానో రాజ్ఞాఽథ సానుయాత్రేణ ధీమతా ॥ ౬ ॥ ఏవం విసృజ్య తా
న్సర్వా న్రాజా సమ్పూర్ణమానసః । ఉవాస సుఖిత స్తత్ర పుత్రోత్పత్తిం విచిన్తయన్

అథ శ్రీరామావతారః.

తతో యజ్ఞే సమాప్తేతు ఋతూనాం షట్సమత్యయుః । తతశ్చ ద్వాదశే మాసే
చైత్రే నావమికే తిథౌ ॥ ౮ ॥ నక్షత్రే ఽదితిదైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పఞ్చసు । గ్రహే
షు కర్కటే లగ్నే వాక్పతావిన్దునాసహ ॥ ౯ ॥ ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోక
నమస్కృతమ్ । కౌసల్యాఽజనయద్రామం సర్వలక్షణసంయుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ విష్ణోరర్ధం
మహాభాగం పుత్రమైక్ష్వాకునన్దనమ్ । కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా ॥౧౧
యథా వరేణ దేవానా మదితి ర్వజ్రపాణినా । భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్య
పరాక్రమః ॥ ౧౨ ॥ సాక్షా ద్విష్ణోశ్చతుర్భాగ స్సర్వైః సముదితో గుణైః । అథ లక్ష్మణ
శత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాజనయత్సుతౌ ॥ ౧౩ ॥వీరౌ సర్వాస్త్ర కుశలౌ విష్ణోరర్ధసమన్వితౌ
పుష్యే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః ॥ ౧౪ ॥ సార్పే జాతౌతు సౌమిత్రీ కులీ
రేఽభ్యుదితే రవౌ । రాజ్ఞః పుత్రా మహాత్మాన శ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్ ॥ ౧౫
గుణవన్తోఽనురూపాశ్చ రుచ్యా ప్రోష్ఠపదోపమాః । జగుః కలంచ గన్ధర్వా ననృతు
శ్చాప్సరోగణాః ॥ ౧౬ ॥ దేవదున్దుభయో నేదుః పుష్పవృష్టిశ్చ ఖాచ్చ్యుతా । ఉత్స
వశ్చ మహానాసీ దయోధ్యాయాం జనాకులః ॥ ౧౭ ॥ రథ్యాశ్చ జనసమ్బాధా నట
నర్తకసఙ్కులాః । గాయనైశ్చ విరావిణ్యో వాదనైశ్చ తథాపరైః ॥ ౧౮ ॥ ప్ర

-ప్తేశః ॥ ౧౯ ॥ అతీత్యైకాదశాహంతు నామకర్మ తథాఽకరోత్ । జ్యేష్ఠం రామం
మహాత్మానం భరతం కైకయీసుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌమిత్రిం లక్ష్మణమితి శత్రుఘ్నమప
రం తథా । వసిష్ఠః పరమప్రీతో నామాని కృతవాంస్తదా ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణాన్భోజ
యామాస పౌరజానపదానపి । అదదాద్బ్రాహ్మణానాంతు రత్నౌఘమమితం బహు ॥
౨౨ ॥ తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్ । తేషాం కేతురివ జ్యేష్ఠో రామో రతి
కరః పితుః ॥ ౨౩ ॥ బభూవ భూయో భూతానాం స్వయమ్భూరివ సమ్మతః । సర్వే
వేదవిదశ్శూరాస్సర్వే లోకహితే రతాః ॥ ౨౪ ॥ సర్వే జ్ఞానోపసమ్పన్నాస్సర్వే
సముదితా గుణైః । తేషామపి మహాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః ॥ ౨౫ ॥ ఇష్ట
స్సర్వస్య లోకస్య శశాఙ్క ఇవ నిర్మలః । గజస్కన్ధేఽశ్వపృష్ఠే చ రథచర్యాసు సమ్మ
తః ॥ ౨౬ ॥ ధనుర్వేదే చ నిరతః పితృశుశ్రూషణే రతః । బాల్యాత్ప్రభృతి సుస్నిగ్ధో
లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ॥ ౨౭ ॥ రామస్య లోకరామస్య భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య నిత్యశః ।
సర్వప్రియకరస్తస్య రామస్యాపి శరీరతః ॥ ౨౮ ॥ లక్ష్మణో లక్ష్మిసమ్పన్నో బహిః ప్రా
ణ ఇవాపరః । న చ తేన వినా నిద్రాం లభతే పురుషోత్తమః ॥ ౨౯ ॥ మృష్టమన్న
ముపానీతమశ్నాతి న హి తం వినా । యదా హి హయమారూఢో మృగయాం యాతి
రాఘవః ॥ ౩౦ ॥ అథైనం పృష్ఠతోఽభ్యేతి సధనుః పరిపాలయన్ । భరతస్యాపి శత్రు
ఘ్నో లక్ష్మణావరజో హి సః ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణైః ప్రియతరో నిత్యం తస్య చాసీత్తథా
ప్రియః । స చతుర్భిర్మహాభాగైః పుత్రైర్దశరథః ప్రియైః ॥ ౩౨ ॥ బభూవ పరమప్రీతో
దేవైరివ పితామహః । తే యదా జ్ఞానసమ్పన్నాస్సర్వే సముదితా గుణైః ॥ ౩౩ ॥
హ్రీమన్తః కీర్తిమన్తశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః । తేషామేవం ప్రభావాణాం సర్వేషాం దీప్త
తేజసామ్ ॥ ౩౪ ॥ పితా దశరథో హృష్టో బ్రహ్మా లోకాధిపో యథా । తే చాపి మనుజ
వ్యాఘ్రా వైదికాధ్యయనే రతాః ॥ ౩౫ ॥ పితృశుశ్రూషణరతా ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితాః ।
అథ రాజా దశరథస్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి ॥ ౩౬ ॥ (చిన్తయామాస ధర్మాత్మా సో
పాధ్యాయస్సబాన్ధవః) తస్య చిన్తయమానస్య మన్త్రిమధ్యే మహాత్మనః ॥ ౩౭ ॥
అభ్యగచ్ఛన్మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । స రాజ్ఞో దర్శనాకాఙ్క్షీ ద్వారా
ధ్యక్షానువాచ హ ॥ ౩౮ ॥ శీఘ్రమాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశికం గాధినస్సుతమ్ ।
తచ్ఛ్రుత్వా వచనం త్రాసాద్రాజ్ఞో వేశ్మ ప్రదుద్రువుః ॥ ౩౯ ॥ సమ్భ్రాన్తమనసస్సర్వే
తేన వాక్యేన చోదితాః । తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్రమృషిం తదా ॥ ౪౦ ॥
ప్రాప్తమావేదయామాసుర్నృపాయైక్ష్వాకవే తదా । తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా
సపురోధాస్సమాహితః ॥ ౪౧ ॥ ప్రత్యుజ్జగామ తం హృష్టో బ్రహ్మాణమివ వాసవః ।
స దృష్ట్వా జ్వలితం దీప్త్యా తాపసం సంశితవ్రతమ్ ॥ ౪౨ ॥ [illegible]

తతోఽర్ఘ్య ముపహారయత్ । స రాజ్ఞః ప్రతిగృహ్యార్ఘ్యం శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా। కుశలం చావ్యయం చైవ పర్యపృచ్ఛన్నరాధిపమ్।పురే కోశే జనపదే బాన్ధవేషు సుహృత్సుచ ॥ ౪౪ ॥ కుశలీ కౌశికో రాజ్ఞః పర్యపృచ్ఛత్సుధార్మికః । అపి తే సన్నతాస్సర్వే సామన్తా రిపవో జితాః॥౪౫॥దైవంచ మానుషం చాపి కర్మ తే సాధ్వనుష్ఠితమ్। వసిష్ఠంచ సమాగమ్య కుశలం మునిపుఙ్గవః ॥ ౪౬ ॥ ఋషీంశ్చాన్యాన్యథా న్యాయం మహాభాగానువాచహ । తే సర్వే హృష్టమనస స్తస్య రాజ్ఞో నివేశనమ్ ॥ ౪౭ ॥ వివిశుః పూజితా స్తత్ర నిషేదుశ్చ యథార్హతః । అథ హృష్టమనా రాజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఉవాచ పరమోదారో హృష్ట స్త మభిపూజయన్ । యథామృతస్య సమ్ప్రాప్తి ర్యథా వర్ష మనూదకే ॥ ౪౯ ॥ యథా సదృశదారేషు పుత్రజన్మాఽప్రజస్యచ। ప్రనష్టస్య యథాలాభో యథాహర్షో మహోదయే॥౫౦॥తథైవాగమనం మన్యే స్వాగతం తే మహామునే।కంచ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః॥ పాత్రభూతోఽసి మే బ్రహ్మ న్దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి ధార్మిక । అద్య మే సఫలం జన్మ జీవితంచ సుజీవితమ్ ॥ ౫౨ ॥ పూర్వం రాజర్షిశబ్దేన తపసా ద్యోతితప్రభః । బ్రహ్మర్షిత్వ మనుప్రాప్తః పూజ్యోఽసి బహుధా మయా ॥ ౫౩ ॥ తదద్భుత మిదం బ్రహ్మన్ పవిత్రం పరమం మమ । శుభక్షేత్రగతశ్చాహం తవ సన్దర్శనాత్ప్రభో ॥ ౫౪ ॥ బ్రూహి యత్ప్రార్థితం తుభ్యం కార్య మాగమనం ప్రతి । ఇచ్ఛామ్యనుగృహీతోఽహం త్వదర్థపరివృద్ధయే ॥ ౫౫ ॥ కార్యస్య న విమర్శంచ గన్తు మర్హసి కౌశిక । కర్తాచాహ మశేషేణ దైవతంహి భవాన్మమ ॥ ౫౬ ॥ మమచాయ మనుప్రాప్తో మహానభ్యుదయో ద్విజ । తవాగమనజః కృత్స్నో ధర్మశ్చానుత్తమో మమ ॥ ౫౭ ॥ ఇతిహృదయసుఖం నిశమ్య వాక్యం శ్రుతిసుఖ మాత్మవతా వినీతము క్తమ్ । ప్రథితగుణయశా గుణై ర్విశిష్టః పరమఋషిః పరమం జగామ హర్షమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే అష్టాదశస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా రాజసింహస్య వాక్య మద్భుతవిస్తరమ్ । హృష్టరోమా మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత॥ ౧॥ సదృశం రాజశార్దూల తవైత ద్భువి నాన్యతః। మహావంశప్రసూతస్య వసిష్ఠవ్యపదేశినః ॥ ౨ ॥ యత్తుమే హృద్గతం వాక్యం తస్య కార్యస్య నిశ్చయమ్ । కురుష్వ రాజశార్దూల భవ సత్యప్రతిశ్రవః ॥ ౩ ॥ అహం నియమ మాతిష్ఠే సిద్ధ్యర్థం పురుషర్షభ । తస్య విఘ్నకరౌ ద్వౌతు రాక్షసౌ కామరూపిణౌ ॥ ౪ ॥ వ్రతే మే బహుశ శ్చీర్ణే సమాప్త్యాం రాక్షసా విమౌ । మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవన్తౌ సుశిక్షితౌ॥ ౫॥ తౌ మాంసరుధిరౌఘేణ వేదిం తా మభ్యవర్షతామ్। అవధూతే తథాభూతే తస్మిన్నియమనిశ్చయే ॥ ౬ ॥ కృతశ్రమో నిరుత్సాహ స్తస్మా

ర్దేశా దస్యాశ్రమే । నచ మే క్రోధ ముత్స్రష్టుం బుద్ధి ర్భవతి పార్థివ ॥ ౭॥ తథాభూతాహి
సాచర్యా నశాప స్తత్ర ముచ్యతే। స్వపుత్రం రాజశార్దూల రామం సత్యపరాక్రమమ్॥
కాకపక్షధరం శూరం జ్యేష్ఠం మే దాతు మర్హసి। శక్తో హ్యేష మయా గుప్తో దివ్యేన
స్వేన తేజసా ॥ ౯ ॥ రాక్షసా యే వికర్తార స్తేషామపి వినాశనే। శ్రేయ శ్చాస్మై ప్రదా
స్యామి బహురూపం నసంశయః ॥ ౧౦ ॥ త్రయాణామపి లోకానాం యేన ఖ్యాతిం
గమిష్యతి। నచ తౌ రామ మాసాద్య శక్తౌ స్థాతుం కథంచన ॥ ౧౧ ॥ నచ తౌ రాఘ
వా దన్యో హన్తు ముత్సహతే పుమాన్। వీర్యోత్సిక్తౌ హి తౌ పాపౌ కాలపాశవశం
గతౌ ॥ ౧౨ ॥ రామస్య రాజశార్దూల నపర్యాప్తౌ మహాత్మనః। నచ పుత్రకృతం స్నే
హం కర్తుమర్హసి పార్థివ ॥ ౧౩ ॥ అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసా।
అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ వసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే
చేమే తపసి స్థితాః। యది తే ధర్మలాభం చ యశశ్చ పరమం భువి ॥ ౧౫ ॥ స్థిరమిచ్ఛసి
రాజేన్ద్ర రామం మే దాతు మర్హసి। యద్యభ్యనుజ్ఞాం కాకుత్స్థ దదతే తవ మన్త్రిణః॥
వసిష్ఠప్రముఖాః సర్వే తతో రామం విసర్జయ। అభిప్రేత మసంసక్త మాత్మజం దాతు
మర్హసి ॥ ౧౭ ॥ దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య రామం రాజీవలోచనమ్। నాత్యేతి కాలో
యజ్ఞస్య యథాయం మమ రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ తథా కురుష్వ భద్రం తే మా చ శోకే
మనః కృథాః। ఇత్యేవ ముక్త్వా ధర్మాత్మా ధర్మార్థసహితం వచః ॥౧౯॥ విరరామ మహా
తేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః। స తన్నిశమ్య రాజేన్ద్రో విశ్వామిత్రవచ శ్శుభమ్॥
శోక మభ్యగమ త్తీవ్రం వ్యషీదత భయాన్వితః॥ ఇతి హృదయమనో విదారణం ముని
వచనం తదతీవ శుశ్రువాన్। నరపతి రగమద్భయం మహ ద్వ్యథితమనాః ప్రచచాల
చాసనాత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకోనవింశస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలో విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్। ముహూర్త మివ ని
స్సంజ్ఞ స్సంజ్ఞావా నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః॥
న యుద్ధయోగ్యతా మస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః ॥ ౨ ॥ ఇయ మక్షౌహిణీ పూర్ణా
యస్యాహం పతిరీశ్వరః। అనయా సంవృతో గత్వా యోద్ధాహం తై ర్నిశాచరైః ॥ ౩॥
ఇమే శూరాశ్చ విక్రాన్తా భృత్యా మేఽస్త్రవిశారదాః। యోగ్యా రక్షోగణై ర్యోద్ధుం
నరామం నేతు మర్హసి ॥ ౪ ॥ అహ మేవ ధనుష్పాణి ర్గోప్తా సమరమూర్ధని। యావ
త్ప్రాణాన్ధరిష్యామి తావ ద్యోత్స్యే నిశాచరైః ॥ ౫ ॥ నిర్విఘ్నా వ్రతచర్యా సా భవి
ష్యతి సురక్షితా। అహం తత్ర గమిష్యామి నరామం నేతుమర్హసి ॥౬॥ బాలో హ్యకృ
తవిద్యశ్చ నచ వేత్తి బలాబలమ్। న చాస్త్రబలసంయుక్తో నచ యుద్ధవిశారదః ॥ ౭ ॥
నచాసౌ రక్షసాం యోగ్యః కూటయుద్ధా హి తే ధ్రువమ్। విప్రయుక్తో హి రామేణ

ముహూర్తమపి నోత్సహే ॥ ౮ ॥ జీవితుం మునిశార్దూల నరామం నేతు మర్హసి ।
యదివా రాఘవం బ్రహ్మ న్నేతుమిచ్ఛసి సువ్రత ॥ ౯ ॥ చతురంగసమాయుక్తం మయా
చ సహితం నయ । షష్టిర్వర్షసహస్రాణి జాతస్య మమ కౌశిక ॥ ౧౦ ॥ దుఃఖేనో
త్పాదిత శ్చాయం నరామం నేతు మర్హసి । చతుర్ణామాత్మజానాం హి ప్రీతిః పరమికా
మమ ॥ ౧౧ ॥ జ్యేష్ఠం ధర్మ ప్రధానంచ నరామం నేతు మర్హసి । కింవీర్యా రాక్షసా
స్తేచ కస్య పుత్రాశ్చ కేచ తే ॥ ౧౨ ॥ కథం ప్రమాణాః కేచైతాన్ రక్షన్తి మునిపుఙ్గవ ।
కథంచ ప్రతికర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసామ్ ॥ ౧౩ ॥ మామకై ర్వా బలై ర్వా బ్రహ్మ
మయావా కూటయోధినామ్ । సర్వం మే శంస భగవ న్కథం తేషాం మయా రణే ॥ ౧౪ ॥
స్థాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్సిక్తాహి రాక్షసాః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వా
మిత్రో ఽభ్యభాషత ॥ ౧౫ ॥ పౌలస్త్యవంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః । స
బ్రహ్మణా దత్తవర స్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్ ॥ ౧౬ ॥ మహాబలో మహావీర్యో రాక్ష
సై ర్బహుభి ర్వృతః । శ్రూయతేహి మహావీరో రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౧౭ ॥ సాక్షా
ద్వైశ్రవణభ్రాతా పుత్రో విశ్రవసో మునేః । యదా స్వయం నయజ్ఞస్య విఘ్నకర్తా
మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ తేన సంచోదితౌ ద్వౌతు రాక్షసౌ సుమహాబలౌ । మారీచశ్చ సు
బాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం
తదా । నహి శక్తోస్మి సఙ్గ్రామే స్థాతుం తస్య దురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ స త్వం ప్రసాదం
ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే । మమ చైవాల్పభాగ్యస్య దైవతం హి భవా న్గురుః ॥
దేవ దానవ గన్ధర్వా యక్షాః పతగపన్నగాః । నశక్తా రావణం సోఢుం కింపున ర్మానవా
యుధి ॥ ౨౧ ॥ (యేన విక్రమవీర్యేణ నాక్షిణో లోకపాలకః । నిర్జితో ధన రాయమ్య
సాక్షా ద్వైశ్రవణశ్చ సః ॥ ౨౨ ॥ తస్మై రామం కథం బ్రహ్మ న్నేతు మర్హసి నార్హసి) ।
సహి వీర్యవతాం వీర్య మాదత్తే యుధి రాక్షసః ॥ ౨౩ ॥ తేన చాహం నశక్తోస్మి సంయో
ద్ధుం తస్య వా బలైః । సబలోవా మునిశ్రేష్ఠ సహితోవా మమాత్మజైః ॥ ౨౪ ॥ కథ
మప్యమరప్రఖ్యం సఙ్గ్రామాణా మకోవిదమ్ (బాలం మే తనయం బ్రహ్మన్నైవ దా
స్యామి పుత్రకమ్) ॥ ౨౫ ॥ అథ కాలోపమౌ యుద్ధే సుతౌ సున్దోపసున్దయోః । యజ్ఞ
విఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్ ॥ ౨౬ ॥ మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్య
వన్తౌ మహాబలౌ । తయో రన్యతరేణాహం యోద్ధాస్యాం ససుహృద్గణః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి
నరపతిజల్పనా ద్ద్విజేన్ద్రం కుశికసుతం సుమహా న్వివేశ మన్యుః । సుహుత ఇవ మఖేఽగ్ని
రాజ్యసిక్త స్సమభవ దుజ్జ్వలితో మహర్షివహ్నిః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే వింశస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరమ్ । సమన్యుః కౌశికో వాక్యం
ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౧ ॥ పూర్వమర్థం ప్రతిశ్రుత్య ప్రతిజ్ఞాం హాతు

మిచ్ఛసి। రాఘవాణా మయుక్తో౽యం కులస్యాస్య విపర్యయః॥౨॥ యదిదం తే క్షమం రాజన్ గమిష్యామి యథాగతమ్। మిథ్యా ప్రతిజ్ఞః కాకుత్స్థ సుఖీ భవ సబాన్ధవః॥ తస్య రోషపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః। చచాల వసుధా కృత్స్నా వివేశ చ భయం సురాన్ ॥ ౪ ॥ త్రస్తరూపంతు విజ్ఞాయ జగత్సర్వం మహానృషిః। నృపతిం సువ్రతో ధీరో వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాత స్సాక్షా ద్ధర్మ ఇవాపరః। ధృతిమా న్సువ్రత శ్శ్రీమాన్ న ధర్మం హాతు మర్హసి॥ ౬ ॥ త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా ఇతి రాఘవ। స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ నాధర్మం వోఢు మర్హసి॥ సంశ్రుత్యైవం కరిష్యామీత్యకుర్వాణస్య రాఘవ। ఇష్టాపూర్తవధో భూయా త్తస్మా ద్రామం విసర్జయ ॥ ౮ ॥ కృతాస్త్ర మకృతాస్త్రంవా నైనం శక్ష్యన్తి రాక్షసాః। గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్వలనేనామృతం యథా ॥౯॥ ఏష విగ్రహవా న్ధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః। ఏష బుద్ధ్యాధికో లోకే తపసశ్చ పరాయణమ్॥ ౧౦॥ ఏషో౽స్త్రా న్వివిధా న్వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే। నైన మన్యః పుమాన్వేత్తి నవేత్స్యన్తి కేచన॥ న దేవా నర్షయః కేచిన్నాసురా నచ రాక్షసాః॥ గన్ధర్వయక్షప్రవరా స్సకిన్నరమహోరగాః ॥౧౨॥ సర్వాస్త్రాణి కృశాశ్వస్య పుత్రాః పరమధార్మికాః। కౌశికాయ పురా దత్తా యదా రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౩ ॥ తేపి పుత్రాః కృశాశ్వస్య ప్రజాపతి సుతాసుతాః। నైకరూపా మహావీర్యా దీప్తిమన్తో జయావహాః ॥ ౧౪ ॥ జయాచ సుప్రభా చైవ దక్షకన్యే సుమధ్యమే। తే సూతే౽స్త్రాణి శస్త్రాణి శతం పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౫॥ పఞ్చాశతం సుతాఁల్లేభే జయానామ వరాన్పురా। వధాయాసురసైన్యానా మమేయాన్కామరూపిణః॥ ౧౬ ॥ సుప్రభా౽జనయచ్చాపి పుత్రా న్పఞ్చాశతం పునః। సంహారాన్నామ దుర్ధర్షాన్దురాక్రామా న్బలీయసః ॥ ౧౭ ॥ తాని చాస్త్రాణి వేత్త్యేష యథావత్కుశికాత్మజః। అపూర్వాణాంచ జననే శక్తో భూయశ్చ ధర్మవిత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవంవీర్యో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాతపాః। న రామగమనే రాజన్సంశయం గన్తు మర్హసి ॥ తేషాం నిగ్రహణే శక్త స్స్వయంచ కుశికాత్మజః। తవ పుత్రహితార్థాయ త్వా ముపేత్యాభియాచతే ॥ ౨౦ ॥ ఇతి మునివచనా త్ప్రసన్నచిత్తో రఘువృషభశ్చ ముమోద భాస్వరాఙ్గః। గమన మభిరురోచ రాఘవస్య ప్రథితయశాః కుశికాత్మజాయ బుద్ధ్యా॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకవింశస్సర్గః.

తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథ స్స్వయమ్। ప్రహృష్టవదనో రామ మాజుహావ సలక్ష్మణమ్ ॥ ౧ ॥ కృతస్వస్త్యయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేనచ। పురోధసా వసిష్ఠేన మఙ్గళై రభిమన్త్రితమ్॥ ౨ ॥ స పుత్రం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ రాజా దశరథః ప్రియమ్। దదౌ కుశికపుత్రాయ సుప్రీతేనాన్తరాత్మనా॥ ౩॥ (తతో భూయో వసిష్ఠేన

మూర్ధ్ని రభిమన్త్రితమ్ । అదాయ విప్రో వ్యష్టోఽభూ త్త్రిదశా విజ్వరాభవన్ ॥ ౪ ॥
తతో వాయు స్సుఖస్పర్శో నీరజస్కో వవౌ తదా । విశ్వామిత్రగతం దృష్ట్వా రామం
రాజీవలోచనమ్ ॥ ౫ ॥ పుష్పవృష్టి ర్మహత్యాసీ ద్దేవదున్దుభినిస్వనః । శంఖదున్దుభి
నిర్ఘోషః ప్రయాతే సుమహాత్మని ॥ ౬ ॥ విశ్వామిత్రో యయా వగ్రే తతో రామో
ధనుర్ధరః । కాకపక్షధరో ధన్వీ తంచ సౌమిత్రి రన్వగాత్ ॥ ౭ ॥ కలాపినౌ ధనుష్పాణీ
శోభయానౌ దిశో దశ । విశ్వామిత్రం మహాత్మానం త్రిశీర్షావివ పన్నగౌ ॥ ౮ ॥ అను
జగ్మతు రక్షుద్రౌ పితామహ మివాశ్వినౌ । తదా కుశికపుత్రంతు ధనుష్పాణీ స్వల
ఙ్కృతౌ ॥ ౯ ॥ బద్ధగోధాఙ్గుళిత్రాణౌ ఖడ్గవన్తౌ మహాద్యుతీ । కుమారౌ చారువపుషౌ
భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౦ ॥ అనుయాతౌ శ్రియా దీప్తౌ శోభయేతా మనిన్దితౌ ।
స్థాణుం దేవమివాచిన్త్యం కుమారావివ పావకీ ॥ ౧౧ ॥ అధ్యర్ధయోజనం గత్వా సరయ్వా
దక్షిణే తటే । రామేతి మధురాం వాణీం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧౨ ॥ గృహాణ
వత్స సలిలం మాభూ త్కాలస్య పర్యయః । మన్త్రగ్రామం గృహాణ త్వం బలా మతి
బలాం తథా ॥ ౧౩ ॥ న శ్రమో న జ్వరో వా తే న రూపస్య విపర్యయః । నచ సుప్తం
ప్రమత్తం వా ధర్షయిష్యన్తి నైరృతాః ॥ ౧౪ ॥ న బాహ్వో స్సదృశో వీర్యే పృథివ్యా
మస్తి కశ్చన । త్రిషు లోకేషు వై రామ న భవే త్సదృశ స్తవ ॥ ౧౫ ॥ న సౌభాగ్యే న దా
క్షిణ్యే న జ్ఞానే బుద్ధినిశ్చయే । నోత్తరే ప్రతిపత్తవ్యే సమో లోకే తవానఘ ॥ ౧౬ ॥
ఏత ద్విద్యాద్వయే లబ్ధే భవితా నాస్తి తే సమః । బలా చాతిబలా చైవ సర్వజ్ఞానస్య
మాతరౌ ॥ ౧౭ ॥ క్షుత్పిపాసే న తే రామ భవిష్యేతే నరోత్తమ । బలా మతిబలాం చైవ
పఠతః పథి రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ విద్యాద్వయ మధీయానే యశ శ్చాప్యతులం త్వయి ।
పితామహసుతే హ్యేతే విద్యే తేజస్సమన్వితే ॥ ౧౯ ॥ ప్రదాతుం తవ కాకుత్స్థ సదృశ
స్త్వంహి ధార్మికః । కామం బహుగుణా స్సర్వే త్వయ్యేతే నాత్ర సంశయః ॥ ౨౦ ॥
తపసా సమ్భృతే చైతే బహురూపే భవిష్యతః ॥ తతో రామో జలం స్పృష్ట్వా ప్రహృ
ష్టవదన శ్శుచిః ॥ ౨౧ ॥ ప్రతిజగ్రాహ తే విద్యే మహర్షే ర్భావితాత్మనః । విద్యాసము
దితో రామ శ్శుశుభే భూరివిక్రమః ॥ ౨౨ ॥ సహస్రరశ్మి ర్భగవా ఞ్శరదీవ దివాకరః ।
గురుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే ॥ ౨౩ ॥ ఊషు స్తాం రజనీం తీరే సరయ్వా
స్సుసుఖం త్రయః ॥ దశరథనృపసూనుసత్తమాభ్యాం తృణశయనేఽనుచితే సహో
షితాభ్యామ్ । కుశికసుతవచోఽనులాలితాభ్యాం సుఖమివ సా విబభౌ విభావరీచ ॥ ౨౪ ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్వావింశస్సర్గః.

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః । అభ్యభాషత కాకు
త్స్థౌ శయానౌ పర్ణసంస్తరే ॥ ౧ ॥ కౌసల్యా సుప్రజా రామ పూర్వా సన్ధ్యా ప్రవర్తతే ।

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల కర్తవ్యం దైవమాహ్నికమ్ ॥ ౨ ॥ తస్యర్షేః పరమోదారం వచః శ్రు
త్వా నృపాత్మజౌ । స్నాత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జేపతుః పరమం జపమ్ ॥ ౩ ॥ కృతాహ్నికౌ
మహావీర్యౌ విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । అభివాద్యాభిసంహృష్టౌ గమనాయాభితస్థతుః ॥
తౌ ప్రయాతౌ మహావీర్యౌ దివ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్ । దదృశాతే తతస్తత్ర సరయ్వాః
సఙ్గమే శుభే ॥ ౫ ॥ తత్రాశ్రమపదం పుణ్యమృషీణాముగ్రతేజసామ్ । బహువర్ష
సహస్రాణి తప్యతాం పరమం తపః ॥ ౬ ॥ తం దృష్ట్వా పరమప్రీతౌ రాఘవౌ పుణ్య
మాశ్రమమ్ । ఊచతుస్తం మహాత్మానం విశ్వామిత్రమిదం వచః ॥ ౭ ॥ కస్యాయ
మాశ్రమః పుణ్యః కో న్వస్మిన్ వసతే పుమాన్ । భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛావః పరం
కౌతూహలం హి నౌ ॥ ౮ ॥ తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రహస్య మునిపుఙ్గవః ।
అబ్రవీచ్ఛ్రూయతాం రామ యస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః ॥ ౯ ॥ కన్దర్పో మూర్తిమా
నాసీత్కామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ తపస్యన్తమిహ స్థాణుం నియమేన సమాహితమ్ ॥
కృతోద్వాహం తు దేవేశం గచ్ఛన్తం సమరుద్గణమ్ । ధర్షయామాస దుర్మేధా హుఙ్కృ
తశ్చ మహాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ దగ్ధస్య తస్య రౌద్రేణ చక్షుషా రఘునన్దన । వ్యశీర్యన్త
శరీరాత్స్వాత్సర్వగాత్రాణి దుర్మతేః ॥ ౧౨ ॥ తస్య గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహా
త్మనా । అశరీరః కృతః కామః క్రోధాద్దేవేశ్వరేణ హి ॥ ౧౩ ॥ అనఙ్గ ఇతి విఖ్యాత
స్తదా ప్రభృతి రాఘవ । స చాఙ్గవిషయః శ్రీమాన్ యత్రాఙ్గం స ముమోచ హ ॥ ౧౪ ॥
తస్యాయమాశ్రమః పుణ్యస్తస్యేమే మునయః పురా । శిష్యా ధర్మపరా నిత్యం
తేషాం పాపం న విద్యతే ॥ ౧౫ ॥ ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన । పుణ్యయోః
సరితోర్మధ్యే శ్వస్తరిష్యామహే వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ అభిగచ్ఛామహే సర్వే శుచయః
పుణ్యమాశ్రమమ్ । స్నాతాశ్చ కృతజప్యాశ్చ హుతహవ్యా నరోత్తమ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం
సంవదతాం తత్ర తపోదీర్ఘేణ చక్షుషా । విజ్ఞాయ పరమప్రీతా మునయో హర్షమాగ
మన్ ॥ ౧౮ ॥ అర్ఘ్యం పాద్యం తథాతిథ్యం నివేద్య కుశికాత్మజే । రామలక్ష్మణయోః
పశ్చాదకుర్వన్నతిథిక్రియామ్ ॥ ౧౯ ॥ సత్కారం సమనుప్రాప్య కథాభిరభిరఞ్జయన్ ।
యథార్హమజపన్ సన్ధ్యామృషయస్తే సమాహితాః ॥ ౨౦ ॥ తత్ర వాసిభిరానీతా
మునిభిస్సువ్రతైః సహ । న్యవసన్సుసుఖం తత్ర కామాశ్రమపదే తదా ॥ ౨౧ ॥
కథాభిరభిరామాభిరభిరామౌ నృపాత్మజౌ । రమయామాస ధర్మాత్మా కౌశికో ముని
పుఙ్గవః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రయోవింశస్సర్గః ॥

తతః ప్రభాతే విమలే కృతాహ్నికమరిన్దమౌ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య న
ద్యాస్తీరముపాగతౌ ॥ ౧ ॥ తే చ సర్వే మహాత్మానో మునయః సంశితవ్రతాః । ఉపస్థాప్య
శుభాం నావం విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్ ॥ ౨ ॥ ఆరోహతు భవాన్నావం రాజపుత్ర

పురస్కృతః । అరిష్టం గచ్ఛ పన్థానం మాభూత్కాలస్య పర్యయః॥౩॥ విశ్వామిత్రస్త
థేత్యుక్త్వా తా నృషీ నభిపూజ్య చ । తతార సహితస్తాభ్యాం సరితం సాగరంగమామ్॥
తతశ్శుశ్రావ వై శబ్ద మతిసంరమ్భవర్ధితమ్ । మధ్యమాగమ్య తోయస్య సహ రామః
కనీయసా॥ ౫॥ అథ రామ స్సరిన్మధ్యే పప్రచ్ఛ మునిపుఙ్గవమ్।వారిణో భిద్యమానస్య
కిమయం తుములో ధ్వనిః ॥ ౬ ॥ రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితః।కథ
యామాస ధర్మాత్మా తస్య శబ్దస్య నిశ్చయమ్॥ ౭॥ కైలాసపర్వతే రామ మనసా నిర్మి
తం సరః । బ్రహ్మణా నరశార్దూల తేనేదం మానసం సరః ॥ ౮ ॥ తస్మాత్సుస్రావ సరస
స్సాయోధ్యా ముపగూహతే । సరఃప్రవృత్తా సరయూః పుణ్యా బ్రహ్మసరశ్చ్యుతా॥
తస్యాయం తుముల శ్శబ్దో జాహ్నవీ మభివర్తతే । వారిసంక్షోభజో రామ ప్రణామం
నియతః కురు ॥ ౧౦ ॥ తాభ్యాంతు తావుభౌ కృత్వా ప్రణామ మతిధార్మికౌ । తీరం
దక్షిణ మాసాద్య జగ్మతు ర్లఘువిక్రమౌ ॥ ౧౧ ॥ స వనం ఘోరసఙ్కాశం దృష్ట్వా
నృపవరాత్మజః । అవిప్రహతమైక్ష్వాకః పప్రచ్ఛ మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౧౨ ॥ అహో
వనమిదం దుర్గం ఝిల్లికాగణనాదితమ్ । భైరవై శ్శ్వాపదైః పూర్ణం శకున్తైర్దారుణా
రుతైః ॥ ౧౩ ॥ నానాప్రకారై శ్శకునై ర్వాశ్యద్భి ర్భైరవస్వనైః । సింహవ్యాఘ్ర
వరాహైశ్చ వారణై శ్చాపిశోభితమ్॥ ౧౪ ॥ ధవాశ్వకర్ణకకుభై ర్బిల్వతిన్దుకపాటలైః ।
సంకీర్ణం బదరీభిశ్చ కింన్వేత ద్దారుణం వనమ్ ॥ ౧౫ ॥ తమువాచ మహాతేజా విశ్వా
మిత్రో మహామునిః । శ్రూయతాం వత్స కాకుత్స్థ యస్యైత ద్దారుణం వనమ్॥౧౬॥
ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ పూర్వమాస్తాం నరోత్తమ । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ దేవనిర్మాణ
నిర్మితౌ ॥ ౧౭ ॥ పురా వృత్రవధే రామ మలేన సమభిప్లుతమ్ । క్షుధాచైవ సహస్రా
క్షం బ్రహ్మహత్యా సమావిశత్ ॥ ౧౮ ॥ తమిన్ద్రం స్నాపయన్ దేవా ఋషయశ్చ తపో
ధనాః । కలశైః స్నాపయామాసు ర్మలంచాస్య ప్రమోచయన్ ॥ ౧౯ ॥ ఇహ
భూమ్యాం మలం దత్వా దత్వా కారూశ మేవచ । శరీరజం మహేన్ద్రస్య తతో హర్షం
ప్రపేదిరే ॥ ౨౦ ॥ నిర్మలో నిష్కరూశశ్చ శుచిరిన్ద్రో యదాభవత్ । దదౌ దేశస్య
సుప్రీతో వరం ప్రభు రనుత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇమౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ ఖ్యాతిం లోకే గమి
ష్యతః । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ మమాఙ్గమలధారిణౌ॥ ౨౨॥ సాధు సాధ్వితి తం దేవాః
పాకశాసన మబ్రువన్ । దేశస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా కృతాం శక్రేణ ధీమతా॥౨౩॥
ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ దీర్ఘకాల మరిన్దమ।మలదాశ్చ కరూశాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః॥
కస్యచి త్త్వథ కాలస్య యక్షీ వై కామరూపిణీ । బలం నాగసహస్రస్య ధారయన్తీ
తదాహ్యభూత్ ॥ ౨౫ ॥ తాటకానామ భద్రం తే భార్యా సున్దస్య ధీమతః।మారీచో
రాక్షసః పుత్రో యస్యా శ్శక్రపరాక్రమః ॥ ౨౬ ॥ వృత్తబాహు ర్మహాశీర్షో విపు

లాస్యతనుర్మహాన్ । రాక్షసో భైరవాకారో నిత్యం త్రాసయతే ప్రజాః ॥ ౨౬ ॥ ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ । మలదాంశ్చ కరూశాంశ్చ తాటకా దుష్ట చారిణీ ॥ ౨౭ ॥ సేయం పన్థాన మావార్య వసత్యత్యర్ధయోజనే । అత ఏవ చ గన్తవ్యం తాటకాయా వనం యతః ॥ ౨౮ ॥ స్వబాహుబల మాశ్రిత్య జహీమాం దుష్టచారిణీమ్ । మన్నియోగాదిమం దేశం కురు నిష్కణ్టకం పునః ॥ ౩౦ ॥ నహి కశ్చిదిమం దేశం శక్నోత్యాగన్తు మీదృశమ్ । యక్షిణ్యా ఘోరయా రామ ఉత్సాదిత మసహ్యయా ॥ ఏతత్తే సర్వ మాఖ్యాతం యథైతద్దారుణం వనమ్ । యక్ష్యా చోత్సాదితం సర్వ మద్యాపి ననివర్తతే ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుర్వింశస్సర్గః.

అథ తస్యాప్రమేయస్య మునేర్వచన ముత్తమమ్ । శ్రుత్వా పురుషశార్దూలః ప్రత్యువాచ శుభాం గిరమ్ ॥ ౧ ॥ అల్పవీర్యా యదా యక్షాః శ్రూయన్తే మునిపుఙ్గవ । కథం నాగసహస్రస్య ధారయత్యబలా బలమ్ ॥ ౨ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామస్య విదితాత్మనః । విశ్వామిత్రోఽబ్రవీద్వాక్యం శృణు యేన బలోత్కటా ॥ ౩ ॥ వరదాన కృతం వీర్యం ధారయత్యబలా బలమ్ । పూర్వమాసీన్మహాయక్షః సుకేతుర్నామ వీర్యవాన్ ॥ ౪ ॥ అనపత్యశ్శుభాచారస్స చ తేపే మహత్తపః । పితామహస్తు సుప్రీతస్తస్య యక్షపతేస్తదా ॥ ౫ ॥ కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకాం నామ నామతః । బలం నాగసహస్రస్య దదౌ చాస్యాః పితామహః ॥ ౬ ॥ న త్వేవ పుత్రం యక్షాయ దదౌ బ్రహ్మా మహాయశాః । తాం తు జాతాం వివర్ధన్తీం రూపయౌవనశాలినీమ్ ॥ ౭ ॥ జమ్భపుత్రాయ సున్దాయ దదౌ భార్యాం యశస్వినీమ్ । కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ పుత్రం వ్యజాయత ॥ ౮ ॥ మారీచం నామ దుర్ధర్షం యశ్శాపాద్రాక్షసోఽభవత్ । సున్దే తు నిహతే రామ సాఽగస్త్యమృషిసత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తాటకా సహపుత్రేణ ప్రధర్షయితు మిచ్ఛతి । భక్షార్థం జాతసంరమ్భా గర్జన్తీ సాఽభ్యధావత ॥ ౧౦ ॥ ఆపతన్తీం తు తాం దృష్ట్వా అగస్త్యో భగవానృషిః । రాక్షసత్వం భజస్వేతి మారీచం వ్యాజహార హ ॥ ౧౧ ॥ అగస్త్యః పరమక్రుద్ధస్తాటకామపి శప్తవాన్ । పురుషాదీ మహాయక్షీ విరూపా వికృతాననా ॥ ౧౨ ॥ ఇదం రూపం విహాయాశు దారుణం రూపమస్తు తే । సైషా శాపకృతామర్షా తాటకా క్రోధమూర్ఛితా ॥ ౧౩ ॥ దేశముత్సాదయత్యేన మగస్త్యచరితం శుభమ్ । ఏనాం రాఘవ దుర్వృత్తాం యక్షీం పరమదారుణామ్ ॥ ౧౪ ॥ గోబ్రాహ్మణ హితార్థాయ జహి దుష్టపరాక్రమామ్ । న హ్యేనాం శాపసంస్పృష్టాం కశ్చిదుత్స హతే పుమాన్ ॥ ౧౫ ॥ నిహన్తుం త్రిషు లోకేషు త్వామృతే రఘునన్దన । న హి తే స్త్రీవధకృతే ఘృణా కార్యా నరోత్తమ ॥ ౧౬ ॥ చాతుర్వర్ణ్యహితార్థాయ కర్తవ్యం రాజసూనునా । నృశంస మనృశంసం వా ప్రజారక్షణకారణాత్ ॥ ౧౭ ॥ పాతకం వా

సదోషం వా కర్తవ్యం రక్షతా సదా। రాజ్యభారనియుక్తానామేష ధర్మస్సనాతనః॥౧౮॥
అధర్మ్యాం జహి కాకుత్స్థ ధర్మో హ్యస్యా న విద్యతే। శ్రూయతే హి పురా శక్రో విరో
చనసుతాం నృప ॥ ౧౯ ॥ పృథివీం హన్తుమిచ్ఛన్తీం మన్థరామభ్యసూదయత్। విష్ణు
నాపి పురా రామ భృగుపత్నీ దృఢవ్రతా ॥౨౦॥ అనిన్ద్రం లోకమిచ్ఛన్తీ కావ్యమాతా
నిషూదితా। ఏతైరన్యైశ్చ బహుభీ రాజపుత్ర మహాత్మభిః ॥ ౨౧ ॥ అధర్మసహితా
నార్యో హతాః పురుషసత్తమైః॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చవింశస్సర్గః.

మునేర్వచనమక్లీబం శ్రుత్వా నరవరాత్మజః। రాఘవః ప్రాఞ్జలిర్భూత్వా
ప్రత్యువాచ దృఢవ్రతః ॥ ౧ ॥ పితుర్వచననిర్దేశాత్పితుర్వచనగౌరవాత్। వచనం
కౌశికస్యేతి కర్తవ్యమవిశఙ్కయా ॥ ౨ ॥ అనుశిష్టోఽస్మ్యయోధ్యాయాం గురుమధ్యే
మహాత్మనా। పిత్రా దశరథేనాహం నావజ్ఞేయం హి తద్వచః॥ ౩ ॥ సోఽహం పితుర్వచ
శ్శ్రుత్వా శాసనాద్బ్రహ్మవాదినః। కరిష్యామి న సన్దేహస్తాటకావధముత్తమమ్॥ ౪ ॥
గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ దేశస్యాస్య సుఖాయ చ। తవ చైవాప్రమేయస్య వచనం కర్తు
ముద్యతః ॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వా ధనుర్మధ్యే బద్ధ్వా ముష్టిమరిన్దమః। జ్యాశబ్దమకరో
త్తీవ్రం దిశశ్శబ్దేన నాదయన్॥ ౬ ॥ తేన శబ్దేన విత్రస్తాస్తాటకావనవాసినః। తాటకా చ
సుసఙ్క్రుద్ధా తేన శబ్దేన మోహితా ॥ ౭ ॥ తం శబ్దమభినిధ్యాయ రాక్షసీ క్రోధమూ
ర్ఛితా। శ్రుత్వా చాభ్యద్రవద్వేగాద్యతశ్శబ్దో వినిస్సృతః॥౮॥ తాం దృష్ట్వా రాఘవః
క్రుద్ధో వికృతాం వికృతాననామ్। ప్రమాణేనాతివృద్ధాం చ లక్ష్మణం సోఽభ్యభాషత॥
పశ్య లక్ష్మణ యక్షిణ్యా భైరవం దారుణం వపుః। భిద్యేరన్దర్శనాదస్యా భీరూణాం
హృదయాని చ ॥ ౧౦ ॥ ఏనాం పశ్య దురాధర్షాం మాయాబలసమన్వితామ్। వినివృ
త్తాం కరోమ్యద్య హృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥ ౧౧ ॥ న హ్యేనాముత్సహే హన్తుం
స్త్రీస్వభావేన రక్షితామ్। వీర్యం చాస్యా గతిం చాపి హనిష్యామీతి మే మతిః ॥ ౧౨॥
ఏవం బ్రువాణే రామే తు తాటకా క్రోధమూర్ఛితా।ఉద్యమ్య బాహూ గర్జన్తీ రామ
మేవాభ్యధావత॥ ౧౩ ॥విశ్వామిత్రస్తు బ్రహ్మర్షిర్హుఙ్కారేణాభిభర్త్స్య తామ్।స్వస్తి
రాఘవయోరస్తు జయం చైవాభ్యభాషత॥౧౪॥ ఉద్ధూన్వానా రజో ఘోరం తాటకా
రాఘవావుభౌ। రజోమేఘేన మహతా ముహూర్తం సా వ్యమోహయత్ ॥ ౧౫॥
తతో మాయాం సమాస్థాయ శిలావర్షేణ రాఘవౌ। అవాకిరత్సుమహతా తతశ్చు
క్రోధ రాఘవః ॥ ౧౬ ॥ శిలావర్షం మహత్తస్యాశ్శరవర్షేణ రాఘవః। ప్రతివార్యో
పధావన్త్యాః కరౌ చిచ్ఛేద పత్రిభిః ॥ ౧౭ ॥ తతశ్ఛిన్నభుజాం శ్రాన్తామభ్యాశే పరిగ
ర్జతీమ్। సౌమిత్రిరకరోత్క్రోధాద్ధృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥ ౧౮ ॥ కామరూపధరా
సద్యః కృత్వా రూపాణ్యనేకశః। అన్తర్ధానం గతా యక్షీ మోహయన్తీవ మాయయా॥

అశ్మవర్షం విముఞ్చన్తీ భైరవం విచచార సా। జ్యాస్వనం చక్రతుశ్శ్వరౌ వజ్రాశనిసమం తదా ॥ ౨౦ ॥ మోహితా తేన శబ్దేన లబ్ధసంజ్ఞా చిరాన్తరః । తతస్తావశ్మవర్షేణ వవర్ష క్రోధమూర్ఛితా ॥ ౨౧ ॥ నరాన్స ముషితనయా యథా విష్ణుపురన్దరౌ । తతస్తావశ్మవర్షేణ కీర్యమాణౌ సమన్తతః ॥ ౨౨ ॥ దృష్ట్వా గాధిసుతః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్ । అలం తే ఘృణయా రామ పాపైషా దుష్టచారిణీ ॥ ౨౩ ॥ యజ్ఞవిఘ్నకరీ యక్షీ పురా వర్ధేత మాయయా । వధ్యతాం తావదేవైషా పురా సన్ధ్యా ప్రవర్తతే ॥ ౨౪ ॥ రక్షాంసి సన్ధ్యాకాలేషు దుర్ధర్షాణి భవన్తి వై । ఇత్యుక్తస్తు తదా యక్షీమశ్మవృష్ట్యాభివర్షతీమ్ ॥ ౨౫ ॥ దర్శయన్ శబ్దవేధిత్వం తాం రురోధ స సాయకైః ॥ సా రుద్ధా శరజాలేన మాయాబలసమన్వితా ॥ ౨౬ ॥ అభిదుద్రావ కాకుత్స్థం లక్ష్మణం చ వినేదుషీ । తామాపతన్తీం వేగేన విక్రాన్తామశనీమివ ॥ ౨౭ ॥ శరేణోరసి వివ్యాధ సా పపాత మమార చ । తాం హతాం భీమసంకాశాం దృష్ట్వా సురపతిస్తదా ॥ ౨౮ ॥ సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం సురాశ్చ సమపూజయన్ । ఉవాచ పరమప్రీతస్సహస్రాక్షః పురన్దరః ॥ ౨౯ ॥ సురాశ్చ సర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్ । మునే కౌశిక భద్రం తే సేన్ద్రాస్సర్వే మరుద్గణాః ॥ ౩౦ ॥ తోషితాః కర్మణానేన స్నేహం దర్శయ రాఘవే । ప్రజాపతేర్భృశాశ్వస్య పుత్రాన్సత్యపరాక్రమాన్ ॥ ౩౧ ॥ తపోబలభృతో బ్రహ్మన్ రాఘవాయ నివేదయ । పాత్రభూతశ్చ తే బ్రహ్మంస్తవానుగమనే ధృతః ॥ ౩౨ ॥ కర్తవ్యం సుమహత్కర్మ సురాణాం రాజసూనునా । ఏవముక్త్వా సురాస్సర్వే హృష్టా జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౩౩ ॥ విశ్వామిత్రం పూజయిత్వా తతస్సన్ధ్యా ప్రవర్తతే। తతో మునివరః ప్రీతస్తాటకావధతోషితః ॥ ౩౪ ॥ మూర్ధ్ని రామముపాఘ్రాయ ఇదం వచనమబ్రవీత్ । ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన ॥ ౩౫ ॥ శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామస్తదాశ్రమపదం మమ। విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా హృష్టో దశరథాత్మజః ॥ ౩౬ ॥ ఉవాస రజనీం తత్ర తాటకాయా వనే సుఖమ్। ముక్తశాపం వనం తచ్చ తస్మిన్నేవ తదాహని॥ రమణీయం విబభ్రాజ యథా చైత్రరథం వనమ్ ॥ నిహత్య తాం యక్షసుతాం స రామః ప్రశస్యమానస్సురసిద్ధసంఘైః।ఉవాస తస్మిన్మునినా సహైవ ప్రభాతవేలాం ప్రతిబోధ్యమానః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షడ్వింశస్సర్గః.

అథ తాం రజనీముష్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః । ప్రహస్య రాఘవం వాక్యమువాచ మధురాక్షరమ్॥ ౧॥ పరితుష్టోఽస్మి భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః। ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః ॥ ౨ ॥ దేవాసురగణాన్వాపి సగన్ధర్వోరగానపి । యైరమిత్రాన్ప్రసహ్యాజౌ వశీకృత్య జయిష్యసి ॥ ౩ ॥ తాని దివ్యాని భద్రం తే దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః । దణ్డచక్రం మహద్దివ్యం తవ దాస్యామి రాఘవ ॥ ౪ ॥ ధర్మ

చక్రం తతో వీర కాలచక్రం తథైవ చ । విష్ణుచక్రం తథాత్యుగ్ర మైన్ద్రమస్త్రం తథై
వ చ॥ ౫ ॥ వజ్రమస్త్రం నరశ్రేష్ఠ శైవం శూలవరం తథా । అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చై
ఐషీకమపి రాఘవ ॥ ౬ ॥ దదామి తే మహాబాహో బ్రాహ్మమస్త్ర మనుత్తమమ్
గదే ద్వే చైవ కాకుత్స్థ మోదకీ శిఖరీతిచ ॥ ౭ ॥ ప్రదీప్తే నరశార్దూల ప్రయచ్ఛామి
నృపాత్మజ । ధర్మపాశ మహం రామ కాలపాశం తథైవ చ॥ ౮॥ వారుణం పాశమస్త్రం
చ దదామ్యహ మనుత్తమమ్ । అశనీ ద్వే ప్రయచ్ఛామి శుష్కార్ద్రే రఘునన్దన ॥ ౯
దదామి చాస్త్రం పైనాక మస్త్రం నారాయణం తథా । ఆగ్నేయ మస్త్రం దయితం శిఖ
రం నామ నామతః ॥ ౧౦ ॥ వాయవ్యం ప్రమథం నామ దదామి తవ రాఘవ । అస్త్రం
హయశిరో నామ క్రౌఞ్చ మస్త్రం తథైవ చ ॥ ౧౧ ॥ శక్తిద్వయం చ కాకుత్స్థ దదామి
తవ చానఘ । కఙ్కాలం ముసలం ఘోరం కాపాల మథ కఙ్కణమ్ ॥ ౧౨ ॥ ధారయన్త్య
సురా యాని దదామ్యేతాని సర్వశః । వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ నన్దనం నామ నామతః
అసిరత్నం మహాబాహో దదామి నృవరాత్మజ । గాన్ధర్వ మస్త్రం దయితం మోహనం
నామ నామతః ॥ ౧౪ ॥ ప్రస్వాపన ప్రశమనే దద్మి సౌరం చ రాఘవ । దర్పణం శోష
ణం చైవ సన్తాపన విలాపనే ॥ ౧౫ ॥ మదనం చైవ దుర్ధర్షం కన్దర్పదయితం తథా । పైశాచ
మస్త్రం దయితం మోహనం నామ నామతః ॥ ౧౬ ॥ ప్రతీచ్ఛ నరశార్దూల రాజపుత్ర
మహాయశః । సంవర్తం చైవ దుర్ధర్షం మౌసలం చ నృపాత్మజ ॥ ౧౭ ॥ సత్య మస్త్రం
మహాబాహో తథా మాయాధరం పరమ్ । ఘోరం తేజఃప్రభం నామ పరతేజోపకర్ష
ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ సోమాస్త్రం శిశిరం నామ త్వాష్ట్ర మస్త్రం సుదామనమ్ । దారుణం చ భగ
స్యాపి శీతేషు మథ మానవమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతాన్ రామ మహాబాహో కామరూపాన్ మహా
బలాన్ । గృహాణ పరమోదారాన్ క్షిప్రమేవ నృపాత్మజ ॥ ౨౦ ॥ స్థితస్తు ప్రాఙ్ముఖో
భూత్వా శుచిర్మునివర స్తదా । దదౌ రామాయ సుప్రీతో మన్త్రగ్రామ మనుత్తమమ్
సర్వసంగ్రహణం యేషాం దైవతై రపి దుర్లభమ్ । తాన్యస్త్రాణి తదా విప్రో రాఘ
వాయ న్యవేదయత్ ॥ ౨౨ ॥ జపతస్తు మునే స్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । ఉపతస్థు
ర్మహార్హాణి సర్వాణ్యస్త్రాణి రాఘవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఊచుశ్చ ముదితా స్సర్వే రామం ప్రాఞ్జ
లయ స్తదా । ఇమేస్మ పరమోదారాః కిఙ్కరా స్తవ రాఘవ ॥ ౨౪ ॥ ప్రతిగృహ్య
కాకుత్స్థ స్సమాలభ్య చ పాణినా । మానసా మే భవిష్యధ్వమితి తానభ్యచోదయత్
తతః ప్రీతమనా రామో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । అభివాద్య మహాతేజా గమన
మోపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తవింశస్సర్గః.

ప్రతిగృహ్య తతోఽస్త్రాణి ప్రహృష్టవదన శ్శుచిః । గచ్ఛన్నేవ చ కాకుత్స్థో
విశ్వామిత్ర మథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ గృహీతాస్త్రోఽస్మి భగవన్ దురాధర్ష స్సురై రపి

అస్త్రాణాం త్వహ మిచ్ఛామి సంహారం మునిపుఙ్గవ ॥ ౨ ॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వా
మిత్రో మహామునిః । సంహారం వ్యాజహారాథ ధృతిమాన్సువ్రతశ్శుచిః ॥ ౩ ॥ సత్య
వన్తం సత్యకీర్తిం ధృష్టం రభసమేవచ । ప్రతిహారతరంనామ పరాఙ్ముఖ మవాఙ్ముఖమ్॥
లక్ష్యాలక్ష్యవిమౌ చైవ దృఢనాభసునాభకౌ । దశాక్షశతవక్త్రౌచ దశశీర్షశతోదరౌ ॥
పద్మనాభ మహానాభౌ దున్దునాభ సునాభకౌ । జ్యోతిషం కృశనం చైవ నైరాశ్యవిమ
లావుభౌ॥౬॥ యోగన్ధర హరిద్రౌచ దైత్యప్రమథనౌ తథా । శుచిబాహుర్మహాబాహు
ర్నిష్కలిర్విరుచి స్తథా ॥ ౭ ॥ సార్చిర్మాలీ ధృతిర్మాలీ వృత్తిమాన్రుచిరస్తథా । పిత్ర్య
స్సౌమనసం చైవ విధూతమకరావుభౌ ॥ ౮ ॥ కరవీరకరం చైవ ధనధాన్యౌచ రాఘవ ।
కామరూపం కామరుచిం మోహమావరణం తథా ॥ ౯ ॥ జృమ్భకం సర్వనాభంచ
సన్తానవరణౌ తథా । కృశాశ్వతనయాన్రామ భాస్వరాన్కామరూపిణః ॥ ౧౦ ॥
ప్రతీచ్ఛ మమ భద్రం తే పాత్రభూతోఽసి రాఘవ । బాఢమిత్యేవ కాకుత్స్థః ప్రహృ
ష్టేనాన్తరాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ జగ్రాహ మన్త్రాన్రామస్తే ప్యుపతస్థుశ్చ రాఘవమ్ ।
దివ్యభాస్వరదేహాశ్చ మూర్తిమన్తస్సుఖప్రదాః ॥ ౧౨ ॥ కేచిదఙ్గారసదృశాః కేచి
ద్ధూమోపమా స్తథా । చన్ద్రార్కసదృశాః కేచిత్ప్రహ్వాఞ్జలిపుటా స్తథా ॥ ౧౩ ॥
రామం ప్రాఞ్జలయో భూత్వాఽబ్రువన్మధురభాషిణః । ఇమే స్మ నరశార్దూల శాధి కిం కర
వామ తే ॥ ౧౪ ॥ మానసాః కార్యకాలేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథ । గమ్యతామితి
తానాహ యథేష్టం రఘునన్దనః ॥ ౧౫ ॥ అథ తే రామమామన్త్ర్య కృత్వా చాపి ప్రద
క్షిణమ్ । ఏవమస్త్వితి కాకుత్స్థ ముక్త్వా జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౧౬ ॥ (ప్రణమ్య శిరసా
రామం సర్వే సమ్మతవిక్రమాః । తతస్తు రాఘవః కాకుత్స్థశ్శనైః ప్రహృష్టవాదినః ॥ ౧౭ ॥
లక్ష్మణాయచ తాన్సర్వాన్ స్వశస్త్రాన్రఘునన్దనః । సంహారాన్నవ సంహృత్య ప్రీతిమాం
స్తస్మై న్యవేదయత్)॥ ౧౮ ॥ తత స్తాన్ప్రాఞ్జలీన్ జ్ఞాత్వా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ ।
గచ్ఛన్నేవాథ మధురం శ్లక్ష్ణం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ కిన్న్వేత న్మేఘసఙ్కాశం పర్వ
తస్యావిదూరతః । వృక్షషణ్డమితో భాతి పరం కౌతూహలం హి మే ॥ ౨౦ ॥ దర్శనీయం
మృగాకీర్ణం మనోహర మతీవ చ । నానాప్రకారైః శకునైర్వల్గుభాషైరలఙ్కృతమ్॥
నిస్సృతాస్స్మ మునిశ్రేష్ఠ కాన్తారాద్రోమహర్షణాత్ । అనయా త్వవగచ్ఛామి దేశస్య
సుఖవత్తయా ॥ ౨౨ ॥ సర్వం మే శంస భగవన్ కస్యాశ్రమపదం త్విదమ్ । సమ్ప్రాప్తా
యత్ర తే పాపా బ్రహ్మఘ్నా దుష్టచారిణః ॥ ౨౩ ॥ తవ యజ్ఞస్య విఘ్నాయ దురాత్మానో
మహామునే । భగవం స్తస్య కో దేశ స్సా యత్ర తవ యాజ్ఞికీ ॥ ౨౪ ॥ రక్షితవ్యా క్రియా
బ్రహ్మ న్మయా వధ్యాశ్చ రాక్షసాః । ఏతత్సర్వం మునిశ్రేష్ఠ శ్రోతు మిచ్ఛామ్యహం
ప్రభో ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డేఽష్టావింశస్సర్గః.

అథ తస్యాప్రమేయస్య తద్వనం పరిపృచ్ఛతః । విశ్వామిత్రో మహాతేజా
వ్యాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ ఇహ రామ మహాబాహో విష్ణుర్దేవవరః ప్రభుః
వర్షాణి సుబహూనీహ తథా యుగశతాని చ॥ ౨॥ తపశ్చరణయోగార్థ మువాస సుమ
హాతపాః । ఏష పూర్వాశ్రమో రామ వామనస్య మహాత్మనః ॥ ౩ ॥ సిద్ధాశ్రమ ఇతి
ఖ్యాతః సిద్ధో హ్యత్ర మహాతపాః । ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రాజా వైరోచనిర్బలిః॥ ౪॥
నిర్జిత్య దైవతగణాన్సేన్ద్రాంశ్చ సమరుద్గణాన్ । (స్వబాహుబలమాశ్రిత్య ధర్మాత్మా
సత్యసఙ్గరః) ॥ ౫॥ కారయామాస తద్రాజ్యం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః । బలేస్తు యజ
మానస్య దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౬ ॥ సమాగమ్య స్వయం చైవ విష్ణుమూచు
రిహాశ్రమే । (శఙ్ఖచక్రధరం దేవం తపస్యన్తం పరమం తపః) ॥ ౭ ॥ బలిర్వైరోచని
ర్విష్ణో యజతే యజ్ఞముత్తమమ్ । అసమాప్తే క్రతౌ తస్మిన్ స్వకార్యమభిపద్యతామ్॥
యే చైనమభివర్తన్తే యాచితార ఇతస్తతః॥ యత్ర యచ్చ యథావచ్చ సర్వం తేభ్యః
ప్రయచ్ఛతి॥ ౯॥ స త్వం సురహితార్థాయ మాయాయోగముపాశ్రితః । వామనత్వం
గతో విష్ణో కురు కల్యాణముత్తమమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే రామ కాశ్యపోఽగ్ని
సమప్రభః । అదిత్యా సహితో రామ దీప్యమాన ఇవౌజసా ॥ ౧౧ ॥ దేవీసహాయో
భగవాన్ దివ్యం వర్షసహస్రకమ్ । వ్రతం సమాప్య వరదం తుష్టావ మధుసూదనమ్॥
తపోమయం తపోరాశిం తపోమూర్తిం తపాత్మకమ్ । తపసా త్వాం సుతప్తేన పశ్యామి
పురుషోత్తమమ్ ॥ ౧౩ ॥ శరీరే తవ పశ్యామి జగత్సర్వమిదం ప్రభో । త్వమనాదిరని
ర్దేశ్యస్త్వామహం శరణం గతః ॥ ౧౪ ॥ తమువాచ హరిః ప్రీతః కాశ్యపం ధూతకల్మ
షమ్ । వరం వరయ భద్రం తే వరార్హోఽసి మతో మమ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం
తస్య మారీచః కాశ్యపోఽబ్రవీత్ ।అదిత్యా దేవతానాంచ మమ చైవానుయాచతః॥
వరం వరద సుప్రీతో దాతుమర్హసి సువ్రత। పుత్రత్వం గచ్ఛ భగవన్నదిత్యాం మమ
చానఘ ॥ ౧౬ ॥ భ్రాతా భవ యవీయాంస్త్వం శక్రస్యాసురసూదన । శోకార్తా
నాంతు దేవానాం సాహాయ్యం కర్తుమర్హసి॥ ౧౭ ॥ అయం సిద్ధాశ్రమో నామ ప్రసా
దాత్తే భవిష్యతి । సిద్ధే కర్మణి దేవేశ ఉత్తిష్ఠ భగవన్నితః ॥ ౧౮ ॥ అథ విష్ణుర్మహా
తేజా అదిత్యాం సమజాయత । వామనం రూపమాస్థాయ వైరోచనిముపాగమత్॥
(త్రీన్క్రమానథ భిక్షిత్వా ప్రతిగృహ్య చ మానదః॥ఆక్రమ్య లోకాన్ లోకాత్మా సర్వ
లోకహితే రతః ॥ ౨౧ ॥ మహేన్ద్రాయ పునః ప్రాదాన్నియమ్య బలిమోజసా। త్రై
లోక్యం స మహాతేజాశ్చక్రే శక్రవశం పునః॥ ౨౨॥ తేనైష పూర్వమాక్రాన్త ఆశ్రమ
శ్శ్రమనాశనః॥ మయాపి భక్త్యా తస్యైష వామనస్యోపభుజ్యతే॥ ౨౩॥ ఏతమాశ్రమ
మాయాన్తి రాక్షసా విఘ్నకారిణః॥ అత్ర తే పురుషవ్యాఘ్ర హన్తవ్యా దుష్టచారిణః॥

అద్య గచ్ఛామహే రామ సిద్ధాశ్రమమనుత్తమమ్ । తదాశ్రమపదం తాత తవాప్యేత ద్యథా మమ ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా పరమప్రీతో గృహ్య రామం సలక్ష్మణమ్ । ప్రవిశ న్నాశ్రమపదం వ్యరోచత మహామునిః ॥ ౨౬ ॥ శశీవ గతనీహారః పునర్వసుసమన్వితః । తం దృష్ట్వా మునయః సర్వే సిద్ధాశ్రమనివాసినః ॥ ౨౭ ॥ ఉత్పత్యోత్పత్య సహసా విశ్వామిత్రమపూజయన్ । యథార్హం చక్రిరే పూజాం విశ్వామిత్రాయ ధీమతే ॥ తథైవ రాజపుత్రాభ్యా మకుర్వన్నతిథిక్రియామ్ । ముహూర్తమథ విశ్రాన్తౌ రాజపుత్రావరిన్దమౌ ॥ ౨౯ ॥ ప్రాఞ్జలీ మునిశార్దూల మూచతూ రఘునన్దనౌ । అద్యైవ దీక్షాం ప్రవిశ భద్రం తే మునిపుఙ్గవ ॥ ౩౦ ॥ సిద్ధాశ్రమోఽయం సిద్ధస్స్యా త్సత్యమస్తు వచస్తవ । ఏవముక్తో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౩౧ ॥ ప్రవివేశ తదా దీక్షాం నియతో నియతేన్ద్రియః । కుమారావపి తాం రాత్రి ముషిత్వా సుసమాహితౌ ॥ ౩౨ ॥ ప్రభాత కాలే చోత్థాయ పూర్వాం సన్ధ్యా ముపాస్య చ । హుతాగ్నిహోత్ర మాసీనం విశ్వా మిత్ర మవన్దతామ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

అథ తౌ దేశకాలజ్ఞౌ రాజపుత్రావరిన్దమౌ । దేశే కాలే చ వాక్యజ్ఞావబ్రూతాం కౌశికం వచః ॥ ౧ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛావో యస్మిన్కాలే నిశాచరౌ । సంరక్షణీయౌ తౌ బ్రహ్మన్నాతివర్తేత తత్క్షణమ్ ॥ ౨ ॥ ఏవం బ్రువాణౌ కాకుత్స్థౌ త్వరమాణౌ యుయుత్సయా । సర్వే తే మునయః ప్రీతాః ప్రశశంసుర్నృపాత్మజౌ ॥ ౩ ॥ అద్య ప్రభృతి షడ్రాత్రం రక్షతం రాఘవౌ యువామ్ । దీక్షాం గతో హ్యేష మునిర్మౌనిత్వం చ గమిష్యతి ॥ ౪ ॥ తౌ తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ । అనిద్రౌ షడహోరాత్రం తపోవన మరక్షతామ్ ॥ ౫ ॥ ఉపాసాం చక్రతుర్వీరౌ యత్తౌ పరమ ధన్వినౌ । రరక్షతుర్మునివరం విశ్వామిత్రమరిన్దమౌ ॥ ౬ ॥ అథ కాలే గతే తస్మి న్షష్ఠేఽహని సమాగతే । సౌమిత్రి మబ్రవీద్రామో యత్తో భవ సమాహితః ॥ ౭ ॥ రామస్యైవం బ్రువాణస్య త్వరితస్య యుయుత్సయా । ప్రజజ్వాల తతో వేదిః సోపా ధ్యాయపురోహితా ॥ ౮ ॥ సదర్భచమసస్రుక్కా ససమిత్కుసుమోచ్చయా । విశ్వా మిత్రేణ సహితా వేదిర్జజ్వాల సర్త్విజా ॥ ౯ ॥ మన్త్రవచ్చ యథాన్యాయం యజ్ఞోఽసౌ సమ్ప్రవర్తతే । ఆకాశే చ మహాఞ్ఛబ్దః ప్రాదురాసీద్భయానకః ॥ ౧౦ ॥ ఆవార్య గగనం మేఘో యథా ప్రావృషి నిర్గతః । తథా మాయాం వికుర్వాణౌ రాక్షసావభ్య ధావతామ్ ॥ ౧౧ ॥ మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ తయోరనుచరాశ్చ యే । ఆగమ్య భీమ సఙ్కాశా రుధిరౌఘ మవాసృజన్ ॥ ౧౨ ॥ సా తేన రుధిరౌఘేణ వేదిర్జజ్వాల మణ్డితా । దృష్ట్వా వేదిం తథాభూతాం సానుజః క్రోధసంయుతః ॥ ౧౩ ॥ సహసాభిద్రుతో రామ స్తానపశ్య త్తతో దివి । తావాపతన్తౌ సహసా దృష్ట్వా రాజీవలోచనః ॥ ౧౪ ॥ లక్ష్మణం

త్వరితస్సమభిప్రేక్ష్య రామో వచనమబ్రవీత్ । పశ్య లక్ష్మణ దుర్వృత్తా న్రాక్షసా న్పిశితాశనాన్ ॥ ౧౬॥ మానవాస్త్ర సమాధూతా ననిలేన యథాఘనాన్ । మానవం పరమోదార మస్త్రం పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౭ ॥ చిక్షేప పరమక్రుద్ధో మారీచోరసి రాఘవః । స తేన పరమాస్త్రేణ మానవేన సమాహతః ॥ ౧౮ ॥ సమ్పూర్ణం యోజనశతం క్షిప్త స్సాగరసమ్ప్లవే । విచేతనం విఘూర్ణన్తం శీతేషుబలతాడితమ్॥ ౧౯ ॥ నిరస్తం దృశ్య మారీచం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । పశ్య లక్ష్మణ శీతేషుం మానవం ధర్మసంహితమ్॥ మోహయిత్వా నయత్యేనం నచ ప్రాణై ర్వియుజ్యతే।ఇమానపి వధిష్యామి నిర్ఘృణా న్దుష్టచారిణః ॥ ౨౦ ॥ రాక్షసా న్పాపకర్మస్థా న్యజ్ఞఘ్నా న్రుధిరాశనాన్ । సంగృహ్యాస్త్రం తతో రామో దివ్య మాగ్నేయ మద్భుతమ్॥ ౨౧॥ సుబాహూరసి చిక్షేప సవిద్ధః ప్రాపతద్భువి । శేషాన్వాయవ్య మాదాయ నిజఘాన మహాయశాః॥ ౨౨ ॥ రాఘవః పరమోదారో మునీనాం ముద మావహన్ ॥ * సహత్వా రాక్షసా న్సర్వా న్యజ్ఞఘ్నా న్రఘునన్దనః । ఋషిభిః పూజిత స్తత్ర యథేన్ద్రో విజయే పురా ॥ ౨౩ ॥ అథ యజ్ఞే సమాప్తే తు విశ్వామిత్రో మహామునిః నిరీతికా దిశో దృష్ట్వా కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ॥ కృతార్థోఽస్మి మహాబాహో కృతం గురువచ స్త్వయా । సిద్ధాశ్రమ మిదం సత్యం కృతం రామ మహాయశః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రింశస్సర్గః.

అథ తాం రజనీం తత్ర కృతార్థౌ రామలక్ష్మణౌ।ఊషతు ర్ముదితౌ వీరౌ ప్రహృష్టేనాన్తరాత్మనా ॥౧॥ ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపౌర్వాహ్ణికక్రియౌ।విశ్వామిత్ర మృషీంశ్చాన్యా న్సహితా వభిజగ్మతుః ॥ ౨ ॥ అభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం జ్వలన్త మివ పావకమ్ । ఊచతు ర్మధురోదారం వాక్యం మధురభాషిణౌ॥ ౩ ॥ ఇమౌస్మ మునిశార్దూల కిఙ్కరౌ సముపాగతౌ । ఆజ్ఞాపయ యథేష్టం వై శాసనం కరవావ కిమ్ ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తే తత స్తాభ్యాం సర్వ ఏవ మహర్షయః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య రామం వచనమబ్రువన్॥ ౫ ॥ మైథిలస్య నరశ్రేష్ఠ జనకస్య భవిష్యతి । యజ్ఞః పరమధర్మిష్ఠ స్తత్ర యాస్యామహే వయమ్ ॥ ౬ ॥ త్వం చైవ నరశార్దూల సహాస్మాభి ర్గమిష్యసి । అద్భుతంచ ధనూరత్నం తత్ర తద్ద్రష్టు మర్హసి॥ ౭॥ తద్ధి పూర్వం నరశ్రేష్ఠ దత్తం సదసి దైవతైః । అప్రమేయబలం ఘోరం మఖే పరమభాస్వరమ్ ॥ ౮ ॥ నాస్య దేవా నగన్ధర్వా నాసురా నచ రాక్షసాః । కర్తుమారోపణం శక్తా నకథంచన మానుషాః॥ ధనుష స్తస్య వీర్యంతు జిజ్ఞాసన్తో మహీక్షితః । న శేకు రారోపయితుం రాజపుత్రా మహాబలాః ॥ ౧౦ ॥ తద్ధను ర్నరశార్దూల మైథిలస్య మహాత్మనః । తత్ర ద్రక్ష్యసి కాకుత్స్థ యజ్ఞం చాద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౧౧॥ తద్ధి యజ్ఞఫలం తేన మైథిలేనోత్తమం ధనుః । యాచితం నరశార్దూల సునాభం సర్వదైవతైః ॥౧౨॥ ఆయాగభూతం నృపతే స్తస్య వేశ్మని

---

* గాయత్రీ

రాఘవ । అర్చితం వివిధై ర్గన్ధై ర్ధూపై శ్చాగురుగన్ధిభిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వా ముని
వరః ప్రస్థాన మకరో త్తదా । సర్షిసంఘ స్సకాకుత్స్థ ఆమన్త్ర్య వనదేవతాః ॥ ౧౪ ॥
స్వస్తి వోస్తు గమిష్యామి సిద్ధస్సిద్ధాశ్రమాదహమ్।ఉత్తరే జాహ్నవీతీరే హిమవన్తం
శిలోచ్చయమ్॥ ౧౫ ॥ ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా సిద్ధాశ్రమ మనుత్తమమ్ । ఉత్తరాం
దిశముద్దిశ్య ప్రస్థాతు ముపచక్రమే॥ ౧౬ ॥ తం ప్రయాన్తం మునివర మన్వయా దను
సారిణామ్ । శకటీశతమాత్రం తు ప్రయాణే బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౭ ॥ మృగపక్షిగణా
శ్చైవ సిద్ధాశ్రమనివాసినః । అనుజగ్ము ర్మహాత్మానం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్॥౧౮॥
నివర్తయామాస తతః పక్షిసంఘా న్మృగానపి। తే గత్వా దూర మధ్వానం లమ్బమానే
దివాకరే ॥ ౧౯ ॥ వాసం చక్రు ర్మునిగణా శ్శోణాకూలే సమాహితాః । తేఽస్తఙ్గతే
దినకరే స్నాత్వా హుతహుతాశనాః॥ ౨౦ ॥ విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నిషేదు రమి
తౌజసః । రామోఽపి సహసౌమిత్రి ర్మునీం స్తా నభిపూజ్య చ ॥ ౨౧ ॥ అగ్రతో నిషసా
దాథ విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । అథ రామో మహాతేజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్॥
పప్రచ్ఛ నరశార్దూలః కౌతూహలసమన్వితః । భగవ న్కోన్వయం దేశ స్సమృద్ధ వన
శోభితః ॥ ౨౩ ॥ శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రం తే వక్తు మర్హసి తత్త్వతః । చోదితో రామ
వాక్యేన కథయామాస సువ్రతః॥ ౨౪॥ తస్య దేశస్య నిఖిల మృషిమధ్యే మహాతపాః॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకత్రింశస్సర్గః.

బ్రహ్మయోని ర్మహానాసీ త్కుశో నామ మహాతపాః। అక్లిష్టవ్రతధర్మజ్ఞస్సజ్జన
ప్రతిపూజకః ॥ ౧ ॥ స మహాత్మా కులీనాయాం యుక్తాయాం సుగుణోల్బణాన్ । వైద
ర్భ్యాం జనయామాస చతుర స్సదృశా న్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ కుశామ్బం కుశనాభం చ
ఆధూర్తరజసం వసుమ్ । దీప్తియుక్తా న్మహోత్సాహా న్క్షత్రధర్మచికీర్షయా ॥ ౩ ॥
తా నువాచ కుశః పుత్రాన్ ధర్మిష్ఠా న్సత్యవాదినః । క్రియతాం పాలనం పుత్రా ధర్మం
ప్రాప్స్యథ పుష్కలమ్॥ ౪ ॥ కుశస్య వచనం శ్రుత్వా చత్వారో లోకసత్తమాః॥నివేశం
చక్రిరే సర్వే పురాణాం నృవరా స్తదా॥ ౫॥ కుశామ్బస్తు మహాతేజా కౌశామ్బీ మక
రోత్పురీమ్ । కుశనాభస్తు ధర్మాత్మా పురం చక్రే మహోదయమ్ ॥ ౬ ॥ ఆధూర్త
రజసో రామ ధర్మారణ్యం మహీపతిః । చక్రే పురవరం రాజా వసు శ్చక్రే గిరివ్రజమ్॥
ఏషా వసుమతీ రామ వసో స్తస్య మహాత్మనః । ఏతే శైలవరాః పఞ్చ ప్రకాశన్తే సమ
న్తతః ॥ ౮ ॥ సుమాగధీ నదీ రమ్యా మగధా న్విశ్రుతా యయౌ । పఞ్చానాం శైల
ముఖ్యానాం మధ్యే మాలేవ శోభతే॥ ౯॥ సైషాహి మాగధీ రామ వసో స్తస్య మహా
త్మనః । పూర్వాభిచరితా రామ సుక్షేత్రా సస్యమాలినీ ॥ ౧౦ ॥ కుశనాభస్తు రాజర్షిః
కన్యాశత మనుత్తమమ్।జనయామాస ధర్మాత్మా ఘృతాచ్యాం రఘునన్దన॥౧౧॥తాస్తు

యౌవనశాలిన్యో రూపవత్య స్స్వలఙ్కృతాః।ఉద్యానభూమి మాగమ్య ప్రావృషీవ శతహ్రదాః॥ ౧౨ ॥ గాయన్త్యో నృత్యమానాశ్చ వాదయన్త్యస్తు సర్వశః।ఆమోదం పరమం జగ్ము ర్వరాభరణభూషితాః ॥ ౧౩ ॥ అథ తా శ్చారుసర్వాఙ్గ్యో రూపేణాప్రతిమా భువి । ఉద్యానభూమి మాగమ్య తారా ఇవ ఘనాన్తరే॥ ౧౪ ॥ తా స్సర్వగుణసమ్పన్నా రూపయౌవనసంయుతాః । దృష్ట్వా సర్వాత్మకో వాయు రిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ అహం వః కామయే సర్వా భార్యా మమ భవిష్యథ । మానుష స్త్యజ్యతాం భావో దీర్ఘమాయు రవాప్స్యథ॥౧౬॥చలం హి యౌవనం నిత్యం మానుషేషు విశేషతః । అక్షయ్యం యౌవనం ప్రాప్తా అమర్యశ్చ భవిష్యథ ॥ ౧౭ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాయో రక్లిష్టకర్మణః।అపహాస్య తతో వాక్యం కన్యాశత మథాబ్రవీత్॥ ౧౮॥ అన్తశ్చరసి భూతానాం సర్వేషాం త్వం సురోత్తమ।ప్రభావజ్ఞాస్స్మ తే సర్వాః కిమస్మానవమన్యసే॥ ౧౯॥ కుశనాభసుతా స్సర్వా స్సమర్థా స్త్వాం సురోత్తమ। స్థానా చ్చ్యావయితుం దేవం రక్షామస్తు తపో వయమ్॥౨౦॥ మా భూత్స కాలో దుర్మేధః పితరం సత్యవాదినమ్ । నావమన్యస్వ ధర్మేణ స్వయంవర ముపాస్మహే ॥ ౨౧ ॥ పితా హి ప్రభు రస్మాకం దైవతం పరమం హి నః।యస్య నో దాస్యతి పితా స నో భర్తా భవిష్యతి॥ ౨౨ ॥ తాసాం తద్వచనం శ్రుత్వా వాయుః పరమకోపనః । ప్రవిశ్య సర్వగాత్రాణి బభఞ్జ భగవాన్ప్రభుః ॥ ౨౩॥ అరత్నిమాత్రాకృతయో భగ్నదర్పా భయార్దితాః । తాః కన్యా వాయునా భగ్నా వివిశు ర్నృపతే ర్గృహమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాపత న్భువి సమ్భ్రాన్తా స్సలజ్జా స్సాస్రలోచనాః । స చ తా దయితా దీనాః కన్యాః పరమశోభనాః ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వా భగ్నా స్తదా రాజా సమ్భ్రాన్త ఇద మబ్రవీత్ । కిమిదం కథ్యతాం పుత్ర్యః కో ధర్మ మవమన్యతే॥ ౨౬ ॥ కుబ్జాః కేన కృతా స్సర్వాః వేష్టన్త్యో నాభిభాషథ । ఏవం రాజా వినిశ్వస్య సమాధిం సన్దధే తతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్వాత్రింశస్సర్గః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కుశనాభస్య ధీమతః।శిరోభి శ్చరణౌ స్పృష్ట్వా కన్యాశత మభాషత ॥ ౧ ॥ వాయు స్సర్వాత్మకో రాజ న్ప్రధర్షయితు మిచ్ఛతి । అశుభం మార్గ మాస్థాయ న ధర్మం ప్రత్యవేక్షతే॥ ౨ ॥ పితృమత్యస్స్మ భద్రం తే స్వచ్ఛన్దే న వయం స్థితాః । పితరం నో వృణీష్వ త్వం యది నో దాస్యతే తవ॥ ౩ ॥ తేన పాపానుబన్ధేన వచనం నప్రతీచ్ఛతా।ఏవం బ్రువన్త్య స్సర్వా స్స్మ వాయునా నిహతా భృశమ్॥ ౪ ॥ తాసాం తు వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమధార్మికః।ప్రత్యువాచ మహాతేజాః కన్యాశత మనుత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ క్షాన్తం క్షమావతాం పుత్ర్యః కర్తవ్యం సుమహత్కృతమ్ । ఐకమత్య ముపాగమ్య కులం చావేక్షితం మమ॥౬॥ అలఙ్కారో హి నారీణాం క్షమా తు

పురుషస్య వా । దుష్కరం తచ్చ యత్క్షాన్తం త్రిదశేషు విశేషతః ॥ ౭ ॥ యాదృశీ వః క్షమా పుత్ర్యస్సర్వాసా మవిశేషతః ॥ క్షమా దానం క్షమా యజ్ఞః క్షమా సత్యం హి పుత్రికాః ॥ ౮ ॥ క్షమా యశః క్షమా ధర్మః క్షమాయాం హి స్థితం జగత్ ।విసృజ్య కన్యాః కాకుత్స్థ రాజా త్రిదశవిక్రమః ॥ ౯ ॥ మన్త్రజ్ఞో మన్త్రయామాస ప్రదానం సహ మన్త్రిభిః । దేశే కాలే ప్రదానస్య సదృశే ప్రతిపాదనమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చూలీనామ మహామునిః ॥ ఊర్ధ్వరేతా శ్శుభాచారో బ్రాహ్మం తప ఉపాగమత్ ॥ తపస్యన్తం తమృషిం తత్ర గన్ధర్వీ పర్యుపాసతే । సోమదానామ భద్రం తే ఊర్మిళా తనయా తదా ॥ ౧౨ ॥ సా చ తం ప్రణతా భూత్వా శుశ్రూషణపరాయణా ।ఉవాస కాలే ధర్మిష్ఠా తస్యాస్తుష్టోఽభవద్గురుః ॥ ౧౩ ॥ స చ తాం కాలయోగేన ప్రోవాచ రఘునన్దన । పరితుష్టోస్మి భద్రం తే కిం కరోమి తవ ప్రియమ్ ॥ ౧౪ ॥ పరితుష్టం మునిం జ్ఞాత్వా గన్ధర్వీ మధురస్వరా । ఉవాచ పరమప్రీతా వాక్యజ్ఞా వాక్యకోవిదమ్ ॥ ౧౫ ॥ లక్ష్మ్యా సముదితో బ్రాహ్మ్యా బ్రహ్మభూతో మహాతపాః ॥ బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తం పుత్రమిచ్ఛామి ధార్మిక ॥ ౧౬ ॥ అపతిశ్చాస్మి భద్రం తే భార్యా చాస్మి న కస్యచిత్ । బ్రాహ్మేణోపగతాయాశ్చ దాతుమర్హసి మే సుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ తస్యాః ప్రసన్నో బ్రహ్మర్షిర్దదౌ పుత్రమనుత్తమమ్ । బ్రహ్మదత్త ఇతిఖ్యాతం మానసం చూలినస్సుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ స రాజా సౌమదేయస్తు పురీమధ్యవసత్తదా । కామ్పిల్యాం పరయా లక్ష్మ్యా దేవరాజో యథా దివమ్ ॥ ౧౯ ॥ స బుద్ధిం కృతవాన్రాజా కుశనాభస్సుధార్మికః ॥ బ్రహ్మదత్తాయ కాకుత్స్థ దాతుం కన్యాశతం తదా ॥ ౨౦ ॥ తమాహూయ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః । దదౌ కన్యాశతం రాజా సుప్రీతేనాన్తరాత్మనా ॥ ౨౧ ॥ యథాక్రమం తతః పాణిం జగ్రాహ రఘునన్దన । బ్రహ్మదత్తో మహీపాలస్తాసాం దేవపతిర్యథా ॥ ౨౨ ॥ స్పృష్టమాత్రే తతః పాణౌ వికుబ్జా విగతజ్వరాః । యుక్తాః పరమయా లక్ష్మ్యా బభుః కన్యాశతం తదా ॥ ౨౩ ॥ స దృష్ట్వా వాయునా ముక్తాః కుశనాభో మహీపతిః । బభూవ పరమప్రీతో హర్షం లేభే పునః పునః ॥ ౨౪ ॥ కృతోద్వాహం తు రాజానం బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః । సదారం ప్రేషయామాస సోపాధ్యాయగణం తదా ॥ ౨౫ ॥ సోమదాపి సుసంహృష్టా పుత్రస్య సదృశీం క్రియామ్ ।యథాన్యాయం చ గన్ధర్వీ స్నుషాస్తాః ప్రత్యనన్దత ॥ ౨౬ ॥ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా చ తాః కన్యాః కుశనాభం ప్రశస్య చ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

కృతోద్వాహే గతే తస్మిన్బ్రహ్మదత్తే చ రాఘవ । అపుత్రః పుత్రలాభాయ పౌత్రీమిష్టిమకల్పయత్ ॥ ౧ ॥ ఇష్ట్యాం తు వర్తమానాయాం కుశనాభం మహీపతిమ్ ॥ ఉవాచ పరమోదారః కుశో బ్రహ్మసుతస్తదా ॥ ౨ ॥ పుత్రస్తే సదృశః పుత్ర భవిష్యతి

మధార్మికః । గాధిం పుత్రం సుతం లేభే త్వం కీర్తిం లోకే చ శాశ్వతీమ్ ॥ 3 ॥ ఏవ ముక్త్వా
కథాం రామ కుశనాభం మహీపతిమ్ । జగామాకాశ మావిశ్య బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్ ।
కస్యచి త్త్వథ కాలస్య కుశనాభస్య ధీమతః । జజ్ఞే పరమధర్మిష్ఠో గాధిరిత్యేవ నామతః ॥
స పితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమధార్మికః । కుశవంశప్రసూతోఽస్మి కౌశికో రఘు
నన్దన ॥ ౬ ॥ పూర్వజా భగినీ చాపి మమ రాఘవ సువ్రతా । నామ్నా సత్యవతీ నామ
ఋచీకే ప్రతిపాదితా ॥ ౭ ॥ సశరీరా గతా స్వర్గం భర్తార మనువర్తినీ । కౌశికీ పరమో
దారా సా ప్రవృత్తా మహానదీ ॥ ౮ ॥ దివ్యా పుణ్యోదకా రమ్యా హిమవన్త ముపా
శ్రితా । లోకస్య హితకామార్థం ప్రవృత్తా భగినీ మమ ॥ ౯ ॥ తతోఽహం హిమవ
త్పార్శ్వే వసామి నియత స్సుఖమ్ । భగిన్యాం స్నేహసంయుక్తః కౌశిక్యాం రఘునన్దన ॥
సా తు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే ప్రతిష్ఠితా । పతివ్రతా మహాభాగా కౌశికీ సరితాం
వరా ॥ ౧౧ ॥ అహం హి నియమా ద్రామ హిత్వా తాం సముపాగతః । సిద్ధాశ్రమ
మనుప్రాప్య సిద్ధోఽస్మి తవ తేజసా ॥ ౧౨ ॥ ఏషా రామ మమోత్పత్తి స్స్వస్య వంశస్య
కీర్తితా । దేశస్య చ మహాబాహో యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ॥ ౧3 ॥ గతోఽర్ధరాత్ర
కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ । నిద్రా మభ్యేహి భద్రం తే మాభూ ద్విఘ్నోఽ
ధ్వనీహ నః ॥ ౧౪ ॥ నిష్పన్దా స్తరవ స్సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః । నైశేన తమసా
వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునన్దన ॥ ౧౫ ॥ శనై ర్వియుజ్యతే సన్ధ్యా నభో నేత్రైరివావృతమ్ ।
నక్షత్రతారాగహనం జ్యోతిర్భి రవభాసతే ॥ ౧౬ ॥ ఉత్తిష్ఠతి చ శీతాంశు శ్శశీ లోక
తమోనుదః । హ్లాదయ న్ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో ॥ ౧౭ ॥ నైశాని
సర్వభూతాని ప్రచరన్తి తత స్తతః । యక్షరాక్షససఙ్ఘాశ్చ రౌద్రాశ్చ పిశితాశనాః ॥ ౧౮ ॥
ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విరరామ మహామునిః । సాధు సాధ్వితి తం సర్వే మునయో
హ్యభ్యపూజయన్ ॥ ౧౯ ॥ కుశికానా మయం వంశో మహాన్ధర్మపర స్సదా । బ్రహ్మో
పమా మహాత్మానః కుశవంశ్యా నరోత్తమాః ॥ ౨౦ ॥ విశేషేణ భవానేవ విశ్వామిత్రో
మహాయశాః । కౌశికీ చ సరిచ్ఛ్రేష్ఠా కులోద్యోతకరీ తవ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి తై ర్మునిశార్దూ
లైః ప్రశస్తః కుశికాత్మజః । నిద్రాముపాగమ చ్ఛ్రీమా నస్తంగత ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౨ ॥
రామోఽపి సహసౌమిత్రిః కించి దాగతవిస్మయః । ప్రశస్య మునిశార్దూలం నిద్రాం సముప
సేవతే ॥ ౨3 ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుస్త్రింశస్సర్గః.

ఉపాస్య రాత్రిశేషం తు శోణాకూలే మహర్షిభిః । నిశాయాం సుప్రభాతాయాం
విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ సుప్రభాతా నిశా రామ పూర్వా సన్ధ్యా ప్రవర్తతే ।
ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే గమనాయాభిరోచయ ॥ ౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా
పౌర్వాహ్ణికీం క్రియామ్ । గమనం రోచయామాస వాక్యం చేద మువాచహ ॥ 3 ॥

అయం శోణః శుభజలోఽగాధః పులినమణ్డితః॥ కతరేణ పథా బ్రహ్మన్ సన్తరిష్యామహే వయమ్॥ ౪॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీదిదమ్। ఏష పన్థా మయోద్దిష్టో యేన యాన్తి మహర్షయః॥ ౫॥ ఏవముక్తా మహాత్మానో విశ్వామిత్రేణ ధీమతా। పశ్యన్తస్తే ప్రయాతా వై వనాని వివిధాని చ॥ ౬॥ తే గత్వా దూరమధ్వానం గతేఽర్ధదివసే తదా। జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశుర్మునిసేవితామ్॥ ౭॥ తాం దృష్ట్వా పుణ్యసలిలాం హంససారససేవితామ్। బభూవుర్ముదితాస్సర్వే మునయస్సహరాఘవాః॥ ౮॥ తస్యాస్తీరే తతశ్చక్రుస్తత ఆవాసపరిగ్రహమ్। తతస్స్నాత్వా యథాన్యాయం సన్తర్ప్య పితృదేవతాః॥ ౯॥ హుత్వా చైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్య చామృతవద్ధవిః। వివిశుర్జాహ్నవీతీరే శుచౌ ముదితమానసాః॥ ౧౦॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్య సమన్తతః। విష్ఠితాశ్చ యథాన్యాయం రాఘవౌ చ యథార్హతః॥ ౧౧॥ సమ్ప్రహృష్టమనా రామో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్। భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి గఙ్గాం త్రిపథగాం నదీమ్॥ ౧౨॥ త్రైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదనదీపతిమ్। చోదితో రామవాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ ౧౩॥ వృద్ధిం జన్మ చ గఙ్గాయా వక్తుమేవోపచక్రమే। శైలేన్ద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనామాకరో మహాన్॥ ౧౪॥ తస్య కన్యాద్వయం రామ రూపేణాప్రతిమం భువి। యా మేరుదుహితా రామ తయోర్మాతా సుమధ్యమా॥ ౧౫॥ నామ్నా మనోజ్ఞా మేనా వై పత్నీ హిమవతః ప్రియా। తస్యాం గఙ్గేయమభవజ్జ్యేష్ఠా హిమవతస్సుతా॥ ౧౬॥ ఉమా నామ ద్వితీయాఽభూత్కన్యా తస్యైవ రాఘవ। అథ జ్యేష్ఠాం సురాస్సర్వే దేవతార్థచికీర్షయా॥ ౧౭॥ శైలేన్ద్రం వరయామాసుర్గఙ్గాం హిమవతస్సుతామ్। దదౌ ధర్మేణ హిమవాంస్తనయాం లోకపావనీమ్॥ ౧౮॥ స్వచ్ఛన్దపథగాం గఙ్గాం త్రైలోక్యహితకామ్యయా। ప్రతిగృహ్య తతో దేవాః త్రిలోకహితకారిణః॥ ౧౯॥ గఙ్గామాదాయ తేఽగచ్ఛన్ కృతార్థేనాన్తరాత్మనా। (యథాగతం యయుః స్వర్గం ప్రహృష్టమనసో భృశమ్)॥ ౨౦॥ యా చాన్యా శైలదుహితా కన్యాసీద్రఘునన్దన। ఉగ్రం సా వ్రతమాస్థాయ తపస్తేపే తపోధనా॥ ౨౧॥ ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాం దదౌ శైలవరస్సుతామ్। రుద్రాయాప్రతిరూపాయ ఉమాం లోకనమస్కృతామ్॥ ౨౨॥ ఏతే తే శైలరాజస్య సుతే లోకనమస్కృతే। గఙ్గా చ సరితాం శ్రేష్ఠా ఉమా దేవీ చ రాఘవ॥ ౨౩॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథా త్రిపథగామినీ। ఖం గతా ప్రథమం తాత గతిం గతిమతాం వర॥ సైషా సురనదీ రమ్యా శైలేన్ద్రస్య సుతా తదా। సురలోకం సమారూఢా విపాపా జలవాహినీ॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చత్రింశస్సర్గః.

ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్నుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ। ప్రతినన్ద్య కథాం వీరావూచతుర్మునిపుఙ్గవమ్॥ ౧॥ ధర్మయుక్తమిదం బ్రహ్మన్ కథితం పరమం త్వయా।

దుహితు శ్శైలరాజస్య జ్యేష్ఠాయా వక్తుమర్హసి ॥ ౨ ॥ విస్తరం విస్తరజ్ఞోహి దివ్య
మానుషసమ్భవమ్ । త్రిపథో హేతునా కేన ప్లావయే ల్లోకపావనీ ॥ ౩ ॥ కథం గఙ్గా
త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా । త్రిషు లోకేషు సర్వజ్ఞ కర్మభిః కైస్సమన్వితా ॥
తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్ర స్తపోధనః । నిఖిలేన కథాం సర్వా మృషిమధ్యే
న్యవేదయత్ ॥ ౫ ॥ పురా రామ కృతోద్వాహో నీలకణ్ఠో మహాతపాః । దృష్ట్వా చ
స్పృహయా దేవీం మైథునాయోపచక్రమే ॥ ౬ ॥ (తస్య సఙ్క్రీడమానస్య మహా
దేవస్య ధీమతః । శితికణ్ఠస్య దేవస్య దివ్యం వర్ష శతం గతమ్ ॥ ౭ ॥ (ఏవం మన్మథ
యుద్ధేతు తయో ర్నాసీ త్పరాజయః)। నచాపి తనయో రామ తస్యామాసీ త్పరన్తప ।
తతో దేవా స్సముద్విగ్నాః పితామహపురోగమాః । యదిహోత్పద్యతే భూతం క
స్తత్ప్రతిసహిష్యతే ॥ ౯ ॥ అభిగమ్య సురా స్సర్వే ప్రణిపత్యేద మబ్రువన్ । దేవ
దేవ మహాదేవ లోకస్యాస్య హితే రత ॥ ౧౦ ॥ సురాణాం ప్రణిపాతేన ప్రసాదం
కర్తు మర్హసి । న లోకా ధారయిష్యన్తి తవ తేజ స్సురోత్తమ ॥ ౧౧ ॥ బ్రాహ్మేణ
తపసా యుక్తో దేవ్యాసహ తపశ్చర । త్రైలోక్య హితకామార్థం తేజ స్తేజసి ధారయ ॥
రక్ష సర్వా నిమాన్ లోకా న్నాలోకం కర్తు మర్హసి । దేవతానాం వచ శ్శ్రుత్వా సర్వ
లోకమహేశ్వరః ॥ ౧౩ ॥ బాఢ మిత్యబ్రవీ త్సర్వా న్పునశ్చేద మువాచహ । ధారయిష్యా
మ్యహం తేజ స్తేజస్యేవ సహోమయా ॥ ౧౪ ॥ త్రిదశాః పృథివీ చైవ నిర్వాణ మధి
గచ్ఛతు । యదిదం క్షుభితం స్థానా న్మమ తేజో హ్యనుత్తమమ్ ॥ ౧౫ ॥ ధారయిష్యతి
క స్తన్మే బ్రువన్తు సురసత్తమాః । ఏవముక్తా స్సురా స్సర్వే ప్రత్యూచు ర్వృషభధ్వ
జమ్ ॥ ౧౬ ॥ యత్తేజః క్షుభితం హ్యద్య తద్ధరా ధారయిష్యతి । ఏవముక్త స్సుర
పతిః ప్రముమోచ మహీతలే ॥ ౧౭ ॥ తేజసా పృథివీ యేన వ్యాప్తా సగిరికాననా ।
తతో దేవాః పున రిద మూచు శ్చాథ హుతాశనమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రవిశత్వం మహాతేజో
రౌద్రం వాయుసమన్వితః । తదగ్నినా పున ర్వ్యాప్తం సఞ్జాత శ్శ్వేతపర్వతః ॥ ౧౯ ॥
దివ్యం శరవణం చైవ పావకాదిత్యసన్నిభమ్ । యత్ర జాతో మహాతేజాః కార్త్తికే
యోఽగ్నిసమ్భవః ॥ ౨౦ ॥ అథోమాంచ శివంచైవ దేవా స్సర్షిగణా స్తదా । పూజ
యామాసు రత్యర్థం సుప్రీతమనస స్తతః ॥ ౨౧ ॥ అథ శైలసుతా రామ త్రిదశానిద
మబ్రవీత్ । అప్రియస్య కృతస్యాద్య ఫలం ప్రాప్స్యథ మే సురాః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా
సలిలం గృహ్య పార్వతీ భాస్కరప్రభా । సమన్యు రశప త్సర్వాన్ క్రోధసంరక్తలో
చనా ॥ ౨౩ ॥ యస్మా న్నివారితా చాహం సఙ్గతా పుత్రకామ్యయా । అపత్యం స్వేషు
దారేషు నోత్పాదయితు మర్హథ ॥ ౨౪ ॥ అద్య ప్రభృతి యుష్మాక మప్రజా స్సన్తు
పత్నయః । ఏవ ముక్త్వా సురాన్సర్వా న్శశాప పృథివీమపి ॥ ౨౫ ॥ అవనే నైకరూపా త్వం

మహాభార్యా భవిష్యసి । న చ పుత్రకృతాం ప్రీతిం మత్క్రోధకలుషీకృతా ॥ ౨౩ ॥ ప్రాప్స్యసి త్వం సుదుర్మేధే మమ పుత్రమనిచ్ఛతీ । తాన్సర్వాన్ వ్రీడితాన్ దృష్ట్వా సురా న్సురపతి స్తదా ॥ ౨౪ ॥ గమనాయోపచక్రామ దిశం వరుణపాలితామ్ । స గత్వా తప ఆతిష్ఠ త్పార్శ్వే తస్యోత్తరే గిరేః ॥ ౨౫ ॥ హిమవత్ప్రభవే శృఙ్గే సహా దేవ్యా మహేశ్వరః । ఏష తే విస్తరో రామ శైలపుత్ర్యా నివేదితః ॥ ౨౬ ॥ గఙ్గాయాః ప్రభవం చైవ శృణు మే సహలక్ష్మణః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షట్త్రింశస్సర్గః.

తప్యమానే తపో దేవే దేవాః సర్షిగణాః పురా । సేనాపతి మభీప్సన్తః పితామహ ముపాగమన్ ॥ ౧ ॥ తతోఽబ్రువన్సురా స్సర్వే భగవన్తం పితామహమ్ । ప్రణిపత్య శుభం వాక్యం సేన్ద్రా స్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౨ ॥ యో న స్సేనాపతి ర్దేవ దత్తో భగవతా పురా । స తపః పర మాస్థాయ తప్యతే స్మ సహోమయా ॥ ౩ ॥ యదత్రానన్తరం కార్యం లోకానాం హితకామ్యయా । సంవిధత్స్వ విధానజ్ఞ త్వం హి నః పరమా గతిః॥ ౪॥ దేవతానాం వచ శ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః । సాన్త్వయ న్మధురై ర్వాక్యై స్త్రిదశా నిద మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ శైలపుత్ర్యా యదుక్తం తన్న ప్రజాస్యథ పత్నిషు । తస్యా వచన మక్లిష్టం సత్యమేవ నసంశయః॥ ౬॥ ఇయ మాకాశగా గఙ్గా యస్యాం పుత్రం హుతాశనః । జనయిష్యతి దేవానాం సేనాపతి మరిన్దమమ్ ॥ ౭ ॥ జ్యేష్ఠా శైలేన్ద్రదుహితా మానయిష్యతి తం సుతమ్ । ఉమాయా స్తద్బహుమతం భవిష్యతి నసంశయః ॥ ౮ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృతార్థా రఘునన్దన । ప్రణిపత్య సురా స్సర్వే పితామహ మపూజయన్ ॥ ౯ ॥ తే గత్వా పర్వతం రామ కైలాసం ధాతుమణ్డితమ్ । అగ్నిం నియోజయామాసుః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః॥ ౧౦॥ దేవకార్యమిదం దేవ సమాధత్స్వ హుతాశన । శైలపుత్ర్యాం మహాతేజో గఙ్గాయాం తేజ ఉత్సృజ ॥ ౧౧ ॥ దేవతానాం ప్రతిజ్ఞాయ గఙ్గా మభ్యేత్య పావకః । గర్భం ధారయ వై దేవి దైవతానా మిదం ప్రియమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా దివ్యరూప మధారయత్ । స తస్యా మహిమాం దృష్ట్వా సమన్తా దవకీర్యత ॥ ౧౩ ॥ సమన్తత స్తదా దేవీ మభ్యషిఞ్చత పావకః । సర్వస్రోతాంసి పూర్ణాని గఙ్గాయా రఘునన్దన॥ ౧౪॥ తమువాచ తతో గఙ్గా సర్వదేవపురోహితమ్। అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజ స్సముద్ధతమ్॥ ౧౫॥ దహ్యమానాగ్నినా తేన సమ్ప్రవ్యథితచేతనా । అథాబ్రవీ దిదం గఙ్గాం సర్వదేవహుతాశనః ॥ ౧౬ ॥ ఇహ హైమవతే పాదే గర్భోఽయం సన్నివేశ్యతామ్ । శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గఙ్గా తం గర్భ మతిభాస్వరమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉత్ససర్జ మహాతేజా స్స్రోతోభ్యస్తు తదాఽనఘ । యదస్యా నిర్గతం తస్మా త్తప్తజామ్బూనదప్రభమ్ ॥ ౧౮॥ కాఞ్చనం ధరణీం ప్రాప్తం హిరణ్య మతులం

ఽభవత్ । తామ్రం కార్ష్ణాయసం చైవ తైక్ష్ణ్యాదేవాభ్యజాయత ॥౧౯॥ మలం తస్యాభవ త్తత్ర త్రపు సీసకమేవచ । తదేతద్ధరణీం ప్రాప్య నానాధాతు రవర్ధత ॥ ౨౦ ॥ నిక్షిప్తమాత్రే గర్భేతు తేజోభి రభిరఞ్జితమ్ । సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవర్ణ మభవద్వనమ్ ॥ ౨౧ ॥ తం దేశంతు తతో బ్రహ్మా సమ్ప్రాప్యైవ మభాషత । జాతస్య రూపం యు త్తస్మా జ్జాతరూపం భవిష్యతి ॥ ౨౨ ॥ జాతరూపమితి ఖ్యాతం తదా ప్రభృతి రాఘవ । సువర్ణం పురుషవ్యాఘ్ర హుతాశనసమప్రభమ్ ॥ ౨౩ ॥ తృణవృక్షలతాగుల్మం సర్వం భవతి కాఞ్చనమ్ । తం కుమారం తతో జాతం సేన్ద్రాస్సహమరుద్గణాః ॥ క్షీరసమ్భావనార్థాయ కృత్తికా స్సమయోజయన్ । తాః క్షీరం జాతిమాత్రస్య కృత్వా సమయ ముత్తమమ్ ॥౨౫॥ దదుః పుత్రోఽయ మస్మాకం సర్వాసామితి నిశ్చితాః ॥ తత స్తు దేవతా స్సర్వాః కార్త్తికేయ ఇతి బ్రువన్ ॥ ౨౬ ॥ పుత్ర స్త్రైలోక్యవిఖ్యాతో భవిష్యతి నసంశయః । తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా స్కన్నం గర్భపరిస్రవే ॥౨౭॥ (స్నాపయన్పరయా లక్ష్మ్యా దీప్యమాన మివానలమ్ । స్కన్ద ఇత్యబ్రువ న్దేవా స్స్కన్నం గర్భపరిస్రవాత్)॥౨౮॥ కార్త్తికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థ జ్వలనోపమమ్ । ప్రాదుర్భూతం తతః క్షీరం కృత్తికానా మనుత్తమమ్ ॥ ౨౯ ॥ షణ్ణాం షడాననో భూత్వా జగ్రాహ స్తనజం పయః । గృహీత్వా క్షీర మేకాహ్నా సుకుమారవపు స్తదా ॥౩౦॥ అజయ త్స్వేన వీర్యేణ దైత్యసైన్యగణాన్విభుః । సురసేనాగణపతిం తత స్స్కన్దమహాద్యుతిమ్ ॥ ౩౧ ॥ అభ్యషిఞ్చ న్సురగణా స్సమేత్యాగ్ని పురోగమాః । ఏష తే రామ గఙ్గాయా విస్తరోఽభిహితో మయా ॥ ౩౨ ॥ కుమారసమ్భవ శ్చైవ ధన్యః పుణ్య స్తథైవచ । భక్తశ్చ యః కార్త్తికేయే కాకుత్స్థ భువి మానవః ॥౩౩॥ ఆయుష్మా న్పుత్రపౌత్రైశ్చ స్కన్దసాలోక్య మావ్రజేత్ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తత్రింశస్సర్గః.

తాం కథాం కౌశికో రామే నివేద్య మధురాక్షరామ్ । పున రేవాపరం వాక్యం కాకుత్స్థ మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అయోధ్యాధిపతి శ్శూరః పూర్వ మాసీ న్నరాధిపః సగరో నామ ధర్మాత్మా ప్రజాకామ స్సచాప్రజః ॥ ౨ ॥ వైదర్భదుహితా రామ కేశినీ నామ నామతః । జ్యేష్ఠా సగరపత్నీ సా ధర్మిష్ఠా సత్యవాదినీ ॥౩॥ అరిష్టనేమిదుహితా రూపేణాఽప్రతిమా భువి । ద్వితీయా సగరస్యాసీ త్పత్నీ సుమతిసంజ్ఞకా ॥౪॥ తాభ్యాం సహ తదా రాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాం స్తపః । హిమవన్తం సమాసాద్య భృగుప్రస్రవణే గిరౌ॥౫॥అథ వర్షశతే పూర్ణే తపసాఽఽరాధితో మునిః । సగరాయ వరం ప్రాదా ద్భృగు స్సత్యవతాం వరః ॥ ౬ ॥ అపత్యలాభ స్సుమహా న్భవిష్యతి తవానఘ । కీర్తిం చాప్రతిమాం లోకే ప్రాప్స్యసే పురుషర్షభ ॥ ౭॥ ఏకా జనయితా తాత పుత్రం వంశకరం తవ । షష్టిం పుత్రసహస్రాణి హ్యపరా జనయిష్యతి ॥ ౮ ॥ భాషమాణం మహా

జ్ఞానం రాజపుత్ర్యౌ ప్రసాద్య తమ్। ఊచతుః పరమప్రీతే కృతాఞ్జలిపుటే తదా ॥౯॥
ఏకః కస్యాస్సుతో బ్రహ్మన్ కా బహూఞ్జనయిష్యతి। శ్రోతుమిచ్ఛావహే బ్రహ్మన్ సత్యమస్తు వచస్తవ ॥ ౧౦॥ తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా భృగుః పరమధార్మికః। ఉవాచ పరమాం వాణీం స్వచ్ఛన్దోఽత్ర విధీయతామ్ ॥౧౧॥ ఏకో వంశకరో వాస్తు బహవో వా మహాబలాః। కీర్తిమన్తో మహోత్సాహాః కా వా కం వరమిచ్ఛతి॥౧౨॥మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా కేశినీ రఘునన్దన। పుత్రం వంశకరం తాత జగ్రాహ నృపసన్నిధౌ॥౧౩॥ షష్టిం పుత్రసహస్రాణి సుపర్ణభగినీ తదా। మహోత్సాహాన్ కీర్తిమతో జగ్రాహ సుమతిస్సుతాన్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రదక్షిణమృషిం కృత్వా శిరసాఽభిప్రణమ్య చ। జగామ స్వపురం రాజా సభార్యో రఘునన్దన॥ ౧౫॥ అథ కాలే గతే తస్మిన్ జ్యేష్ఠా పుత్రం వ్యజాయత। అసమఞ్జ ఇతి ఖ్యాతం కేశినీ సగరాత్మజమ్ ॥ ౧౬ ॥ సుమతిస్తు నరవ్యాఘ్ర గర్భతుమ్బం వ్యజాయత। షష్టిః పుత్రసహస్రాణి తుమ్బభేదాద్వినిస్సృతాః ॥ ౧౭ ॥ ఘృతపూర్ణేషు కుమ్భేషు ధాత్ర్యస్తాన్ సమవర్ధయన్। కాలేన మహతా సర్వే యౌవనం ప్రతిపేదిరే॥ ౧౮॥ అథ దీర్ఘేణ కాలేన రూపయౌవనశాలినః। షష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్యాభవంస్తదా ॥ ౧౯ ॥ స చ జ్యేష్ఠో నరశ్రేష్ఠ సగరస్యాత్మసమ్భవః। బాలాన్ గృహీత్వా తు సరయ్వా రఘునన్దన ॥ ౨౦ ॥ ప్రక్షిప్య ప్రహసన్నిత్యం మజ్జతస్తాన్నిరీక్ష్య చ। ఏవం పాపసమాచారః సజ్జనప్రతిబాధకః ॥ ౨౧ ॥ పౌరాణామహితే యుక్తః పిత్రా నిర్వాసితః పురాత్। తస్య పుత్రోంఽశుమాన్నామ అసమఞ్జస్య వీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ సమ్మతస్సర్వలోకస్య సర్వస్యాపి ప్రియంవదః। తతః కాలేన మహతా మతిస్సమభిజాయత ॥ ౨౩ ॥ సగరస్య నరశ్రేష్ఠ యజేయమితి నిశ్చితా। స కృత్వా నిశ్చయం రామ సోపాధ్యాయగణస్తదా ॥ ౨౪ ॥ యజ్ఞకర్మణి వేదజ్ఞో యష్టుం సముపచక్రమే॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డేఽష్టాత్రింశస్సర్గః.

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా కథాన్తే రఘునన్దనః। ఉవాచ పరమప్రీతో మునిం దీప్తమివానలమ్॥ ౧॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే విస్తరేణ కథామిమామ్ పూర్వకో మే కథం బ్రహ్మన్ యజ్ఞం వై సముపాహరత్॥ ౨॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితః। విశ్వామిత్రస్తు కాకుత్స్థమువాచ ప్రహసన్నివ ॥ ౩ ॥ శ్రూయతాం విస్తరో రామ సగరస్య మహాత్మనః। శఙ్కరశ్వశురో నామ హిమవానచలోత్తమః॥ ౪॥ ఇష్టోద తత్ర వశ్శ్రీమాన్ వద్రిరాజ్యేఽభిషేచితః। విన్ధ్యపర్వతమాసాద్య నిరీక్షేతే పరస్పరమ్॥౫॥తయోర్మధ్యే ప్రవృత్తోఽభూద్యజ్ఞస్స పురుషోత్తమ॥సహి దేశో నరవ్యాఘ్ర ప్రశస్తో యజ్ఞకర్మణి ॥ ౬ ॥ తస్యాశ్వచర్యాం కాకుత్స్థ దృఢధన్వా మహారథః॥అంశుమానకరోత్తాత సగరస్య మతే స్థితః ॥ ౭ ॥ తస్య పర్వణి తం యజ్ఞం యజమానస్య

వాసవః । రాక్షసీం తను మాస్థాయ యజ్ఞీయాశ్వ మపాహరత్ ॥ ౯ ॥ హ్రియమాణే తు కాకుత్స్థ తస్మిన్నశ్వే మహాత్మనః।ఉపాధ్యాయగణా స్సర్వే యజమానమథాబ్రువన్॥ అయం పర్వణి దేవేన యజ్ఞీయాశ్వోపనీయతే।హర్తారం జహి కాకుత్స్థ హయ శ్చైవోపనీయతామ్ ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞచ్ఛిద్రం భవత్యేత త్సర్వేషా మశివాయ నః।త త్తథా క్రియతాం రాజన్యథాఽచ్ఛిద్రః క్రతుర్భవేత్ ॥ ౧౧॥ ఉపాధ్యాయవచ శ్శ్రుత్వా తస్మిన్సదసి పార్థివః । షష్టిం పుత్రసహస్రాణి వాక్యమేత దువాచహ ॥ ౧౨ ॥ గతిం పుత్రా న పశ్యామి రక్షసాం పురుషర్షభాః।మన్త్రపూతై ర్మహాభాగై రాస్థితో హి మహాక్రతుః॥ తద్గచ్ఛత విచిన్వధ్వం పుత్రకా భద్ర మస్తు వః । సముద్రమాలినీం సర్వాం పృథివీ మనుగచ్ఛత ॥ ౧౩ ॥ ఏకైకం యోజనం పుత్రా విస్తార మధిగచ్ఛత।యావత్తురగసన్దర్శ స్తావత్ఖనత మేదినీమ్ । (నాగలోకం సమాసాద్య విచిన్వధ్వం విశేషతః॥ ౧౪ ॥ ఉదయాచలమారుహ్య విహృత్యాస్తమయం గిరిమ్ । వినర్తధ్వం న తురగ మాలోక్య బ్రహ్మణో గృహమ్) ॥ ౧౫ ॥ తం చైవ హయహర్తారం మార్గమాణా మమాజ్ఞయా । దీక్షితః పౌత్రసహిత స్సోపాధ్యాయగణో హ్యహమ్॥ ౧౬ ॥ ఇహ స్థాస్యామి భద్రం వో యావత్తురగదర్శనమ్ । ఇత్యుక్తా హృష్టమనసో రాజపుత్రా మహాబలాః ॥ ౧౭ ॥ ప్రణమ్య శిరసా తస్మై కృత్వాచాపి ప్రదక్షిణమ్।జగ్ము ర్మహీతలం రామ పితు ర్వచనయన్త్రితాః। యోజనాయామవిస్తార మేకైకో ధరణీతలమ్।బిభిదుః పురుషవ్యాఘ్రా వజ్రస్పర్శసమైర్నఖైః ॥ ౨౦ ॥ శూలై రశనికల్పైశ్చ హలైశ్చాపి సుదారుణైః । (ముష్టిభి శ్చరణైర్దన్తైర్గమ్భీరసదృశైర్నఖైః) ॥ ౨౧ ॥ భిద్యమానా వసుమతీ ననాద రఘునన్దన। నాగానాం వధ్యమానానా మసురాణాంచ రాఘవ ॥ ౨౨ ॥ రాక్షసానాంచ దుర్ధర్ష స్సత్త్వానాం నినదోఽభవత్ । యోజనానాం సహస్రాణి షష్టింతు రఘునన్దన ॥ ౨౩ ॥ బిభిదు ర్ధరణీం వీరా రసాతల మనుత్తమమ్।ఏవం పర్వతసమ్బాధం జమ్బూద్వీపం మహాబలాః ॥ ౨౪ ॥ ఖనన్తో నృపశార్దూల సర్వతః పరిచక్రముః । తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్సాసురా స్సహ పన్నగాః॥ ౨౫ ॥ సమ్భ్రాన్తమనస స్సర్వే పితామహ ముపాగమన్। తే ప్రసాద్య మహాత్మానం విషణ్ణవదనా స్తదా ॥ ౨౬ ॥ ఊచుః పరమసన్త్రస్తాః పితామహ మిదం వచః । భగవ న్పృథివీ సర్వా ఖన్యతే సగరాత్మజైః ॥ ౨౭ ॥ బహవశ్చ మహాత్మానో వధ్యన్తే తలవాసినః । (వరుణస్య సుతా వీరా బహవో దానవై స్సహ ॥ చూర్ణీకృతా మహాశైలాః మీనాశ్చైవానుభక్షితాః) । అయం యజ్ఞహరోఽస్మాక మనేనాశ్వోపనీయతే ॥ ౨౮ ॥ ఇతి తే సర్వభూతాని నిఘ్నన్తి సగరాత్మజాః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.

దేవతానాం వచ శ్శ్రుత్వా భగవా న్వై పితామహః।ప్రత్యువాచ సుసన్త్రస్తాన్కృతాన్తబలమోహితాన్॥ ౧ ॥ యస్యేయం వసుధా కృత్స్నా వాసుదేవస్య ధీమ

తః । కాపిలం రూప మాస్థాయ ధారయత్యనిశం ధరామ్ ॥ ౨ ॥ (అత్ర రసాతలే భీమా
న్సర్పా న్స్మా ధారయ న్విభుః) । తస్య కోపాగ్నినా దగ్ధా భవిష్యన్తి నృపాత్మజాః ॥ ౩॥
పృథివ్యాశ్చాపి నిర్భేదో దృష్టఏవ సనాతనః । సగరస్యచ పుత్రాణాం వినాశో దీర్ఘదర్శి
నామ్॥ ౪॥ పితామహవచ శ్శ్రుత్వా త్రయస్త్రింశ దరిన్దమ । దేవాః పరమసంహృష్టాః
పున ర్జగ్ము ర్యథాగతమ్ ॥ ౫ ॥ సగరస్యచ పుత్రాణాం ప్రాదు రాసీ న్మహాత్మనామ్ ।
పృథివ్యాం భిద్యమానాయాం నిర్ఘాతసమనిస్వనః॥ ౬ ॥ తతో భిత్త్వా మహీం సర్వాం
కృత్వాచాపి ప్రదక్షిణమ్ । సహితా స్సాగరా స్సర్వే పితరం వాక్య మబ్రువన్ ॥ ౭ ॥
పరిక్రాన్తా మహీ సర్వా సత్త్వవన్తశ్చ సూదితాః। దేవదానవరక్షాంసి పిశాచోరగరాక్ష
సాః ॥ ౮ ॥ నచ పశ్యామహేఽశ్వం తే మశ్వహర్తార మేవచ । కిం కరిష్యామ భద్రం తే
బుద్ధి రత్ర విచార్యతామ్ ॥ ౯ ॥ తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం రాజసత్తమః॥
సమన్యు రబ్రవీ ద్వాక్యం సగరో రఘునన్దన॥ ౧౦ ॥ భూయః ఖనత భద్రం వో నిర్భిద్య
వసుధాతలమ్ । అశ్వహర్తార మాసాద్య కృతార్థాశ్చ నివర్తత ॥ ౧౧ ॥ పితుర్వచన
మాస్థాయ సగరస్య మహాత్మనః । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి రసాతల మభిద్రవన్ ॥ ౧౨॥
ఖన్యమానే తత స్తస్మి న్దదృశుః పర్వతోపమమ్ । దిశాగజం విరూపాక్షం ధారయ న్తం
మహీతలమ్ ॥ ౧౩ ॥ సపర్వతవనాం కృత్స్నాం పృథివీం రఘునన్దన। ధారయామాస
శిరసా విరూపాక్షో మహాగజః ॥ ౧౪ ॥ యదా పర్వణి కాకుత్స్థ విశ్రమార్థం మహా
గజః । ఖేదాచ్చాలయతే శీర్షం భూమికమ్ప స్తదా భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ తం తే ప్రదక్షిణం
కృత్వా దిశాపాలం మహాగజమ్ । మానయన్తో హి తే రామ జగ్ము ర్భిత్త్వా రసాతలమ్॥
తతః పూర్వాం దిశం భిత్త్వా దక్షిణాం బిభిదుః పునః । దక్షిణస్యామపి దిశి దదృశు స్తే
మహాగజమ్ ॥ ౧౭ ॥ మహాపద్మం మహాత్మానం సుమహాపర్వతోపమమ్।శిరసా ధార
య న్తం తే విస్మయం జగ్ము రుత్తమమ్॥ ౧౮ ॥ తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా సగరస్య మహా
త్మనః । షష్టిం పుత్రసహస్రాణి పశ్చిమాం బిభిదు ర్దిశమ్ ॥ ౧౯ ॥ పశ్చిమాయామపి
దిశి మహా న్త మచలోపమమ్ । దిశాగజం సౌమనసం దదృశు స్తే మహాబలాః ॥ ౨౦ ॥
తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా పృష్ట్వాచాపి నిరామయమ్ । ఖన న్తః సముపక్రాన్తా దిశం
హైమవతీం తతః ॥ ౨౧ ॥ ఉత్తరస్యాం రఘుశ్రేష్ఠ దదృశు ర్హిమపాండురమ్ । భద్రం
భద్రేణ వపుషా ధారయ న్తం మహీ మిమామ్ ॥ ౨౨ ॥ సమాలభ్య తత స్సర్వే కృత్వా
చైనం ప్రదక్షిణమ్ । షష్టిం పుత్రసహస్రాణి బిభిదు ర్వసుధాతలమ్ ॥ ౨౩ ॥ తతః
ప్రాగుత్తరాం గత్వా సాగరాః ప్రథితాం దిశమ్ । రోషా దభ్యఖనన్సర్వే పృథివీం సగ
రాత్మజాః॥ ౨౪ ॥ తేతు సర్వే మహాత్మానో భీమవేగా మహాబలాః । దదృశుః కపిలం
తత్ర వాసుదేవం సనాతనమ్ ॥ ౨౫ ॥ హయంచ తస్య దేవస్య చర న్త మవిదూరతః ।

ప్రహర్ష మతులం ప్రాప్తా స్సర్వే తే రఘునన్దన ॥ ౨౬ ॥ తే తం హయహరం జ్ఞాత్వా
క్రోధపర్యాకులేక్షణాః । ఖనిత్రలాఙ్గలధరా నానావృక్షశిలాధరాః ॥ ౨౭ ॥ అభ్యధా
వన్త సంక్రుద్ధా స్తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రువన్ । అస్మాకం త్వం హి తురగం యజ్ఞీయం హృత
వానసి ॥ ౨౮ ॥ దుర్మేధ స్త్వం హి సమ్ప్రాప్తా న్విద్ధి న స్సగరాత్మజాన్ । శ్రుత్వా
తద్వచనం తేషాం కపిలో రఘునన్దన॥ ౨౯॥ క్రోధేన మహతా విష్టో హుంకార మకరో
త్తదా । తత స్తేనాప్రమేయేన కపిలేన మహాత్మనా ॥ ౩౦ ॥ భస్మరాశీకృతా స్సర్వే
కాకుత్స్థ సగరాత్మజాః॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చత్వారింశస్సర్గః.

పుత్రాం శ్చిరగతాన్ జ్ఞాత్వా సగరో రఘునన్దన । నప్తార మబ్రవీ ద్రాజా దీప్య
మానం స్వతేజసా॥ ౧ ॥ శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ పూర్వై స్తుల్యోసి తేజసా । పితౄణాం
గతిమన్విచ్ఛ యేన చాశ్వోఽపవాహితః ॥౨॥అన్తర్భౌమాని సత్త్వాని వీర్యవన్తి మహా
న్తిచ । తేషాం త్వం ప్రతిఘాతార్థం సాసిం గృహ్ణీష్వ కార్ముకమ్ ॥ ౩ ॥ అభివాద్యా
భివాద్యాం స్త్వం హత్వా విఘ్నకరానపి । సిద్ధార్థ స్సన్నివ ర్తస్వ మమ యజ్ఞస్య పార
గః ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తోఽంశుమా న్సమ్య క్సగరేణ మహాత్మనా । ధనురాదాయ ఖడ్గంచ
జగామ లఘువిక్రమః ॥ ౫ ॥ స ఖాతం పితృభి ర్మార్గ మ న్తర్భౌమం మహాత్మభిః । ప్రాప
ద్యత నరశ్రేష్ఠ తేన రాజ్ఞాఽభిచోదితః ॥ ౬ ॥ దైత్య దానవ రక్షోభిః పిశాచపతగో
రగైః । పూజ్యమానం మహాతేజా దిశాగజ మపశ్యత ॥ ౭ ॥ స తం ప్రదక్షిణం కృత్వా
పృష్ట్వాచాపి నిరామయమ్ । పితౄన్స పరిపప్రచ్ఛ వాజిహర్తార మేవచ ॥ ౮ ॥ దిశా
గజస్తు తచ్ఛ్రుత్వా ప్రత్యాహాంశుమతో వచః । ఆసమంజ కృతార్థ స్త్వం సహాశ్వ
శ్శీఘ్రమేష్యసి ॥ ౯ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వానేవ దిశాగజాన్ । యథాక్రమం
యథాన్యాయం ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౧౦ ॥ తైశ్చ సర్వై ర్దిశాపాలై ర్వాక్యజ్ఞై
ర్వాక్యకోవిదైః । పూజిత స్సహయశ్చైవ గన్తాసీత్యభిచోదితః ॥ ౧౧ ॥ తేషాం తద్వ
చనం శ్రుత్వా జగామ లఘువిక్రమః । భస్మరాశీకృతా యత్ర పితర స్తస్య సాగరాః ॥
స దుఃఖవశమాపన్న స్త్వసమంజసుత స్తదా । చుక్రోశ పరమార్త స్తు వధా త్తేషాం
సుదుఃఖితః ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞీయంచ హయం తత్ర చరన్త మవిదూరతః । దదర్శ పురుష
వ్యాఘ్రో దుఃఖశోక సమన్వితః ॥ ౧౪ ॥ స తేషాం రాజపుత్రాణాం కర్తుకామో జల
క్రియామ్ । సలిలార్థీ మహాతేజా నచాపశ్య జ్జలాశయమ్ ॥ ౧౫ ॥ విసార్య నిపుణాం
దృష్టిం తతోఽపశ్య త్ఖగాధిపమ్ । పితౄణాం మాతులం రామ సుపర్ణ మనిలోపమమ్ ॥
స చైన మబ్రవీ ద్వాక్యం వైనతేయో మహాబలః । మాశుచః పురుషవ్యాఘ్ర వధో
యం లోకసమ్మతః ॥ ౧౬ ॥ కపిలే నాప్రమేయేన దగ్ధా హీమే మహాబలాః । సలిలః

రుషర్షభ । తస్యాం కురు మహాబాహో పితౄణాం సలిలక్రియామ్ ॥ ౧౯ ॥ భస్మ
రాశీకృతానేతాన్ప్లావయేల్లోకపావనీ । తయా క్లిన్నమిదం భస్మ గఙ్గయా లోకకా
న్తయా ॥ ౨౦ ॥ షష్టిం పుత్రసహస్రాణి స్వర్గలోకం నయిష్యతి । గచ్ఛ చాశ్వం మహా
భాగ సంగృహ్య పురుషర్షభ ॥ ౨౧ ॥ యజ్ఞం పైతామహం వీర సంవర్తయితుమర్హసి।
సుపర్ణవచనం శ్రుత్వా సోంఽశుమానతివీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ త్వరితం హయమాదాయ
పునరాయాన్మహాయశాః । తతో రాజానమాసాద్య దీక్షితం రఘునన్దన ॥ ౨౩ ॥
న్యవేదయద్యథావృత్తం సుపర్ణవచనం తథా । తచ్ఛ్రుత్వా ఘోరసఙ్కాశం వాక్య
మంశుమతో నృపః ॥ ౨౪ ॥ యజ్ఞం నిర్వర్తయామాస యథాకల్పం యథావిధి । స్వపురం
చాగమచ్ఛ్రీమానిష్టయజ్ఞో మహీపతిః ॥ ౨౫ ॥ గఙ్గాయాశ్చాగమే రాజా నిశ్చయం
నాధ్యగచ్ఛత । అగత్వా నిశ్చయం రాజా కాలేన మహతా మహాన్ ॥ ౨౬ ॥ త్రింశద్వర్ష
సహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా దివం గతః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకచత్వారింశస్సర్గః.

కాలధర్మం గతే రామ సగరే ప్రకృతీజనాః । రాజానం రోచయామాసురంశు
మన్తం సుధార్మికమ్ ॥ ౧ ॥ స రాజా సుమహానాసీదంశుమాన్రఘునన్దన । తస్య పుత్రో
మహానాసీద్దిలీప ఇతి విశ్రుతః ॥ ౨ ॥ తస్మిన్రాజ్యం సమావేశ్య దిలీపే రఘునన్దన ।
హిమవచ్ఛిఖరే పుణ్యే తపస్తేపే సుదారుణమ్ ॥ ౩ ॥ ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణి వర్షాణి
సుమహాయశాః । తపోవనం గతో రాజా స్వర్గం లేభే తపోధనః ॥ ౪ ॥ దిలీపస్తు మహా
తేజాః శ్రుత్వా పైతామహం వధమ్ । దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం నాధ్యగ
చ్ఛత ॥ ౫ ॥ కథం గఙ్గావతరణం కథం తేషాం జలక్రియా । తారయేయం కథం చైనా
నితి చిన్తాపరోఽభవత్ ॥ ౬ ॥ తస్య చిన్తయతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః । పుత్రో
భగీరథో నామ జజ్ఞే పరమధార్మికః ॥ ౭ ॥ దిలీపస్తు మహాతేజా యజ్ఞైర్బహుభిరిష్టవాన్।
త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్ ॥ ౮ ॥ అగత్వా నిశ్చయం రాజా
తేషాముద్ధరణం ప్రతి । వ్యాధినా నరశార్దూల కాలధర్మముపేయివాన్ ॥ ౯ ॥ ఇన్ద్ర
లోకం గతో రాజా స్వార్జితేనైవ కర్మణా । రాజ్యే భగీరథం పుత్రమభిషిచ్య నరర్షభః॥
భగీరథస్తు రాజర్షిర్ధార్మికో రఘునన్దన । అనపత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామః స చా
ప్రజః ॥ ౧౧ ॥ మన్త్రిష్వాధాయ తద్రాజ్యం గఙ్గావతరణే రతః । స తపో దీర్ఘమాతిష్ఠ
ద్గోకర్ణే రఘునన్దన ॥ ౧౨ ॥ ఊర్ధ్వబాహుః పఞ్చతపా మాసాహారో జితేన్ద్రియః ।
తస్య వర్షసహస్రాణి ఘోరే తపసి తిష్ఠతః ॥ ౧౩ ॥ అతీతాని మహాబాహో తస్య
రాజ్ఞో మహాత్మనః । సుప్రీతో భగవాన్బ్రహ్మా ప్రజానాం పతిరీశ్వరః ॥ ౧౪ ॥ తతః సుర
గణైః సార్ధముపాగమ్య పితామహః ।భగీరథం మహాత్మానం తప్యమానమథాబ్రవీత్ ॥
భగీరథ మహాభాగ ప్రీతస్తేఽహం జనేశ్వర । తపసా చ సుతప్తేన వరం వరయ సువ్రత॥

తమువాచ మహాతేజా సర్వలోకపితామహమ్ । భగీరథో మహాభాగః కృతాఞ్జలి రుప
స్థితః ॥ ౧౭ ॥ యది మే భగవన్ప్రీతో యద్యస్తి తపసః ఫలమ్ । సగరస్యాత్మజా స్సర్వే
మత్తస్సలిల మాప్నుయుః ॥ ౧౮ ॥ గఙ్గాయా స్సలిలక్లిన్నే భస్మన్యేషాం మహాత్మ
నామ్ । స్వర్గం గచ్ఛేయు రత్యన్తం సర్వే మే ప్రపితామహాః॥౧౯॥ దేయాచ సన్తతిర్దేవ
నావసీదేత్కులంచ నః । ఇక్ష్వాకూణాం కులే దేవ ఏష మేస్తు వరః పరః ॥ ౨౦॥ ఉక్త
వాక్యంతు రాజానం సర్వలోకపితామహః । ప్రత్యువాచ శుభాం వాణీం మధురాం
మధురాక్షరామ్ ॥ ౨౧ ॥ మనోరథో మహా నేష భగీరథ మహారథ । ఏవం భవతు
భద్రం తే ఇక్ష్వాకుకులవర్ధన॥ ౨౨ ॥ ఇయం హైమవతీ గఙ్గా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సుతా।
తాం వై ధారయితుం రాజన్ హర స్తత్ర నియుజ్యతామ్ ॥ ౨౩ ॥ గఙ్గాయాః పతనం
రాజన్ పృథివీ న సహిష్యతి । తాం వై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః ॥
తమేవ ముక్త్వా రాజానం గఙ్గాం చాభాష్య లోకకృత్ । జగామ త్రిదివం దేవ స్సహ
సర్వై ర్మరుద్గణైః ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్విచత్వారింశస్సర్గః.

దేవదేవే గతే తస్మిన్ సోఽఙ్గుష్ఠాగ్రనిపీడితామ్ । కృత్వా వసుమతీం రామ
వత్సరం సముపాసత ॥ ౧ ॥ ఊర్ధ్వబాహు ర్నిరాలమ్బో వాయుభక్షో నిరాశ్రయః ।
అచలః స్థాణువ త్తిష్ఠే రాత్రిం దిన మరిన్దమ ॥ ౨ ॥ అథ సంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోక
నమస్కృతః । ఉమాపతిః పశుపతీ రాజాన మిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ ప్రీత స్తేఽహం నర
శ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ ప్రియమ్ । శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతా మహమ్॥ ౪ ॥
(ఉమాపతే ర్వచ శ్శ్రుత్వా గఙ్గా క్రోధసమన్వితా)।తతో హైమవతీ జ్యేష్ఠా సర్వలోక
నమస్కృతా॥ ౫ ॥ తదా సాఽతిమహద్రూపం కృత్వా వేగంచ దుస్సహమ్।ఆకాశా
దపత ద్రామ శివే శివశిరస్యుత ॥ ౬ ॥ అచిన్తయచ్చ సా దేవీ గఙ్గా పరమదుర్ధరా।
విశామ్యహంహి పాతాళం స్రోతసా గృహ్య శఙ్కరమ్ ॥ ౭ ॥ తస్యావలేపనం జ్ఞాత్వా
క్రుద్ధస్సభగవా న్హరః । తిరోభావయితుం బుద్ధిం చక్రే త్రిణయన స్తదా॥ ౮॥ సా తస్మి
న్పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని।హిమవత్ప్రతిమే రామ జటామణ్డలగహ్వరే॥
సా కథంచి న్మహీం గన్తుం నాశక్నోద్యత్న మాస్థితా । నైవ సా నిర్గమం లేభే జటా
మణ్డలమోహితా ॥ ౧౦ ॥ తత్రైవాబంభ్రమ ద్దేవీ సంవత్సరగణా న్బహూన్।తామ
పశ్య న్పున స్తత్ర తపః పరమ మాస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అనేన తోషిత శ్చాభూ దత్యర్థం రఘు
నన్దన । విససర్జ తతో గఙ్గాం హరో బిన్దుసరః ప్రతి॥ ౧౨॥ తస్యాం విసృజ్యమానాయాం
సప్త స్రోతాంసి జజ్ఞిరే । హ్లాదినీ పావనీ చైవ నళినీచ తథాపరా ॥౧౩॥ తిస్రః ప్రాచీం
దిశం జగ్ము ర్గఙ్గా శ్శివజలా శ్శుభాః । సుచక్షు శ్చైవ సీతాచ సింధు శ్చైవ మహానదీ॥
తిస్ర స్త్వేతా దిశం జగ్ముః ప్రతీచీంతు శుభోదకాః।సప్తమీ చాన్వగా త్తాసాం భగీరథ

థో నృపమ్ ॥౧౫॥ భగీరథో త్తేజర్షి ర్దివ్యం స్యన్దన మాస్థితః । ప్రాయాదగ్రే మహా
జా గఙ్గా తం చాప్యనువ్రజత్ ॥ ౧౬ ॥ గగనా చ్ఛంకరశిర స్తతో ధరణి మాగతా ।
వ్యసర్పత జలం తత్ర తీవ్రశబ్దపురస్కృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్యకచ్ఛప సంఘైశ్చ శింశు
మారగణై స్తథా । పతద్భిః పతితైశ్చాన్యై ర్వ్యరోచత వసుంధరా ॥ ౧౮ ॥ తతో
దేవర్షి గన్ధర్వా యక్షా స్సిద్ధగణా స్తథా । వ్యలోకయన్త తే తత్ర గగనా ద్గాం గతాం
దా ॥ ౧౯ ॥ విమానై ర్నగరాకారై ర్హయై ర్గజవరై స్తథా । పారిప్లవగతా
శ్చాపి దేవతా స్తత్ర విష్ఠితాః ॥౨౦॥ తదద్భుతతమం లోకే గఙ్గాపతన ముత్తమమ్ ।
దిదృక్షవో దేవగణా స్సమీయు రమితౌజసః ॥ ౨౧ ॥ సమ్పతద్భి స్సురగణై స్తేషాం
చాభరణౌజసా । శతాదిత్యమివాభాతి గగనం గతతోయదమ్ ॥ ౨౨ ॥ శింశుమారో
రగగణై ర్మీనై రపిచ చంచలైః । విద్యుద్భిరివ విక్షిప్త మాకాశ మభవ త్తదా ॥ ౨౩॥
పాండురైః సలిలోత్పీడైః కీర్యమాణై స్సహస్రధా । శారదాభ్రై రివాకీర్ణం గగనం
హంససంప్లవైః॥ ౨౪॥ క్వచిద్ద్రుతతరం యాతి కుటిలం క్వచి దాయతమ్ । వినతం క్వచి
దుద్భూతం క్వచి ద్యాతి శనై శ్శనైః ॥ ౨౫ ॥ సలిలేనైవ సలిలం క్వచి దభ్యాహతం
పునః । ముహు రూర్ధ్వముఖం గత్వా పపాత వసుధాతలమ్॥ ౨౬॥ (విష్ణుపాదపరిభ్రష్టా
ప్లావయిత్వేన్దుమణ్డలమ్) । తచ్ఛంకరశిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమి తలే పునః ॥ ౨౭ ॥
వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషమ్ । తత్ర దేవర్షి గన్ధర్వా వసుధాతల
వాసినః ॥ ౨౮ ॥ భవాఙ్గపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః । శాపా త్ప్రపతితా
యేచ గగనా ద్వసుధాతలమ్॥ ౨౯॥ కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవు ర్గతకల్మషాః ।
ధూతపాపాః పున స్తేన తోయేనాథ సుభాస్వతా॥ ౩౦॥ పునరాకాశ మావిశ్య స్వాన్
లోకాన్ ప్రతిపేదిరే । ముముదే ముదితో లోక స్తేన తోయేన భాస్వతా ॥ ౩౧ ॥
కృతాభిషేకో గఙ్గాయాం బభూవ విగతక్లమః । భగీరథోపి రాజర్షి ర్దివ్యం స్యన్దన మా
స్థితః ॥౩౨॥ ప్రాయా దగ్రే మహాతేజాః గఙ్గా తం పృష్ఠతో౽న్వగాత్ । దేవా స్సర్షి
గణా స్సర్వే దైత్యదానవ రాక్షసాః॥౩౩॥గన్ధర్వయక్షప్రవరా స్సకిన్నరమహోరగాః॥
సర్వా శ్చాప్సరసో రామ భగీరథరథానుగామ్॥ ౩౪॥ గఙ్గా మన్వగమ న్ప్రీతాస్సర్వే
జలచరాశ్చ యే । యతో భగీరథో రాజా తతో గఙ్గా యశస్వినీ ॥ ౩౫ ॥ జగామ
సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాపవినాశినీ।తతో హి యజమానస్య జహ్నో రద్భుతకర్మణః॥
గఙ్గా సంప్లావయామాస యజ్ఞవాటం మహాత్మనః । తస్యా౽వలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధో
యజ్వాతు రాఘవ ॥ ౩౬ ॥ అపిబచ్చ జలం సర్వం గఙ్గాయాః పరమాద్భుతమ్ । తతో
దేవా స్సగన్ధర్వా ఋషయశ్చ సువిస్మితాః ॥ ౩౭ ॥ పూజయన్తి మహాత్మానం జహ్నుం
పురుషస త్తమమ్ । గఙ్గాంచాపి నయ న్తిస్మ దుహితృత్వే మహాత్మనః॥ ౩౮॥ తత స్తుష్టో

మహాతేజాశ్శ్రోత్రాభ్యా మసృజత్పునః । తస్మాజ్జహ[illegible] గఙ్గా ప్రోచ్యతే జాహ్న
వీతిచ॥ ౪౦ ॥ జగామచ పునర్గఙ్గా భగీరథరథానుగా । [illegible]ంచాపి సమ్ప్రాప్తా సా సరి
త్ప్రవరా తదా ॥ ౪౧ ॥ రసాతల ముపాగచ్ఛ త్సిద్ధ్యర్థం తస్య కర్మణః । భగీరథోఽపి
రాజర్షి ర్గఙ్గామాదాయ యత్నతః ॥౪౨॥ పితామహా న్భస్మకృతా నపశ్య ద్దీనచేతనః ।
అథ తం భస్మనాం రాశిం గఙ్గాసలిల ముత్తమమ్॥ ౪౩ ॥ ప్లావయ ద్ధూతపాప్మాన స్స్వర్గం
ప్రాప్తా నరోత్తమ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

స గత్వా సాగరం రాజా గఙ్గయాఽనుగత స్తదా । ప్రవివేశ తలం భూమే ర్యత్ర
తే భస్మసాత్కృతాః ॥౧॥ భస్మన్యథాప్లుతే రామ గఙ్గాయా స్సలిలేన వై । సర్వలోక
ప్రభు ర్బ్రహ్మా రాజాన మిద మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ తారితా నరశార్దూల దివం యాతాశ్చ
దేవవత్ । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్య మహాత్మనః ॥ ౩ ॥ సాగరస్య జలం లోకే
యావ త్స్థాస్యతి పార్థివ।సగరస్యాత్మజా స్తావ త్స్వర్గే స్థాస్యన్తి దేవవత్॥ ౪॥ ఇయంచ
దుహితా జ్యేష్ఠా తవ గఙ్గా భవిష్యతి । త్వత్కృతేనచ నామ్నాథ లోకే స్థాస్యతి
విశ్రుతా ॥ ౫ ॥ గఙ్గా త్రిపథగా రాజ న్దివ్యా భాగీరథీతి చ । త్రీ న్పథో భావయ న్తీతి
తత స్త్రిపథగా స్మృతా॥౬॥పితామహానాం సర్వేషాం త్వ మత్ర మనుజాధిప । కురుష్వ
సలిలం రాజ న్ప్రతిజ్ఞామనుపాలయ ॥ ౭ ॥ పూర్వకేణ హి తే రాజం స్తేనాతియశసా
తథా । ధర్మిణాం ప్రవరేణాపి నైష ప్రాప్తో మనోరథః ॥౮॥ తథై వాంశుమతా తాత
లోకేఽప్రతిమ తేజసా।గఙ్గాం ప్రార్థయతా నేతుం ప్రతిజ్ఞా నాపవర్జితా॥ ౯ ॥ రాజర్షిణా
గుణవతా మహర్షి సమ తేజసా । మత్తుల్యతపసా చైవ క్షత్రధర్మస్థితేనచ ॥ ౧౦ ॥ దిలీ
పేన మహాభాగ తవ పిత్రాఽతి తేజసా । పున ర్న శక్యితా నేతుం గఙ్గాం ప్రార్థయతాఽ
నఘ॥ ౧౧ ॥ సా త్వయా సమతిక్రాన్తా ప్రతిజ్ఞా పురుషర్షభ । ప్రాప్తోసి పరమం లోకే
యశః పరమసమ్మతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యచ్చ గఙ్గావతరణం త్వయాకృత మరిన్దమ । అనేనచ
భవా న్ప్రాప్తో ధర్మస్యాయతనం మహత్ ॥ ౧౩ ॥ ప్లావయస్వ త్వ మాత్మానం నరో
త్తమ సదోచితే । సలిలే పురుష శ్రేష్ఠ శుచిః పుణ్యఫలో భవ ॥ ౧౪ ॥ పితామహానాం
సర్వేషాం కురుష్వ సలిలక్రియామ్ । స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి స్వం లోకం గమ్య
తాం నృప॥ ౧౫॥ ఇత్యేవ ముక్త్వా దేవేశ స్సర్వలోకపితామహః । యథాగతం తథా
గచ్ఛ ద్దేవలోకం మహాయశాః ॥౧౬॥ భగీరథోఽపి రాజర్షిః కృత్వా సలిల ముత్తమమ్।
యథాక్రమం యథాన్యాయం సాగరాణాం మహాయశాః ॥ ౧౭ ॥ కృతోదక శ్శుచీ
రాజా స్వపురం ప్రవివేశహ । సమృద్ధార్థో రఘుశ్రేష్ఠ స్వరాజ్యం ప్రశశాసహ॥ ౧౮ ॥
ప్రముమోదచ లోక స్తం నృప మాసాద్య రాఘవ । నష్టశోక స్సమృద్ధార్థో బభూవ
విగతజ్వరః॥౧౯॥ఏష తే రామ గఙ్గాయా వి స్తరోఽభిహితో మయా।స్వస్తి ప్రాప్నుహి

ద్రం తే సన్ధ్యాకాలోఽతివర్తతే ॥ ౨౦ ॥ ధన్యం యశస్య మాయుష్యం పుత్ర్యం
స్వర్గ్య మతీవచ । యశ్శ్రావయతి విప్రేషు క్షత్త్రియేష్వితరేషుచ ॥ ౨౧ ॥ ప్రీయన్తే
తర స్తస్య ప్రీయన్తే దైవతానిచ।ఇద మాఖ్యాన మవ్యగ్రో గఙ్గావతరణం శుభమ్॥
య శ్శృణోతిచ కాకుత్స్థ సర్వా న్కామా నవాప్నుయాత్ । సర్వే పాపాః ప్రణశ్యన్తి
హ్యాయుః కీర్తిశ్చ వర్ధతే ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.

విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా రాఘవ స్సహలక్ష్మణః । విస్మయం పరమం గత్వా
విశ్వామిత్ర మథాబ్రవీత్ ॥౧॥ అత్యద్భుత మిదం బ్రహ్మ న్కథితం పరమం త్వయా ।
గఙ్గావతరణం పుణ్యం సాగరస్యాపి పూరణమ్॥ ౨ ॥ క్షణభూతేవ నౌ రాత్రి స్సంవృత్తే
యంమహాతప । ఇమాం చిన్తయతో స్సర్వాం నిఖిలేన కథాం తవ ॥ ౩ ॥ తస్య సా
శర్వరీ సర్వా సహ సౌమిత్రిణా తదా । జగామ చిన్తయానస్య విశ్వామిత్రకథాం
శుభామ్ ॥ ౪ ॥ తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । ఉవాచ రాఘవో
వాక్యం కృతాహ్నిక మరిన్దమః ॥ ౫ ॥ గతా భగవతీ రాత్రిః శ్రోతవ్యం పరమం
శ్రుతమ్। తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్ ॥ ౬ ॥ నౌ రేషాహి
సుఖా స్తీర్ణా ఋషీణాం పుణ్యకర్మణామ్ । భగవన్తమిహ ప్రాప్తం జ్ఞాత్వా త్వరిత
మాగతా ॥ ౭ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః । సన్తారం కార
యామాస సర్షిసంఘ స్సరాఘవః ॥ ౮ ॥ ఉత్తరం తీర మాసాద్య సమ్పూజ్యర్షిగణం
తదా । గఙ్గా కూలే నివిష్టా స్తే విశాలాం దదృశుః పురీమ్॥ ౯ ॥ తతో మునివర స్తూర్ణం
జగామ సహ రాఘవః । విశాలాం నగరీం దివ్యాం రమ్యాం స్వర్గోపమాం తదా॥ ౧౦॥
అథ రామో మహాప్రాజ్ఞో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । పప్రచ్ఛ ప్రాఞ్జలి ర్భూత్వా
విశాలా ముత్తమాం పురీమ్ ॥ ౧౧ ॥ కతరో రాజవంశోఽయం విశాలాయాం మహా
మునే । శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రం తే పరం కౌతూహలం హి మే ॥ ౧౨ ॥ తస్య తద్వ
చనం శ్రుత్వా రామస్య మునిపుఙ్గవః । ఆఖ్యాతుం తత్సమారేభే విశాలస్య పురాత
నమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రూయతాం రామ శక్రస్య కథాం కథయత శ్శుభామ్ । అస్మి న్దేశేతు
యద్వృత్తం తదపి శృణు రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ పూర్వం కృతయుగే రామ దితేః పుత్రా
మహాబలాః । అదితేశ్చ మహాభాగా వీర్యవన్త స్సుధార్మికాః ॥ ౧౫ ॥ తత స్తేషాం
నరవ్యాఘ్ర బుద్ధిరాసీ న్మహాత్మనామ్ । అమరా అజరాశ్చైవ కథం స్యామ నిరా
మయాః ॥ ౧౬ ॥ తేషాం చిన్తయతాం రామ బుద్ధిరాసీ న్మహాత్మనామ్ । క్షీరోద
మథనం కృత్వా రసం ప్రాప్స్యామ తత్ర వై ॥ ౧౭ ॥ తతో నిశ్చిత్య మథనం యోక్త్రం
కృత్వాచ వాసుకిమ్ । మన్థానం మన్దరం కృత్వా మమన్థు రమితౌజసః ॥ ౧౮ ॥ అథ

దీర్ఘేణ కాలేన కాలాగ్నిసదృశం విషమ్ । ఉదతిష్ఠన్నరశ్రేష్ఠ హాలాహలమితి శ్రుతమ్॥ సురాసురాశ్చ విత్రస్తా దగ్ధా స్తేన విషాగ్నినా । అథ దేవా మహాదేవం శఙ్కరం శర
ణార్థినః ॥ ౨౦ ॥ జగ్ముః పశుపతిం రుద్రం త్రాహి త్రాహీతి తుష్టువుః । ఏవము క్తేషు
దేవేషు దేవదేవేశ్వరః ప్రభుః ॥ ౨౧ ॥ ప్రాదురాసీ త్తతోఽత్రైవ శంఖచక్రధరో హరిః॥
ఉవాచైనం స్మితం కృత్వా రుద్రం శూలధరం హరమ్ ॥ ౨౨॥ దైవతై ర్మథ్యమానేతు
యత్పూర్వం సముపస్థితమ్ । త్వదీయం హి సురశ్రేష్ఠ సురాణా మగ్రజోసి యత్ ॥ ౨౩॥
(అగ్రపూజా మిమాం మత్వా గృహాణేదం విషం ప్రభో) ఇత్యుక్త్వాథ సురజ్యేష్ఠ
స్తత్రైవా న్తరధీయత ॥ ౨౪ ॥ దేవతానాం భయం దృష్ట్వా శ్రుత్వా వాక్యంచ
శార్ఙ్గిణః । కృత్వాఽల్పపిణ్డం ప్రాణిస్థం తద్విషం భగవా న్హరః ॥ ౨౫ ॥ (సర్వలోకహి
తార్థాయ పీతవా న్పరమేశ్వరః) । కంఠస్థ మకరో త్త్వాశ్వ లీలయాఽమరపూజితః॥
ప్రణమ్య విజ్వరా జగ్ము ర్దేవదేవం వృషధ్వజమ్) మన్దరం పూర్వవ త్కృత్వా మమన్థు
రమితౌజసః ॥ ౨౭ ॥ తతః పర్వతమూలం తత్పాతాలేతు ప్రవేశితమ్ । సురాసురాశ్చ
నిశ్చేష్టా బభూవుః క్లేశవిక్లబాః ॥ ౨౮ ॥ తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్తుష్టువు ర్మధుసూ
దనమ్ । త్వం గతి స్సర్వభూతానాం విశేషేణ దివౌకసామ్ ॥ ౨౯ ॥ పాలయాస్మా
న్మహాబాహో గిరి ముద్ధర్తు మర్హసి । ఇతి శ్రుత్వా హృషీకేశః కామఠం రూపమా
స్థితః ॥ ౩౦ ॥ పర్వతం పృష్ఠతః కృత్వా శిశ్యే తత్రోదధౌ హరిః । పర్వతాగ్రంతు
లోకాత్మా హస్తేనాఽఽక్రమ్య కేశవః ॥ ౩౧ ॥ దేవానాం మధ్యతః స్థిత్వా మమన్థ
పురుషోత్తమః । అథ వర్షసహస్రేణ జ్యేష్ఠానామ వరాఙ్గనా ॥ ౩౨ ॥ ఉత్పపాత వరా
రోహా సాగరై రవకల్పితా । అభవ త్పారిజాతాఖ్యో వృక్ష ఇన్ద్రాయ కల్పితః ॥ ౩౩ ॥
అథ వర్షసహస్రేణ సదణ్డ స్సకమణ్డలుః । పూర్వం ధన్వన్తరిర్నామ అప్సరాశ్చ సువ
ర్చసః ॥ ౩౪ ॥ అప్సు నిర్మథనా దేవ రస స్తస్మా ద్వరస్త్రియః । ఉత్పేతు ర్మనుజశ్రేష్ఠ
తస్మా దప్సరసోఽభవన్ ॥ ౩౫॥ షష్టిః కోట్యోఽభవంస్తాసా మప్సరాణాం సువర్చసామ్ ।
అసంఖ్యేయాస్తు కాకుత్స్థ యాస్తాసాం పరిచారికాః ॥ ౩౬ ॥ న తాస్స్మ ప్రతిగృహ్ణన్తి
సర్వే తే దేవదానవాః । అప్రతిగ్రహణా త్తాశ్చ సర్వా స్సాధారణా స్స్మృతాః॥ ౩౭ ॥
వరుణస్య తతః కన్యా వారుణీ రఘునన్దన । ఉత్పపాత మహాభాగా మార్గమాణా పరి
గ్రహమ్ ॥ ౩౮ ॥ దితేః పుత్రా న తాం రామ జగృహు ర్వరుణాత్మజామ్ । అదితేస్తు
సుతా వీర జగృహు స్తా మనిన్దితామ్ ॥ ౩౯ ॥ అసురా స్తేన దైతేయా స్సురా స్తేనా
దితే స్సుతాః । హృష్టాః ప్రముదితా శ్చాస న్వారుణీగ్రహణా త్సురాః॥ ౪౦ ॥ ఉచ్చై
శ్శ్రవా హయ శ్రేష్ఠో మణిరత్నంచ కౌస్తుభమ్ । ఉదతిష్ఠ న్నరశ్రేష్ఠ తథై వామృత
ముత్తమమ్॥ ౪౧ ॥ అథ తస్య కృతే రామ మహానాసీ త్కులక్షయః ॥ అదితేస్తు తతస్సుతా

ర్దితేః పుత్రా నసూదయన్ ॥ ౪౨ ॥ ఏకత్వోఽభ్యాగమన్ సర్వే హ్యసురా రాక్షసైస్సహ। యుద్ధమాసీన్మహాఘోరం వీర త్రైలోక్యమోహనమ్ ॥ ౪౩ ॥ యదా క్షయం గతం సర్వం తదా విష్ణుర్మహాబలః। అమృతం సోఽహరత్తూర్ణం మాయామాస్థాయ మోహినీమ్ ॥ ౪౪ ॥ యే గతాఽభిముఖం విష్ణుమక్షయం పురుషోత్తమమ్। సమ్పిష్టాస్తే తదా యుద్ధే విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ॥ ౪౫ ॥ అదితేరాత్మజా వీరా దితేః పుత్రాన్నిజఘ్నిరే। తస్మిన్ఘోరే మహాయుద్ధే దైతేయాదిత్యయోర్భృశమ్ ॥ ౪౬ ॥ నిహత్య దితిపుత్రాంశ్చ రాజ్యం ప్రాప్య పురన్దరః। శశాస ముదితో లోకాన్సర్షిసఙ్ఘాంశ్చ చారణాన్ ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చచత్వారింశస్సర్గః.

హతేషు తేషు పుత్రేషు దితిః పరమదుఃఖితా। మారీచం కాశ్యపం రామ భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ హతపుత్రాస్మి భగవంస్తవ పుత్రైర్మహాబలైః। శక్రహన్తారమిచ్ఛామి పుత్రం దీర్ఘతపోర్జితమ్ ॥ ౨ ॥ సాఽహం తపశ్చరిష్యామి గర్భం మే దాతుమర్హసి। బలవన్తం మహేష్వాసం స్థితిజ్ఞం సమదర్శనమ్ ॥ ౩ ॥ ఈదృశం శక్రహన్తారం త్వమనుజ్ఞాతుమర్హసి। తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా మారీచః కాశ్యపస్తదా ॥ ౪ ॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా దితిం పరమదుఃఖితామ్। ఏవం భవతు భద్రం తే శుచిర్భవ తపోధనే ॥ ౫ ॥ జనయిష్యసి పుత్రం త్వం శక్రహన్తారమాహవే। పూర్ణే వర్షసహస్రే తు శుచిర్యది భవిష్యసి ॥ ౬ ॥ పుత్రం త్రైలోక్యభర్తారం మత్తస్త్వం జనయిష్యసి। ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పాణినా స మమార్జ తామ్ ॥ ౭ ॥ సమాలభ్య తతస్స్వస్తీత్యుక్త్వా చ తపసే యయౌ। గతే తస్మిన్నరశ్రేష్ఠ దితిః పరమహర్షితా ॥ కుశప్లవనమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణమ్। తపస్తస్యాం హి కుర్వన్త్యాం పరిచర్యాం చకార హ ॥ ౯ ॥ సహస్రాక్షో నరశ్రేష్ఠ పరయా గుణసమ్పదా। అగ్నిం కుశాన్కాష్ఠమపః ఫలం మూలం తథైవ చ ॥ ౧౦ ॥ న్యవేదయత్సహస్రాక్షో యచ్చాన్యదభికాఙ్క్షితమ్। గాత్రసంవాహనైశ్చైవ శ్రమాపనయనైస్తథా ॥ ౧౧ ॥ శక్రస్సర్వేషు కాలేషు దితిం పరిచచార హ। అథ వర్షసహస్రే తు దశోనే రఘునన్దన ॥ ౧౨ ॥ దితిః పరమసమ్ప్రీతా సహస్రాక్షమథాబ్రవీత్। యాచితేన సురశ్రేష్ఠ తవ పిత్రా మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ వరో వర్షసహస్రాన్తే దత్తో మమ సుతం ప్రతి। తపశ్చరన్త్యా వర్షాణి దశ వీర్యవతాం వర ॥ ౧౪ ॥ అవశిష్టాని భద్రం తే భ్రాతరం ద్రక్ష్యసే తతః। తమహం త్వత్కృతే పుత్ర సమాధాస్యే జయోత్సుకమ్ ॥ ౧౫ ॥ త్రైలోక్యవిజయం పుత్ర సహ భోక్ష్యసి విజ్వరః। ఏవముక్త్వా దితిః శక్రం ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే ॥ ౧౬ ॥ నిద్రయాఽపహృతా దేవీ పాదౌ కృత్వాఽథ శీర్షతః। దృష్ట్వా తామశుచిం శక్రః పాదతః కృతమూర్ధజామ్ ॥ ౧౭ ॥ శిరఃస్థానే కృతౌ పాదౌ జహాస చ ముమోద చ। తస్యా

శ్శరీరవివరం వివేశచ పురన్దరః ॥౧౮॥ గర్భంచ సప్తధా రామ బిభేద పరమాత్మవాన్ ।
భిద్యమాన స్తతో గర్భో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౧౯ ॥ రురోద సుస్వరం రామ తతో
దితిరబుధ్యత । మారుదో మారుదశ్చేతి గర్భం శక్రోఽభ్యభాషత ॥ ౨౦ ॥ బిభేదచ
మహాతేజా రుద న్తమపి వాసవః । నహన్తవ్యో నహన్తవ్య ఇత్యేవం దితిరబ్రవీత్ ॥
నిష్పపాత తత శ్శక్రో మాతు ర్వచనగౌరవాత్ । ప్రాఞ్జలి ర్వజ్రసహితో దితిం శక్రోఽ
భ్యభాషత॥ ౨౨ ॥ అశుచి ర్దేవి సుప్తాసి పాదయోః కృతమూర్ధజా । తద న్తర మహం
లబ్ధ్వా శక్రహన్తార మాహవే॥ ౨౩॥ అభిన్దం సప్తధా దేవి తన్మే త్వం క్షన్తు మర్హసి ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షట్చత్వారింశస్సర్గః.

సప్తధాతు కృతే గర్భే దితిః పరమదుఃఖితా।సహస్రాక్షం దురాధర్షం వాక్యం
సానునయాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మమాపరాధా ద్గర్భోఽయం సప్తధా విఫలీకృతః।నాపరా
ధోఽస్తి దేవేశ తవాత్ర బలసూదన ॥ ౨ ॥ ప్రియంతు కృత మిచ్ఛామి మమ గర్భ విప
ర్యయే । మరుతాం సప్త సప్తానాం స్థానపాలా భవన్త్విమే ॥ ౩ ॥ వాతస్కన్ధా ఇమే
సప్త చరన్తు దివి పుత్రక । మారుతా ఇతి విఖ్యాతా దివ్యరూపా మమాత్మజాః ॥ ౪ ॥
బ్రహ్మలోకం చరత్వేక ఇన్ద్రలోకం తథాపరః । దివి వాయురితి ఖ్యాత స్తృతీయోపి
మహాయశాః ॥ ౫ ॥ చత్వారస్తు సుర శ్రేష్ఠ దిశో వై తవ శాసనాత్ । సంచరిష్యన్తి
భద్రం తే దేవభూతా మమాత్మజాః ॥ ౬ ॥ త్వత్కృతేనైవ నామ్నాచ మారుతా
ఇతి విశ్రుతాః । తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః పురన్దరః ॥ ౭ ॥ ఉవాచ
ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం దితిం బలనిషూదనః।సర్వ మేత ద్యథోక్తం తే భవిష్యతి నసంశయః॥
విచరిష్యన్తి భద్రం తే దేవభూతా స్తవాత్మజాః । ఏవం తౌ నిశ్చయం కృత్వా మాతా
పుత్రౌ తపోవనే ॥ ౯ ॥ జగ్మతు స్త్రిదివం రామ కృతార్థావితి నశ్శ్రుతమ్ । ఏష దేశ
స్స కాకుత్స్థ మహేన్ద్రాధ్యుషితః పురా ॥ ౧౦ ॥ దితిం యత్ర తపస్సిద్ధా మేవం పరిచ
చార సః । ఇక్ష్వాకోస్తు నరవ్యాఘ్ర పుత్రః పరమధార్మికః ॥ ౧౧ ॥ అలంబుసాయా
ముత్పన్నో విశాలఇతి విశ్రుతః । తేన చాసీదిహ స్థానే విశాలేతి పురీ కృతా ॥ ౧౨ ॥
విశాలస్య సుతో రామ హేమచన్ద్రో మహాబలః।సుచన్ద్రఇతి విఖ్యాతో హేమచన్ద్రా
దనన్తరః ॥ ౧౩ ॥ సుచన్ద్రతనయో రామ ధూమ్రాశ్వఇతి విశ్రుతః । ధూమ్రాశ్వ
తనయ శ్చాపి సృంజయ స్సమపద్యత॥ ౧౪ ॥ సృంజయస్య సుత శ్శ్రీమాన్ సహదేవః
ప్రతాపవాన్ । కుశాశ్వ స్సహదేవస్య పుత్రః పరమధార్మికః ॥ ౧౫ ॥ కుశాశ్వస్య
మహాతేజా స్సోమదత్తః ప్రతాపవాన్ । సోమదత్తస్య పుత్రస్తు కకుత్స్థఇతి విశ్రుతః ॥
తస్య పుత్రో మహాతేజా స్సమ్ప్రత్యేష పురీ మిమామ్ । ఆవసత్యమరప్రఖ్య స్సుమతి
ర్నామ దుర్జయః ॥ ౧౭ ॥ ఇక్ష్వాకోస్తు ప్రసాదేన సర్వే వైశాలికా నృపాః । దీర్ఘా

సుతో మహాత్మానో వీర్యవన్తస్సుధార్మికాః ॥ ౧౮ ॥ ఇహాద్య రజనీం రామ సుఖం త్వాస్యామహే వయమ్ । శ్వః ప్రభాతే నరశ్రేష్ఠ జనకం ద్రష్టుమర్హసి ॥ ౧౯ ॥ సుమతిస్తు మహాతేజా విశ్వామిత్రముపాగతమ్ । శ్రుత్వా నరవరశ్రేష్ఠః ప్రత్యుద్గచ్ఛన్మహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ పూజాంచ పరమాం కృత్వా సోపాధ్యాయస్సబాన్ధవః । ప్రాఞ్జలిః కుశలం పృష్ట్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే విషయం మునిః । సమ్ప్రాప్తో దర్శనం చైవ నాస్తి ధన్యతరో మమ ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

పృష్ట్వాతు కుశలం తత్ర పరస్పరసమాగమే । కథాన్తే సుమతి ర్వాక్యం వ్యాజహార మహామునిమ్ ॥ ౧ ॥ ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమౌ । గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూలవృషభోపమౌ॥ ౨॥పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ। అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ ॥ ౩ ॥ యదృచ్ఛయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివామరౌ । కథం పద్భ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్య వా మునే ॥ ౪ ॥ భూషయన్తావిమం దేశం చన్ద్రసూర్యావివామ్బరమ్ । పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేఙ్గితచేష్టితైః ॥ ౫ ॥ కిమర్థంచ నరశ్రేష్ఠౌ సమ్ప్రాప్తౌ దుర్గమే పథి।వరాయుధధరౌ వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః॥ ౬॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా యథావృత్తం న్యవేదయత్ । సిద్ధాశ్రమనివాసంచ రాక్షసానాం వధం తథా॥ ౭॥ విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా రాజా పరమహర్షితః । అతిథీ పరమౌ ప్రాప్తౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ ॥ ౮ ॥ పూజయామాస విధివత్సత్కారార్హౌ మహాబలౌ । తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ ॥ ౯ ॥ ఉష్య తత్ర నిశామేకాం జగ్మతుర్మిథిలాం తతః।తాం దృష్ట్వా మునయస్సర్వే జనకస్య పురీం శుభామ్ ॥ ౧౦ ॥ సాధు సాధ్వితి శంసన్తో మిథిలాం సమపూజయన్ । మిథిలోపవనే తత్ర ఆశ్రమం దృశ్య రాఘవః ॥ ౧౧ ॥ పురాణం నిర్జనం రమ్యం పప్రచ్ఛ మునిపుఙ్గవమ్ । శ్రీమదాశ్రమసఙ్కాశం కిన్విదం మునివర్జితమ్ ॥ ౧౨॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవన్కస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః।తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । హన్త తే కథయిష్యామి శృణు తత్త్వేన రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ యస్యైతదాశ్రమపదం శప్తం కోపాన్మహాత్మనా । గౌతమస్య నరశ్రేష్ఠ పూర్వమాసీన్మహాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ ఆశ్రమో దివ్యసఙ్కాశః సురైరపి సుపూజితః । స చేహ తప ఆతిష్ఠ దహల్యాసహితః పురా ॥ ౧౬ ॥ వర్షపూగాననేకాంశ్చ రాజపుత్ర మహాయశః।తస్మింశ్చిద్దివసే రామ తతో దూరం గతే మునౌ॥ ౧౭॥ తస్యాన్తరం విదిత్వాథ సహస్రాక్షశ్శచీపతిః । మునివేషధరోఽహల్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ఋతుకాలం ప్రతీక్షన్తే నార్థినస్సుసమాహితే।సంగమం

త్వహమిచ్ఛామి త్వయాసహ సుమధ్యమే ॥ ౧౯ ॥ మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞాయ
రఘునన్దన । మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజకుతూహలాత్ ॥౨౦॥ అథాబ్రవీత్సుర
శ్రేష్ఠం కృతార్థేనాన్తరాత్మనా । కృతార్థాస్మి సురశ్రేష్ఠ గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో॥౨౧॥
ఆత్మానం మాంచ దేవేశ సర్వథా రక్ష మానద । ఇన్ద్రస్తు ప్రహసన్వాక్య మహల్యా
మిద మబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ సుశ్రోణి పరితుష్టోఽస్మి గమిష్యామి యథాగతమ్ । ఏవం
సంగమ్య తు తయా నిశ్చక్రామోటజా త్తతః ॥ ౨౩ ॥ స సమ్భ్రమాత్త్వరన్రామ
శఙ్కితో గౌతమం ప్రతి । గౌతమం సన్దదర్శాథ ప్రవిశన్తం మహామునిమ్ ॥ ౨౪ ॥
దేవదానవదుర్ధర్షం తపోబలసమన్వితమ్ । తీర్థోదకపరిక్లిన్నం దీప్యమాన మివానలమ్॥
గృహీతసమిధం తత్ర సకుశం మునిపుఙ్గవమ్ । దృష్ట్వా సురపతి స్త్రస్తో వివర్ణవదనోఽ
భవత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ దృష్ట్వా సహస్రాక్షం మునివేషధరం మునిః । దుర్వృత్తం వృత్త
సమ్పన్నో రోషా ద్వచన మబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ మమ రూపం సమాస్థాయ కృతవానసి
దుర్మతే।అకర్తవ్య మిదం తస్మా దఫల స్త్వం భవిష్యసి॥ ౨౮ ॥ గౌతమేనైవ ముక్తస్య
సరోషేణ మహాత్మనా । పేతతుర్వృషణౌ భూమౌ సహస్రాక్షస్య తత్క్షణాత్ ॥ ౨౯ ॥
తథా శప్త్వా స వై శక్రం మహల్యామపి శప్తవాన్ । ఇహ వర్షసహస్రాణి బహూని
త్వం నివత్స్యసి ॥ ౩౦ ॥ వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యన్తీ భస్మశాయినీ। అదృశ్యా
సర్వభూతానా మాశ్రమేఽస్మి న్నివత్స్యసి ॥ ౩౧ ॥ యదా చైతద్వనం ఘోరం రామో
దశరథాత్మజః । ఆగమిష్యతి దుర్ధర్ష స్తదా పూతా భవిష్యసి ॥ ౩౨ ॥ తస్యాతిథ్యేన
దుర్వృత్తే లోభమోహవివర్జితా । మత్సకాశే మనుప్రాప్తా స్వం వపుర్ధారయిష్యసి ॥
ఏవముక్త్వా మహాతేజా గౌతమో దుష్టచారిణీమ్ । ఇమ మాశ్రమ ముత్సృజ్య సిద్ధ
చారణసేవితే॥ ౩౪ ॥ హిమవచ్ఛిఖరే రమ్యే తప స్తేపే మహాతపాః॥ ఇతి శ్రీమద్బాల
కాణ్డేఽష్టచత్వారింశస్సర్గః.

అఫలస్తు తత శ్శక్రో దేవా నగ్నిపురోధసః । అబ్రవీచ్చ సురస్త్రస్తః సర్షిసఙ్ఘా
న్సచారణాన్ ॥ ౧ ॥ కుర్వతా తపసో విఘ్నం గౌతమస్య మహాత్మనః । క్రోధముత్పా
ద్య తు మయా సురకార్య మిదం కృతమ్ ॥ ౨॥ అఫలోఽస్మి కృత స్తేన క్రోధాత్సాచ
నిరాకృతా । శాపమోక్షేణ మహతా తపోఽస్యాపహృతం మయా॥ ౩ ॥ తస్మాత్సుర
వరాస్సర్వే సర్షిసఙ్ఘాస్సచారణాః । సురసాహ్యకృతం సర్వే సఫలం కర్తుమర్హథ॥ ౪ ॥
శతక్రతో ర్వచ శ్శ్రుత్వా దేవా స్సాగ్నిపురోగమాః । పితృదేవా నుపేత్యాహు స్సహ
స్సర్వై ర్మరుద్గణైః ॥౫॥ అయం మేష స్సవృషణ శ్శక్రో హ్యవృషణః కృతః। (పురా
విచార్య మోహేన ఋషిపత్నీం శతక్రతుః ॥ ౬ ॥ ధర్షయిత్వా మునే శ్శాపా త్తతైవ
విఫలీకృతః । ఇదానీం కుప్యతే దేవాన్ దేవరాజః పురన్దరః) ॥ ౭ ॥ మేషస్య వృషణౌ

గృహ్యా శక్రాయాఽశు ప్రయచ్ఛత। అఫలస్తు కృతో మేషః పరాం తుష్టిం ప్రదాస్యతి॥ భవతాం హర్షణార్థాయ యేచ దాస్యన్తి మానవాః। అక్షయంహి ఫలం తేషాం యూయం దాస్యథ హర్షితాః ॥ ౯ ॥ అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా పితృదేవా స్సమాగతాః। ఉత్పాట్య మేషవృషణౌ సహస్రాక్షే న్యవేశయన్ ॥ ౧౦ ॥ తదా ప్రభృతి కాకుత్స్థ పితృదేవా స్సమాగతాః । అఫలా న్భుంజతే మేషా న్ఫలై స్తేషా మయోజయన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇన్ద్రస్తు మేషవృషణ స్తదా ప్రభృతి రాఘవ । గౌతమస్య ప్రభావేన తపసశ్చ మహాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ తదాగచ్ఛ మహాతేజ ఆశ్రమం పుణ్యకర్మణః। తారయైనాం మహాభాగా మహల్యాం దేవరూపిణీమ్ ॥ ౧౩ ॥ విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా రాఘవ స్సహలక్ష్మణః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య ఆశ్రమం ప్రవివేశహ ॥ ౧౪ ॥ దదర్శచ మహాభాగాం తపసా ద్యోతితప్రభామ్ । లోకైరపి సమాగమ్య దుర్నిరీక్ష్యాం సురాసురైః ॥ ౧౫ ॥ ప్రయత్నా న్నిర్మితాం ధాత్రా దివ్యాం మాయామయీమివ। ధూమే నాతిపరీతాఙ్గీం దీప్తా మగ్నిశిఖా మివ ॥ ౧౬ ॥ సతుషారావృతాం సాభ్రాం పూర్ణచన్ద్రప్రభామివ । మధ్యే మ్భసో దురాధర్షాం దీప్తాం సూర్యప్రభామివ ॥ ౧౭ ॥ సాహి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవహ। త్రయాణామపి లోకానాం యావ ద్రామస్య దర్శనమ్ ॥ ౧౮ ॥ శాపస్యాన్త ముపాగమ్య తేషాం దర్శన మాగతా। రాఘవౌతు తత స్తస్యాః పాదౌ జగృహతు స్తదా ॥ ౧౯ ॥ స్మరన్తీ గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సాచ తౌ । పాద్య మర్ఘ్యం తథాతిథ్యం చకార సుసమాహితా ॥ ౨౦ ॥ ప్రతి జగ్రాహ కాకుత్స్థో విధిదృష్టేన కర్మణా। పుష్పవృష్టి ర్మహత్యాసీ ద్దేవదున్దుభినిస్వనైః॥ గన్ధర్వాప్సరసాం చైవ మహానాసీ త్సమాగమః। సాధు సాధ్వితి దేవా స్తా మహల్యాం సమపూజయన్ ॥ ౨౨ ॥ తపోబలవిశుద్ధాఙ్గీం గౌతమస్య వశానుగామ్। గౌతమోపి మహాతేజా అహల్యాసహిత స్సుఖీ ॥ ౨౩ ॥ రామం సమ్పూజ్య విధివ త్తప స్తేపే మహాతపాః ॥ ౨౪ ॥ రామోపి పరమాం పూజాం గౌతమస్య మహాత్మనః । సకాశా ద్విధివ త్ప్రాప్య జగామ మిథిలాం తతః ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకోనపఞ్చాశస్సర్గః.

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామ స్సౌమిత్రిణా సహ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్ ॥ ౧॥ రామస్తు మునిశార్దూల మువాచ సహలక్ష్మణః। సాధ్వీ యజ్ఞసమృద్ధిర్హి జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౨ ॥ బహూనీహ సహస్రాణి నానా దేశనివాసినామ్। బ్రాహ్మణానాం మహాభాగ వేదాధ్యయనశాలినామ్॥ ౩॥ ఋషివాటాశ్చ దృశ్యన్తే శకటీశతసంకులాః। దేశో విధీయతాం బ్రహ్మ న్యత్ర వత్స్యామహే వయమ్॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః। నివేశ మకరో ద్దేశే వివిక్తే సలిలాన్వితే ॥ ౫ ॥ విశ్వామిత్ర మనుప్రాప్తం శ్రుత్వా స నృపతి స్తదా । శతానన్దం పుర

స్కృత్య పురోహిత మనిన్దితమ్ ॥ ౬ ॥ ప్రత్యుజ్జగామ సహసా వినయేన సమన్వితః ।
ఋత్విజోఽపి మహాత్మాన స్త్వర్ఘ్య మాదాయ సత్వరమ్॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రాయ ధర్మేణ
దదు ర్మన్త్రపురస్కృతమ్ । ప్రతిగృహ్యతు తాం పూజాం జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౮ ॥
పప్రచ్ఛ కుశలం రాజ్ఞో యజ్ఞస్యచ నిరామయమ్ । స తాంశ్చాపి మునీన్ పృష్ట్వా సోపా
ధ్యాయపురోధసః ॥ ౯ ॥ యథాన్యాయం మునివరై స్సమాగచ్ఛ త్ప్రహృష్టవాన్ ।
అథ రాజా మునిశ్రేష్ఠం కృతాఞ్జలి రభాషత ॥ ౧౦ ॥ ఆసనే భగవా నాస్తాం సహైభి
ర్మునిస త్తమైః । జనకస్య వచ శ్శ్రుత్వా నిషసాద మహామునిః ॥౧౧॥ పురోధా ఋత్విజ
శ్చైవ రాజాచ సహమన్త్రిభిః । ఆసనేషు యథాన్యాయ ముపవిష్టా స్సమ న్తతః॥౧౨॥
దృష్ట్వా స నృపతి స్తత్ర విశ్వామిత్ర మథాబ్రవీత్ । అద్య యజ్ఞ సమృద్ధిర్మే సఫలా
దైవతైః కృతా ॥ ౧౩ ॥ అద్య యజ్ఞఫలం ప్రాప్తం భగవద్దర్శనా న్మయా । ధన్యోఽ
స్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుఙ్గవ ॥ ౧౪ ॥ యజ్ఞోపసదనం బ్రహ్మన్ ప్రాప్తోఽసి
మునిభి స్సహ । ద్వాదశాహంతు బ్రహ్మన్షే శేష మాహుర్మనీషిణః ॥ ౧౫ ॥ తతో భా
గార్థినో దేవా న్ద్రష్టు మర్హసి కౌశిక।ఇత్యుక్త్వా మునిశార్దూలం ప్రహృష్టవదన స్తదా॥
పున స్తం పరిపప్రచ్ఛ ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో నృపః॥ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్య
పరాక్రమౌ ॥ ౧౬ ॥ గజసింహగతీ వీరౌ శార్దూలవృషభోపమౌ । పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ
ఖడ్గతూణీ ధనుర్ధరౌ ॥ ౧౭ ॥ అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ । యదృచ్ఛ
యైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివామరౌ ॥ ౧౮ ॥ కథం పద్భ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం
కస్యవా మునే । వరాయుధధరౌ వీరౌ కస్య పుత్రౌ మహామునే ॥ ౨౦ ॥ భూషయన్తా
విమం దేశం చన్ద్రసూర్యావివామ్బరమ్ । పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేఙ్గితచేష్టితైః॥
కాకపక్షధరౌ వీరౌ శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జనకస్య
మహాత్మనః॥ ౨౨ ॥ న్యవేదయ న్మహాత్మానౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ । సిద్ధాశ్రమనివా
సంచ రాక్షసానాం వధం తథా ॥ ౨౩ ॥ తచ్చాగమన మవ్యగ్రం విశాలాయాశ్చ దర్శ
నమ్ । అహల్యాదర్శనంచైవ గౌతమేన సమాగమమ్ ॥ ౨౪ ॥(మహాధనుషి జిజ్ఞాసాం
కర్తు మాగమనం తథా) ఏతత్సర్వం మహాతేజా జనకాయ మహాత్మనే॥ ౨౫॥ నివేద్య
విరరామాథ విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చాశస్సర్గః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । హృష్టరోమా మహాతేజా
శ్శతానన్దో మహాతపాః ॥ ౧ ॥ గౌతమస్య సుతో జ్యేష్ఠ స్తపసా ద్యోతితప్రభః॥రామ
సన్దర్శనా దేవ పరం విస్మయ మాగతః ॥ ౨॥ సతౌ నిషణ్ణౌ సమ్ప్రేక్ష్య సుఖాసీనౌ నృపా
త్మజౌ ।(శతానన్దో మునిశ్రేష్ఠం విశ్వామిత్ర మథాబ్రవీత్॥ ౩॥ అపి తే మునిశార్దూల
మమ మాతా యశస్వినీ । దర్శితా రాజపుత్రాయ తపోదీర్ఘ ముపాగతా)॥ ౪ ॥ అపి

రామే మహాభాగా మమ మాతా యశస్వినీ । వన్యైరుపాహరత్పూజాం పూజార్హే
సర్వదేహినామ్॥ ౫॥ అపి రామాయ కథితం యథావృత్తం పురాతనమ్ । మమ మాతు
ర్మహాతేజో దేవేన దురనుష్ఠితమ్॥ ౬॥ అపి కౌశిక భద్రం తే గురుణా మమ సంగతా ।
మమ మాతా మునిశ్రేష్ఠ రామసన్దర్శనాదితః॥ ౭॥ అపి మే గురుణా రామః పూజితః
కుశికాత్మజ । ఇహాగతో మహాతేజాః పూజాం ప్రాప్య మహాత్మనః॥ ౮॥ అపి శాన్తేన
మనసా గురుర్మే కుశికాత్మజ । ఇహాగతేన రామేణ ప్రయతేనాభివాదితః॥ ౯॥ తచ్ఛ్రు
త్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రో మహామునిః । ప్రత్యువాచ శతానన్దం వాక్యజ్ఞో వాక్య
కోవిదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నాతిక్రాన్తం మునిశ్రేష్ఠ యత్కర్తవ్యం కృతం మయా । సంగతా
మునినా పత్నీ భార్గవేణేవ రేణుకా ॥ ౧౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రస్య
భాషితమ్ । శతానన్దో మహాతేజా రామం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౨॥ స్వాగతం తే నరశ్రేష్ఠ
దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య మహర్షిమపరాజితమ్॥ ౧౩॥
అచిన్త్యకర్మా తపసా బ్రహ్మర్షిరతులప్రభః।విశ్వామిత్రో మహాతేజా వేత్స్యేనం పరమాం
గతిమ్ ॥ ౧౪ ॥ నాస్తి ధన్యతరో రామ త్వత్తోఽన్యో భువి కశ్చన । గోప్తా కుశికపుత్ర
స్తే యేన తప్తం మహత్తపః ॥ ౧౫ ॥ శ్రూయతాం చాభిధాస్యామి కౌశికస్య మహా
త్మనః । యథాబలం యథావృత్తం తన్మే నిగదతః శృణు ॥ ౧౬ ॥ రాజాభూదేష
ధర్మాత్మా దీర్ఘకాలమరిన్దమః । ధర్మజ్ఞః కృతవిద్యశ్చ ప్రజానాం చ హితే రతః॥ ౧౭ ॥
ప్రజాపతిసుతస్త్వాసీత్కుశో నామ మహీపతిః । కుశస్య పుత్రో బలవాన్కుశనాభస్సు
ధార్మికః ॥ ౧౮ ॥ కుశనాభసుతస్త్వాసీద్గాధిరిత్యేవ విశ్రుతః । గాధేః పుత్రో మహా
తేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౧౯ ॥ విశ్వామిత్రో మహాతేజాః పాలయామాస
మేదినీమ్ । బహువర్షసహస్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్ ॥ ౨౦ ॥ కదాచిత్తు మహా
తేజా యోజయిత్వా వరూథినీమ్ । అక్షౌహిణీపరివృతః పరిచక్రామ మేదినీమ్॥ ౨౧॥
నగరాణి సరాష్ట్రాణి సరితశ్చ తథా గిరీన్ । ఆశ్రమాన్క్రమశో రామ విచరన్నాజగా
మహ ॥ ౨౨ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం నానాపుష్పలతాద్రుమమ్ । నానామృగగణా
కీర్ణం సిద్ధచారణసేవితమ్ ॥ ౨౩॥ దేవదానవగన్ధర్వైః కిన్నరైరుపశోభితమ్।ప్రశాన్త
హరిణాకీర్ణం ద్విజసంఘనిషేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మర్షిగణసంకీర్ణం దేవర్షిగణసేవితమ్।
తపశ్చరణసంసిద్ధైరగ్నికల్పైర్మహాత్మభిః॥ ౨౫ ॥ అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ శీర్ణపర్ణా
శనైస్తథా । ఫలమూలాశనైర్దాన్తైర్జితరోషైర్జితేన్ద్రియైః ॥ ౨౬ ॥ ఋషిభిర్వాల
ఖిల్యైశ్చ జపహోమపరాయణైః । అన్యైర్వైఖానసైశ్చైవ సమన్తాదుపశోభి
తమ్ ॥ ౨౭ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మలోకమివాపరమ్ । దదర్శ జయతాం శ్రేష్ఠో
విశ్వామిత్రో మహాబలః॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకపఞ్చాశస్సర్గః.

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతో విశ్వామిత్రో మహాబలః । ప్రణతో వినయాద్వీరో వసిష్ఠం జపతాం వరమ్ ॥ ౧ ॥ స్వాగతం తవ చేత్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా । ఆసనం చాస్య భగవా న్వసిష్ఠో వ్యాదిదేశహ ॥ ౨ ॥ ఉపవిష్టాయచ తదా విశ్వామిత్రాయ ధీమతే । యథాన్యాయం మునివరః ఫలమూలాన్యుపాహరత్ ॥ ౩ ॥ ప్రతిగృహ్యాతు తాం పూజాం వసిష్ఠా ద్రాజసత్తమః।తపోగ్ని హోత్ర శిష్యేషు కుశలం పర్యపృచ్ఛత॥ విశ్వామిత్రో మహాతేజా వనస్పతిగణే తదా । సర్వత్ర కుశలం చాహ వసిష్ఠో రాజసత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ సుఖోపవిష్టం రాజానం విశ్వామిత్రం మహాతపాః । పప్రచ్ఛ జపతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్రహ్మణ స్సుతః ॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తే కుశలం రాజన్ కచ్చిద్ధర్మేణ రఞ్జయన్ । ప్రజాః పాలయసే వీర రాజవృత్తేన ధార్మిక ॥ ౭ ॥ కచ్చిత్తే సుభృతా భృత్యాః కచ్చిత్తిష్ఠన్తి శాసనే । కచ్చిత్తే విజితా స్సర్వే రిపవో రిపుసూదన॥౮॥కచ్చిద్బలేషు కోశేషు మిత్రేషుచ పరన్తప । కుశలం తే నరవ్యాఘ్ర పుత్రపౌత్రేషు చానఘ ॥ ౯ ॥ సర్వత్ర కుశలం రాజా వసిష్ఠం ప్రత్యుదాహరత్ । విశ్వామిత్రో మహాతేజా వసిష్ఠం వినయాన్వితః॥ ౧౦॥ కృత్వోభౌ సుచిరం కాలం ధర్మిష్ఠౌ తాః కథా శ్శుభాః।ముదా పరమయా యుక్తౌ ప్రీయేతాం తౌ పరస్పరమ్ ॥ ౧౧॥ తతో వసిష్ఠో భగవా న్కథాన్తే రఘునన్దన। విశ్వామిత్ర మిదం వాక్య మువాచ ప్రహసన్నివ ॥ ౧౨ ॥ ఆతిథ్యం కర్తు మిచ్ఛామి బలస్యాస్య మహాబల । తవ చైవాప్రమేయస్య యథార్హం సమ్ప్రతీచ్ఛ మే ॥ ౧౩ ॥ సత్క్రియాంతు భవా నేతాం ప్రతీచ్ఛతు మయోద్యతామ్ । రాజా త్వమతిథి శ్రేష్ఠః పూజనీయః ప్రయత్నతః ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహామతిః।కృతమిత్యబ్రవీ ద్రాజా పూజావాక్యేన మే త్వయా ॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలేన భగవ న్విద్యతే యత్తవాశ్రమే । పాద్యేనాచమనీయేన భగవద్దర్శనేనచ ॥ ౧౬ ॥ సర్వథాచ మహాప్రాజ్ఞ పూజార్హేణ సుపూజితః।గమిష్యామి నమస్తేస్తు మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా॥ ౧౭॥ ఏవం బ్రువన్తం రాజానం వసిష్ఠః పున రేవహి । న్యమన్త్రయత ధర్మాత్మా పునః పునరుదారధీః॥ ౧౮॥ బాఢమిత్యేవ గాధేయో వసిష్ఠం ప్రత్యువాచహ । యథా ప్రియం భగవత స్తథాస్తు మునిసత్తమ ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠ స్తపతాం వరః। ఆజుహావ తతః ప్రీతః కల్మాషీం ధూతకల్మషః ॥ ౨౦ ॥ ఏహ్యేహి శబలే క్షిప్రం శృణు చాపి వచో మమ । సబలస్యాస్య రాజర్షేః కర్తుం వ్యవసితోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౧ ॥ భోజనేన మహార్హేణ సత్కారం సంవిధత్స్వ మే।యస్య యస్య యథాకామం షడ్రసేష్వభిపూజితమ్॥ ౨౨॥ తత్సర్వం కామధుక్ క్షిప్ర మభివర్ష కృతే మమ।రసేనాన్నేన పానేన లేహ్య చోష్యేణ సంయుతమ్॥ ౨౩॥ అన్నానాం నిచయం సర్వం సృజస్వ శబలే త్వర॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్విపఞ్చాశస్సర్గః.

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబలా శత్రుసూదన । విదధే కామధుక్కామా న్యస్య
యస్య యథేప్సితమ్ ॥ ౧ ॥ ఇక్షూన్మధూం స్తథా లాజా న్మైరేయాంశ్చ వరాసనాన్ ।
పానానిచ మహార్హాణి భక్ష్యాంశ్చోచ్చావచాం స్తథా ॥ ౨ ॥ ఉష్ణాఢ్యస్యౌదనస్యాత్ర
రాశయః పర్వతోపమాః । మృష్టాన్నానిచ సూపాంశ్చ దధికుల్యా స్తథైవచ ॥ ౩ ॥
నానాస్వాదురసానాంచ షాడబానాం తథైవచ। భాజనాని సుపూర్ణాని గౌడానిచ సహ
స్రశః ॥ ౪ ॥ సర్వ మాసీ త్సుసంహృష్టం హృష్టపుష్టజనాకులమ్ । విశ్వామిత్రబలం
సర్వం వసిష్ఠేనాభితర్పితమ్॥ ౫ ॥ విశ్వామిత్రోఽపి రాజర్షిః హృష్టః పుష్ట స్తథాభవత్ ।
సాన్తః పురవరో రాజా సబ్రాహ్మణపురోహితః ॥ ౬ ॥ సామాత్యో మన్త్రిసహిత
స్సభృత్యః పూజిత స్తదా । యుక్తః పరేణ హర్షేణ వసిష్ఠ మిద మబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥
పూజితోఽహం త్వయా బ్రహ్మ న్పూజార్హేణ సుసత్కృతః । శ్రూయతా మభిధాస్యామి
వాక్యం వాక్యవిశారద॥ ౮ ॥ గవాం శతసహస్రేణ దీయతాం శబలా మమ। రత్నం హి
భగవ న్నేత ద్రత్నహారీచ పార్థివః ॥ ౯ ॥ తస్మా న్మే శబలాం దేహి మమైషా ధర్మతో
ద్విజ । ఏవము క్తస్తు భగవా న్వసిష్ఠో మునిసత్తమః॥ ౧౦ ॥ విశ్వామిత్రం హి ధర్మాత్మా
ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ । నాహం శతసహస్రేణ నాపి కోటిశతై ర్గవామ్ ॥ ౧౧ ॥
రాజన్ దాస్యామి శబలాం రాశిభీ రజతస్య వా । న పరిత్యాగ మర్హేయం మత్సకాశా
దరిన్దమ॥ ౧౨॥ శాశ్వతీ శబలా మహ్యం కీర్తి రాత్మవతో యథా। అస్యాం హవ్యంచ
కవ్యంచ ప్రాణయాత్రా తథైవచ ॥ ౧౩ ॥ ఆయత్త మగ్నిహోత్రంచ బలిర్హోమ
స్తథైవచ । స్వాహాకారవషట్కారౌ విద్యాశ్చ వివిధా స్తథా॥ ౧౪ ॥ ఆయత్త మత్ర
రాజర్షే సర్వమేత న్న సంశయః । సర్వస్వమేతత్సత్యేన మమ తుష్టికరీ సదా ॥ ౧౫ ॥
కారణై ర్బహుభీ రాజ న్నదాస్యే శబలాం తవ । వసిష్ఠేనైవ ముక్తస్తు విశ్వామిత్రో
బ్రవీ త్తతః ॥ ౧౬ ॥ సంరబ్ధతర మత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః । హైరణ్యకక్ష్యా
గ్రైవేయాన్సువర్ణాంకుశభూషితాన్ ॥ ౧౭ ॥ దదామి కుఞ్జరాణాం తే సహస్రాణి
చతుర్దశ । హైరణ్యానాం రథానాం తే శ్వేతాశ్వానాం చతుర్యుజామ్॥ ౧౮॥ దదామి
తే శతా న్యష్టౌ కిఙ్కిణీకవిభూషితాన్। హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహౌ
జసామ్ ॥ ౧౯ ॥ సహస్ర మేకం దశచ దదామి తవ సువ్రత । నానావర్ణవిభక్తానాం
వయస్స్థానాం తథైవచ ॥ ౨౦ ॥ దదామ్యేకాం గవాం కోటిం శబలా దీయతాం మమ।
యావదిచ్ఛసి రత్నం వా హిరణ్యం వా ద్విజోత్తమ ॥ ౨౧ ॥ తావ ద్దదామి తత్సర్వం
శబలా దీయతాం మమ । ఏవముక్తస్తు భగవా న్విశ్వామిత్రేణ ధీమతా॥ ౨౨ ॥ న దా
స్యామీతి శబలాం ప్రాహ రాజ న్కథంచన । ఏత దేవహి మే రత్న మేత దేవహి మే
ధనమ్॥ ౨౩॥ ఏత దేవహి సర్వస్వ మేత దేవహి జీవితమ్। దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ యజ్ఞా

శ్చైవా ప్తదక్షిణాః ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవహి మే రాజ న్వివిధాశ్చ క్రియా స్తథా (। అదో
మూలాః క్రియా స్సర్వా మమ రాజ న్నసంశయః ॥ ౨౫ ॥ బహునా కిం ప్రలాపేన
నదాస్యే కామదోహినీమ్ ॥) ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రిపఞ్చాశస్సర్గః.

కామధేనుం వసిష్ఠోపి యదా నత్యజతే మునిః । తదాస్య శబళాం రామ విశ్వా
మిత్రోఽ న్వకర్షత ॥ ౧ ॥ నీయమానాతు శబళా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా । దుఃఖితా
చిన్తయామాస రుదన్తీ శోకకర్శితా ॥ ౨ ॥ పరిత్యక్తా వసిష్ఠేన కిమహం సుమహాత్మనా ।
యాఽహం రాజభృత్యైర్దీనా హ్రియేయం భృశదుఃఖితా ॥ ౩ ॥ కిం మయాఽ
పకృతం తస్య మహర్షే ర్భావితాత్మనః । యన్మా మనాగసం భక్తా మిష్టాం త్యజతి ధార్మి
కః ॥ ౪ ॥ ఇతి సా చిన్తయిత్వాతు నిశ్వస్యచ పునఃపునః । జగామ వేగేన తదా వసిష్ఠం
పరమౌజసమ్ ॥ ౫ ॥ నిర్ధూయ సా తదా భృత్యా న్శతశ శ్శత్రుసూదన । జగామా
నిలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః ॥ ౬ ॥ శబళా సా రుదన్తీచ క్రోశన్తీ చేద మబ్ర
వీత్ । వసిష్ఠాభిముఖం స్థిత్వా మేఘదున్దుభిరావిణీ ॥ ౭ ॥ భగవ న్కిం పరిత్యక్తా
త్వయాఽహం బ్రహ్మణస్సుత । యస్మా ద్రాజభృతా మాం హి నయన్తే త్వత్సకాశతః ॥
ఏవము క్తస్తు బ్రహ్మర్షి రిదం వచన మబ్రవీత్ । శోకస న్తప్తహృదయాం స్వసారమివ
దుఃఖితామ్ ॥ ౮ ॥ (న త్వాం త్యజామి శబళే నాపి మేఽపకృతం త్వయా । ఏష త్వాం
నయతే రాజా బలాన్మత్తో మహాబలః ॥) ౧౦ ॥ నహి తుల్యం బలం మహ్యం రాజా త్వద్య
విశేషతః । స బలీ క్షత్రియో రాజా పృథివ్యాః పతి రేవచ ॥ ౧౧ ॥ ఇయ మక్షౌహిణీ పూర్ణా
సవాజి రథసంకులా । హ స్తిధ్వజసమాకీర్ణా తేనాసౌ బలవ త్తరః ॥ ౧౨ ॥ ఏవ ముక్తా
వసిష్ఠేన ప్రత్యువాచ వినీతవత్ । వచనం వచనజ్ఞా సా బ్రహ్మర్షి మమితప్రభమ్ ॥ ౧౩ ॥
నబలం క్షత్రియస్యాహు ర్బ్రాహ్మణో బలవ త్తరః । బ్రహ్మ న్బ్రహ్మబలం దివ్యం క్షత్రాత్తు
బలవ త్తరమ్ ॥ ౧౪ ॥ అప్రమేయం బలం తుభ్యం నత్వయా బలవ త్తరః । విశ్వామిత్రో
మహావీర్య స్తేజ స్తవ దురాసదమ్ ॥ ౧౫ ॥ నియుఙ్క్ష్వ మాం మహాతేజ స్త్వద్బ్రహ్మ
బలసంభృతామ్ । తస్య దర్పబలం య త్తన్నాశయామి దురాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యు క్తస్తు
తయా రామ వసిష్ఠస్తు మహాయశాః । సృజస్వేతి తదోవాచ బలం పరబలార్దనమ్ ॥ ౧౭ ।
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సురభి స్సాఽసృజ త్తదా । తస్యా హుంభారవోత్సృష్టాః
పహ్లవాశ్శతశో నృప ॥ ౧౮ ॥ నాశయన్తి బలం సర్వం విశ్వామిత్రస్య పశ్యతః । బలం
భగ్నం తతో దృష్ట్వా రథేనాక్రమ్య కౌశికః ॥ ౧౯ ॥ స రాజా పరమక్రుద్ధః క్రోధవిస్ఫా
రితేక్షణః । పహ్లవా న్నాశయామాస శస్త్రై రుచ్చావచై రపి ॥ ౨౦ ॥ విశ్వామిత్రార్ది
తా న్దృష్ట్వా పహ్లవా న్శతశ స్తథా । భూయ ఏవాసృజ ద్ఘోరా న్శకా న్యవనమిశ్రి
... తై రాసీ త్సంవృతా భూమి శ్శకై ర్యవనమిశ్రితైః । ప్రభావద్భి ర్మహా

పీతైశ్చ శ్యామ కింజల్క సన్నిభైః ॥ ౨౨ ॥ దీర్ఘాసి పట్టసధరై ర్హేమవర్ణామ్బరావృతైః। నిర్దగ్ధం తద్బలం సర్వం ప్రదీప్తైరివ పావకైః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽస్త్రాణి మహాతేజా విశ్వామిత్రో ముమోచ హ। తైస్తై ర్యవనకామ్భోజాః పప్లవాశ్చాకులీకృతాః ॥ ౨౪ ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుఃపఞ్చాశస్సర్గః.

తతస్తా నాకులాన్ దృష్ట్వా విశ్వామిత్రాస్త్రమోహితాన్। వసిష్ఠశ్చోదయామాస కామధుక్సృజ యోగతః ॥ ౧ ॥ తస్యా హుంభారవాజ్జాతాః కామ్భోజా రవిసన్నిభాః। ఊధసస్త్వథ సమ్భూతాః పప్లవాః శస్త్రపాణయః ॥ ౨ ॥ యోనిదేశాచ్చ యవనాః శకృద్దేశాచ్ఛకాస్తథా। రోమకూపేషు చ మ్లేచ్ఛా హారీతాః సకిరాతకాః ॥ 3 ॥ తైస్తై ర్నిషూదితం సైన్యం విశ్వామిత్రస్య తత్క్షణాత్। సపదాతిగజం సాశ్వం సరథం రఘునన్దన ॥ ౪ ॥ దృష్ట్వా నిషూదితం సైన్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా। విశ్వామిత్రసుతానాం చ శతం నానావిధాయుధమ్ ॥ ౫ ॥ అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్। హుంకారేణైవ తాన్సర్వా న్నిర్దదాహ మహానృషిః ॥ ౬ ॥ తే సాశ్వరథపాదాతా వసిష్ఠేన మహాత్మనా। భస్మీకృతా ముహూర్తేన విశ్వామిత్రసుతాస్తదా ॥ ౭ ॥ దృష్ట్వా వినాశితాన్పుత్రాన్ బలం చ సుమహాయశాః। సవ్రీడశ్చిన్తయాఽఽవిష్టో విశ్వామిత్రోఽభవత్తదా ॥ ౮ ॥ సముద్ర ఇవ నిర్వేగో భగ్నదంష్ట్ర ఇవోరగః। ఉపరక్త ఇవాదిత్యః సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ॥ ౯ ॥ హతపుత్రబలో దీనో లూనపక్ష ఇవ ద్విజః। హతదర్పో గతోత్సాహో నిర్వేదం సముపద్యత ॥ ౧౦ ॥ స పుత్రమేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్య చ। పృథివీం క్షత్రధర్మేణ వనమేవాన్వపద్యత ॥ ౧౧ ॥ స గత్వా హిమవత్పార్శ్వం కిన్నరోరగసేవితమ్। మహాదేవప్రసాదార్థం తపస్తేపే మహాతపాః ॥ ౧౨ ॥ కేన చిత్త్వథ కాలేన దేవేశో వృషభధ్వజః। దర్శయామాస వరదో విశ్వామిత్రం మహాబలమ్ ॥ ౧౩ ॥ కిమర్థం తప్యసే రాజన్ బ్రూహి యత్తే వివక్షితమ్। వరదోఽస్మి వరో యస్తే కాఙ్క్షితః సోఽభిధీయతామ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు దేవేన విశ్వామిత్రో మహాతపాః। ప్రణిపత్య మహాదేవ మిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ యది తుష్టో మహాదేవ ధనుర్వేదో మమానఘ। సాఙ్గోపాఙ్గోపనిషదః సరహస్యః ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౬ ॥ యాని దేవేషు చాస్త్రాణి దానవేషు మహర్షిషు। గన్ధర్వయక్షరక్షస్సు ప్రతిభాన్తు మమానఘ ॥ ౧౭ ॥ తవ ప్రసాదాద్భవతు దేవదేవ మమేప్సితమ్। ఏవమస్త్వితి దేవేశో వాక్యముక్త్వా గతస్తదా ॥ ౧౮ ॥ ప్రాప్య చాస్త్రాణి రాజర్షి ర్విశ్వామిత్రో మహాబలః। దర్పేణ మహతా యుక్తో దర్పపూర్ణోఽభవత్తదా ॥ ౧౯ ॥ వివర్ధమానో వీర్యేణ సముద్ర ఇవ పర్వణి। హతమేవ తదా మేనే వసిష్ఠమృషిసత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో గత్వాఽఽశ్రమపదం ముమోచాస్త్రాణి పార్థివ

వః । మై స్తత్తపోవనం సర్వం నిర్దగ్ధం చాస్త్రతేజసా ॥ ౨౧ ॥ ఉదీర్యమాణ మస్త్రం
తద్విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । దృష్ట్వా విప్రద్రుతా స్సర్వే మునయ శ్శతశో దిశః॥ ౨౨ ॥
వసిష్ఠస్యచ యే శిష్యా స్తథైవ మృగపక్షిణః । విద్రవన్తి భయా ద్భీతా నానాదిగ్భ్య
స్సహస్రశః ॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం శూన్య మాసీ న్మహాత్మనః । ముహూర్త
మివ నిశ్శబ్ద మాసీదిరిణసన్నిభమ్ ॥ ౨౪ ॥ వదతో వై వసిష్ఠస్య మాభై ష్టేతి ముహు
ర్ముహుః । నాశయామ్యద్య గాధేయం నీహారమివ భాస్కరః ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్త్వా
మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః । విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోష మిదమబ్రవీత్ ॥
ఆశ్రమం చిరసంవృద్ధం య ద్వినాశితవానసి । దురాచారోఽసి యన్మూఢ తస్మాత్త్వం
నభవిష్యసి ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధో దణ్డముద్యమ్య సత్వరమ్ । విధూమ
మివ కాలాగ్నిం యమదణ్డమివాపరమ్॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చపఞ్చాశస్సర్గః.

ఏవ ముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహాబలః । ఆగ్నేయ మస్త్ర ముత్క్షిప్య
తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మదణ్డం సముత్క్షిప్య కాలదణ్డ మివాపరమ్ । వసిష్ఠో
భగవా న్క్రోధా దిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రబన్ధో స్థితోఽస్మ్యేష యద్బలం
తద్విదర్శయ । నాశయామ్యద్య తే దర్పం శస్త్రస్య తవ గాధిజ॥ ౩ ॥ క్వచ తే క్షత్రియ
బలం క్వచ బ్రహ్మబలం మహత్ । పశ్య బ్రహ్మబలం దివ్యం మమ క్షత్రియపాంసన॥ ౪॥
తస్యాస్త్రం గాధిపుత్రస్య ఘోర మాగ్నేయ ముద్యతమ్ । బ్రహ్మదణ్డేన తచ్ఛాన్త
మగ్నే ర్వేగ ఇవామ్భసా ॥ ౫ ॥ వారుణంచైవ రౌద్రంచ ఐన్ద్రం పాశుపతం తథా ।
ఐషీకం చాపి చిక్షేప రుషితో గాధినన్దనః ॥ ౬ ॥ మానవం మోహనం చైవ గాన్ధర్వం
స్వాపనం తథా । జృమ్భణం మాదనం చైవ సన్తాపన విలాపనే ॥ ౭ ॥ శోషణం దార
ణం చైవ వజ్రమస్త్రం సుదుర్జయమ్ । బ్రహ్మపాశం కాలపాశం వారుణం పాశమేవచ॥
పైనాకాస్త్రంచ దయితం శుష్కార్ద్రే అశనీ ఉభే । దణ్డాస్త్ర మథ పైశాచం క్రౌఞ్చ
మస్త్రం తథైవచ ॥ ౯ ॥ ధర్మచక్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తథైవచ । వాయవ్యం
మథనం చైవ అస్త్రం హయశిర స్తథా ॥ ౧౦ ॥ శక్తిద్వయంచ చిక్షేప కంకాలం ముస
లం తథా । వైద్యాధరం మహాస్త్రంచ కాలాస్త్ర మథ దారుణమ్ ॥ ౧౧ ॥ త్రిశూల
మస్త్రం ఘోరంచ కాపాల మథ కఙ్కణమ్। ఏతాన్యస్త్రాణి చిక్షేప సర్వాణి రఘునన్దన
వసిష్ఠే జపతాం శ్రేష్ఠే తదద్భుత మివాభవత్ । తాని సర్వాణి దణ్డేన గ్రసతే బ్రహ్మ
స్నుతః ॥ ౧౩ ॥ తేషు శాన్తేషు బ్రహ్మాస్త్రం క్షిప్తవా న్గాధినన్దనః । తదస్త్ర ముద్యత
దృష్ట్వా దేవా స్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౧౪ ॥ దేవర్షయశ్చ సమ్భ్రాన్తా గన్ధర్వా స్సమ
హోరగాః । త్రైలోక్య మాసీ త్సన్త్రస్తం బ్రహ్మాస్త్రే సముదీరితే ॥ ౧౫ ॥ తదప
్యస్త్రం మహాఘోరం బ్రాహ్మం బ్రాహ్మేణ తేజసా । వసిష్ఠో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదణ్డే

రాఘవ ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం గ్రసమానస్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః । త్రైలోక్యమో
హనం రౌద్రం రూపమాసీత్సుదారుణమ్ ॥ ౧౭ ॥ రోమకూపేషు సర్వేషు వసిష్ఠస్య
మహాత్మనః । మరీచ్య ఇవ నిష్పేతు రగ్నేర్ధూమాకులార్చిషః ॥ ౧౮ ॥ ప్రాజ్వలద్బ్రహ్మ
దణ్డశ్చ వసిష్ఠస్య కరోద్యతః । విధూమ ఇవ కాలాగ్ని ర్యమదణ్డ ఇవాపరః ॥ ౧౯ ॥ తతోఽ
స్తువన్మునిగణా వసిష్ఠం జపతాం వరమ్ । అమేయం తే బలం బ్రహ్మన్ తేజో ధారయ
తేజసా ॥ ౨౦ ॥ నిగృహీత స్త్వయా బ్రహ్మన్ విశ్వామిత్రో మహాతపాః । ప్రసీద జప
తాం శ్రేష్ఠ లోకాస్సన్తు గతవ్యథాః ॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా శ్శమం చక్రే మహా
తపాః । విశ్వామిత్రోఽపి నికృతో వినిశ్వస్యేద మబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ధిగ్బలం క్షత్రియ
బలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్ । ఏకేన బ్రహ్మదణ్డేన సర్వాస్త్రాణి హతాని మే ॥ ౨౩ ॥ తదే
తత్సమవేక్ష్యాహం ప్రసన్నేన్ద్రియమానసః । తపో మహత్సమాస్థాస్యే యద్వై బ్రహ్మ
త్వకారకమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షట్పఞ్చాశస్సర్గః.

తతస్సన్తప్తహృదయ స్స్మరన్నిగ్రహ మాత్మనః । వినిశ్వస్య వినిశ్వస్య కృత
వైరో మహాత్మనా ॥ ౧ ॥ స దక్షిణాం దిశం గత్వా మహిష్యా సహ రాఘవ । తతాప
పరమం ఘోరం విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౨ ॥ (ఫలమూలాశనో దాన్త శ్చచార
సుమహాత్తపః) । అథాస్య జజ్ఞిరే పుత్రా స్సత్యధర్మపరాయణాః ॥ ౩ ॥ హవిష్యన్దో
మధుష్యన్దో దృఢనేత్రో మహారథః । పూర్ణే వర్షసహస్రే తు బ్రహ్మా లోకపితామహః ॥
అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । జితా రాజర్షి లోకాస్తే తపసా కుశి
కాత్మజ ॥ ౫ ॥ అనేన తపసా త్వాం తు రాజర్షిరితి విద్మహే । ఏవముక్త్వా మహాతేజా జగామ
సహ దైవతైః ॥ ౬ ॥ త్రివిష్టపం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరమేశ్వరః । విశ్వామిత్రోఽపి
తచ్ఛ్రుత్వా హ్రియా కించి దవాఙ్ముఖః ॥ ౭ ॥ దుఃఖేన మహతా విష్ట స్సమన్యురిద మబ్ర
వీత్ । తపశ్చ సుమహత్తప్తం రాజర్షిరితి మాం విదుః ॥ ౮ ॥ దేవా స్సర్షిగణా స్సర్వే నాస్తి
మన్యే తపసః ఫలమ్ । ఇతి నిశ్చిత్య మనసా భూయ ఏవ మహాతపాః ॥ ౯ ॥ క్రోధేన మహతా
విష్ట స్త్రైలోక్యం వ్యథయన్నివ । తపశ్చచార కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాన్ ॥ ౧౦ ॥
ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు సత్యవాదీ జితేన్ద్రియః । త్రిశఙ్కురితి విఖ్యాత ఇక్ష్వాకుకులవర్ధనః ॥
తస్య బుద్ధి స్సముత్పన్నా యజేయమితి రాఘవ । గచ్ఛేయం సశరీరేణ దేవానాం పరమాం
గతిమ్ ॥ ౧౨ ॥ స వసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చిన్తితమ్ । అశక్యమితి చాప్యుక్తో
వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన స యయౌ దక్షిణాం దిశమ్ ।
తత స్తత్కర్మసిద్ధ్యర్థం పుత్రాం స్తస్య గతో నృపః ॥ ౧౪ ॥ వాసిష్ఠా దీర్ఘతపస స్తపో
యత్ర హి తేపిరే । త్రిశఙ్కు స్సుమహాతేజా శ్శతం పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౫ ॥ వసిష్ఠపుత్రాన్
దదృశే తప్యమానా న్యశస్వినః । సోఽభిగమ్య మహాత్మాన స్సర్వానేవ గురోస్సుతాన్ ॥

అభివాద్యానుపూర్వ్యేణ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః । అబ్రవీత్సుమహాభాగాన్సర్వా
నేవ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౭ ॥ శరణం వః ప్రపద్యేహం శరణ్యాన్ శరణాగతః । ప్రత్యాఖ్యా
తోఽస్మి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మనా॥ ౧౮॥ యష్టుకామో మహాయజ్ఞం తదను
జ్ఞాతు మర్హథ । గురుపుత్రా నహం సర్వాన్నమస్కృత్య ప్రసాదయే॥ ౧౯ ॥శిరసా ప్రణ
తో యాచే బ్రాహ్మణాం స్తపసి స్థితాన్ । తే మాం భవన్త స్సిద్ధ్యర్థం యాజయన్తు
సమాహితాః ॥ ౨౦ ॥ సశరీరోయథాఽహంహి దేవలోక మవాప్నుయామ్ । ప్రత్యా
ఖ్యాతో వసిష్ఠేన గతి మన్యాం తపోధనాః ॥ ౨౧॥ గురుపుత్రా నృతే సర్వా న్నాహం
పశ్యామికాంశ్చన । ఇక్ష్వాకూణాంహి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః॥ ౨౨ ॥ పురో
ధసస్తు విద్వాంస స్తారయ న్తి సదా నృపాన్ । తస్మా దన న్తరం సర్వే భవన్తో దైవతం
మమ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తపఞ్చాశస్సర్గః.

తత స్త్రిశఙ్కో ర్వచనం శ్రుత్వా క్రోధసమన్వితమ్ । ఋషిపుత్రశతం రామ
రాజాన మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతోఽసి దుర్బుద్ధే గురుణా సత్యవాదినా । తం
కథం సమతిక్రమ్య శాఖా న్తర ముపేయివాన్ ॥ ౨ ॥ ఇక్ష్వాకూణాంహి సర్వేషాం
పురోధాః పరమో గురుః । నచాతిక్రమితుం శక్యం వచనం సత్యవాదినః॥ ౩ ॥ అశక్య
మితి చోవాచ వసిష్ఠో భగవా నృషిః । తం వయం వై సమాహర్తుం క్రతుం శక్తాః కథం
తవ ॥ ౪ ॥ బాలిశ స్త్వం నరశ్రేష్ఠ గమ్యతాం స్వపురం పునః । యాజనే భగవాన్ శక్త
స్త్రైలోక్యస్యాపి పార్థివ ॥ ౫ ॥ అవమానం వయం కర్తుం తస్య శక్ష్యామహే కథమ్ ।
తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధ పర్యాకులాక్షరమ్ ॥ ౬ ॥ సరాజా పున రేవై తా
నిదం వచన మబ్రవీత్ । ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రై స్తథైవచ॥ ౭ ॥
అన్యాం గతిం గమిష్యామి స్వస్తివోఽస్తు తపోధనాః । ఋషిపుత్రాస్తు తచ్ఛ్రుత్వా
వాక్యం ఘోరాభిసంహితమ్ ॥ ౮ ॥ శేపుః పరమసంక్రుద్ధా శ్చణ్డాలత్వం గమిష్యసి ।
ఏవ ముక్త్వా మహాత్మానో వివిశు స్తే స్వమాశ్రమమ్ ॥ ౯ ॥ అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతా
యాం రాజా చణ్డాలతాం గతః । నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్త మూర్ధజః ॥ ౧౦ ॥
చిత్యమాల్యానులేపశ్చ అయసాభరణోఽభవత్ । తం దృష్ట్వామన్త్రిణ స్సర్వే త్యక్త్వా
చణ్డాలరూపిణమ్॥౧౧॥ప్రాద్రవ న్సహితా రామ పౌరా యేస్యానుగామినః । ఏకోహి
రాజా కాకుత్స్థ జగామ పరమాత్మవాన్ ॥ ౧౨ ॥ దహ్యమానో దివా రాత్రం విశ్వా
మిత్రం తపోధనమ్ । విశ్వామిత్రస్తు తం దృష్ట్వా రాజానం విఫలీకృతమ్ ॥ ౧౩॥ చణ్డాల
రూపిణం రామ మునిః కారుణ్య మాగతః । కారుణ్యాత్సమహాతేజా వాక్యం పరమధా
ర్మికః ॥ ౧౪॥ ఇదం జగాద భద్రం తే రాజానం ఘోరరూపిణమ్ । కిమాగమనకార్యం
తే రాజపుత్ర మహాబల ॥ ౧౫ ॥ అయోధ్యాధిపతే వీర శాపా చ్చణ్డాలతాం గతః । అథ

తద్వాక్య మాకర్ణ్య రాజా చణ్డాలతాం గతః ॥ ౧౬ ॥ అబ్రవీత్ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తథైవచ॥౧౭॥ అనవాప్యైవ తం కామం మయా ప్రాప్తో విపర్యయః।సశరీరో దివం యాయా మితి మే సౌమ్య దర్శన ॥ ౧౮ ॥ మయా చేష్టం క్రతుశతం తచ్చ నావాప్యతే ఫలమ్। అనృతం నోక్తపూర్వం మే నచ వక్ష్యే కదాచన ॥ ౧౯ ॥ కృచ్ఛ్రేష్వపి గత స్సౌమ్య క్షత్రధర్మేణ తే శపే। యజ్ఞై ర్బహువిధై రిష్టం ప్రజా ధర్మేణ పాలితాః॥ ౨౦॥ గురవశ్చ మహాత్మాన శ్శీలవృత్తేన తోషితాః। ధర్మే ప్రయతమానస్య యజ్ఞం చాహర్తు మిచ్ఛతః॥౨౧॥ పరితోషం నగచ్ఛన్తి గురవో మునిపుఙ్గవ। దైవమేవ పరం మన్యే పౌరుషంతు నిరర్థకమ్ ॥ ౨౨ ॥ దైవేనాక్రమ్యతే సర్వం దైవంహి పరమా గతిః। తస్య మే పరమార్తస్య ప్రసాద మభికాఙ్క్షతః ॥ ౨౩ ॥ కర్తు మర్హసి భద్రం తే దైవోపహతకర్మణః। నాన్యాం గతిం గమిష్యామి నాన్య శ్శరణమస్తి మే ॥ ౨౪ ॥ దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితు మర్హసి॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డేఽష్టపఞ్చాశస్సర్గః.

ఉక్తవాక్యంతు రాజానం కృపయా కుశికాత్మజః। అబ్రవీ న్మధురం వాక్యం సాక్షాచ్చణ్డాలరూపిణమ్॥౧॥ఇక్ష్వాక స్వాగతం వత్స జానామి త్వాం సుధార్మికమ్। శరణం తే భవిష్యామి మా భైషీ ర్నృపపుఙ్గవ ॥ ౨ ॥ అహ మామన్త్రయే సర్వా న్మహర్షీ న్పుణ్యకర్మణః। యజ్ఞసాహ్యకరా న్రాజం స్తతో యక్ష్యసి నిర్వృతః ॥ ౩ ॥ గురుశాపకృతం రూపం యదిదం త్వయి వర్తతే। అనేన సహ రూపేణ సశరీరో గమిష్యసి॥౪॥ హస్తప్రాప్తమహం మన్యే స్వర్గం తవ నరాధిప। య స్త్వం కౌశిక మాగమ్య శరణ్యం శరణాగతః ॥ ౫ ॥ ఏవ ముక్త్వా మహాతేజాః పుత్రా న్పరమధార్మికాన్। వ్యాదిదేశ మహాప్రాజ్ఞాన్ యజ్ఞ సమ్భారకారణాత్ ॥ ౬ ॥ సర్వా న్శిష్యా న్సమాహూయ వాక్యమేత దువాచహ। సర్వా నృషిగణా న్వత్సా ఆనయధ్వం మమాజ్ఞయా॥ ౭ ॥ సశిష్య సుహృదశ్చైవ సర్త్విజ స్సుబహుశ్రుతాన్। యదన్యో వచనం బ్రూయా న్మద్వాక్య బలచోదితః ॥ ౮ ॥ తత్సర్వ మఖిలేనోక్తం మమాఖ్యేయ మనాదృతమ్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దిశో జగ్ము స్తదాజ్ఞయా॥ ౯ ॥ ఆజగ్ము రథ దేశేభ్య స్సర్వేభ్యో బ్రహ్మవాదినః। తేచ శిష్యా స్సమాగమ్య మునిం జ్వలితతేజసమ్॥౧౦॥ఊచుశ్చ వచనం సర్వే సర్వేషాం బ్రహ్మవాదినామ్। శ్రుత్వా తే వచనం సర్వే సమాయాన్తి ద్విజాతయః॥౧౧॥ సర్వదేశేషు చాగచ్ఛ న్వర్జయిత్వా మహోదయమ్। వాసిష్ఠం తచ్ఛతం సర్వం క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్॥౧౨॥యదాహ వచనం సర్వం శృణు త్వం మునిపుఙ్గవ। క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః ॥ ౧౩ ॥ కథం సదసి భోక్తారో హవి స్తస్య సురర్షయః। బ్రాహ్మణా వా మహాత్మానో భుక్త్వా చణ్డాలభోజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ కథం స్వర్గం

గమిష్యన్తి విశ్వామిత్రేణ పాలితాః । ఏతద్వచనన్నైష్ఠుర్యమూచు స్సంరక్తలోచనాః॥ వాసిష్ఠా మునిశార్దూల సర్వే తే సమహోదయాః । తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వేషాం మునిపుఙ్గవః ॥ ౧౭ ॥ క్రోధసంరక్తనయన స్సరోష మిద మబ్రవీత్ । యే దూషయన్త్యదుష్టం మాం తప ఉగ్రం సమాస్థితమ్ ॥ ౧౮ ॥ భస్మీభూతా దురాత్మానో భవిష్యన్తి న సంశయః । అద్య తే కాలపాశేన నీతా వైవస్వతక్షయమ్ ॥ ౧౯ ॥ సప్తజాతిశతాన్యేవ మృతపా స్సన్తు సర్వశః । శ్వమాంసనియతాహారా ముష్టికానామ నిర్ఘృణాః ॥ వికృతాశ్చ విరూపాశ్చ లోకా ననుచర న్త్విమాన్ । మహోదయస్తు దుర్బుద్ధిర్మా మదూష్యం హ్యదూషయత్ ॥ ౨౦ ॥ దూషిత స్సర్వలోకేషు నిషాదత్వం గమిష్యతి । ప్రాణాతిపాతనిరతో నిరనుక్రోశతాం గతః ॥౨౧ ॥ దీర్ఘకాలం మమ క్రోధాద్దుర్గతిం వర్తయిష్యతి । ఏతావ దుక్త్వా వచనం విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౨౨ ॥ విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యే మహామునిః॥ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

తపోబలహతా న్కృత్వా వాసిష్ఠా న్సమహోదయాన్ । ఋషిమధ్యే మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ అయమిక్ష్వాకుదాయాద స్త్రిశఙ్కురితి విశ్రుతః । ధర్మిష్ఠశ్చ వదాన్యశ్చ మాం చైవ శరణం గతః ॥ ౨ ॥ స్వేనానేన శరీరేణ దేవలోకజిగీషయా । యథాయం సశరీరేణ దేవలోకం గమిష్యతి॥ ౩ ॥ తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞో భవద్భిశ్చ మయా సహ । విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా సర్వ ఏవ మహర్షయః॥ ఊచు స్సమేత్య సహితా ధర్మజ్ఞా ధర్మసంహితమ్ । అయం కుశికదాయాదో మునిః పరమకోపనః॥ ౪ ॥ యదాహ వచనం సమ్యగేతత్కార్యం న సంశయః।అగ్నికల్పో హి భగవా న్శాపం దాస్యతి రోషితః ॥ ౫ ॥ తస్మాత్ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞ స్సశరీరో యథా దివమ్ । గచ్ఛే దిక్ష్వాకుదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా॥౬ ॥ తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞ స్సర్వే సమధితిష్ఠత । ఏవముక్త్వా మహర్షయ శ్చక్రుస్తా స్తాః క్రియా స్తదా॥ యాజకశ్చ మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభవత్క్రతౌ।ఋత్విజశ్చానుపూర్వ్యేణ మన్త్రవన్మన్త్రకోవిదాః॥ ౮॥ చక్రు స్సర్వాణి కర్మాణి యథాకల్పం యథావిధి । తతః కాలేన మహతా విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౧౦ ॥ చకారావాహనం తత్ర భాగార్థం సర్వదేవతాః । నాభ్యాగమం స్తదాఽఽహూతా భాగార్థం సర్వదేవతాః ॥ ౧౧ ॥ తతః క్రోధసమావిష్టో విశ్వామిత్రో మహామునిః। స్రువ ముద్యమ్య సంక్రుద్ధ స్త్రిశంకు మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ పశ్య మే తపసో వీర్యం స్వార్జితస్య నరేశ్వర।ఏష త్వాం సశరీరేణ నయామి స్వర్గ మోజసా ॥ ౧౩ ॥ దుష్ప్రాపం సశరీరేణ దివం గచ్ఛ నరాధిప। స్వార్జితం కించి దప్యస్తి మయా హి తపసః ఫలమ్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ న్స్వతేజసా తస్య సశరీరో [illegible] కే మునౌ తస్మి న్సశరీరో నరేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ దివం జగామ కా

సత్యస్స మునీనాం పశ్యతాం తదా। సురలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశఙ్కుం పాకశాసనః॥౧౬॥
సహ సర్వై స్సురగణై రిదం వచన మబ్రవీత్। త్రిశఙ్కో గచ్ఛ భూయ స్త్వం నాసి స్వర్గ
కృతాలయః॥ ౧౭ ॥ గురుశాపహతో మూఢ పత భూమి మవాక్శిరాః। ఏవ ముక్తో
మహేన్ద్రేణ త్రిశఙ్కు రపత త్పునః ॥ ౧౮ ॥ విక్రోశమాన స్త్రాహీతి విశ్వామిత్రం
తపోధనమ్। తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య క్రోశమానస్య కౌశికః॥ ౧౯ ॥ రోష మాహార
య త్తీవ్రం తిష్ఠ తిష్ఠేతి చాబ్రవీత్। ఋషిమధ్యే స తేజస్వీ ప్రజాపతి రివాపరః॥౨౦॥
సృజ న్దక్షిణ మార్గస్థా న్సప్తర్షీ నపరా న్పునః। నక్షత్రమాలా మపరా మసృజ త్క్రోధ
మూర్ఛితః ॥ ౨౧ ॥ దక్షిణాం దిశ మాస్థాయ మునిమధ్యే మహాయశాః। సృష్ట్వా
నక్షత్రవంశంచ క్రోధేన కలుషీకృతః ॥ ౨౨ ॥ అన్యమిన్ద్రం కరిష్యామి లోకోవాస్యా
దనిన్ద్రకః। దైవతాన్యపి స క్రోధా త్స్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౨౩ ॥ తతః పరమ
సమ్భ్రాన్తా స్సర్షిసఙ్ఘా స్సచారణాః। సకిన్నరమహోయక్షా స్సహసిద్ధా స్సురాసురాః॥
విశ్వామిత్రం మహాత్మాన మూచు స్సానునయం వచః। అయం రాజా మహాభాగ గురు
శాపపరిక్షతః॥ ౨౫॥ సశరీరో దివం యాతుం నార్హత్యేవ తపోధన। తేషాం తద్వచనం
శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుఙ్గవః ॥ ౨౬ ॥ అబ్రవీ త్సుమహద్వాక్యం కౌశిక స్సర్వ
దేవతాః। సశరీరస్య భద్రం వ స్త్రిశఙ్కో రస్య భూపతేః ॥ ౨౭ ॥ ఆరోహణం ప్రతి
జ్ఞాయ నానృతం కర్తు ముత్సహే। స్వర్గోఽస్తు సశరీరస్య త్రిశఙ్కో రస్య శాశ్వతః॥౨౮॥
నక్షత్రాణిచ సర్వాణి మామకాని ధ్రువాణ్యథ। యావ ల్లోకా ధరిష్యన్తి తిష్ఠన్త్వేతా
ని సర్వశః ॥ ౨౯ ॥ మత్కృతాని సురా స్సర్వే తదనుజ్ఞాతుమర్హథ। ఏవముక్తా స్సురా
స్సర్వే ప్రత్యూచు ర్మునిపుఙ్గవమ్॥ ౩౦॥ ఏవం భవతు భద్రం తే తిష్ఠన్త్వేతాని సర్వశః।
గగనే తాని సర్వాణి వైశ్వానరపథా ద్బహిః ॥ ౩౧ ॥ నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు
జ్యోతిష్షు జాజ్వలన్। అవాక్శిరా స్త్రిశఙ్కుశ్చ తిష్ఠత్వమరసన్నిభః ॥ ౩౨ ॥ అనుయా
స్యన్తి చైతాని జ్యోతీంషి నృపసత్తమమ్। కృతార్థం కీర్తిమన్తంచ స్వర్గలోకగతం
యథా॥ ౩౩॥ విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా సర్వదేవై రభిష్టుతః। ఋషిభిశ్చ మహాతేజా
బాఢమిత్యాహ దేవతాః ॥ ౩౪ ॥ తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధనాః।
జగ్ము ర్యథాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాన్తే నరోత్తమ ॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షష్టి
తమస్సర్గః.

విశ్వామిత్రో మహాత్మాఽథ ప్రస్థితా న్వీక్ష్య తానృషీన్। అబ్రవీ న్నరశార్దూ
ల సర్వాం స్తా న్వనవాసినః ॥ ౧ ॥ మహా న్విఘ్నః ప్రవృత్తోఽయం దక్షిణా మాస్థితో
దిశమ్। దిశ మన్యాం ప్రపత్స్యామ స్తత్ర తప్స్యామహే తపః॥ ౨ ॥ పశ్చిమాయాం
విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మనః। సుఖం తపశ్చరిష్యామః పరం తద్ధి తపోవనమ్॥

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజాః పుష్కరేషు మహామునిః । తప ఉగ్రం దురాధర్షం తేపే
మూలఫలాశనః ॥ ౪ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే కాలే త్వయోధ్యాధిపతి ర్నృపః । అమ్బరీష
ఇతి ఖ్యాతో యష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ తస్య వై యజమానస్య పశు మిన్ద్రోజ
హారహ । ప్రణష్టేతు పశౌ విప్రో రాజాన మిద మబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ పశురద్య హృతో
రాజన్ప్రణష్ట స్తవ దుర్నయాత్ । అరక్షితారం రాజానం ఘ్నన్తి దోషా నరేశ్వర॥ ౭॥
ప్రాయశ్చిత్తం మహ ద్ధ్యేత న్నరం వా పురుషర్షభ । ఆనయస్వ పశుం శీఘ్రం యావ
త్కర్మ ప్రవర్తతే॥ ౮॥ ఉపాధ్యాయవచ శ్శ్రుత్వా స రాజా పురుషర్షభ । అన్వియేష
మహాబుద్ధిః పశుం గోభి స్సహస్రశః ॥ ౯ ॥ దేశా జ్జనపదాం స్తాం స్తాన్నగరాణి వనా
నిచ । ఆశ్రమాణిచ పుణ్యాని మార్గమాణో మహీపతిః॥ ౧౦ ॥ సపుత్రసహితం తాత
సభార్యం రఘునన్దన । భృగుతుందే సమాసీన మృచికం సన్దదర్శహ॥ ౧౧॥ త మువాచ
మహాతేజాః ప్రణమ్యాభిప్రసాద్యచ । బ్రహ్మర్షిం తపసా దీప్తం రాజర్షి రమితప్రభః॥
పృష్ట్వా సర్వత్ర కుశల మృచికం త మిదం వచః । గవాం శతసహస్రేణ విక్రీణీషే సుతం
యది ॥ ౧౩ ॥ పశో రక్షే మహాభాగ కృతకృత్యోఽస్మి భార్గవ । సర్వే పరిసృతా దేశా
యజ్ఞీయం నలభే పశుమ్ ॥ ౧౪ ॥ దాతు మర్హసి మూల్యేన సుత మేక మితో మమ ।
ఏవముక్తో మహాతేజా ఋచీక స్త్వబ్రవీ ద్వచః ॥ ౧౫ ॥ నాహం జ్యేష్ఠం నరశ్రేష్ఠ విక్రీ
ణీయాం కథంచన । ఋచికస్య వచ శ్శ్రుత్వా తేషాం మాతా మహాత్మనామ్ ॥ ౧౬ ॥
ఉవాచ నరశార్దూల మమ్బరీషం తపస్వినీ । అవిక్రేయం సుతం జ్యేష్ఠం భగవానాహ
భార్గవః॥ ౧౭॥ మమాపి దయితం విద్ధి కనిష్ఠం శునకం నృప । తస్మా త్కనీయసం పుత్రం
నదాస్యే తవ పార్థివ॥ ౧౮ ॥ (ప్రాయేణహి నరశ్రేష్ఠ జ్యేష్ఠాః పితృషు వల్లభాః। మాతౄ
ణాంతు కనీయాంస స్తస్మా ద్రక్షే కనీయసమ్)॥ ౧౯ ॥ ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్మునిప
త్న్యాం తథైవచ। శునశ్శేఫ స్స్వయం రామ మధ్యమో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ పితా
జ్యేష్ఠ మవిక్రేయం మాతా చాహ కనీయసమ్ । విక్రీతం మధ్యమం మన్యే రాజన్
పుత్రం నయస్వ మామ్ ॥ ౨౧ ॥ (గవాం శతసహస్రేణ శునశ్శేఫం నరేశ్వరః । గృహీ
త్వా పరమప్రీతో జగామ రఘునన్దన ॥) ౨౨ ॥ అమ్బరీషస్తు రాజర్షీ రథ మారోప్య
సత్వరః । శునశ్శేఫం మహాతేజా జగామాశు మహాయశాః॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే
ఏకషష్టితమస్సర్గః.

శునశ్శేఫం నరశ్రేష్ఠ గృహీత్వాతు మహాయశాః । వ్యశ్రామ్య త్పుష్కరే
రాజా మధ్యాహ్నే రఘునన్దన॥ ౧॥ తస్య విశ్రమమాణస్య శునశ్శేఫో మహాయశాః ।
పుష్కరక్షేత్ర మాసాద్య విశ్వామిత్రం దదర్శహ ॥ ౨ ॥ తప్యన్త మృషిభి స్సార్ధం
[illegible] ణేచ ॥ ౩ ॥ ఏవ

తాఙ్క్ష్యే మునే రాజ్ఞ వాక్యం చేద మువాచహ। న మే స్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాన్ధ
వాః కుతః॥ ౪ ॥ త్రాతు మర్హసి మాం సౌమ్య ధర్మేణ మునిపుఙ్గవ। త్రాతా త్వం హి
మునిశ్రేష్ఠ సర్వేషాం త్వంహి భావనః॥ ౫॥ రాజాచ కృతకార్య స్స్యా దహం దీర్ఘాయు
రవ్యయః। స్వర్గలోక ముపాశ్నీయాం తప స్తప్త్వా హ్యనుత్తమమ్॥ ౬ ॥ మమ నాథో
హ్యనాథస్య భవ భవ్యేన చేతసా। పితేవ పుత్రం ధర్మాత్మం స్త్రాతు మర్హసి కిల్బిషాత్॥
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహాతపాః। సాన్త్వయిత్వా బహువిధం పుత్రా
నిద మువాచహ ॥ ౭ ॥ యత్కృతే పితరః పుత్రా ఞ్జనయన్తి శుభార్థినః। పరలోకహి
తార్థాయ తస్య కాలోఽయ మాగతః ॥ ౮ ॥(అయం మునిసుతో బాలో మత్త శ్శరణ
మిచ్ఛతి।) అస్య జీవిత మాత్రేణ ప్రియం కురుత పుత్రకాః॥ ౧౦॥ సర్వే సుకృతకర్మాణ
స్సర్వే ధర్మపరాయణాః। పశుభూతా నరేన్ద్రస్య తృప్తి మగ్నేః ప్రయచ్ఛత ॥ ౧౧ ॥
నాథవాంశ్చ శునశ్శేఫో యజ్ఞశ్చావిఘ్నితో భవేత్। దేవతా స్తర్పితాశ్చ స్స్యుర్మమ
చాపి కృతం వచః ॥ ౧౨ ॥ మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా మధుష్యన్దాదయ స్సుతాః। సాభి
మానం నరశ్రేష్ఠ సలీల మిద మబ్రువన్॥ ౧౩ (కథ మాత్మసుతాన్ హిత్వా త్రాయ
సేఽన్యసుతం విభో।) అకార్యమివ పశ్యామ శ్శ్వమాంసమివ భోజనే॥ ౧౪ ॥ తేషాం
తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం మునిపుఙ్గవః। క్రోధసంరక్తనయనో వ్యాహర్తు ముప
చక్రమే ॥ ౧౫ ॥ నిస్సాధ్వస మిదం ప్రోక్తం ధర్మాదపి విగర్హితమ్ (అతిక్రమ్యతు
మద్వాక్యం దారుణం రోమహర్షణమ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్వమాంసభోజిన స్సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ
జాతిషు । పూర్ణం వర్షసహస్రంతు పృథివ్యా మనువత్స్యథ) ౧౭ ॥ *కృత్వా శాప
సమాయుక్తాన్ పుత్రా న్మునివర స్తథా। శునశ్శేఫ మువాచార్తం కృత్వా రక్షాం నిరా
మయామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇద మాహ నరశ్రేష్ఠ విశ్వామిత్రో మహాతపాః। పవిత్రపాశై
రాసక్తో రక్తమాల్యానులేపనః॥ ౧౯॥ వైష్ణవం యూప మాసాద్య వాగ్భి రగ్ని ముదా
హర (ఇమేతు గాథే ద్వే దివ్యే గాయేథా మునిపుత్రక ॥ ౨౦ ॥ అమ్బరీషస్య యజ్ఞే
స్మిం స్తత స్సిద్ధి మవాప్స్యసి। శునశ్శేఫో గృహీత్వా తే గాథే సుసమాహితః) ౨౧ ॥
త్వరయా రాజసింహం త మమ్బరీష మువాచహ। రాజసింహ మహాసత్వ శీఘ్రం గచ్ఛా
వహే సదః ॥ ౨౨ ॥ నిర్వర్తయస్వ రాజేన్ద్ర దీక్షాంచ సముపావిశ। తద్వాక్య మృషి
పుత్రస్య శ్రుత్వా హర్షసముత్సుకః ॥ ౨౩ ॥ జగామ నృపతి శ్శీఘ్రం యజ్ఞవాట మత
న్ద్రితః। సదస్యానుమతే రాజా పవిత్రకృతలక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ పశుం రక్తామ్బరం కృత్వా
యూపే తం సమబన్ధయత్। స బద్ధో వాగ్భి రగ్ర్యాభి రభితుష్టావ వై సురౌ॥ ౨౫ ॥
ఇన్ద్ర మిన్ద్రానుజం చైవ యథావ న్మునిపుత్రకః। తతః ప్రీత స్సహస్రాక్షో రహస్యస్తుతి
తర్పితః ॥ ౨౬ ॥ దీర్ఘమాయు స్తదా ప్రాదా చ్ఛునశ్శేఫాయ రాఘవ। సచ రాజా నర

శ్రేష్ఠ యజ్ఞస్యచ సమాప్తవాన్ ॥ ౨౭ ॥ ఫలం బహుగుణం రామ సహస్రాక్షప్రసాదజమ్ । విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా భూయస్తేపే మహాతపాః॥ ౨౮ ॥ పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ దశవర్షశతానిచ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్విషష్టితమస్సర్గః.

పూర్ణే వర్షసహస్రేతు వ్రతస్నాతం మహామునిమ్ । అభ్యాగచ్ఛన్సురాస్సర్వే తపఃఫలచికీర్షవః ॥ ౧ ॥ అబ్రవీత్సుమహాతేజా బ్రహ్మా సురుచిరం వచః। ఋషిస్త్వమసి భద్రం తే స్వార్జితైః కర్మభిశ్శుభైః ॥ ౨ ॥ తమేవముక్త్వా దేవేశస్త్రిదివం పునరభ్యగాత్ । విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయస్తేపే మహత్తపః ॥ ౩ ॥ తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాప్సరాః । పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ స్నాతుం సముపచక్రమే॥ ౪॥ తాం దదర్శ మహాతేజా మేనకాం కుశికాత్మజః । రూపేణాప్రతిమాం తత్ర విద్యుతం జలదే యథా ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా కందర్పవశగో మునిస్తామిదమబ్రవీత్ । అప్సరస్స్వాగతం తేఽస్తు వస చేహ మమాశ్రమే॥ ౬॥ అనుగృహ్ణీష్వ భద్రం తే మదనేన సుమోహితమ్ । ఇత్యుక్తా సా వరారోహా తత్రావాస మథాకరోత్॥ ౭॥ తపసోహి మహావిఘ్నో విశ్వామిత్రముపాగతః । తస్యాం వసన్త్యాం వర్షాణి పఞ్చపఞ్చచ రాఘవ॥ ౮॥ విశ్వామిత్రాశ్రమే రామ సుఖేన వ్యతిచక్రముః । అథ కాలే గతే తస్మిన్విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౯ ॥ సవ్రీళ ఇవ సంవృత్తశ్చిన్తాశోకపరాయణః । బుద్ధిర్మునేస్సముత్పన్నా సామర్షా రఘునన్దన ॥ ౧౦ ॥ సర్వం సురాణాం కర్మైతత్తపోపహరణం మహత్ । అహోరాత్రాపదేశేన గతాస్సంవత్సరా దశ ॥ ౧౧ ॥ కామమోహాభిభూతస్య విఘ్నోఽయం ప్రత్యుపస్థితః । వినిశ్వసన్మునివరః పశ్చాత్తాపేన దుఃఖితః॥ ౧౨ ॥ భీతామప్సరసం దృష్ట్వా వేపన్తీం ప్రాఞ్జలిం స్థితామ్ । మేనకాం మధురైర్వాక్యైర్విసృజ్య కుశికాత్మజః ॥ ౧౩ ॥ ఉత్తరం పర్వతం రామ విశ్వామిత్రో జగామహ । స కృత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం జేతుకామో మహాయశాః ॥ ౧౪ ॥ కౌశికీతీరమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణమ్ । తస్య వర్షసహస్రంతు ఘోరం తప ఉపాసతః ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరే పర్వతే రామ దేవతానామభూద్భయమ్ । ఆమన్త్రయన్సమాగమ్య సర్వే సర్షిగణాస్సురాః॥ మహర్షిశబ్దం లభతాం సాధ్వయం కుశికాత్మజః । దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః ॥ ౧౭ ॥ అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । మహర్షే స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః ॥ ౧౮ ॥ మహత్త్వమృషిముఖ్యత్వం దదామి తవ కౌశిక । బ్రహ్మణస్స వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకేశ్వరస్యహ॥ ౧౯ ॥ న విషణ్ణో న సంతుష్టో విశ్వామిత్రస్తపోధనః । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో భూత్వా సర్వలోకపితామహమ్॥ ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం విశ్వామిత్రో మహామునిః। బ్రహ్మర్షిశబ్దమతులం స్వార్జితైః కర్మభిశ్శుభైః॥ ౨౧॥ యది మే భగవానాహ తతోఽహం విజితేన్ద్రియః । తమువాచ

తతో బ్రహ్మర్షతాన త్త్వం జితేన్ద్రియః ॥ ౨౨ ॥ యతస్వ మునిశార్దూల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః । విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ ౨౩॥ ఊర్ధ్వబాహు ర్నిరాలమ్బో వాయుభక్ష స్తప శ్చరన్ । ఘర్మే పఞ్చతపా భూత్వా వర్షాస్వాకాశసం శ్రయః ॥ ౨౪ ॥ శిశిరే సలిలస్థాయీ రాత్ర్యహాని తపోధనః । ఏవం వర్షసహస్రం హి తపో ఘోర ముపాగమత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్మి న్సన్తప్యమానేతు విశ్వామిత్రే మహామునౌ। సమ్భ్రమ స్సుమహానాసీ త్సురాణాం వాసవస్యచ॥ ౨౬ ॥ రమ్భా మప్సరసం శక్ర స్సహసర్వై ర్మరుద్గణైః । ఉవాచాత్మహితం వాక్య మహితం కౌశికస్యచ॥ ౨౭॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే త్రిషష్టితమస్సర్గః.

సురకార్య మిదం రమ్భే కర్తవ్యం సుమహ త్త్వయా । లోభనం కౌశికస్యేహ కామమోహసమన్వితమ్ ॥ ౧ ॥ తథోక్తా సాఽప్సరా రామ సహస్రాక్షేణ ధీమతా । వ్రీళితా ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం ప్రత్యువాచ సురేశ్వరమ్ ॥ ౨ ॥ అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః । ఘోర ముత్స్రక్ష్యతే క్రోధం మయి దేవ నసంశయః॥౩ ॥ తతోహి మేభయం దేవ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । ఏవము క్త స్తయా రామ రమ్భయా భీతయా తదా॥ ౪॥ తా మువాచ సహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాఞ్జలిమ్ । మాభైషీ స్త్వం వరారోహే కురుష్వ మమ శాసనమ్ ॥ ౫ ॥ కోకిలో హృదయగ్రాహీ మాధవే రుచిరద్రుమే । అహం కన్దర్పసహిత స్స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః ॥ ౬ ॥ త్వంహి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరమ్ । త మృషిం కౌశికం రమ్భే భేదయస్వ తపస్వి నమ్ ॥ ౭ ॥ సా శ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా రూప మను త్తమమ్ । లోభయామాస లలితా విశ్వామిత్రం శుచిస్మితా॥ ౮॥ కోకిలస్యతు శుశ్రావ వల్గు వ్యాహరత స్స్వనమ్। సమ్ప్రహృష్టేన మనసా తత ఏనా ముదైక్షత ॥ ౯ ॥ అథ తస్యచ శబ్దేన గీతేనాప్రతి మేనచ । దర్శనేనచ రమ్భాయా ముని స్సందేహ మాగతః ॥ ౧౦ ॥ సహస్రాక్షస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ మునిపుఙ్గవః । రమ్భాం క్రోధసమావిష్ట శ్శశాప కుశికాత్మజః॥ ౧౧॥ యన్మాం లోభయసే రమ్భే కామక్రోధజయైషిణమ్ । దశ వర్షసహస్రాణి శైలీ స్థాస్యసి దుర్భగే॥ ౧౨ ॥ బ్రాహ్మణ స్సుమహాతేజా స్తపోబలసమన్వితః । ఉద్ధరిష్యతి రమ్భే త్వాం మత్క్రోధకలుషీకృతామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । అశక్నువ న్ధారయితుం క్రోధసన్తాపమాగతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్య శాపేన మహతా రమ్భా శైలీ తదాఽభవత్ ।వచ శ్శ్రుత్వా తు కన్దర్పో మహర్షేస్సచ నిర్గతః॥ కోపేన స మహాతేజా స్తపోపహరణే కృతే। ఇన్ద్రియై రజితై ర్రామ నలేభే శాన్తి మాత్మనః॥ ౧౬ ॥ బభూవాస్య పున శ్చిన్తా తపోపహరణే కృతే । నైవ క్రోధం గమిష్యామి నచ వక్ష్యే కథంచన ॥ ౧౭ ॥ అథవా నోచ్ఛ్వసిష్యామి సంవత్సరశతాన్యపి । అహం

విశోషయిష్యామి ఆత్మానం విజితేన్ద్రియః॥ ౧౮॥ తావద్యావద్ధి మే ప్రాప్తం బ్రాహ్మణ్యం స్వతపోర్జితమ్। అనుచ్ఛ్వసన్నభుంజాన స్తిష్ఠేయం శాశ్వతీ స్సమాః॥౧౯॥నహి మే తప్యమానస్య క్షయం యాస్యన్తి మూర్తయః। ఏవం వర్షసహస్రస్య దీక్షాం స మునిపుఙ్గవః ॥ ౨౦ ॥ చకారాప్రతిమాం లోకే ప్రతిజ్ఞాం రఘునన్దన ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే చతుష్షష్టితమస్సర్గః.

అథ హైమవతీం రామ దిశం త్యక్త్వా మహామునిః।పూర్వాం దిశ మను ప్రాప్య తప స్తేపే సుదారుణమ్ ॥ ౧ ॥ మౌనం వర్షసహస్రస్య కృత్వా వ్రత మనుత్తమమ్। చకారా ప్రతిమం రామ తపః పరమదుష్కరమ్ ॥ ౨ ॥ పూర్ణే వర్షసహస్రేతు కాష్ఠభూతం మహామునిమ్। విఘ్నై ర్బహుభి రాధూతం క్రోధో నా న్తర మావిశత్ ॥ ౩ ॥ స కృత్వా నిశ్చయం రామ తప ఆతిష్ఠ దవ్యయమ్। తస్య వర్షసహస్రస్య వ్రతే పూర్ణే మహావ్రతః ॥ ౪ ॥ భోక్తు మారబ్ధవా నన్నం తస్మి న్కాలే రఘూత్తమ। ఇన్ద్రో ద్విజాతిర్భూత్వా తం సిద్ధ మన్న మయాచత ॥ ౫ ॥ తస్మై దత్వా తదా సిద్ధం సర్వం విప్రాయ నిశ్చితః। నిశ్శేషితేఽన్నే భగవా నభుక్త్వైవ మహాతపాః॥ ౬॥ నకించ దవదద్విప్రం మౌనవ్రత ముపస్థితః। (తథైవాసీ త్పునర్మౌన మనుచ్ఛ్వాసం చకారహ)॥ అథ వర్షసహస్రం వై నోచ్ఛ్వస న్మునిపుఙ్గవః। తస్యానుచ్ఛ్వసమానస్య మూర్ధ్ని ధూమో వ్యజాయత॥ ౮॥ త్రైలోక్యం యేన సంభ్రాన్త మాదీపిత మివాభవత్।తతో దేవా స్సగన్ధర్వాః పన్నగాసురరాక్షసాః॥ ౯ ॥ మోహితా స్తేజసా తస్య తపసా మన్దరశ్మయః। కశ్మలోపహతా స్సర్వే పితామహ మథాబ్రువన్॥ ౧౦॥ బహుభిః కారణై ర్దేవ విశ్వామిత్రో మహామునిః। లోభితః క్రోధిత శ్చైవ తపసా చాభివర్ధతే ॥ ౧౧ ॥ నహ్యస్య వృజినం కించి ద్దృశ్యతే సూక్ష్మ మప్యథ। నదీయతే యది త్వస్య మనసా యదభీప్సితమ్ ॥ ౧౨ ॥ వినాశయతి త్రైలోక్యం తపసా సచరాచరమ్। వ్యాకులాశ్చ దిశ స్సర్వా నచ కించి త్ప్రకాశతే ॥ ౧౩ ॥ సాగరాః క్షుభితా స్సర్వే విశీర్యన్తే చ పర్వతాః। ప్రకమ్పతేచ పృథివీ వాయు ర్వాతి భృశాకులః॥ ౧౪ ॥ బ్రహ్మన్న ప్రతిజానీమో నాస్తికో జాయతే జనః। సమ్మూఢమివ త్రైలోక్యం సమ్ప్రక్షుభిత మానసమ్॥ ౧౫॥ భాస్కరో నిష్ప్రభ శ్చైవ మహర్షే స్తస్య తేజసా। బుద్ధిం నకురుతే యావ న్నాశే దేవ మహామునిః॥ ౧౬॥ తావత్ప్రసాద్యో భగవా నగ్నిరూపో మహాద్యుతిః। కాలాగ్నినా యథా పూర్వం త్రైలోక్యం దహ్యతేఽఖిలమ్॥ ౧౭ ॥ దేవరాజ్యం చికీర్షేత దీయతా మస్య యన్మతమ్। తత స్సురగణా స్సర్వే పితామహపురోగమాః ॥ ౧౮ ॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానం మధురం వాక్య మబ్రువన్।బ్రహ్మర్షే స్వాగతం తేఽస్తు తపసా స్మసుతోషితాః ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యం తపసోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి కౌశిక।దీర్ఘ మాయుశ్చ

బ్రహ్మర్షే దదామి సమరుద్గణాః ॥ ౨౦ ॥ స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య
యథాసుఖమ్ । పితామహవచ శ్శ్రుత్వా సర్వేషాంచ దివౌకసామ్ ॥ ౨౧ ॥ కృత్వా
ప్రణామం ముదితో వ్యాజహార మహామునిః । బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీర్ఘ
మాయు స్తథైవచ ॥ ౨౨ ॥ ఓఙ్కారశ్చ వషట్కారో వేదాశ్చ వరయన్తు మామ్ । క్షత్ర
వేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మవేదవిదామపి ॥ ౨౩ ॥ (బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మా మేవం వదతు
దేవతాః) యద్యయం పరమః కామః కృతో యాన్తు సురర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ తతః ప్రసా
దితో దేవై ర్వసిష్ఠో జపతాం వరః । సఖ్యం చకార బ్రహ్మర్షి రేవ మస్త్వితి చాబ్రవీత్ ॥
బ్రహ్మర్షి స్త్వం నసందేహ స్సర్వం సమ్పత్స్యతే తవ । ఇత్యుక్త్వా దేవతాశ్చాపి సర్వా
జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౨౬ ॥ విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా లబ్ధ్వా బ్రాహ్మణ్య ముత్తమమ్।
పూజయామాస బ్రహ్మర్షిం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్॥ ౨౭ ॥ కృతకామో మహీం సర్వాం
చచార తపసి స్థితః । ఏవం త్వనేన బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా ॥ ౨౮ ॥
ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహవాం స్తపః । ఏష ధర్మపరో నిత్యం వీర్యస్యైష పరా
యణమ్॥ ౨౯ ॥ ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విరరామ ద్విజోత్తమః । శతానన్దవచ శ్శ్రుత్వా
రామలక్ష్మణసన్నిధౌ ॥ ౩౦ ॥ జనకః ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మువాచ కుశికాత్మజమ్। ధన్యో
ఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి యస్య మే మునిపుఙ్గవ ॥ ౩౧ ॥ యజ్ఞం కాకుత్స్థసహితః ప్రాప్త
వానసి ధార్మిక । పావితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్ దర్శనేన మహామునే ॥ ౩౨ ॥ (విశ్వా
మిత్ర మహాభాగ బ్రహ్మర్షీణాం వరోత్తమ) । గుణా బహువిధాః ప్రాప్తా స్తవ సన్దర్శనా
న్మయా॥ ౩౩ ॥ విస్తరేణచ తే బ్రహ్మన్ కీర్త్యమానం మహత్తపః । శ్రుతం మయా
మహాతేజో రామేణచ మహాత్మనా ॥ ౩౪ ॥ సదస్యైః ప్రాప్యచ సద శ్శ్రుతా స్తే
బహవో గుణాః । అప్రమేయం తప స్తుభ్య మప్రమేయంచ తే బలమ్ ॥ ౩౫ ॥ అప్ర
మేయా గుణా శ్చైవ నిత్యం తే కుశికాత్మజ । (పితామహస్యచ యథా యథా హ్యేవ
ప్రజాపతేః)॥ ౩౬ ॥ తృప్తి రాశ్చర్యభూతానాం కథానాం నాస్తి మే విభో। కర్మకాలో
మునిశ్రేష్ఠ లమ్బతే రవిమణ్డలమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్వః ప్రభాతే మహాతేజో ద్రష్టు మర్హసి
మాం పునః । స్వాగతం తపతాం శ్రేష్ఠ మా మనుజ్ఞాతు మర్హసి ॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తో
మునివరః ప్రశస్య పురుషర్షభమ్ । విససర్జాశు జనకం ప్రీతం ప్రీతమనా సదా॥ ౩౯ ॥
ఏవ ముక్త్వా మునిశ్రేష్ఠం వైదేహో మిథిలాధిపః । ప్రదక్షిణం చకారాశు సోపా
ధ్యాయ స్సబాన్ధవః ॥ ౪౦ ॥ విశ్వామిత్రోఽపి ధర్మాత్మా సహ రామ స్సలక్ష్మణః । స్వం
వాట మభిచక్రామ పూజ్యమానో మహర్షిభిః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే పఞ్చ
షష్టితమస్సర్గః.

తతః ప్రభాతే విమలే కృతకర్మా నరాధిపః । విశ్వామిత్రం మహాత్మాన మాజు
హావ సరాఘవమ్॥ ౧ ॥ త మర్చయిత్వా ధర్మాత్మా శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా। రాఘవౌచ

మహాత్మానౌ తదా వాక్యమువాచహ ॥ ౨ ॥ భగవం స్త్వాగతం తేఽస్తు కిం కరో
తవానఘ । భవా నాజ్ఞాపయతు మా మాజ్ఞాప్యో భవతాప్యహమ్॥ ౩ ॥ ఏవము
స్స ధర్మాత్మా జనకేన మహాత్మనా । ప్రత్యువాచ మునిర్వీరం వాక్యం వాక్యవిశారదః
(పుత్రౌ) దశరథస్యేమౌ క్షత్రియౌ లోకవిశ్రుతౌ । ద్రష్టుకామౌ ధనుశ్శ్రేష్ఠం యదే
త్త్వయి తిష్ఠతి ॥ ౪ ॥ ఏత ద్దర్శయ భద్రం తే కృతకామౌ నృపాత్మజౌ । దర్శనా దస్య
ధనుషో యథేష్టం ప్రతియాస్యతః)॥ ౫ ॥ ఏవముక్తస్తు జనకః ప్రత్యువాచ మహాము
నిమ్ । శ్రూయతా మస్య ధనుషో యదర్థ మిహ తిష్ఠతి ॥ ౬ ॥ (దేవరాత ఇతి ఖ్యాతో
నిమే ష్షష్ఠో మహీపతిః । న్యాసోఽయం తస్య భగవ న్హస్తే దత్తో మహాత్మనా॥ ౭
దక్షయజ్ఞవధే పూర్వం ధను రాయమ్య వీర్యవాన్ । రుద్రస్తు త్రిదశా న్రోషా త్సలీ
మిద మబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥యస్మా ద్భాగార్థినో భాగా న్నకల్పయథ మే సురాః । వరాంగాని
మహార్హాణి ధనుషా శాతయామి వః॥ ౧౦ ॥తతో విమనస స్సర్వే దేవా వై మునిపుంగవ
ప్రసాదయ న్తి దేవేశం తేషాం ప్రీతోఽభవద్భవః॥ ౧౧ ॥ ప్రీతియుక్త స్స సర్వేషాం
దదౌ తేషాం మహాత్మనామ్ । తదేత ద్దేవదేవస్య ధనూరత్నం మహాత్మనః ॥ ౧౨
న్యాసభూతం తదా న్యస్త మస్మాకం పూర్వకే విభో । అథ మే కృషతః క్షేత్రం లాంగల
దుత్థితా మయా॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రం శోధయతా లబ్ధా నామ్నా సీతేతి విశ్రుతా।భూతల
దుత్థితా సాతు వ్యవర్ధత మమాత్మజా ॥ ౧౪ ॥ వీర్యశుల్కేతి మే కన్యా స్థాపితేయ
మయోనిజా । భూతలా దుత్థితాం తాంతు వర్ధమానాం మమాత్మజామ్ ॥ ౧౫ ॥ వ
యామాసు రాగమ్య రాజానో మునిపుంగవ । తేషాం వరయతాం కన్యాం సర్వేషాం
పృథివీక్షితామ్ ॥ ౧౬ ॥ వీర్యశుల్కేతి భగవ న్నదదామి సుతామహమ్ । తత స్సర్వే
నృపతయ స్సమేత్య మునిపుంగవ ॥ ౧౭ ॥ మిథిలా మభ్యుపాగమ్య వీర్యజిజ్ఞాసవ స్తద
తేషాం జిజ్ఞాసమానానాం వీర్యం ధను రుపాహృతమ్(న శేకు ర్గ్రహణే తస్య ధనుష స్తో
నేపి వా।తేషాం వీర్యవతాం వీర్య మల్పం జ్ఞాత్వా మహామునే॥ ౧౯ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతా
నృపతయ స్తం నిబోధ తపోధన । తతః పరమకోపేన రాజానో మునిపుంగవ ॥ ౨౦
న్యరుంధన్మిథిలాం సర్వే వీర్యసందేహ మాగతాః।ఆత్మాన మవధూతం తే విజ్ఞాయ నృ
పుంగవాః ॥ ౨౧ ॥ రోషేణ మహతా విష్టాః పీడయ న్మిథిలాం పురీమ్ । తత స్సంవత్స
పూర్ణే క్షయం యాతాని సర్వశః ॥ ౨౨ ॥ సాధనాని మునిశ్రేష్ఠ తతోఽహం భృ
దుఃఖితః । తతో దేవగణా న్సర్వాం స్తపసాఽహం ప్రసాదయే ॥ ౨౩ ॥ దదుశ్చ పరమ
ప్రీతా శ్చతురంగబలం సురాః । తతో భగ్నా నృపతయో హన్యమానా దిశో యయుః
అవీర్యా వీర్యసందిగ్ధా స్సామాత్యాః పాపకర్మణః । తదేత న్మునిశార్దూల ధనుః పరమ
భాస్వరమ్ ॥ ౨౪ ॥ రామలక్ష్మణయోశ్చాపి దర్శయిష్యామి సువ్రత)॥ యద్యస్య ధనుష

మగి కుర్యా దారోపణం మునే ॥ ౨౬ ॥ సుతా మయోనిజాం సీతాం దద్యాం దాశ
రథే రహమ్॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షట్షష్టితమస్సర్గః.

జనకస్య వచ శ్శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహాముని॥ధను ర్దర్శయ రామాయ ఇతి
హోవాచ పార్థివమ్ ॥ ౧ ॥ తత స్సరాజా జనక స్సచివా న్వ్యదిదేశహ॥ధను రానీ
యతాం దివ్యం గన్ధమాల్యవిభూషితమ్ ॥ ౨ ॥ జనకేన సమాదిష్టా స్సచివాః ప్రావిశ
న్పురీమ్ । తద్ధనుః పురతః కృత్వా నిర్జగ్ముః పార్థివాజ్ఞయా॥ 3 (నృణాం శతాని పఞ్చాశ
ద్వ్యయతానాం మహాత్మనామ్।మంజూషా మష్టచక్రాంతాంసమూహు స్తేకథంచన॥
॥ మాదాయతు మంజూషా మాయసీం యత్ర తద్ధనుః । సురోపమం తే జనక మూచు
ర్నృపతిమ న్త్రిణః॥ ౫ ॥ ఇదం ధను ర్వరం రాజ న్పూజితం సర్వరాజభిః । మిథిలాధిప
రాజేన్ద్ర దర్శయస్వ యదీచ్ఛసి ॥ ౬ ॥ తేషాం నృపో వచ శ్శ్రుత్వా కృతాఞ్జలి రభా
షత । విశ్వామిత్రం మహాత్మానం తౌ చోభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౭ ॥ ఇదం ధను ర్వరం
బ్రహ్మ న్జనకై రభిపూజితమ్ । రాజభిశ్చ మహావీర్యై రశక్తైః పూరితుం పురా॥ ౮ ॥
నైతత్సురగణా స్సర్వే నాసురా నచ రాక్షసాః । గన్ధర్వయక్షప్రవరా స్సకిన్నరమహోరా
గాః॥ ౯॥ క్వగతి ర్మానుషాణాం తు ధనుషో౽స్య ప్రపూరణే । ఆరోపణే సమాయోగే
వేపనే తోలనేపి వా॥ ౧౦ ॥ తదేత ద్ధనుషాం శ్రేష్ఠ మానీతం మునిపుఙ్గవ । దర్శయైత
న్మహాభాగ అనయో రాజపుత్రయోః ॥ ౧౧ ॥ *విశ్వామిత్ర స్స ధర్మాత్మా శ్రుత్వా
జనకభాషితమ్ । వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మర్షే
ర్వచనా ద్రామో యత్ర తిష్ఠతి తద్ధనుః । మఞ్జూషాం తా మపావృత్య దృష్ట్వా ధను
రథాబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మ న్సంస్పృశామీహ పాణినా । యత్న
వాంశ్చ భవిష్యామి తోలనే పూరణేపి వా ॥ ౧౪ ॥ బాఢ మిత్యేవ తం రాజా మునిశ్చ
సమభాషత । లీలయా స ధను ర్మధ్యే జగ్రాహ వచనా న్మునేః॥ ౧౫ ॥ పశ్యతాం నృస
హస్రాణాం బహూనాం రఘునన్దనః(ఆరోపయ త్సధర్మాత్మా సలీలమివ తద్ధనుః)॥ ౧౬॥
ఆరోపయిత్వా ధర్మాత్మా పూరయామాస తద్ధనుః । తద్బభంజ ధను ర్మధ్యే నరశ్రేష్ఠో
మహాయశాః ॥ ౧౭ ॥ తస్య శబ్దో మహానాసీ న్నిర్ఘాతసమనిస్స్వనః । భూమికమ్పశ్చ
సుమహా న్పర్వతస్యేవ దీర్యతః ॥ ౧౮॥(నిపేతుశ్చ నరా స్సర్వే తేన శబ్దేన మోహితాః॥
వర్జయిత్వా మునివరం రాజానం తౌచ రాఘవౌ)॥ ౧౯॥ ప్రత్యాశ్వస్తే జనే తస్మి న్రాజా
విగతసాధ్వసః । ఉవాచ ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుఙ్గవమ్ ॥ ౨౦ ॥ భగవ
న్దృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాత్మజః । అత్యద్భుత మచిన్త్యంచ నతర్కిత మిదం
మయా॥౨౧॥జనకానాం కులే కీర్తి మాహరిష్యతి మే సుతా । సీతా భర్తార మాసాద్య

* గాయిత్రీ.

రామం దశరథాత్మజమ్ ॥ ౨౨ ॥ మమ సత్యా ప్రతిజ్ఞా చ వీర్యశుల్కేతి కౌశిక । సీ
తా ప్రాప్తా వ్రహుమతా దేయా రామాయ మే సుతా ॥ ౨౩ ॥ భవతోఽనుమతే బ్రహ్మ
న్శీఘ్రం గచ్ఛన్తు మన్త్రిణః । మమ కౌశిక భద్రం తే అయోధ్యాం త్వరితా రథైః
రాజానం ప్రశ్రితైర్వాక్యై రానయన్తు పురం మమ । ప్రదానం వీర్యశుల్కాయా
కథయన్తు చ సర్వశః॥ ౨౫॥ మునిగుప్తౌ చ కాకుత్స్థౌ కథయన్తు నృపాయ వై । ప్రీయ
మాణం తు రాజాన మానయన్తు సుశీఘ్రగాః ॥ ౨౬ ॥ కౌశికశ్చ తథేత్యాహ రాజా
చాభాష్య మన్త్రిణః । అయోధ్యాం ప్రేషయామాస ధర్మాత్మా కృతశాసనాన్॥ ౨౭
యథావృత్తం సమాఖ్యాతు మానేతుం నృపతిం తదా ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్త
షష్టితమస్సర్గః.

జనకేన సమాదిష్టా దూతాస్తే క్లాన్తవాహనాః । త్రిరాత్ర ముషితా మార్గే
తేఽయోధ్యాం ప్రావిశన్పురీమ్ ॥ ౧ ॥ రాజ్ఞో భవన మాసాద్య ద్వారస్థా నిద మబ్రు
వన్ । శీఘ్రం నివేద్యతాం రాజ్ఞే దూతాన్నో జనకస్య చ॥ ౨॥ ఇత్యుక్తా ద్వారపాలా
స్తే రాఘవాయ న్యవేదయన్ । తే రాజవచనాద్దూతా రాజవేశ్మ ప్రవేశితాః ॥ ౩
దదృశుర్దేవసంకాశం వృద్ధం దశరథం నృపమ్ । బద్ధాఞ్జలిపుటాస్సర్వే దూతా విగతస
ధ్వసాః ॥ ౪ ॥ రాజానం ప్రయతా వాక్య మబ్రువన్మధురాక్షరమ్ । మైథిలో జనకో
రాజా సాగ్నిహోత్ర పురస్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ కుశలం చావ్యయం చైవ సోపాధ్యాయ
పురోహితమ్ । ముహు ర్ముహు ర్మధురయా స్నేహసంయుక్తయా గిరా ॥ ౬ ॥ జనక
స్త్వాం మహారాజ పృచ్ఛతే సపురస్సరమ్ । పృష్ట్వా కుశల మవ్యగ్రం వైదేహో మిథి
లాధిపః॥ ౭॥ కౌశికానుమతే వాక్యం భవన్త మిద మబ్రవీత్ । పూర్వం ప్రతిజ్ఞా విదితా
వీర్యశుల్కా మమాత్మజా ॥ ౮ ॥ రాజానశ్చ కృతామర్షా నిర్వీర్యా విముఖీకృతాః ।
సేయం మమ సుతా రాజ న్విశ్వామిత్రపురస్సరైః ॥ ౯ ॥ యదృచ్ఛయాఽఽగతై
ర్వీరై ర్నిర్జితా తవ పుత్రకైః । తచ్చ రాజన్ ధనుర్దివ్యం మధ్యే భగ్నం మహాత్మనా॥
రామేణ హి మహారాజ యజ్ఞాన్తే జనసంసది । అస్మై దేయా మయా సీతా వీర్యశుల్కా
మహాత్మనే ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిజ్ఞాం కర్తుమిచ్ఛామి తదనుజ్ఞాతు మర్హసి। సోపాధ్యాయో
మహారాజ పురోహితపురస్సరః ॥ ౧౨ ॥ శీఘ్ర మాగచ్ఛ భద్రం తే ద్రష్టు మర్హసి
రాఘవౌ । ప్రీతిం చ మమ రాజేన్ద్ర నిర్వర్తయితు మర్హసి॥ ౧౩॥ పుత్రయో రుభయో
రేవ ప్రీతిం త్వమపి లప్స్యసే । ఏవం విదేహాధిపతి ర్మధురం వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౧౪॥
విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాత శ్శతానన్దమతే స్థితః । ఇత్యుక్త్వా విరతా దూతా రాజగౌరవ
శఙ్కితాః॥ ౧౫ ॥ దూతవాక్యం తు తచ్ఛ్రుత్వా రాజా పరమహర్షితః । వసిష్ఠం వామ
దేవం చ మన్త్రిణోఽన్యాంశ్చ సోఽబ్రవీత్॥ ౧౬ ॥ గుప్తః కుశికపుత్రేణ కౌసల్యానన్ద

ధనః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విదేహేషు వసత్యసౌ ॥ ౧౭ ॥ దృష్టవీర్యస్తు కాకుత్స్థో
జనకేన మహాత్మనా।సమ్ప్రదానం సుతాయాస్తు రాఘవే కర్తుమిచ్ఛతి॥౧౮॥ యది వో రో
చతే వృత్తం జనకస్య మహాత్మనః । పురీం గచ్ఛామహే శీఘ్రం మాభూత్కాలస్య
పర్యయః॥ ౧౯ ॥ మన్త్రిణో బాఢ మిత్యాహు స్సహ సర్వై ర్మహర్షిభిః । సుప్రీతశ్చా
బ్రవీ ద్రాజా శ్వో యాత్రేతి స మన్త్రిణః ॥ ౨౦ ॥ మన్త్రిణస్తు నరేన్ద్రస్య రాత్రిం
పరమసత్కృతాః । ఊషుః ప్రముదితా స్సర్వే గుణైః స్సర్వైః స్సమన్వితాః ॥ ౨౧ ॥
ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఽష్టషష్టితమస్సర్గః.

తతో రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం సోపాధ్యాయ స్సబాన్ధవః । రాజా దశరథో
హృష్ట స్సుమన్త్ర మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అద్య సర్వే ధనాధ్యక్షా ధన మాదాయ
పుష్కలమ్ । వ్రజన్త్వగ్రే సువిహితా నానారత్న సమన్వితాః ॥ ౨ ॥ చతురఙ్గం బలం
చాపి శీఘ్రం నిర్యాతు సర్వశః । మమాజ్ఞాసమకాలంచ యానయుగ్య మనుత్తమమ్॥
వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలి రథ కాశ్యపః।మార్కణ్డేయ స్సుదీర్ఘాయు రృషిః కాత్యా
యన స్తథా ॥ ౪ ॥ ఏతే ద్విజాః ప్రయాన్త్వగ్రే స్యన్దనం యోజయస్వ మే । యథా
కాలాత్యయో న స్యా ద్దూతాహి త్వరయన్తి మామ్ ॥ ౫ ॥ వచనాచ్చ నరేన్ద్రస్య సా
సేనా చతురఙ్గిణీ । రాజాన మృషిభి స్సార్ధం వ్రజన్తం పృష్ఠతోఽన్వగాత్ ॥ ౬ ॥ గత్వా
చతురహం మార్గం విదేహా నభ్యుపేయివాన్।రాజాతు జనక శ్శ్రీమాన్ శ్రుత్వా పూజా
మకల్పయత్ ॥ ౭ ॥ తతో రాజాన మాసాద్య వృద్ధం దశరథం నృపమ్ । జనకో ముదితో
రాజా హర్షంచ పరమం యయౌ ॥ ౮ ॥ ఉవాచ చ నరశ్రేష్ఠో నరశ్రేష్ఠం ముదాన్వి
తః । స్వాగతంతే నరవ్యాఘ్ర దిష్ట్యా ప్రాప్తోసి రాఘవ ॥ ౯ ॥ పుత్రయో రుభయోః
ప్రీతిం లప్స్యసే వీర్యనిర్జితామ్ । దిష్ట్యా ప్రాప్తో మహాతేజా వసిష్ఠో భగవా నృషిః॥౧౦॥
సహ సర్వై ర్ద్విజశ్రేష్ఠై ర్దేవైరివ శతక్రతుః । దిష్ట్యా మే నిర్జితా విఘ్నా దిష్ట్యా మే
పూజితం కులమ్ ॥ ౧౧ ॥ రాఘవై స్సహ సమ్బన్ధా ద్వీర్యశ్రేష్ఠై ర్మహాత్మభిః । శ్వః
ప్రభాతే నరేన్ద్రేన్ద్ర నిర్వర్తయితు మర్హసి ॥ ౧౨ ॥ యజ్ఞస్యాన్తే నరశ్రేష్ఠ వివాహ
మృషిసమ్మతమ్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ఋషిమధ్యే నరాధిపః ॥ ౧౩ ॥ వాక్యం
వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్।ప్రతిగ్రహో దాతృవశ శ్శ్రుత మేత
న్మయా పురా॥ ౧౪ ॥ యథా వక్ష్యసి ధర్మజ్ఞ తత్కరిష్యామహే వయమ్। ధర్మిష్ఠంచ
యశస్యంచ వచనం సత్యవాదినః ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వా విదేహాధిపతిః పరం విస్మయ మా
గతః । తత స్సర్వే మునిగణాః పరస్పరసమాగమే ॥ ౧౬ ॥ హర్షేణ మహతా యుక్తా
స్తాం నిశా మవస న్సుఖమ్ । రాజాచ రాఘవౌ పుత్రౌ నిశామ్య పరిహర్షితః ॥ ౧౭ ॥
ఉవాస పరమప్రీతో జనకేన సుపూజితః । జనకోపి మహాతేజాః క్రియాం ధర్మేణ

తత్త్వవిత్ ॥ ౧౮ ॥ యజ్ఞస్యచ సుతాభ్యాంచ కృత్వా రాత్రి ముషాసహ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్బాలకాణ్డే ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః.

తతః ప్రభాతే జనకః కృతకర్మా మహర్షిభిః । ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞ శ్శతాన
న్దం పురోహితమ్ ॥ ౧ ॥ భ్రాతా మమ మహాతేజా యవీయా నతిధార్మికః । కుశధ్వజ
ఇతి ఖ్యాతః పురీ మధ్యవసచ్ఛుభామ్ ॥ ౨ ॥ వార్యాఫలకపర్యన్తాం పిబ న్నిక్షుమతీం
నదీమ్ । సాంకాశ్యాం పుణ్యసంకాశాం విమాన మివ పుష్పకమ్ ॥ ౩ ॥ తమహం ద్రష్టు
మిచ్ఛామి యజ్ఞగోప్తా స మే మతః। ప్రీతిం సోపి మహాతేజా ఇమాం భోక్తా మయాసహ॥
ఏవ ముక్తేతు వచనే శతానన్దస్య సన్నిధౌ । ఆగతాః కేచి దవ్యగ్రా జనక స్తాన్సమా
దిశత్ ॥ ౫ ॥ శాసనాత్తు నరేన్ద్రస్య ప్రయయు శ్శీఘ్రవాజిభిః । సమానేతుం నరవ్యా
ఘ్రం విష్ణు మిన్ద్రాజ్ఞయా యథా ॥ ౬ ॥ సాంకాశ్యాం తే సమాగత్య దదృశుశ్చ కుశ
ధ్వజమ్ । న్యవేదయ న్యథా వృత్తం జనకస్యచ చిన్తితమ్ ॥ ౭ ॥ తద్వృత్తం నృపతి
శ్శ్రుత్వా దూతశ్రేష్ఠై ర్మహాబలైః । ఆజ్ఞయాథ నరేన్ద్రస్య ఆజగామ కుశధ్వజః॥ ౮ ॥
స దదర్శ మహాత్మానం జనకం ధర్మవత్సలమ్। సోఽభివాద్య శతానన్దం రాజానంచాపి
ధార్మికమ్ ॥ ౯ ॥ రాజార్హం పరమం దివ్య మాసనం చాధ్యరోహత । ఉపవిష్టావుభౌ
తౌతు భ్రాతరావతితేజసౌ ॥ ౧౦ ॥ ప్రేషయామాసతు ర్వీరౌ మన్త్రిశ్రేష్ఠం సుదా
మనమ్ । గచ్ఛ మన్త్రిపతే శీఘ్ర మైక్ష్వాక మమితప్రభమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆత్మజై స్సహ
దుర్ధర్ష మానయస్వ సమన్త్రిణమ్। ఉపకార్యాం స గత్వాతు రఘూణాం కులవర్ధనమ్॥
దదర్శ శిరసాచైన మభివాద్యేద మబ్రవీత్ । అయోధ్యాధిపతే వీర వైదేహో మిథి
లాధిపః ॥ ౧౩ ॥ స త్వాం ద్రష్టుం వ్యవసిత స్సోపాధ్యాయపురోహితమ్ । మన్త్రిశ్రే
ష్ఠవచ శ్శ్రుత్వా రాజా సర్షిగణ స్తదా ॥ ౧౪ ॥ స బన్ధు రగమ త్తత్ర జనకో యత్ర
వర్తతే । స రాజా మన్త్రిసహిత స్సోపాధ్యాయ స్సబాన్ధవః ॥ ౧౫ ॥ వాక్యం వాక్య
విదాం శ్రేష్ఠో వైదేహ మిద మబ్రవీత్ । విదితం తే మహారాజ ఇక్ష్వాకుకులదైవతమ్॥
వక్తా సర్వేషు కృత్యేషు వసిష్ఠో భగవానృషిః । విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాత స్సహ సర్వై
ర్మహర్షిభిః॥ ౧౭ ॥ ఏష వక్ష్యతి ధర్మాత్మా వసిష్ఠో మే యథాక్రమమ్ । ఏవ ముక్త్వా నర
శ్రేష్ఠే రాజ్ఞాం మధ్యే మహాత్మనామ్ ॥ ౧౮ ॥ తూష్ణీం భూతే దశరథే వసిష్ఠో భగవా
నృషిః । ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞో వైదేహం సపురోధసమ్॥ ౧౯॥ అవ్యక్తప్రభవో
బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః । తస్మా న్మరీచి స్సంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యప స్సుతః॥ ౨౦॥
వివస్వా న్కాశ్యపా జ్జజ్ఞే మను ర్వైవస్వత స్స్మృతః। మనుః ప్రజాపతిః పూర్వ మిక్ష్వా
కుస్తు మనో స్సుతః॥ ౨౧॥ త మిక్ష్వాకు మయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్।
ఇక్ష్వాకోస్తు సుత శ్శ్రీమా న్కుక్షి రిత్యేవ విశ్రుతః ॥ ౨౨ ॥ కుక్షే రథాత్మజ శ్శ్రీమా

ర్వికుక్షి రుదపద్యత । వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౨౩ ॥ బాణ
స్యతు మహాతేజా అనరణ్యః ప్రతాపవాన్ । అనరణ్యాత్పృథుర్జజ్ఞే త్రిశఙ్కుస్తు పృథో
స్సుతః ॥ ౨౪ ॥ త్రిశఙ్కో రభవత్పుత్రో దున్దుమారో మహాయశాః । దున్దుమారా
న్మహాతేజా యువనాశ్వో మహారథః ॥ ౨౫ ॥ యువనాశ్వసుత స్త్వాసీ న్మాన్ధాతా పృథివీ
పతిః । మాన్ధాతుస్తు సుత శ్శ్రీమా న్సుసన్ధి రుదపద్యత ॥ ౨౬ ॥ సుసన్ధేరపి పుత్రౌ
ద్వౌ ధ్రువసన్ధిః ప్రసేనజిత్ । యశస్వీ ధ్రువసన్ధేస్తు భరతో నామ నామతః ॥ ౨౭ ॥ భర
తాత్తు మహాతేజా అసితో నామ జాతవాన్ । యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యన్త
శత్రవః ॥ ౨౮ ॥ హైహయా స్తాలజఙ్ఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిన్దవః । తాంస్తు స ప్రతియుధ్య
న్వై యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః ॥ ౨౯ ॥ హిమవన్త ముపాగమ్య భృగుప్రస్రవణేఽవ
సత్ । అసితోఽల్పబలో రాజా మన్త్రిభి స్సహిత స్తదా ॥ ౩౦ ॥ ద్వే చాస్య భార్యే
గర్భిణ్యౌ బభూవతు రితి శ్రుతమ్ । ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్న్యై సగరం దదౌ ॥ ౩౧ ॥
తత శ్శైలవరం రమ్యం బభూవాభిరతో మునిః । భార్గవ చ్యవనో నామ హిమవన్త
ముపాశ్రితః ॥ ౩౨ ॥ తత్రైకా తు మహాభాగా భార్గవం దేవవర్చసమ్ । వవన్దే పద్మప
త్రాక్షీ కాఙ్క్షన్తీ సుత మాత్మనః ॥ ౩౩ ॥ తమృషిం సాఽభ్యుపాగమ్య కాళిన్దీ చాభ్య
వాదయత్ । స తా మభ్యవదద్విప్రః పుత్రేప్సుం పుత్రజన్మని ॥ ౩౪ ॥ తవ కుక్షౌ మహా
భాగే సుపుత్ర స్సుమహాబలః । మహావీర్యో మహాతేజా అచిరా త్సంజనిష్యతి ॥ ౩౫ ॥
గరేణ సహిత శ్శ్రీమా న్మాశుచః కమలేక్షణే । సన ముక్తా మహాతేజా అసితే స్వర్గతే సతి ॥
విధాయ చేతో నృపతౌ విద్యుల్లేఖేవ సుప్రభా । చ్యవనం తు నమస్కృత్య రాజపుత్రీ
పతివ్రతా ॥ ౩౭ ॥ పతిశోకాతురా తస్మా త్పుత్రం దేవీ వ్యజాయత । సపత్న్యా తు
గర స్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా ॥ ౩౮ ॥ సహ తేన గరేణైవ జాత స్స సగరోఽ
భవత్ । సగరస్యాసమఞ్జస్తు అసమఞ్జా దథాంశుమాన్ ॥ ౩౯ ॥ దిలీపోఽంశుమతః
పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః । భగీరథా త్కకుత్స్థశ్చ కకుత్స్థస్య రఘు స్సుతః ॥ ౪౦ ॥
రఘోస్తు పుత్ర స్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః । కల్మాషపాదో హ్యభవ త్తస్మా జ్జాత స్తు
శఙ్ఖణః ॥ ౪౧ ॥ సుదర్శన శ్శఙ్ఖణస్య అగ్నివర్ణ స్సుదర్శనాత్ । శీఘ్రగ స్త్వగ్నివర్ణస్య
శీఘ్రగస్య మరు స్సుతః ॥ ౪౨ ॥ మరోః ప్రశుశ్రుక స్త్వాసీ దమ్బరీషః ప్రశుశ్రుకాత్ ।
అమ్బరీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషః పృథివీపతిః ॥ ౪౩ ॥ నహుషస్య యయాతి స్తు
నాభాగ స్తు యయాతిజః । నాభాగస్య బభూవాజః అజా ద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౪౪ ॥ అస్మా
ద్దశరథా జ్జాతౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । ఆదివంశవిశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణామ్ ॥
ఇక్ష్వాకుకులజాతానాం వీరాణాం సత్యవాదినామ్ । రామలక్ష్మణయో రర్థే త్వత్సుతే
వరయే నృప ॥ ౪౫ ॥ సదృశాభ్యాం నరశ్రేష్ఠ సదృశ్యౌ దాతు మర్హసి ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్బాలకాణ్డే సప్తతితమస్సర్గః.

ఏవం బ్రువాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాఞ్జలిః । శ్రోతుమర్హసి భద్రం తే
కులం నః పరికీర్తితమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కులం నిరవశేషతః । వక్తవ్యం
కులజాతేన తన్నిబోధ మహాముసే ॥ ౨ ॥ రాజా భూత్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతస్స్వేన
కర్మణా । నిమిః పరమధర్మాత్మా సర్వసత్త్వవతాం వరః ॥ ౩ ॥ తస్య పుత్రో మిథిర్నామ
మిథిలా యేన నిర్మితా । ప్రథమో జనకో నామ జనకాదప్యుదావసుః ॥ ౪ ॥ ఉదావ
సోస్తు ధర్మాత్మా జాతో వై నన్దివర్ధనః । నన్దివర్ధనపుత్రస్తు సుకేతుర్నామ నామతః ॥ ౫ ॥
సుకేతోరపి ధర్మాత్మా దేవరాతో మహాబలః । దేవరాతస్య రాజర్షేర్బృహద్రథ ఇతి
స్మృతః ॥ ౬ ॥ బృహద్రథస్య శూరో భూన్మహావీరః ప్రతాపవాన్ । మహావీరస్య ధృతి
మాన్సుధృతిస్సత్యవిక్రమః ॥ ౭ ॥ సుధృతేరపి ధర్మాత్మా దృష్టకేతుస్సుధార్మికః ।
దృష్టకేతోస్తు రాజర్షేర్హర్యశ్వ ఇతి విశ్రుతః ॥ ౮ ॥ హర్యశ్వస్య మరుః పుత్రో మరోః
పుత్రః ప్రతీన్ధకః । ప్రతీన్ధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథస్సుతః ॥ ౯ ॥ పుత్రః కీర్తిరథ
స్యాపి దేవమీఢ ఇతి స్మృతః । దేవమీఢస్య విబుధో విబుధస్య మహీధ్రకః ॥ ౧౦ ॥
మహీధ్రకసుతో రాజా కీర్తిరాతో మహాబలః । కీర్తిరాతస్య రాజర్షేర్మహారోమా
వ్యజాయత ॥ ౧౧ ॥ మహారోమ్ణస్తు ధర్మాత్మా స్వర్ణరోమా వ్యజాయత । స్వర్ణరోమ్ణస్తు
రాజర్షేర్హ్రస్వరోమా వ్యజాయత ॥ ౧౨ ॥ తస్య పుత్రద్వయం జజ్ఞే ధర్మజ్ఞస్య మహా
త్మనః । జ్యేష్ఠోఽహమనుజో భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః ॥ ౧౩ ॥ మాంతు జ్యేష్ఠం
పితా రాజ్యే సోఽభిషిచ్య నరాధిపః । కుశధ్వజం సమావేశ్య భారం మయి వనం గతః ॥
వృద్ధే పితరి స్వర్యాతే ధర్మేణ ధురమావహమ్ । భ్రాతరం దేవసంకాశం స్నేహాత్పశ్య
న్కుశధ్వజమ్ ॥ ౧౪ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య సాఙ్కాశ్యాదాగమత్పురాత్ । సుధన్వా
వీర్యవాన్రాజా మిథిలామవరోధకః ॥ ౧౬ ॥ సచ మే ప్రేషయామాస శైవం ధను
రనుత్తమమ్ । సీతా కన్యాచ పద్మాక్షీ మహ్యం వై దీయతామితి ॥ ౧౭ ॥ తస్యా
ఽప్రదానాద్బ్రహ్మర్షే యుద్ధమాసీన్మయా సహ । స హతోఽభిముఖో రాజా సుధ
న్వాతు మయా రణే ॥ ౧౮ ॥ నిహత్య తం మునిశ్రేష్ఠ సుధన్వానం నరాధిపమ్ ।
సాఙ్కాశ్యే భ్రాతరం వీర మభ్యషిఞ్చం కుశధ్వజమ్ ॥ ౧౯ ॥ కనీయానేష మే భ్రాతా
అహం జ్యేష్ఠో మహామునే । దదామి పరమప్రీతో వధ్వౌ తే మునిపుఙ్గవ ॥ ౨౦ ॥ సీతాం
రామాయ భద్రం తే ఊర్మిళాం లక్ష్మణాయచ । వీర్యశుల్కాం మమ సుతాం సీతాం
సురసుతోపమామ్ ॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయామూర్మిళాం చైవ త్రిర్దదామి నసంశయః । దదామి
పరమప్రీతో వధ్వౌ తే రఘునన్దన ॥ ౨౨ ॥ రామలక్ష్మణయో రాజన్ గోదానం కార
యస్వహ । పితృకార్యంచ భద్రం తే తతో వైవాహికం కురు ॥ ౨౩ ॥ మఘాహ్యద్య
మహాబాహో తృతీయే దివసే ప్రభో । ఫల్గున్యాముత్తరే రాజంస్తస్మిన్వైవాహి

కురు ॥ ౨౪ ॥ రామలక్ష్మణయో రర్థే గోదానంచ సుఖోదయమ్॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ఏకసప్తతితమస్సర్గః.

తముక్తవన్తం వైదేహం విశ్వామిత్రో మహామునిః। ఉవాచ వచనం వీరం వసిష్ఠసహితో నృపమ్ ॥ ౧ ॥ అచిన్త్యా న్యప్రమేయాని కులాని నరపుఙ్గవ। ఇక్ష్వాకూణాం విదేహానాం నైషాం తుల్యోఽస్తి కశ్చన ॥ ౨ ॥ సదృశో ధర్మసమ్బన్ధ స్సదృశో రూపసమ్పదా। రామలక్ష్మణయో రాజన్ సీతాచోర్మిళయాసహ॥౩॥ వక్తవ్యంచ నరశ్రేష్ఠ శ్రూయతాం వచనం మమ। భ్రాతా యవీయా న్ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశధ్వజః ॥ ౪ ॥ అస్య ధర్మాత్మనో రాజన్ రూపేణాప్రతిమం భువి। సుతాద్వయం నరశ్రేష్ఠ పత్న్యర్థం వరయామహే॥ ౫॥ భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్యచ ధీమతః। వరయామ స్సుతే రాజన్ తయోరర్థే మహాత్మనోః ॥ ౬ ॥ పుత్రా దశరథస్యేమే రూపయౌవనశాలినః। లోకపాలోపమా స్సర్వే దేవతుల్యపరాక్రమాః॥ ౭ ॥ ఉభయోరపి రాజేన్ద్ర సమ్బన్ధే నానుబధ్యతామ్। ఇక్ష్వాకూణాం కులం చాగ్ర్యం భవతః పుణ్యకర్మణః॥ ౮॥ విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా వసిష్ఠస్య మతే తదా। జనకః ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మువాచమునిపుఙ్గవౌ॥ కులం ధన్య మిదం మన్యే యేషాం నో మునిపుఙ్గవౌ। సదృశం కులసమ్బన్ధం యదా జ్ఞాపయత స్స్వయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వజసుతే ఇమే। పత్న్యౌ భజేతాం సహితౌ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ ॥ ౧౧ ॥ ఏకాహ్నా రాజపుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే। పాణీన్ గృహ్ణన్తు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః॥ ౧౨॥ ఉత్తరే దివసే బ్రహ్మన్ ఫల్గునీభ్యాం మనీషిణః। వైవాహికం ప్రశంసన్తి భగో యత్ర ప్రజాపతిః॥ ఏవముక్త్వా వచ స్సౌమ్యం ప్రత్యుత్థాయ కృతాఞ్జలిః। ఉభౌ మునివరౌ రాజా జనకో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ పరో ధర్మః కృతో మహ్యం శిష్యోఽస్మి భవతో స్సదా। ఇమా న్యాసనముఖ్యాని ఆసాతాం మునిపుఙ్గవౌ ॥ ౧౫ ॥ యథా దశరథస్యేయం తథాఽయోధ్యా పురీ మమ। ప్రభుత్వే నాస్తి సన్దేహో యథార్హం కర్తు మర్హథ॥ తథా బ్రువతి వైదేహే జనకే రఘునన్దనః। రాజా దశరథో హృష్టః ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ యువా మసంఖ్యేయగుణౌ భ్రాతరౌ మిథిలేశ్వర। ఋషయో రాజసఙ్ఘాశ్చ భవద్భ్యా మభిపూజితాః ॥ ౧౮ ॥ స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గమిష్యామి స్వమాలయమ్। శ్రాద్ధకర్మాణి సర్వాణి విధాస్యామీతి చాబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ తమాపృష్ట్వా నరపతిం రాజా దశరథ స్తదా। మునీన్ద్రౌ తౌ పురస్కృత్య జగామాశు మహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ సగత్వా నిలయం రాజా శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః। ప్రభాతే కాల్యముత్థాయ చక్రే గోదాన ముత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ గవాం శతసహస్రాణి బ్రాహ్మణేభ్యో నరాధిపః। ఏకైకశో దదౌ రాజా పుత్రా నుద్దిశ్య ధర్మతః ॥ ౨౨ ॥ సువర్ణశృఙ్గాః

స్సమ్పన్నా స్సవత్సాః కాంస్యదోహనాః। గవాం శతసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభః॥ విత్తమన్యచ్చ సుబహు ద్విజేభ్యో రఘునన్దనః। దదౌ గోదాన ముద్దిశ్య పుత్రాణాం పుత్రవత్సలః ॥ ౨౪ ॥ స సుతైః కృతగోదానై ర్వృత స్తు నృపతి స్తదా। లోకపాలై రివాభాతి వృత స్సౌమ్యః ప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే ద్విసప్తతితమస్సర్గః.

యస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోదాన ముత్తమమ్। తస్మింస్తు దివసే శూరో యుధాజిత్సముపేయివాన్ ॥ ౧ ॥ పుత్రః కేకయరాజస్య సాక్షా ద్భరతమాతులః। దృష్ట్వా పృష్ట్వాచ కుశలం రాజాన మిద మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహాత్కుశల మబ్రవీత్ । యేషాం కుశలకామోఽసి తేషాం సమ్ప్రత్యనామయమ్ ॥ ౩ ॥ స్వస్రీయం మమ రాజేన్ద్ర ద్రష్టుకామో మహీపతిః।తదర్థ ముపయాతోఽహ మయోధ్యాం రఘునన్దన॥ ౪ ॥ శ్రుత్వా త్వహ మయోధ్యాయాం వివాహార్థం తవాత్మజాన్। మిథిలా ముపయాతాంస్తు త్వయాసహ మహీపతే॥ ౫ ॥ త్వరయాఽభ్యుపయాతోఽహం ద్రష్టుకామ స్స్వసు స్సుతమ్। అథ రాజా దశరథః ప్రియాతిథి ముపస్థితమ్ ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజయత్ । తతస్తా ముషితో రాత్రిం సహపుత్రై ర్మహాత్మభిః ॥ ౭ ॥ ప్రభాతే పున రుత్థాయ కృత్వా కర్మాణి కర్మవిత్। ఋషీం స్తదా పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్ ॥ ౮ ॥ యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాభరణభూషితైః। భ్రాతృభి స్సహితో రామః కృతకౌతుకమఙ్గళః ॥ ౯ ॥ వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహర్షీ నపరానపి। పితు స్సమీప మాశ్రిత్య తస్థౌ భ్రాతృభి రావృతః॥ ౧౦॥ వసిష్ఠో భగవానేత్య వైదేహ మిద మబ్రవీత్। రాజా దశరథో రాజన్ కృతకౌతుకమఙ్గళైః ॥ ౧౧ ॥ పుత్రై ర్నరవరశ్రేష్ఠ దాతార మభికాంక్షతే। దాతృప్రతిగ్రహీతృభ్యాం సర్వార్థాః ప్రభవన్తి హి ॥ ౧౨ ॥ స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ కృత్వా వైవాహ్య ముత్తమమ్ । ఇత్యుక్తః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం పరమధర్మవిత్ (కస్స్థితః ప్రతిహారో మే కస్యాజ్ఞా సమ్ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౧౪ ॥ స్వగృహే కో విచారోఽస్తి యథా రాజ్య మిదం తవ) కృతకౌతుకసర్వస్వా వేది మూల ముపాగతాః ॥ ౧౫ ॥ మమ కన్యా మునిశ్రేష్ఠ దీప్తా వహ్నే రివార్చిషః । సజ్జోఽహం త్వత్ప్రతీక్షోఽస్మి వేద్యా మస్యాం ప్రతిష్ఠితః॥ ౧౬॥ అవిఘ్నం కురుతాం రాజా కిమర్థం ప్రవిలమ్బసే । తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథ స్తదా ॥ ౧౭ ॥ ప్రవేశయామాస సుతా న్సర్వా నృషిగణానపి। తతో రాజా విదేహానాం వసిష్ఠ మిద మబ్రవీత్॥ ౧౮ ॥ కారయస్వ ఋషే సర్వ మృషిభి స్సహధార్మిక । రామస్య లోకరామస్య క్రియాం వైవాహికీం విభో॥ ౧౯ ॥ తథేత్యుక్త్వాతు జనకం వసిష్ఠో భగవా నృషిః। విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య శతానన్దంచ ధార్మికమ్॥౨౦॥

,పామధ్యేతు విధివ ద్వేదిం కృత్వా మహాతపాః। అలంచకార తాం వేదిం గన్ధపుష్పైః
,మన్తతః ॥ ౨౧ ॥ సువర్ణపాలికాభిశ్చ ఛిద్రకుమ్భైశ్చసాఙ్కురైః। అఙ్కురాఢ్యైః
రావైశ్చ ధూపపాత్రైస్సధూపకైః॥ ౨౨ ॥ శంఖపాత్రైస్స్రువై స్స్రుగ్భిః పాత్రై
స్త్యైభి పూరితైః। లాజపూర్ణైశ్చ పాత్రైర్ రక్షితై రభిసంస్కృతైః ॥ ౨౩ ॥
ర్భైస్సమైస్సమా స్తీర్య విధివ న్మన్త్రపూర్వకమ్ । అగ్ని మాదాయ వేద్యాంతు
ధిమన్త్రపురస్కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ జుహావాగ్నౌ మహాతేజా వసిష్ఠో భగవా నృషిః॥

అథ శ్రీసీతాదేవ్యాః పాణిగ్రహణమ్.

తస్సీతాం సమానీయ సర్వాభరణభూషితామ్ ॥ ౨౫ ॥ సమక్ష మగ్నే స్సంస్థాప్య
ఘవాభిముఖే తదా। అబ్రవీ జ్జనకో రాజా కౌసల్యానన్దవర్ధనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇయం
తా మమ సుతా సహధర్మచరీ తవ। ప్రతీచ్ఛ చైనాం భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ
ణినా ॥ ౨౭॥ పతివ్రతా మహాభాగా ఛాయేవానుగతా సదా। ఇత్యుక్త్వా ప్రాక్షిప
రాజా మన్త్రపూతం జలం తదా॥ ౨౮ ॥ సాధు సాధ్వితి దేవానా మృషీణాం వదతాం
దా। దేవదున్దుభినిర్ఘోషః పుష్పవర్షో మహా నభూత్॥ ౨౯॥ ఏవం దత్త్వా తదా సీతాం
న్త్రోదకపురస్కృతామ్। అబ్రవీ జ్జనకో రాజా హర్షేణాభిపరిప్లుతః॥ ౩౦ ॥ లక్ష్మణా
చ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిళా ముద్యతాం మయా । ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్ణీష్వ మాభూ
కాలస్య పర్యయః ॥ ౩౧ ॥ తమేవ ముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత।గృహాణ
ణిం మాణ్డవ్యాః పాణినా రఘునన్దన ॥ ౩౨ ॥ శత్రుఘ్నంచాపి ధర్మాత్మా అబ్రవీ
నకేశ్వరః। శ్రుతికీర్త్యా మహాబాహో పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా ॥ ౩౩ ॥ సర్వే
వన్త స్సౌమ్యాశ్చ సర్వే సుచరితవ్రతాః।పత్నీభిస్సన్తు కాకుత్స్థా మాభూత్కాలస్య
ర్యయః ॥ ౩౪ ॥ జనకస్య వచశ్శ్రుత్వా పాణీన్పాణిభిరస్పృశన్ । చత్వార స్తే చత
ణాం వసిష్ఠస్య మతే స్థితాః ॥ ౩౫ ॥ అగ్నిం ప్రదక్షిణీకృత్య వేదిం రాజాన మేవచ।
ఋషీం శ్చైవ మహాత్మాన స్సభార్యా రఘుసత్తమాః॥ ౩౬॥ యథోక్తేన తదా చక్రు
ర్వివాహం విధిపూర్వకమ్। కాకుత్స్థైస్తు గృహీతేషు లలితేషుచ పాణిషు॥ ౩౭॥ పుష్ప
వృష్టిర్మహత్యాసీ దన్తరిక్షా త్సుభాస్వరా।దివ్యదున్దుభి నిర్ఘోషై ర్గీతవాదిత్రనిస్వనైః॥
ననృతు శ్చాప్సరస్సఙ్ఘా గన్ధర్వాశ్చ జగుః కలమ్। వివాహే రఘుముఖ్యానాం తదద్భుత
మదృశ్యత ॥ ౩౮ ॥ ఈదృశే వర్తమానేతు తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితే। త్రిరగ్నిం తే పరి
క్రమ్య ఊహు ర్భార్యా మహౌజసః ॥ ౪౦ ॥ అథోపకార్యాం జగ్ము స్తే సభార్యా
రఘునన్దనాః। రాజా ప్యనుయయౌ పశ్యన్ సర్షిసఙ్ఘ స్సబాన్ధవః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్బాలకాణ్డే త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విశ్వామిత్రో మహామునిః। ఆపృచ్ఛ్యతౌచ రా
జానౌ జగామోత్తరపర్వతమ్॥౧॥ఆశీర్భిః పూరయిత్వాచ కుమారాంశ్చ సరాఘవాన్।

విశ్వామిత్రే గతే రాజా వైదేహం మిథిలాధిపమ్॥ ౨॥ ఆపృచ్ఛ్యాథ జగామాశు రాజా
దశరథః పురీమ్ । గచ్ఛన్తం తం తు రాజానమన్వగచ్ఛన్నరాధిపః ॥ ౩ ॥ అథ రాజా
విదేహానాం దదౌ కన్యాధనం బహు । గవాం శతసహస్రాణి బహూని మిథిలేశ్వరః॥
కమ్బళానాంచ ముఖ్యానాం క్షౌమకోట్యమ్బరాణిచ । హస్త్యశ్వరథపాదాతం దివ్య
రూపం స్వలఙ్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ దదౌ కన్యా పితా తాసాం దాసీదాస మనుత్తమమ్।
హిరణ్యస్య సువర్ణస్య ముక్తానాం విద్రుమస్య చ॥ ౬ ॥ దదౌ పరమసంహృష్టః కన్యా
ధన మనుత్తమమ్ । దత్త్వా బహుధనం రాజా సమనుజ్ఞాప్య పార్థివమ్॥ ౭ ॥ ప్రవివేశ
స్వనిలయం మిథిలాం మిథిలేశ్వరః । రాజా ప్యయోధ్యాధిపతి స్సహపుత్రైర్మహాత్మభిః॥
ఋషీన్సర్వాన్పురస్కృత్య జగామ సబలానుగః । గచ్ఛన్తం తం నరవ్యాఘ్రం సర్షి
సఙ్ఘం సరాఘవమ్॥ ౯॥ ఘోరాస్స్మ పక్షిణో వాచో వ్యాహరన్తి తత స్తతః।భౌమా
శ్చైవ మృగాస్సర్వే గచ్ఛన్తిస్మ ప్రదక్షిణమ్॥ ౧౦ ॥ తాన్ దృష్ట్వా రాజ శార్దూలో
వసిష్ఠం పర్యపృచ్ఛత । అసౌమ్యాః పక్షిణో ఘోరా మృగాశ్చాపి ప్రదక్షిణాః ॥౧౧॥
కిమిదం హృదయోత్కమ్పి మనో మమ విషీదతి । రాజ్ఞో దశరథస్యైతచ్ఛ్రుత్వా
వాక్యం మహానృషిః॥ ౧౨ ॥ ఉవాచ మధురాం వాణీం శ్రూయతామస్య యత్ఫలమ్।
ఉపస్థితం భయం ఘోరం దివ్యం పక్షిముఖోదితమ్॥ ౧౩ ॥ మృగాః ప్రశమయన్త్యేతే
సన్తాపస్త్యజ్యతామయం।తేషాం సంవదతాం తత్ర వాయుః ప్రాదుర్బభూవహ॥౧౪॥
కమ్పయన్పృథివీం సర్వాం పాతయంశ్చ ద్రుమాన్ శుభాన్ । తమసా సంవృత స్సూర్య
స్సర్వా న ప్రబభుర్దిశః ॥ ౧౫ ॥ భస్మనా చావృతం సర్వం సమ్మూఢమివ తద్బలమ్।
వసిష్ఠశ్చర్షయశ్చాన్యే రాజాచ ససుతస్తదా॥ ౧౬॥ ససంజ్ఞా ఇవ తత్రాసన్సర్వమన్య
ద్విచేతనమ్ । తస్మింస్తమసి ఘోరేతు భస్మచ్ఛన్నేవ సా చమూః॥ ౧౭॥ దదర్శ భీమ
సంకాశం జటామణ్డలధారిణమ్ । భార్గవం జామదగ్న్యం తం రాజా రాజవిమర్దనమ్।
కైలాసమివ దుర్ధర్షం కాలాగ్నిమివ దుస్సహమ్ । జ్వలన్తమివ తేజోభిర్దుర్నిరీక్ష్యం
పృథగ్జనైః॥ ౧౯ ॥ స్కన్ధే చాసజ్య పరశుం ధనుర్విద్యుద్గణోపమమ్ । ప్రగృహ్య శర
ముఖ్యంచ త్రిపురఘ్నం యథాశివమ్ ॥ ౨౦ ॥ తం దృష్ట్వా భీమసంకాశం జ్వలన్తమివ
పావకమ్ । వసిష్ఠప్రముఖా విప్రా జపహోమపరాయణాః ॥ ౨౧ ॥ సఙ్గతా మునయ
స్సర్వే సఞ్జజల్పురథో మిథః । కచ్చిత్పితృవధామర్షీ క్షత్రం నోత్సాదయిష్యతి॥ ౨౨
పూర్వం క్షత్రవధం కృత్వా గతమన్యుర్గతజ్వరః । క్షత్రస్యోత్సాదనం భూయో నఖ
ల్వస్య చికీర్షితమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవ ముక్త్వాఽర్ఘ్యమాదాయ భార్గవం భీమదర్శనమ్।
ఋషయో రామ రామేతి వచో మధుర మబ్రువన్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రతిగృహ్యాతు తాం
పూజా మృషిదత్తాం ప్రతాపవాన్ । రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యోఽభ్య
భాషత ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీ మద్బాలకాణ్డే చతుస్సప్తతితమస్సర్గః.

రామ దాశరథే వీర వీర్యం తే శ్రూయతేఽద్భుతమ్ । ధనుషో భేదనం చైవ
నిఖిలేన మయా శ్రుతమ్ ॥ ౧ ॥ తదద్భుతమచిన్త్యంచ భేదనం ధనుష స్త్వయా ।
తచ్ఛ్రుత్వాఽహ మనుప్రాప్తో ధనుర్గృహ్యా పరం శుభమ్ ॥ ౨ ॥ తదిదం ఘోరసఙ్కా
శం జామదగ్న్యం మహద్ధనుః । పూరయస్వ శరేణైవ స్వబలం దర్శయస్వచ ॥ ౩ ॥ తదహం
తే బలం దృష్ట్వా ధనుష్యోఽస్య ప్రపూరణే । ద్వన్ద్వయుద్ధం ప్రదాస్యామి వీర్యం శ్లాఘ్య
మిదం తవ ॥ ౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథ స్తదా । విషణ్ణవదనో దీనః
ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ క్షత్రరోషా త్ప్రశాన్త స్త్వం బ్రాహ్మణశ్చ మహా
యశాః । బాలానాం మమ పుత్రాణా మభయం దాతు మర్హసి ॥ ౬ ॥ భార్గవాణాం కులే
జాత స్స్వాధ్యాయవ్రతశాలినామ్ । సహస్రాక్షే ప్రతిజ్ఞాయ శస్త్రం నిక్షిప్తవానసి ॥ ౭ ॥
స త్వం ధర్మపరో భూత్వా కాశ్యపాయ వసున్ధరామ్ । దత్త్వా వన ముపాగమ్య మహే
న్ద్రకృతకేతనః ॥ ౮ ॥ మమ సర్వవినాశాయ సమ్ప్రాప్త స్త్వం మహామునే । న చై
కస్మి న్హతే రామే సర్వే జీవామహే వయమ్ ॥ ౯ ॥ బ్రువత్యేవం దశరథే జామదగ్న్యః
ప్రతాపవాన్ । అనాదృత్యైవ తద్వాక్యం రామ మేవాభ్యభాషత ॥ ౧౦ ॥ ఇమే ద్వే
ధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభిపూజితే । దృఢే బలవతీ ముఖ్యే సుకృతే విశ్వకర్మణా ॥ ౧౧ ॥
అతిసృష్టం సురై రేకం త్ర్యమ్బకాయ యుయుత్సవే । త్రిపురఘ్నం నరశ్రేష్ఠ భగ్నం
కాకుత్స్థ యత్త్వయా ॥ ౧౨ ॥ ఇదం ద్వితీయం దుర్ధర్షం విష్ణో ర్దత్తం సురోత్తమైః ।
తదిదం వైష్ణవం రామ ధనుః పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౩ ॥ సమానసారం కాకుత్స్థ రౌద్రేణ
ధనుషా త్విదమ్ । తదా తు దేవతా స్సర్వాః పృచ్ఛన్తి స్మ పితామహమ్ ॥ ౧౪ ॥ శితి
కంఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబలనిరీక్షయా । అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః ॥
విరోధం జనయామాస తయో స్సత్యవతాం వరః । విరోధేచ మహద్యుద్ధ మభవ ద్రోమ
హర్షణమ్ ॥ ౧౬ । శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ పరస్పరజిగీషిణోః । తదా తు జృమ్భితం శైవం
ధను ర్భీమపరాక్రమమ్ ॥ ౧౭ ॥ హుంకారేణ మహాదేవ స్స్తమ్భితోఽథ త్రిలోచనః ।
దేవై స్తదా సమాగమ్య సర్షిసంఘై స్సచారణైః ॥ ౧౮ ॥ యాచితౌ ప్రశమం తత్ర
జగ్మతు స్తౌ సురోత్తమౌ । జృమ్భితం తద్ధను ర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః ॥ ౧౯ ॥
అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవా స్సర్షిగణా స్తదా । ధనూ రుద్రస్తు సంక్రుద్ధో విదేహేషు
మహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ దేవరాతస్య రాజర్షే ర్దదౌ హస్తే ససాయకమ్ । ఇదంచ వైష్ణవం
రామ ధనుః పరపురఞ్జయమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఋచీకే భార్గవే ప్రాదా ద్విష్ణు స్సన్న్యాసముత్త
మమ్ । ఋచీక స్తు మహాతేజాః పుత్రస్యాప్రతికర్మణః ॥ ౨౨ ॥ పితు ర్మమ దదౌ దివ్యం
జమదగ్నే ర్మహాత్మనః । న్యస్తశస్త్రే పితరి మే తపోబలసమన్వితే ॥ ౨౩ ॥ అర్జునో
విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధి మాస్థితః । వధ మప్రతిరూపం తు పితు శ్శ్రుత్వా సు

దారుణమ్॥ ౨౪॥ క్షత్ర ముత్సాదయ న్రోషా జ్జాతం జాత మనేకశః। పృథివీం చాఖి
లాం ప్రాప్య కాశ్యపాయ మహాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ యజ్ఞస్యాన్తే తదా రామ దక్షిణాం
పుణ్యకర్మణే। దత్త్వా మహేన్ద్రనిలయ స్తపోబలసమన్వితః॥ ౨౬ ॥స్థితోఽస్మి తస్మిం
స్తపస్యైవ సుసుఖం సురసేవితే।అద్యతూత్తమవీర్యేణ త్వయా రామ మహాబల॥౨౭॥
శ్రుతవా న్ధనుషో భేదం విస్మితానాం నభస్థలే। భాషతాం దేవసఙ్ఘానాం తతోఽహం
ద్రుత మాగతః॥ ౨౮ ॥ తదిదం వైష్ణవం రామ పితృపైతామహం మహత్। క్షత్ర
ధర్మం పురస్కృత్య గృహ్ణీష్వ ధనురుత్తమమ్॥ ౨౯॥ యోజయస్వ ధనుశ్శ్రేష్ఠే శరం
పరపురఞ్జయమ్।యది శక్నోషి కాకుత్స్థ ద్వన్ద్వం దాస్యామి తే తతః॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీమ
ద్బాలకాణ్డే పఞ్చసప్తతితమస్సర్గః.

శ్రుత్వా త జ్జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథి స్తదా। గౌరవా ద్యన్త్రితకథః
పితూ రామ మథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రుతవానస్మి యత్కర్మ కృతవానసి భార్గవ। అను
రున్ధ్యామహే బ్రహ్మన్ పితు రానృణ్య మాస్థితమ్ ॥ ౨ ॥ వీర్యహీన మివాశక్తం క్షత్ర
ధర్మేణ భార్గవ। అవజానాసి మే తేజః పశ్య మేఽద్య పరాక్రమమ్॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా
రాఘవః క్రుద్ధో భార్గవస్య శరాసనమ్।శరంచ ప్రతిజగ్రాహ హస్తా ల్లఘుపరాక్రమః॥
ఆరోప్య స ధనూ రామ శ్శరం సజ్యం చకారహ। జామదగ్న్యం తతో రామం రామః
క్రుద్ధోఽబ్రవీ ద్వచః॥ ౫॥ బ్రాహ్మణోఽసీతి పూజ్యో మే విశ్వామిత్రకృతేనచ।తస్మా
చ్ఛక్తో న తే రామ మోక్తుం ప్రాణహరం శరమ్ ॥ ౬ ॥ ఇమాంవా త్వద్గతిం రామ
తపోబలసమార్జితామ్। లోకా నప్రతిమాన్వా తే హనిష్యామి యదీచ్ఛసి॥ ౭॥ నహ్యా
యం వైష్ణవో దివ్య శ్శరః పరపురఞ్జయః। మోఘః పతతి వీర్యేణ పరదర్పవినాశనః॥
వరాయుధధరం రామం ద్రష్టుం సర్షిగణా స్సురాః। పితామహం పురస్కృత్య సమేతా
స్తత్ర సఙ్ఘశః॥ ౯ ॥ గన్ధర్వాప్సరసశ్చైవ సిద్ధచారణకిన్నరాః। యక్షరాక్షసనాగాశ్చ
తద్ద్రష్టుం మహ దద్భుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ జడీకృతే తదా లోకే రామే వరధనుర్ధరే।నిర్వీర్యో
జామదగ్న్యోఽసౌ రామో రామ ముదైక్షత ॥ ౧౧ ॥ తేజోభిహతవీర్యత్వా జ్జామ
దగ్న్యో జడీకృతః। రామం కమలపత్రాక్షం మన్దం మన్ద ముడాచహ॥ ౧౨ ॥ కాశ్య
పాయ మయా దత్తా యదా పూర్వం వసున్ధరా।విషయే మే నవ స్తవ్యమితి మాం కాశ్య
పోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ సోహం గురువచః కుర్వ న్పృథివ్యాం నవసే నిశామ్।ఇతి ప్రతిజ్ఞా
కాకుత్స్థ కృతా వై కాశ్యపస్యహ॥ ౧౪॥ తదిమాం త్వం గతిం వీర హన్తుం నార్హసి
రాఘవ। మనోజవం గమిష్యామి మహేన్ద్రం పర్వతోత్తమమ్॥ ౧౫ ॥ లోకా స్త్వ
ప్రతిమా రామ నిర్జితా స్తపసా మయా। జహి తా౯ శరముఖ్యేన మాభూత్కాలస్య
పర్యయః॥ ౧౬ ॥ అక్షయ్యం మధుహన్తారం జానామి త్వాం సురేశ్వరమ్।ధనుషోఽస్య

పరామర్శా త్స్వస్తి తేఽస్తు పరన్తప ॥ ౧౭ ॥ ఏతే సురగణా స్సర్వే నిరీక్షన్తే సమా
గతాః । త్వా మప్రతిమకర్మాణ మప్రతిద్వన్ద్వ మాహవే ॥ ౧౮ ॥ నచేయం మమ
కాకుత్స్థ వ్రీడా భవితు మర్హతి । త్వయా త్రైలోక్యనాథేన యదహం విముఖీకృతః॥
శర మప్రతిమం రామ మోక్తు మర్హసి సువ్రత । శరమోక్షే గమిష్యామి మహేన్ద్రం
పర్వతోత్తమమ్॥ ౨౦॥ తథా బ్రువతి రామేతు జామదగ్న్యే ప్రతాపవాన్।రామో
దాశరథి శ్శ్రీమాం శ్చిక్షేప శర ముత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ స హతా న్దృశ్య రామేణ స్వాం
ల్లోకాం స్తపసాఽఽర్జితాన్।జామదగ్న్యో జగామాశు మహేన్ద్రం పర్వతోత్తమమ్॥
తతో వితిమిరా స్సర్వా దిశ శ్చోపదిశ స్తదా।సురా స్సర్షిగణా రామం ప్రశశంసు రుదా
యుధమ్ ॥ ౨౩ ॥ రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యః ప్రశస్యచ । తతః ప్రదక్షి
ణం కృత్వా జగామాత్మగతిం ప్రభుః॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాణ్డే షట్సప్తతితమస్సర్గః.

గతే రామే ప్రశాన్తాత్మా రామో దాశరథి ర్ధనుః । వరుణాయాప్రమేయాయ
దదౌ హస్తే స సాయకమ్ ॥ ౧ ॥ అభివాద్య తతో రామో వసిష్ఠప్రముఖా నృషీన్।
పితరం విహ్వలం దృష్ట్వా ప్రోవాచ రఘునన్దనః ॥ ౨ ॥ జామదగ్న్యో గతో రామః
ప్రయాతు చతురఙ్గిణీ । అయోధ్యాభిముఖీ సేనా త్వయా నాథేన పాలితా॥ ౩॥ సన్ది
శస్వ మహాతేజ స్సేనాం త్వచ్ఛాసనే స్థితామ్ । శాసనం కాంక్షతే సేనా చాతకాళి ర్జలం
యథా॥ ౪ ॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథ స్సుతమ్ । బాహుభ్యాం సమ్ప
రిష్వజ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ రాఘవమ్ ॥ ౫ ॥ గతో రామఇతి శ్రుత్వా హృష్టః
ప్రముదితో నృపః । పునర్జాతం తదా మేనే పుత్ర మాత్మాన మేవచ॥ ౬ ॥ చోదయా
మాస తాం సేనాం జగామాశు తతః పురీమ్। పతాకాధ్వజినీం రమ్యాం తూర్యోద్ఘుష్ట
నినాదితామ్॥ ౭ ॥ సిక్తరాజపథాం రమ్యాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరామ్ । రాజప్రవేశ
సుముఖైః పౌరై ర్మఙ్గళవాదిభిః ॥ ౮ ॥ సమ్పూర్ణాం ప్రావిశ ద్రాజా జనౌఘై స్సమల
ఙ్కృతైః । పౌరైః ప్రత్యుద్గతో దూరం ద్విజై శ్చ పురవాసిభిః॥ ౯ ॥ పుత్రై రనుగత
శ్శ్రీమా న్శ్రీమద్భిశ్చ మహాయశాః । ప్రవివేశ గృహం రాజా హిమవత్సదృశం పునః॥
ననన్ద సజనో రాజా గృహే కామై స్సుపూజితః । కౌసల్యాచ సుమిత్రాచ కైకేయీచ
సుమధ్యమాః ॥ ౧౧ ॥ వధూప్రతిగ్రహే యుక్తా యా శ్చాన్యా రాజయోషితః॥ తతః
సీతాం మహాభాగా మూర్మిళాంచ యశస్వినీమ్॥ ౧౨॥ కుశధ్వజసుతే చోభే జగృహు
ర్నృపపత్నయః । మఙ్గళాలమ్భనై శ్చైవ శోభితాః క్షౌమవాససా ॥ ౧౩ ॥ దేవతా
యతనాన్యాశు సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్ । అభివాద్యాభివాద్యాంశ్చ సర్వా రాజ
సుతా స్తదా॥ ౧౪॥ స్వం స్వం గృహ మథాసాద్య కుబేరభవనోపమమ్।గోభి ర్ధనైశ్చ
ధాన్యైశ్చ తర్పయిత్వా ద్విజోత్తమాన్ ॥ ౧౫ ॥ రేమిరే ముదితాః కాలే భర్తృభి

స్నహితా రహః । కుమారాశ్చ మహాత్మానో వీర్యేణాప్రతిమా భువి ॥ ౧౮ ॥ కృత
దారాః కృతాస్త్రాశ్చ సధనా స్ససుహృజ్జనాః । శుశ్రూషమాణాః పితరం వర్తయన్తి
నరర్షభాః ॥ ౧౭ ॥ కాలే కాలేతు నీతిజ్ఞా స్తోషయన్తో గురుం గుణైః । కస్యచి త్త్వథ
కాలస్య రాజా దశరథ స్సుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భరతం కేకయీపుత్ర మబ్రవీ ద్రఘునన్దనః॥
అయం కేకయరాజస్య పుత్రో వసతి పుత్రక ॥ ౧౯ ॥ త్వాం నేతు మాగతో వీర యు
ధాజి న్మాతుల స్తవ । ప్రార్థిత స్తేన ధర్మజ్ఞ మిథిలాయా మహం తథా ॥ ౨౦ ॥ ఋషి
మధ్యేతు తస్యత్వం ప్రీతిం కర్తు మిహార్హసి । శ్రుత్వా దశరథస్యైత ద్భరతః కేకయీ
సుతః ॥ ౨౧ ॥ అభివాద్య గురుం రామం పరిష్వజ్యచ లక్ష్మణమ్ । గమనాయాభిచ
క్రామ శత్రుఘ్నసహిత స్తదా ॥ ౨౨ ॥ ఆపృచ్ఛ్య పితరం శూరో రామం చాక్లిష్ట
కారిణమ్ । మాతౄశ్చాపి నరశ్రేష్ఠ శ్శత్రుఘ్నసహితో యయౌ॥ ౨౩ ॥ గతేతు
భరతే రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । పితరం దేవసఙ్కాశం పూజయామాసతు స్తదా॥
పితు రాజ్ఞాం పురస్కృత్య పౌరకార్యాణి సర్వశః।చకార రామో ధర్మాత్మా ప్రియాణిచ
హితానిచ॥ ౨౫ ॥ మాతృభ్యో మాతృకార్యాణి కృత్వా పరమయన్త్రితః।గురూణాం
గురుకార్యాణి కాలే కాలేఽన్వవైక్షత॥ ౨౬॥ ఏవం దశరథః ప్రీతో బ్రాహ్మణా నైగ
మా స్తథా । రామస్య శీలవృత్తేన సర్వే విషయవాసినః ॥ ౨౭ ॥ తేషా మతియశా
లోకే రామ స్సత్యపరాక్రమః।స్వయమ్భూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః॥ ౨౮॥
రామస్తు సీతయా సార్ధం విజహార బహూ నృతూన్ । మనస్వీ తద్గత స్తస్యా నిత్యం
హృది సమర్పితః ॥ ౨౯ ॥ ప్రియాతు సీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి । గుణా
ద్రూపగుణాచ్చాపి ప్రీతిర్భూయో వ్యవర్ధత॥ ౩౦॥ తస్యాశ్చ భర్తా ద్విగుణం హృదయే
పరివర్తతే। అన్తర్గత మపి వ్యక్త మాఖ్యాతి హృదయం హృదా ॥ ౩౧ ॥ తస్య
భూయో విశేషేణ మైథిలీ జనకాత్మజా। దేవతాభి స్సమా రూపే సీతా శ్రీరివ రూపిణీ॥
తయా స రాజర్షిసుతోఽభిరామయా సమేయివా నుత్తమరాజకన్యయా।అతీవ రామ
శ్శుశుభేఽతికామయా విభు శ్శ్రియా విష్ణురివామరేశ్వరః ॥ ౩౩ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశతిసహ
స్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమద్బాలకాణ్డే సప్తసప్తతితమస్సర్గః.

ధ్యానమ్.

కాకపక్షధరం దేవం వనమాలావిభూషితమ్ ।
శ్రీరామం బాలకం ధ్యాయే ద్బాలకాణ్డే మునీశ్వరః॥

శ్రీరస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

సీతాదేవీయుతం వీరం సర్వభూషణభూషితమ్ ।
సీతాపతిం హరిం ధ్యాయేదయోధ్యాకాణ్డ ఉత్తమమ్॥

శ్రీమద్రామాయణమ్.

అయోధ్యాకాణ్డః.

గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదాఽనఘః। శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నో
నీతః ప్రీతిపురస్కృతః ॥ ౧ ॥ స తత్ర న్యవసద్భ్రాత్రా సహ సత్కారసత్కృతః।
మాతులేనాశ్వపతినా పుత్రస్నేహేన లాలితః ॥ ౨ ॥ తత్రాపి నివసన్తౌ తౌ తర్ప్యమా
ణౌ చ కామతః। భ్రాతరౌ స్మరతాం వీరౌ వృద్ధం దశరథం నృపమ్ ॥ ౩ ॥ రాజాపి తౌ
మహాతేజా స్సస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ। ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ మహేన్ద్రవరుణోపమౌ॥
సర్వ ఏవ తు తస్యేష్టా శ్చత్వారః పురుషర్షభాః। స్వశరీరా ద్వినిర్వృత్తా శ్చత్వార ఇవ బాహ
వః ॥ ౫ ॥ తేషామపి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః। స్వయమ్భూరివ భూతానాం
బభూవ గుణవత్తరః॥౬॥స హి దేవై రుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః। అర్థితో మానుషే
లోకే జజ్ఞే విష్ణు స్సనాతనః ॥ ౭ ॥ కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా। యథా
వరేణ దేవానా మదితి ర్వజ్రపాణినా ॥ ౮ ॥ స హి రూపోపపన్నశ్చ వీర్యవా ననసూ
యకః। భూమా వనుపమ స్సూను ర్గుణై ర్దశరథోపమః॥ ౯ ॥స తు నిత్యం ప్రశాన్తాత్మా
మృదుపూర్వంచ భాషతే।ఉచ్యమానోఽపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే॥ ౧౦॥కథంచి
దుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి। న స్మరత్యపకారాణాం శత మప్యాత్మవత్తయా॥
శీలవృద్ధై ర్జ్ఞానవృద్ధై ర్వయోవృద్ధైశ్చ సజ్జనైః। కథయ న్నాస్త వై నిత్య మస్త్రయో
గ్యాన్తరేష్వపి॥౧౨॥ బుద్ధిమాన్మధురాభాషీ పూర్వభాషీ ప్రియంవదః। వీర్యవాన్న తు
వీర్యేణ మహతా స్వేన విస్మితః॥౧౩॥నచానృతకథో విద్వా న్వృద్ధానాం ప్రతిపూజకః॥
అనురక్తః ప్రజాభిశ్చ ప్రజాశ్చా ప్యనురజ్యతే ॥ సానుక్రోశో జితక్రోధో బ్రాహ్మణ ప్రతి
పూజకః। దీనానుకమ్పీ ధర్మజ్ఞో నిత్యం ప్రగ్రహ వాఞ్ఛుచిః ॥ ౧౪ ॥ కులోచితమతిః
క్షాత్రం ధర్మం స్వం బహుమన్యతే। మన్యతే పరయా కీర్త్యా మహత్స్వర్గఫలం తతః॥

నాశ్రేయసి రతో విద్వా న్నవిరుద్ధ కథారుచిః । ఉత్తరోత్తరయుక్తౌ చ వక్తా వాచస్పతి
ర్యథా॥ ౧౭ ॥ అరోగ స్తరుణో వాగ్మీ వపుష్మా న్దేశకాలవిత్ । లోకే పురుషసారజ్ఞ
స్సాధురేకో వినిర్మితః ॥ ౧౮ ॥ సతు శ్రేష్ఠై ర్గుణై ర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః।
బహిశ్చర ఇవ ప్రాణో బభూవ గుణవత్తరః॥ ౧౯ ॥ సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతో యథావ
త్సాఙ్గవేదవిత్ । ఇష్వస్త్రే చ పితు శ్శ్రేష్ఠో బభూవ భరతాగ్రజః॥ ౨౦ ॥ కల్యాణాభిజన
స్సాధు రదీన స్సత్యవా గృజుః । వృద్ధై రభివినీతశ్చ ద్విజై ర్ధర్మార్థదర్శిభిః ॥ ౨౧ ॥ ధర్మ
కామార్థతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమా న్ప్రతిభానవాన్ । లౌకికే సమయాచారే కృతకల్పో విశా
రదః॥ ౨౨ ॥ నిభృత స్సంవృతాకారో గుప్తమన్త్ర స్సహాయవాన్ । అమోఘక్రోధ
హర్షశ్చ త్యాగసంయమకాలవిత్ ॥ ౨౩ ॥ దృఢభక్తి స్స్థిరప్రజ్ఞో నాసద్గ్రాహీ న దుర్వచాః।
నిస్తన్ద్రి రప్రమత్తశ్చ స్వదోషపరదోషవిత్ ॥ ౨౪ ॥ శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ పురుషా
న్తరకోవిదః । యః ప్రగ్రహానుగ్రహయో ర్యథాన్యాయం విచక్షణః ॥ ౨౫ ॥ సత్స
ఙ్గ్రహప్రగ్రహణే స్థానవి న్నిగ్రహస్య చ । ఆయకర్మణ్యుపాయజ్ఞ స్సన్దృష్టవ్యయకర్మ
విత్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రైష్ఠ్యం శాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తో వ్యామిశ్రకేషు చ । అర్థధర్మౌ చ
సఙ్గృహ్య సుఖతన్త్రో నచాలసః॥ ౨౭ ॥ వైహారికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతార్థవిభా
గవిత్ । ఆరోహే వినయే చైవ యుక్తో వారణవాజినామ్ ॥ ౨౮ ॥ ధనుర్వేదవిదాం
శ్రేష్ఠో లోకే ఽతిరథసమ్మతః । అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిశారదః ॥ ౨౯ ॥
అప్రధృష్యశ్చ సఙ్గ్రామే క్రుద్ధైరపి సురాసురైః । అనసూయో జితక్రోధో నదృప్తో నచ
మత్సరీ॥ ౩౦ ॥ నచావమన్తా భూతానాం నచ కాలవశానుగః । ఏవం శ్రేష్ఠగుణై ర్యుక్తః
ప్రజానాం పార్థివాత్మజః ॥ ౩౧ ॥ సమ్మత స్త్రిషు లోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః।
బుద్ధ్యా బృహస్పతే స్తుల్యో వీర్యేణాపి శచీపతేః॥ ౩౨॥ తథా సర్వప్రజాకాన్తైః ప్రీతి
సఞ్జననైః పితుః। గుణై ర్విరురుచే రామో దీప్తస్సూర్య ఇవాంశుభిః ॥ ౩౩॥ తమేవం
వ్రతసమ్పన్న మప్రధృష్యపరాక్రమమ్।లోకపాలోపమం నాథ మకామయత మేదినీ॥
ఏతై స్తు బహుభి ర్యుక్తం గుణై రనుపమై స్సుతమ్ । దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే
చిన్తాం పరన్తపః॥ ౩౫॥ అథ రాజ్ఞో బభూవైవం వృద్ధస్య చిరజీవినః । ప్రీతి రేషా కథం
రామో రాజాస్యా న్మయి జీవతి॥ ౩౬॥ ఏషా హ్యస్య పరా ప్రీతి హృది సంపరివర్తతే।
కదానామ సుతం ద్రక్ష్యా మ్యభిషిక్త మహం ప్రియమ్ ॥ ౩౭ ॥ వృద్ధికామో హి
లోకస్య సర్వభూతానుకమ్పనః । మత్తః ప్రియతరో లోకే పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్ ।
యమశక్రసమో వీర్యే బృహస్పతిసమో మతౌ । మహీధరసమో ధృత్యాం మత్తశ్చ
గుణవత్తరః ॥ ౩౯ ॥ మహీ మహ మిమాం కృత్స్నా మధితిష్ఠన్త మాత్మజమ్।అనేన
వయసా దృష్ట్వా యథా స్వర్గమవాప్నుయామ్॥ ౪౦ ॥ ఇత్యేతై ర్వివిధై స్తై స్తై

త్రైపార్థివదుర్లభైః । శిష్టై రపరిమేయైశ్చ లోకే లోకోత్తరై ర్గుణైః ॥ ౪౧ ॥ తం
సమీక్ష్య మహారాజో యుక్తం సముదితై ర్గుణైః । నిశ్చిత్య సచివైః సార్ధం యువరాజ
మమన్యత॥ ౪౨ ॥ దివ్య న్తరిక్షే భూమౌ చ ఘోర ముత్పాతజం భయమ్ । సంచచక్షే చ
మేధావీ శరీరే చాత్మనో జరామ్॥ ౪౩॥ పూర్ణచన్ద్రాననస్యాథ శోకాపనుదమాత్మనః॥
లోకే రామస్య బుబుధే సమ్ప్రియత్వం మహాత్మనః ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మనశ్చ ప్రజానాంచ
శ్రేయసేచ ప్రియేణచ । ప్రాప్తకాలేన ధర్మాత్మా భక్త్యా త్వరితవా న్నృపః ॥ ౪౫ ॥
నానానగరవాస్తవ్యా న్పృథగ్జానపదానపి। సమానినాయ మేదిన్యాః ప్రధానా న్పృథివీ
పతిః॥ ౪౬ ॥(నతు కేకయరాజానం జనకం వా నరాధిపః । త్వరయాచానయామాస
పశ్చాత్తౌ శ్రోష్యతః ప్రియమ్)॥ ౪౭ ॥ తా న్వేశ్మ నానాభరణై ర్యథార్హం ప్రతిపూ
జితాన్ । దదర్శాలఙ్కృతో రాజా ప్రజాపతిరివ ప్రజాః॥ ౪౮ ॥ అథోపవిష్టే నృపతౌ
తస్మి న్పరబలార్దనే। తతః ప్రవివిశు శ్శేషా రాజానో లోకసమ్మతాః ॥ ౪౯ ॥ అథ రాజ
వితీర్ణేషు వివిధే ష్వాసనేషుచ । రాజాన మేవాభిముఖా నిషేదు ర్నియతా నృపాః॥౫౦॥
సలబ్ధమానై ర్వినయాన్వితై ర్నృపైః పురాలయై ర్జానపదైశ్చ మానవైః।ఉపోపవిష్టై
ర్నృపతి ర్వృతో బభౌ సహస్రచక్షు ర్భగవా నివామరైః॥ ౫౧॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాణ్డే ప్రథమస్సర్గః.

తతః పరిషదం సర్వా మామన్త్ర్య వసుధాధిపః।హిత ముద్ధర్షణం చైవ మువా
చ ప్రథితం వచః ॥ ౧ ॥ దున్దుభిస్వనకల్పేన గమ్భీరేణానునాదినా । స్వరేణ మహతా
రాజా జీమూత ఇవ నాదయన్॥ ౨॥ రాజలక్షణయుక్తేన కాన్తేనానుపమేనచ।ఉవాచ
రసయుక్తేన స్వరేణ నృపతి ర్నృపాన్ ॥ ౩ ॥ విదితం భవతా మేత ద్యథా మే రాజ్య
ముత్తమమ్ । పూర్వకై ర్మమ రాజేన్ద్రైః సుతవ త్పరిపాలితమ్ ॥ ౪ ॥ సోహమిక్ష్వా
కుభి స్సర్వై ర్నరేన్ద్రైః పరిపాలితమ్ । శ్రేయసా యోక్తు కామోస్మి సుఖార్హ మఖి
లం జగత్ ॥ ౫ ॥ మయాప్యాచరితం పూర్వైః పన్థాన మనుగచ్ఛతా । ప్రజా నిత్య
మనిద్రేణ యథా శక్త్యభిరక్షితాః ॥ ౬ ॥ ఇదం శరీరం కృత్స్నస్య లోకస్య చరతా
హితమ్ । పాండురస్యాతపత్రస్య ఛాయాయాం జరితం మయా ॥ ౭ (ప్రాప్య
వర్షసహస్రాణి బహూన్యాయూంషి జీవతః।జీర్ణస్యాస్య శరీరస్య విశ్రాన్తి మభిరోచయే)
రాజప్రభావజుష్టాంహి దుర్వహా మజితేన్ద్రియైః । పరిశ్రాన్తోస్మి లోకస్య గుర్వీం ధర్మ
ధురం వహన్॥ ౯॥ సోహం విశ్రమ మిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే।సన్నికృష్టా
నిమాన్సర్వా ననుమాన్య ద్విజర్షభాన్ ॥ ౧౦ ॥ అనుజాతోహి మాం సర్వై ర్గుణై
ర్జ్యేష్ఠో మమాత్మజః । పురందరసమో వీర్యే రామః పరపురఞ్జయః॥ ౧౧॥ తం చన్ద్ర
మివ పుష్యేణ యుక్తం ధర్మభృతాం వరమ్ । యౌవరాజ్యేన యోక్తాస్మి ప్రీతః పురుష

పుఙ్గవమ్॥ ౧౨॥ అనురూపస్స వై నాథో లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణాగ్రజః । త్రైలోక్యమపి
నాథేన యేన స్యాన్నాథవత్తరమ్ ॥ ౧౩ ॥ అనేన శ్రేయసా సద్యస్సంయోజ్యైవం
మహీమిమామ్। గతక్లేశో భవిష్యామి సుతే తస్మిన్నివేశ్య వై ॥ ౧౪॥ యదిదం మేఽను
రూపార్థం మయా సాధు సుమన్త్రితమ్। భవన్తో మేఽనుమన్యన్తాం కథం వా కరవాణ్య
హమ్ ॥ ౧౫ ॥ యద్యప్యేషా మమ ప్రీతిర్హితమన్యద్విచిన్త్యతామ్ । అన్యా మధ్య
స్థచిన్తా హి విమర్దాభ్యధికోదయా॥ ౧౬॥ ఇతి బ్రువన్తం ముదితాః ప్రత్యనన్దన్నృపా
నృపమ్ । వృష్టిమన్తం మహామేఘం నర్దన్త ఇవ బర్హిణః ॥ ౧౭ ॥ స్నిగ్ధోఽనునాదీ
సఞ్జజ్ఞే తత్ర హర్షసమీరితః । జనౌఘోద్ఘుష్టసన్నాదో విమానం కమ్పయన్నివ॥౧౮॥
తస్య ధర్మార్థవిదుషో భావమాజ్ఞాయ సర్వశః । బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ పౌరజానపదై
స్సహ ॥ ౧౯ ॥ సమేత్య మన్త్రయిత్వా తు సమతాగతబుద్ధయః । ఊచుశ్చ మనసా
జ్ఞాత్వా వృద్ధం దశరథం నృపమ్ ॥ ౨౦ ॥ అనేకవర్షసాహస్రో వృద్ధస్త్వమసి పార్థివ।
స రామం యువరాజానమభిషిఞ్చస్వ ధార్మికమ్॥ ౨౧॥ (ఇచ్ఛామో హి మహాబాహుం
రఘువీరం మహాబలమ్ । గజేన మహతా యాన్తం రామం ఛత్రావృతాననమ్)॥ ౨౨ ॥
ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా తేషాం మనఃప్రియమ్। అజానన్నివ జిజ్ఞాసురిదం వచన
మబ్రవీత్॥ ౨౩ ॥ శ్రుత్వైవ వచనం యన్మే రాఘవం పతిమిచ్ఛథ । రాజానస్సంశ
యోఽయం మే కిమిదం బ్రూత తత్త్వతః ॥ ౨౪ ॥ కథం ను మయి ధర్మేణ పృథివీ
మనుశాసతి । భవన్తో ద్రష్టుమిచ్ఛన్తి యువరాజం మహాత్మజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తే త
మూచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదైస్సహ । బహవో నృప కల్యాణగుణాః పుత్రస్య
సన్తి తే ॥ ౨౬ ॥ గుణాన్గుణవతో దేవ దేవకల్పస్య ధీమతః । ప్రియానానన్దనా
న్కృత్స్నాన్ప్రవక్ష్యామోఽద్య తాఞ్శృణు ॥ ౨౭ ॥ దివ్యైర్గుణైశ్శక్రసమో
రామస్సత్యపరాక్రమః । ఇక్ష్వాకుభ్యోఽపి సర్వేభ్యో హ్యతిరిక్తో విశాంపతే ॥ ౨౮ ॥
రామస్సత్పురుషో లోకే సత్యధర్మపరాయణః । సాక్షాద్రామాద్వినిర్వృత్తో ధర్మ
శ్చాపి శ్రియా సహ॥౨౯॥ ప్రజాసుఖత్వే చన్ద్రస్య వసుధాయాః క్షమాగుణైః। బుద్ధ్యా
బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యే సాక్షాచ్ఛచీపతేః॥ ౩౦ ॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసన్ధశ్చ శీలవానన
సూయకః। క్షాన్తస్సాన్త్వయితా శ్లక్ష్ణః కృతజ్ఞో విజితేన్ద్రియః ॥ ౩౧ ॥ మృదుశ్చ
స్థిరచిత్తశ్చ సదా భవ్యోఽనసూయకః। ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రాఘ
వః॥౩౨॥ బహుశ్రుతానాం వృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాముపాసితా । తేనాస్యేహాతులా
కీర్తిర్యశస్తేజశ్చ వర్ధతే ॥ ౩౩ ॥ దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రేషు విశారదః।
సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతో యథావత్సాఙ్గవేదవిత్ ॥ ౩౪ ॥ గాన్ధర్వే చ భువి శ్రేష్ఠో
బభూవ భరతాగ్రజః । కల్యాణాభిజనస్సాధురదీనాత్మా మహామతిః ॥ ౩౫ ॥ ద్విజై

భివినీతశ్చ శ్రేష్ఠైర్ధర్మార్థనైపుణైః । యదా వ్రజతి సఙ్గ్రామం గ్రామార్థే నగరస్య వా॥
గత్వా సౌమిత్రిసహితో నావిజిత్య నివర్తతే। సఙ్గ్రామాత్పునరాగమ్య కుఞ్జరేణ రథేన
వా॥ ౩౭ ॥ పౌరాన్స్వజనవన్నిత్యం కుశలం పరిపృచ్ఛతి । పుత్త్రేష్వగ్నిషు దారేషు
ప్రేష్యశిష్యగణేషుచ ॥ ౩౮ ॥ నిఖిలేనానుపూర్వ్యాచ్చ పితా పుత్త్రానివౌరసాన్ ।
శుశ్రూషన్తేచ వశ్శిష్యాః కచ్చిత్కర్మసు దంశితాః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి నః పురుషవ్యాఘ్రః
సదా రామోఽభిభాషతే । వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః ॥ ౪౦ ॥
ఉత్సవేషుచ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి । సత్యవాదీ మహేష్వాసో వృద్ధసేవీ జితేన్ద్రి
యః॥౪౧ ॥ స్మితపూర్వాభిభాషీచ ధర్మం సర్వాత్మనా శ్రితః । సమ్యగ్యోక్తా శ్రేయ
సాంచ న విగృహ్యకథారుచిః ॥ ౪౨ ॥ ఉత్తరోత్తరయుక్తౌచ వక్తా వాచస్పతిర్యథా ।
సుభ్రూరాయతతామ్రాక్షః సాక్షాద్విష్ణురివ స్వయమ్ ॥ ౪౩ ॥ రామో లోకాభిరా
మోఽయం శౌర్యవీర్యపరాక్రమైః । ప్రజాపాలనతత్త్వజ్ఞో న రాగోపహతేన్ద్రియః॥
శక్తస్త్రైలోక్యమప్యేకో భోక్తుం కింను మహీమిమామ్ । నాస్య క్రోధః ప్రసాదశ్చ
నిరర్థోఽస్తి కదాచన ॥ ౪౫ ॥ హన్త్యేవ నియమాద్వధ్యానవధ్యే నచ కుప్యతి।యునక్
త్యర్థైః ప్రహృష్టశ్చ తమసౌ యత్ర తుష్యతి॥౪౬॥ దాన్తైస్సర్వప్రజాకాన్తైః ప్రీతి
సంజననైర్నృణామ్ । గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తస్సూర్య ఇవాంశుభిః ॥ ౪౭ ॥ త
మేవంగుణసమ్పన్నం రామం సత్యపరాక్రమమ్। లోకపాలోపమం నాథమకామయత
మేదినీ॥ ౪౮ ॥ వత్సశ్శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాఽసౌ తవ రాఘవః। దిష్ట్యా పుత్త్రగుణై
ర్యుక్తో మారీచఇవ కాశ్యపః॥౪౯॥బలమారోగ్యమాయుశ్చ రామస్య విదితాత్మనః ।
దేవాసురమనుష్యేషు సగన్ధర్వోరగేషుచ ॥ ౫౦ ॥ ఆశంసతే జనస్సర్వో రాష్ట్రే పుర
వరే తథా । ఆభ్యన్తరశ్చ బాహ్యశ్చ పౌరజానపదో జనః॥ ౫౧॥ స్త్రియో వృద్ధాస్తరు
ణ్యశ్చ సాయం ప్రాతస్సమాహితాః।సర్వా దేవాన్నమస్యన్తి రామస్యార్థే యశస్వినః॥
తేషామాయాచితం దేవ త్వత్ప్రసాదాత్సమృధ్యతామ్। రామమిన్దీవరశ్యామం సర్వ
శత్రునిబర్హణమ్ ॥ ౫౩ ॥ పశ్యామో యౌవరాజ్యస్థం తవ రాజోత్తమాత్మజమ్॥ తం
దేవదేవోపమమాత్మజం తే సర్వస్య లోకస్య హితే నివిష్టమ్ । హితాయ నః క్షిప్ర
ముదారజుష్టం ముదాఽభిషేక్తుం వరద త్వమర్హసి॥ ౫౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
ద్వితీయస్సర్గః.

తేషామఞ్జలిపద్మాని ప్రగృహీతాని సర్వశః । ప్రతిగృహ్యాబ్రవీద్రాజా తేభ్యః
ప్రియహితం వచః ॥ ౧ ॥ అహోఽస్మి పరమప్రీతః ప్రభావశ్చాతులో మమ।యన్మే
జ్యేష్ఠం ప్రియం పుత్త్రం యౌవరాజ్యస్థమిచ్ఛథ ॥ ౨ ॥ ఇతి ప్రత్యర్చ్య తాన్రాజా
బ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్ । వసిష్ఠం వామదేవంచ తేషామేవోపశృణ్వతామ్ ॥ ౩ ॥

చైత్ర శ్శ్రీమా నయం మాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః । యౌవరాజ్యాయ రామస్య
సర్వ మేవోపకల్ప్యతామ్ ॥ ౪ ॥ రాజ్ఞ స్తూపరతే వాక్యే జనఘోషో మహానభూత్।
శనై స్తస్మి న్ప్రశాన్తేచ జనఘోషే జనాధిపః॥౫॥ వసిష్ఠం మునిశార్దూలం రాజా వచన
మబ్రవీత్ । అభిషేకాయ రామస్య యత్కర్మ సపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౬ ॥ తదద్య భగవ
న్త్సర్వ మాజ్ఞాపయితు మర్హసి । తచ్ఛ్రుత్వా భూమిపాలస్య వసిష్ఠో ద్విజసత్తమః॥౭॥
ఆదిదేశాగ్రతో రాజ్ఞ స్థితా న్యుక్తా న్కృతాఞ్జలీన్।సువర్ణాదీని రత్నాని బలీన్ సర్వౌ
షధీరపి ॥ ౮ ॥ శుక్లమాల్యాని లాజాంశ్చ పృథక్చ మధుసర్పిషీ । అహతానిచ వాసాంసి
రథం సర్వాయుధాన్యపి ॥ ౯ ॥ చతురఙ్గం బలం చైవ గజంచ శుభలక్షణమ్ । చామర
వ్యజనే శ్వేతే ధ్వజం ఛత్రంచ పాణ్డురమ్ ॥ ౧౦ ॥ శతంచ శాతకుమ్భానాం కుమ్భానా
మగ్నివర్చసామ్ । హిరణ్యశృఙ్గ మృషభం సమగ్రం వ్యాఘ్రచర్మ చ ॥ ౧౧ ॥ ఉపస్థా
పయత ప్రాత రగ్న్యగారం మహీపతేః । యచ్చాన్య త్కించి దేష్టవ్యం తత్సర్వ ముప
కల్ప్యతామ్ ॥ ౧౨ ॥ అన్తఃపురస్య ద్వారాణి సర్వస్య నగరస్యచ । చన్దనస్రగ్భి
రర్చ్యన్తాం ధూపైశ్చ ఘ్రాణహారిభిః ॥ ౧౩ ॥ ప్రశస్త మన్నం గుణవ ద్దధిక్షీరోపసేచ
నమ్। ద్విజానాం శతసాహస్రే యత్ప్రకామ మలం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ సత్కృత్య ద్విజ
ముఖ్యానాం శ్వః ప్రభాతే ప్రదీయతామ్।ఘృతం దధిచ లాజాశ్చ దక్షిణాశ్చాపి పుష్క
లాః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యేఽభ్యుదితమాత్రే శ్వో భవితా స్వస్తివాచనమ్ । బ్రాహ్మణాశ్చ
నిమన్త్ర్యన్తాం కల్ప్యన్తా మాసనానిచ॥ ౧౬॥ ఆబధ్యన్తాం పతాకాశ్చ రాజమార్గశ్చ
సిచ్యతామ్ । సర్వేచ తాళావచరా గణికాశ్చ స్వలఙ్కృతాః॥ ౧౭॥ కక్ష్యాం ద్వితీయా
మాసాద్య తిష్ఠన్తు నృపవేశ్మనః । దేవాయతనచైత్యేషు సాన్నభక్షా స్సదక్షిణాః॥౧౮॥
ఉపస్థాపయితవ్యా స్స్యు ర్మాల్యయోగ్యాః పృథక్పృథక్।దీర్ఘాసిబద్ధా యోధాశ్చసన్న
ద్ధా మృష్టవాససః॥౧౯॥మహారాజాఙ్గణం సర్వే ప్రవిశన్తు మహోదయమ్।ఏవంవ్యా
దిశ్య విప్రౌ తౌ క్రియా స్తత్ర సునిష్ఠితౌ॥౨౦॥ చక్రతు శ్చైవ యచ్ఛేషం పార్థివాయ
నివేద్యచ।కృతమిత్యేవచాబ్రూతా మభిగమ్య జగత్పతిమ్॥ ౨౧॥యథో క్తవచనం ప్రీతౌ
హర్షయుక్తౌ ద్విజర్షభౌ।తతస్సుమన్త్రం ద్యుతిమా న్రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥౨౨॥రామః
కృతాత్మా భవతా శీఘ్ర మానీయతామితి । స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ సుమన్త్రో రాజశాస
నాత్ ॥ ౨౩ ॥ రామం తత్రానయాఞ్చక్రే రథేన రథినాం వరమ్ । అథ తత్ర సహాసీనా
స్తదా దశరథం నృపమ్॥ ౨౪ ॥ ప్రాచ్యోదీచ్యాః ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమి
పాః । మ్లేచ్ఛాచార్యాశ్చ యేచాన్యే వనశైలా న్తవాసినః॥ ౨౫॥ ఉపాసాఞ్చక్రిరే సర్వే
తం దేవాఇవ వాసవమ్ । తేషాం మధ్యే స రాజర్షి ర్మరుతామివ వాసవః॥ ౨౬॥ ప్రాసా
దస్థో రథగతం దదర్శాయా న్త మాత్మజమ్ । గన్ధర్వరాజప్రతిమం లోకే విఖ్యాతపౌరు

క్షమ్ ॥ ౨౭ ॥ దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మత్తమాతఙ్గగామినమ్ । చన్ద్రకాన్తాననం
రామ మతీవ ప్రియదర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ రూపౌదార్యగుణైః పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారిణమ్।
ఘర్మాభితప్తాః పర్జన్యం హ్లాదయన్తమివ ప్రజాః॥ ౨౯ ॥ న తతర్ప సమాయాన్తం పశ్య
మానో నరాధిపః । అవతార్య సుమన్త్రస్తం రాఘవం స్యన్దనోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥ పితు
స్సమీపం గచ్ఛన్తం ప్రాఞ్జలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్ । స తం కైలాసశృఙ్గాభం ప్రాసా
దం నరపుఙ్గవః ॥ ౩౧ ॥ ఆరురోహ నృపం ద్రష్టుం సహసూతేన రాఘవః।స ప్రాఞ్జలి రభి
ప్రేత్య ప్రణతః పితు రన్తికే॥ ౩౨॥ నామ స్వం శ్రావయన్ రామో వవన్దే చరణౌ పితుః।
తం దృష్ట్వా ప్రణతం పార్శ్వే కృతాఞ్జలిపుటం నృపః॥ ౩౩ ॥ గృహ్యాఞ్జలౌ సమాకృష్య
సస్వజే ప్రియ మాత్మజమ్ । తస్మై చాభ్యుదితం దివ్యం మణికాఞ్చనభూషితమ్॥ ౩౪ ॥
దిదేశ రాజా రుచిరం రామాయ పరమాసనమ్।తదాసనవరం ప్రాప్య వ్యదీపయత రాఘ
వః ॥౩౫ ॥ స్వయేవ ప్రభయా మేరు ముదయే విమలో రవిః । తేన విభ్రాజితా తత్ర సా
సభాఽభివ్యరోచత ॥ ౩౬ ॥ విమలగ్రహనక్షత్రా శారదీ ద్యౌ రివేన్దునా । తం పశ్య
మానో నృపతి స్తుతోష ప్రియ మాత్మజమ్॥ ౩౭ ॥ అలఙ్కృతమివాత్మాన మాదర్శ
తలసంస్థితమ్ । స తం సస్మిత మాభాష్య పుత్రం పుత్రవతాం వరః॥ ౩౮॥ ఉవాచేదం
వచో రాజా దేవేన్ద్రమివ కాశ్యపః । జ్యేష్ఠాయామసి మే పత్న్యాం సదృశ్యాం సదృశ
స్సుతః ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పన్న స్త్వం గుణశ్రేష్ఠో మమ రామాత్మజః ప్రియః।త్వయా యతః
ప్రజాశ్చేమా స్స్వగుణై రనురఞ్జితాః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాత్త్వం పుష్యయోగేన యౌవ
రాజ్య మవాప్నుహి । కామత స్త్వం ప్రకృత్యైవ వినీతో గుణవానసి ॥ ౪౧ ॥ గుణ
వత్యపి తు స్నేహా త్పుత్ర వక్ష్యామి తే హితమ్।భూయో వినయ మాస్థాయ భవ నిత్యం
జితేన్ద్రియః ॥ ౪౨ ॥ కామక్రోధసముత్థాని త్యజేథా వ్యసనానిచ । పరోక్షయా వర్త
మానో వృత్త్యా ప్రత్యక్షయా యథా॥౪౩॥అమాత్యప్రభృతీ స్సర్వాః ప్రకృతీ శ్చాను
రఞ్జయ । కోష్ఠాగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నిచయాన్ బహూన్ ॥ ౪౪ ॥ తుష్టాను
రక్తప్రకృతి ర్యః పాలయతి మేదినీమ్ । తస్య నన్దన్తి మిత్రాణి లబ్ధ్వాఽమృతమివామ
రాః ॥ ౪౫ ॥ తస్మాత్త్వమపి చాత్మానం నియమ్యైవం సమాచర।తచ్ఛ్రుత్వా సుహృద
స్తస్య రామస్య ప్రియకారిణః ॥ ౪౬ ॥ త్వరితా శ్శీఘ్ర మభ్యేత్య కౌసల్యాయై న్యవే
దయన్ । సా హిరణ్యంచ గాశ్చైవ రత్నాని వివిధానిచ॥ ౪౭॥ వ్యాదిదేశ ప్రియాఖ్యే
భ్యః కౌసల్యా ప్రమదోత్తమా । అథాభివాద్య రాజానం రథ మారుహ్య రాఘవః॥
యయౌ స్వం ద్యుతిమ ద్వేశ్మ జనౌఘైః ప్రతిపూజితః ॥ తేచాపి పౌరా నృపతే ర్వచ
స్తచ్ఛ్రుత్వా తథా లాభ మివేష్ట మాశు । నరేన్ద్ర మామన్త్ర్య గృహాణి గత్వా దేవా
న్సమా నర్చు రతిప్రహృష్టాః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే తృతీయస్సర్గః.

గతేష్వథ నృపో భూయః పౌరేషు సహమన్త్రిభిః । మన్త్రయిత్వా తత శ్చక్రే నిశ్చయజ్ఞ స్సనిశ్చయమ్॥ ౧॥ శ్వఏవ పుష్యో భవితా శ్వోభిషేచ్యస్తు మే సుతః। రామో రాజీవతామ్రాక్షో యౌవరాజ్య ఇతి ప్రభుః ॥౨॥ అథా న్తర్గృహ మావిశ్య రాజా దశ రథ స్తదా । సూత మామన్త్రయామాస రామం పునరిహానయ ॥ ౩ ॥ ప్రతిగృహ్య స తద్వాక్యం సూతః పునరుపాయయౌ । రామస్య భవనం శీఘ్రం రామ మానయితుం పునః ॥ ౪ ॥ ద్వాఃస్థై రావేదితం తస్య రామాయాఽగమనం పునః । శ్రుత్వైవ చాపి రామ స్తం ప్రాప్తం శఙ్కాన్వితోఽభవత్ ॥ ౫ ॥ ప్రవేశ్య చైనం త్వరితం రామో వచన మబ్రవీత్ । యదాగమనకృత్యం తే భూయ స్తద్బ్రూహ్యశేషతః॥ ౬॥ తమువాచ తత స్సూతో రాజా త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛతి। శ్రుత్వా ప్రమాణ మత్ర త్వం గమనాయేత రాయవా ॥ ౭ ॥ ఇతి సూతవచ శ్శ్రుత్వా రామోఽథ త్వరయాఽన్వితః। ప్రయయౌ రాజభవనం పున ర్ద్రష్టుం నరేశ్వరమ్॥ ౮ ॥ తం శ్రుత్వా సమనుప్రాప్తం రామం దశ రథో నృపః । ప్రవేశయామాస గృహం వివక్షుః ప్రియ ముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రవిశన్నే వచ శ్రీమా న్రాఘవో భవనం పితుః । దదర్శ పితరం దూరా త్ప్రణిపత్య కృతాఞ్జలిః॥ ప్రణమ న్తం సముత్థాప్య తం పరిష్వజ్య భూమిపః। ప్రదిశ్య చాస్మై రుచిర మాసనం పున రబ్రవీత్ ॥ ౧౧॥ రామ వృద్ధోఽస్మి దీర్ఘాయు ర్భుక్తా భోగా మయేప్సితాః । అన్నవద్భిః క్రతుశతై స్తథేష్టం భూరిదక్షిణైః ॥ ౧౨॥ జాతమిష్ట మపత్యం మే త్వ మద్యానుపమం భువి । దత్త మిష్ట మధీతంచ మయా పురుషసత్తమ॥౧౩॥ అనుభూతాని చేష్టాని మయా వీర సుఖాన్యపి । దేవర్షిపితృవిప్రాణా మనృణోఽస్మి తథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నకిఞ్చి న్మమ కర్తవ్యం తవాన్యత్రాభిషేచనాత్ । అతో యత్త్వా మహం బ్రూయాం తన్మే త్వం కర్తుమర్హసి॥ ౧౫ ॥ అద్య ప్రకృతయ స్సర్వా స్త్వా మిచ్ఛన్తి నరాధిపమ్ । అత స్త్వాం యువరాజాన మభిషేక్ష్యామి పుత్రక॥౧౬ ॥ అపిచాద్యాశుభా న్రామ స్వప్నే పశ్యామి దారుణాన్ । సనిర్ఘాతా దివోల్కాచ పతతీహ మహాస్వనా ॥ ౧౭ ॥ అవష్టబ్ధంచ మే రామ నక్షత్రం దారుణై ర్గ్రహైః । ఆవేదయన్తి దైవజ్ఞా స్సూర్యాఙ్గారకరాహుభిః॥ ప్రాయేణహి నిమిత్తానా మీదృశానాం సముద్భవే। రాజాహి మృత్యు మాప్నోతి ఘోరాం చాపద మృచ్ఛతి ॥ ౧౯ ॥ తద్యావదేవ మే చేతో నవిముహ్యతి రాఘవ । తావ దేవాభిషిఞ్చస్వ చలాహి ప్రాణినాం మతిః॥ ౨౦ ॥ అద్య చన్ద్రోఽభ్యుపగతః పుష్యా త్పూర్వం పునర్వసూ । శ్వఃపుష్యయోగం నియతం వక్ష్యన్తే దైవచిన్తకాః ॥ ౨౧ ॥ తతః పుష్యేఽభిషిఞ్చస్వ మన స్త్వరయతీవ మామ్। శ్వ స్త్వాహ మభిషేక్ష్యామి యౌవరాజ్యే పరన్తప॥ ౨౨ ॥ తస్మా త్త్వయాఽద్య వ్రతినా నిశేయం నియతాత్మనా। సహవ ధ్వోపవ స్తవ్యా దర్భప్రస్తరశాయినా॥ ౨౩॥ సుహృద శ్చాప్రమత్తా స్త్వాం రక్ష న్త్వద్య

సన్తతః భవన్తి బహువిఘ్నాని కార్యాణ్యేవం విధానిహి॥ ౨౪॥ విప్రోషితశ్చ భరతో
యావదేవ పురాదితః। తావ దేవాభిషేక స్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ॥ ౨౫ ॥ కామం
ఖలు సతాం వృత్తే భ్రాతా తే భరత స్స్థితః। జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితే
న్ద్రియః ॥ ౨౬ ॥ కింతు చిత్తం మనుష్యాణా మనిత్యమితి మే మతిః। సతాంచ ధర్మని
త్యానాం కృతశోభిచ రాఘవ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్త స్సోభ్యనుజ్ఞాత శ్శ్వోభావిన్యభిషే
చనే। వ్రజేతి రామః పితర మభివాద్యాభ్యయా ద్గృహమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రవిశ్య చాత్మనో
వేశ్మ రాజ్ఞో ద్దిష్టేఽభిషేచనే। తత్క్షణేన వినిర్గమ్య మాతు రన్తఃపురం యయౌ॥ ౨౯॥
తత్ర తాం ప్రవణామేవ మాతరం క్షౌమవాసినీమ్। వాగ్యతాం దేవతాగారే దదర్శా
యాచతీం శ్రియమ్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రాగేవచాగతా తత్ర సుమిత్రా లక్ష్మణ స్తదా। సీతా
చానాయితా శ్రుత్వా ప్రియం రామాభిషేచనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్మిన్కాలే హి కౌసల్యా
తస్థా వామీలితేక్షణా। సుమిత్రయాన్వాస్యమానా సీతయా లక్ష్మణేనచ॥ ౩౨॥ శ్రుత్వా
పుష్యేణ పుత్రస్య యౌవరాజ్యేఽభిషేచనమ్। ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయ
మానా జనార్దనమ్॥ ౩౩ ॥ తదా సనియమామేవ సోఽభిగమ్యాభివాద్యచ। ఉవాచ
వచనం రామో హర్షయం స్తా మనిన్దితామ్ ॥ ౩౪ ॥ అమ్బ పిత్రా నియుక్తోస్మి ప్రజాపా
లనకర్మణి। భవితా శ్వోఽభిషేకో మే యథా మే శాసనం పితుః॥ ౩౫॥ సీతయాప్యుప
వస్తవ్యా రజనీయం మయా సహ। ఏవ మృత్విగుపాధ్యాయై స్సహ మా ముక్తవా
న్పితా ॥ ౩౬ ॥ యాని యాన్యత్ర యోగ్యాని శ్వో భావిన్యభిషేచనే। తాని మే మఙ్గళా
న్యద్య వైదేహ్యా శ్చాపి కారయ ॥ ౩౭ ॥ ఏత చ్ఛ్రుత్వాతు కౌసల్యా చిరకాలాభి
కాంక్షితమ్। హర్షబాష్పాకులం వాక్య మిదం రామ మభాషత ॥ ౩౮ ॥ వత్స రామ
చిరం జీవ హతా స్తే పరిపన్థినః। జ్ఞాతీ న్మే త్వం శ్రియా యుక్త స్సుమిత్రాయాశ్చ నన్దయ॥
కల్యాణే బత నక్షత్రే మయి జాతోఽసి పుత్రక। యేన త్వయా దశరథో గుణై రారా
ధితః పితా ॥ ౪౦ ॥ అమోఘం బత మే క్షాన్తం పురుషే పుష్కరేక్షణే। యేయమి
క్ష్వాకురాజ్యశ్రీః పుత్ర త్వాం సంశ్రయిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ ఇత్యేవ ముక్తో మాత్రేదం
రామో భ్రాతర మబ్రవీత్। ప్రాఞ్జలిం ప్రహ్వ మాసీన మభివీక్ష్య స్మయన్నివ॥ ౪౨ ॥
లక్ష్మణేమాం మయా సార్ధం ప్రశాధి త్వం వసున్ధరామ్। ద్వితీయం మేఽన్తరాత్మానం
త్వా మియం శ్రీ రుపస్థితా॥ ౪౩ ॥ సౌమిత్రే భుఙ్క్ష్వ భోగాం స్త్వ మిష్టా న్రాజ్యఫలా
నిచ। జీవితం చ హి రాజ్యంచ త్వదర్థ మభికామయే ॥ ౪౪ ॥ ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం
రామో మాతరా వభివాద్యచ। అభ్యనుజ్ఞాప్య సీతాంచ జగామ స్వం నివేశనమ్॥ ౪౫॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుర్థస్సర్గః.

సందిశ్య రామం నృపతి శ్శ్వోభావి న్యభిషేచనే। పురోహితం సమాహూయ
వసిష్ఠ మిద మబ్రవీత్ ॥౧॥ గచ్ఛోపవాసం కాకుత్స్థం కారయాద్య తపోధన। శ్రీయ

శో೽రాజ్యలాభాయ వధ్వాసహ యతవ్రతమ్॥౨॥ తథేతిచ స రాజాన ముక్త్వా వేదవిదాం
వరః। స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్యయౌ రామనివేశనమ్॥౩॥ ఉపవాసయితుం రామం మన్త్ర
విన్మన్త్రపారగః। బ్రాహ్మం రథవరం యుక్త మాస్థాయ సుదృఢవ్రతః॥ ౪ ॥ స రామభ
వనం ప్రాప్య పాణ్డురాభ్రఘనప్రభమ్। తిస్రః కక్ష్యా రథేనైవ వివేశ మునిసత్తమః॥
త మాగత మృషిం రామ స్త్వరన్నివ ససమ్భ్రమః। మానయిష్యన్సమానార్హం నిశ్చ
క్రామ నివేశనాత్ ॥౬॥ అభ్యేత్య త్వరమాణశ్చ రథాభ్యాశం మనీషిణః। తతో೽వ
తారయామాస పరిగృహ్య రథాత్స్వయమ్॥ ౭ ॥ స చైనం ప్రశ్రితం దృష్ట్వా సమ్భా
ష్యాభిప్రసాద్య చ। ప్రియార్హం హర్షయన్రామ మిత్యువాచ పురోహితః॥ ౮ ॥ ప్రసన్న
స్తే పితా రామ యౌవరాజ్య మవాప్స్యసి। ఉపవాసం భవానద్య కరోతు సహ సీత
యా॥ ౯॥ ప్రాత స్త్వా మభిషేక్తాహి యౌవరాజ్యే నరాధిపః। పితా దశరథః ప్రీత్యా
యయాతిం నహుషో యథా ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా రామ ముపవాసం యత
వ్రతమ్ । మన్త్రవి త్కారయామాస వైదేహ్యా సహితం మునిః ॥ ౧౧ ॥ తతో
యథావద్రామేణ స రాజ్ఞో గురురర్చితః । అభ్యనుజ్ఞాప్య కాకుత్స్థం యయౌ రామ
నివేశనాత్ ॥ ౧౨ ॥ సుహృద్భి స్తత్ర రామో೽పి సహాసీనః ప్రియంవదైః । సభాజితో
వివేశాథ తాననుజ్ఞాప్య సర్వశః॥ ౧౩॥ హృష్ట నారీ నరయుతం రామ వేశ్మ తదా బభౌ।
యథా మత్తద్విజగణం ప్రఫుల్లనళినం సరః ॥ ౧౪ ॥ స రాజభవనప్రఖ్యా త్తస్మాద్రామ
నివేశనాత్ । నిసృత్య దదృశే మార్గం వసిష్ఠో జనసంవృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ బృన్దబృన్దై
రయోధ్యాయాం రాజమార్గాస్సమన్తతః । బభూవు రభిసమ్బాధాః కుతూహలజనై
ర్వృతాః ॥ ౧౬ ॥ జనబృన్దోర్మి సంఘర్ష హర్ష స్వనవత స్తదా।బభూవ రాజమార్గస్య
సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౧౭ ॥ సిక్తసమ్మృష్ట రథ్యాహి తదహ ర్వనమాలినీ।ఆసీ దయో
ధ్యా నగరీ సముచ్ఛ్రితగృహధ్వజా ॥ ౧౮ ॥ తదా హ్యయోధ్యానిలయ స్సస్త్రీబాలా
బలో జనః। రామాభిషేకమాకాంక్ష న్నాకాంక్షదుదయం రవేః॥౧౯॥ ప్రజాలంకార
భూతంచ జనస్యానందవర్ధనమ్। ఉత్సుకో೽భూజ్జనో ద్రష్టుం త మయోధ్యామహో
త్సవమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం తం జనసమ్బాధం రాజమార్గం పురోహితః। వ్యూహన్నివ జనౌ
ఘం తం శనై రాజకులం యయౌ॥ ౨౧ ॥ సితాభ్రశిఖరప్రఖ్యం ప్రాసాద మధిరుహ్య
సః। సమియాయ నరేన్ద్రేణ శక్రేణేవ బృహస్పతిః ॥ ౨౨ ॥ త మాగత మభిప్రేక్ష్య
హిత్వా రాజాసనం నృపః। పప్రచ్ఛ సచ తస్మై తత్కృత మిత్యభ్యవేదయత్ ॥ ౨౩ ॥
తేన చైవ తదా తుల్యం సహాసీనా స్సభాసదః। ఆసనేభ్య స్సము త్తస్థుః పూజయన్తః
పురోహితమ్॥ ౨౪ ॥ గురుణా త్వభ్యనుజ్ఞాతో మనుజౌఘం విసృజ్య తమ్। వివేశాన్తః
పురం రాజా సింహో గిరిగుహామివ॥ ౨౫ ॥ తదగ్ర్యవేషప్రమదాజనాకులం మహే

వేశ్మ ప్రతిమం నివేశనమ్।విదీపయం శ్చారు వివేశపార్థివ శ్శశీవ తారాగణసఙ్కులం
న్తః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చమస్సర్గః.

గతే పురోహితే రామ స్స్నాతో నియతమానసః।సహపత్న్యా విశాలాక్ష్యా
రాయణ ముపాగమత్॥ ౧॥ ప్రగృహ్య శిరసా పాత్రీం హవిషో విధివ త్తదా।మహతే
వతాయాజ్యం జుహావ జ్వలితేఽనలే॥ ౨ ॥ శేషంచ హవిష స్తస్య ప్రాశ్యాశాస్యా
నః ప్రియమ్ । ధ్యాయ న్నారాయణం దేవం స్వాస్తీర్ణే కుశసం స్తరే॥ ౩॥ వాగ్యత
హ వైదేహ్యా భూత్వా నియతమానసః । శ్రీమత్యాయతనే విష్ణో శ్శిశ్యే నరవరాత్మ
॥ ౪॥ ఏకయామావశిష్టాయాం రాత్ర్యాం ప్రతివిబుధ్య సః।అలఙ్కారవిధిం కృత్స్నం
రయామాస వేశ్మనః ॥ ౫ ॥ తత్ర శృణ్వన్సుఖా వాచ స్సూతమాగధవన్దినామ్।
ర్వాం సన్ధ్యా ముపాసీనో జజాప యతమానసః॥ ౬॥ తుష్టావ ప్రణత శ్చైవ శిరసా
మధుసూదనమ్।విమలక్షౌమసంవీతో వాచయామాసచ ద్విజాన్॥ ౭ ॥ తేషాం పుణ్యా
హఘోషోఽథ గమ్భీరమధుర స్తదా । అయోధ్యాం పూరయామాస తూర్యఘో
షానునాదితః ॥ ౮ ॥ కృతోపవాసంతు తదా వైదేహ్యా సహ రాఘవమ్।అయోధ్యా
నిలయ శ్శ్రుత్వా సర్వః ప్రముదితో జనః ॥ ౯ ॥ తతః పౌరజన స్సర్వ శ్శ్రుత్వా రామా
భిషేచనమ్ । ప్రభాతాం రజనీం దృష్ట్వా చక్రే శోభయితుం పురీమ్ ॥ ౧౦ ॥ సితాభ్ర
శిఖరాభేషు దేవతాయతనేషుచ । చతుష్పథేషు రథ్యాసు చైత్యేష్వట్టాలకేషుచ॥౧౧॥
నానాపణ్యసమృద్ధేషు వణిజా మాపణేషుచ । కుటుమ్బినాం సమృద్ధేషు శ్రీమత్సు భవ
నేషుచ ॥ ౧౨ ॥ సభాసు చైవ సర్వాసు వృక్షేష్వాలక్షితేషుచ । ధ్వజా స్సముచ్ఛ్రితా
శ్చిత్రాః పతాకాశ్చాభవం స్తదా ॥ ౧౩ ॥ నటనర్తకసఙ్ఘానాం గాయకానాంచ గాయ
తామ్ । మనఃకర్ణసుఖా వాచ శ్శుశ్రువుశ్చ తత స్తతః॥ ౧౪ ॥ రామాభిషేకయుక్తాశ్చ
కథాశ్చక్రు ర్మిథో జనాః । రామాభిషేకే సమ్ప్రాప్తే చత్వరేషు గృహేషుచ ॥ ౧౫ ॥
బాలా అపి క్రీడమానా గృహద్వారేషు సఙ్ఘశః।రామాభిషేకసంయుక్తా శ్చక్రు రేవం
మిథః కథాః ॥ ౧౬ ॥ కృతపుష్పోపహారశ్చ ధూపగన్ధాధివాసితః । రాజమార్గః కృత
శ్శ్రీమా న్పౌరై రామాభిషేచనే ॥ ౧౭ ॥ ప్రకాశకరణార్థంచ నిశాగమనశఙ్కయా ।
దీపవృక్షాం స్తథా చక్రు రనురథ్యాసు సర్వశః॥౧౮॥ అలఙ్కారం పురస్యైవం కృత్వా
తత్పురవాసినః । ఆకాంక్షమాణా రామస్య యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్॥ ౧౯॥ సమేత్య
సఙ్ఘశ స్సర్వే చత్వరేషు సభాసుచ । కథయన్తో మిథ స్తత్ర ప్రశశంసు ర్జనాధిపమ్॥
అహో మహాత్మా రాజాఽయ మిక్ష్వాకుకులనన్దనః । జ్ఞాత్వా యో వృద్ధ మాత్మానం
రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥౨౦॥సర్వే హ్యనుగృహీతాస్స్మ యన్నో రామో మహీ
పతిః।చిరాయ భవితా గోప్తా దృష్టలోకపరావరః॥ ౨౧॥ అనుద్ధతమనా విద్వా న్ధర్మాత్మా

భ్రాతృవత్సలః । యథాచ భ్రాతృషు స్నిగ్ధ స్తథాఽస్మాస్వపి రాఘవః ॥ ౨౩ ॥ చిరం జీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽనఘః।యత్ప్రసాదేనాభిషిక్తం రామం ద్రక్ష్యామహే వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధం కథయతాం పౌరాణాం శుశ్రువు స్తదా । దిగ్భ్యోఽపి శ్రుతవృత్తాన్తాః ప్రాప్తా జానపదా జనాః॥ ౨౫॥ తేతు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా ద్రష్టుం రామాభిషేచనమ్ । రామస్య పూరయామాసుః పురీం జానపదా జనాః॥ ౨౬ ॥ జనౌఘై స్తైర్విసర్పద్భి శ్శుశ్రువే తత్ర నిస్వనః । పర్వసూదీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౨౭ ॥ తత స్తదిన్ద్రక్షయసన్నిభం పురం దిదృక్షుభి ర్జానపదై రుపాగతైః। సమన్తత స్సస్వనమాకులం బభౌ సముద్రయాదోభి రివార్ణవోదకమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షష్ఠస్సర్గః.

జ్ఞాతిదాసీ యతోజాతా కైకేయ్యాస్తు సహోషితా । ప్రాసాదం చన్ద్రసంకాశ మారురోహ యదృచ్ఛయా ॥ ౧ ॥ సిక్తరాజపథాం రమ్యాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరామ్ । అయోధ్యాం మన్థరా తస్మా త్ప్రాసాదా దన్వవైక్షత ॥ ౨ ॥ పతాకాభి ర్వరార్హాభి ర్ధ్వజైశ్చ సమలఙ్కృతామ్ । వృతాం స్వచ్ఛన్దపథై శ్శిరస్స్నాతజనై ర్వృతామ్ ॥ ౩ ॥ మాల్యమోదకహస్తైశ్చ ద్విజేన్ద్రై రభినాదితామ్।శుక్లదేవ గృహద్వారాం సర్వవాదిత్రనిస్వనామ్ ॥ ౪ ॥ సమ్ప్రహృష్టజనాకీర్ణాం బ్రహ్మఘోషాభినాదితామ్ । ప్రహృష్టవరహస్త్యశ్వాం సమ్ప్రణర్దితగోవృషామ్॥ ౫ ॥ ప్రహృష్టముదితైః పౌరై రుచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీమ్।అయోధ్యాం మన్థరా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతా॥ ప్రహర్షోత్ఫుల్లనయనాం పాణ్డురక్షౌమవాసినీమ్ । అవిదూరే స్థితాం దృష్ట్వా ధాత్రీం పప్రచ్ఛ మన్థరా ॥ ౬ ॥ ఉత్తమేనాభిసంయుక్తా హర్షేణార్థపరాసతీ। రామమాతా ధనం కిన్ను జనేభ్య స్సమ్ప్రయచ్ఛతి॥ ౭ ॥ అతిమాత్రం ప్రహర్షోయం కింజనస్యచ శంస మే। కారయిష్యతి కింవాపి సమ్ప్రహృష్టో మహీపతిః॥ ౮ ॥ విదీర్యమాణా హర్షేణ ధాత్రీతు పరయా ముదా । ఆచచక్షేఽథ కుబ్జాయై భూయసీం రాఘవశ్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్వః పుష్యేణ జితక్రోధం యౌవరాజ్యేన రాఘవమ్ । రాజా దశరథో రామ మభిషేచయితాఽనఘమ్ ॥ ౧౧ ॥ ధాత్ర్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా కుబ్జా క్షిప్ర మమర్షితా । కైలాసశిఖరాకారా త్ప్రాసాదా దవరోహత ॥ ౧౨ ॥ సా దహ్యమానా కోపేన మన్థరా పాపదర్శినీ । శయానా మేత్య కైకేయీ మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఉత్తిష్ఠ మూఢే కిం శేషే భయం త్వా మభివర్తతే । ఉపప్లుత మఘౌఘేన కిమాత్మానం నబుధ్యసే॥౧౪॥ అనిష్టే సుభగాకారే సౌభాగ్యేన వికత్థసే । చలంహి తవ సౌభాగ్యం నద్యా స్స్రోత ఇవోష్ణగే ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తాతు కైకేయీ రుష్టయా పరుషం వచః । కుబ్జయా పాపదర్శిన్యా విషాద మగమత్పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ కైకేయీ త్వబ్రవీ త్కుబ్జాం కచ్చిత్క్షేమం న

మన్థరే । విషణ్ణవదనాం హి త్వాం లక్షయే భృశదుఃఖితామ్ ॥ ౧౭ ॥ మన్థరాతు వచ
శ్శ్రుత్వా కైకేయ్యా మధురాక్షరమ్ । ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యవిశా
రదా ॥౧౮॥ సా విషణ్ణతరా భూత్వా కుబ్జా తస్యా హితైషిణీ।విషాదయన్తీ ప్రోవాచ
భేదయన్తీచ రాఘవమ్ ॥ ౧౯ ॥ అక్షయ్యం సుమహద్దేవి ప్రవృత్తం త్వద్వినాశనమ్।
రామం దశరథో రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥ ౨౦॥ సాఽస్మ్యగాధే భయేమగ్నా
దుఃఖశోకసమన్వితా । దహ్యమానాఽనలేనేవ త్వద్ధితార్థ మిహాగతా ॥ ౨౧ ॥ తవ
దుఃఖేన కైకేయి మమ దుఃఖం మహద్భవేత్ । త్వద్వృద్ధౌ మమ వృద్ధిశ్చ భవేదత్ర
నసంశయః ॥ ౨౨ ॥ నరాధిపకులే జాతా మహిషీ త్వం మహీపతేః । ఉగ్రత్వం రాజధ
ర్మాణాం కథం దేవి నబుధ్యసే ॥ ౨౩ ॥ ధర్మవాదీ శఠో భర్తా శ్లక్ష్ణవాదీచ దారుణః।శుద్ధ
భావేన జానీషే తేనైవమతిసన్ధితా ॥ ౨౪ ॥ ఉపస్థితం ప్రయుంజాన స్త్వయి సాన్త్వ
మనర్థకమ్। అర్థేనైవాద్య తే భర్తా కౌసల్యాం యోజయిష్యతి॥ ౨౫॥(అపవాహ్యతు
దుష్టాత్మా భరతం తవ బన్ధుషు।కాల్యే స్థాపయితా రామం రాజ్యే నిహతకంటకే॥) ౨౬॥
శత్రుః పతిప్రవాదేన మాత్రేవ హితకామ్యయా । ఆశీవిష ఇవాఙ్కేన బాలే పరిహృత
స్త్వయా ॥ ౨౭ ॥ యథాహి కుర్యాత్సర్పోవా శత్రుర్వా ప్రత్యుపేక్షితః । రాజ్ఞా
దశరథేనాద్య సపుత్రా త్వం తథా కృతా ॥ ౨౮ ॥ పాపేనానృతసాన్త్వేన బాలే నిత్యం
సుఖోచితే । రామం స్థాపయతా రాజ్యే సానుబన్ధా హతా హ్యసి ॥ ౨౯ ॥ సా ప్రాప్త
కాలం కైకేయి క్షిప్రం కురు హితం తవ।త్రాయస్వ పుత్ర మాత్మానం మాంచ విస్మయ
దర్శనే ॥ ౩౦ ॥ మన్థరాయా వచశ్శ్రుత్వా శయానా సా శుభాననా। ఉత్తస్థౌ హర్షసం
పూర్ణా చన్ద్రరేఖేవ శారదీ॥ ౩౧॥ అతీవ సాతు సంహృష్టా కైకేయీ విస్మయాన్వితా।
(ఏక మాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రదదౌ శుభమ్॥)౩౨॥ దత్వా త్వాభరణం తస్యై
కుబ్జాయై ప్రమదోత్తమా । కైకేయీ మన్థరాం దృష్ట్వా పునరేవాబ్రవీ దిదమ్॥ ౩౩॥
ఇదంహి మన్థరే మహ్య మాఖ్యాసి పరమం ప్రియమ్ । ఏతన్మే ప్రియ మాఖ్యాతుః కిం
వా భూయః కరోమి తే॥ ౩౪॥ రామేవా భరతేవాహం విశేషం నోపలక్షయే।తస్మాత్తు
ష్టాస్మి యద్రాజా రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥ ౩౫॥ న మే పరం కించిదిత స్త్వయా
పునః ప్రియం ప్రియార్హే సువచం వచః పరమ్ । తథాహ్యవోచ స్త్వ మతః ప్రియో
త్తరంపరం వరం తే ప్రదదామి తం వృణు॥ ౩౬॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తమస్సర్గః.

మన్థరా త్వభ్యసూయైనా ముత్సృజ్యాభరణంచ తత్ ।ఉవాచేదం తతో వాక్యం
కోపదుఃఖసమన్వితా ॥ ౧ ॥ హర్షం కిమిద మస్థానే కృతవత్యసి బాలిశే । శోకసాగర
మధ్యస్థా నాత్మాన మవబుధ్యసే॥ ౨॥ మనసా ప్రహసామి త్వాం దేవి దుఃఖార్దితా సతీ।
యచ్ఛోచితవ్యే హృష్టాసి ప్రాప్యేదం వ్యసనం మహత్ ॥ ౩ ॥ శోచామి దుర్మతిత్వాం

తే కాహి ప్రాజ్ఞా ప్రహర్షయేత్ । అరేస్సపత్నీపుత్రస్య వృద్ధిం మృత్యోరివాగతామ్॥
భరతాదేవ రామస్య రాజ్యసాధారణా ద్భయం।తద్విచిన్త్య విషణ్ణాస్మి భయం భీతాద్ధి
జాయతే॥ ౫ ॥ లక్ష్మణోహి మహేష్వాసో రామం సర్వాత్మనా గతః। శత్రుఘ్నశ్చాపి
భరతం కాకుత్స్థం లక్ష్మణో యథా॥ ౬ ॥ ప్రత్యాసన్నక్రమేణాపి భరతస్యైవ భామిని।
రాజ్యక్రమో విప్రకృష్ట స్తయోస్తావ ద్యవీయసోః ॥ ౭ ॥ విదుషః క్షత్రచారిత్రే ప్రా
జ్ఞస్య ప్రాప్తకారిణః । భయాత్ప్రవేపే రామస్య చిన్తయన్తీ తవాత్మజమ్ ॥ ౮ ॥ సుభ
గాఖలు కౌసల్యా యస్యాః పుత్రోఽభిషేక్ష్యతే। యౌవరాజ్యేన మహతా శ్వః పు
ష్యేణ ద్విజోత్తమైః ॥ ౯ ॥ ప్రాప్తాం సుమహతీం ప్రీతిం ప్రతీతాం తాం హతద్విషమ్।
ఉపస్థాస్యసి కౌసల్యాం దాసీవత్త్వం కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం చేత్త్వం సహాస్మాభి
స్తస్యాః ప్రేష్యా భవిష్యసి। పుత్రశ్చ తవ రామస్య ప్రేష్యభావం గమిష్యతి॥ ౧౧ ॥
హృష్టాః ఖలు భవిష్యన్తి రామస్య పరమాః స్త్రియః।అప్రహృష్టా భవిష్యన్తి స్నుషా
స్తే భరతక్షయే ॥ ౧౨ ॥ తాం దృష్ట్వా పరమప్రీతాం బ్రువన్తీం మన్థరాం తతః। రామ
స్యైవ గుణాన్దేవీ కైకేయీ ప్రశశంసహ ॥ ౧౩ ॥ ధర్మజ్ఞో గురుభి ర్దాన్తః కృతజ్ఞస్స
త్యవాక్ఛుచిః। రామో రాజ్ఞ స్సుతో జ్యేష్ఠో యౌవరాజ్య మతోఽర్హతి ॥ ౧౪ ॥
భ్రాతౄన్ భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితృవత్పాలయిష్యతి। సంతప్యసే కథం కుబ్జే
శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్॥ ౧౫॥ భరతశ్చాపి రామస్య ధ్రువం వర్షశతాత్పరమ్।పితృ
పైతామహం రాజ్య మవాప్తా పురుషర్షభః ॥౧౬ ॥ సా త్వ మభ్యుదయే ప్రాప్తే వర్త
మానేచ మన్థరే। భవిష్యతిచ కల్యాణే కిమర్థం పరితప్యసే ॥ ౧౭ ॥ యథా మే భరతో
మాన్య స్తథా భూయోపి రాఘవః। కౌసల్యాతోఽతిరిక్తంచ సోఽను శుశ్రూషతేహి
మామ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజ్యం యది హి రామస్య భరతస్యాపి తత్తదా।మన్యతేహి యథా
త్మానం తథా భ్రాతౄంశ్చ రాఘవః ॥ ౧౯ ॥ కైకేయీవచనం శ్రుత్వా మన్థరా భృశ
దుఃఖితా । దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య కైకేయీ మిద మబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ అనర్థదర్శినీ
మౌర్ఖ్యా న్నాత్మాన మవబుధ్యసే। శోకవ్యసనవిస్తీర్ణే మజ్జన్తీ దుఃఖసాగరే ॥ ౨౧ ॥
భవితా రాఘవో రాజా రాఘవస్యచ యస్సుతః। రాజవంశాత్తు కైకేయి భరతః పరి
హాస్యతే॥ ౨౨ ॥ నహి రాజ్ఞ స్సుతా స్సర్వే రాజ్యే తిష్ఠన్తి భామిని। స్థాప్యమానేషు
సర్వేషు సుమహా ననయో భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మా జ్జ్యేష్ఠేహి కైకేయి రాజ్య తన్త్రాణి
పార్థివాః। స్థాపయ న్త్యనవద్యాఙ్గి గుణవత్స్వితరేష్వపి ॥ ౨౪ ॥ అసావత్యన్తనిర్భగ్న
స్తవ పుత్రో భవిష్యతి। అనాథవత్సుఖేభ్యశ్చ రాజవంశాచ్చ వత్సలే॥ ౨౫ ॥ సాహం
త్వదర్థే సమ్ప్రాప్తా త్వంతు మాం నావబుధ్యసే।సపత్నవృద్ధౌ యా మే త్వం ప్రదేయం
దాతు మిచ్ఛసి। ౨౬ ॥ ధ్రువంతు భరతం రామః ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్ । దేశా

న్తరం వా నయితా లోకాన్తర మథాపి వా॥ ౨౮ ॥ బాల ఏవ హి మాతుల్యం భరతో నాయిత స్త్వయా। సన్నికర్షాచ్చ సౌహార్దం జాయతే స్థావరేష్వపి ॥ ౨౯ ॥ భరతస్యాప్యనువశ శ్శత్రుఘ్నోఽపి సమాగతః। లక్ష్మణస్తు యథా రామం తథాఽసౌ భరతం గతః॥ శ్రూయతే హి ద్రుమః కశ్చిచ్ఛేత్తవ్యో వనజీవిభిః। సన్నికర్షా దిషీకాభి ర్మోచితః పరమా ద్భయాత్ ॥ ౩౦ ॥ గోప్తా హి రామం సౌమిత్రి ర్లక్ష్మణం చాపి రాఘవః। అశ్వినోరివ సౌభ్రాత్రం తయో ర్లోకేషు విశ్రుతమ్॥ ౩౧॥ తస్మా న్న లక్ష్మణే రామః పాపం కించి త్కరి ష్యతి। రామస్తు భరతే పాపం కుర్యాదితి న సంశయః॥ ౩౨ ॥ తస్మా ద్రాజగృహా దేవ వనం గచ్ఛతు తే సుతః। ఏత ద్ధి రోచతే మహ్యం భృశం చాపి హితం తవ॥ ౩౩॥ ఏవం తే జ్ఞాతిపక్షస్య శ్రేయశ్చైవ భవిష్యతి।యది చేద్భరతో ధర్మా త్పిత్ర్యం రాజ్య మవా ప్స్యతి ॥ ౩౪ ॥ స తే సుఖోచితో బాలో రామస్య సహజో రిపుః। సమృద్ధార్థస్య నష్టార్థో జీవిష్యతి కథం వశే ॥ ౩౫ ॥ అభిద్రుతమివారణ్యే సింహేన గజయూథపమ్। ప్రచ్ఛాద్యమానం రామేణ భరతం త్రాతు మర్హసి॥౩౬॥ దర్పా న్నిరాకృతా పూర్వం త్వయా సౌభాగ్యవత్తయా। రామమాతా సపత్నీ తే కథం వైరం న యాతయేత్॥ యదా హి రామః పృథివీ మవాప్స్యతి ప్రభూతరత్నాకరశైలపత్తనామ్। తదా గమి ష్యస్యశుభం పరాభవం సహైవ దీనా భరతేన భామినీ॥౩౮॥ యదా హి రామః పృథివీ మవాప్స్యతి ధ్రువం ప్రణష్టో భరతో భవిష్యతి।అతో హి సంచిన్తయ రాజ్య మాత్మజే పరస్య చాద్యైవ వివాసకారణమ్॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టమస్సర్గః

ఏవ ముక్తా తు కైకేయీ క్రోధేన జ్వలితాననా।దీర్ఘ ముష్ణం వినిశ్వస్య మన్థరా మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అద్య రామ మితః క్షిప్రం వనం ప్రస్థాపయామ్యహమ్।యౌవ రాజ్యే చ భరతం క్షిప్ర మేవాభిషేచయే॥ ౨ ॥ ఇదం త్విదానీం సమ్పశ్య కేనోపాయేన మన్థరే। భరతః ప్రాప్నుయా ద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన॥ ౩॥ ఏవ ముక్తా తయా దేవ్యా మన్థరా పాపదర్శినీ। రామార్థ ముపహింసన్తీ కైకేయీ మిద మబ్రవీత్॥ ౪॥ హన్తేదానీం ప్రవక్ష్యామి కైకేయి శ్రూయతాం చ మే। యథా తే భరతో రాజ్యం పుత్రః ప్రాప్స్యతి కేవలమ్ ॥ ౫ ॥ కిం న స్మరసి కైకేయి స్మరన్తీ వా నిగూహసే।యదు చ్యమాన మాత్మార్థం మత్త స్త్వం శ్రోతు మిచ్ఛసి ॥ ౬ ॥ మయోచ్యమానం యది తే శ్రోతుం ఛన్దో విలాసిని। శ్రూయతా మభిధాస్యామి శ్రుత్వా చాపి విమృశ్యతామ్॥ శ్రుత్వైవం వచనం తస్యా మన్థరాయాస్తు కైకయీ। కించి దుత్థాయ శయనా త్స్వా స్తీర్ణా దిద మబ్రవీత్ ॥౮॥కథయ త్వం మమోపాయం కేనోపాయేన మన్థరే। భరతః ప్రాప్నుయా ద్రాజ్యం న తు రామః కథంచన ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తా తయా దేవ్యా మన్థరా పాపదర్శినీ। రామార్థ ముపహింసన్తీ కుబ్జా వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ తవ దైవాసురే

యుద్ధే సహ రాజర్షిభిః పతిః । అగచ్ఛత్త్వా ముపాదాయ దేవరాజస్య సాహ్యకృత్ ॥
దిశ మాస్థాయ కైదేవి దక్షిణాం దణ్డకాన్ప్రతి । వైజయన్తమితి ఖ్యాతం పురం
యత్ర తిమిధ్వజః ॥ ౧౨ ॥ స శమ్బర ఇతి ఖ్యాత శ్శతమాయో మహాసురః । దదౌ శక్రస్య
సఙ్గ్రామం దేవసంఘై రనిర్జితః ॥ ౧౩ ॥ తస్మిన్మహతి సఙ్గ్రామే పురుషాన్ క్షతవిక్షతాన్ ।
రాత్రౌ ప్రసుప్తాన్ ఘ్నన్తిస్మ తరసాఽసాద్య రాక్షసాః ॥ ౧౪ ॥ తత్రాకరో న్మహా ద్యుద్ధం
రాజా దశరథ స్తదా । అసురైశ్చ మహాబాహు శ్శస్త్రైశ్చ శకలీకృతః ॥ ౧౫ ॥ అపవాహ్య
త్వయా దేవి సఙ్గ్రామా న్నష్టచేతనః । తత్రాపి విక్షత శ్శస్త్రైః పతి స్తే రక్షిత స్త్వయా ॥
తుష్టేన తేన దత్తౌ తే ద్వౌ వరౌ శుభదర్శనే । స త్వయోక్తః పతిర్దేవి యదేచ్ఛేయం
తదా వరౌ ॥ ౧౭ ॥ గృహ్ణీయామితి తత్తేన తథేత్యుక్తం మహాత్మనా । అనభిజ్ఞా హ్యహం
దేవి త్వయైవ కథితా పురా ॥ ౧౮ ॥ కథైషా తవ తు స్నేహా న్మనసా ధార్యతే మయా ।
రామాభిషేకసమ్భారా న్నిగృహ్య వినివర్తయ ॥ ౧౯ ॥ (తౌ వరౌ యాచ భర్తారం భర
తస్యాభిషేచనమ్ । ప్రవ్రాజనంచ రామస్య త్వం వర్షాణి చతుర్దశ) ॥ ౨౦ ॥ చతుర్దశహి
వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ । ప్రజాభావగతస్నేహ స్థిరః పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౨౧ ॥
క్రోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య క్రుద్ధేవాశ్వపతే స్సుతే । శేష్వానన్తర్హితాయాం త్వం భూ
మౌ మలినవాసినీ ॥ ౨౨ ॥ మా స్మైనం ప్రత్యుదీక్షేథా మా చైన మభిభాషథాః । రుదతీ
చాపి తం దృష్ట్వా జగత్యాం శోకలాలసా ॥ ౨౩ ॥ దయితా త్వం సదా భర్తు రత్ర మే
నాస్తి సంశయః । త్వత్కృతే చ మహారాజో విశేదపి హుతాశనమ్ ॥ ౨౪ ॥ న త్వాం
క్రోధయితుం శక్తో న క్రుద్ధాం ప్రత్యుదీక్షితుమ్ । (తవ ప్రియార్థం రాజాహి ప్రాణానపి
పరిత్యజేత్) ॥ ౨౫ ॥ నహ్యతిక్రమితుం శక్త స్తవ వాక్యం మహీపతిః । మందస్వభావే
బుధ్యస్వ సౌభాగ్యబల మాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ మణిముక్తం సువర్ణాని రత్నాని వివిధానిచ ।
దద్యా ద్దశరథో రాజా మాస్మ తేషు మనః కృథాః ॥ ౨౭ ॥ యౌ తౌ దైవాసురే యుద్ధే
వరౌ దశరథోఽదదాత్ । తౌ స్మారయ మహాభాగే సోఽర్థో మా త్వామతిక్రమేత్ ॥ ౨౮ ॥
యదా తు తే వరం దద్యా త్స్వయ ముత్థాప్య రాఘవః । వ్యవస్థాప్య మహారాజం త్వ
మిమం వృణు యా వరమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామం ప్రవ్రాజయా రణ్యే నవ వర్షాణి పఞ్చచ । భరతః
క్రియతాం రాజా పృథివ్యాః పార్థివర్షభః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్దశహి వర్షాణి రామే ప్రవ్రా
జితే వనమ్ । రూఢశ్చ కృతమూలశ్చ శేషం స్థాస్యతి తే సుతః ॥ ౩౧ ॥ రామ ప్రవ్రాజనం
చైవ దేవి యాచస్వ తం వరమ్ । ఏవం సేత్స్యన్తి పుత్రస్య సర్వార్థా స్తవ భామిని ॥ ౩౨ ॥
ఏవం ప్రవ్రాజిత శ్చైవ రామోఽరామో భవిష్యతి । భరతశ్చ హతామిత్ర స్తవ రాజా
భవిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ యేన కాలేన రామశ్చ వనా త్ప్రత్యాగమిష్యతి । తేన కాలేన పుత్ర
తే కృతమూలో భవిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ సఙ్గృహీతమనుష్యశ్చ సుహృద్భి స్సార్ధ మాత్మ

వా౯ । ప్రాప్తకాలంతు తే మన్యే రాజానం వీతసాధ్వసా ॥ ౩౫ ॥ రామాభిషేకసఙ్క-
ల్పాన్నిగృహ్య వినివర్తయ । అనర్థమర్థరూపేణ గ్రాహితా సా తత స్తయా ॥ ౩౬ ॥
హృష్టా ప్రతీతా కైకేయీ మన్థరా మిద మబ్రవీత్ । సాహి వాక్యేన కుబ్జాయాః కిశో
రీవోత్పథం గతా ॥ ౩౭ ॥ కైకేయీ విస్మయం ప్రాప్తా పరం పరమదర్శనా । కుబ్జే
త్వాం నాభిజానామి శ్రేష్ఠాం శ్రేష్ఠాభిధాయినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ పృథివ్యామసి (కుబ్జానా
ముత్తమా బుద్ధినిశ్చయే)। త్వమేవతు మమార్థేషు నిత్యయుక్తా హితైషిణీ॥ ౩౯ ॥
నాహం సమవబుధ్యేయం కుబ్జే రాజ్ఞ శ్చికీర్షితమ్ । సన్తి దుస్సంస్థితాః కుబ్జా వక్రాః
పరమదారుణాః॥ ౪౦॥ త్వం పద్మమివ వాతేన సన్నతా ప్రియదర్శనా । ఉర స్తేఽభిని
విష్టం వై యావ త్స్కన్ధం సమున్నతమ్ ॥ ౪౧ ॥ అధస్తా చ్చోదరం శాతం సునాభమివ
లజ్జితమ్ । పరిపూర్ణంచ జఘనం సుపీనౌ చ పయోధరౌ ॥ ౪౨ ॥ విమలేన్దుసమం వక్త్ర
మహో రాజసి మన్థరే । జఘనం తవ నిర్ఘుష్టం రశనాదామశోభితమ్ ॥ ౪౩ ॥ జఙ్ఘే
భృశ ముపన్యస్తే పాదౌ చాప్యాయతా వుభౌ । త్వ మాయతాభ్యాం సక్థిభ్యాం మన్థరే
క్షౌమవాసినీ॥ ౪౪॥ అగ్రతో మమ గచ్ఛన్తీ రాజహంసీవ రాజసే । ఆస న్యా శ్శమ్బరే
మాయా స్సహస్ర మసురాధిపే॥ ౪౫ ॥ సర్వా స్త్వయి నివిష్టాస్తా భూయ శ్చాన్యాస్స
హస్రశః । తవేదం స్థగు యద్దీర్ఘం రథఘోణ మివాయతమ్ ॥ ౪౬ ॥ మతయః క్షత్రవి
ద్యాశ్చ మాయా శ్చాత్ర వసన్తి తే।అత్ర తే ప్రతిమోక్ష్యామి మాలాం కుబ్జే హిరణ్మ
యీమ్ ॥ ౪౭ ॥ అభిషిక్తేచ భరతే రాఘవేచ వనం గతే । జాత్యేనచ సువర్ణేన సునిష్ట
ప్తేన మన్థరే ॥ ౪౮ ॥ లబ్ధార్థాచ ప్రతీతాచ లేపయిష్యామి తే స్థగు । ముఖేచ తిలకం
చిత్రం జాతరూపమయం శుభమ్॥ ౪౯॥ కారయిష్యామి తే కుబ్జే శుభాన్యాభరణానిచ।
పరిధాయ శుభే వస్త్రే దేవతేవ చరిష్యసి ॥ ౫౦ ॥ చన్ద్రమాహ్వయమానేన ముఖేనా
ప్రతిమాననా।గమిష్యసి గతిం ముఖ్యాం గర్వయన్తీ ద్విషజ్జనమ్॥ ౫౧॥ తవాపి కుబ్జాః
కుబ్జాయా స్సర్వాభరణభూషితాః । పాదౌ పరిచరిష్యన్తి యథైవ త్వం సదా మమ ॥
ఇతి ప్రశస్యమానా సా కైకేయీ మిద మబ్రవీత్ । శయానాం శయనే శుభ్రే వేద్యా
మగ్నిశిఖామివ ॥ ౫౩ ॥ గతోదకే సేతుబన్ధో నకల్యాణి విధీయతే । ఉత్తిష్ఠ కురు
కల్యాణం రాజాన మనుదర్శయ ॥ ౫౪ ॥ తథా ప్రోత్సాహితా దేవీ గత్వా మన్థరయా
సహ । క్రోధాగారం విశాలాక్షీ సౌభాగ్యమదగర్వితా ॥ ౫౫ ॥ అనేకశతసాహస్రం
ముక్తాహారం వరాఙ్గనా । అవముచ్య వరార్హాణి శుభాన్యాభరణానిచ ॥ ౫౬ ॥ తతో
హేమోపమా తత్ర కుబ్జావాక్యవశంగతా । సంవిశ్య భూమౌ కైకేయీ మన్థరా మిద
మబ్రవీత్ ॥ ౫౭ ॥ ఇహ వా మాం మృతాం కుబ్జే నృపాయావేదయిష్యసి । వనంతు
రాఘవే ప్రాప్తే భరతః ప్రాప్స్యతి క్షితిమ్॥ ౫౮ ॥న సువర్ణే [illegible] హ్యర్థో నరత్నై ర్నచ

భోజనైః । ఏష మే జీవితస్యాన్తో రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥ ౫౯ ॥ అథో పునస్తాం మహిషీం మహీక్షితో వచోభిరత్యర్థమహాపరాక్రమైః।ఉవాచ కుబ్జా భరతస్య మాతరం హితం వచో రామ ముపేత్య చాహితమ్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రపత్స్యతే రాజ్యమిదం హి రాఘవో యది ధ్రువం త్వం ససుతాచ తప్స్యసే ।అతోహి కల్యాణి యతస్వ తత్తథా యథా సుత స్తే భరతోఽభిషేక్ష్యతే॥౬౧॥ తథాఽతివిద్ధా మహిషీతు కుబ్జయా సమాహతా వాగిషుభి ర్ముహు ర్ముహుః।నిధాయ హస్తౌ హృదయేఽతివిస్మితా శశంస కుబ్జాం కుపితా పునఃపునః॥ ౬౨ ॥ యమస్య వా మాం విషయం గతా మితో నిశామ్య కుబ్జే ప్రతివేదయిష్యసి।వనం గతే వా సుచిరాయ రాఘవే సమృద్ధకామో భరతో భవిష్యతి॥ అహం హి నై వాభరణాని నస్రజో నచన్దనం నాఞ్జనపానభోజనమ్ । న కించి దిచ్ఛామి నచేహ జీవితం నచే దితో గచ్ఛతి రాఘవో వనమ్ ॥ ౬౪ ॥ అథైత దుక్త్వా వచనం సుదారుణం నిధాయ సర్వాభరణాని భామినీ।అసంవృతా మా స్తరణేన మేదినీం తదాఽధిశిశ్యే పతితేవ కిన్నరీ ॥ ౬౫ ॥ ఉదీర్ణసంరమ్భతమోవృతాననా తథాఽవముక్తోత్తమమాల్యభూషణా।నరేన్ద్రపత్నీ విమనా బభూవ సా తమోవృతా ద్యౌరివమగ్నతారకా॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే నవమస్సర్గః.

విదర్శితా యథా దేవీ కుబ్జయా పాపయా భృశమ్।తథా శేతేస్మ సా భూమౌ దిగ్ధవిద్ధేవ కిన్నరీ ॥ ౧ ॥ నిశ్చిత్య మనసా కృత్యం సా సమ్యగితి భామినీ।మన్థరాయై శనై స్సర్వ మాచచక్షే విచక్షణా॥౨ ॥ సా దీనా నిశ్చయం కృత్వా మన్థరావాక్యమోహితా। నాగకన్యేవ నిశ్వస్య దీర్ఘముష్ణంచ భామినీ ॥ ౩ ॥ ముహూర్తం చిన్తయామాస మార్గ మాత్మసుఖావహమ్ । సా సుహృ చ్చార్థకామాచ తం నిశమ్య సునిశ్చయమ్ ॥ ౪ ॥ బభూవ పరమప్రీతా సిద్ధిం ప్రాప్యేవ మన్థరా । అథ సా రుషితా దేవీ సమ్యక్కృత్వా వినిశ్చయమ్ ॥ ౫ ॥ సంవివేశాబలా భూమౌ నివేశ్య భృకుటీం ముఖే । తత శ్చిత్రాణి మాల్యాని దివ్యా న్యాభరణానిచ॥ ౬॥అపవిద్ధాని కైకేయ్యా తాని భూమిం ప్రపేదిరే। తయా తాన్యపవిద్ధాని మాల్యా న్యాభరణానిచ॥౭॥అశోభయ న్తవసుధాం నక్షత్రాణి యథాదినమ్ । క్రోధాగారే నిపతితా సా బభౌ మలినామ్బరా ॥ ౮ ॥ ఏకవేణీం దృఢం బద్ధ్వా గతసత్త్వేవ కిన్నరీ । ఆజ్ఞాప్యచ మహారాజో రాఘవస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౯ ॥ ఉపస్థాన మనుజ్ఞాప్య ప్రవివేశ నివేశనమ్ । అద్య రామాభిషేకో వై ప్రసిద్ధఇతి జజ్ఞివాన్॥ ప్రియార్హాం ప్రియ మాఖ్యాతుం వివేశా న్తఃపురం వశీ। స కైకేయ్యా గృహం శ్రేష్ఠం ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౧౧ ॥ పాణ్డురాభ్రమివాకాశం రాహుయుక్తం నిశాకరః । బర్హిణసంఘుష్టం క్రౌఞ్చహంసరుతాయుతమ్॥ ౧౨॥ వాదిత్రరవసంఘుష్టం కుబ్జా [illegible]సమాయుతమ్ । [illegible]శ్చిత్రగృహై శ్చమ్పకాశోకశోభితైః॥౧౩ ॥ దాన్త

రాజతసౌవర్ణ వేదికాభి స్సమాయుతమ్ । నిత్యపుష్పఫలై ర్వృక్షై ర్వాపీభి శ్చోపశోభి
తమ్ ॥ ౧౪ ॥ దాన్త రాజత సౌవర్ణై స్సంవృతం పరమాసనైః । వివిధై రన్నపానైశ్చ
భక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చ వివిధై రపి ॥ ౧౫ ॥ ఉపపన్నం మహార్హైశ్చ భూషణై స్త్రిదివోపమమ్।
తత్ప్రవిశ్య మహారాజ స్స్వమన్తఃపుర మృద్ధిమత్ ॥ ౧౬ ॥ న దదర్శ ప్రియాం రాజా
కైకేయీం శయనోత్తమే । స కామబలసంయుక్తో రత్యర్థం మనుజాధిపః ॥ ౧౭ ॥ అపశ్య
న్దయితాం భార్యాం పప్రచ్ఛ విషసాద చ । న హి తస్య పురా దేవీ తాం వేళామత్యవర్తత ॥
న చ రాజా గృహం శూన్యం ప్రవివేశ కదాచన । తతో గృహగతో రాజా కైకేయీం
పర్యపృచ్ఛత ॥ ౧౯ ॥ యథాపుర మవిజ్ఞాయ స్వార్థలిప్సు మపణ్డితామ్ । ప్రతీహారీ
త్వథోవాచ సన్త్రస్తా సుకృతాఞ్జలిః ॥ ౨౦ ॥ దేవ దేవీ భృశం క్రుద్ధా క్రోధాగార మభి
ద్రుతా । ప్రతీహార్యా వచ శ్శ్రుత్వా రాజా పరమదుర్మనాః ॥ ౨౧ ॥ విషసాద పున
ర్భూయో లులితవ్యాకులేన్ద్రియః । తత్ర తాం పతితాం భూమౌ శయానా మతథోచి
తామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రతప్త ఇవ దుఃఖేన సోఽపశ్య జ్జగతీపతిః । స వృద్ధ స్తరుణీం భార్యాం
ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్ ॥ ౨౩ ॥ అపాపః పాపసఙ్కల్పాం దదర్శ ధరణీతలే । లతామివ
వినిష్కృత్తాం పతితాం దేవతామివ ॥ ౨౪ ॥ కిన్నరీమివ నిర్ధూతాం చ్యుతా మప్సరసం
యథా । మాయామివ పరిభ్రష్టాం హరిణీమివ సంయతామ్ ॥ ౨౫ ॥ కరేణుమివ దిగ్ధేన
విద్ధాం మృగయునా వనే । మహాగజ ఇవారణ్యే స్నేహాత్పరిమమర్శ తామ్ ॥ ౨౬ ॥ పరి
మృశ్య చ పాణిభ్యా మభిసన్త్రస్తచేతసః । కామీ కమలపత్రాక్షీ మువాచ వనితామిదమ్ ॥
న తేఽహ మభిజానామి క్రోధ మాత్మని సంశ్రితమ్ । దేవి కేనాభిశప్తాసి కేన వాసి విమా
నితా ॥ ౨౮ ॥ యదిదం మమ దుఃఖాయ శేషే కల్యాణి పాంసుషు । భూమౌ శేషే కిమ
ర్థం త్వం మయి కల్యాణి జీవతి ॥ ౨౯ ॥ భూతోపహతచిత్తేన మమ చిత్త ప్రమాథిని ।
సన్తి మే కుశలా వైద్యా స్త్వభితుష్టాశ్చ సర్వశః ॥ ౩౦ ॥ సుఖితాం త్వాం కరిష్యన్తి
వ్యాధి మాచక్ష్వ భామిని । కస్య వా తే ప్రియం కార్యం కేన వా విప్రియం కృతమ్ ॥ ౩౧ ॥
కః ప్రియం లభతా మద్య కో వా సుమహ దప్రియమ్ । మా రోదీ ర్మా చ కార్షీ స్త్వం దేవి
సంపరిశోషణమ్ ॥ ౩౨ ॥ అవధ్యో వధ్యతాం కో వా కో వా వధ్యో విముచ్యతామ్ । దరి
ద్రః కో భవత్వాఢ్యో ద్రవ్యవాన్వా ప్యకిఞ్చనః ॥ ౩౩ ॥ అహం చైవ మదీయాశ్చ సర్వే
తవ వశానుగాః । న తే కించి దభిప్రాయం వ్యాహన్తు మహ ముత్సహే ॥ ౩౪ ॥ ఆత్మనో
జీవితేనాపి బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి । బలమాత్మని జానన్తీ నమాం శఙ్కితు మర్హసి ॥
కరిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే । యావ దావర్తతే చక్రం తావతీ మే వసు
న్ధరా ॥ ౩౬ ॥ ప్రాచీనా స్సిన్ధుసౌవీరా స్సౌరాష్ట్రా దక్షిణాపథాః । వఙ్గాఙ్గమగధా మత్స్యా
స్సమృద్ధాః కాశికోసలాః ॥ ౩౭ ॥ తత్ర జాతం బహు ద్రవ్యం ధనధాన్య మజావికమ్ ।

తతో వృణీష్వ కైకేయి యద్యత్త్వం మనసేచ్ఛసి॥ ౩౮ ॥ కిమాయాసేన తే భీరు ఉత్తి
ష్ఠోత్తిష్ఠ శోభనే। తత్త్వం మే బ్రూహి కైకేయి యతస్తే భయ మాగతమ్ ॥ ౩౯ ॥
తత్తే వ్యపనయిష్యామి నీహారమివ భాస్కరః।తథోక్తా సా సమాశ్వస్తా వక్తుకామా తద
ప్రియమ్॥ ౪౦॥ పరిపీడయితుం భూయో భర్తార ముపచక్రమే॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డే దశమస్సర్గః.

తం మన్మథశరైర్విద్ధం కామవేగవశానుగమ్। ఉవాచ పృథివీపాలం కైకేయీ
దారుణం వచః ॥ ౧ ॥ నాస్మి విప్రకృతా దేవ కేనచిన్నావమానితా । అభిప్రాయస్తు
మే కశ్చిత్తమిచ్ఛామి త్వయా కృతమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్వ యది త్వం కర్తు
మిచ్ఛసి । అథ తద్వ్యాహరిష్యామి యదభిప్రార్థితం మయా॥ ౩॥ తా మువాచ మహా
తేజాః కైకేయీ మీషదుత్స్మితః । (కామీ హస్తేన సంగృహ్య మూర్ధజేషు శుచిస్మి
తామ్॥) ౪ ॥ అవలిప్తే నజానాసి త్వత్తః ప్రియతమా మమ।మనుజో మనుజవ్యాఘ్రా
ద్రామా దన్యో నవిద్యతే ॥ ౫ ॥ తేనాత్మ్యేన ముఖ్యేన రాఘవేణ మహాత్మనా। శపే
తే జీవనార్హేణ బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి॥ ౬ ॥ యం ముహూర్త మపశ్యంస్తు నజీవేయ
మహం ధ్రువమ్ । తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియామ్॥ ౭॥ ఆత్మనావాత్మజై
శ్చాన్యైర్వృణేయం మనుజర్షభమ్ । తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియామ్॥
భద్రే హృదయమప్యేత దనుమృశ్యోద్ధరస్వ మామ్।ఏతత్సమీక్ష్య కైకేయి బ్రూహి
యత్సాధు మన్యసే ॥ ౯ ॥ బల మాత్మని జానన్తీ నమాం శఙ్కితు మర్హసి। కరిష్యామి
తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే॥ ౧౦॥ నా తదర్థ మనా దేవీత మభిప్రాయ మాగతమ్।
నిర్మాధ్యస్థ్యాచ్చ హర్షాచ్చబభాషే దుర్వచం వచః॥౧౧॥తేన వాక్యేన సంహృష్టా త మభి
ప్రాయమాత్మనః।వ్యాజహార మహాఘోర మభ్యాగత మివాన్తకమ్॥౧౨॥ యథాక్రమే
ణ శపసి వరం మమ దదాసి చ।తచ్ఛృణ్వన్తు త్రయస్త్రింశ ద్దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః॥
చన్ద్రాదిత్యౌ నభశ్చైవ గ్రహా రాత్ర్యహనీ దిశః। జగచ్చ పృథివీ చేయం సగన్ధర్వా
సరాక్షసా ॥ ౧౪ ॥ నిశాచరాణి భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః। యాని చాన్యాని
భూతాని జానీయు ర్భాషితం తవ ॥ ౧౫ ॥ సత్యసన్ధో మహాతేజా ధర్మజ్ఞస్సుసమా
హితః। వరం మమ దదాత్యేష తన్మే శృణ్వన్తు దేవతాః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి దేవీ మహేష్వా
సం పరిగృహ్యాభిశస్య చ। తతః పర మువాచేదం వరదం కామమోహితమ్॥౧౭॥ స్మర
రాజన్పురావృత్తం తస్మిన్ దైవాసురే రణే। తత్ర చాచ్యావయచ్ఛత్రు స్తవ జీవిత
మన్తరా॥౧౮॥తత్ర చాపి మయా దేవ యత్త్వం సమభిరక్షితః।జాగ్రత్యా యతమా
నాయా స్తతో మే ప్రాదదా వరౌ ॥ ౧౯ ॥ తౌ తు దత్తౌ వరౌ దేవ నిక్షేపౌ మృగయా
మ్యహమ్ । తవైవ పృథివీపాల సకాశే సత్యసఙ్గర ॥ ౨౦॥ తత్ప్రతిశ్రుత్య ధర్మేణ నచే

ద్గ్రాస్యసి మే వరౌ । అద్యైవహి ప్రహాస్యామి జీవితం త్వద్విమానితా ॥ ౨౧ ॥ వాఙ్మా
త్రేణ తదా రాజా కైకేయ్యా స్స్వవశే కృతః । ప్రచస్కన్ద వినాశాయ పాశం మృగ
ఇవాత్మనః॥ ౨౨ ॥ తతః పర ముబాచేదం వరదం కామమోహితమ్ । వరౌ మే యౌ
త్వయా దేవ తదా దత్తౌ మహీపతే॥ ౨౩॥ తౌ తావ దహ మద్యైవ వక్ష్యామి శృణు మే
వచః (యోఽభిషేకసమారమ్భో రాఘవస్యోపకల్పితః ॥ ౨౪ ॥ అనేనైవాభిషేకేణ
భరతో మేఽభిషిచ్యతామ్।యో ద్వితీయో వరో దేవ దత్తః ప్రీతేన మే త్వయా॥౨౫॥
తదా దైవాసురే యుద్ధే తస్య కాలోఽయ మాగతః।నవ పఞ్చచ వర్షాణి దణ్డకారణ్య
మాశ్రితః॥ ౨౬ ॥ చీరాజినజటాధారీ రామో భవతు తాపసః । భరతో భజతా మద్య
యౌవరాజ్య మకంటకమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏష మే పరమః కామో దత్తమేవ వరం వృణే ।
అద్యచైవ హి పశ్యేయం ప్రయాన్తం రాఘవం వనమ్॥ ౨౮ ॥ స రాజరాజో భవ సత్య
సఙ్గరః కులంచ శీలం చహి రక్ష జన్మ చ । పరత్ర వాసేహి వద న్త్యనుత్తమం తపోధనా
స్సత్యవచో హితం నృణామ్॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకాదశస్సర్గః.

తత శ్శ్రుత్వా మహారాజః కైకేయ్యా దారుణం వచః।చిన్తామభిసమాపేదే ము
హూర్తం ప్రతతాపచ॥ ౧ ॥ కింను మే యదివా స్వప్న శ్చిత్తమోహోఽపివా మమ।
అనుభూతోపసర్గోవా మనసోవా ప్యుపద్రవః ॥ ౨ ॥ ఇతి సంచిన్త్య తద్రాజా నాధ్య
గచ్ఛ త్తదా సుఖమ్ । ప్రతిలభ్య చిరాత్సంజ్ఞాం కైకేయీవాక్యతాడితః॥ ౩ ॥వ్యథితో
విక్లబశ్చైవ వ్యాఘ్రీం దృష్ట్వా యథా మృగః। అసంవృతాయా మాసీనో జగత్యాం
దీర్ఘ ముచ్ఛ్వసన్ ॥ ౪ ॥ మణ్డలే పన్నగో రుద్ధో మన్త్రై రివ మహావిషః । అహో
ధిగితి సామర్షో వాచ ముక్త్వా నరాధిపః ॥ ౫ ॥ మోహ మాపేదివా న్భూయ శ్శోకోప
హతచేతనః । చిరేణతు నృప స్సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య సుదుఃఖితః॥ ౬ ॥ కైకేయీమ బ్రవీ
త్క్రుద్ధః ప్రదహ న్నివచక్షుషా । నృశంసే దుష్టచారిత్రే కులస్యాస్య వినాశిని॥ ౭॥ కిం
కృతం తవ రామేణ పాపే పాపం మయాపి వా । సదా తే జననీతుల్యాం వృత్తిం వహతి
రాఘవః॥ ౮॥ తస్యైవ త్వ మనర్థాయ కిం నిమిత్త మిహోద్యతా । త్వం మయాఽఽ
త్మవినాశార్థం భవనం స్వం ప్రవేశితా ॥ ౯ ॥ అవిజ్ఞానా న్నృపసుతా వ్యాళీ తీక్ష్ణవిషా
యథా । జీవలోకో యదా సర్వో రామస్యాహ గుణ స్తవమ్ ॥ ౧౦ ॥ అపరాధం క ము
ద్దిశ్య త్యక్ష్యామీష్ట మహం సుతమ్ । కౌసల్యాంవా సుమిత్రాంవా త్యజేయమపివా
శ్రియమ్॥౧౧॥జీవితంవాఽఽత్మనో రామం నత్వేవ పితృవత్సలమ్।పరా భవతిమేప్రీతి
ర్దృష్ట్వా తనయ మగ్రజమ్॥ ౧౨ ॥ అపశ్యత స్తు మే రామం నష్టా భవతి చేతనా । తిష్ఠే
ల్లోకో వినా సూర్యం సస్యం వా సలిలం వినా॥౧౩॥ నతు రామం వినా దేహే తిష్ఠేత్తు
మమ జీవితమ్ । తదలం త్యజ్యతా మేష నిశ్చయః పాపనిశ్చయే ॥ ౧౪ ॥ అపి తే చరణౌ

మూర్ధ్నా స్పృశామ్యేష ప్రసీద మే । కిమిదం చిన్తితం పాపే త్వయా పరమదారుణమ్॥
అథ జిజ్ఞాససే మాం త్వం భరతస్య ప్రియాప్రియే । అస్తు యత్తత్త్వయా పూర్వం
వ్యాహృతం రాఘవం ప్రతి ॥ ౧౬ ॥ స మే జ్యేష్ఠస్సుతశ్శ్రీమాన్ధర్మజ్యేష్ఠ ఇతీవ మే ।
తత్త్వయా ప్రియవాదిన్యా సేవార్థం కథితం భవేత్ ॥ ౧౭॥ తచ్ఛ్రుత్వా శోకసంతప్తా
సన్తాపయసి మాం భృశమ్ । ఆవిష్టాసి గ్రహం శూన్యం సా త్వం పరవశంగతా॥ ౧౮ ॥
ఇక్ష్వాకూణాం కులే దేవి సమ్ప్రాప్తస్సుమహానయమ్।అనయో నయసమ్పన్నే యత్ర
తే వికృతా మతిః॥ ౧౯ ॥ నహి కించిదయుక్తం వా విప్రియం వా పురా మమ । అకరో
స్త్వం విశాలాక్షి తేన న శ్రద్ధధామ్యహమ్॥ ౨౦ ॥ నను తే రాఘవ స్తుల్యో భరతేన
మహాత్మనా । బహుశో హి సుబాలే త్వం కథాం కథయసే మమ॥ ౨౧॥ తస్య ధర్మాత్మ
నో దేవి వనే వాసం యశస్వినః।కథం రోచయసే భీరు నవ వర్షాణి పఞ్చ చ॥ ౨౨॥ అత్య
న్తసుకుమారస్య తస్య ధర్మే ధృతాత్మనః।కథంరోచయసే వాస మరణ్యే భృశదారుణే॥
రోచయస్యభిరామస్య రామస్య ప్రియదర్శనే । తవ శుశ్రూషమాణస్య కిమర్థం విప్ర
వాసనమ్॥ ౨౪॥ రామో హి భరతాద్భూయ స్తవ శుశ్రూషతే సదా। విశేషం త్వయి
తస్మాత్తు భరతస్య నలక్షయే ॥ ౨౫ ॥ శుశ్రూషాం గౌరవం చైవ ప్రమాణం వచనక్రి
యామ్ । కస్తే భూయస్తరాం కుర్యా దన్యత్ర మనుజర్షభాత్ ॥ ౨౬ ॥ బహూనాం
స్త్రీసహస్రాణాం బహూనాం చోపజీవినామ్ । పరివాదోఽపవాదో వా రాఘవే నోప
పద్యతే॥ ౨౭ ॥ సాన్త్వయ న్సర్వభూతాని రామశ్శుద్ధేన చేతసా । గృహ్ణాతి మనుజ
వ్యాఘ్రః ప్రియైర్విషయవాసినః॥ ౨౮॥సత్యేన లోకాఞ్జయతి దీనాన్దానేన రాఘవః।
గురూఞ్ఛుశ్రూషయా వీరో ధనుషా యుధి శాత్రవాన్ ॥ ౨౯ ॥ సత్యం దానం తప
స్త్యాగో మిత్రతా శౌచమార్జవమ్।విద్యా చ గురుశుశ్రూషా ధ్రువాణ్యేతాని రాఘవే॥
తస్మిన్నార్జవసమ్పన్నే దేవి దేవోపమే కథమ్ । పాప మాశంససే రామే మహర్షిసమ
తేజసి॥ ౩౦॥ నస్మరామ్యప్రియం వాక్యం లోకస్య ప్రియవాదినః । స కథం త్వత్కృతే
రామం వక్ష్యామి ప్రియమప్రియమ్॥ ౩౧ ॥ క్షమా యస్మిన్దమస్త్యాగస్సత్యం ధర్మః
కృతజ్ఞతా । అవిహింసా చ భూతానాం తమృతే కా గతిర్మమ ॥ ౩౨ ॥ మమ వృద్ధస్య
కైకేయి గతాన్తస్య తపస్వినః। దీనం లాలప్యమానస్య కారుణ్యం కర్తుమర్హసి॥౩౩॥
పృథివ్యాం సాగరాన్తాయాం యత్కించిదధిగమ్యతే। తత్సర్వం తవ దాస్యామి మా చ
త్వాం మన్యురావిశేత్ ॥ ౩౪ ॥ అఞ్జలిం కుర్మి కైకేయి పాదౌ చాపి స్పృశామి తే
శరణం భవ రామస్య మాఽధర్మో మామిహ స్పృశేత్ ॥౩౫॥ఇతి దుఃఖాభిసన్తప్తం వి
పన్తమచేతనమ్। ఘూర్ణమానం మహారాజం శోకేన సమభిప్లుతమ్॥ ౩౬॥పారం శోక
[illegible] పాదయు నం పునఃపునః । స తు వాచాథ కైకేయీ రౌద్రా రౌద్రతర

వచః ॥ ౩౭ ॥ యది దత్వా వరౌ రాజన్పునః ప్రత్యనుతప్యసే । ధార్మికత్వం కథం వీర పృథివ్యాం కథయిష్యసి ॥ ౩౮ ॥ యదా సమేతా బహవ స్త్వయా రాజర్షయస్సహా । కథయిష్యన్తి ధర్మజ్ఞం తత్ర కిం ప్రతివక్ష్యసి ॥ ౪౦ ॥ యస్యాః ప్రసాదే జీవామి యా చ మా మభ్యపాలయత్ । తస్యాః కృతం మయా మిథ్యా కైకేయ్యా ఇతి వక్ష్యసి ॥ ౪౧ ॥ కిల్బిషత్వం నరేన్ద్రాణాం కరిష్యసి నరాధిప । యో దత్వా వర మద్యైవ పున రన్యాని భాషసే ॥ ౪౨ ॥ శైబ్య శ్శ్యేనకపోతీయే స్వమాంసం పక్షిణే దదౌ । అలర్క శ్చక్షుషీ దత్వా జగామ గతి ముత్తమామ్ ॥ ౪౩ ॥ సాగర స్సమయం కృత్వా న వేలా మతివర్తతే । సమయం మాఽనృతం కార్షీః పూర్వవృత్త మనుస్మరన్ ॥ ౪౪ ॥ స త్వం ధర్మం పరిత్యజ్య రామం రాజ్యేఽభిషిచ్య చ । సహ కౌసల్యయా నిత్యం రన్తు మిచ్ఛసి దుర్మతే ॥ ౪౫ ॥ భవ త్వధర్మో ధర్మో వా సత్యం వా యది వాఽనృతమ్ । య త్త్వయా సంశ్రుతం మహ్యం తస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ అహం హి విష మద్యైవ పీత్వా బహు తవాగ్రతః । పశ్యత స్తే మరిష్యామి రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ ఏకాహమపి పశ్యేయం యద్యహం రామమాతరమ్ । అఞ్జలిం ప్రతిగృహ్ణన్తీం శ్రేయో నను మృతి ర్మమ ॥ ౪౮ ॥ భరతే నాత్మనా చాహం శపేయం మనుజాధిప । యథా నాన్యేన తుష్యేయ మృతే రామవివాసనాత్ ॥ ౪౯ ॥ ఏతావ దుక్త్వా వచనం కైకేయీ విరరామ హ । విలపన్తం చ రాజానం న ప్రతివ్యాజహార సా ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వా తు రాజా కైకేయ్యా వృతం వర మశోభనమ్ । రామస్య చ వనే వాస మైశ్వర్యం భరతస్య చ ॥ ౫౧ ॥ నాభ్యభాషత కైకేయీం ముహూర్తం వ్యాకులేన్ద్రియః । ప్రైక్షతానిమిషో దేవీం ప్రియా మప్రియవాదినీమ్ ॥ ౫౨ ॥ తాం హి వజ్రసమాం వాచ మాకర్ణ్య హృదయాప్రియామ్ । దుఃఖశోకమయీం ఘోరాం రాజా న సుఖితోఽభవత్ ॥ ౫౩ ॥ స దేవ్యా వ్యవసాయం చ ఘోరం చ శపథం కృతమ్ । ధ్యాత్వా రామేతి నిశ్శ్వస్య ఛిన్న స్తరు రివాపతత్ ॥ ౫౪ ॥ నష్టచిత్తో యథోన్మత్తో విపరీతో యథాఽఽతురః । హృతతేజా యథా సర్పో బభూవ జగతీపతిః ॥ దీనయా తు గిరా రాజా ఇతి హోవాచ కైకయీమ్ । అనర్థమిమ మర్థాభం కేన త్వ ముపదర్శితా ॥ ౫౬ ॥ భూతోపహతచిత్తేవ బ్రువన్తీ మాం న లజ్జసే । శీలవ్యసన మేతత్తే నాభిజానామ్యహం పురా ॥ ౫౭ ॥ బాలాయా స్తత్త్విదానీం తే లక్షయే విపరీతవత్ । కుతో వా తే భయం జాతం యా త్వమేవం విధం వరమ్ ॥ ౫౮ ॥ రాష్ట్రే భరత మాసీనం వృణీషే రాఘవం వనే । విరమైతేన భావేన త్వమేతే నానృతేన వా ॥ ౫౯ ॥ యది భర్తుః ప్రియం కార్యం లోకస్య భరతస్య చ । నృశంసే పాపసఙ్కల్పే క్షుద్రే దుష్కృతకారిణి ॥ కిం ను దుఃఖ మలీకం వా మయి రామే చ పశ్యసి । న కథంచి దృతే రామా ద్భరతో రాజ్య మావసేత్ ॥ ౬౧ ॥ రామాదపి హి తం మన్యే ధర్మతో బలవత్తరమ్ । కథం ద్రక్ష్యామి

రామస్య వనం గచ్ఛేతి భాషితే॥౬౨॥ ముఖవర్ణం వివర్ణం తం యథైవేన్దు ముపప్లుతమ్।
తాంహి మే సుకృతాం బుద్ధిం సుహృద్భి స్సహ నిశ్చితామ్ ॥ ౬౩ ॥ కథం ద్రక్ష్యామ్య
పావృత్తాం పరై రివ హతాం చమూమ్ । కిం మాం వక్ష్యన్తి రాజానో నానాదిగ్భ్య
స్సమాగతాః॥ ౬౪॥ బాలో బతాయ మైక్ష్వాక శ్చిరం రాజ్య మకారయత్ ।యదా త
బహవో వృద్ధాః గుణవన్తో బహుశ్రుతాః॥ ౬౫ ॥ పరిప్రక్ష్యన్తి కాకుత్స్థం వక్ష్యామి
కిమహం తదా । కైకేయ్యా క్లిశ్యమానేన రామః ప్రవ్రాజితో మయా॥ ౬౬॥ యది
సత్యం బ్రవీమ్యేత త్త దసత్యం భవిష్యతి । కిం మాం వక్ష్యతి కౌసల్యా రాఘవే వ
మాస్థితే॥౬౭ ॥ కించైనాం ప్రతి వక్ష్యామి కృత్వా విప్రియ మీదృశమ్ । యదా య
దాహి కౌసల్యా దాసీవచ్చ సఖీవచ ॥ ౬౮ ॥ భార్యావ ద్భగినీవచ్చ మాతృవ చ్చోప
స్థితి।సతతం ప్రియకామా మే ప్రియపుత్రా ప్రియంవదా॥ ౬౯ ॥ నమయా సత్కృతా
దేవీ సత్కారార్హా కృతే తవ।ఇదానీం త త్తపతి మాం యన్మయా సుకృతం త్వయి॥౭౦
అపథ్య వ్యఞ్జనోపేతం భుక్త మన్నమివాతురమ్।విప్రకారంచ రామస్య సమ్ప్రయాణం
వనస్యచ॥ ౭౧ ॥ సుమిత్రా ప్రేక్ష్య వై భీతా కథం మే విశ్వసిష్యతి । కృపణం బత వై
దేహీ శ్రోష్యతి ద్వయ మప్రియమ్॥౭౨॥మాంచ పఞ్చత్వ మాపన్నం రామంచ వ
మాశ్రితమ్ । వైదేహీ బత మే ప్రాణా న్శోచన్తీ క్షపయిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ హీనా హి
వతః పార్శ్వే కిన్నరేణేవ కిన్నరీ।నహి రామ మహం దృష్ట్వా ప్రవసన్తం మహావనే॥ ౭౪
చిరం జీవితు మాశంసే రుదన్తం చాపి మైథిలీమ్ । సా నూనం విధవా రాజ్యం సపుత్రా
కారయిష్యసి॥ ౭౫ ॥ నహి ప్రవ్రాజితే రామే దేవి జీవితు ముత్సహే।సతీం త్వా మహ
మత్యన్తం వ్యవస్యామ్యసతీం సతీమ్॥ ౭౬॥ రూపిణీం విషసంయుక్తాం పీత్వేవ మదిరా
నరః । అనృతై ర్బహు మాం సాన్త్వై స్సాన్త్వయన్తీ స్మ భాషసే॥ ౭౭ ॥ గీతశబ్దే
సంరుధ్య లుబ్ధో మృగమివావధీః । అనార్యఇతి మా మార్యాః పుత్రవిక్రాయికం ధ
వమ్ ॥ ౭౮ ॥ ధిక్కరిష్యన్తి రథ్యాసు సురాపం బ్రాహ్మణం యథా । అహో దుః
మహో కృచ్ఛ్రం యత్ర వాచః క్షమే తవ॥ ౭౯ ॥ దుఃఖమేవం విధం ప్రాప్తం పుర
కృత మివాశుభమ్ । (త్వద్రక్షణం ప్రమాదేన స్వనాశాయ కృతం కృతమ్)॥౮౦॥చిర
ఖలు మయా పాపే త్వం పాపేనాభిరక్షితా।అజ్ఞానా దుపసమ్పన్నా రజ్జు రుద్బన్ధినీయథ
రమమాణ స్త్వయా సార్థం మృత్యుం త్వాం నాభిలక్షయే।బాలో రహసి హస్తేన కృ
సర్పమివాస్పృశమ్॥ ౮౨ ॥ మయా హ్యపితృకః పుత్ర స్సమహాత్మా దురాత్మనా । త
తు మాం జీవలోకోఽయం నూన మాక్రోష్టు మర్హతి॥౮౩॥ బాలిశో బత కామాత్మా
రాజా దశరథో భృశమ్ । యః స్త్రీకృతే ప్రియం పుత్రం వనం ప్రస్థాపయిష్యతి॥ ౮౪
వ్రతైశ్చ బ్రహ్మచర్యైశ్చ గురుభి శ్చోపకర్శితః । భోగకాలే మహత్కృచ్ఛ్రం పునరే

ప్రపత్స్యతే ॥ ౮౫ ॥ నాలం ద్వితీయం వచనం పుత్రో మాం ప్రతి భాషితుమ్ । స వనం
ప్రవ్రజేత్యుక్తో బాఢ మిత్యేవ వక్ష్యతి॥ ౮౬॥ యది మే రాఘవః కుర్యా ద్వనం గచ్ఛేతి
చోదితః । ప్రతికూలం ప్రియం మే స్యా న్నతు వత్సః కరిష్యతి ॥ ౮౭ ॥ శుద్ధభావోహి
భావం మే నతు జ్ఞాస్యతి రాఘవః।స వనం ప్రవ్రజేత్యుక్తో బాఢ మిత్యేవ వక్ష్యతి॥ ౮౮॥
రాఘవేహి వనం ప్రాప్తే సర్వలోకస్య ధిక్కృతమ్।మృత్యు రక్షమణీయం మాం నయి
ష్యతి యమక్షయమ్॥ ౮౯ ॥ మృతే మయి గతే రామే వనం మనుజపుఙ్గవే।ఇష్టే మమ
జనే శేషే కింపాపం ప్రతిపత్స్యసే॥ ౯౦॥ కౌసల్యాం మాంచ రామంచ పుత్రౌచ యది
హాస్యసి । దుఃఖాన్యసహతీ దేవీ మా మేవానుమరిష్యతి ॥ ౯౧ ॥ కౌసల్యాంచ సుమి
త్రాంచ మాంచ పుత్రైస్త్రిభిస్సహ । ప్రక్షిప్య నరకే సాత్వం కైకేయి సుఖితా భవ ॥
మయా రామేణచ త్యక్తం శాశ్వతం సత్కృతం గుణైః।ఇక్ష్వాకుకుల మక్షోభ్య మాకు
లం పాలయిష్యసి ॥ ౯౩ ॥ ప్రియం చేద్భరతస్యైత ద్రామప్రవ్రాజనం భవేత్ ।మా
స్మమే భరతః కార్షీ త్ప్రేతకృత్యం గతాయుషః ॥ ౯౪ ॥ హన్తానార్యే మమామిత్రే
సకామా భవ కైకయి । మృతే మయి గతే రామే వనం పురుషపుఙ్గవే ॥ ౯౫ ॥ సేదా
నీం విధవా రాజ్యం సపుత్రా కారయిష్యసి । త్వం రాజపుత్రీవాదేన న్యవసో మమ
వేశ్మని॥ ౯౬ ॥ అకీర్తి శ్చాతులా లోకే ధ్రువః పరిభవశ్చ మే । సర్వభూతేషు చావజ్ఞా
యథా పాపకృత స్తథా॥౯౭॥కథం రథై ర్విభు ర్యాత్వా గజాశ్వైశ్చ ముహుర్ముహుః॥
పద్భ్యాం రామో మహార ణ్యే వత్సో మే విచరిష్యతి॥౯౮॥ యస్య త్వాహారసమయే
సూదాః కుణ్డలధారిణః । అహం పూర్వాః పచ న్తిస్మ ప్రశ స్తం పానభోజనమ్॥ ౯౯॥
స కథంను కషాయాణి తిక్తాని కటుకానిచ । భక్షయన్వన్య మాహారం సుతో మే వర్త
యిష్యతి ॥ ౧౦౦ ॥ మహార్హవస్త్రసంవీతో భూత్వా చిరసుఖోషితః । కాషాయపరిధా
నస్తు కథం భూమౌ నివత్స్యతి॥౧౦౧ ॥ కస్యైత ద్దారుణం వాక్య మేవం విధ మచి న్తి
తమ్ । రామస్యారణ్యగమనం భరతస్యాభిషేచనమ్॥ ౧౦౨॥ ధిగస్తు యోషితో నామ
శఠా స్స్వార్థపరాస్సదా । నబ్రవీమి స్త్రియ స్సర్వా భరతస్యైవ మాతరమ్॥ ౧౦౩ ॥
అనర్థభావే ఽర్థపరే నృశంసే మమానుతాపాయ నివిష్టభావే।కిమ ప్రియం పశ్యసి మన్ని
మి త్తం హితానుకారిణ్యథవాపి రామే ॥ ౧౦౪ ॥ పరిత్యజేయుః పితరోహి పుత్రాన్భా
ర్యాః పతీంశ్చాపి కృతానురాగాః । కృత్స్నంహి సర్వం కుపితం జగత్స్యా ద్దృష్ట్వైవ
రామం వ్యసనే నిమగ్నమ్॥ ౧౦౫ ॥ అహం పున ర్దేవకుమారరూప మలఙ్కృతం తం
సుత మావ్రజ న్తం।నన్దామి పశ్యన్నపి దర్శనేన భవామి దృష్ట్వాచ పునర్యువేవ॥ ౧౦౬॥
వినాపి సూర్యేణ భవేత్ప్రవృత్తి రవర్షతా వజ్రధరేణవాపి । రామంతు గచ్ఛ న్త మిత
స్సమీక్ష్య జీవేన్నకశ్చి త్త్వితి చేతనా మే॥ ౧౦౭॥ వినాశకామా మహితా మమిత్రా

మామానయం మృత్యుమివాత్మన స్త్వామ్ । చిరం బతాఙ్కేన ధృతాసి సర్పీ మహావిషా
తేన హతోఽస్మి మోహాత్ ॥ ౧౦౭ ॥ మయాపి రామేణచ లక్ష్మణేన ప్రశాస్తు హీనో
భరత స్సహ త్వయా । పురంచ రాష్ట్రంచ నిహత్య బాన్ధవా న్మమాహితానాంచ భవా
భిహర్షిణీ॥౧౦౯॥నృశంసవృత్తే వ్యసనప్రహారిణి ప్రసహ్యవాక్యం యదిహాద్య భాషసే।
ననామ తే కేన ముఖాత్పత న్త్యధో విదీర్యమాణా రదనా స్సహస్రధా॥ ౧౧౦॥ నకించి
దాహాహిత మప్రియం వచో నవేత్తి రామః పరుషాణి భాషితుమ్ । కథంను రామే
హ్యభిరామవాదిని బ్రవీషి దోషా న్గుణనిత్యసమ్మతే॥ ౧౧౧॥ ప్రతామ్యవా ప్రజ్వలవా
ప్రణశ్యవా సహస్రశో వా స్ఫుటితామహీం వ్రజ । న తే కరిష్యామి వచ స్సుదారుణం
మమాహితం కేకయరాజపాంసని ॥ ౧౧౨ ॥ క్షురోపమాం నిత్య మసత్ప్రియం వదాం
ప్రదుష్టభావాం స్వకులోపఘాతినీమ్ । నజీవితుం త్వాం విషహే మనోరమాం దిధక్ష
మాణాం హృదయం సబన్ధనమ్॥ ౧౧౩॥ నజీవితం మేఽస్తి పునః కుత స్సుఖం వినా
త్మజేనాఽత్మనతాం కుతో గతిః। మమాహితం దేవి నకర్తు మర్హసి స్పృశామి పాదా
వపి తే ప్రసీద మే॥౧౧౪॥ స భూమిపాలో విలపన్ననాథవత్ స్త్రియా గృహీతో హృద
యేఽతిమాత్రయా।పపాత దేవ్యా శ్చరణౌ ప్రసారితా వుభావసంస్పృశ్య యథాతుర
స్తథా ॥ ౧౧౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్వాదశస్సర్గః.

అతదర్హం మహారాజం శయాన మతథోచితమ్ । యయాతిమివ పుణ్యాన్తే
దేవలోకాత్పరిచ్యుతమ్॥౧॥ అనర్థరూపా సిద్ధార్థా హ్యభీతా భయదర్శినీ । పునరాకా
రయామాస తమేవ వర మంగనా॥౨ ॥ త్వం కత్థసే మహారాజ సత్యవాదీ దృఢవ్రతః ।
మమ చేమం వరం కస్మా ద్విధారయితు మిచ్ఛసి ॥ ౩ ॥ ఏవము క్తస్తు కైకేయ్యా రాజా
దశరథ స్తదా । ప్రత్యువాచ తతః క్రుద్ధో ముహూర్తం విహ్వలన్నివ ॥ ౪ ॥ మృతే
మయి గతే రామే వనం మనుజపుఙ్గవే । హన్తానార్యే మమామిత్రే సకామా సుఖినీ
భవ ॥ ౫ ॥ స్వర్గేపి ఖలు రామస్య కుశలం దైవతై రహమ్। ప్రత్యాదేశా దభిహితం
ధారయిష్యే కథం బత॥ ౬॥ కైకేయ్యాః ప్రియకామేన రామః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ।
యది సత్యం బ్రవీమ్యే త త్తదసత్యం భవిష్యతి॥ ౭॥అపుత్రేణ మయా పుత్ర శ్శ్రమే
ణ మహతా మహాన్ । రామో లబ్ధో మహాబాహు స్సకథం త్యజ్యతే మయా॥౮॥శూ
రశ్చ కృతవిద్యశ్చ జితక్రోధః క్షమాపరః । కథం కమలపత్రాక్షో మయా రామో వివా
స్యతే॥ ౯॥ కథ మిన్దీవరశ్యామం దీర్ఘబాహుం మహాబలమ్ । అభిరామ మహం రామం
ప్రేషయిష్యామి దణ్డకాన్॥౧౦॥సుఖానా ముచితస్యైవ దుఃఖై రనుచితస్యచ।దుఃఖం
నామానుపశ్యేయం కథం రామస్య ధీమతః ॥ ౧౧ ॥ యది దుఃఖ మకృత్వాద్య మమ
సంక్రమణం భవేత్ । అదుఃఖార్హస్య రామస్య తత స్సుఖ మవాప్నుయామ్॥౧౨॥ నృ

శంసే పాపసఙ్కల్పే రామం సత్యపరాక్రమమ్ । కిం విప్రియేణ కైకేయి ప్రియం యోజ
యసే మమ ॥ ౧౩ ॥ అకీర్తిరతులా లోకే ధ్రువః పరిభవశ్చ మే । తథా విలపత స్తస్య
పరిభ్రమితచేతసః ॥ ౧౪ ॥ అస్త మభ్యగమ త్సూర్యో రజనీచాభ్యవర్తత । సా త్రియా
మా తథాఽఽర్తస్య చన్ద్రమణ్డలమణ్డితా ॥ ౧౫ ॥ రాజ్ఞో విలపమానస్య నవ్యభాసత
శర్వరీ । తథై వోష్ణం వినిశ్వస్య వృద్ధో దశరథో నృపః ॥ ౧౬ ॥ విలలాపార్తవ ద్దుఃఖం
గగనాసక్తలోచనః । న ప్రభాతం త్వయేచ్ఛామి నిశే నక్షత్రభూషణే ॥ ౧౭ ॥ క్రియ
తాం మే దయా భద్రే మయాఽయం రచితోఽఞ్జలిః । అథవా గమ్యతాం శీఘ్రం నాహ
మిచ్ఛామి నిర్ఘృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ నృశంసాం కైకయీం ద్రష్టుం యత్కృతే వ్యసనం
మహత్ । ఏవ ముక్త్వా తతో రాజా కైకేయీం సంయతాఞ్జలిః ॥ ౧౯ ॥ ప్రసాదయా
మాస పునః కైకేయీం చేద మబ్రవీత్ । సాధువృత్తస్య దీనస్య త్వద్గతస్య గతాయు
షః ॥ ౨౦ ॥ ప్రసాదః క్రియతాం దేవి మమ రాజ్ఞో విశేషతః । శూన్యేన ఖలు సు
శ్రోణి మయేదం సముదాహృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ కురు సాధు ప్రసాదం మే బాలే సహృదయా
హ్యసి । ప్రసీద దేవి రామో మే త్వద్దత్తం రాజ్య మవ్యయమ్ ॥ ౨౨ ॥ లభతా మసి
తాపాఙ్గే యశః పర మవాప్నుహి । మమ రామస్య లోకస్య గురూణాం భరతస్య చ ॥ ౨౩ ॥
ప్రియ మేత ద్గురుశ్రోణి కురు చారుముఖేక్షణే । విశుద్ధభావస్య సుదుష్టభావా తామ్రేక్షు
ణస్యాశ్రుకలస్య రాజ్ఞః । శ్రుత్వా విచిత్రం కరుణం విలాపం భర్తుర్నృశంసా నచకార
వాక్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ తత స్సరాజా పున రేవ మూర్ఛితః ప్రియా మతుష్టాం ప్రతికూలభాషి
ణీమ్ । సమీక్ష్య పుత్రస్య వివాసనం ప్రతి క్షితౌ విసంజ్ఞో నిపపాత దుఃఖితః ॥ ౨౫ ॥
ఇతీవ రాజ్ఞో వ్యథితస్య సా నిశా జగామ ఘోరం శ్వసతో మనస్వినః । విబోధ్యమానః
ప్రతిబోధనం తదా నివారయామాస సరాజసత్తమః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డే త్రయోదశస్సర్గః.

పుత్రశోకార్దితం పాపా విసంజ్ఞం పతితం భువి । వివేష్టమాన ముద్వీక్ష్య సై
క్ష్వాక మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పాపం కృత్వేవ కిమిదం మమ సంశ్రుత్య సంశ్రవమ్ । శేషే
క్షితితలే సన్నః స్థిత్యాం త్వం స్థాతు మర్హసి ॥ ౨ ॥ ఆహు స్సత్యంహి పరమం ధర్మం
ధర్మవిదో జనాః । సత్య మాశ్రిత్య హి మయా త్వంచ ధర్మం ప్రచోదితః ॥ ౩ ॥ సం
శ్రుత్య శైబ్య శ్శ్యేనాయ స్వాం తనుం జగతీపతిః । ప్రదాయ పక్షిణే రాజ ఞ్జగామ గతి
ముత్తమామ్ ॥ ౪ ॥ తథా హ్యలర్క స్తేజస్వీ బ్రాహ్మణే వేదపారగే । యాచమానే
స్వకే నేత్రే ఉద్ధృత్య సుమనా దదౌ ॥ ౫ ॥ సరితాం తు పతి స్స్వల్పాం మర్యాదాం
సత్యమన్వితః । సత్యానురోధాత్సమయే స్వాం వేలాం నాతి వర్తతే ॥ ౬ ॥ సత్య మేక
పదం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః ప్రతిష్ఠితః । సత్య మేవాక్షయా వేదా స్సత్యేనై వాప్యతే పర

మ్ ॥ ౭ ॥ సత్యం సమనువ ర్తస్వ యది ధర్మే ధృతా మతిః । సఫల స్స వరో మేఽస్తు
వరదో హ్యసి స త్తమ॥ ౮॥ ధర్మస్యైవాభికామార్థం మమ చైవాభిచోదనాత్ । ప్రవ్రా
జయ సుతం రామం త్రిఃఖలు త్వాం బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౯ ॥ సమయం చ మమార్యేమం
యది త్వం నకరిష్యసి । అగ్రత స్తే పరిత్యక్తా పరిత్యక్ష్యామి జీవితమ్ ॥౧౦ ॥ ఏవం
ప్రచోదితో రాజా కైకేయ్యా నిర్విశఙ్కయా । నాశక త్పాశ మున్మోక్తుం బలి రిన్ద్ర
కృతం యథా॥ ౧౧ ॥ ఉద్భ్రాన్తహృదయ శ్చాపి వివర్ణవదనోఽభవత్ । స ధుర్యో వై
పరిస్పన్దన్యుగచక్రాన్తరం యథా ॥ ౧౨ ॥ విహ్వలాభ్యాంచ నేత్రాభ్యా మపశ్యన్నివ
భూమిపః । కృచ్ఛ్రా ద్ధైర్యేణ సంస్తభ్య కైకేయీ మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ యస్తే
మన్త్రికృతః పాణి రగ్నౌ పాపే మయా ధృతః । తం త్యజామి స్వజంచాపి తవ పుత్రం
సహ త్వయా ॥ ౧౪ ॥ ప్రయాతా రజనీ దేవి సూర్యస్యోదయనం ప్రతి । అభిషేకం
గురుజన స్త్వరయిష్యతి మాం ధ్రువమ్ ॥ ౧౫ ॥ రామాభిషేకసమ్భారై స్తదర్థ ముప
కల్పితైః । రామః కారయితవ్యో మే మృతస్య సలిలక్రియామ్ ॥ ౧౬ ॥ త్వయా
సపుత్త్రయా నైవ కర్తవ్యా సలిలక్రియా । వ్యాహన్తాస్యశుభాచారే యది రామా
భిషేచనమ్॥ ౧౭॥ నచ శక్తోఽస్మ్యహం ద్రష్టుం దృష్ట్వా పూర్వం తథాసుఖమ్ । హత
హర్షం నిరానన్దం పునర్జన మవాఙ్ముఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ తాం తథా బ్రువత స్తస్య భూమి
పస్య మహాత్మనః । ప్రభాతా శర్వరీ పుణ్యా చన్ద్రనక్షత్రశాలినీ ॥ ౧౯ ॥ తతః పా
సమాచారా కైకేయీ పార్థివం పునః । ఉవాచ వాక్యం పరుషం వాక్యజ్ఞా క్రోధ
మూర్ఛితా ॥ ౨౦ ॥ కిమిదం భాషసే రాజ న్వాక్యం గరుజోపమమ్ । ఆనాయయిత
మక్లిష్టం పుత్రం రామ మిహార్హసి ॥ ౨౧॥ స్థాప్య రాజ్యే మమ సుతం కృత్వా రామం
వనేచరమ్ । నిస్సపత్నాంచ మాం కృత్వా కృతకృత్యో భవిష్యసి ॥౨౨ ॥ స నున్న
ఇవ తీక్ష్ణేన ప్రతోదేన హయోత్తమః । రాజా ప్రచోదితోఽభీక్ష్ణం కైకేయీమి
బ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ ధర్మబన్ధేన బద్ధోఽస్మి నష్టాచ మమ చేతనా । జ్యేష్ఠం పుత్రం ప్రియం
రామం ద్రష్టు మిచ్ఛామి ధార్మికమ్॥ ౨౪ ॥ తతః ప్రభాతాం రజనీ ముదితేచ దివాకరే
పుణ్యే నక్షత్రయోగేచ ముహూర్తేచ సమాగతే॥ ౨౫॥వసిష్ఠో గుణసమ్పన్నః శిష్యై
పరివృత స్తదా । ఉపగృహ్యాశు సమ్భారా న్ప్రవివేశ పురోత్తమమ్॥ ౨౬ ॥ సిక్తసమ్మా
ర్జితపథాం పతాకోత్తమభూషితామ్ । విచిత్రకుసుమాకీర్ణాం నానాస్రగ్భి ర్విరా
తామ్ ॥ ౨౭ ॥ సంహృష్టమనుజోపేతాం సమృద్ధవిపణాపణామ్ । మహోత్సవసమా
కీర్ణాం రాఘవార్థే సముత్సుకామ్ ॥ ౨౮ ॥ చన్దనాగరుధూపైశ్చ సర్వతః ప్రతిధూపి
తామ్ । తాం పురీం సమతిక్రమ్య పురన్దరపురోపమామ్ ॥ ౨౯ ॥ దదర్శాన్తఃపుర
శ్రేష్ఠం నానాద్విజగణాయుతమ్ । పౌరజానపదాకీర్ణం బ్రాహ్మణై రుపశోభితమ్ ॥ ౩౦

యజ్ఞవిద్భి స్సుసంకీర్ణం సదస్యైః పరమద్విజైః। తదన్తః పుర మాసాద్య వ్యతిచక్రా
మ తం జనమ్॥౩౧॥ వసిష్ఠః పరమప్రీతః పరమర్షిర్వివేశహ।స త్వపశ్య ద్వినిష్క్రాన్తం
సుమన్త్రం నామ సారథిమ్ ॥ ౩౨ ॥ ద్వారే మనుజసింహస్య సచివం ప్రియదర్శనమ్ ।
త మువాచ మహాతేజాస్సూతపుత్రం విశారదమ్॥౩౩॥వసిష్ఠః క్షిప్ర మాచక్ష్వ నృపతే
ర్మామిహాగతమ్।ఇమే గఙ్గోదకఘటా స్సాగరేభ్య శ్చకాఞ్చనాః॥౩౪॥ఔదుమ్బరం భద్ర
పీఠ మభిషేకార్థమాహృతమ్।సర్వబీజాని గన్ధాశ్చ రత్నాని వివిధానిచ॥౩౫॥క్షౌద్రం దధి
ఘృతం లాజా దర్భా స్సుమనసః పయః। అష్టౌచ కన్యా రుచిరా మత్తశ్చ వరవారణః॥
చతురశ్వో రథ శ్శ్రీమా న్నిస్త్రింశో ధను రుత్తమమ్ । వాహనం నరసంయుక్తం
ఛత్రంచ శశిసన్నిభమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్వేతేచ వాలవ్యజనే భృఙ్గారుశ్చ హిరణ్మయః । హేమ
దామపినద్ధశ్చ కకుద్మా న్పాణ్డురో వృషః ॥ ౩౮ ॥ కేసరీచ చతుర్దంష్ట్రో హరిశ్రేష్ఠో
మహాబలః । సింహాసనం వ్యాఘ్రతను స్సమిద్ధశ్చ హుతాశనః ॥ ౩౯ ॥ సర్వవాదిత్ర
సఙ్ఘాశ్చ వేశ్యాశ్చాలఙ్కృతా స్స్త్రియః । ఆచార్యా బ్రాహ్మణా గావః పుణ్యాశ్చ
మృగపక్షిణః ॥ ౪౦ ॥ పౌరజానపదశ్రేష్ఠా నైగమాశ్చ గణైస్సహ । ఏతేచాన్యేచ
బహవః ప్రీయమాణాః ప్రియంవదాః ॥ ౪౧ ॥ అభిషేకాయ రామస్య సహ తిష్ఠన్తి
పార్థివైః । (నపశ్యామిచ రాజాన ముదితశ్చ దివాకరః) ॥ ౪౨ ॥ త్వరయస్వ మహా
రాజం యథా సముదితేఽహని । పుష్యే నక్షత్రయోగేచ రామో రాజ్య మవాప్ను
యాత్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి తస్య వచ శ్శ్రుత్వా సూతపుత్రో మహాత్మనః । స్తువ న్నృప
తిశార్దూలం ప్రవివేశ నివేశనమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం తు పూర్వోదితం వృద్ధం ద్వారస్థా రాజ
సమ్మతమ్।న శేకు రభిసంరోద్ధుం రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః॥ ౪౫ ॥ స సమీపస్థితో రాజ్ఞ స్తా
మవస్థా మజజ్ఞివాన్ । వాగ్భిః పరమతుష్టాభి రభిష్టోతుం ప్రచక్రమే ॥ ౪౬ ॥ తత
స్సూతో యథాకాలం పార్థివస్య నివేశనే । సుమన్త్రః ప్రాఞ్జలి ర్భూత్వా తుష్టావ
జగతీపతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ యథా నన్దతి తేజస్వీ సాగరో భాస్కరోదయే । ప్రీతః ప్రీతేన
మనసా తథాఽఽనన్దఘన స్స్వతః ॥ ౪౮ ॥ ఇన్ద్రో మస్యాంతు వేళాయా మభితుష్టావ
మాతలిః । సోఽజయ ద్దానవాన్సర్వాం స్తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్॥౪౯ ॥ వేదా
స్సహాఙ్గవిద్యాశ్చ యథా హ్యాత్మభువం విభుమ్ । బ్రహ్మాణం బోధయ న్త్యద్య తథా
త్వాం బోధయామ్యహమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఆదిత్య స్సహ చన్ద్రేణ యథా భూతధరాం శుభామ్।
బోధయత్యద్య పృథివీం తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఉత్తిష్ఠాశు మహా
రాజ కృతకౌతుకమఙ్గళః । విరాజమానో వపుషా మేరోరివ దివాకరః ॥ ౫౨ ॥ సోమ
సూర్యౌచ కాకుత్స్థ శివవైశ్రవణావపి । వరుణ శ్చాగ్ని రిన్ద్రశ్చ విజయం ప్రదిశన్తుతే॥
గతా భగవతీ రాత్రి రహ శ్శివ ముపస్థితమ్। ప్రతిబుద్ధ్యస్వ రాజర్షే కృత్యం ఘుహా దుప

స్థితమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఉదతిష్ఠత రామస్య సమగ్ర మభిషేచనమ్ । పౌరజానపదై శ్చాపి నై
మైశ్చ కృతాఞ్జలిః ॥ ౫౫ ॥ స్వయం వసిష్ఠో భగవా న్బ్రాహ్మణై స్సహ తిష్ఠతి । క్షి
మాజ్ఞాప్యతాం రాజ న్రాఘవస్యాభిషేచనమ్॥ ౫౬॥యథా హ్యపాలాఃపశవో యథా
సేనా హ్యనాయకా । యథా చన్ద్రం వినా రాత్రి ర్యథా గావో వినా వృషమ్ ॥ ౫౭
ఏవంహి భవితా రాష్ట్రం యత్ర రాజా నదృశ్యతే । ఇతి తస్య వచ శ్శ్రుత్వా సా
పూర్వ మివార్థవత్ ॥ ౫౮ ॥ అభ్యకీర్యత శోకేన భూయఏవ మహీపతిః । తత స్సరా
తం సూతం సన్నహర్ష స్సుతం ప్రతి ॥ ౫౯ ॥ శోకర క్తేక్షణ శ్శ్రీమా నుద్వీక్ష్యోవా
ధార్మికః । వాక్యై స్తు ఖలు మర్మాణి మమ భూయో నికృ న్తసి ॥ ౬౦ ॥ సుమ న్త్ర
కరుణం శ్రుత్వా దృష్ట్వా దీనంచ పార్థివమ్ । ప్రగృహీతాఞ్జలిః కించి త్తస్మా ద్దేశా ద
క్రమత్ ॥ ౬౧ ॥(యదా వక్తుం స్వయం దైన్యా న్న శశాక మహీపతిః।తదా సుమ న్త్ర
మ న్త్రజ్ఞా కైకేయీ ప్రత్యువాచహ ॥ ౬౨ ॥ సుమ న్త్ర రాజా రజనీం రామహర్ష
ముత్సుకః । ప్రజాగరపరిశ్రాన్తో నిద్రాయా వశమాగతః ॥ ౬౩॥ తద్గచ్ఛ త్వరితం సు
రాజపుత్రం యశస్వినమ్ । రామ మానయ భద్రం తే నాత్ర కార్యా విచారణా॥)౬౪
స మన్యమానః కల్యాణం హృదయేన ననన్దచ । నిర్జగామచ సమ్ప్రీత్యా త్వరిత
రాజశాసనాత్ ॥ ౬౫ ॥ సుమ న్త్ర శ్చి న్తయామాస త్వరితం చోదిత స్తయా । వ్య క్త
రామోఽభిషేకార్థ మిహాఽయాస్యతి ధర్మవిత్ ॥ ౬౬॥ ఇతి సూతో మతిం కృత
హర్షేణ మహతాఽఽవృతః।నిర్జగామ మహాబాహూ రాఘవస్య దిదృక్షయా॥౬౭
సాగరహ్రదసఙ్కాశా త్సుమన్త్రోఽ న్తఃపురా చ్ఛుభాత్ । నిష్క్రమ్య జనసంబాధ
దదర్శ ద్వార మగ్రతః॥ ౬౮ ॥ తతః పురస్తా త్సహసా వినిర్గతో మహీపతీ న్ద్వారగత
విలోకయన్ । దదర్శ పౌరా న్వివిధా న్మహాధనా నుపస్థితా న్ద్వార ముపేత్య విష్ఠితాన్
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుర్దశస్సర్గః.

తేతు తాం రజనీ ముష్య బ్రాహ్మణా వేదపారగాః।ఉపతస్థు రుపస్థానం సహ రా
పురోహితాః ॥ ౧ ॥ అమాత్యా బలముఖ్యాశ్చ ముఖ్యా యే నిగమస్యచ । రాఘ
స్యాభిషేకార్థే ప్రీయమాణాస్తు సంగతాః ॥ ౨ ॥(ఉదితే విమలే సూర్యే పుష్యేచాభ్య
గతేఽహని।లగ్నే కర్కటకే ప్రాప్తే జన్మ రామస్యచ స్థితే॥ ౩॥ అభిషేకాయ రామస్య
ద్విజేన్ద్రై రుపకల్పితమ్) కాఞ్చనా జలకుంభాశ్చ భద్రపీఠం స్వలఙ్కృతమ్ ॥ ౪
రథశ్చ సమ్యగా స్తీర్ణో భాస్వతా వ్యాఘ్రచర్మణా । గఙ్గాయమునయోః పుణ్యా త్స
గమా దాహృతం జలమ్ ॥ ౫ ॥ యాశ్చాన్యా స్సరితః పుణ్యాః హ్రదాః కూపా స్సరాం
సిచ । ప్రాగ్వాహా శ్చోర్ధ్వవాహాశ్చ తిర్యగ్వాహా స్సమాహితాః॥ ౬॥ తాభ్య శ్చైవా
హృతం తోయం సముద్రేభ్యశ్చ సర్వశః। సలాజాః క్షీరిభి శ్ఛన్నా ఘటాః కాఞ్చన ర

తాః ॥ ౭ ॥ పద్మోత్పలయుతా భాన్తి పూర్ణాః పరమవారిణా । క్షౌద్రం దధి ఘృతం
లాజా దర్భా స్సుమనసః పయః ॥ ౮ ॥ చన్ద్రాంశువికచప్రఖ్యం కాఞ్చనం రత్న
భూషితమ్ । సజ్జం తిష్ఠతి రామస్య వాలవ్యజన ముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ చన్ద్రమణ్డలసఙ్కాశ
మాతపత్రంచ పాణ్డురమ్ । సజ్జం ద్యుతికరం శ్రీమ దభిషేకపురస్కృతమ్ ॥ ౧౦ ॥
పాణ్డురశ్చ వృష స్సజ్జః పాణ్డురోఽశ్వశ్చ సుస్థితః । ప్రసృతశ్చ గజ శ్శ్రీమా నౌపవా
హ్యః ప్రతీక్షతే ॥ ౧౧ ॥ అష్టౌచ కన్యా మాఙ్గళ్యా స్సర్వాభరణభూషితాః । వాది
త్రాణిచ సర్వాణి వన్దినశ్చ తథాపరే ॥ ౧౨ ॥ వేశ్యాశ్చైవ శుభాచారా స్సర్వాభరణ
భూషితాః । లీలావత్య స్సుభ్రూవశ్చ లోలనేత్రా స్సహస్రశః ॥ ౧౩ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం
యథారాజ్యే సమ్భ్రియేతాభిషేచనమ్ । తథా జాతీయ మాదాయ రాజపుత్రాభిషేచ
నమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే రాజవచనా త్తత్ర సమవేతా మహీపతిమ్ । అపశ్యన్తోఽబ్రువన్కో ను
రాజ్ఞో నః ప్రతివేదయేత్ ॥ ౧౫ ॥ న పశ్యామశ్చ రాజాన ముదితశ్చ దివాకరః । యౌవ
రాజ్యాభిషేకశ్చ సజ్జో రామస్య ధీమతః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తేషు బ్రువాణేషు సార్వభౌమా
న్మహీపతీన్ । అబ్రవీ త్తానిదం సర్వాన్సుమన్త్రో రాజసత్కృతః ॥ ౧౭ (రామం
రాజ్ఞో నియోగేన త్వరయా ప్రస్థితోఽస్మ్యహమ్) పూజ్యా రాజ్ఞో భవన్తస్తు రామ
స్యచ విశేషతః ॥ ౧౮ ॥ అయం పృచ్ఛామి వచనా త్సుఖ మాయుష్మతా మహమ్ ।
రాజ్ఞ స్సమ్ప్రతిబుద్ధస్య యచ్చాగమనకారణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా న్తఃపురద్వార
మాజగామ పురాణవిత్ । సదాఽసక్తంచ తద్వేశ్మ సుమన్త్రః ప్రవివేశహ ॥ ౨౦ ॥ *తుష్టా
వాస్య తదా వంశం ప్రవిశ్య స విశాంపతేః । శయనీయం నరేన్ద్రస్య తదాఽఽసాద్య
వ్యతిష్ఠత ॥ ౨౧ ॥ సోఽత్యాసాద్యతు తద్వేశ్మ తిరస్కరిణి మన్తరా । ఆశీర్భి ర్గుణయు
క్తాభి రభితుష్టావ రాఘవమ్ ॥ ౨౨ ॥ (సోమసూర్యౌచ కాకుత్స్థ శివవైశ్రవణావపి ।
వరుణ శ్చాగ్ని రిన్ద్రశ్చ విజయం ప్రదిశన్తు తే ॥ ౨౩ ॥ (యథాసాఙ్గాశ్చ వేదాశ్చ బ్రహ్మా
ణం బోధయన్తి తే । తథా త్వాం బోధయిష్యామి హ్యుత్తిష్ఠ పురుషర్షభ) ॥ ౨౪ ॥
గతా భగవతీ రాత్రి రహశ్శివ ముపస్థితమ్ । బుధ్యస్వ నృపశార్దూల కురు కార్య మన
న్తరమ్ ॥ ౨౫ ॥ బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ నైగమాశ్చాఽగతా నృప । దర్శనం తేఽభి
కాంక్షన్తే ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ ॥ ౨౬ ॥ స్తువన్తం తం తదా సూతం సుమన్త్రం మన్త్రి
కోవిదమ్ । ప్రతిబుధ్య తతో రాజా ఇదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ రామ మానయ
సూతేతి యదస్యభిహితోఽనయా । కిమిదం కారణం యేన మదాజ్ఞా ప్రతిహన్యతే ॥
నచైవ సమ్ప్రసుప్తోఽహ మానయేహాశు రాఘవమ్ । ఇతి రాజా దశరథ స్సూతం తత్రా
న్వశాత్పునః ॥ ౨౮ ॥ స రాజవచనం శ్రుత్వా శిరసా ప్రతిపూజ్య తమ్ । నిర్జగామ నృపా

* గాయత్రీ.

వాసాన్స్యస్య మానసం ప్రియం మహత్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రపన్నో రాజమార్గంచ పతాకాధ్వ
జశోభితమ్ । హృష్టః ప్రముదిత స్సూతః జగామాశు విలోకయన్ ॥ ౩౧ ॥ స సూత స్తత్ర
శుశ్రావ రామాధికరణాః కథాః । అభిషేచనసంయుక్తా స్సర్వలోకస్య హృష్టవత్ ॥ ౩౨ ॥
తతో దదర్శ రుచిరం కైలాసశిఖరప్రభమ్ । రామవేశ్మ సుమన్త్రస్తు శక్రవేశ్మసమప్ర
భమ్॥ ౩౩ ॥ మహాకవాటపిహితం వితర్దిశతశోభితమ్ । కాఞ్చనప్రతిమైకాగ్రం మణివి
ద్రుమతోరణమ్॥ ౩౪॥ శారదాభ్రఘనప్రఖ్యం దీప్తం మేరుగుహోపమమ్ । మణిభి
ర్వరమాల్యానాం సుమహద్భి రలఙ్కృతమ్॥ ౩౫॥ ముక్తామణిభి రాకీర్ణం చన్దనాగరు
ధూపితమ్ । గన్ధాన్మనోజ్ఞా న్విసృజ ద్దార్దురంశిఖరం యథా॥ ౩౬ ॥ సారసైశ్చమయూరై
శ్చనినదద్భి ర్విరాజితమ్। సుకృతేహామృగాకీర్ణం సుకీర్ణం భక్తిభి స్తథా॥ ౩౭ ॥ మనశ్చక్షు
శ్చభూతానామాదద త్తిగ్మతేజసా। చన్ద్రభాస్కరసఙ్కాశం కుబేరభవనోపమమ్॥ ౩౮
మహేన్ద్రధామప్రతిమం నానాపక్షిసమాకులమ్ । మేరుశృఙ్గసమం సూతో రామ
వేశ్మ దదర్శహ ॥ ౩౯ ॥ ఉపస్థితై స్సమాకీర్ణం జనై రఞ్జలికారిభిః । ఉపాదాయ సమా
క్రాన్తై స్తథా జానపదై ర్జనైః ॥ ౪౦ ॥ రామాభిషేకసుముఖై రున్ముఖై స్సమలఙ్కృ
తమ్ । మహామేఘసమప్రఖ్య ముదగ్రం సువిభూషితమ్ ॥ నానారత్నసమాకీర్ణం కుబ్జ
కైరాతకావృతమ్ ॥ ౪౨ ॥ స వాజియుక్తేన రథేన సారథి ర్నరాకులం రాజపథం విలో
కయన్। వరూథినా రామగృహాభిపాతినా పురస్య సర్వస్య మనాంసి హర్షయన్॥ ౪౩ ॥ తతః
స్సమాసాద్య మహాధనం మహత్ప్రహృష్టరోమా స బభూవ సారథిః। మృగై ర్మయూ
రైశ్చ సమాకులోల్బణం గృహం వరార్హస్య శచీపతేరివ ॥ ౪౪ ॥ స తత్ర కైలాస
నిభా స్స్వలఙ్కృతాః ప్రవిశ్య కక్ష్యా స్త్రిదశాలయోపమాః । ప్రియా న్నరా న్రామ
మతే స్థితా న్బహూ నపోహ్య శుద్ధాన్త ముపస్థితో రథీ॥ ౪౫॥ స తత్ర శుశ్రావచ హర్ష
యుక్తా రామాభిషేకార్థకృతా జనానామ్ । నరేన్ద్రసూనో రభిమఙ్గళార్థా స్సర్వస్య
లోకస్య గిరః ప్రహృష్టః ॥ ౪౬ ॥ మహేన్ద్రసద్మ ప్రతిమంతు వేశ్మ రామస్య రమ్యం
మృగపక్షిజుష్టమ్। దదర్శ మేరోరివ శృఙ్గముచ్చం విభ్రాజమానం ప్రభయా సుమన్త్రః
ఉపస్థితై రఞ్జలికారకైశ్చ సోపాయనై ర్జానపదైశ్చ మర్త్యైః। కోట్యా పరార్ధైశ్చ వివి
క్తయానై స్సమాకులం ద్వారపథం దదర్శహ ॥ ౪౮ ॥ తతో మహామేఘమహీధరాభ
ప్రభిన్న మత్యంకుశ మప్రసహ్యమ్ । రామోపవాహ్యం రుచిరం దదర్శ శత్రుఞ్జయ
నాగ ముదగ్రకాయమ్॥ ౪౯ ॥ స్వలఙ్కృతాన్సాశ్వరథాన్సకుఞ్జరా నమాత్యముఖ్యాః
శతశశ్చ వల్లభాన్ । వ్యపోహ్య సూత స్సహితా న్సమంతత స్సమృద్ధ మన్తఃపు
మావివేశ ॥ ౫౦ ॥ తదద్రికూటాచలమేఘసన్నిభం మహావిమానోత్తమవేశ్మస
ఘవత్ । అవార్యమాణః ప్రవివేశ సారథిః ప్రభూతరత్నం మకరో యథాఽర్ణవమ్
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చదశస్సర్గః.

స తదన్తఃపురద్వారం సమతీత్య జనాకులమ్ | ప్రవివిక్తాం తతః కక్ష్యా మాససాద పురాణవిత్ ॥ ౧ ॥ ప్రాసకార్ముకబిభ్రద్భి ర్యువభి ర్మృష్టకుణ్డలైః | అప్రమాదిభిరేకాగ్రైః స్వనురక్తై రధిష్ఠితామ్ ॥ ౨ ॥ తత్ర కాషాయిణో వృద్ధా న్వేత్రపాణీన్ స్వలఙ్కృతాన్ | దదర్శ విష్ఠితాన్ ద్వారి స్త్ర్యధ్యక్షాన్సుసమాహితాన్ ॥ ౩ ॥ తే సమీక్ష్య సమాయాన్తం రామప్రియచికీర్షవః | సహసోత్పతితాస్సర్వే స్వాసనేభ్యస్ససమ్భ్రమాః ॥ ౪ ॥ తానువాచ వినీతాత్మా సూతపుత్రః ప్రదక్షిణః | క్షిప్ర మాఖ్యాత రామాయ సుమన్త్రో ద్వారి తిష్ఠతి ॥ ౫ ॥ తే రామ ముపసఙ్గమ్య భర్తుః ప్రియచికీర్షవః | సహ భార్యాయ రామాయ క్షిప్ర మేవాచచక్షిరే ॥ ౬ ॥ ప్రతివేదిత మాజ్ఞాయ సూత మభ్యన్తరం పితుః | తత్రైవానాయయామాస రాఘవః ప్రియకామ్యయా ॥ తం వైశ్రవణసఙ్కాశ ముపవిష్టం స్వలఙ్కృతమ్ | దదర్శ సూతః పర్యఙ్కే సౌవర్ణే సోత్తరచ్ఛదే ॥ ౮ ॥ వరాహరుధిరాభేణ శుచినా చ సుగన్ధినా | అనులిప్తం పరార్ధ్యేన చన్దనేన పరన్తపమ్ ॥ ౯ ॥ స్థితయా పార్శ్వత శ్చాపి వాలవ్యజనహస్తయా | ఉపేతం సీతయా భూయ శ్చిత్రయా శశినం యథా ॥ ౧౦ ॥ తం తపన్తమివాదిత్య ముపపన్నం స్వతేజసా | వవన్దే వరదం వన్దీ వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాఞ్జలిస్తు సుఖం పృష్ట్వా విహారశయనాసనే | రాజపుత్ర ముపావేదం సుమన్త్రో రాజసత్కృతః ॥ ౧౨ ॥ కౌసల్యాసుప్రజా దేవ పితా త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛతి | మహిష్యా సహ కైకేయ్యా గమ్యతాం తత్ర మాచిరమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్తస్తు సంహృష్టో నరసింహో మహాద్యుతిః | తతస్సమ్మానయామాస సీతా మిద మువాచ హ ॥ ౧౪ ॥ దేవి దేవశ్చ దేవీ చ సమాగమ్య మదన్తరే | మన్త్రయేతే ధ్రువం కిఞ్చి దభిషేచనసంహితమ్ ॥ ౧౫ ॥ లక్షయిత్వా హ్యభిప్రాయం ప్రియకామా సుదక్షిణా | సఞ్చోదయతి రాజానం మదర్థం మదిరేక్షణే ॥ ౧౬ ॥ సా ప్రహృష్టా మహారాజం హితకామానువర్తినీ | జననీ చార్థకామా మే కేకయాధిపతేస్సుతా ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా ఖలు మహారాజా మహిష్యా ప్రియయా సహ | సుమన్త్రం ప్రాహిణో ద్దూత మర్థకామకరం మమ ॥ ౧౮ ॥ (యాదృశీ పరిషత్తత్ర తాదృశో దూత ఆగతః) ధ్రువ మద్యైవ మాం రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౧౯ ॥ హన్త శీఘ్ర మితో గత్వా ద్రక్ష్యామి చ మహీపతిమ్ | సహ త్వం పరివారేణ సుఖమాస్స్వ రమస్వ చ ॥ పతిసమ్మానితా సీతా భర్తార మసితేక్షణా | ఆద్వార మనువవ్రాజ మఙ్గళాన్యభిదధ్యుషీ ॥ ౨౧ ॥ రాజ్యం ద్విజాతిభి ర్జుష్టం రాజసూయాభిషేచనమ్ | కర్తు మర్హతి తే రాజా వాసవస్యేవ లోకకృత్ ॥ ౨౨ ॥ దీక్షితం వ్రతసమ్పన్నం వరాజినధరం శుచిమ్ | కురఙ్గశృఙ్గపాణించ పశ్యన్తీ త్వాం భజామ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ (పూర్వాం దిశం వజ్రధరో దక్షిణాం పాతు తే యమః | వరుణః పశ్చిమా మాశాం ధనేశ స్తూత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౪ ॥

అథ సీతా మనుజ్ఞాప్య కృతకౌతుకమఙ్గళః। నిశ్చక్రామ సుమన్త్రేణ సహ రామో నివేశనాత్॥ ౨౫ ॥ పర్వతాదివ నిష్క్రమ్య సింహో గిరిగుహాశయః। లక్ష్మణం ద్వారి సోఽపశ్యత్ప్రహ్వాఞ్జలిపుటం స్థితమ్ ॥ ౨౬ ॥ అథ మధ్యమకక్ష్యాయాం సమాగచ్ఛత్సుహృజ్జనైః। స సర్వానర్థినో దృష్ట్వా సమేత్య ప్రతినన్ద్య చ ॥ ౨౭ ॥ తతః పావకసంకాశ మారురోహ రథోత్తమమ్। వైయాఘ్రం పురుషవ్యాఘ్రో రాజతం రాజనన్దనః॥ ౨౮ ॥మేఘనాద మసంబాధం మణిహేమవిభూషితమ్। ముష్ణన్తమివ చక్షూంషి ప్రభయా మేరువర్చసమ్ ॥ ౨౯ ॥ కరేణుశిశుకల్పైశ్చ యుక్తం పరమవాజిభిః। హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథ మిన్ద్రఇవాశుగమ్॥ ౩౦ ॥ ప్రయయౌ తూర్ణ మాస్థాయ రాఘవో జ్వలితశ్శ్రియా। సపర్జన్యఇవాకాశే స్వనవా నభినాదయన్॥ ౩౧ ॥నికేతాన్నిర్యయౌ శ్రీమా న్మహాభ్రాదివ చన్ద్రమాః। ఛత్రచామరపాణిస్తు లక్ష్మణో రాఘవానుజః ॥ ౩౨ ॥ జుగోప భ్రాతరం భ్రాతా రథ మాస్థాయ పృష్ఠతః। తతో హలహలాశబ్ద స్తుములస్సమజాయత॥ ౩౩ ॥ తస్య నిష్క్రమమాణస్య జనౌఘస్య సమన్తతః। తతో హయవరా ముఖ్యా నాగాశ్చ గిరిసన్నిభాః॥౩౪॥అనుజగ్ము స్తదా రామం శతశోఽథ సహస్రశః। అగ్రత శ్చాస్య సన్నద్ధా శ్చన్దనాగరుభూషితాః॥౩౫॥ఖడ్గచాపధరా శ్శూరా జగ్ము రాశంసవో జనాః। తతో వాదిత్రశబ్దాశ్చ స్తుతిశబ్దాశ్చ వన్దినామ్॥ సింహనాదాశ్చ శూరాణాం తదా శుశ్రువిరే పథి। హర్మ్యవాతాయనస్థాభి ర్భూషితాభిస్సమన్తతః ॥ ౩౬ ॥ కీర్యమాణ స్సుపుష్పౌఘై ర్యయౌ స్త్రీభి రరిన్దమః। రామం సర్వానవద్యాఙ్గ్యో రామపిప్రీషయా తతః॥ ౩౭॥ వచోభి రగ్ర్యై ర్హర్మ్యస్థాః క్షితిస్థాశ్చ వవన్దిరే। నూనం నన్దతి తే మాతా కౌసల్యా మాతృనన్దన ॥ ౩౯ ॥ పశ్యన్తీ సిద్ధయాత్రం త్వాం పిత్ర్యం రాజ్య ముపస్థితమ్। సర్వసీమన్తినీభ్యశ్చ సీతాం సీమన్తినీం వరామ్॥ అమన్యన్త హి తా నార్యో రామస్య హృదయప్రియామ్। తయా సుచరితం దేవ్యా పురా నూనం మహత్తపః ॥౪౧ ॥ రోహిణీవ శశాఙ్కేన రామసంయోగ మాప యా। ఇతి ప్రాసాదశృఙ్గేషు ప్రమదాభి ర్నరోత్తమః ॥ ౪౨ ॥ శుశ్రావ రాజమార్గస్థః ప్రియా వాచ ఉదాహృతాః। స రాఘవ స్తత్ర కథాప్రలాపాన్ శుశ్రావ లోకస్య సమాగతస్య। ఆత్మాధికారా వివిధాశ్చ వాచః ప్రహృష్టరూపస్య పురీజనస్య॥ ౪౩॥ఏష శ్రియం గచ్ఛతి రాఘవోఽద్య రాజప్రసాదాద్విపులాం గమిష్యన్। ఏతే వయం సర్వసమృద్ధకామా యేషా మయం నో భవితా ప్రశాస్తా ॥ ౪౪ ॥ లాభో జనస్యాస్య యదేష సర్వం ప్రపత్స్యతే రాష్ట్రమిదం చిరాయ। నహ్యప్రియం కించ న జాతు కశ్చిత్పశ్యేన్న దుఃఖం మనుజాధిపేఽస్మిన్॥ ౪౫ ॥ సఘోషవద్భిశ్చ హయైర్మతఙ్గజైః పురస్సరైస్స్వస్తికసూతమాగధైః। మహీయమానః ప్రవరైశ్చ వాదకై రభిష్టుతో వైశ్రవ

ర్ణో యథా యయౌ॥ ౪౬॥ కరేణు మాతఙ్గ రథాశ్వసంకులం మహాజనౌఘప్రతిపూర్ణచత్వరమ్। ప్రభూతరత్నం బహుపణ్యసంచయం దదర్శ రామో రుచిరం మహాపథమ్॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షోడశస్సర్గః.

స రామో రథ మాస్థాయ సమ్ప్రహృష్టసుహృజ్జనః । పతాకాధ్వజసమ్పన్నం మహార్హాగరుధూపితమ్॥౧॥అపశ్య న్నగరం శ్రీమా న్నానాజనసమాకులమ్ । సగృహై రభ్రసఙ్కాశైః పాణ్డురై రుపశోభితమ్॥ ౨ ॥ రాజమార్గం యయౌ రామో మధ్యే నాగరుధూపితమ్ । చన్దనానాంచ ముఖ్యానా మగరూణాంచ సంచయైః ॥ ౩ ॥ ఉత్తమానాంచ గన్ధానాం క్షౌమకోశామ్బరస్యచ । అవిద్ధాభిశ్చ ముక్తాభి రుత్తమైస్స్ఫాటికై రపి ॥ ౪ ॥ శోభమాన మసమ్బాధం తం రాజపథ ముత్తమమ్ । సంవృతం వివిధైః పణ్యై ర్భక్ష్యై రుచ్చావచై రపి॥ ౫॥ దదర్శ తం రాజపథం దివి దేవపథం యథా । దధ్యక్షతహవిర్లాజై ర్ధూపై రగరుచన్దనైః॥ ౬॥ నానామాల్యోపగన్ధైశ్చ సదాఽభ్యర్చితచత్వరమ్ । ఆశీర్వాదాన్బహూన్ శృణ్వ న్సుహృద్భి స్సముదీరితాన్ ॥ ౭ ॥ యథార్హం చాపి సంపూజ్య సర్వానేవ నరాన్యయౌ । పితామహై రాచరితం తథైవ ప్రపితామహైః॥౮ ॥ అద్యోపాదాయ తం మార్గ మభిషిక్తోఽనుపాలయ । యథాస్మ లాలితాః పిత్రా యథైవ ప్రపితామహైః ॥ ౯ ॥ తత స్సుఖతరం రామే వత్స్యామ స్సతి రాజని। అల మద్యహి భుక్తేన పరమార్థై రలంచ నః ॥ ౧౦॥ యథా పశ్యేమ రాజానం రామం రాజ్యే ప్రతిష్ఠితమ్ । అతో హి నః ప్రియతరం నాన్యత్కించి ద్భవిష్యతి॥౧౧॥యథాఽభిషేకో రామస్య రాజ్యేనామితతేజసః । ఏతాశ్చాన్యాశ్చ సుహృదా ముదాసీనః కథా శ్శుభాః॥ ౧౨॥ ఆత్మసంపూజనీ శ్శృణ్వన్యయౌ రామో మహాపథమ్ । నహి తస్మా న్మనః కశ్చి చ్చక్షుషీ వా నరోత్తమాత్ ॥ ౧౩॥ నరశ్శక్నో త్యపాక్రష్టు మతిక్రాన్తేపి రాఘవే । (యశ్చ రామం నపశ్యేత్తు యంచ రామో నపశ్యతి ॥ ౧౪ ॥ నిన్దిత స్సవసే ల్లోకే స్వాత్మాప్యేనం విగర్హతే) సర్వేషాంహి స ధర్మాత్మా వర్ణానాం కురుతే దయామ్॥ ౧౫ ॥ చతుర్ణాంహి వయస్థానాం తేన తే త మనువ్రతాః।చతుష్పథా న్దేవపథాంశ్చైత్యాన్యాయతనానిచ ॥ ౧౬ ॥ ప్రదక్షిణం పరిహర న్జగామ నృపతేస్సుతః । స రాజకుల మాసాద్య మేఘసంఘోపమైశ్శుభైః ॥ ౧౭ ॥ ప్రాసాదశృంగై ర్వివిధైః కైలాసశిఖరోపమైః। ఆవారయద్భి ర్గగనం విమానై రివ పాణ్డురైః ॥ ౧౮ ॥ వర్ధమానగృహై శ్చాపి రత్నజాలపరిష్కృతైః । తత్పృథివ్యాం గృహవరం మహేన్ద్రభవనోపమమ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజపుత్త్రః పితుర్వేశ్మ ప్రవివేశ శ్రియా జ్వలన్ ।స కక్ష్యా ధన్విభి ర్గుప్తా స్తిస్రోఽతిక్రమ్య వాజిభిః ॥ ౨౦ ॥ పదాతి రపరే కక్ష్యే ద్వే జగామ నరోత్తమః । స సర్వా స్సమతిక్రమ్య కక్ష్యా దశరథాత్మజః॥ ౨౧॥ సన్నివర్త్య జనం సర్వం శుద్ధాన్తం పున రభ్యగాత్ ।తతః

ప్రవిష్టే పితు రన్తికం తదా జన స్స సర్వో ముదితో నృపాత్మజే। ప్రతీక్షతే తస్య పునశ్చ నిర్గమం యథోదయం చన్ద్రమస స్సరిత్పతిః॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తదశస్సర్గః.

స దదర్శాసనే రామో నిషణ్ణం పితరం శుభే। కైకేయీసహితం దీనం ముఖేన పరిశుష్యతా ॥ ౧ ॥ స పితు శ్చరణౌ పూర్వ మభివాద్య వినీతవత్ । తతో వవన్దే చరణౌ కైకేయ్యా స్సుసమాహితః॥ ౨ ॥ (రామే త్యుక్త్వా చ వచనం బాష్పపర్యాకులేక్షణః । శశాక నృపతి ర్దీనో నేక్షితుం నాభిభాషితుమ్) ౩ ॥ తదపూర్వం నరపతే ర్దృష్ట్వా రూపం భయావహమ్ । రామోపి భయ మాపన్నః పదా స్పృష్ట్వేవ పన్నగమ్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్రియై రప్రహృష్టై స్తం శోకసన్తాపకర్శితమ్ । నిశ్వసన్తం మహారాజం వ్యథితాకులచేతసమ్ ॥ ౫ ॥ ఊర్మిమాలిన మక్షోభ్యం క్షుభ్యన్తమివ సాగరమ్ । ఉపప్లుత మివాదిత్య ముక్తానృత మృషిం యథా॥ ౬ ॥ అచిన్త్యకల్పం హి పితు స్తం శోక ముపధారయన్ । బభూవ సంరబ్ధతర స్సముద్ర ఇవ పర్వణి ॥ ౭ ॥ చిన్తయామాస చ తదా రామః పితృహితే రతః । కిం స్విదద్యైవ నృపతి ర్న మాం ప్రత్యభినన్దతి ॥ ౮ ॥ అన్యదా మాం పితా దృష్ట్వా కుపితోఽపి ప్రసీదతి । తస్య మా మద్య సంప్రేక్ష్య కిమాయాసః ప్రవర్తతే ॥ ౯ ॥ స దీన ఇవ శోకార్తో విషణ్ణ వదనద్యుతిః । (కైకేయీ మభివాద్యైవ రామో వచన మబ్రవీత్)॥ ౧౦ ॥ కచ్చి న్మయా నాపరాద్ధ మజ్ఞానా ద్యేన మే పితా । కుపిత స్తన్మమా చక్ష్వ త్వం చైవైనం ప్రసాదయ॥ ౧౧॥ అప్రసన్నమనాః కిన్ను సదా మాం ప్రతి వత్సలః । వివర్ణవదనో దీనో నహి మా మభిభాషతే॥ శారీరో మానసో వాపి కచ్చిదేనం నబాధతే । సన్తాపోవాఽభితాపోవా దుర్లభం హి సదా సుఖమ్ ॥ ౧౩ ॥ కచ్చి న్నకించిద్భరతే కుమారే ప్రియదర్శనే । శత్రుఘ్నేవా మహాసత్త్వే మాతౄణాం వా మమాశుభమ్॥ ౧౪ ॥ అతోషయ న్మహారాజ మకుర్వన్వా పితు ర్వచః । ముహూర్త మపి నేచ్ఛేయం జీవితుం కుపితే నృపే ॥ ౧౫ ॥ యతోమూలం నరః పశ్యే త్ప్రాదుర్భావ మిహాత్మనః। కథం తస్మి న్నవర్తేత ప్రత్యక్షే దైవతే సతి ॥ ౧౬ ॥ (కచ్చిత్తే పరుషం కించి దభిమానా త్పితా మమ । ఉక్తో భవత్యా కోపేన యత్రాస్య లులితం మనః)॥ ౧౭ ॥ ఏతదాచక్ష్వ మే దేవి తత్త్వేన పరిపృచ్ఛతః । కిం నిమిత్త మపూర్వోఽయం వికారో మనుజాధిపే॥ ౧౮॥ ఏవ ముక్తా తు కైకేయీ రాఘవేణ మహాత్మనా । ఉవాచేదం సునిర్లజ్జా ధృష్ట మాత్మహితం వచః ॥ ౧౯ ॥ న రాజా కుపితో రామ వ్యసనం నాస్య కించన । కించి న్మనోగతం త్వస్య త్వద్భయా న్నాభిభాషతే॥ ॥ ౨౦ ॥ ప్రియం త్వా మప్రియం వక్తుం వాణీ నాస్యోపవర్తతే । త దవశ్యం త్వయా కార్యం యదనేనాఽశ్రుతం మమ॥ ౨౧॥ ఏష మహ్యం వరం దత్వా పురా మా మభిపూజ్య చ । స పశ్చా త్తప్యతే రాజా యథాఽన్యః ప్రాకృత స్తథా॥ ౨౨ ।

అతిసృజ్య దదానీతి వరం మమ విశాంపతిః । స నిరర్థం గతజలే సేతుం బన్ధితు మిచ్ఛతి॥
ధర్మమూల మిదం రామ విదితం చ సతా మపి । తత్సత్యం న త్యజే ద్రాజా కుపిత
స్త్వత్కృతే యథా॥ ౨౪॥ యది తద్వక్ష్యతే రాజా శుభం వా యది వాఽశుభమ్।
కరిష్యసి తత స్సర్వ మాఖ్యాస్యామి పున స్త్వహమ్॥ ౨౫ ॥ యది త్వభిహితం రాజ్ఞా
త్వయి త న్నవిపత్స్యతే। తతోఽహ మభిధాస్యామి న హ్యేష త్వయి వక్ష్యతి॥ ౨౬॥
ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా కైకేయ్యా సముదాహృతమ్ । ఉవాచ వ్యథితో రామ స్తాం
దేవీం నృపసన్నిధౌ ॥ ౨౭ ॥ అహో ధిఙ్నార్హసే దేవి వక్తుం మా మీదృశం వచః ।
అహం హి వచనా ద్రాజ్ఞః పతేయ మపి పావకే॥౨౮॥ భక్షయేయం విషం తీక్ష్ణం మజ్జేయ
మపిచార్ణవే । నియుక్తో గురుణా పిత్రా నృపేణ చ హితేన చ॥ ౨౯ ॥ తద్బ్రూహి వచనం
దేవి రాజ్ఞో య దభికాంక్షితమ్ । కరిష్యే ప్రతిజానే చ రామో ద్వి ర్నాభిభాషతే॥౩౦॥
త మార్జవ సమాయుక్త మనార్యా సత్యవాదినమ్ । ఉవాచ రామం కైకేయీ వచనం
భృశదారుణమ్ ॥ ౩౧ ॥ పురా దైవాసురే యుద్ధే పిత్రా తే మమ రాఘవ । రక్షితేన
వరౌ దత్తౌ సశల్యేన మహారణే॥౩౨॥తత్ర మే యాచితో రాజా భరతస్యాభిషేచనమ్।
గమనం దణ్డకారణ్యే తవ చాద్యైవ రాఘవ ॥ ౩౩ ॥ యది సత్యప్రతిజ్ఞం త్వం పితరం
కర్తు మిచ్ఛసి । ఆత్మానం చ నరశ్రేష్ఠ మమ వాక్య మిదం శృణు ॥ ౩౪ ॥ సన్నిదేశే పితు
స్తిష్ఠ యథా తేన ప్రతిశ్రుతమ్।త్వయాఽరణ్యం ప్రవేష్టవ్యం నవ వర్షాణి పఞ్చ చ॥౩౫॥
భరతశ్చాభిషిచ్యేత యదేత దభిషేచనమ్।త్వదర్థే విహితం రాజ్ఞా తేన సర్వేణ రాఘవ॥
సప్త సప్త చ వర్షాణి దణ్డకారణ్య మాశ్రితః । అభిషేక మిమం త్యక్త్వా జటాజినధరో
వస ॥ ౩౭ ॥ భరతః కోసలపురే ప్రశాస్తు వసుధా మిమామ్ । నానారత్నసమాకీర్ణాం
సవాజి రథకుఞ్జరామ్॥ ౩౮ ॥ ఏతేన త్వాం నరేన్ద్రోఽయం కారుణ్యేన సమాప్లుతః । శోక
సంక్లిష్టవదనో న శక్నోతి నిరీక్షితుమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఏత త్కురు నరేన్ద్రస్య వచనం రఘునన
న్దన।సత్యేన మహతా రామ తారయస్వ నరేశ్వరమ్॥ ౪౦॥ ఇతీవ తస్యాం పరుషం వద
న్త్యాం నచైవ రామః ప్రవివేశ శోకమ్ । ప్రవివ్యథే చాపి మహానుభావో రాజాతు
పుత్రవ్యసనాభితప్తః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టాదశస్సర్గః.

త మప్రియ మమిత్రఘ్నో వచనం మరణోపమమ్। శ్రుత్వా నవివ్యథే రామః
కైకేయీం చేద మబ్రవీత్ ॥ ౧॥ ఏవ మస్తు గమిష్యామి వనం వస్తు మహం త్వితః।జటా
జినధరో రాజ్ఞః ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయన్॥ ౨ ॥ ఇదంతు జ్ఞాతు మిచ్ఛామి కిమర్థం మాం
మహీపతిః । నాభినన్దతి దుర్ధర్షో యథా పూర్వ మరిన్దమః ॥ ౩ ॥ మన్యు ర్నచ త్వయా
కార్యో దేవి బ్రూమి తవాగ్రతః । యాస్యామి భవ సుప్రీతా వనం చీరజటాధరః ॥ ౪॥
హితేన గురుణా పిత్రా కృతజ్ఞేన నృపేణచ।నియుజ్యమానో విస్రబ్ధః కిం నకుర్యామహం

ప్రియమ్ ॥ ౫ ॥ అళీకం మానసం త్వేకం హృదయం దహతీవ మే। స్వయం యన్నాహ
మాం రాజా భరతస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౬ (అహంహి సీతాం రాజ్యంచ ప్రాణా నిష్టా
న్ధనానిచ । హృష్టో భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయాప్రచోదితః॥) ౭॥ కిం పున ర్మను
జేన్ద్రేణ స్వయం పిత్రా ప్రచోదితః । తవచ ప్రియకామార్థం ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయన్॥
తదాశ్వాసయ హీమం త్వం కింన్విదం య న్మహీపతిః । వసుధాస క్తనయనో మన్దమ
శ్రూణి ముఞ్చతి॥ ౯ ॥ గచ్ఛన్తు చై వానయితుం దూతా శ్శీఘ్రజవై ర్హయైః । భరతం
మాతులకులా దద్యైవ నృపశాసనాత్ ॥౧౦॥ దణ్డకారణ్య మేషోఽహ మితో గచ్ఛామి
సత్వరః । అవిచార్య పితుర్వాక్యం సమా వస్తుం చతుర్దశ ॥ ౧౧ (సా హృష్టా తస్య
తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామస్య కైకయీ)। ప్రస్థానం శ్రద్దధానాహి త్వరయామాస
రాఘవమ్॥౧౨॥ ఏవం భవతు యాస్య న్తి దూతా శ్శీఘ్రజవై ర్హయైః। భరతం మాతుల
కులా దుపావ ర్తయితుం నరాః ॥ ౧౩ ॥ తవ త్వహం క్షమం మన్యే నోత్సుకస్య విల
మ్బనమ్ । రామ తస్మా దిత శ్శీఘ్రం వనం త్వం గన్తు మర్హసి ॥ ౧౪ ॥ వ్రీళాన్విత స్స్వ
యం యచ్చ నృప స్త్వాం నాభిభాషతే । నైత త్కించి న్నరశ్రేష్ఠ మన్యు రేషోఽపనీయ
తామ్ ॥ ౧౫ ॥ యావ త్త్వం న వనం యాతః పురా దస్మా దభిత్వరన్ । పితా తావ న్న తే
రామ స్స్నాస్యతే భోక్ష్యతేపివా ॥ ౧౬ ॥ ధి క్కష్టమితి నిశ్వస్య రాజా శోకపరిప్లుతః।
మూర్ఛితో న్యపత త్తస్మి న్పర్యఙ్కే హేమభూషితే ॥ ౧౭॥ రామో ప్యుత్థాప్య రాజా
నం కైకేయ్యాభిప్రచోదితః । కశయేవాఽహతో వాజీ వనం గన్తుం కృతత్వరః॥ ౧౮॥
తదప్రియ మనార్యాయా వచనం దారుణోదయమ్। శ్రుత్వా గతవ్యథో రామః కైకే
యీం వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ నాహ మర్థపరో దేవి లోక మా వస్తు ముత్సహే।విద్ధి
మా మృషిభి స్తుల్యం కేవలం ధర్మ మాస్థితమ్ ॥ ౨౦ ॥ య దత్ర భవతః కిఞ్చి చ్ఛక్యం
కర్తుం ప్రియం మయా (ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ॥)౨౧॥ నహ్యతో
ధర్మ చరణం కించిద స్తి మహ త్తరమ్ । యథా పితరి శుశ్రూషా తస్యవా వచనక్రియా॥
అనుక్తోప్యత్ర భవతా భవత్యా వచనాదహమ్ । వనే వత్స్యామి విజనే వర్షాణీహ చతు
ర్దశ॥ ౨౩ ॥ న నూనం మయి కైకేయి కఞ్చి దాశంససే గుణమ్।యద్రాజాన మవోచ
స్త్వం మమేశ్వరతరా సతీ ॥ ౨౪ ॥ యావన్మాతర మాపృచ్ఛే సీతాం చానునయామ్య
హమ్ । తతోఽద్యైవ గమిష్యామి దణ్డకానాం మహద్వనమ్॥ ౨౫॥ భరతః పాలయే
ద్రాజ్యం శుశ్రూషేచ్చ పితు ర్యథా।తథా భవత్యా కర్తవ్యం సహి ధర్మ స్సనాతనః॥
స రామస్య వచ శ్శ్రుత్వా భృశం దుఃఖహతః పితా । శోకా దశక్ను వన్బాష్పం ప్రరు
రోద మహాస్వనమ్॥౨౭॥ వన్దిత్వా చరణౌ రామో విసంజ్ఞస్య పితు స్తథా। కైకేయ్యా

యాంచ ప్రదక్షిణమ్ । నిష్క్రమ్యాన్తఃపురా త్తస్మా త్స్వం దదర్శ సుహృజ్జనమ్॥౨౯॥
తం బాష్పపరిపూర్ణాక్షః పృష్ఠతోఽనుజగామహ । లక్ష్మణః పరమక్రుద్ధ స్సుమిత్రానన్ద
వర్ధనః॥ ౩౦॥ అభిషేచనికం భాణ్డం కృత్వా రామః ప్రదక్షిణమ్॥శనై ర్జగామ సాపేక్షో
దృష్టిం తత్రావిచారయన్॥ ౩౧॥ నచాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోఽపకర్షతి।లోక
కాన్తస్య కాన్తత్వా చ్ఛీతరశ్మేరివ క్షపా ॥ ౩౨ ॥ న వనం గన్తుకామస్య త్యజతశ్చ
వసున్ధరామ్ । సర్వలోకాతిగస్యేవ లక్ష్యతే చిత్తవిక్రియా ॥ ౩౩ ॥ ప్రతిషిధ్య శుభం
ఛత్రం వ్యజనేచ స్వలఙ్కృతే।విసర్జయిత్వా స్వజనం రథం పౌరాం స్తథా జనాన్॥౩౪॥
ధారయ న్మనసా దుఃఖ మిన్ద్రియాణి నిగృహ్యచ । ప్రవివేశాత్మనో వేశ్మ మాతు రప్రి
యశంసివాన్ ॥ ౩౫ ॥ సర్వో హ్యభిజన శ్శ్రీమాన్ శ్రీమత స్సత్యవాదినః।నాలక్షయత
రామస్య కిఞ్చి దాకార మాననే॥౩౬॥ ఉచితంచ మహాబాహు ర్న జహౌ హర్ష మాత్మ
నః । శారద స్సముదీర్ణాంశు శ్చన్ద్ర స్తేజఇవాత్మజమ్ ॥ ౩౭॥ వాచా మధురయా రామ
స్సర్వం సమ్మానయ న్జనమ్ । మాతు స్సమీపం ధీరాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౩౮॥
తం గుణై స్సమతాం ప్రాప్తో భ్రాతా విపులవిక్రమః । సౌమిత్రి రనువవ్రాజ ధారయ
న్దుఃఖ మాత్మజమ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రవిశ్య వేశ్మాతిభృశం ముదాన్వితం సమీక్ష్య తాం చార్థ
విప త్తిమాగతామ్ । నచైవ రామోఽత్ర జగామ విక్రియాం సుహృజ్జనస్యాత్మవిప త్తి
శఙ్కయా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనవింశస్సర్గః.

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాఞ్జలౌ । ఆర్తశబ్దో మహాన్ జజ్ఞే
స్త్రీణా మన్తఃపురే తదా ॥ ౧ ॥ కృత్యేష్వచోదితః పిత్రా సర్వస్యాన్తఃపురస్యచ । గతి
ర్యశ్శరణం చాపి స రామోఽద్య ప్రవత్స్యతి॥ ౨ ॥ కౌసల్యాయాం యథా యుక్తో
జనన్యాం వర్తతే సదా । తథైవ వర్తతేఽస్మాసు జన్మప్రభృతి రాఘవః॥ ౩ ॥ నక్రుధ్య
త్యభిశప్తోపి క్రోధనీయాని వర్జయన్ । క్రుద్ధా న్ప్రసాదయన్సర్వాన్స ఇతోఽద్య ప్రవ
త్స్యతి ॥ ౪ ॥ అబుద్ధి ర్బత నో రాజా జీవలోకం చరత్యయమ్ । యో గతిం సర్వభూతా
నాం పరిత్యజతి రాఘవమ్॥౫॥ ఇతి సర్వా మహిష్య స్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః।పతి మాచు
క్రుశు శ్చైవ సస్వరం చాపి చుక్రుశుః ॥ ౬ ॥ సహి చాన్తఃపురే ఘోర మార్తశబ్దం
మహీపతిః । పుత్రశోకాభిసన్తప్త శ్శ్రుత్వా వ్యాలీయతాఽసనే॥ ౭ ॥ రామస్తు భృశ
మాయస్తో నిశ్శ్వసన్నివ కుఞ్జరః । జగామ సహితో భ్రాత్రా మాతు రన్తఃపురం వశీ॥౮॥
సోఽపశ్య త్పురుషం తత్ర వృద్ధం పరమపూజితమ్।ఉపవిష్టం గృహద్వారి తిష్ఠతశ్చాపరా
న్బహూన్ ॥ ౯ ॥ దృష్ట్వైవతు తదా రామం తే సర్వే సహసోత్థితాః।జయేన జయతాం
శ్రేష్ఠం వర్ధయ న్తిస్మ రాఘవమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రవిశ్య ప్రథమాం కక్ష్యాం ద్వితీయాయాం
[illegible] వేదసమ్పన్నా న్వృద్ధా న్రాజ్ఞాఽభిసత్కృతాన్॥ ౧౧॥ ప్రణమ్య

రామ స్తాన్విప్రాం స్తృతీయాయాం దదర్శ సః। స్త్రియో వృద్ధా స్తథా బాలా ద్వార
రక్షణతత్పరాః ॥ ౧౨ ॥ వర్ధయిత్వా ప్రహృష్టా స్తాః ప్రవిశ్యచ గృహం స్త్రియః।న్యవే
దయ న్త త్వరితా రామమాతుః ప్రియం తదా ॥ ౧౩ ॥ కౌసల్యాపి తదా దేవీ రాత్రిం
స్థిత్వా సమాహితా। ప్రభాతే త్వకరోత్పూజాం విష్ణోః పుత్రహితైషిణీ ॥ ౧౪ ॥ సా
క్షౌమవసనా హృష్టా నిత్యవ్రతపరాయణా।అగ్నిం జుహోతిస్మ తదా మన్త్రవ త్కృ
తమఙ్గళా ॥ ౧౫ ॥ ప్రవిశ్యచ తదా రామో మాతు ర న్తఃపురం శుభమ్।దదర్శ మాత
రం తత్ర హావయ న్తీం హుతాశనమ్ ॥ ౧౬ ॥ దేవకార్యనిమిత్తంచ తత్రాపశ్య త్సము
ద్యతమ్। దధ్యక్షతం ఘృతంచైవ మోదకాన్హవిష స్తథా ॥ ౧౭ ॥ లాజా న్మాల్యాని
శుక్లాని పాయసం కృసరం తథా। సమిధః పూర్ణకుంభాంశ్చ దదర్శ రఘునన్దనః॥ ౧౮॥
తాం శుక్లక్షౌమసంవీతాం వ్రతయోగేన కర్శితామ్।తర్పయ న్తీం దదర్శాద్భి ర్దేవతాం
దేవవర్ణినీమ్ ॥ ౧౯ ॥ సా చిరస్యాత్మజం దృష్ట్వా మాతృనన్దన మాగతమ్। అభిచ
క్రామ సంహృష్టా కిశోరం బడబా యథా॥ ౨౦ ॥ స మాతర మభిక్రాన్తా ముపసంగృ
హ్య రాఘవః। (పర్యష్వజత ధర్మాత్మా మాత్రాచైవ పర న్తపః) ॥ ౨౧ ॥ పరిష్వక్తశ్చ
బాహుభ్యా ముపఘ్రాతశ్చ మూర్ధని।త మువాచ దురాధర్షం రాఘవం సుతమాత్మనః॥
కౌసల్యా పుత్రవాత్సల్యా దిదం ప్రియహితం వచః।వృద్ధానాం ధర్మశీలానాం రాజర్షీ
ణాం మహాత్మనామ్॥౨౩॥ ప్రాప్నుహ్యాయుశ్చ కీర్తించ ధర్మం చోపహితం కులే। సత్య
ప్రతిజ్ఞం పితరం రాజానం పశ్య రాఘవ॥ ౨౪ ॥ అద్యైవహి త్వాం ధర్మాత్మా యౌవ
రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి। దత్తమాసన మాలభ్య భోజనేన నిమన్త్రితః॥ ౨౫॥ మాతరం
రాఘవః కిఞ్చి ద్వ్రీళా త్ప్రాఞ్జలి రబ్రవీత్। స స్వభావవినీతశ్చ గౌరవాచ్చ తదా నతః॥
ప్రస్థితో దణ్డకారణ్య మాప్రష్టు ముపచక్రమే। దేవి నూనం నజానీషే మహద్భయ
ముపస్థితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇదంచ తవ దుఃఖాయ వైదేహ్యా లక్ష్మణస్యచ। గమిష్యే దణ్డ
కారణ్యం కిమనేనాసనేన మే॥ ౨౮॥ విష్టరాసనయోగ్యో హి కాలోఽయం మా ముప
స్థితః। చతుర్దశహి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే॥ ౨౯॥ మధుమూలఫలై ర్జీవ న్హిత్వా
మునివ ద్రామిషమ్। భరతాయ మహారాజో యౌవరాజ్యం ప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౦॥ మాం
పున ర్దణ్డకారణ్యే వివాసయతి తాపసమ్। స షట్చాష్టౌచ వర్షాణి వత్స్యామి విజనే
వనే ॥ ౩౧ ॥ ఆసేవమానో వన్యాని ఫలమూలైశ్చ వ ర్తయన్। సా నికృత్తేవ సాలస్య
యష్టిః పరశునా వనే॥ ౩౨ ॥ పపాత సహసా దేవీ దేవతేవ దివశ్చ్యుతా। తా మదుః
ఖోచితాం దృష్ట్వా పతితాం కదలీమివ॥ ౩౩॥ రామస్తూత్థాపయామాస మాతరం గత
చేతసమ్। ఉపావృత్త్యోత్థితాం దీనాం బడబామివ వాహితామ్ ॥ ౩౪ ॥ పాంసుకుణ్ఠిత
[illegible] సా [illegible] ॥ ౩౫ ॥

ఉవాచ పురుషవ్యాఘ్రః ముపశృణ్వతి లక్ష్మణే(యది పుత్ర నజాయేథా మమ శోకాయ
రాఘవ ॥ ౩౬ ॥ నస్మ దుఃఖ మతో భూయః పశ్యేయ మహ మప్రజాః । ఏకఏవహి
వన్ధ్యాయా శ్శోకో భవతి మానసః ॥ ౩౭ ॥ అప్రజాస్మీతి సన్తాపో నహ్యన్యః పుత్ర
విద్యతే (।)న దృష్టపూర్వం కల్యాణం సుఖంవా పతిపౌరుషే ॥ ౩౮ ॥ అపి పుత్రేఽపి
పశ్యేయమితి రామాఽస్థితం మయా।సా బహూన్యమనోజ్ఞాని వాక్యాని హృదయచ్ఛి
దామ్॥౩౯॥అహం శ్రోష్యే సపత్నీనా మవరాణాం వరా సతీ । అతో దుఃఖతరం కింను
ప్రమదానాం భవిష్యతి ॥ ౪౦ ॥ మమ శోకో విలాపశ్చ యాదృశోఽయ మన న్తకః।
త్వయి సన్నిహితే ప్యేవ మహ మాసం నిరాకృతా ॥ ౪౧ ॥ కిం పునః ప్రోషితే తాత
ధ్రువం మరణ మేవమే । అత్య న్తం నిగృహీతాస్మి భర్తు ర్నిత్య మసమ్మతా ॥ ౪౨ ॥
పరివారేణ కైకేయ్యా స్సమావాఽప్యథ వాఽవరా । యోహి మాం సేవతే కశ్చి దథ
వాప్యనువర్తతే॥ ౪౩॥ కైకేయ్యాః పుత్ర మన్వీక్ష్య సజనో నాభిభాషతే । నిత్యక్రో
ధతయా తస్యాః కథం ను ఖరవాదితత్ ॥ ౪౪॥ కైకేయ్యా వదనం ద్రష్టుం పుత్ర శక్ష్యా
మి దుర్గతా ।(దశ స ప్తచ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవ॥)౪౫॥ ఆసితాని ప్రకాంక్షన్త్యా
మయా దుఃఖపరిక్షయమ్।తదక్షయం మహ ద్దుఃఖం నోత్సహే సహితుం పరమ్॥౪౬॥
విప్రకారం సపత్నీనా మేవం జీర్ణాపి రాఘవ । అపశ్య న్తీ తవ ముఖం పరిపూర్ణశశిప్ర
భమ్॥ ౪౭॥ కృపణా వర్తయిష్యామి కథం కృపణజీవికామ్ । ఉపవాసైశ్చ యోగైశ్చ
బహుభిశ్చ పరిశ్రమైః॥ ౪౮॥ దుఃఖం సంవర్ధితో మోఘం త్వంహి దుర్గతయా మయా।
స్థిరంతు హృదయం మన్యే మమేదం యన్న దీర్యతే ॥ ౪౯ ॥ ప్రావృషీవ మహానద్యా
స్స్పృష్టం కూలం నవామ్భసా॥మమైవ నూనం మరణం నవిద్యతే నచావకాశోఽస్తి
యమక్షయేపివా। యద న్తకోఽద్యైవ నమాం జిహీర్షతి ప్రసహ్య సింహో రుదతీం
మృగీమివ॥ ౫౦॥ స్థిరంహి నూనం హృదయం మమాయసం నభిద్యతే యద్భువి నావదీ
ర్యతే । అనేన దుఃఖేనచ దేహ మర్పితం ధ్రువం హ్యకాలే మరణం నవిద్యతే ॥ ౫౧ ॥
ఇదంహి దుఃఖం యదనర్థకాని మే వ్రతాని దానానిచ సంయమాశ్చహి। తపశ్చ తప్తం
యదపత్యకారణా త్సునిష్ఫలం బీజమివోప్తమూషరే॥ ౫౨॥ యది హ్యకాలే మరణం
స్వయేచ్ఛయా లభేత కశ్చి ద్గురుదుఃఖకర్శితః । గతాహ మద్యైవ పరేతసంసదం వినా
త్వయా ధేనురివాత్మ జేనవై ॥ ౫౩ ॥ అథాపి కిం జీవిత మద్య మే వృథా త్వయా వినా
చన్ద్రనిభాననప్రభ । అనువ్రజిష్యామి వనం త్వయైవ గౌ స్సుదుర్బలా వత్సమివాను
కాంక్షయా ॥ ౫౪ ॥ భృశ మసుఖ మమర్షితా తదా బహు విలలాప సమీక్ష్య రాఘ
వమ్ । వ్యసన ముపనిశామ్య సా మహ త్సుతమివ బద్ధ మవేక్ష్య కిన్నరీ॥ ౫౫॥ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డే వింశస్సర్గః.

తథాతు విలపన్తీం తాం కౌసల్యాం రామమాతరమ్ । ఉవాచ లక్ష్మణో దీన
స్తత్కాలసదృశం వచః ॥ ౧ ॥ నరోచతే మమాప్యేతదార్యే యద్రాఘవో వనమ్।
త్యక్త్వా రాజ్యశ్రియం గచ్ఛేత్ స్త్రియా వాక్యవశం గతః॥ ౨ ॥ విపరీతశ్చ వృద్ధశ్చ విష
యైశ్చ ప్రధర్షితః । నృపతిః కిమివ నబ్రూయా చ్చోద్యమానస్సమన్మథః ॥ ౩ ॥ నాస్యా
పరాధం పశ్యామి నచదోషం తథావిధమ్ । యేన నిర్వాస్యతే రాష్ట్రా ద్వనవాసాయ
రాఘవః ॥ ౪ ॥ నతం పశ్యామ్యహం లోకే పరోక్షమపి యో నరః । స్వమిత్రో౽పి
నిరస్తోపి యోస్య దోష ముదాహరేత్ ॥ ౫ ॥ దేవకల్ప మృజుం దాన్తం రిపూణామపి
వత్సలమ్ । అవేక్షమాణః కోధర్మం త్యజే త్పుత్ర మకారణాత్ ॥ ౬ ॥ తదిదం వచ
నం రాజ్ఞః పున ర్బాల్య ముపేయుషః । పుత్రః కో హృదయే కుర్యా ద్రాజవృత్త మను
స్మరన్॥ ౭ ॥యావదేవ నజానాతి కశ్చి దర్థమిమం నరః । తావదేవ మయా సార్ధ మాత్మ
స్థం కురు శాసనమ్ ॥ ౮ ॥ మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ । క స్సమ
ర్థో౽ధికం కర్తుం కృతాన్తస్యేవ తిష్ఠతః॥ ౯ ॥ నిర్మనుష్యా మిమాం కృత్స్నా మయో
ధ్యాం మనుజర్షభ । కరిష్యామి శరై స్తీక్ష్ణై ర్యదిస్థాస్యతి విప్రియే ॥ ౧౦ ॥ భరతస్యాథ
పక్ష్యోవా యో వాస్య హిత మిచ్ఛతి । సర్వా నేతా న్వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూ
యతే ॥ ౧౧ ॥ ప్రోత్సాహితో౽యం కైకేయ్యా స దుష్టో యది నఃపితా । అమిత్ర
భూతో నిస్సఙ్గం వధ్యతాం బధ్యతామపి ॥ ౧౨ ॥(గురో రప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్య
మజానతః । ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనమ్) ౧౩ ॥ బల మేష కిమా
శ్రిత్య హేతుంవా పురుషర్షభ।దాతు మిచ్ఛతి కైకేయ్యై రాజ్యం స్థిత మిదం తవ॥౧౪॥
త్వయా చైవ మయాచైవ కృత్వా వైర మనుత్తమమ్ । కాస్య శక్తిశ్శ్రియం దాతుం
భరతాయారిశాసన॥౧౫॥ అనురక్తో౽స్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః।సత్యేన ధను
షాచైవ దత్తే నేష్టేన తే శపే॥ ౧౬॥ దీప్త మగ్ని మరణ్యంవా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి।
ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వంపూర్వ మవధారయ ॥ ౧౭ ॥ హరామి వీర్యాద్దుఃఖం తే
తమ స్సూర్య ఇవోదితః।దేవీ పశ్యతు మేవీర్యంరాఘవశ్చైవ పశ్యతు॥౧౮॥(హనిష్యే
పితరం వృద్ధం కైకేయ్యాసక్తమానసమ్ । కృపణం చాస్థిరం బాలం వృద్ధభావేన గర్హి
తమ్)॥౧౯॥ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః । ఉవాచ రామం కౌసల్యా
రుదన్తీ శోకలాలసా॥ ౨౦॥ భ్రాతు స్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా।యద
త్రానన్తరం కార్యం కురుష్వ యది రోచతే ॥ ౨౧ ॥ నచాధర్మ్యం వచశ్శ్రుత్వా సప
త్న్యా మమ భాషితమ్ । విహాయ శోకసన్తప్తాం గన్తు మర్హసి మా మితః ॥ ౨౨ ॥
ధర్మజ్ఞ యది ధర్మిష్ఠో ధర్మం చరితు మిచ్ఛసి । శుశ్రూష మా మిహస్థ స్త్వం చర ధర్మ

తపసా యుక్తః కాశ్యప స్త్రిదివంగతః॥౨౪॥యథైవ రాజా పూజ్య స్తే గౌరవేణ తథా
స్మ్యహమ్। త్వాం నాహ మనుజానామి నగన్తవ్య మితో వనమ్॥ ౨౫ ॥ త్వద్వియోగా
న్నమే కార్యం జీవితేన సుఖేనవా। త్వయాసహ మమ శ్రేయ స్తృణానామపి భక్ష
ణమ్॥ ౨౬॥ యదిత్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసామ్। అహం ప్రాయ
మిహాసిష్యే నహి శక్ష్యామి జీవితుమ్ ॥ ౨౭ ॥ తత స్త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్ర నిరయం
లోకవిశ్రుతమ్। బ్రహ్మహత్యా మివాధర్మాత్సముద్ర స్సరితాం పతిః॥ ౨౮॥ విలపన్తీం
తథా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః। ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మసంహి
తమ్ ॥ ౨౯ ॥ నాస్తి శక్తిః పితు ర్వాక్యం సమతిక్రమితుం మమ। ప్రసాదయే త్వాం
శిరసా గన్తు మిచ్ఛామ్యహం వనమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషిణాచ పితుర్వాక్యం కుర్వతా వ్రత
చారిణా। గౌర్హతా జానతా ధర్మం కణ్డునాపి విపశ్చితా ॥ ౩౧ ॥ అస్మాకంచ కులే
పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః। ఖనద్భి స్సాగరై ర్భూమి మవాప్త స్సుమహా
న్వధః ॥ ౩౨ ॥ జామదగ్న్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయమ్। కృత్తా పరశునా
రణ్యే పితు ర్వచనకారిణా ॥ ౩౩ ॥ ఏతై రన్యైశ్చ బహుభి ర్దేవి దేవసమైః కృతమ్।
పితు ర్వచన మక్లీబం కరిష్యామి పితుర్హితమ్ ॥ ౩౪ ॥ నఖల్వేత న్మయైకేన క్రియతే
పితృశాసనమ్। ఏతైరపి కృతం దేవి యే మయా తవ కీర్తితాః ॥ ౩౫ ॥ నాహం ధర్మ
మపూర్వం తే ప్రతికూలం ప్రవర్తయే। పూర్వై రయ మభిప్రేతో గతో మార్గోఽ
నుగమ్యతే ॥ ౩౬ ॥ తదేతత్తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా। పితుర్హి
వచనం కుర్వ న్నకశ్చి న్నామ హీయతే॥ ౩౭ ॥ తామేవ ముక్త్వా జననీం లక్ష్మణం పునర
బ్రవీత్। వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠ శ్శ్రేష్ఠ స్సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౩౮ ॥ తవ లక్ష్మణ
జానామి మయిస్నేహ మనుత్తమమ్। విక్రమం చైవ సత్త్వంచ తేజశ్చ సుదురాసదమ్॥
మమ మాతు ర్మహద్దుఃఖం త్వద్దుఃఖం శుభలక్షణ। అభిప్రాయ మవిజ్ఞాయ సత్యస్యచ
శమస్యచ ॥ ౪౦ ॥ ధర్మోహి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితమ్। ధర్మసంశ్రిత
మేతచ్చ పితుర్వచన ముత్తమమ్ ॥ ౪౧ ॥ సంశ్రుత్య పితు ర్వాక్యం మాతు ర్వా
బ్రాహ్మణస్యవా। నకర్తవ్యం వృథా వీర ధర్మ మాశ్రిత్య తిష్ఠతా ॥ ౪౨ ॥ సోఽహం
నశక్ష్యామి పితు ర్నియోగ మతివర్తితుమ్।పితుర్హి వచనా ద్వీర కైకేయ్యాఽహం
ప్రచోదితః ॥ ౪౩ ॥ తదేతాం విసృజానార్యాం క్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిమ్। ధర్మ
మాశ్రయ మాతైక్ష్ణ్యం మద్బుద్ధి రనుగమ్యతామ్ ॥ ౪౪ ॥ తమేవ ముక్త్వా సౌహార్దా
ద్భ్రాతరం లక్ష్మణాగ్రజః। ఉవాచ భూయః కౌసల్యాం ప్రాఞ్జలి శ్శిరసా నతః ॥ ౪౫ ॥
అనుమన్యస్వ మాం దేవి గమిష్యేఽహ మితో వనమ్। శాపితాసి మమ ప్రాణైః కురు
స్వస్త్యయనాని మే॥౪౬॥తీర్ణ ప్రతిజ్ఞశ్చ వనా త్పునరేష్యామ్యహం పురీమ్। యయాతి

శివ రాజర్షిః పురా హిత్వా పునర్దివమ్ ॥ ౪౭ ॥ శోక స్సంధార్యతాం మాత ర్హృదయే
సాధు మా శుచః। వనవాసా దిహైష్యామి పునః కృత్వా పితు ర్వచః ॥ ౪౮ ॥ త్వయా మయా
చ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన సుమిత్రయా। పితు ర్నియోగే స్థాతవ్య మేష ధర్మ స్సనాతనః॥
అమ్బ సంహృత్య సంభారాన్ దుఃఖం హృది నిగృహ్య చ। వనవాసకృతా బుద్ధి ర్మమ
ధర్మ్యాఽనువర్త్యతామ్॥ ౫౦॥ ఏత ద్వచ స్తస్య నిశమ్య మాతా సుధర్మ్య మవ్యగ్ర
మవిక్లబం చ। మృతేవ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య దేవీ సమీక్ష్య రామం పున రిత్యువాచ॥ ౫౧॥
యథైవ తే పుత్ర పితా తథాఽహం గురు స్స్వధర్మేణ సుహృత్తయా చ। న త్వాఽ
నుజానామి న మాం విహాయ సుదుఃఖితా మర్హసి గన్తుమేవమ్ ॥ ౫౨॥ కిం జీవితేనేహ
వినా త్వయా మే లోకేన వా కిం స్వధయాఽమృతేన। శ్రేయో ముహూర్తం తవ సన్ని
ధానం మమేహ కృత్స్నా దపి జీవలోకాత్ ॥ ౫౩ ॥ నరై రివోల్కాభి రపోహ్య
మానో మహాగజోఽధ్వాన మభిప్రవిష్టః। భూయః ప్రజజ్వాల విలాపమేతం నిశమ్య
రామః కరుణం జనన్యాః ॥ ౫౪ ॥ స మాతరం చైవ విసంజ్ఞకల్పా మార్తం చ సౌమిత్రి
మభిప్రతప్తమ్। ధర్మే స్థితో ధర్మ్య మువాచ వాక్యం యథా స ఏవార్హతి తత్ర వక్తుమ్॥
అహం హి తే లక్ష్మణ నిత్యమేవ జానామి భక్తిం చ పరాక్రమం చ। మమ త్వభిప్రాయ
మసన్నిరీక్ష్య మాత్రా సహాభ్యర్దసి మాం సుదుఃఖమ్॥ ౫౬॥ ధర్మార్థకామాః ఖలు తాత
లోకే సమీక్షితా ధర్మఫలోదయేషు। తే తత్ర సర్వే స్యు రసంశయం మే భార్యేవ వశ్యా
భిమతా సుపుత్రా ॥ ౫౭ ॥ యస్మింస్తు సర్వే స్యు రసన్నివిష్టా ధర్మో యత స్స్యా త్తదు
పక్రమేత। ద్వేష్యో భవత్యర్థపరో హి లోకే కామాత్మతా ఖల్వపి న ప్రశస్తా ॥ ౫౮ ॥
గురుశ్చ రాజా చ పితా చ వృద్ధః క్రోధా త్ప్రహర్షా ద్యది వాపి కామాత్। యద్వ్యా
దిశేత్కార్య మవేక్ష్య ధర్మం క స్తన్న కుర్యా దనృశంసవృత్తిః॥ ౫౯ ॥ స వై న శక్నోమి
పితుః ప్రతిజ్ఞా మిమామకర్తుం సకలాం యథావత్। స హ్యావయో స్తాత గురుర్నియోగే
దేవ్యాశ్చ భర్తా స గతి స్స ధర్మః ॥ ౬౦ ॥ తస్మిన్పునర్జీవతి ధర్మరాజే విశేషత స్స్వే పథి
వర్తమానే। దేవీ మయా సార్ధ మితోఽపగచ్ఛేత్ కథం స్విదన్యా విధవేవ నారీ ॥ ౬౧ ॥
సా మాఽనుమన్యస్వ వనం వ్రజన్తం కురుష్వ మే స్వస్త్యయనాని దేవి। యథా
సమాప్తే పునరావ్రజేయం యథా హి సత్యేన పున ర్యయాతిః ॥ ౬౨ ॥ యశో హ్యహం
కేవలరాజ్యకారణా న్న పృష్ఠతః కర్తు మలం మహోదయమ్। అదీర్ఘకాలే న తు దేవి
జీవితే వృణేఽవరా మద్య మహీ మధర్మతః॥ ౬౩॥ ప్రసాదయ న్నరవృషభ స్స మాతరం
పరాక్రమా జ్జిగమిషు రేవ దణ్డకాన్। అథానుజం భృశ మనుశాస్య దర్శనం చకార తాం
హృది జననీం ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకవింశస్సర్గః.

అథ తం వ్యథయా దీనం సవిశేష మమర్షితమ్। శ్వసన్తమివ నాగేన్ద్రం రోష

చేదం స ధైర్యేణ ధారయ న్సత్త్వ మాత్మవాన్ ॥ ౨ ॥ నిగృహ్య రోషం శోకంచ ధైర్య
మాశ్రిత్య కేవలమ్ । అవమానం నిరస్యేమం గృహీత్వా హర్ష ముత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ ఉప
క్లృప్తంహి యత్కించి దభిషేకార్థ మద్య మే । సర్వం విసర్జయ క్షిప్రం కురు కార్యం నిర
త్యయమ్ ॥ ౪ ॥ సౌమిత్రే యోఽభిషేకార్థే మమ సంభారసమ్భ్రమః । అభిషేకనివృ
త్త్యర్థే సోఽస్తు సంభారసమ్భ్రమః ॥ ౫ ॥ యస్యా మదభిషేకార్థే మానసం పరితప్యతే ।
మాతా న స్సా యథా న స్యా త్సవిశఙ్కా తథా కురు ॥ ౬ ॥ తస్యా శ్శఙ్కామయం
దుఃఖం ముహూర్త మపి నోత్సహే । మనసి ప్రతిసంజాతం సౌమిత్రేఽహ ముపేక్షి
తుమ్ ॥ ౭ ॥ నబుద్ధిపూర్వం నాబుద్ధం స్మరామీహ కదాచన । మాతౄణాంవా పితు
ర్వాఽహం కృత మల్పంచ విప్రియమ్ ॥ ౮ ॥ సత్య స్సత్యాభిసన్ధశ్చ నిత్యం సత్యపరా
క్రమః । పరలోకభయా ద్భీతో నిర్భయోఽస్తు పితా మమ ॥ ౯ ॥ తస్యాపిహి భవే
దస్మి న్కర్మ ణ్యప్రతిసంహృతే । సత్యం నేతి మన స్తాప స్తస్య తాప స్తపేచ్చ మామ్ ॥
అభిషేకవిధానంతు తస్మా త్సంహృత్య లక్ష్మణ । అన్వగేవాహ మిచ్ఛామి వనం గన్తు మి
తః పునః ॥ ౧౧ ॥ మమ ప్రవ్రాజనా దద్య కృతకృత్యా నృపాత్మజా । సుతం భరత మ
వ్యగ్ర మభిషేచయితా తతః ॥ ౧౨ ॥ మయి చీరాజినధరే జటామణ్డలధారిణి । గతేఽ
రణ్యంచ కైకేయ్యా భవిష్యతి మన స్సుఖమ్ ॥ ౧౩ ॥ బుద్ధిః ప్రణీతా యేనేయం మనశ్చ
సుసమాహితమ్ । తం తు నార్హామి సంక్లేష్టుం ప్రవ్రజిష్యామి మాచిరమ్ ॥ ౧౪ ॥ కృతా
న్తస్త్వేవ సౌమిత్రే ద్రష్టవ్యో మత్ప్రవాసనే । రాజ్యస్యచ వితీర్ణస్య పునరేవ నివర్తనే ॥
కైకేయ్యాః ప్రతిపత్తిర్హి కథం స్యాన్మమ పీడనే । యది భావో న దైవోఽయం కృతా
న్తవిహితో భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ జానాసిహి యథా సౌమ్య న మాతృషు మమాన్తరమ్ ।
భూతపూర్వం విశేషోవా తస్యా మయి సుతేఽపివా ॥ ౧౭ ॥ సోఽభిషేకనివృత్త్యర్థైః ప్రవా
సార్థైశ్చ దుర్వచైః । ఉగ్రై ర్వాక్యై రహం తస్యా నాన్య ద్దైవా త్సమర్థయే ॥ ౧౮ ॥
కథం ప్రకృతిసమ్పన్నా రాజపుత్రీ తథాగుణా । బ్రూయా త్సా ప్రాకృతేవ స్త్రీ మత్పీ
డాం భర్తృసన్నిధౌ ॥ ౧౯ ॥ యదచిన్త్యం తు తద్దైవం భూతేష్వపి నహన్యతే । వ్యక్తం
మయిచ తస్యాంచ పతితోహి విపర్యయః ॥ ౨౦ ॥ కశ్చిద్దైవేన సౌమిత్రే యోద్ధు ముత్స
హతే పుమాన్ । యస్య న గ్రహణం కిఞ్చి త్కర్మణోఽన్యత్ర దృశ్యతే ॥ ౨౧ ॥ సుఖ
దుఃఖే భయక్రోధౌ లాభాలాభౌ భవాభవౌ । యచ్చ కిఞ్చి త్తథాభూతం నను దైవస్య
కర్మ తత్ ॥ ౨౨ ॥ ఋషయో ప్యుగ్రతపసో దైవేనాభిప్రపీడితాః । ఉత్సృజ్య నియ
మాం స్తీవ్రా న్భ్రశ్యన్తే కామమన్యుభిః ॥ ౨౩ ॥ అసఙ్కల్పిత మేవేహ యదకస్మా త్ప్రవ
ర్తతే । నివర్త్యారమ్భ మారబ్ధం నను దైవస్య కర్మ తత్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతయా తత్త్వయా

బుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా।వ్యాహతేప్యభిషేకే మే పరితాపో నవిద్యతే॥౨౫॥ తస్మాదపరితాపస్సంస్త్వమప్యనువిధాయ మామ్। ప్రతిసంహారయ క్షిప్రమాభిషేచనకీం క్రియామ్॥ ౨౬॥ ఏభిరేవ ఘటైస్సర్వై రభిషేచనసమ్భృతైః।మమ లక్ష్మణ తాపస్యే వ్రతస్నానం భవిష్యతి॥ ౨౭॥ అథవా కిం మమైతేన రాజద్రవ్యమయేనతు। ఉద్ధృతం మే స్వయం తోయం వ్రతాదేశం కరిష్యతి॥ ౨౮॥ మాచ లక్ష్మణ సన్తాపం కార్షీ ర్లక్ష్మ్యా విపర్యయే। రాజ్యంవా వనవాసోవా వనవాసో మహోదయః॥ ౨౯॥ న లక్ష్మణాస్మిన్ఖలు కర్మవిఘ్నే మాతా యవీయస్యతిశఙ్కనీయా। దైవాభిపన్నా హి వదన్త్యనిష్టం జానాసి దైవంచ తథా ప్రభావమ్॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్వావింశస్సర్గః.

ఇతి బ్రువతి రామేతు లక్ష్మణోఽధశ్శిరా ముహుః।శ్రుత్వా మధ్యం జగామేవ మనసా దుఃఖహర్షయోః॥౧॥తదాతుబద్ధ్వా భ్రుకుటీం భ్రువోర్మధ్యే నరర్షభః।నిశశ్వాస మహాసర్పో బిలస్థఇవ రోషితః॥౨॥తస్య దుష్ప్రతివీక్షం తద్భ్రుకుటీసహితం తదా।బభౌ క్రుద్ధస్యసింహస్య ముఖస్య సదృశం ముఖమ్॥ ౩॥ అగ్రహస్తం విధూన్వంస్తు హస్తీ హస్తమివాత్మనః।తిర్యగూర్ధ్వం శరీరేచ పాతయిత్వా శిరోధరామ్॥౪॥అగ్రాక్ష్ణా వీక్షమాణస్తు తిర్యగ్భ్రాతర మబ్రవీత్। అస్థానే సమ్భ్రమో యస్య జాతో వై సుమహానయమ్॥ ౫॥ ధర్మదోష ప్రసఙ్గేన లోకస్యానతిశఙ్కయా। కథం హ్యేత దసంభ్రాన్త స్త్వద్విధో వక్తుమర్హతి॥౬॥యథా దైవమశౌణ్డీరం శౌణ్డీరః క్షత్రియర్షభః। కింనామ కృపణం దైవ మశక్త మభిశంససి॥ ౭॥ పాపయో స్తే కథం నామ తయో శ్శఙ్కా నవిద్యతే। సన్తి ధర్మోపధా శ్శ్లక్ష్ణాః ధర్మాత్మన్కిం నబుధ్యసే॥ ౮॥ తయో స్సుచరితం స్వార్థం శాఠ్యాత్పరిజిహీర్షతోః। యది నైవం వ్యవసితం స్యాద్ధి ప్రాగేవ రాఘవ॥ ౯॥ తయోః ప్రాగేవ దత్తశ్చ స్యాద్వరః ప్రకృతశ్చ సః। లోకవిద్విష్ట మారబ్ధం త్వదన్యస్యాభిషేచనమ్॥ ౧౦॥ నోత్సహే సహితుం వీర తత్ర మే క్షన్తుమర్హసి! యేనేయమాగతా ద్వైధం తవ బుద్ధిర్మహామతే॥ ౧౧॥ సహి ధర్మో మమ ద్వేష్యః ప్రసఙ్గాద్యస్య ముహ్యసి। కథం త్వం కర్మణా శక్తః కైకేయీవశవర్తినః॥ ౧౨॥ కరిష్యసి పితుర్వాక్య మధర్మిష్ఠం విగర్హితమ్। యద్యయం కిల్బిషాద్భేదః కృతో ప్యేవం నగృహ్యతే॥ ౧౩॥ జాయతే తత్ర మే దుఃఖం ధర్మసఙ్గశ్చ గర్హితః।మనసాపి కథం కామం కుర్యాస్త్వం కామవృత్తయోః॥౧౪॥ తయోస్త్వహితయో ర్నిత్యం శత్ర్వోః పిత్రభిధానయోః। యద్యపి ప్రతిపత్తిస్తే దైవీచాపి తయోర్మతమ్॥ ౧౫॥ తథాప్యుపేక్షణీయం తేన మే తదపి రోచతే। విక్లబో వీర్యహీనో యస్సదైవ మనువర్తతే॥౧౬॥ వీరాః సంభావితాత్మానో నదైవం పర్యుపాసతే। దైవం పురుష కారేణ యః సమర్థః

ప్రబాధితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ నదైవేన విపన్నార్థః పురుష స్సోఽవసీదతి । ద్రక్ష్యన్తి త్వద్య
దైవస్య పౌరుషం పురుషస్యచ॥౧౮॥దైవమానుషయో రద్య వ్యక్తావ్యక్తి ర్భవిష్యతి।
అద్య మత్పౌరుషహతం దైవం ద్రక్ష్యన్తి వై జనాః॥౧౯ ॥ యద్దైవాదాహతం తేఽద్య
దృష్టం రామాభిషేచనమ్ । అత్యఙ్కుశ మివోద్దామం గజం మదబలోద్ధతమ్॥౨౦ ॥
ప్రధావిత మహం దైవం పౌరుషేణ నివర్తయే।లోకపాలా స్సమస్తాస్తే నాద్య రామా
భిషేచనమ్ ॥ ౨౧ ॥ నచ కృత్స్నా స్త్రయో లోకా విహన్యుః కింపునః పితా । యై
ర్వివాస స్తవారణ్యే మిథో రాజ న్సమర్థితః ॥ ౨౨ ॥ అరణ్యే తే వివత్స్యన్తి చతుర్దశ
తథా సమాః । అహం తదాశాం ఛేత్స్యామి పితు స్తస్యాశ్చ యా తవ ॥ ౨౩ ॥ అభి
షేకవిఘాతేన పుత్రరాజ్యాయ వర్తతే । మద్బలేన విరుద్ధాయ నస్యా ద్దైవబలం తథా॥
ప్రభవిష్యతి దుఃఖాయ యథోగ్రం పౌరుషం మమ । ఊర్ధ్వం వర్షసహస్రాన్తే ప్రజాపా
ల్యమనన్తరమ్॥ ౨౫॥ ఆర్యపుత్రాః కరిష్యన్తి వనవాసం గతే త్వయి । పూర్వరాజర్షి
వృత్త్యా హి వనవాసో విధీయతే ॥ ౨౬ ॥ ప్రజా నిక్షిప్య పుత్రేషు పుత్రవత్పరిపాలనే ।
స చేద్రాజన్యనేకాగ్రే రాజ్యవిభ్రమశఙ్కయా॥ ౨౭॥ నైవ మిచ్ఛసి ధర్మాత్మ న్రాజ్యం
రామ త్వ మాత్మని । ప్రతిజానేచ తే వీర మా భూవం వీరలోకభాక్॥ ౨౮ ॥ రాజ్యంచ
తవ రక్షేయ మహం వేలేవ సాగరమ్।మఙ్గళై రభిషిఞ్చస్వ తత్ర త్వం వ్యాపృతో భవ॥
అహ మేకో మహీపాలా నలం వారయితుం బలాత్ నశోభార్థా విమౌ బాహూ నధను
ర్భూషణాయ మే॥౩౦॥ నాఽసి రాబన్ధనార్థాయ నశరా స్తమ్భహేతవః । అమిత్ర
దమనార్థం మే సర్వమేత చ్చతుష్టయమ్॥ ౩౧॥ నచాహం కామయేఽత్యర్థం యస్స్యా
చ్ఛత్రు ర్మతో మమ । అసినా తీక్ష్ణధారేణ విద్యుచ్చలితవర్చసా ॥ ౩౨ ॥ ప్రగృహీ
తేన వై శత్రుం వజ్రిణం వా నకల్పయే । ఖడ్గనిష్పేషనిష్పిష్టై ర్గహనా దుశ్చరాచ మే॥
హస్త్యశ్వనరహస్తోరుశిరోభి ర్భవితా మహీ। ఖడ్గధారాహతా మేఽద్య దీప్యమానా
ఇవాద్రయః ॥ ౩౪ ॥ పతిష్యన్తి ద్విపా భూమౌ మేఘా ఇవ సవిద్యుతః । బద్ధగోధాఙ్గుళి
త్రాణే ప్రగృహీతశరాసనే ॥ ౩౫ ॥ కథం పురుషమానీస్యా త్పురుషాణాం మయి స్థితే।
బహుభి శ్చైకమత్యస్య న్నేకేనచ బహూ న్జనాన్ ॥ ౩౬ ॥ వినియోక్ష్యామ్యహం
బాణా న్నృవాజిగజమర్మసు । అద్య మేఽస్త్రప్రభావస్య ప్రభావః ప్రభవిష్యతి॥౩౭॥
రాజ్ఞ శ్చాప్రభుతాం కర్తుం ప్రభుత్వం తవచ ప్రభో । అద్య చన్దనసారస్య కేయూరా
మోక్షణస్యచ॥ ౩౮॥ వసూనాంచ విమోక్షస్య సుహృదాం పాలనస్యచ । అనురూపా
విమౌ బాహూ రామ కర్మ కరిష్యతః॥౩౯॥ అభిషేచనవిఘ్నస్య కర్తౄణాం తే నివా
రణే॥ బ్రవీహి కోఽద్యైవ మయా వియుజ్యతాం తవాసుహృ త్ప్రాణయశస్సుహృ
జ్జనః । యథా తవేయం వసుధా వశే భవే త్తథైవ మాం శాధి తవాస్మి కిఙ్కరః॥౪౦ ॥

విమృజ్య బాష్పం పరిసాన్త్వ్య చాసకృత్స లక్ష్మణం రాఘవవంశవర్ధనః। ఉవాచ పిత్ర్యే
వచనే వ్యవస్థితం నిబోధ మామేష హి సౌమ్య సత్పథః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డే త్రయోవింశస్సర్గః.

తం సమీక్ష్య త్వవహితం పితుర్నిర్దేశపాలనే। కౌసల్యా బాష్పసంరుద్ధా వచో
ధర్మిష్ఠమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ అదృష్టదుఃఖో ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః। మయి జాతో
దశరథాత్కథముఞ్ఛేన వర్తయేత్ ॥ ౨॥ యస్య భృత్యాశ్చ దాసాశ్చ మృష్టాన్యన్నాని
భుఞ్జతే। కథం స భోక్ష్యతే నాథో వనే మూలఫలాన్యయమ్ ॥ ౩ ॥ క ఏతచ్ఛ్రద్దధే
చ్ఛ్రుత్వా కస్య వా న భవేద్భయమ్। గుణవాన్దయితో రాజ్ఞా రాఘవో యద్వివా
స్యతే॥ ౪ ॥ నూనం తు బలవాఁల్లోకే కృతాన్తస్సర్వమాదిశన్। లోకే రామాభిరామ
స్త్వం వనం యత్ర గమిష్యసి ॥ ౫ ॥ అయన్తు మామాత్మభవస్తవాదర్శనమారుతః।
విలాపదుఃఖసమిధో రుదితాశ్రుహుతాహుతిః ॥ ౬ ॥ చిన్తాబాష్పమహాధూమస్తవా
దర్శనచిత్రజః। కర్శయిత్వా భృశం పుత్ర నిశ్శ్వాసాయాససమ్భవః॥ ౭॥ త్వయా విహీనా
మిహ మాం శోకాగ్నిరతులో మహాన్। ప్రధక్ష్యతి యథా కక్షం చిత్రభానుర్హిమా
త్యయే ॥ ౮ ॥ కథం హి ధేనుస్స్వం వత్సం గచ్ఛన్తం నానుగచ్ఛతి। అహం త్వాఽను
గమిష్యామి యత్ర పుత్ర గమిష్యసి॥ ౯॥ తథా నిగదితం మాత్రా తద్వాక్యం పురుషర్ష
భః। శ్రుత్వా రామోఽబ్రవీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితామ్॥౧౦॥ కైకేయ్యా
వఞ్చితో రాజా మయి చారణ్యమాశ్రితే। భవత్యా చ పరిత్యక్తో న నూనం వర్తయి
ష్యతి॥౧౧॥ భర్తుః కిల పరిత్యాగో నృశంసః కేవలం స్త్రియాః। స భవత్యా న కర్తవ్యో
మనసాపి విగర్హితః ॥ ౧౨ ॥ యావజ్జీవతి కాకుత్స్థః పితా మే జగతీపతిః। శుశ్రూషా
క్రియతాం తావత్స హి ధర్మస్సనాతనః ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్తా తు రామేణ కౌసల్యా
శుభదర్శనా। తథేత్యువాచ సుప్రీతా రామమక్లిష్టకారిణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు
వచనం రామో ధర్మభృతాం వరః। భూయస్తామబ్రవీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖి
తామ్ ॥ ౧౫ ॥ మయా చైవ భవత్యా చ కర్తవ్యం వచనం పితుః। రాజా భర్తా గురు
శ్శ్రేష్ఠస్సర్వేషామీశ్వరః ప్రభుః॥౧౬॥ ఇమాని తు మహారణ్యే విహృత్య నవ పఞ్చ చ।
వర్షాణి పరమప్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ ॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్తా ప్రియం పుత్రం బాష్ప
పూర్ణాననా తదా। దుఃఖార్తా న్యసహమానా సా కౌసల్యా రామమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥
(విషాదనక్రాధ్యుషితే పరిత్రాసోర్మిమాలిని। కిం మాం న త్రాయసే మగ్నాం విపులే శోక
సాగరే)॥ ౧౯ ॥ ఆసాం రామ సపత్నీనాం వస్తుం మధ్యే న మే క్షమమ్। నయ మామపి
కాకుత్స్థ వనం వన్యాం మృగీం యథా॥ ౨౦ ॥ యది తే గమనే బుద్ధిః కృతా పితురపే

భర్తా దైవతం ప్రభు రేవచ । భవత్యా మమ చైవాద్య రాజా ప్రభవతి ప్రభుః॥ ౨౨ ॥
నహ్యనాథా వయం రాజ్ఞా లోకనాథేన ధీమతా।భరతశ్చాపి ధర్మాత్మా సర్వభూత ప్రియం
వదః ॥ ౨౩ ॥ భవతీ మనువర్తేత సహి ధర్మరత స్సదా । యథా మయితు నిష్క్రాన్తే
పుత్రశోకేన పార్థివః ॥ ౨౪ ॥ శ్రమం నావాప్నుయాత్కించిదప్రమత్తా తథా కురు ।
దారుణ శ్చాప్యయం శోకో యథైనం నవినాశయేత్ ॥ ౨౫ ॥ రాజ్ఞో వృద్ధస్య సతతం
హితం చర సమాహితా । వ్రతోపవాసనిరతా యా నారీ పరమోత్తమా ॥ ౨౬ ॥
భర్తారం నానువర్తేత సాతు పాపగతి ర్భవేత్ । భర్తు శ్శుశ్రూషయా నారీ లభతే స్వర్గ
ముత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ అపి యా నిర్నమస్కారా నివృత్తా దేవపూజనాత్ । శుశ్రూషా
మేవ కుర్వీత భర్తుః ప్రియహితే రతా॥ ౨౮॥ ఏషధర్మః పురా దృష్టో లోకే వేదే శ్రుత
స్మృతః॥అగ్నికార్యేషుచ సదా సుమనోభిశ్చ దేవతాః॥౨౯॥పూజ్యాస్తే మత్కృతే
దేవి బ్రాహ్మణాశ్చైవ సువ్రతాః । ఏవం కాలం ప్రతీక్షస్వ మమాగమనకాంక్షిణీ॥౩౦॥
నియతా నియతాహారా భర్తృశుశ్రూషణే రతా । ప్రాప్స్యసే పరమం కామం మయి
ప్రత్యాగతే సతి ॥ ౩౧ ॥ యది ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధారయిష్యతి జీవితమ్ । ఏవ ము
క్తాతు రామేణ బాష్పపర్యాకులేక్షణా ॥ ౩౨ ॥ కౌసల్యా పుత్రశోకార్తా రామం వచన
మబ్రవీత్ । గమనే సుకృతాం బుద్ధిం నతే శక్నోమి పుత్రక ॥ ౩౩ ॥ వినివర్తయితుం
వీర నూనం కాలో దురత్యయః॥గచ్ఛ పుత్ర త్వమేకాగ్రో భద్రం తేఽస్తు సదా విభో॥
పున స్త్వయి నివృత్తేతు భవిష్యామి గతవ్యథా । ప్రత్యాగతే మహాభాగే కృతార్థే
చరితవ్రతే ॥ ౩౪ ॥ పితు రానృణ్యతాం ప్రాప్తే త్వయి లప్స్యే పరం సుఖమ్ । కృతా
న్తస్య గతిః పుత్ర దుర్విభావ్యా సదా భువి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్వాం సంచోదయతి మే వచ
ఆచ్ఛిద్య రాఘవ । గచ్ఛేదానీం మహాబాహో క్షేమేణ పునరాగతః ॥ ౩౭ ॥ నన్ద
యిష్యసి మాం పుత్ర సామ్నా వాక్యేన చారుణా । అపీదానీం స కాల స్స్యా ద్వనా
త్ప్రత్యాగతం పునః ॥ ౩౮ ॥ యత్త్వాం పుత్రక పశ్యేయం జటావల్కలధారిణమ్॥
తదాహి రామం వనవాసనిశ్చితం సమీక్ష్య దేవీ పరమేణచేతసా।ఉవాచ రామం శుభ
లక్షణం వచో బభూవచ స్వస్త్యయనాభికాంక్షిణీ॥౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
చతుర్వింశస్సర్గః.

సాఽపనీయ తమాయాస ముపస్పృశ్య జలం శుచి । చకార మాతా రామస్య
మఙ్గళాని మనస్వినీ ॥ ౧ ॥ నశక్యసే వారయితుం గచ్ఛేదానీం రఘూత్తమ । శీఘ్రంచ
వినివర్తస్వ వర్తస్వచ సతాం క్రమే॥ ౨ ॥యం పాలయసి ధర్మం త్వం ధృత్యాచ నియ
మేనచ । స వై రాఘవశార్దూల ధర్మస్త్వా మభిరక్షతు॥ ౩॥ యేభ్యః ప్రణమసే పుత్ర
... ... చైత్యే ... ... స్త్వాభిరక్షను వనే సహమహర్షిభిః ॥ ౪ ॥ యాని

దత్తాని తేఽస్త్రాణి విశ్వామిత్రేణ ధీమతా।తాని త్వా మభిరక్షన్తు గుణై స్సముదితం
సదా ॥ ౫ ॥ పితృశుశ్రూషయా పుత్ర మాతృశుశ్రూషయా తథా। సత్యేనచ మహా
బాహో చిరంజీవాభిరక్షితః ॥ ౬ ॥ సమిత్కుశపవిత్రాణి వేద్య శ్చాయతనానిచ।స్థండి
లానిచ చిత్రాణి శైలా వృక్షాః క్షుపా హ్రదాః ॥ ౭ ॥ పతఙ్గాః పన్నగా స్సింహా స్త్వాం
రక్షన్తు నరోత్తమ।స్వస్తి సాధ్యాశ్చ విశ్వేచ మరుతశ్చ మహర్షయః॥ ౮॥ స్వస్తి ధాతా
విధాతాచ స్వస్తి పూషా భగోఽర్యమా । లోకపాలాశ్చ తే సర్వే వాసవప్రముఖా
స్తథా ॥ ౯ ॥ ఋతవ శ్చైవ పక్షాశ్చ మాసా స్సంవత్సరాః క్షపాః। దినానిచ ముహూ
ర్తాశ్చ స్వస్తి కుర్వన్తు తే సదా॥ ౧౦॥ స్మృతి ర్ధృతిశ్చ ధర్మశ్చ పాన్తు త్వాం పుత్ర సర్వ
తః । స్కన్దశ్చ భగవా న్దేవ స్సోమశ్చ సబృహస్పతిః ॥ ౧౧ ॥ సప్తర్షయో నారదశ్చతే
త్వాం రక్షన్తు సర్వతః । యాశ్చాపి సర్వత స్సిద్ధా దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః ॥ ౧౨ ॥ స్తుతా
మయా వనే తస్మి న్పాన్తు త్వాం పుత్ర నిత్యశః।శైలా స్సర్వే సముద్రాశ్చ రాజా వరుణ
ఏవచ ॥ ౧౩ ॥ ద్యౌర న్తరిక్షం పృథివీ నద్య స్సర్వా స్తథైవచ । నక్షత్రాణిచ సర్వాణి
గ్రహాశ్చ సహదేవతాః ॥ ౧౪ ॥ అహోరాత్రే తథా సన్ధ్యే పాన్తుత్వాం వన మాశ్రి
తమ్ । ఋతవశ్చైవ షట్పుణ్యా మాసా స్సంవత్సరా స్తథా॥ ౧౫ ॥ కలాశ్చ కాష్ఠాశ్చ
తథా తవ శర్మ దిశన్తు తే । మహావనాని చరతో మునివేషస్య ధీమతః ॥ ౧౬ ॥ తవా
దిత్యాశ్చ దైత్యాశ్చ భవన్తు సుఖదా స్సదా । రాక్షసానాం పిశాచానాం రౌద్రాణాం
క్రూరకర్మణామ్ ॥ ౧౭ ॥ క్రవ్యాదానాంచ సర్వేషాం మాభూ త్పుత్రక తే భయమ్।
ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకాశ్చైవ కాననే॥ ౧౮ ॥ సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మా భూవ
న్గహనే తవ।మహాద్విపాశ్చ సింహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రిణః॥ ౧౯॥ మహిషా
శ్శృఙ్గిణో రౌద్రా న తే ద్రుహ్యన్తు పుత్రక।నృమాంసభోజనా రౌద్రా యేచాన్యే సత్త్వ
జాతయః॥ ౨౦॥ మాచ త్వాం హింసిషుః పుత్ర మయా సమ్పూజితా స్త్విహ।ఆగమా
స్తే శివా స్సన్తు సిధ్యన్తుచ పరాక్రమాః ॥ ౨౧ ॥ సర్వసమ్పత్తయే రామ స్వస్తిమా
న్గచ్ఛ పుత్రక। స్వస్తి తేఽస్త్వా న్తరిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పునః పునః ॥ ౨౨ ॥ సర్వేభ్య
శ్చైవ దేవేభ్యో యేచ వై పరిపన్థినః । గురు స్సోమశ్చ సూర్యశ్చ ధనదోఽథ యమ
స్తథా ॥ ౨౩ ॥ పాన్తు త్వా మర్చితా రామ దణ్డకారణ్య మాశ్రితమ్। అగ్నిర్వాయు
స్తథా ధూమో మన్త్రా శ్చర్షిముఖా చ్చ్యుతాః ॥ ౨౪ ॥ ఉపస్పర్శనకాలేతు పాన్తు
త్వాం రఘునన్దన। సర్వలోకప్రభు ర్బ్రహ్మా భూతభర్తా తథర్షయః ॥ ౨౫ ॥ యేచ శేషా
స్సురా స్తే త్వాం రక్షన్తు వనవాసినమ్।ఇతి మాల్యై స్సురగణా న్గన్ధై శ్చాపి యశస్వినీ।
స్తుతిభి శ్చానురూపాభి రానర్చాఽయతలోచనా।జ్వలనం సముపాదాయ బ్రాహ్మణేన
[illegible]

మాల్యాని సమిధ శ్చైవతస్సర్షపాః ॥ ౨౮ ॥ ఉపసమ్పాదయామాస కౌసల్యా పరమా
ఙ్గనా । ఉపాధ్యాయ స్సవిధినా హుత్వా శాన్తి మనామయమ్ ॥ ౨౯ ॥ హుతహవ్యా
వశేషేణ బాహ్యం బలి మకల్పయత్ । మధుదధ్యక్షతఘృతైః స్వస్తివాచ్యం ద్విజాం
స్తతః ॥ ౩౦ ॥ వాచయామాస రామస్య వనే స్వస్త్యయనక్రియాః । తత స్తస్మై ద్విజే
న్ద్రాయ రామమాతా యశస్వినీ ॥ ౩౧ ॥ దక్షిణాం ప్రదదౌ కామ్యాం రాఘవంచేద
మబ్రవీత్ ॥ యన్మఙ్గళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే । వృత్రనాశే సమభవ త్తత్తే
భవతు మఙ్గళమ్ ॥ ౩౨ ॥ యన్మఙ్గళం సుపర్ణస్య వినతాఽకల్పయ త్పురా । అమృతం
ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥ ౩౩ ॥ అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో
వజ్రధరస్య యత్ । అదితి ర్మఙ్గళం ప్రాదా త్తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥ ౩౪ ॥ త్రీన్విక్రమా
న్ప్రక్రమతో విష్ణో రమితతేజసః । యదాసీ న్మఙ్గళం రామ తత్తే భవతు మఙ్గళమ్ ॥ ౩౫ ॥
ఋతవ స్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే । మఙ్గళాని మహాబాహో దిశన్తు శుభ
మఙ్గళాః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి పుత్రస్య శేషాంశ్చ కృత్వా శిరసి భామినీ । గన్ధై శ్చాపి సమా
లభ్య రామ మాయతలోచనా ॥ ౩౭ ॥ ఓషధిం చాపి సిద్ధార్థాం విశల్యకరణీం శుభామ్ ।
చకార రక్షాం కౌసల్యా మన్త్రై రభిజజాప చ ॥ ౩౮ ॥ ఉవాచాతిప్రహృష్టేవ సా దుఃఖ
వశవర్తినీ । వాఙ్మాత్రేణ నభావేన వాచా సంసజ్జమానయా ॥ ౩౯ ॥ ఆనమ్య మూర్ధ్ని
చాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినీ । అవద త్పుత్ర సిద్ధార్థో గచ్ఛ రామ యథాసుఖమ్ ॥
అరోగం సర్వసిద్ధార్థ మయోధ్యాం పునరాగతమ్ । పశ్యామి త్వాం సుఖం వత్స సుస్థితం
రాజవర్త్మని ॥ ౪౧ ॥ ప్రణష్టదుఃఖసఙ్కల్పా హర్షవిద్యోతితాననా । ద్రక్ష్యామి త్వాం
వనా త్ప్రాప్తం పూర్ణచన్ద్రమివోదితమ్ ॥ ౪౨ ॥ భద్రాసనగతం రామ వనవాసా దిహా
గతమ్ । ద్రక్ష్యామి త్వా మహం పుత్ర తీర్ణవన్తం పితు ర్వచః ॥ ౪౩ ॥ మఙ్గళై రుపసం
పన్నో వనవాసా దిహాగతః । వధ్వాచ మమ నిత్యం త్వం కామా న్సంవర్ధ యాహి భోః ॥
మయాఽర్చితా దేవగణా శ్శివాదయో మహర్షయో భూతమహాసురోరగాః । అభిప్ర
యాతస్య వనం చిరాయ తే హితాని కాంక్షన్తు దిశశ్చ రాఘవ ॥ ౪౫ ॥ ఇతీవ సాఽశ్రు
ప్రతిపూర్ణలోచనా సమాప్య చ స్వస్త్యయనం యథావిధి । ప్రదక్షిణం చైవ చకార
రాఘవం పునః పునశ్చాపి నిపీడ్య సస్వజే ॥ ౪౬ ॥ తథా తు దేవ్యా చ కృతప్రదక్షిణో
నిపీడ్య మాతు శ్చరణౌ పునః పునః । జగామ సీతానిలయం మహాయశా స్స రాఘవః
ప్రజ్వలిత స్స్వయా శ్రియా ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చవింశస్సర్గః.

అభివాద్య తు కౌసల్యాం రామ స్సమ్ప్రస్థితో వనమ్ । కృతస్వస్త్యయనో
మాత్రా ధర్మిష్ఠే వర్త్మని స్థితః ॥ ౧ ॥ విరాజయ న్రాజసుతో రాజమార్గం జనై ర్వృ
తమ్ । హృదయా న్యామమన్థేవ జనస్య గుణవత్తయా ॥ ౨ ॥ వైదేహీ చాపి తత్సర్వం

న శుశ్రావ తపస్వినీ। తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్ ॥ ౩ ॥ దేవ
కార్యం స్వయం కృత్వా కృతజ్ఞా హృష్టచేతనా। అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రం
ప్రతీక్షతే ॥ ౪ ॥ ప్రవివేశాథ రామస్తు స్వం వేశ్మ సువిభూషితమ్। ప్రహృష్టజనసమ్పూ
ర్ణం హ్రియా కిఞ్చిదవాఙ్ముఖః ॥ ౫ ॥ అథ సీతా సముత్పత్య వేపమానా చ తం పతిమ్।
అపశ్యచ్ఛోకసన్తప్తం చిన్తావ్యాకులితేన్ద్రియమ్ ॥ ౬ ॥ తాం దృష్ట్వా స హి ధర్మాత్మా
న శశాక మనోగతమ్। తం శోకం రాఘవః సోఢుం తతో వివృతతాం గతః ॥ ౭ ॥ వివ
ర్ణవదనం దృష్ట్వా తం ప్రస్విన్నమమర్షణమ్। సాఽఽహ దుఃఖాభిసన్తప్తా కిమిదానీ
మిదం ప్రభో ॥ ౮ ॥ అద్య బార్హస్పతః శ్రీమాన్ యుక్తః పుష్యోఽను రాఘవ। ప్రోచ్యతే
బ్రాహ్మణైః ప్రాజ్ఞైః కేన త్వమసి దుర్మనాః ॥ ౯ ॥ న తే శతశలాకేన జలఫేననిభేన చ।
ఆవృతం వదనం వల్గు ఛత్రేణాభివిరాజతే ॥ ౧౦ ॥ వ్యజనాభ్యాం చ ముఖ్యాభ్యాం శత
పత్రనిభేక్షణమ్। చన్ద్రహంసప్రకాశాభ్యాం వీజ్యతే న తవాననమ్ ॥ ౧౧ ॥ వాగ్మినో
వన్దినశ్చాపి ప్రహృష్టాస్త్వాం నరర్షభ। స్తువన్తో నాత్ర దృశ్యన్తే మఙ్గళైః సూత
మాగధాః ॥ ౧౨ ॥ న తే క్షౌద్రం చ దధి చ బ్రాహ్మణా వేదపారగాః। మూర్ధ్ని మూర్ధా
భిషిక్తస్య దదతి స్మ విధానతః ॥ ౧౩ ॥ న త్వాం ప్రకృతయః సర్వాః శ్రేణీముఖ్యాశ్చ
భూషితాః। అనువ్రజితుమిచ్ఛన్తి పౌరజానపదాస్తథా ॥ ౧౪ ॥ చతుర్భిర్వేగసమ్పన్నైర్హ
యైః కాఞ్చనభూషితైః। ముఖ్యః పుష్యరథో యుక్తః కిం న గచ్ఛతి తేఽగ్రతః ॥
న హస్తీ చాగ్రతః శ్రీమాంస్తవ లక్షణపూజితః। ప్రయాణే లక్ష్యతే వీర కృష్ణమేఘగిరి
ప్రభః ॥ ౧౬ ॥ న చ కాఞ్చనచిత్రం తే పశ్యామి ప్రియదర్శన। భద్రాసనం పురస్కృత్య
యాన్తం వీరపురస్సరమ్ ॥ ౧౭ ॥ అభిషేకో యదా సజ్జః కిమిదానీమిదం తవ। అపూ
ర్వో ముఖవర్ణశ్చ న ప్రహర్షశ్చ లక్ష్యతే ॥ ౧౮ ॥ ఇతీవ విలపన్తీం తాం ప్రోవాచ రఘు
నన్దనః। సీతే తత్రభవాంస్తాతః ప్రవ్రాజయతి మాం వనమ్ ॥ ౧౯ ॥ కులే మహతి సమ్భూతే
ధర్మజ్ఞే ధర్మచారిణి। శృణు జానకి యేనేదం క్రమేణాభ్యాగతం మమ ॥ ౨౦ ॥ రాజ్ఞా సత్య
ప్రతిజ్ఞేన పిత్రా దశరథేన మే। కైకేయ్యై ప్రీతమనసా పురా దత్తౌ మహావరౌ ॥ ౨౧ ॥
తయాఽద్య మమ సజ్జేఽస్మిన్నభిషేకే నృపోద్యతే। ప్రచోదితః స సమయో ధర్మేణ ప్రతి
నిర్జితః ॥ ౨౨ ॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యం దణ్డకే మయా। పిత్రా మే భరతశ్చాపి
యౌవరాజ్యే నియోజితః ॥ ౨౩ ॥ సోఽహం త్వామాగతో ద్రష్టుం ప్రస్థితో విజనం
వనమ్। భరతస్య సమీపే తు నాహం కథ్యః కదాచన ॥ ౨౪ ॥ ఋద్ధియుక్తా హి పురుషా
న సహన్తే పరస్తవమ్। తస్మాన్న తే గుణాః కథ్యా భరతస్యాగ్రతో మమ ॥ ౨౫ ॥ నాపి
త్వం తేన భర్తవ్యా విశేషేణ కదాచన। అనుకూలతయా శక్యం సమీపే హ్యస్య వర్తి
తుమ్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మై దత్తం నృపతినా యౌవరాజ్యం సనాతనమ్। స ప్రసాద్యస్త్వయా

సీతే నృపతిశ్చ విశేషతః॥ ౨౭ ॥ అహం చాపి ప్రతిజ్ఞాం తాం [illegible] స్సమనుపాలయన్।
వన మద్యైవ యాస్యామి స్థిరా భవ మనస్విని॥ ౨౮ ॥ యాతేచ మయి కల్యాణి వనం
మునినిషేవితమ్। వ్రతోపవాసరతయా భవితవ్యం త్వయాఽనఘే ॥ ౨౯ ॥ కాల్య
ముత్థాయ దేవానాం కృత్వా పూజాం యథావిధి।వన్దితవ్యో దశరథః పితా మమ నరే
శ్వరః॥ ౩౦ ॥మాతాచ మమ కౌసల్యా వృద్ధా సన్తాపకర్శితా।ధర్మమేవాగ్రతః కృత్వా
త్వత్త స్సమ్మాన మర్హతి॥ ౩౧ ॥ వన్దితవ్యాశ్చ తే నిత్యం యా శ్శేషా మమ మాతరః।
స్నేహ ప్రణయసమ్భోగై స్సమాహి మమ మాతరః ॥ ౩౨ ॥ భ్రాతృపుత్రసమౌ చాపి
ద్రష్టవ్యౌచ విశేషతః।త్వయా భరతశత్రుఘ్నౌ ప్రాణైః ప్రియతరౌ మమ॥విప్రియంచ
న కర్తవ్యం భరతస్య కదాచన।సహి రాజా ప్రభుశ్చైవ దేశస్యచ కులస్యచ॥ ౩౪ ॥ఆరా
ధితాహి శీలేన ప్రయత్నైశ్చోపసేవితాః।రాజాన స్సమ్ప్రసీదన్తి కుప్యన్తిచ విపర్యయే॥
(స్పృశన్నివ గజో హన్తి జిఘ్రన్నివ భుజఙ్గమః।స్మయన్నివ నృపో హన్తి మానయన్నివ
దుర్జనః) ॥ ౩౫ ॥ ఔరసానపి పుత్రాన్హి త్యజన్త్యహితకారిణః।సమర్థాన్సం ప్రగృహ్ణన్తి
జనానపి జనాధిపాః ॥ ౩౬ ॥ సా త్వం వసేహ కల్యాణి రాజ్ఞ స్సమనువర్తినీ। భరతస్య
రతా ధర్మే సత్యవ్రతపరాయణా॥ ౩౭ ॥అహం గమిష్యామి మహావనం ప్రియే త్వయాహి
వస్తవ్య మిహైవ భామిని। యథా వ్యలీకం కురుషే నకస్యచి త్తథా త్వయా కార్య
మిదం వచో మమ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షడ్వింశస్సర్గః.

ఏవ ముక్తాతు వైదేహీ ప్రియార్హా ప్రియవాదినీ। ప్రణయాదేవ సంక్రుద్ధా
భర్తారమిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥కిమిదం భాషసే రామ వాక్యం లఘుతయా ధ్రువమ్।త్వయా
యదపహాస్యం మే శ్రుత్వా నరవరాత్మజ ॥ ౨ ॥ (వీరాణాం రాజపుత్రాణాం శస్త్రాస్త్ర
విదుషాం నృప। అనర్హ మయశస్యంచ నశ్రోతవ్యం త్వయోదితమ్)॥ ౩ (ఆర్యపుత్ర
పితా మాతా భ్రాతా పుత్ర స్తథా స్నుషా।స్వాని పుణ్యాని భుఞ్జానాః స్వం స్వం భాగ్య
ముపాసతే)॥ ౪ ॥(భర్తుర్భాగ్యంహి భార్యైకా ప్రాప్నోతి పురుషర్షభ)అత శ్చైవాహ
మాదిష్టా వనే వస్తవ్య మిత్యపి ॥ ౫ ॥ నపితా నాత్మజో నాత్మా నమాతా నసఖీజనః।
ఇహ ప్రేత్యచ నారీణాం పతి రేకో గతి స్సదా ॥ ౬ ॥ యది త్వం ప్రస్థితో దుర్గం వన
మద్యైవ రాఘవ ।(అగ్రత స్తే గమిష్యామి మృద్నన్తీ కుశకంటకాన్)॥ ౭ ॥ ఈర్ష్యా
రోషౌ బహిష్కృత్య భుక్తశేష మివోదకమ్। నయ మాం వీర విస్రబ్ధః పాపం మయి
నవిద్యతే ॥ ౮ ॥ ప్రాసాదాగ్రై ర్విమానై ర్వా వైహాయసగతేన వా।సర్వావస్థాగతా
భర్తుః పాదచ్ఛాయా విశిష్యతే॥ ౯ ॥ అనుశిష్టాస్మి మాత్రాచ పిత్రాచ వివిధాశ్రయమ్।
నాస్మి సమ్ప్రతి వక్తవ్యా వర్తితవ్యం యథా మయా ॥ ౧౦ ॥ అహం దుర్గం గమిష్యామి
వనం పురుషవర్జితమ్। నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృకసేవితమ్॥ ౧౧ ॥ సుఖం వనే

నివత్స్యామి యథా ... వనే పితుః । అచిన్తయన్తీ త్రీన్లోకాన్చిన్తయన్తీ పతివ్రతమ్॥
శుశ్రూషమాణా తే నిత్యం నియతా బ్రహ్మచారిణీ । సహ రంస్యే త్వయా వీర వనేషు
మధుగన్ధిషు ॥ ౧౩ ॥ త్వంహి శక్తో వనే కర్తుం రామ సంపరిపాలనమ్ । అన్యస్యాపి
జనస్యేహ కింపునర్మమ మానద॥ ౧౪ ॥ సహ త్వయా గమిష్యామి వన మద్య నసంశ
యః । నాహం శక్యా మహాభాగ నివర్తయితు ముద్యతా ॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలాశనా
నిత్యం భవిష్యామి నసంశయః । న తే దుఃఖం కరిష్యామి నివసన్తీ త్వయాసహ॥ ౧౬ ॥
ఇచ్ఛామి సరితశ్శైలాన్పల్వలాని వనానిచ। ద్రష్టుం సర్వత్ర నిర్భీకా త్వయా నాథేన
ధీమతా ॥ ౧౭ ॥ హంసకారండవాకీర్ణాః పద్మినీస్సాధుపుష్పితాః । ఇచ్ఛేయం సుఖినీ
ద్రష్టుం త్వయా వీరేణ సఙ్గతా॥ ౧౮॥ అభిషేకం కరిష్యామి తాసు నిత్యం యతవ్రతా।
సహ త్వయా విశాలాక్ష రంస్యే పరమనన్దినీ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం వర్షసహస్రాణాం శతం
వాఽహం త్వయా సహ । వ్యతిక్రమం నవేత్స్యామి స్వర్గోఽపి నహి మే మతః॥౨౦॥
స్వర్గేఽపిచ వినా వాసో భవితా యది రాఘవ । త్వయా మమ నరవ్యాఘ్ర నాహం తదపి
రోచయే ॥ ౨౧ ॥ అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం మృగాయుతం వానరవారణై
ర్యుతమ్। వనే నివత్స్యామి యథా పితుర్గృహే తవైవ పాదా వుపగృహ్య సంయతా॥
అనన్యభావా మనురక్తచేతసం త్వయా వియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితామ్ । నయస్వ
మాం సాధు కురుష్వ యాచనాం న తే మయాఽతో గురుతా భవిష్యతి॥ ౨౩॥ తథా
బ్రువాణామపి ధర్మవత్సలో నచస్మ సీతాం నృవరో నినీషతి। ఉవాచ చైనాం బహు
సన్నివర్తనే వనే నివాసస్యచ దుఃఖితాం ప్రతి॥ ౨౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్త
వింశస్సర్గః.

స ఏవం బ్రువతీం సీతాం ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః । న నేతుం కురుతే బుద్ధిం వనే
దుఃఖాని చిన్తయన్॥ ౧ ॥ సాన్త్వయిత్వా పునస్తాంతు బాష్పదూషితలోచనామ్।నివ
ర్తనార్థే ధర్మాత్మా వాక్య మేత దువాచ హ॥ ౨॥ సీతే మహాకులీనాఽసి ధర్మేచ నిరతా
సదా।ఇహాఽచరస్వ ధర్మం త్వం మా యథా మనస స్సుఖమ్॥ ౩॥ సీతే యథా త్వాం
వక్ష్యామి తథా కార్యం త్వయాఽబలే । వనే దోషాహి బహవో వదత స్తాన్నిబోధ
మే ॥ ౪ ॥ సీతే విముచ్యతా మేషా వనవాసకృతా మతిః । బహుదోషంహి కాన్తారం
వన మిత్యభిధీయతే॥ ౫ ॥ హితబుద్ధ్యా ఖలు వచో మయైతదభిధీయతే । సదా సుఖం
న జానామి దుఃఖ మేవ సదా వనమ్ ॥ ౬ ॥ గిరినిర్ఝరసమ్భూతా గిరికన్దరవాసినామ్।
సింహానాం నినదా దుఃఖాః శ్రోతుం దుఃఖ మతో వనమ్॥ ౭॥ క్రీడమానాశ్చ విస్రబ్ధాః
మత్తాశ్శూన్యే మహామృగాః । దృష్ట్వా సమభివర్తన్తే సీతే దుఃఖ మతో వనమ్॥ ౮ ॥
సగ్రాహాస్సరితశ్చైవ పఙ్కవత్యస్సుదుస్తరాః।మత్తైరపి గజైర్నిత్య మతో దుఃఖ

తరం వనమ్ ॥ ౯ ॥ లతాకంటకసఙ్కీర్ణాః కృకవాకూపనాదితాః।నిరపాశ్చ సుదుర్గాశ్చ
మార్గా దుఃఖ మతో వనమ్॥౧౦॥ సుప్యతే పర్ణశయ్యాసు స్వయంభగ్నాసు భూతలే।
రాత్రిషు శ్రమఖిన్నేన తస్మాద్దుఃఖతరం వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ అహోరాత్రంచ సంతోషః
కర్తవ్యో నియతాత్మనా । ఫలై ర్వృక్షావపతితై స్సీతే దుఃఖతరం వనమ్॥౧౨॥ ఉప
వాసశ్చ కర్తవ్యో యథాప్రాణేన మైథిలి । జటాభారశ్చ కర్తవ్యో వల్కలామ్బరధా
రిణా॥ ౧౩॥ దేవతానాం పితౄణాంచ కర్తవ్యం విధిపూర్వకమ్।ప్రాప్తానా మతిథీనాఞ్చ
నిత్యశః ప్రతిపూజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ కార్య స్త్రి రభిషేకశ్చ కాలేకాలేచ నిత్యశః । చరతా
నియమేనైవ తస్మాద్దుఃఖతరం వనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉపహారశ్చ కర్తవ్యః కుసుమైస్స్వయ
మాహృతైః । ఆర్షేణ విధినా వేద్యాం బాలే దుఃఖ మతో వనమ్॥ ౧౬॥ యథా లబ్ధేన
కర్తవ్యః సంతోష స్తేన మైథిలి।యతాహారై ర్వనచరై ర్నిత్యం దుఃఖ మతో వనమ్॥
అతీవ వాతా స్తిమిరం బుభుక్షా చాత్ర నిత్యశః।భయానిచ మహా న్త్యత్ర తతో దుఃఖ
తరం వనమ్ ॥ ౧౮ ॥ సరీసృపాశ్చ బహవో బహురూపాశ్చ భామిని । చరన్తి పృథివీం
దర్పా త్తతో దుఃఖతరం వనమ్ ॥ ౧౯ ॥ నదీనిలయనా స్సర్పా నదీకుటిలగామినః।తిష్ఠ
న్త్యావృత్య పన్థానం తతో దుఃఖతరం వనమ్॥ ౨౦॥ పతఙ్గా వృశ్చికాః కీటా దంశాశ్చ
మశకైస్సహ।బాధన్తే నిత్య మబలే సర్వం దుఃఖ మతో వనమ్॥౨౧॥ద్రుమాః కంటకి
నశ్చైవ కుశాః కాశాశ్చ భామిని । వనే వ్యాకులశాఖాగ్రా స్తేన దుఃఖతరం వనమ్॥
కాయక్లేశాశ్చ బహవో భయాని వివిధానిచ । అరణ్యవాసే వసతో దుఃఖ మేవ సదా
వనమ్॥ ౨౩ ॥ క్రోధలోభౌ విమోక్తవ్యౌ కర్తవ్యా తపసే మతిః।నభేతవ్యఞ్చ భేతవ్యే
నిత్యం దుఃఖ మతో వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ త దలం తే వనం గత్వా క్షమం నహి వనం తవ।
విమృశ న్నిహ పశ్యామి బహుదోషకరం వనమ్ ॥ ౨౫ ॥ వన న్తు నేతుం నకృతా మతి
స్తదా బభూవ రామేణ యదా మహాత్మనా। న తస్య సీతా వచనం చకార త త్తతోఽ
బ్రవీ ద్రామ మిదం సుదుఃఖితా ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టావింశస్సర్గః.

ఏత త్తు వచనం శ్రుత్వా సీతా రామస్య దుఃఖితా । ప్రసక్తాశ్రుముఖీ మన్ద
మిదం వచన మబ్రవీత్॥ ౧॥ యే త్వయా కీర్తితా దోషా వనే వస్తవ్యతాం ప్రతి।గుణా
ఇత్యేవ తా న్విద్ధి తవ స్నేహపురస్కృతాః॥ ౨॥మృగా స్సింహా గజా శ్చైవ శార్దూలా
శ్శరభా స్తథా । పక్షిణ స్సృమరా శ్చైవ (యే చ కంటకినో ద్రుమాః ॥ ౩ ॥ విచర న్తి
తత స్సర్వే) యే చా న్యే వనచారిణః।అదృష్టపూర్వరూపత్వా త్సర్వే తే తవ రాఘవ॥
రూపం దృష్ట్వా పసర్పేయు ర్భయే సర్వే హి బిభ్యతి।త్వయాచ సహ గన్తవ్యం మయా
గురుజనాజ్ఞయా॥ ౫ ॥ త్వద్వియోగేన మే రామ త్యక్తవ్య మిహ జీవితమ్।నహి మాం
త్వత్సమీపస్థా మపి శక్నోతి రాఘవ ॥ ౬ ॥ సురాణా మీశ్వర శ్శక్రః ప్రధర్షయితు

మాజసా । పతిహీనా తు యా నారీ న సా శక్ష్యతి జీవితుమ్ ॥ ౭ ॥ కామ మేవం విధం
రామ త్వయా మమ విదర్శితమ్ । అథ చాపి మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మణానాం మయా శ్రు
తమ్ ॥ ౮ ॥ పురా పితృగృహే సత్యం వస్తవ్యం కిల మే వనే । లక్షణిభ్యో ద్విజాతిభ్య
శ్శ్రుత్వాఽహం వచనం పురా॥౯॥వనవాసకృతోత్సాహా నిత్య మేవ మహాబల।ఆదేశో
వనవాసస్య ప్రాప్తవ్య స్స మయా కిల ॥ ౧౦ ॥ సా త్వయాసహ తత్రాహం యా
స్యామి ప్రియ నాన్యథా । కృతాదేశా భవిష్యామి గమిష్యామి సహ త్వయా ॥ ౧౧ ॥
కాల శ్చాయం సముత్పన్న స్సత్యవా గ్భవతు ద్విజః । వనవాసేఽభిజానామి దుఃఖాని
బహుధా కిల ॥ ౧౨ ॥ ప్రాప్యన్తే నియతం వీర పురుషై రకృతాత్మభిః । కన్యయా చ
పితు ర్గేహే వనవాస శ్శ్రుతో మయా॥ ౧౩ ॥భిక్షిణ్యా స్సాధు వృత్తాయా మమ మాతు
రిహాగ్రతః । ప్రసాదితశ్చ వై పూర్వం త్వం వై బహువిధం ప్రభో ॥ ౧౪ ॥ గమనం
వనవాసస్య కాంక్షితం హి సహ త్వయా । కృతక్షణాఽహం భద్రం తే గమనం ప్రతి
రాఘవ ॥ ౧౫ ॥ వనవాసస్య శూరస్య చర్యా తే మమ రోచతే । శుద్ధాత్మ న్ప్రేమ
భావా ద్ధి భవిష్యామి వికల్మషా ॥ ౧౬ ॥ భర్తార మనుగచ్ఛన్తీ భర్తా హి మమ దైవ
తమ్ । ప్రేత్యభావే హి కల్యాణ స్సఙ్గమో మే సహ త్వయా ॥ ౧౭ ॥ శ్రుతి ర్హి శ్రూ
యతే పుణ్యా బ్రాహ్మణానాం యశస్వినామ్ । ఇహ లోకే చ పితృభి ర్యా స్త్రీ యస్య
మహామతే॥ ౧౮ ॥ అద్భి ర్దత్తా స్వధర్మేణ ప్రేత్యభావేపి తస్య సా।ఏవ మస్మా త్స్వకాం
నారీం సువృత్తాం హి పతివ్రతామ్ ॥ ౧౯ ॥ నాభిరోచయసే నేతుం త్వం మాం కేనేహ
హేతునా । భక్తాం పతివ్రతాం దీనాం మాం సమాం సుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౦ ॥ నేతు
మర్హసి కాకుత్స్థ సమానసుఖదుఃఖినీమ్ । యది మాం దుఃఖితా మేవం వనం నేతుం
న చేచ్ఛసి॥ ౨౧ (విష మగ్నిం జలం వాఽహ మాస్థాస్యే మృత్యుకారణాత్) ఏవం
బహువిధం తం సా యాచతే గమనం ప్రతి ॥ ౨౨ ॥ నానుమేనే మహాబాహు స్తాం
నేతుం విజనం వనమ్ । ఏవ ముక్తాతు సా చిన్తాం మైథిలీ సముపాగతా ॥ ౨౩ (స్నాప
యన్తీ కుచా వుష్ణై రశ్రుభి ర్నయనచ్యుతైః । చిన్తయన్తీం తథా తాంతు నివర్తయితు
మాత్మవాన్) ౨౪ ॥ క్రోధావిష్టాం తు వై దేహీం కాకుత్స్థో స్సబహ్వసాన్త్వయత్ ॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

సాన్త్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా।వనవాసనిమిత్తాయ భర్తార
మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సా త ముత్తమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసమ్ । ప్రణయాచ్చా
భిమానాచ్చ పరిచిక్షేప రాఘవమ్ ॥ ౨ (॥ కిం త్వాఽమన్యత వై దేహః పితా మే మిథి
లాధిపః । రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహమ్ ॥) ౩ ॥ అనృతం బత
లోకోఽయ మజ్ఞానా ద్యద్ధి వక్ష్యతి । తేజో నా సి పరం రామే తపతీవ దివాకరే ॥ ౪॥

కింహి కృత్వా విషణ్ణ స్త్వం కుతో వా భయ మస్తి తే । యత్పరిత్యక్తు కామ స్త్వం మా మనన్యపరాయణామ్॥ ౫ ॥ ద్యుమత్సేనసుతం వీర సత్యవన్త మనువ్రతామ్।సావిత్రీమివ మాం విద్ధి త్వ మాత్మవశవర్తినీమ్ ॥ ౬ ॥ నత్వహం మనసాప్యన్యం ద్రష్టాస్మి త్వదృతేఽనఘ।త్వయా రాఘవ గచ్ఛేయం యథాఽన్యా కులపాంసనీ॥ ౭ ॥ స్వయంతు భార్యాం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం సతీమ్ । శైలూష ఇవ మాం రామ పరేభ్యో దాతు మిచ్ఛసి॥ ౮ ॥ యస్య పథ్యంచ రామాఽత్థ యస్యచార్థేఽవరుధ్యసే।త్వం తస్య భవ వశ్యశ్చ విధేయశ్చ సదాఽనఘ॥ ౯ ॥ స మా మనాదాయ వనం నత్వం ప్రస్థాతు మర్హసి । తపోవా యదివాఽరణ్యం స్వర్గోవా స్యా త్సహత్వయా ॥ ౧౦ ॥ నచ మే భవితా తత్ర కశ్చి త్పథి పరిశ్రమః । పృష్ఠత స్తవ గచ్ఛన్త్యా విహారశయనేష్వివ॥౧౧॥ కుశకాశశరేషీకా యేచ కంటకినో ద్రుమాః।తూలాజినసమస్పర్శా మార్గే మమ సహ త్వయా ॥ ౧౨ ॥ మహావాతసముద్ధూతం య న్మామవకరిష్యతి । రజో రమణ తన్మన్యే పరార్థ్య మివ చన్దనమ్ ॥ ౧౩ ॥ శాద్వలేషు యథా శిశ్యే వనాన్తే వనగోచరా । కుథాస్తరణతల్పేషు కిం స్యాత్సుఖతరం తతః॥౧౪॥ పత్రం మూలం ఫలం య త్త్వ మల్పంవా యదివా బహు।దాస్యసి స్వయ మాహృత్య తన్మే ఽమృతరసోపమమ్॥౧౫॥న మాతు ర్నపితు స్తత్ర స్మరిష్యామి న వేశ్మనః।ఆర్తవా న్యుపభుఞ్జానా పుష్పాణిచ ఫలానిచ॥నచ తత్ర గతఃకించిద్ద్రష్టు మర్హసి విప్రియం।మత్కృతే నచ తే శోకోనభవిష్యామిదుర్భరా॥ యస్త్వయా సహ స స్వర్గో నిరయో య స్త్వయా వినా।ఇతి జాన న్పరాం ప్రీతిం గచ్ఛ రామ మయా సహ ॥ ౧౮ ॥ అథ మా మేవ మవ్యగ్రాం వనం నైవ నయిష్యసి (విష మద్యైవ పాస్యామి మావిశం ద్విషతాం వశమ్) ౧౯ ॥ పశ్చాదపిహి దుఃఖేన మమ నైవాస్తి జీవితమ్। ఉజ్ఝితాయా స్త్వయా నాథ తదైవ మరణం వరమ్॥౨౦॥ఇదంహి సహితుం శోకం ముహూర్త మపి నోత్సహే (కింపున ర్దశ వర్షాణి త్రీణి చైకంచ దుఃఖితా॥) ౨౧ ॥ ఇతి సా శోకసంతప్తా విలప్య కరుణం బహు (చుక్రోశ భృశ మాయస్తా పతి మాలిఙ్గ్య సస్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ సా విద్ధా బహుభి ర్వాక్యై ర్దిగ్ధైరివ గజాంగనా । చిరసన్నియతం బాష్పం ముమోచాగ్ని మివారణిః ॥ ౨౩ ॥ తస్యా స్స్ఫటికసంకాశం వారి సన్తాపసమ్భవమ్। నేత్రాభ్యాం పరిసుస్రావ పంకజాభ్యా మివోదకమ్॥ ౨౪ ॥తచ్చైవామలచన్ద్రాభం ముఖ మాయతలోచనమ్।పర్యశుష్యత బాష్పేణ జలోద్ధృతమివామ్బుజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తాం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం విసంజ్ఞామివ దుఃఖితామ్ । ఉవాచ వచనం రామః పరివిశ్వాసయం స్తదా॥ ౨౬ ॥ న దేవి తవ దుఃఖేన స్వర్గ మప్యభిరోచయే। నహి మేఽస్తి భయం కించి త్స్వయమ్భోరివ సర్వతః ॥ ౨౭ ॥ తవ సర్వ మభిప్రాయ మవిజ్ఞాయ శుభాననే । వాసం నరోచయేఽరణ్యే శక్తిమానపి రక్షణే॥ ౨౮ ॥ యత్సృ

ష్టాసి మయా సార్ధం వనవాసాయ మైథిలి। న విహాతుం మయా శక్యా కీర్తిరాత్మవతా యథా॥ ౨౯ ॥ ధర్మస్తు గజనాసోరు సద్భి రాచరితః పురా। తం చాహ మనువర్తేఽద్య యథా సూర్యం సువర్చలా ॥ ౩౦ ॥ నఖల్వహం నగచ్ఛేయం వనం జనకనన్దిని। వచనం తన్నయతి మాం పితుస్సత్యోపబృంహితమ్॥ ౩౧॥ ఏషధర్మస్తు సుశ్రోణి పితుర్మాతుశ్చ వశ్యతా। అతశ్చ తం వ్యతిక్రమ్య నాహం జీవితు ముత్సహే ॥ ౩౨ ॥ స్వాధీనం సమతిక్రమ్య మాతరం పితరం గురుమ్। అస్వాధీనం కథం దైవం ప్రకారై రభిరాధ్యతే॥ ౩౩॥ యత్త్రియం తత్త్రయో లోకాః పవిత్రం తత్సమం భువి। నాన్య దస్తి శుభాపాఙ్గే తేనేద మభిరాధ్యతే॥ ౩౪॥ న సత్యం దానమానౌవా నయజ్ఞా శ్చాప్తదక్షిణాః। తథా బలకరాః సీతే యథా సేవా పితుర్హితా॥ ౩౫॥ స్వర్గో ధనంవా ధాన్యంవా విద్యాః పుత్రాస్సుఖానిచ। గురువృత్త్యనురోధేన నకించిదపి దుర్లభమ్॥ ౩౬॥ దేవగన్ధర్వగోలోకాన్బ్రహ్మలోకాం స్తథాఽపరాన్। ప్రాప్నువన్తి మహాత్మానో మాతాపితృపరాయణాః॥ స మాం పితా యథా శాస్తి సత్యధర్మపథే స్థితః। తథా వర్తితు మిచ్ఛామి సహి ధర్మస్సనాతనః॥ ౩౮॥ మమ సన్నా మతి స్సీతే త్వాం నేతుం దణ్డకావనమ్। వసిష్యామీతి సా త్వం మా మనుయాతుం సునిశ్చితా ॥ ౩౯ ॥ సాహి సృష్టాఽనవద్యాఙ్గీ వనాయ మదిరేక్షణే। అనుగచ్ఛస్వ మాం భీరు సహధర్మచరీ భవ॥ ౪౦॥ సర్వథా సదృశం సీతే మమ స్వస్య కులస్యచ। వ్యవసాయ మనుక్రాన్తా కాన్తే త్వ మతిశోభనమ్॥ ౪౧ ॥ ఆరభస్వ శుభశ్రోణి వనవాసక్షమాః క్రియాః। నేదానీం త్వదృతే సీతే స్వర్గోఽపి మమ రోచతే ॥ ౪౨ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నాని భిక్షుకేభ్యశ్చ భోజనమ్। దేహి చాశంసమానేభ్య స్సంత్వరస్వచ మాచిరమ్॥ ౪౩ ॥ భూషణాని మహార్హాణి వరవస్త్రాణి యానిచ। రమణీయాశ్చ యే కేచిత్క్రీడార్థా శ్చాప్యుపస్కరాః ॥ ౪౪ ॥ శయనీయాని యానాని మమ చాన్యాని యానిచ। దేహి స్వభృత్యవర్గస్య బ్రాహ్మణానా మనన్తరమ్॥ ౪౫॥ అనుకూలంతు సా భర్తుర్జ్ఞాత్వా గమన మాత్మనః। క్షిప్రం ప్రముదితా దేవీ దాతు మేవోపచక్రమే ॥ ౪౬ ॥ తతః ప్రహృష్టా ప్రతిపూర్ణమానసా యశస్వినీ భర్తు రవేక్ష్య భాషితమ్। ధనాని రత్నానిచ దాతు మఙ్గనా ప్రచక్రమే ధర్మభృతాం మనస్వినీ॥ ౪౭॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్రింశస్సర్గః.

ఏవం శ్రుత్వాతు సంవాదం లక్ష్మణః పూర్వ మాగతః। బాష్పపర్యాకులముఖ శ్శోకం సోఢు మశక్నువన్ ॥ ౧ ॥ స భ్రాతు శ్చరణౌ గాఢం నిపీడ్య రఘునన్దనః। సీతా మువాచాతియశా రాఘవంచ మహావ్రతమ్ ॥ ౨ ॥ యది గన్తుం కృతా బుద్ధి ర్వనం మృగగజాయుతమ్। అహం త్వాఽనుగమిష్యామి వన మగ్రే ధనుర్ధరః॥ ౩ ॥ మయా సమేతో ఽరణ్యాని బహూని విచరిష్యసి। పక్షిభి ర్మృగయూథైశ్చ సంఘుష్టాని సమం

తతః ॥ ౪ ॥ న దేవలోకాక్రమణం నామరత్వమహం వృణే। ఐశ్వర్యం వాపి లోకానాం
కామయే న త్వయా వినా ॥ ౫ ॥ ఏవం బ్రువాణస్సౌమిత్రిః వనవాసాయ నిశ్చితః।
రామేణ బహుభిస్సాన్త్వైర్నిషిద్ధః పునరబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ అనుజ్ఞాతశ్చ భవతా పూర్వ
మేవ యదస్మ్యహమ్। కిమిదానీం పునరిదం క్రియతే మన్నివారణమ్ ॥ ౭ ॥ యదర్థం
ప్రతిషేధో మే క్రియతే గన్తుమిచ్ఛతః। ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం సంశయో హి మమా
నఘ ॥ ౮ ॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రామో లక్ష్మణమగ్రతః। స్థితం ప్రాగ్గామినం
వీరం యాచమానం కృతాఞ్జలిమ్ ॥ ౯ ॥ స్నిగ్ధో ధర్మరతో వీర సతతం సత్పథే స్థితః।
ప్రియః ప్రాణసమో వశ్యో భ్రాతా చాసి సఖా చ మే ॥ ౧౦ ॥ మయాఽద్య సహ సౌ
మిత్రే త్వయి గచ్ఛతి తద్వనమ్। కో భరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాం వా యశస్వినీమ్ ॥
అభివర్షతి కామైర్యః పర్జన్యః పృథివీమివ। స కామపాశపర్యస్తో మహాతేజా మహీపతిః॥
సా హి రాజ్యమిదం ప్రాప్య నృపస్యాశ్వపతేస్సుతా। దుఃఖితానాం సపత్నీనాం న కరి
ష్యతి శోభనమ్ ॥ ౧౩ ॥ న స్మరిష్యతి కౌసల్యాం సుమిత్రాంచ సుదుఃఖితామ్। భరతో
రాజ్యమాసాద్య కైకేయ్యాం పర్యవస్థితః ॥ ౧౪ ॥ తామార్యాం స్వయమేవేహ
రాజానుగ్రహణేన వా। సౌమిత్రే భర కౌసల్యాముక్తమర్థమిమం చర॥ ౧౫॥ ఏవం
మయి చ తే భక్తిర్భవిష్యతి సుదర్శితా। ధర్మజ్ఞ గురుపూజాయాం ధర్మశ్చాప్యతులో
మహాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం కురుష్వ సౌమిత్రే మత్కృతే రఘునన్దన। అస్మాభిర్విప్రహీ
ణాయా మాతుర్నో న భవేత్సుఖమ్॥ ౧౭॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణశ్శ్లక్ష్ణయా
గిరా। ప్రత్యువాచ తదా రామం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్ ॥ ౧౮ ॥ తవైవ తేజసా
వీర భరతః పూజయిష్యతి। కౌసల్యాంచ సుమిత్రాంచ ప్రయతో నాత్ర సంశయః॥
(యదితుష్టో న రక్షేత భరతో రాజ్యముత్తమమ్। ప్రాప్య దుర్మనసా వీర గర్వేణ చ విశే
షతః ॥ ౨౦ ॥ తమహం దుర్మతిం క్రూరం వధిష్యామి న సంశయః। తత్పక్ష్యానపి
తాన్సర్వాన్ త్రైలోక్యమపి కిం ను తమ్)॥ ౨౧ ॥ కౌసల్యా బిభృయాదార్యా సహస్ర
మపి మద్విధాన్। యస్యాస్సహస్రం గ్రామాణాం సమ్ప్రాప్తముపజీవనమ్॥ ౨౨ ॥
తదాత్మభరణే చైవ మమ మాతుస్తథైవ చ। పర్యాప్తా మద్విధానాంచ భరణాయ
యశస్వినీ॥ ౨౩॥ కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే। కృతార్థోఽహం
భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్పతే ॥ ౨౪ ॥ ధనురాదాయ సశరం ఖనిత్రపిటకాధరః।
అగ్రతస్తే గమిష్యామి పన్థానమనుదర్శయన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆహరిష్యామి తే నిత్యం
మూలానిచ ఫలానిచ। వన్యాని యాని చాన్యాని స్వాహారాణి తపస్వినామ్ ॥ ౨౬ ॥
భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే। అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రత
స్స్వపతశ్చ తే॥ ౨౭॥ రామస్త్వనేన వాక్యేన సుప్రీతః ప్రత్యువాచ తమ్। వ్రజాఽ

పృచ్ఛస్వ సౌమిత్రే సర్వమేవ సుహృజ్జనమ్ ॥ ౨౮ ॥ యేచ రాజ్ఞో దదౌ దివ్యే మహా
త్మా వరుణ స్స్వయమ్ । జనకస్య మహాయజ్ఞే ధనుషీ రౌద్రదర్శనే ॥ ౨౯ ॥ అభేద్య
కవచే దివ్యే తూణీ చాక్షయసాయకౌ।ఆదిత్యవిమలౌ చోభౌ ఖడ్గౌ హేమపరిష్కృతౌ॥
సత్కృత్య నిహితం సర్వ మేత దాచార్యసద్మని । సర్వ మాయుధ మాదాయ క్షిప్ర
మావ్రజ లక్ష్మణ॥ ౩౦ ॥ స సుహృజ్జన మామన్త్ర్య వనవాసాయ నిశ్చితః।ఇక్ష్వాకు
గురు మామన్త్ర్య జగ్రాహాఽయుధ ముత్తమమ్ ॥ ౩౨ ॥ తద్దివ్యం రాజశార్దూల
సత్కృతం మాల్యభూషితమ్ । రామాయ దర్శయామాస సౌమిత్రి స్సర్వ మాయు
ధమ్॥ ౩౩॥త ముపాచాత్మవా న్రామః ప్రీత్యా లక్ష్మణ మాగతమ్। కాలే త్వ మాగత
స్సౌమ్య కాంక్షితే మమ లక్ష్మణ॥ ౩౪ ॥ అహం ప్రదాతు మిచ్ఛామి యదిదం మామ
కం ధనమ్ । బ్రాహ్మణేభ్య స్తపస్విభ్య స్త్వయాసహ పరన్తప ॥ ౩౫ ॥ వసన్తీహ
దృఢం భక్త్యా గురుషు ద్విజసత్తమాః । తేషామపిచ మే భూయ స్సర్వేషాం చో
పజీవినామ్॥ ౩౬॥ వసిష్ఠపుత్రంతు సుయజ్ఞ మార్యం త్వ మానయాశు ప్రవరం ద్విజా
నామ్ । అభిప్రయాస్యామి వనం సమస్తా నభ్యర్చ్య శిష్టా నపరా న్ద్విజాతీన్॥౩౭॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకత్రింశస్సర్గః,

తతశ్శాసన మాజ్ఞాయ భ్రాతు శ్శుభతరం ప్రియమ్ । గత్వా స ప్రవివేశాశు
సుయజ్ఞస్య నివేశనమ్ ॥ ౧ ॥ తం విప్ర మగ్న్యగారస్థం వన్దిత్వా లక్ష్మణోఽబ్రవీత్।
సఖేఽభ్యాగచ్ఛ పశ్య త్వం వేశ్మ దుష్కరకారిణః ॥ ౨ ॥ తత స్సన్ధ్యా ముపాస్యాశు
గత్వా సౌమిత్రిణాసహ । జుష్టం తత్ప్రావిశ ల్లక్ష్మ్యా రమ్యం రామనివేశనమ్ ॥ ౩ ॥
త మాగతం వేదవిదం ప్రాఞ్జలి స్సీతయా సహ । సుయజ్ఞ మభిచక్రామ రాఘవోఽగ్ని
మివార్చితమ్॥౪॥జాతరూపమయై ర్ముఖ్యై రఙ్గదైః కుణ్డలై శ్శుభైః । సహేమ సూత్రై
ర్మణిభిః కేయూరై ర్వలయైరపి ॥ ౫ ॥ అన్యైశ్చ రత్నై ర్బహుభిః కాకుత్స్థః ప్రత్య
పూజయత్ । సుయజ్ఞం స తదోవాచ రామ స్సీతా ప్రచోదితః ॥ ౬ ॥ హారంచ హేమ
సూత్రంచ భార్యాయై సౌమ్య హారయ । రశనాం చాధునా సీతా దాతు మిచ్ఛతి తే
సఖే ॥ ౭ ॥ అఙ్గదాని విచిత్రాణి కేయూరాణి శుభానిచ । ప్రయచ్ఛతి సఖే తుభ్యం
భార్యాయై గచ్ఛతీ వనమ్ ॥ ౮ ॥ పర్యఙ్క మగ్ర్యాస్తరణం నానారత్నవిభూషితమ్
త మపీచ్ఛతి వైదేహీ ప్రతిష్ఠాపయితుం త్వయి ॥ ౯ ॥ నాగ శ్శత్రుఞ్జయో నామ
మాతులోఽయం దదౌ మమ।తం తే గజసహస్రేణ దదామి ద్విజసత్తమ॥౧౦॥ ఇత్యుక్త
స్సహి రామేణ సుయజ్ఞః ప్రతిగృహ్యతత్ । రామలక్ష్మణసీతానాం ప్రయుయోజాశి
శిష శ్శివాః ॥ ౧౧ ॥ అథ భ్రాతర మవ్యగ్రం ప్రియం రామః ప్రియంవదః । సౌమిత్రిం
త ము వాచేదం బ్రహ్మేవ త్రిదశేశ్వరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అగస్త్యం కౌశికంచైవ తావుభౌ

బ్రాహ్మణోత్తమా। అర్చయాఽఽహూయ సౌమిత్రే రత్నైస్సస్యమివామ్బుభిః॥ ౧౩ ॥ తర్పయస్వ మహాబాహో గోసహస్రైశ్చ మానద। సువర్ణరజతైశ్చైవ మణిభిశ్చ మహాధనైః ॥ ౧౪ ॥ కౌసల్యాంచ య ఆశీర్భిర్భక్తః పర్యుపతిష్ఠతి। ఆచార్యస్తైత్తిరీయాణా మభిరూపశ్చ వేదవిత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్య యానంచ దాసీశ్చ సౌమిత్రే సమ్ప్రదాపయ। కౌశేయానిచ వస్త్రాణి యావత్తుష్యతి స ద్విజః ॥ ౧౬ ॥ సూతశ్చిత్రరథశ్చార్య స్సచివస్సుచిరోషితః। తోషయైనం మహార్హైశ్చ రత్నైర్వస్త్రైర్ధనైస్తథా॥ ౧౭ ॥ పశుకాభిశ్చ సర్వాభిర్గవాం దశశతేనచ। యేచేమే కఠకాలాపా బహవో దణ్డమాణవాః ॥ ౧౮ ॥ నిత్యస్వాధ్యాయశీలత్వా న్నాన్యత్కుర్వన్తి కించన। అలసా స్స్వాదుకామాశ్చ మహతాం చాపి సమ్మతాః ॥ ౧౯ ॥ తేషా మశీతియానాని రత్నపూర్ణాని దాపయ। శాలివాహసహస్రంచ ద్వే శతే భద్రకాం స్తథా ॥ ౨౦ ॥ వ్యఞ్జనార్థంచ సౌమిత్రే గోసహస్ర ముపాకురు। మేఖలీనాం మహాసఙ్ఘః కౌసల్యాం సముపస్థితః॥ ౨౧ ॥ తేషాం సహస్రం సౌమిత్రే ప్రత్యేకం సమ్ప్రదాపయ। అమ్బా యథాచ సా నన్దేత్కౌసల్యా మమ దక్షిణామ్ ॥ ౨౨ ॥ తథా ద్విజాతీన్సర్వాంస్తా న్లక్ష్మణార్చయ సర్వశః। తత స్స పురుషవ్యాఘ్ర స్తద్ధనం లక్ష్మణ స్స్వయమ్ ॥ ౨౩ ॥ యథోక్తం బ్రాహ్మణేన్ద్రాణా మదదా ద్ధనదో యథా। అథాబ్రవీ ద్బాష్పగళాం స్తిష్ఠత శ్చోపజీవినః॥ ౨౪ ॥ సమ్ప్రదాయ బహుద్రవ్య మేకైకస్యోపజీవనమ్ (లక్ష్మణస్యచ యద్వేశ్మ గృహంచ యదిదం మమ ॥ ౨౫ ॥ అశూన్యం కార్య మేకైకం యావ దాగమనం మమ) ఇత్యుక్త్వా దుఃఖితం సర్వం జనం త ముపజీవినమ్॥ ౨౬ ॥ ఉవాచేదం ధనాధ్యక్షం ధన మానీయతామితి। తతోఽస్య ధన మాజహ్రు స్సర్వ మేవోపజీవినః ॥ ౨౭ ॥ సరాశి స్సుమహాం స్తత్ర దర్శనీయో హ్యదృశ్యత। తత స్స పురుషవ్యాఘ్ర స్తద్ధనం సహలక్ష్మణః ॥ ౨౮ ॥ ద్విజేభ్యో బాలవృద్ధేభ్యః కృపణేభ్యో హ్యదాపయత్ తత్రాఽఽసీత్పిఙ్గళో గార్గ్య స్త్రిజటో నామ వై ద్విజః ॥ ౨౯ ॥ క్షతవృత్తి ర్వనే నిత్యం ఫాలకుద్దాలలాఙ్గలీ। తం వృద్ధం తరుణీ భార్యా బాలా నాదాయ దారకాన్ ॥ ౩౦ ॥ అబ్రవీ ద్బ్రాహ్మణం వాక్యం దారిద్ర్యేణాభిపీడితా। అపాస్య ఫాలం కుద్దాలం కురుష్వ వచనం మమ ॥ ౩౧ ॥ రామం దర్శయ ధర్మజ్ఞం యది కించి దవాప్స్యసి। స భార్యావచనం శ్రుత్వా శాటీ మాచ్ఛాద్య దుశ్ఛదామ్ ॥ ౩౨ ॥ స ప్రాతిష్ఠత పన్థానం యత్ర రామనివేశనమ్। భృగ్వఙ్గిరస్సమం దీప్త్యా త్రిజటం జనసంసది॥ ౩౩ ॥ ఆ పఞ్చమాయాః కక్ష్యాయా నైనం కశ్చి దవారయత్। స రాజపుత్ర మాసాద్య త్రిజటో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౩౪ ॥ నిర్ధనో బహుపుత్రోఽస్మి రాజపుత్ర మహాయశః। ఉఞ్ఛవృత్తి ర్వనే నిత్యం ప్రత్యవేక్షస్వ మామితి ॥ ౩౫ ॥ త మువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితమ్। గవాం సహస్ర మప్యేకం నతు విశ్రాణి

తం మయా ॥ ౩౬ ॥ పరిక్షిపసి దణ్డేన యావ త్తావ దవాప్స్యసి। స శాటీం త్వరితః కట్యాం సమ్భ్రాన్తః పరివేష్ట్య తామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆవిద్ధ్య దణ్డం చిక్షేప సర్వప్రాణేన వేగితః। స తీర్త్వా సరయూపారం దణ్డ స్తస్య కరా చ్చ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ గోవ్రజే బహుసాహస్రే పపాతోక్షణసన్నిధౌ। తం పరిష్వజ్య ధర్మాత్మా ఆ తస్మా త్సరయూతటాత్॥ ఆనయామాస తా గోపై స్త్రిజటస్యాశ్రమం ప్రతి। ఉవాచ స తతో రామ స్తం గార్గ్య మభిసా న్త్వయన్॥ ౪౦ ॥ మన్యు ర్న ఖలు క ర్తవ్యః పరిహాసో హ్యయం మమ॥ ఇదం హి తేజ స్తవ య ద్దురత్యయం త దేవ జిజ్ఞాసితు మిచ్ఛతా మయా। ఇమం భవా నర్థమభిప్రచోదితో వృణీష్వ కించే దపరం వ్యవస్యసి॥ ౪౧॥ బ్రవీమి సత్యేన న తేఽస్తి యన్త్రణా ధనంహి య ద్య న్మమ విప్రకారణాత్। భవత్సు సమ్యక్ప్రతిపాదనేన తన్మయార్జితం ప్రీతియశస్కరం భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ తత స్సభార్య స్త్రిజటో మహాముని ర్గవా మనీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః। యశోబలప్రీతిసుఖోపబృంహిణీ స్తదాశిషః ప్రత్యవద న్మహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ సచాపి రామః ప్రతిపూర్ణమానసో మహద్ధనం ధర్మబలై రుపార్జితమ్।నియోజయామాస సుహృజ్జనేఽచిరా ద్యథార్హసమ్మానవచః ప్రచోదితః॥౪౪॥ ద్విజ స్సుహృ ద్భృత్యజనోఽథవా తదా దరిద్రభిక్షాచరణశ్చ యోఽభవత్।నతత్ర కశ్చి న్నబభూవ తర్పితో యథార్హసమ్మాననదానసమ్భ్రమైః॥౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్వాత్రింశస్సర్గః.

దత్వాతు సహ వై దేహ్యా బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం బహు।జగ్మతుః పితరం ద్రష్టుం సీతయాసహ రాఘవౌ॥ ౧ ॥ తతో గృహీతే దుష్ప్రేక్షే త్వశోభేతాం తదాయుధే। మాలాదామభిరాబద్ధే సీతయా సమలఙ్కృతే॥ ౨ ॥ తతః ప్రాసాదహర్మ్యాణి విమానశిఖరాణిచ। అధిరుహ్య జన శ్శ్రీమా నుదాసీనో వ్యలోకయత్ ॥ ౩ ॥ నహి రథ్యాస్సు శక్య న్తే గన్తుం బహుజనాకులాః। ఆరుహ్య తస్మా త్ప్రాసాదా న్దీనాః పశ్య న్తి రాఘవమ్ ॥ ౪ ॥ పదాతిం వర్జితచ్ఛత్రం దృష్ట్వా రామం జనా స్తదా। ఊచుర్బహువిధా వాచ శ్శోకోపహతచేతసః ॥ ౫ ॥ యం యా న్త మనుయాతిస్మ చతురఙ్గబలం మహత్। తమేక స్సీతయా సార్ధ మను యాతిస్మ లక్ష్మణః ॥ ౬ ॥ ఐశ్వర్యస్య రసజ్ఞస్స న్కామి నాం చైవ కామదః।నేచ్ఛత్యేవానృతం కర్తుం పితరం ధర్మగౌరవాత్ ॥ ౭॥యా నశక్యా పురా ద్రష్టుం భూతై రాకాశగై రపి। తా మద్య సీతాం పశ్య న్తి రాజమార్గగతా జనాః ॥ ౮ ॥ అఙ్గరాగోచితాం సీతాం ర క్తచన్దనసేవినీమ్। వర్ష ముష్ణంచ శీతంచ నేష్య న్త్యాశు వివర్ణతామ్ ॥ ౯ ॥ అద్య నూనం దశరథ స్స త్త్వ మావిశ్య భాషతే।నహి రాజా ప్రియం పుత్రం వివాసయితు మిచ్ఛతి ॥ ౧౦ ॥ నిర్గుణస్యాపి పుత్రస్య కథం స్యా ద్విప్రవాసనమ్। కింపున ర్యస్య లోకోయం జితో వృ త్తేన కేవలమ్॥ ౧౧ ॥ ఆనృశంస

మనుక్రోశ శ్శ్రుతం శీలం దమ శ్శమః । రాఘవం శోభయ న్త్యేతే షడ్గుణాః పురుషోత్త
మమ్॥ ౧౨॥ తస్మా దస్యోపఘాతేన ప్రజాః పరమపీడితాః । ఔదకానీవ సత్త్వాని గ్రీష్మే
సలిలసంక్షయాత్ ॥ ౧౩ ॥ పీడయా పీడితం సర్వం జగ దస్య జగత్పతేః । మూలస్యే
వోపఘాతేన వృక్షః పుష్పఫలోపగః॥ ౧౪ ॥ మూలం హ్యేష మనుష్యాణాం ధర్మసా
రో మహాద్యుతిః । పుష్పం ఫలంచ పత్త్రంచ శాఖా శ్చాస్యేతరే జనాః॥ ౧౫॥ తే లక్ష్మ
ణఇవ క్షిప్రం సపత్న్య స్సహ బాన్ధవాః । గచ్ఛన్త మనుగచ్ఛామో యేన గచ్ఛతి
రాఘవః॥ ౧౬॥ ఉద్యానాని పరిత్యజ్య క్షేత్రాణిచ గృహాణిచ । ఏకదుఃఖసుఖా రామ
మను గచ్ఛామ ధార్మికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సముద్ధృతనిధానాని పరిధ్వస్తాజిరాణిచ । ఉపాత్త
ధనధాన్యాని హృతసారాణి సర్వశః॥ ౧౮॥ రజసాఽభ్యవకీర్ణాని పరిత్యక్తాని దైవతైః।
మూషకైః పరిధావద్భి రుద్బిలై రావృతానిచ ॥ ౧౯ ॥ అపేతోదకధూమాని హీనస
మ్మార్జనానిచ । ప్రణష్టబలికర్మేజ్యామన్త్రహోమజపానిచ ॥ ౨౦ ॥ దుష్కాలేనేవ
భగ్నాని భిన్నభాజనవన్తిచ । అస్మత్త్యక్తాని వేశ్మాని కైకేయీ ప్రతిపద్యతామ్॥౨౧॥
వనం నగరమేవాస్తు యేన గచ్ఛతి రాఘవః। అస్మాభిశ్చ పరిత్యక్తం పురం సమ్పద్యతాం
వనమ్॥ ౨౨ ॥ బిలాని దంష్ట్రిణ స్సర్వే సానూని మృగపక్షిణః । త్యజన్త్వస్మద్భయా
ద్భీతా గజా స్సింహా వనాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ అస్మత్త్యక్తం ప్రపద్యన్తాం సేవ్యమానం త్యజ
న్తుచ । తృణమాంసఫలాదానాం దేశం వ్యాళ మృగద్విజమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రపద్యతాంహి
కైకేయీ సపుత్త్రా సహబాన్ధవైః । రాఘవేణ వనే సర్వే వయం వత్స్యామ నిర్వృ
తాః॥ ౨౫॥ ఇత్యేవం వివిధా వాచో నానాజనసమీరితాః। శుశ్రావ రామ శ్శ్రుత్వాచ
నవిచక్రేఽస్య మానసమ్॥ ౨౬ ॥ సతు వేశ్మ పితు ర్దూరాత్ కైలాసశిఖరప్రభమ్।
అభిచక్రామ ధర్మాత్మా మత్తమాతఙ్గవిక్రమః ॥ ౨౭ ॥ వినీతవీరపురుషం ప్రవిశ్యతు
నృపాలయమ్ । దదర్శావస్థితం దీనం సుమన్త్ర మవిదూరతః ॥ ౨౮ ॥ ప్రతీక్షమాణోఽపి
జనం తదార్త మనార్తరూపః ప్రహసన్నివాథ । జగామ రామః పితరం దిదృక్షుః పితు
ర్నిదేశం విధివ చ్చికీర్షుః ॥ ౨౯ ॥ తత్పూర్వ మైక్ష్వాకసుతో మహాత్మా రామో గమిష్య
న్వన మార్తరూపమ్ । వ్యతిష్ఠత ప్రేక్ష్య తదా సుమన్త్రం పితు ర్మహాత్మా ప్రతిహార
ణార్థమ్ ॥ ౩౦ ॥ పితు ర్నిదేశేన తు ధర్మవత్సలో వనప్రవేశే కృతబుద్ధినిశ్చయః । సరా
ఘవః ప్రేక్ష్య సుమన్త్ర మబ్రవీ న్నివేదయ స్వాగమనం నృపాయ మే॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డే త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

తతః కమలపత్త్రాక్ష శ్శ్యామో నిరుపమో మహాన్।ఉవాచ రామ స్తం సూతం
పితు రాఖ్యాహి మామితి॥ ౧ ॥ స రామప్రేషితః క్షిప్రం సన్తాపకలుషేన్ద్రియః। ప్రవిశ్య
నృపతిం సూతో నిశ్వసన్తం దదర్శహ ॥ ౨ ॥ ఉపరక్త మివాదిత్యం భస్మచ్ఛన్న మివా

నలమ్ । తటాకమివ నిస్తోయ మపశ్య జ్జగతీపతిమ్ ॥ 3 ॥ ఆలోక్యతు మహాప్రాజ్ఞః పర
మాకులచేతసమ్ । రామ మేవానుశోచ న్తం సూతః ప్రాఞ్జలిరాసదత్ ॥ ౪ ॥ తం వర్ధ
యిత్వా రాజానం పూర్వం సూతో జయాశిషా।భయవిక్లబయా వాచా మన్దయా శ్లక్ష్ణ
మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అయం స పురుషవ్యాఘ్రో ద్వారి తిష్ఠతి తే సుతః । బ్రాహ్మణేభ్యో
ధనం దత్వా సర్వం చై వోపజీవినామ్ ॥ ౬ ॥ స త్వా పశ్యతు భద్రం తే రామ స్సత్య
పరాక్రమః । సర్వా న్సుహృద ఆపృచ్ఛ్య త్వా మిదానీం దిదృక్షతే ॥ ౭ ॥ గమిష్యతి
మహారణ్యం తం పశ్య జగతీపతే । వృతం రాజగుణై స్సర్వై రాదిత్యమివ రశ్మిభిః॥౮॥
స సత్యవాదీ ధర్మాత్మా గామ్భీర్యా త్సాగరోపమః । ఆకాశఇవ నిష్పఙ్కో నరేన్ద్రః
ప్రత్యువాచ తమ్॥౯॥సుమన్త్రానయ మే దారాన్యే కేచి దిహ మామకాః। దారైః
పరివృత స్సర్వై ర్ద్రష్టు మిచ్ఛామి ధార్మికమ్॥ ౧౦ ॥ సో న్తః పుర మతీత్యాథ స్త్రియ
స్తా వాక్య మబ్రవీత్ । ఆర్యో హ్వయతి వో రాజా గమ్యతాం తత్ర మాచిరమ్॥౧౧॥
ఏవ ముక్తా స్త్రియ స్సర్వా స్సుమ న్త్రేణ నృపాజ్ఞయా । ప్రచక్రము స్తద్భవనం భర్తు
రాజ్ఞాయ శాసనమ్॥ ౧౨॥ అర్ధస ప్తశతా స్తాస్తు ప్రమదా స్తామ్రలోచనాః।కౌసల్యాం
పరివార్యాథ శనై ర్జగ్ము ర్ధృతవ్రతాః ॥ ౧౩ ॥ ఆగతేషుచ దారేషు సమవేక్ష్య మహీ
పతిః । ఉవాచ రాజా తం సూతం సుమన్త్రానయ మే సుతమ్ ॥ ౧౪ ॥ సుమన్త్రో రామ
మాదాయ లక్ష్మణం మైథిలీం తథా।జగామాభిముఖ స్తూర్ణం సకాశం జగతీపతేః॥ ౧౫॥
స రాజా పుత్ర మాయా న్తం దృష్ట్వా దూరా త్కృతాఞ్జలిమ్।ఉత్పపాతాసనా త్తూర్ణ
మా ర్తస్త్రీజనసంవృతః ॥ ౧౬ ॥ సోఽభిదుద్రావ వేగేన రామం దృష్ట్వా విశాంపతిః।
త మసంప్రాప్య దుఃఖా ర్తః పపాత భువి మూర్ఛితః ॥ ౧౭ ॥ తం రామోఽభ్యపతత్క్షి
ప్రం లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । విసంజ్ఞమివ దుఃఖేన సశోకం నృపతిం తదా ॥ ౧౮ ॥ స్త్రీ
సహస్రనినాదశ్చ సంజజ్ఞే రాజవేశ్మని।హాహా రామేతి సహసా భూషణధ్వనిమూర్ఛితః॥
తం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ।సీతయాసహ పర్యఙ్కే రుద న్తస్స
మవేశయన్ ॥ ౨౦ ॥ అథ రామో ముహూ ర్తేన లబ్ధసంజ్ఞం మహీపతిమ్ । ఉవాచ
ప్రాఞ్జలి ర్భూత్వా శోకార్ణవ పరిప్లుతమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఆపృచ్ఛే త్వాం మహారాజ సర్వేషా
మీశ్వరోఽసి నః । ప్రస్థితం దణ్డకారణ్యం పశ్య త్వం కుశలేన మామ్॥ ౨౨॥ లక్ష్మణం
చానుజానీహి సీతా చాన్వేతు మాం వనమ్ । కారణై ర్బహుభి స్తథ్యై ర్వార్యమాణౌ
నచేచ్ఛతః ॥ ౨౩ ॥ అనుజానీహిసర్వాన్నశ్శోకముత్సృజ్య మానద) లక్ష్మణం మాంచ
సీతాంచ ప్రజాపతిరివ ప్రజాః ॥ ౨౪ ॥ ప్రతీక్షమాణ మవ్యగ్ర మనుజ్ఞాం జగతీపతేః
ఉవాచ రాజా సమ్ప్రేక్ష్య వనవాసాయ రాఘవమ్ ॥ ౨౫ ॥ అహం రాఘవ కై కేయ్యా
వరదానేన మోహితః। అయోధ్యాయాం త్వమేవాద్య భవ రాజా నిగృహ్య మామ్॥

ఏవ ముక్తో నృపతినా రామో ధర్మభృతాం వరః । ప్రత్యువాచాఞ్జలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః ॥ ౨౭ ॥ భవా న్వర్ష సహస్రాయ పృథివ్యా నృపతే పతిః।అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి నమే కార్యంత్వయాఽనృతమ్॥౨౮॥నవ పఞ్చచ వర్షాణి వనవాసే విహృత్య తే । పునసి పాదౌ గృహీష్యామి ప్రతిజ్ఞాన్తే నరాధిప ॥ ౨౯ ॥ రుద న్నార్తః ప్రియం పుత్రం సత్యపాశేన సంయతః । కైకేయ్యాచోద్యమానస్తు మిథో రాజా త మబ్రవీత్ ॥ శ్రేయసే వృద్ధయే తాత పునరాగమనాయచ।గచ్ఛస్వారిష్ట మవ్యగ్రః పన్థాన మకుతోభయమ్ ॥ ౩౦ ॥ నహి సత్యాత్మన స్తాత ధర్మాభిమనస స్తవ । వినివర్తయితుం బుద్ధి శ్శక్యతే రఘునన్దన ॥ ౩౨ ॥ అద్య త్విదానీం రజనీం పుత్ర మాగచ్ఛ సర్వథా।ఏకాహ దర్శనేనాపి సాధు తావ చ్చరామ్యహమ్ ॥ ౩౩ ॥ మాతరం మాంచ సమ్పశ్యన్వసే మామద్య శర్వరీమ్ । తర్పిత స్సర్వకామై స్త్వం శ్వః కాలే సాధయిష్యసి ॥ ౩౪ ॥ దుష్కరం క్రియతే పుత్ర సర్వథా రాఘవ త్వయా । మత్ప్రియార్థం ప్రియాం స్త్యక్త్వా యద్యాసి విజనం వనమ్ ॥ ౩౫ ॥ నచైతన్మే ప్రియం పుత్ర శపే సత్యేన రాఘవ । ఛన్నయా చలిత శ్చాస్మి స్త్రియా ఛన్నాగ్నికల్పయా॥౩౬॥ వఞ్చనా యాతు లబ్ధా మే తాం త్వం నిస్తర్తు మిచ్ఛసి।అనయా వృత్తసాదిన్యా కైకేయ్యాఽభిప్రచోదితః॥౩౭॥నచైతదాశ్చర్యతమం య స్త్వం జ్యేష్ఠ స్సుతో మమ । అపానృతకథం పుత్ర పితరం కర్తుమిచ్ఛసి ॥ ౩౮ ॥ అథ రామ స్తథా శ్రుత్వా పితు రార్తస్య భాషితమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దీనో వచన మబ్రవీత్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాప్స్యామి యా నద్య గుణాన్కో మే శ్వస్తాన్ప్రదాస్యతి । అపక్రమణమేవాత స్సర్వకామై రహం వృణే ॥ ౪౦ ॥ ఇయం సరాష్ట్రా సజనా ధనధాన్యసమాకులా।మయా నిసృష్టా వసుధా భరతాయ ప్రదీయతామ్॥ ౪౧॥ వనవాసకృతా బుద్ధి ర్నచ మేఽద్య చలిష్యతి।యస్తుష్టేన వరో దత్తః కైకేయ్యై వరద త్వయా॥ ౪౨ ॥ దీయతాం నిఖిలేనైవ సత్య స్త్వం భవ పార్థివ।అహం నిదేశం భవతో యథోక్త మనుపాలయన్ ॥ ౪౩ ॥ చతుర్దశ సమా వత్స్యే వనే వనచరైస్సహ। మా విమర్శో వసుమతీ భరతాయ ప్రదీయతామ్ ॥ ౪౪ ॥ నహి మే కాంక్షితం రాజ్యం సుఖమాత్మని వా ప్రియమ్ । యథా నిదేశం కర్తుం వై తవైవ రఘునన్దన ॥ ౪౫ ॥ అపగచ్ఛతు తే దుఃఖం మాభూ ర్బాష్పపరిప్లుతః । నహి క్షుభ్యతి దుర్ధర్ష స్సముద్ర స్సరితాం పతిః ॥ ౪౬ ॥ నైవాహం రాజ్య మిచ్ఛామి నసుఖం నచ మైథిలీమ్ । నైవ సర్వా నిమాన్కామా న్నస్వర్గం నైవ జీవితమ్॥ ౪౭॥ త్వా మహం సత్య మిచ్ఛామి నానృతం పురుషర్షభ । ప్రత్యక్షం తవ సత్యేన సుకృతేనచ తే శపే ॥ ౪౮ ॥ నచ శక్యం మయా తాత స్థాతుం క్షణమపి ప్రభో । న శోకం ధారయస్వేమం నహి మేఽస్తి విపర్యయః ॥ ౪౯ ॥ అర్థితో హ్యస్మి కైకేయ్యా వనం గచ్ఛేతి రాఘవ।మయాచోక్తం వ్రజామీతి తత్సత్య

మనుపాలయేః॥ ౫౦ ॥ మా చోత్కంఠాం కృథా దేవ వనే రంస్యామహే వయమ్। ప్రశా స్తహరిణాకీర్ణే నానాశకునినాదితే ॥ ౫౧ ॥ పితాహి దైవతం తాత దేవతానామపి స్మృతమ్। తస్మా ద్దైవత మిత్యేవ కరిష్యామి పితు ర్వచః ॥ ౫౨ ॥ చతుర్దశసు వర్షేషు గతేషు నరసత్తమ।పున ర్ద్రక్ష్యసి మాం ప్రాప్తం సన్తాపోఽయం విముచ్యతామ్॥ ౫౩॥ యేన సంస్తమ్భనీయోఽయం సర్వో బాష్పగళో జనః। స త్వం పురుషశార్దూల కిమర్థం విక్రియాం గతః॥ ౫౪॥ పురం సరాష్ట్రంచ మహీంచ కేవలా మయా నిసృష్టా భరతాయ దీయతామ్।అహం నిదేశం భవతోఽనుపాలయ న్వనం గమిష్యామి చిరాయ సేవితుమ్॥ మయా నిసృష్టాం భరతో మహీ మిమాం సశైలషణ్డాం సపురాం సకాననామ్। శివాం సుసీమా మనుశాస్తు కేవలం త్వయా యదుక్తం నృపతే తథాఽస్తు తత్॥ ౫౬ ॥ నమే తథా పార్థివ ధీయతే మనో మహత్సు కామేషు నచాత్మనః ప్రియే। యథా నిదేశే తవ శిష్టసమ్మతే వ్యపైతు దుఃఖం తవ మత్కృతేఽనఘ॥ ౫౭॥ తదద్య నైవానఘ రాజ్య మవ్యయం నసర్వకామా న్నసుఖం నమైథిలీమ్। నజీవితం త్వా మనృతేన యోజయ న్వృణీయ సత్యం వ్రత మస్తు తే తథా ॥ ౫౮ ॥ ఫలాని మూలానిచ భక్షయ న్వనే గిరీంశ్చ పశ్య న్సరిత స్సరాంసిచ । వనం ప్రవిశ్యైవ విచిత్రపాదపం సుఖీ భవిష్యామి తవాస్తు నిర్వృతిః ॥ ౫౯ ॥ ఏవం సరాజా వ్యసనాభిపన్న శ్శోకేన దుఃఖేనచ తామ్యమానః। ఆలిఙ్గ్య పుత్రం సువినష్టసంజ్ఞో మోహం గతో నైవ చిచేష్ట కించిత్॥ ౬౦॥ దేవ్య స్తత స్సంరురుదు స్సమేతా స్తాం వర్జయిత్వా నరదేవపత్నీమ్। రుదన్సుమన్త్రోఽపి జగామ మూర్ఛాం హాహాకృతం తత్ర బభూవ సర్వమ్॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా కాణ్డే చతుస్త్రింశస్సర్గః.

తతో నిర్ధూయ సహసా శిరో నిశ్వస్య చాసకృత్ । పాణౌ పాణిం వినిష్పిష్య దన్తా న్కటకటాప్యచ॥ ౧॥ లోచనే కోపసంరక్తే వర్ణం పూర్వోచితం జహత్।రోషాభి భూతస్సహసా సన్తాప మశుభం గతః॥ ౨॥ మన స్సమీక్షమాణశ్చ సూతో దశరథస్య సః। కమ్పయన్నివ కైకేయ్యా హృదయం వాక్శరై శ్శితైః ॥ ౩ ॥ వాక్యవజ్రై రను పమై ర్నిర్భిన్దన్ని వ చాశుభైః। కైకేయ్యా స్సర్వమర్మాణి సుమన్త్రః ప్రత్యభాషత॥ యస్యా స్తవ పతి స్త్యక్తో రాజా దశరథ స్స్వయమ్। భర్తా సర్వస్య జగత స్స్థావరస్య చరస్య చ ॥ ౫॥ నహ్యకార్యతమం కిఞ్చి త్తవ దేవీహ విద్యతే। పతిఘ్నీం త్వా మహం మన్యే కులఘ్నీమపి చాన్తతః॥ ౬ ॥ యన్మహేన్ద్ర మివాజయ్యం దుష్ప్రకమ్ప్య మివా చలమ్। మహోదధిమివాక్షోభ్యం సన్తాపయసి కర్మభిః॥ ౭॥ మావమంస్థా దశరథం భర్తారం వరదం పతిమ్। భర్తు రిచ్ఛాహి నారీణాం పుత్రకోట్యా విశిష్యతే॥ ౮॥ యథా వయోహి రాజ్యాని ప్రాప్నువ న్ని నృపక్షయే।ఇక్ష్వాకుకులనాథేఽస్మిం స్తల్లోపయితు

మిచ్ఛసి ॥ ౯ ॥ రాజా భవతు తే పుత్రో భరత శ్శాస్తు మేదినీమ్ । వయం తత్ర గమి
ష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ నహి తే విషయే కశ్చి ద్బ్రాహ్మణో వస్తు
మర్హతి । తాదృశం త్వ మమర్యాద మద్య కర్మ చికీర్షసి ॥ ౧౧ ॥ ఆశ్చర్యమివ పశ్యామి
యస్యా స్తే వృత్త మీదృశమ్ । ఆచరన్త్యా న వివృతా సద్యో భవతి మేదినీ ॥ ౧౨ ॥ మహా
బ్రహ్మర్షిసృష్టా వా జ్వలన్తో భీమదర్శనాః । ధిగ్వాగ్దణ్డా నహింసన్తి రామప్రవ్రాజనే
స్థితామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఆమ్రం ఛిత్త్వా కుఠారేణ నిమ్బం పరిచరేత్తు యః । యశ్చైనం పయసా
సిఞ్చే న్నైవాస్య మధురో భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ అభిజాతం హి తే మన్యే యథా మాతు
స్తథైవ చ । నహి నిమ్బా త్స్రవే త్క్షౌద్రం లోకే నిగదితం వచః ॥ ౧౫ ॥ తవ మాతు రస
ద్గ్రాహం విద్మః పూర్వం యథాశ్రుతమ్ । పితు స్తే వరదః కశ్చి ద్దదౌ వర మనుత్తమమ్ ॥
సర్వభూతరుతం తస్మా త్సంజజ్ఞే వసుధాధిపః । తేన తిర్యగ్గతానాఞ్చ భూతానాం విదితం
వచః ॥ ౧౬ ॥ తతో జృమ్భస్య శయనే విరుతా ద్భూరివర్చసః । పితు స్తే విదితో భావ
స్స తత్ర బహుధాఽహసత్ ॥ ౧౭ ॥ తత్ర తే జననీ క్రుద్ధా మృత్యుపాశ మభీప్సతీ । హాసం
తే నృపతే సౌమ్య జిజ్ఞాసామీతి చాబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ నృప శ్చోవాచ తాం దేవీం దేవి
శంసామి తే యది । తతో మే మరణం సద్యో భవిష్యతి నసంశయః ॥ ౨౦ ॥ మాతా
తే పితరం దేవి తతః కేకయ మబ్రవీత్ । శంస మే జీవ వా మా వా న మా మపహసిష్యసి ॥
ప్రియయా చ తథో క్తస్సన్ కేకయః పృథివీపతిః । తస్మై తం వరదాయార్థం కథయా
మాస తత్త్వతః ॥ ౨౨ ॥ తత స్స వరద స్సాధూ రాజానం ప్రత్యభాషత । మ్రియతాం
ధ్వంసతాం చేయం మాకృథా స్త్వం మహీపతే ॥ ౨౩ ॥ స తచ్ఛ్రుత్వా వచ స్తస్య
ప్రసన్నమనసో నృపః । మాతరం తే నిరస్యాశు విజహార కుబేరవత్ ॥ ౨౪ ॥ తథా త్వమపి
రాజానం దుర్జనాచరితే పథి । అసద్గ్రాహ మిమం మోహా త్కురుషే పాపదర్శినీ ॥ ౨౫ ॥
సత్య శ్చాద్య ప్రవాదోఽయం లౌకికః ప్రతిభాతి మా । పితౄ న్సమనుజాయన్తే నరా
మాతర మఙ్గనాః ॥ ౨౬ ॥ నైవం భవ గృహాణేదం యదాహ వసుధాధిపః । భర్తు రిచ్ఛా
ముపాస్యేహ జనస్యాస్య గతి ర్భవ ॥ ౨౭ ॥ మా త్వం ప్రోత్సాహితా పాపై ర్దేవరాజ
సమప్రభమ్ । భర్తారం లోకభర్తార మసద్ధర్మ ముపాదధాః ॥ ౨౮ ॥ నహి మిథ్యా ప్రతి
జ్ఞాతం కరిష్యతి తవానఘః । శ్రీమా న్దశరథో రాజా దేవి రాజీవలోచనః ॥ ౨౯ ॥ జ్యేష్ఠో
వదాన్యః కర్మణ్య స్స్వధర్మస్యాపి రక్షితా । రక్షితా జీవలోకస్య బ్రూహి రామోఽ
భిషిచ్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ పరివాదో హి తే దేవి మహా న్లోకే చరిష్యతి । యది రామో
వనం యాతి విహాయ పితరం నృపమ్ ॥ ౩౧ ॥ స రాజ్యం రాఘవః పాతు భవ త్వం విగత
జ్వరా । నహి తే రాఘవా దన్యః క్షమః పురవరే వసేత్ ॥ ౩౨ ॥ రామే హి యౌవరా
జ్యస్థే రాజా దశరథో వనమ్ । ప్రవేక్ష్యతి మహేష్వాసః పూర్వవృత్త మనుస్మరన్ ॥ ౩౩ ॥

ఇతి సా త్త్వైశ్చ తీక్ష్ణైశ్చ కైకేయీం రాజసంసది । సుమన్త్రః క్షోభయామాస భూయ ఏవ కృతాఞ్జలిః ॥ ౩౪ ॥ నైవ సా క్షుభ్యతే దేవీ నచస్మ పరిదూయతే । నచాస్యా ముఖవర్ణస్య లక్ష్యతే విక్రియా తదా॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చత్రింశస్సర్గః.

తతస్సుమన్త్రమైక్ష్వాకః పీడితోఽత్ర ప్రతిజ్ఞయా । స బాష్పమతినిశ్వస్య జగాదేదం పునర్వచః ॥ ౧ ॥ సూత రత్నసుసమ్పూర్ణా చతుర్విధబలా చమూః। రాఘవస్యానుయాత్రార్థం క్షిప్రం ప్రతివిధీయతామ్॥ ౨ ॥ రూపాజీవాశ్చ వాదిన్యో వణిజశ్చ మహాధనాః । శోభయన్తు కుమారస్య వాహినీం సుప్రసారితాః ॥ ౩ ॥ యేచైనముపజీవన్తి రమతే యైశ్చ వీర్యతః । తేషాం బహువిధం దత్వా తానప్యత్ర నియోజయ॥౪॥ ఆయుధానిచ ముఖ్యాని నాగరాశ్శకటానిచ।అనుగచ్ఛన్తు కాకుత్స్థం వ్యాధాశ్చారణ్యగోచరాః॥౫॥నిఘ్నన్మృగాన్ కుఞ్జరాంశ్చ పిబంశ్చారణ్యకం మధు।నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్నరాజ్యస్య స్మరిష్యతి॥౬॥ధాన్యకోశశ్చ యః కశ్చిద్ధనకోశశ్చమామకః।తౌ రామమనుగచ్ఛేతాం వసన్తం నిర్జనేవనే॥౭॥యజన్పుణ్యేషు దేశేషు విసృజంశ్చాప్తదక్షిణాః।ఋషిభిశ్చ సమాగమ్య ప్రవత్స్యతి సుఖం వనే ॥ ౮ ॥ భరతశ్చ మహాబాహురయోధ్యాం పాలయిష్యతి।సర్వకామైస్సహ శ్రీమాన్రామస్సంసాధ్యతామితి ॥ ౯ ॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే కైకేయ్యా భయమాగతమ్ । ముఖంచాప్యగమచ్ఛోషం స్వరశ్చాపి న్యరుధ్యత ॥ ౧౦ ॥ సా విషణ్ణాచ సన్త్రస్తా ముఖేన పరిశుష్యతా । రాజానమేవాభిముఖీ కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్యం గతధనం సాధో పీతమణ్డాం సురామివ । నిరాస్వాద్యతమం శూన్యం భరతో నాభిపత్స్యతే ॥ ౧౨ ॥ కైకేయ్యాం ముక్తలజ్జాయాం వదన్త్యామతిదారుణమ్ । రాజా దశరథో వాక్యమువాచాఽఽయతలోచనామ్॥ వహన్తం కిం తుదసి మాం నియుజ్య ధురి మాఽహితే।అనార్యే కృత్యమారబ్ధం కిం నపూర్వముపారుధః॥ ౧౪ ॥ తస్యైతత్క్రోధసంయుక్తముక్తం శ్రుత్వా వరాఙ్గనా। కైకేయీ ద్విగుణం క్రుద్ధా రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తవైవ వంశే సగరో జ్యేష్ఠం పుత్రముపారుధత్ । అసమఞ్జ ఇతిఖ్యాతం తథాఽయం గన్తుమర్హతి ॥ ౧౬॥ ఏవముక్తో ధిగిత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్ । వ్రీళితశ్చ జనస్సర్వస్సాచ తం నావబుధ్యత॥ ౧౭ ॥ తత్ర వృద్ధో మహామాత్రస్సిద్ధార్థో నామ నామతః। శుచిర్బహుమతో రాజ్ఞః కైకేయీమిదమబ్రవీత్॥౧౮ ॥ అసమఞ్జో గృహీత్వాతు క్రీడతః పథి దారకాన్ । సరయ్వాః ప్రక్షిపన్నప్సు రమతే తేన దుర్మతిః॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా నాగరాస్సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్।అసమఞ్జం వృణీష్వైకమస్మాన్వా రాష్ట్రవర్ధన॥౨౦॥ తానుచాచ తతో రాజా కిన్నిమిత్తమిదం భయమ్ । తాశ్చాపి రాజ్ఞా సమ్పృష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ॥ ౨౧॥ క్రీడతస్త్వేష నః పుత్రాన్బాలానుద్భ్రాన్త

చేతనః । సరయ్వాం ప్రక్షిప న్స్వాఖ్యా దతులాం ప్రీతి మశ్నుతే॥౨౨॥ స తాసాం వచనం
శ్రుత్వా ప్రకృతీనాం నరాధిపః । తం తత్యాజాహితం పుత్రం తేషాం ప్రియచికీర్షయా॥
తం యానం శీఘ్రమారోప్య సభార్యం సపరిచ్ఛదమ్।యావజ్జీవం వివాస్యోఽయ మితి
స్వా నన్వశా త్పితా॥ ౨౪॥ స ఫాలపిటకం గృహ్య గిరి దుర్గాణి లోడయన్।దిశ స్సర్వా
స్త్వనుచర న్స యథా పాపకర్మకృత్ ॥ ౨౫॥ ఇత్యేన మత్యజ ద్రాజా సగరో వై సుధా
ర్మికః। రామః కి మకరో త్పాపం యేనైవ ముపరుధ్యతే॥౨౬ ॥ నహి కంచన పశ్యామో
రాఘవస్యాగుణం వయమ్ । దుర్లభో హ్యస్య నిరయ శ్శశాఙ్క స్యేవ కల్మషమ్ ॥ ౨౭॥
అథవా దేవి దోషం త్వం కఞ్చి త్పశ్యసి రాఘవే । త మద్య బ్రూహి త త్త్వేన తతో
రామో వివాస్యతామ్ ॥ ౨౮ ॥ అదుష్టస్య హి సన్త్యాగ స్సత్పథే నిరతస్యచ । నిర్దహే
దపి శక్రస్య ద్యుతిం ధర్మనిరోధనాత్ ॥౨౯॥తదలం దేవి రామస్య శ్రియా విహతయా
త్వయా । లోకతోఽపిహి తే రక్ష్యః పరివాద శ్శుభాననే॥౩౦॥శ్రుత్వాతు సిద్ధార్థవచో
రాజా శ్రాన్తతరస్వనః । శోకోపహతయా వాచా కైకేయీ మిద మబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥
ఏతద్వచో నేచ్ఛసి పాపవృత్తే హితం నజానాసి మమాఽత్మనో వా।ఆస్థాయ మార్గం
కృపణం కుచేష్టా చేష్టాహి తే సాధుపథా దపేతా॥ ౩౨ ॥ అనువ్రజిష్యామ్యహ మద్య
రామం రాజ్యం పరిత్యజ్య ధనం సుఖం చ। సహైవ రాజ్ఞా భరతేనచ త్వం యథాసుఖం
భుఙ్క్ష్వ చిరాయ రాజ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షట్త్రింశస్సర్గః.

మహామాత్రవచ శ్శ్రుత్వా రామో దశరథం తదా । అభ్యభాషత వాక్యన్తు
వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ ౧॥ త్యక్తభోగస్య మే రాజన్వనే వన్యేన జీవతః।కిఙ్కార్య మను
యాత్రేణ త్యక్తసఙ్గస్య సర్వతః॥౨॥ యోహి దత్త్వా ద్విపశ్రేష్ఠం కక్ష్యాయాం కురుతే
మనః । రజ్జుస్నేహేన కిం తస్య త్యజతః కుఞ్జరోత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ తథా మమ సతాం
శ్రేష్ఠ కిం ధ్వజిన్యా జగత్పతే । సర్వాణ్యేవానుజానామి చీరాణ్యేవాఽనయన్తు మే॥౪॥
ఖనిత్రపిటకే చోభే సమానయత గచ్ఛతః।చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వసతో మమ॥
అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయ మాహృత్య రాఘవమ్ । ఉవాచ పరిధత్స్వేతి జనౌఘే
నిరపత్రపా॥ ౬ ॥ సచీరే పురుషవ్యాఘ్రః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే। సూక్ష్మవస్త్ర
మవక్షిప్య మునివస్త్రా ణ్యవస్త హ ॥ ౭ ॥ లక్ష్మణ శ్చాపి తత్రైవ విహాయ వసనే శుభే।
తాపసాచ్ఛాదనే చైవ జగ్రాహ పితు రగ్రతః॥ ౮॥ అథాఽత్మపరిధానార్థం సీతా కౌశే
యవాసినీ । సమీక్ష్య చీరం సన్త్రస్తా పృషతీ వాగురా మివ ॥ ౯ ॥ సా వ్యపత్రపమా
ణేవ ప్రతిగృహ్యాచ దుర్మనాః । కైకేయ్యాః కుశచీరే తే జానకీ శుభలక్షణా ॥ ౧౦ ॥
అశ్రుసమ్పూర్ణనేత్రాచ ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ । గన్ధర్వరాజప్రతిమం భర్తార మిద మబ్ర
వీత్ ॥ ౧౧ ॥ కథంను చీరం బధ్నన్తి మునయో వనవాసినః। ఇతి హ్యకుశలా సీతా స

ముమోహ ముహు ర్ముహుః॥ ౧౨ ॥ కృత్వా కణ్ఠేచ సా చీర మేక మాదాయ పాణినా।
తస్థా వకుశలా తత్ర వ్రీళితా జనకాత్మజా॥ ౧౩ ॥ తస్యా స్తత్క్షిప్ర మాగమ్య రామో
ధర్మభృతాం వరః। చీరం బబన్ధ సీతాయాః కౌశేయస్యోపరి స్వయమ్ ॥ ౧౪॥ రామం
ప్రేక్ష్యతు సీతాయా బధ్నన్తం చీర ముత్తమమ్ । అన్తఃపురగతా నార్యో ముముచు
ర్వారి నేత్రజమ్॥ ౧౫ ॥ ఊచుశ్చ పరమాయస్తా రామం జ్వలిత తేజసమ్। వత్స నైవ
నియుక్తేయం వనవాసే మనస్వినీ॥ ౧౬॥ పితు ర్వాక్యానురోధేన గతస్య విజనం వనమ్।
తావ ద్దర్శన మస్యా న స్సఫలం భవతు ప్రభో॥ ౧౭॥ లక్ష్మణేన సహాయేన వనం గచ్ఛస్వ
పుత్రక। నేయ మర్హతి కల్యాణీ వస్తుం తాపసవ ద్వనే ॥ ౧౮ ॥ కురు నో యాచనాం
పుత్ర సీతా తిష్ఠతు భామినీ।ధర్మనిత్య స్స్వయం స్థాతుం నహీదానీం త్వ మిచ్ఛసి॥ ౧౯॥
తాసా మేవంవిధా వాచ శ్శృణ్వ న్దశరథాత్మజః।బబంధైవ తదా చీరం సీతయా తుల్య
శీలయా ॥ ౨౦ ॥ చీరే గృహీతేతు తయా సమీక్ష్య నృపతే ర్గురుః। నివార్య సీతాం
కైకేయీం వసిష్ఠో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ అతిప్రవృత్తే దుర్మేధే కైకేయి కులపాం
సని। వఞ్చయిత్వాచ రాజానం న ప్రమాణేఽవతిష్ఠసే॥ ౨౨॥ న గన్తవ్యం వనం దేవ్యా
సీతయా శీలవర్జితే। అనుష్ఠాస్యతి రామస్య సీతా ప్రకృత మాసనమ్॥ ౨౩॥ ఆత్మాహి
దారా స్సర్వేషాం దారసంగ్రహవర్తినామ్।ఆత్మేయ మితి రామస్య పాలయిష్యతి మేది
నీమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథ యాస్యతి వైదేహీ వనం రామేణ సంగతా । వయ మప్యనుయా
స్యామః పురం చేదం గమిష్యతి ॥ ౨౫ ॥ అన్తపాలాశ్చ యాస్యన్తి సదారో యత్ర
రాఘవః । సహోపజీవ్యం రాష్ట్రంచ పురంచ సపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౨౬ ॥ భరతశ్చ సశ
త్రుఘ్న శ్చీరవాసా వనేచరః । వనే వసన్తం కాకుత్స్థ మనువత్స్యతి పూర్వజమ్ ॥ ౨౭॥
తత శ్శూన్యాం గతజనాం వసుధాం పాదపైస్సహ।త్వ మేకా శాధి దుర్వృత్తా ప్రజానా
మహితే స్థితా ॥ ౨౮ ॥ నహి తద్భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో న భూపతిః। తద్వనం
భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివత్స్యతి॥ ౨౯ ॥ న హ్యదత్తాం మహీం పిత్రా భరత
శ్శాస్తు మర్హతి । త్వయివా పుత్రవ ద్వస్తుం యది జాతో మహీపతేః ॥ ౩౦ ॥ యద్యపి
త్వం క్షితితలా ద్గగనంచోత్పతిష్యసి।పితృవంశచరిత్రజ్ఞ స్సోఽన్యథా న కరిష్యతి॥ ౩౧॥
తత్త్వయా పుత్రగర్ధిన్యా పుత్రస్య కృత మప్రియమ్ । లోకేహి స నవిద్యేత యో
న రామ మనువ్రతః ॥ ౩౨ ॥ ద్రక్ష్య స్యద్యైవ కైకేయి పశువ్యాళమృగద్విజాన్।
గచ్ఛత స్సహ రామేణ పాదపాంశ్చ తదున్ముఖాన్॥ ౩౩॥ అథోత్తమాన్యాభరణాని దేవి
దేహి స్నుషాయై వ్యపనీయ చీరమ్ । న చీర మస్యాః ప్రవిధీయతేతి న్యవారయ త్తద్వ
సనం వసిష్ఠః ॥ ౩౪ ॥ ఏకస్య రామస్య వనే నివాస స్త్వయా వృతః కేకయరాజపుత్రి।
విభూషితేయం ప్రతికర్మ నిత్యా వసత్వరణ్యే సహ రాఘవేణ ॥ ౩౫ ॥ యానై శ్చ

ముఖ్యైః పరిచారకైశ్చ సుసంవృతా గచ్ఛతు రాజపుత్రీ । వస్త్రైశ్చ సర్వైస్సహితై
ర్విధానైర్నేయం వృతా తే వరసమ్ప్రదానే ॥ ౩౬ ॥ తస్మింస్తదా జల్పతి విప్రముఖ్యే
గురౌ నృపస్యాఽప్రతిమప్రభావే । నైవ స్మ సీతా వినివృత్తభావా ప్రియస్య భర్తుః
ప్రతికారకామా ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తత్రింశస్సర్గః.

తస్యాం చీరం వసానాయాం నాథవత్యామనాథవత్ । ప్రచుక్రోశ జనస్సర్వో
ధిక్త్వాం దశరథం త్వితి ॥ ౧ ॥ తేన తత్ర ప్రణాదేన దుఃఖితస్స మహీపతిః । చిచ్ఛేద
జీవితే శ్రద్ధాం ధర్మే యశసి చాఽఽత్మనః ॥ ౨ ॥ స నిశ్వస్యోష్ణమైక్ష్వాకస్తాం భార్యా
మిదమబ్రవీత్ । కైకేయి కుశచీరేణ న సీతా గన్తుమర్హతి ॥ ౩ ॥ సుకుమారీ చ బాలా చ
సతతం చ సుఖోచితా । నేయం వనస్య యోగ్యేతి సత్యమాహ గురుర్మమ ॥ ౪ ॥
ఇయం హి కస్యాఽపకరోతి కిఞ్చిత్తపస్వినీ రాజవరస్య కన్యా । యా చీరమాసాద్య
జనస్య మధ్యే స్థితా విసంజ్ఞా శ్రమణీవ కాచిత్ ॥ ౫ ॥ చీరాణ్యపాస్యాజ్జనకస్య కన్యా
నేయం ప్రతిజ్ఞా మమ దత్తపూర్వా । యథాసుఖం గచ్ఛతు రాజపుత్రీ వనం సమగ్రా
సహ సర్వరత్నైః ॥ ౬ ॥ అజీవనార్హేణ మయా నృశంసా కృతా ప్రతిజ్ఞా నియమేన తా
వత్ । త్వయా హి బాల్యాత్ప్రతిపన్నమేతత్తన్మాం దహేద్వేణుమివాఽఽత్మపుష్పమ్ ॥
రామేణ యది తే పాపే కిఞ్చిత్కృతమశోభనమ్ । అపకారః క ఇహ తే వైదేహ్యా దర్శి
తోఽధమే ॥ ౮ ॥ మృగీవోత్ఫుల్లనయనా మృదుశీలా తపస్వినీ । అపకారం కమివ
తే కరోతి జనకాత్మజా ॥ ౯ ॥ నను పర్యాప్తమేకం తే పాపే రామవివాసనమ్ । కిమేభిః
కృపణైర్భూయః పాతకైరపి తే కృతైః ॥ ౧౦ ॥ ప్రతిజ్ఞాతం మయా తావత్త్వయో
క్తం దేవి శృణ్వతా । రామం యదభిషేకాయ త్వమిహాఽఽగతమబ్రవీః ॥ ౧౧ ॥ తత్త్వేత
త్సమతిక్రమ్య నిరయం గన్తుమిచ్ఛసి । మైథిలీమపి యా హి త్వమీక్షసే చీరవాసినీమ్ ॥
ఇతీవ రాజా విలపన్మహాత్మా శోకస్య నాన్తం స దదర్శ కిఞ్చిత్ । భృశాతురత్వాచ్చ
పపాత భూమౌ తేనైవ పుత్రవ్యసనేన మగ్నః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం బ్రువన్తం పితరం రామ
స్సమ్ప్రస్థితో వనమ్ । అవాక్శిరసమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ ఇయం ధార్మిక
కౌసల్యా మమ మాతా యశస్వినీ । వృద్ధా చాక్షుద్రశీలా చ న త్వాం దేవ విగర్హతే ॥
మయా విహీనాం వరద ప్రపన్నాం శోకసాగరమ్ । అదృష్టపూర్వవ్యసనాం భూయస్స
మ్మన్తుమర్హసి ॥ ౧౬ ॥ పుత్రశోకం యథా నర్ఛేత్త్వయా పూజ్యేన పూజితా । మాం
హి సంచిన్తయన్తీ సా త్వయి జీవేత్తపస్వినీ ॥ ౧౭ ॥ ఇమాం మహేన్ద్రోపమజాతగర్ధి
నీం తథా విధాతుం జననీం మమార్హసి । యథా వనస్థే మయి శోకకర్శితా న జీవితం
న్యస్య యమక్షయం వ్రజేత్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టాత్రింశస్సర్గః.

రామస్య తు వచశ్శ్రుత్వా మునివేషధరం చ తమ్ । సమీక్ష్య సహ భార్యాభీ
రాజా విగతచేతనః ॥ ౧ ॥ నైనం దుఃఖేన సంతప్తః ప్రత్యవైక్షత రాఘవమ్ । న చైనం

మభిసమ్ప్రేక్ష్య ప్రత్యభాషత దుర్మనాః॥ ౨ ॥ స ముహూర్త మివాఽసంజ్ఞో దుఃఖి
తశ్చ మహీపతిః । విలలాప మహాబాహూ రామ మేవానుచిన్తయన్ ॥ ౩ ॥ మన్యే ఖలు
మయా పూర్వం వివత్సా బహవః కృతాః । ప్రాణినో హింసితా వాపి తస్మా దిద ముపస్థి
తమ్ ॥ ౪ ॥ నత్వేవానాగతే కాలే దేహా చ్చ్యవతి జీవితమ్ । కైకేయ్యా క్లిశ్యమా
నస్య మృత్యు ర్మమ నవిద్యతే ॥ ౫ ॥ యోఽహం పావకసఙ్కాశం పశ్యామి పురతస్స్థి
తమ్ । విహాయ వసనే సూక్ష్మే తాపసాచ్ఛాద మాత్మజమ్ ॥ ౬ ॥ ఏకస్యాః ఖలు కైకే
య్యాః కృతేఽయం క్లిశ్యతే జనః । స్వార్థే ప్రయతమానాయాః సంశ్రిత్య నికృతిం
త్విమామ్॥ ౭॥ ఏవ ముక్త్వా తు వచనం బాష్పేణ పిహితేక్షణః । రామేతి సకృ దేవో
క్త్వా వ్యాహర్తుం నశశాకహ ॥ ౮ ॥ సంజ్ఞాం తు ప్రతిలభ్యైవ ముహూర్తాత్స మహీ
పతిః । నేత్రాభ్యా మశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుమన్త్ర మిద మబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ ఔపవాహ్యం
రథం యుక్త్వా త్వ మాయాహి హయో త్తమైః । ప్రాపయైనం మహాభాగ మితో జనప
దాత్పరమ్॥ ౧౦॥ ఏవం మన్యే గుణవతాం గుణానాం ఫల ముచ్యతే । మాత్రా పిత్రాచ
యత్సాధు ర్వీరో నిర్వాస్యతే వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్ఞో వచన మాజ్ఞాయ సుమన్త్ర శ్శీఘ్ర
విక్రమః । యోజయిత్వా యయౌ తత్ర రథ మశ్వై రలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ తం రథం
రాజపుత్రాయ సూతః కనకభూషితమ్ । ఆచచక్షేఽఞ్జలిం కృత్వా యుక్తం పరమవా
జిభిః ॥ ౧౩ ॥ రాజా సత్వర మాహూయ వ్యాపృతం విత్తసంచయే । ఉవాచ దేశకాల
జ్ఞం నిశ్చితం సర్వత శ్శుచిమ్॥ ౧౪॥ వాసాంసిచ మహార్హాణి భూషణాని వరాణిచ । వర్షా
ణ్యేతాని సంఖ్యాయ వైదేహ్యాః క్షిప్రమానయ॥ ౧౫॥ నరేన్ద్రేణైవ ముక్తస్తు గత్వా
కోశగృహం తతః । ప్రాయచ్ఛ త్సర్వ మాహృత్య సీతాయై సమమేవ తత్ ॥ ౧౬ ॥ సా
సుజాతా సుజాతాని వైదేహీ ప్రస్థితా వనమ్। భూషయామాస గాత్రాణి తై ర్విచిత్రై
ర్విభూషణైః ॥ ౧౭ ॥ వ్యరాజయత వైదేహీ వేశ్మ తత్సువిభూషితా । ఉద్యతోఽం
శుమతః కాలే ఖం ప్రభేవ వివస్వతః॥౧౮॥తాం భుజాభ్యాం పరిష్వజ్య శ్వశ్రూ ర్వచన
మబ్రవీత్ । అనాచరన్తీం కృపణం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ మైథిలీమ్ ॥ ౧౯ ॥ అసత్య
స్సర్వలోకేఽస్మిన్సతతం సత్కృతాః ప్రియైః । భర్తారం నానుమన్యన్తే వినిపాతగతం
స్త్రియః ॥ ౨౦ ॥ ఏష స్వభావో నారీణా మనుభూయ పురా సుఖమ్।అల్పా మప్యాపదం
ప్రాప్య దుష్యన్తి ప్రజహత్యపి॥౨౧॥అసత్యశీలావికృతా దుర్గ్రాహ్యహృదయాస్సదా।
యువత్యః పాపసఙ్కల్పాః క్షణమాత్రా ద్విరాగిణః॥ ౨౨ ॥ నకులం నకృతం విద్యాం
నదత్తం నాపి సంగ్రహమ్ । స్త్రీణాం గృహ్ణాతి హృదయ మనిత్యహృదయాహి తాః॥
౨౩ ॥ సాధ్వీనాంహి స్థితానాంతు శీలే సత్యే శ్రుతే దమే । స్త్రీణాం పవిత్రం పరమం
పతిరేకో విశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ స త్వయా నావమన్తవ్యః పుత్రః ప్రవ్రాజితో మమ । తవ

దైవత మస్త్వేవ నిర్ధన స్సధనోపి వా ॥ ౨౫ ॥ విజ్ఞాయ వచనం సీతా తస్యా ధర్మార్థ సం
హితమ్ । కృతాఞ్జలిరువాచేదం శ్వశ్రూ మభిముఖే స్థితామ్ ॥ ౨౬ ॥ కరిష్యే సర్వమే
వాహ మార్యా య దనుశాస్తి మామ్ । అభిజ్ఞాస్మి యథా భర్తు ర్వర్తితవ్యం శ్రుతం
చ మే ॥ ౨౭ ॥ న మా మసజ్జనేనార్యా సమానయితు మర్హతి । ధర్మాద్విచలితుం నాహ
మలం చన్ద్రాదివ ప్రభా ॥ ౨౮ ॥ నాఽతన్త్రీ వాద్యతే వీణా నాఽచక్రో వర్తతే రథః ।
నాఽపతి స్సుఖ మేధేత యా స్యా దపి శతాత్మజా ॥ ౨౯ ॥ మితం దదాతిహి పితా మితం
మాతా మితం సుతః। అమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా నపూజయేత్ ॥ ౩౦ ॥ సాహ
మేవంగతా శ్రేష్ఠా శ్రుతధర్మ పరావరా । ఆర్యే కిమవమన్యేఽహం స్త్రీణాం భర్తాహి
దైవతమ్ ॥ ౩౧ ॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా కౌసల్యా హృదయంగమమ్ । శుద్ధసత్త్వా
ముమోచాశ్రు సహసా దుఃఖహర్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తాంప్రాఞ్జలి రభిక్రమ్య మాతృమ
ధ్యేఽతిసత్కృతామ్ । రామః పరమధర్మజ్ఞో మాతరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౩ ॥ అమ్బ
మా దుఃఖితా భూ స్త్వం పశ్య త్వం పితరం మమ । క్షయోహి వనవాసస్య క్షిప్ర మేవ
భవిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ సుప్తాయా స్తే గమిష్యన్తి నవ వర్షాణి పఞ్చచ । సా సమగ్రమిహ
ప్రాప్తం మాం ద్రక్ష్యసి సుహృద్వృతమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతావ దభినీతార్థ ముక్త్వా స జననీం
వచః । త్రయ శ్శత శతార్ధాశ్చ దదర్శావేక్ష్య మాతరః ॥ ౩౬ ॥ తాశ్చాపి స తథైవార్తా
మాతౄ ర్దశరథాత్మజః । ధర్మయుక్త మిదం వాక్యం నిజగాద కృతాఞ్జలిః ॥ ౩౭ ॥
సంవాసా త్పరుషం కించిదజ్ఞానా ద్వాపి యత్కృతమ్ । తన్మే సమనుజానీత సర్వాశ్చా
మన్త్రయామి వః ॥ ౩౮ ॥ వచనం రాఘవస్యైత ద్ధర్మయుక్తం సమాహితం । శుశ్రు
వుస్తా స్త్రియ స్సర్వా శ్శోకోపహతచేతసః ॥ ౩౯ ॥ జజ్ఞేఽథ తాసాం సన్నాదః క్రౌంచీ
నామివ నిస్వనః । మానవేన్ద్రస్యభార్యాణా మేవం వదతి రాఘవే ॥ ౪౦ ॥ మురజప
ణవమేఘఘోషవ ద్దశరథవేశ్మ బభూవ యత్పురా । విలపితపరిదేవనాకులం వ్యసనగతం
తదభూత్సుదుఃఖితమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.

అథ రామశ్చ సీతాచ లక్ష్మణశ్చ కృతాఞ్జలిః । ఉపసంగృహ్య రాజానం చక్రు
ర్దీనాః ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧ ॥ తత స్సుమిత్రాం కైకేయీ మభివాద్య మహాయశాః ।
ప్రయాణే కృతసఙ్కల్పః పితు రాజ్ఞా మనుస్మరన్ ॥ ౨ ॥ అథ రామో మహాతేజా లక్ష్మ
ణేన సమం యయౌ । వైదేహీంచ పురస్కృత్య పితుః పాదా వుపస్పృశన్ ॥ ౩ ॥
తంచాపి సమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞ స్సీతయా సహ । రాఘవ శ్శోకసమ్మూఢో జననీ మభ్య
వాదయత్ ॥ ౪ ॥ అన్వక్షం లక్ష్మణో భ్రాతుః కౌసల్యా మభ్యవాదయత్ । అథ మాతు
స్సుమిత్రాయా జగ్రాహ చరణౌ పునః ॥ ౫ ॥ తం వన్దమానం రుదతీ మాతా సౌమిత్రి
మబ్రవీత్ । హితకామా మహాబాహుం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణమ్ ॥ ౬ ॥

సృష్ట స్త్వం వనవాసాయ స్వనురక్త స్సుహృజ్జనే। రామే ప్రమాదం మాకార్షీః పుత్ర
భ్రాతరి గచ్ఛతి ॥ ౭ ॥ వ్యసనీవా సమృద్ధోవా గతిరేష తవానఘ । ఏష లోకే సతాం
ధర్మో యజ్జ్యేష్ఠవశగో భవేత్ ॥ ౮ ॥ ఇదంహి వృత్త ముచితం కులస్యాస్య సనాతనమ్।
దానం దీక్షాచ యజ్ఞేషు తనుత్యాగో మృధేషుచ ॥ ౯ ॥ లక్ష్మణం త్వేవ ముక్త్వా సా
సంసిద్ధం ప్రియరాఘవమ్ । సుమిత్రా గచ్ఛ గచ్ఛేతి పునః పున రువాచ తమ్ ॥ ౧౦ ॥
రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజామ్ । అయోధ్యా మటవీం విద్ధి గచ్ఛ తాత
యథాసుఖమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత స్సుమన్త్రః కాకుత్స్థం ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మబ్రవీత్ । వినీతో
వినయజ్ఞశ్చ మాతలి ర్వాసవం యథా ॥ ౧౨ ॥ రథ మారోహ భద్రం తే రాజపుత్ర
మహాయశః । క్షిప్రం త్వాం ప్రాపయిష్యామి యత్ర మాం రామ వక్ష్యసి ॥ ౧౩ ॥
చతుర్దశహి వర్షాణి వ స్తవ్యాని వనే త్వయా । తాన్యుపక్రమితవ్యాని యాని దేవ్యా
సుచోదితః ॥ ౧౪ ॥ తం రథం సూర్యసఙ్కాశం సీతా హృష్టేన చేతసా । ఆరురోహ
వరారోహా కృత్వాఽలఙ్కార మాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ * వనవాసంహి సంఖ్యాయ వాసాం
స్యాభరణానిచ । భర్తార మనుగచ్ఛన్త్యై సీతాయై శ్వశురో దదౌ ॥ ౧౬ ॥ తథై వాఽఽ
యుధజాలాని భ్రాతృభ్యాం కవచానిచ । రథోపస్థే ప్రతిన్యస్య సచర్మ కఠినం చ తత్ ॥
అథో జ్వలనసఙ్కాశం చామీకరవిభూషితమ్ । త మారురుహతు స్తూర్ణం భ్రాతరౌ
రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౮ ॥ సీతాతృతీయా నారూఢా న్దృష్ట్వా ధృష్ట మచోదయత్ । సు
మన్త్ర స్సమ్మతా నశ్వా న్వాయువేగసమాఞ్జవే ॥ ౧౯ ॥ ప్రయాతే తు మహారణ్యం చిర
రాత్రాయ రాఘవే । బభూవ నగరే మూర్ఛా బలమూర్ఛా జనస్యచ ॥ ౨౦ ॥ తత్స
మాకులసమ్భ్రాన్తం మత్తసంకుపితద్విపమ్ । హయశిఞ్జితనిర్ఘోషం పుర మాసీ న్మహా
స్వనమ్ ॥ ౨౧ ॥ తత స్సబాలవృద్ధా సా పురీ పరమపీడితా । రామమేవాభిదుద్రావ
ఘర్మార్తా సలిలం యథా ॥ ౨౨ ॥ పార్శ్వతః పృష్ఠత శ్చాపి లమ్బమానా స్తదున్ముఖాః
బాష్పపూర్ణముఖా స్సర్వే త మూచు ర్భృశనిస్వనాః ॥ ౨౩ ॥ సంయచ్ఛ వాజినాం
రశ్మీన్సూత యాహి శనై శ్శనైః ముఖం ద్రక్ష్యామ రామస్య దుర్దర్శం నో భవిష్యతి।
ఆయసం హృదయం నూనం రామ మాతు రసంశయమ్ । య ద్దేవగర్భప్రతిమే వనం
యాతి నభిద్యతే ॥ ౨౪ ॥ కృతకృత్యాహి వైదేహీ ఛాయేవానుగతా పతిమ్ । న
హాతి రతా ధర్మే మేరు మర్కప్రభా యథా ॥ ౨౫ ॥ అహోబా లక్ష్మణసిద్ధార్థ స్సతత
ప్రియవాదినమ్ । భ్రాతరం దేవసఙ్కాశం య స్త్వం పరిచరిష్యసి ॥ ౨౬ ॥ మహత్యే
షాహి తే సిద్ధి రేష చాభ్యుదయో మహాన్ । ఏష స్వర్గస్య మార్గశ్చ య దేన మను
చ్ఛసి ॥ ౨౭ ॥ ఏవం వద న్త స్తే సోఢుం నశేకు ర్బాష్ప మాగతమ్ । నరా స్త మను

చ్ఛన్తం ప్రియ మిక్ష్వాకునన్దనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అథ రాజా వృత స్త్రీభి ర్దీనాభి ర్దీనచేతనః ।
నిర్జగామ ప్రియం పుత్రం ద్రక్ష్యామీతి బ్రువ న్గృహాత్ ॥ ౩౦ ॥ శుశ్రువేచాగ్రత
స్త్రీణాం రుదన్తీనాం మహాస్వనః । యథా నాదః కరేణూనాం బద్ధే మహతి కుఞ్జరే॥
పితాహి రాజా కాకుత్స్థః శ్రీమా న్సన్న స్తదాఽభవత్ ।పరిపూర్ణశశీ కాలే గ్రహే
ణోపప్లుతో యథా॥౩౨॥ సచ శ్రీమా నచిన్త్యాత్మా రామో దశరథాత్మజః । సూతం
సంచోదయామాస త్వరితం వాహ్యతామితి ॥ ౩౩ ॥ రామో యాహీతి తం సూతం
తిష్ఠేతి సజన స్తదా । ఉభయం నాశక త్సూతః కర్తు మధ్వని చోదితః ॥ ౩౪ ॥ నిర్గచ్ఛతి
మహాబాహౌ రామే పౌరజనాశ్రుభిః । పతితై రభ్యవహితం ప్రశశామ మహీరజః ॥
రుదితాశ్రుపరిద్యూనం హాహాకృతమచేతనమ్ । ప్రయాణే రాఘవస్యాసీ త్పురం పరమ
పీడితమ్ ॥ ౩౬ ॥ సుస్రావ నయనైః స్త్రీణా మాస్ర మాయాససమ్భవమ్ । మీన
సంక్షోభచలితైః సలిలం పఙ్కజై రివ ॥ ౩౭ ॥ దృష్ట్వాతు నృపతి శ్శ్రీమా నేకచిత్తగ
తం పురమ్ । నిపపాతైవ దుఃఖేన ఛిన్నమూలఇవ ద్రుమః ॥ ౩౮ ॥ తతో హలహ
లాశబ్దో జజ్ఞే రామస్య పృష్ఠతః । నరాణాం ప్రేక్ష్య రాజానం సీద న్తం భృశదుఃఖితమ్॥
హా రామేతి జనాః కేచి ద్రామ మాతేతి చాపరే । అన్తఃపురం సమృద్ధంచ క్రోశన్తః
పర్యదేవయన్ ॥ ౪౦ ॥ అన్వీక్షమాణో రామస్తు విషణ్ణం భ్రాన్తచేతసమ్ । రాజానం
మాతరం చైవ దదర్శానుగతౌ పథి॥ ౪౧॥ సబద్ధఇవ పాశేన కిశోరో మాతరం యథా।
ధర్మపాశేన సంక్షిప్తః ప్రకాశం నాభ్యుదైక్షత ॥ ౪౨ ॥ పదాతినౌచ యానార్హావ
దుఃఖార్హౌ సుఖోచితౌ । దృష్ట్వా సంచోదయామాస శీఘ్రం యాహీతి సారథిమ్॥ ౪౩ ॥
నహి తత్పురుషవ్యాఘ్రో దుఃఖదం దర్శనం పితుః । మాతుశ్చ సహితుం శక్త స్తోత్ర
ర్దితఇవ ద్విపః ॥ ౪౪ ॥ ప్రత్యగార మివాయాన్తీ వత్సలా వత్సకారణాత్ । బద్ధవత్సా
యథా ధేనూ రామమాతాఽభ్యధావత ॥ ౪౫ ॥ తథా రుదన్తీం కౌసల్యాం రథం
తమనుధావతీమ్ । క్రోశన్తీం రామ రామేతి హా సీతే లక్ష్మణేతిచ॥ ౪౬ ॥ రామలక్ష్మణ
సీతార్థం స్రవన్తీం వారి నేత్రజమ్ । అసకృత్ప్రైక్షత తదా నృత్యన్తీమివ మాతరమ్॥
తిష్ఠేతి రాజా చుక్రోశ యాహి యాహీతి రాఘవః । సుమన్త్రస్య బభూవాత్మా చక్ర
యోరివ చాన్తరా ॥ ౪౮ ॥ నాశ్రౌష మితి రాజాన ముపాలబ్ధోఽపి వక్ష్యసి । చిరం
దుఃఖస్య పాపిష్ఠ మితి రామ స్తమబ్రవీత్ ॥ ౪౯ ॥ రామస్య వచనం కుర్వ న్ననుజ్ఞా
ప్యచ తం జనమ్ । వ్రజతోఽపి హయా న్శీఘ్రం చోదయామాస సారథిః ॥ ౫౦ ॥
న్యవర్తత జనో రాజ్ఞో రామం కృత్వా ప్రదక్షిణమ్ । మనసా ప్యశ్రువేగైశ్చ నన్యవ
ర్తత మానుషమ్ ॥ ౫౧ ॥ య మిచ్ఛే త్పునరాయాన్తం నైనం దూర మనువ్రజేత్ ।
త్యమాత్యా మహారాజ మూచు ర్దశరథం వచః ॥ ౫౨ ॥ తేషాం వచ స్సర్వగుణో

పపన్నం ప్రస్విన్నగాత్రం ప్రవిషణ్ణరూపః । నిశమ్య రాజా కృపణః స్వభార్యో వ్యవస్థిత స్తం సుత మీక్షమాణః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చత్వారింశస్సర్గః.

తస్మిం స్తు పురుషవ్యాఘ్రే వినిర్యాతి కృతాఞ్జలౌ । ఆ ర్తశబ్దో హి సంజజ్ఞే స్త్రీణామ న్తఃపురే మహాన్ ॥ ౧ ॥ అనాథస్య జనస్యాస్య దుర్బలస్య తపస్వినః । యో గతి శ్శరణం చాసీత్స నాథః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ ౨ ॥ న క్రుధ్యత్యభిశప్తోఽపి క్రోధనీయాని వర్జయన్ । క్రుద్ధా న్ప్రసాదయన్సర్వాన్స ఇతోఽద్య ప్రవత్స్యతి॥ ౩॥ కౌసల్యాయాం మహాతేజా యథా మాతరి వ ర్తతే।తథా యో వ ర్తతేఽస్మాసు సమహాత్మా క్వ గచ్ఛతి ॥ ౪ ॥ కై కేయ్యా క్లిశ్యమానేన రాజ్ఞా సంచోదితో వనమ్। పరిత్రాతా జనస్యాస్య జగతః క్వ ను గచ్ఛతి ॥ ౫ ॥ అహో నిశ్చేతనో రాజా జీవలోకస్య సంప్రియమ్ । ధర్మ్యం సత్యవ్రతం రామం వనవాసే ప్రవత్స్యతి ॥ ౬ ॥ ఇతి సర్వా మహిష్య స్తా వివత్సాఇవ ధేనవః । రురుదు శ్చైవ దుఃఖార్తా స్సస్వరం చాపి చుక్రుశుః ॥ సత మ న్తఃపురే ఘోర మా ర్తశబ్దం మహీపతిః। పుత్రశోకాభిసంత ప్త శ్శ్రుత్వాచాసీత్సుదుఃఖితః ॥ ౮ ॥ నాగ్నిహోత్రాణ్యహూయ న్త నాపచన్గృహమేధినః । అకుర్వన్న ప్రజాః కార్యం సూర్య శ్చా న్తరధీయత ॥ ౯ ॥ వ్యసృజ న్కబళా న్నాగా గావో వత్సాన్న పాయయన్ । పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందత॥ ౧౦ ॥ త్రిశంకు ర్లోహితాంగశ్చ బృహస్పతిబుధావపి । దారుణా స్సోమ మభ్యేత్య గ్రహా స్సర్వే వ్యవస్థితాః॥ ౧౧ ॥ నక్షత్రాణి గతార్చీంషి గ్రహాశ్చ గతతేజసః। విశాఖా స్తు సధూమాశ్చ నభసి ప్రచకాశిరే ॥ ౧౨ ॥ కాళికానిలవేగేన మహోదధి రివోత్థితః । రామే వన ప్రవ్రజితే నగరం ప్రచచాల తత్ ॥ ౧౩ ॥ దిశః పర్యాకులా స్సర్వా స్తిమిరేణేవ సంవృతాః। న గ్రహో నాపి నక్షత్రం ప్రచకాశే నకించన॥ ౧౪॥ అకస్మా న్నాగరస్సర్వో జనో దైన్య ముపాగమత్ । ఆహారే వా విహారే వా నకశ్చి దకరో న్మనః॥ ౧౫ ॥ శోకపర్యాయస న్తప్త స్సతతం దీర్ఘ ముచ్ఛ్వసన్ । అయోధ్యాయాం జన స్సర్వ శ్శుశోచ జగతీపతిమ్॥ ౧౬ ॥ బాష్పపర్యాకులముఖో రాజమార్గగతో జనః।న హృష్టో లక్ష్యతే కశ్చి త్సర్వ శ్శోకపరాయణః ॥ ౧౭ ॥ న వాతి పవన శ్శీతో న శశీ సౌమ్యదర్శనః । న సూర్య స్తపతే లోకం సర్వం పర్యాకులం జగత్ ॥ ౧౮ ॥ అనర్థిన స్సుతా స్త్రీణాం భర్తారో భ్రాతర స్తథా।సర్వే సర్వం పరిత్యజ్య రామమేవాఽన్వచి న్తయన్ ॥ యే తు రామస్య సుహృద స్సర్వే తే మూఢచేతసః । శోకభారేణ చాక్రా న్తా శ్శయనం న జహు స్తదా ॥ ౨౦ ॥ తత స్త్వయోధ్యా రహితా మహాత్మనా పురన్దరేణేవ మహీ సపర్వతా । చచాల ఘోరం భయభారపీడితా సనాగయోధాశ్వగణా ననాదచ॥ ౨౧

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకచత్వారింశస్సర్గః.

యావత్తు నిర్యత స్తస్య రజోరూప మదృశ్యత। నైవేక్ష్వాకువర స్తావ త్సంజహా
రాఽఽత్మ చక్షుషీ॥ ౧ ॥ యావ ద్రాజా ప్రియం పుత్త్రం పశ్యత్యత్యన్త ధార్మికమ్। తావ
ద్వ్యవర్ధతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్త్రదర్శనే॥ ౨ ॥ నపశ్యతి రజోఽప్యస్య యదా రామస్య
భూమిపః। తదాఽఽర్తశ్చ విషణ్ణశ్చ పపాత ధరణీతలే॥ ౩ ॥ తస్య దక్షిణ మన్వాగా త్కౌ
సల్యా బాహు మఙ్గనా। వామం చాస్యాన్వగా త్పార్శ్వం కైకేయీ భరతప్రియా॥
తాం నయేనచ సమ్పన్నో ధర్మేణ వినయేనచ। ఉవాచ రాజా కైకేయీం సమీక్ష్య
వ్యథితేన్ద్రియః ॥ ౫ ॥ కైకేయి మా మమాఙ్గాని స్ప్రాక్షీ స్త్వం దుష్టచారిణీ। నహి
త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛామి నభార్యా నచ బాన్ధవీ॥ ౬॥ యేచ త్వా మనుజీవన్తి నాహం
తేషాం నతే మమ । కేవలార్థపరాం హి త్వాం త్యక్తధర్మాం త్యజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥
అగృహ్ణాం యచ్చ తే పాణి మగ్నిం పర్యణయంచ యత్ । అనుజానామి తత్సర్వ మస్మి
న్లోకే పరత్ర చ ॥ ౮ ॥ భరత శ్చేత్ప్రతీత స్స్యా ద్రాజ్యం ప్రాప్యేద మవ్యయమ్। యన్మే
స దద్యా త్పిత్రర్థం మాం మా తద్దత్త మాగమత్ ॥ ౯ ॥ అథ రేణుసముధ్వస్తం తము
త్థాప్య నరాధిపమ్। న్యవర్తత తదా దేవీ కౌసల్యా శోకకర్శితా॥ ౧౦॥ హత్వేవ బ్రాహ్మ
ణం కామా త్స్పృష్ట్వాఽగ్నిమివ పాణినా। అన్వతప్యత ధర్మాత్మా పుత్త్రం సంచిన్త్య
తాపసమ్ ॥ ౧౧ ॥ నివృత్త్యైవ నివృత్త్యైవ సీదతో రథవర్త్మసు। రాజ్ఞో నాతిబభౌ
రూపం గ్రస్తస్యాంశుమతో యథా॥ ౧౨ ॥ విలలాపచ దుఃఖార్తః ప్రియం పుత్త్ర
మనుస్మరన్। నగరాన్త మనుప్రాప్తం బుద్ధ్వా పుత్త్ర మథాబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ వాహనా
నాంచ ముఖ్యానాం వహతాం తం మమాత్మజమ్ । పదాని పథి దృశ్యన్తే సమహాత్మా
నదృశ్యతే॥ ౧౪ ॥ య స్సుఖే ష్వూపధానేషు శేతే చన్దనరూషితః। వీజ్యమానో మహా
ర్హాభిః స్త్రీభి ర్మమ సుతోత్తమః॥ ౧౫ ॥ స నూనం క్వచి దేవాద్య వృక్షమూల ముపా
శ్రితః। కాష్ఠంవా యదివాఽశ్మాన ముపధాయ శయిష్యతే॥ ౧౬ ॥ ఉత్థాస్యతిచ మేది
న్యాః కృపణః పాంసుకుణ్ఠితః। వినిశ్శ్వసన్ప్రస్రవణా త్కరేణూనా మివర్షభః॥ ౧౭॥
ద్రక్ష్యన్తి నూనం పురుషా దీర్ఘబాహుం వనేచరాః। రామ ముత్థాయ గచ్ఛన్తం లోక
నాథ మనాథవత్ ॥ ౧౮ ॥ సా నూనం జనక స్యేష్టా సుతా సుఖసదోచితా। కణ్టకాక్రమ
ణాక్రాన్తా (క్షుత్పిపాసాఽపమోహితా॥ ౧౯ ॥ సీతాచ నియతాహారా) వన మద్య గమి
ష్యతి। అనభిజ్ఞా వనానాం సా నూనం భయ ముపైష్యతి ॥ ౨౦ ॥ శ్వాపదానర్దితం
శ్రుత్వా గమ్భీరం రోమహర్షణమ్ ।(సకామా భవ కైకేయి విధవా రాజ్య మావస॥)
నహితం పురుషవ్యాఘ్రం (సింహోరస్కం మహాభుజమ్। పుణ్డరీకవిశాలాక్షం) వినా
జీవితు ముత్సహే॥ ౨౨ ॥ ఇత్యేవం విలపన్రాజా జనౌఘే నాభిసంవృతః। అపస్నాత
ఇవారిష్టం ప్రవివేశ పురోత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూన్యచత్వరవేశ్మాన్తాం సంవృతాపణదేవ

తామ్ । క్లాన్తదుర్బలదుఃఖార్తాం నాత్యాకీర్ణ మహాపథామ్॥ ౨౪॥ తా మవేక్ష్య పురీం
సర్వాం రామ మేవానుచిన్తయన్ । విలపన్ ప్రావిశ ద్రాజా గృహం సూర్య ఇవామ్బు
దమ్ ॥ ౨౫ ॥ మహాహ్రద మివాక్షోభ్యం సుపర్ణేన హృతోరగమ్ । రామేణ రహితం
వేశ్మ వైదేహ్యా లక్ష్మణేనచ॥ ౨౬ ॥ అథ గద్గదశబ్దస్తు విలప న్మనుజాధిపః । ఉవాచ
మృదు మన్దార్థం వచనం దీన మస్వరమ్ ॥ ౨౭ ॥ కౌసల్యాయా గృహం శీఘ్రం రామ
మాతు ర్నయన్తు మామ్ (నహ్యన్యత్ర మమాఽశ్వాసో హృదయస్య భవిష్యతి) ౨౮॥
ఇతి బ్రువన్తం రాజాన మనయన్ ద్వారదర్శినః । కౌసల్యాయా గృహం తత్ర న్యవే
శ్యత వినీతవత్ ॥ ౨౯ ॥ తత స్తస్య ప్రవిష్టస్య కౌసల్యాయా నివేశనమ్।అధిరుహ్యాపి
శయనం బభూవ లులితం మనః॥౩౦॥పుత్త్రద్వయవిహీనంచ స్నుషయాఽపి వివర్జితమ్।
అపశ్య ద్భవనం రాజా నష్టచన్ద్ర మి వామ్బరమ్॥ ౩౧॥ తచ్చ దృష్ట్వా మహారాజో భుజ
ముద్యమ్య వీర్యవాన్ । ఉచ్చైస్స్వరేణ చుక్రోశ హా రాఘవ జహాసి మామ్॥ ౩౨॥
సుఖితా బత తం కాలం జీవిష్యన్తి నరోత్తమాః । పరిష్వజన్తో యే రామం ద్రక్ష్యన్తి
పునరాగతమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథ రాత్ర్యాం ప్రపన్నాయాం కాళరాత్ర్యా మివాఽత్మనః।అర్ధ
రాత్రే దశరథః కౌసల్యా మిద మబ్రవీత్॥ ౩౪॥ రామం మేఽనుగతా దృష్టి రద్యాపి
ననివర్తతే । న త్వా పశ్యామి కౌసల్యే సాధు మాం పాణినా స్పృశ॥ ౩౫॥ తం రామ
మేవానువిచిన్తయన్తం సమీక్ష్య దేవీ శయనే నరేన్ద్రమ్ । ఉపోపవిశ్యాధిక మార్త
రూపా వినిశ్శ్వసన్తీ విలలాప కృచ్ఛ్రమ్॥ ౩౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్విచత్వా
రింశస్సర్గః.

తత స్సమీక్ష్య శయనే సన్నం శోకేన పార్థివమ్ । కౌసల్యా పుత్త్రశోకార్తా త
మువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౧ ॥ రాఘవే నరశార్దూలే విష ముప్త్వా ద్విజిహ్మతామ్ । విచరి
ష్యతి కైకేయీ నిర్ముక్తేవ హి పన్నగీ॥౨॥ వివాస్య రామం సుభగా లబ్ధకామా సమా
హితా । త్రాసయిష్యతి మాం భూయో దుష్టాహి రివ వేశ్మని॥౩॥అథ స్మ నగరే రామ
శ్చరన్ భైక్షం గృహే వసేత్। కామకారో వరం దాతు మపి దాసం మమాత్మజమ్॥౪॥
పాతయిత్వాతు కైకేయ్యా రామం స్థానా ద్యథేష్టతః। ప్రదిష్టో రక్షసాం భాగః పర్వణీ
వాఽహితాగ్నినా॥౫॥గజరాజగతి ర్వీరో మహాబాహు ర్ధనుర్ధరః।వన మావిశతే నూనం
సభార్య స్సహలక్ష్మణః॥ ౬ ॥ వనే త్వదృష్టదుఃఖానాం కైకేయ్యాఽనుమతే త్వయా।
త్యక్తానాం వనవాసాయ కాన్వవస్థా భవిష్యతి॥ ౭ ॥ తే రత్నహీనా స్తరుణాః ఫలకాలే
వివాసితాః । కథం వత్స్యన్తి కృపణాః ఫలమూలైః కృతాశనాః ॥ ౮ ॥ అపీదానీం
స కాల స్స్యా న్మమ శోకక్షయశ్శివః।సభార్యం యత్సహభ్రాత్రా పశ్యేయ మిహ రాఘ
[illegible] యశస్వినీ హృష్టజన

సూచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీ॥ ౧౦ ॥ కదా ప్రేక్ష్య నరవ్యాఘ్రా వరణ్యాత్పున రాగతౌ। నన్ది
ష్యతి పురీ హృష్టా సముద్ర ఇవ పర్వణి॥ ౧౧॥ కదాఽయోధ్యాం మహాబాహుః పురీం
వీరః ప్రవేక్ష్యతి। పురస్కృత్య రథే సీతాం వృషభో గోవధూమివ॥ ౧౨॥ కదా ప్రాణి
సహస్రాణి రాజమార్గే మమాఽత్మజౌ। లాజై రవకరిష్యన్తి ప్రవిశన్తా వరిన్దమా॥౧౩॥
ప్రవిశన్తౌ కదాఽయోధ్యాం ద్రక్ష్యామి శుభకుణ్డలౌ। ఉదగ్రాయుధనిస్త్రింశౌ సశృ
ఙ్గావివ పర్వతౌ ॥ ౧౪ ॥ కదా సుమనసః కన్యా ద్విజాతీనాం ఫలానిచ। ప్రదిశన్త్యః
పురీం హృష్టాః కరిష్యన్తి ప్రదక్షిణమ్॥ ౧౫ ॥ కదా పరిణతో బుద్ధ్యా వయసాచామర
ప్రభః। అభ్యుపైష్యతి ధర్మజ్ఞ స్త్రివర్ష ఇవ మాం లల౯॥ ౧౬ ॥ నిస్సంశయం మయా
మన్యే పురా వీర కదర్యయా। పాతుకామేషు వత్సేషు మాతౄణాం శాతితాః స్తనాః॥
సాహం గౌరివ సింహేన వివత్సా వత్సలా కృతా। కైకేయ్యా పురుషవ్యాఘ్ర బాలవ
త్సేవ గౌర్బలాత్ ॥ ౧౮ ॥ సహితావ గ్గుణై ర్జుష్టం సర్వశాస్త్రవిశారదమ్। ఏకపుత్త్రా
వినా పుత్త్ర మహం జీవితు ముత్సహే ॥ ౧౯ ॥ నహి మే జీవితే కిఞ్చిత్సామర్థ్యమిహ
కల్ప్యతే। అపశ్యన్త్యాః ప్రియం పుత్త్రం మహాబాహుం మహాబలమ్॥ ౨౦ ॥ అయం
హి మాం దీపయతే సముత్థిత స్తనూజశోకప్రభవో హుతాశనః। మహీ మిమాం
రశ్మిభి రుద్ధతప్రభో యథా నిదాఘే భగవా న్దివాకరః ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డే త్రిచత్వారింశస్సర్గః,

విలప న్తీం తథా తాన్తు కౌసల్యాం ప్రమదోత్తమామ్। ఇదం ధర్మేస్థితా ధర్మ్యం
సుమిత్రా వాక్య మబ్రవీత్॥ ౧ ॥ తవార్యే సద్గుణై ర్యుక్తః పుత్త్ర స్సపురుషోత్తమః।
కిం తే విలపితేనైవం కృపణం రుదితేన వా॥ ౨ ॥ య స్తవార్యే గతః పుత్త్ర స్త్యక్త్వా
రాజ్యం మహాబలః। సాధు కుర్వ న్మహాత్మానం పితరం సత్యవాదినమ్॥ ౩ ॥ శిష్టై రాచ
రితే సమ్య క్ఛశ్వ త్ప్రేత్య ఫలోదయే। రామో ధర్మే స్థిత శ్శ్రేష్ఠో నస శోచ్యః కదాచన॥
వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మి న్సదాఽనఘః। దయావా న్సర్వభూతేషు
లాభ స్తస్య మహాత్మనః ॥ ౫ ॥ అరణ్యవాసే యద్దుఃఖం జానతీ వై సుఖోచితా। అను
గచ్ఛతి వైదేహీ ధర్మాత్మానం తవాత్మజమ్ ॥ ౬ ॥ కీర్తిభూతాం పతాకాం యో లోకే
భ్రమయతి ప్రభుః। ధర్మసత్యవ్రతధనః కిం న ప్రాప్త స్తవాత్మజః॥ ౭॥ వ్యక్తం రామస్య
విజ్ఞాయ శౌచం మాహాత్మ్య ముత్తమమ్ । నగాత్ర మంశుభి స్సూర్య స్సన్తాపయితు
మర్హతి ॥ ౮ ॥ శివ స్సర్వేషు కాలేషు కాననేభ్యో వినిస్సృతః। రాఘవం యుక్తశీతోష్ణ
స్సేవిష్యతి సుఖోఽనిలః ॥ ౯ ॥ శయాన మనఘం రాత్రౌ పితేవాభిపరిష్వజ౯। రశ్మిభి
స్సంస్పృశ౯ శీతై శ్చన్ద్రమా హ్లాదయిష్యతి॥ ౧౦ ॥ దదౌ చాస్త్రాణి దివ్యాని యస్మై
బ్రహ్మా మహౌజసే। దానవేన్ద్రం హతం దృష్ట్వా తిమిధ్వజసుతం రణే॥ ౧౧ ॥ సశూరః

పురుషవ్యాఘ్రః స్వబాహుబల మాశ్రితః । అసన్త్రస్తో హ్యరణ్యస్థో వేశ్మనీవ నివ
త్స్యతి ॥ ౧౨ ॥ యస్యేషుపథ మాసాద్య వినాశం యాన్తి శత్రవః।కథం న పృథివీ తస్య
శాసనే స్థాతు మర్హతి॥ ౧౩॥ యా శ్రీ శ్శౌర్యంచ రామస్య యాచ కల్యాణసత్త్వతా।
నివృత్తారణ్యవాస స్స క్షిప్రం రాజ్య మవాప్స్యతి॥ ౧౪॥ సూర్యస్యాపి భవేత్సూర్యో
హ్యగ్నే రగ్నిః ప్రభోః ప్రభుః । శ్రియః శ్రీశ్చ భవే దగ్ర్యా కీర్తిః కీర్త్యాః క్షమా
క్షమా ॥ ౧౫ ॥ దైవతం దైవతానాంచ భూతానాం భూతసత్తమః।తస్య కేహ్యగుణా
దేవి రాష్ట్రేవా ప్యథవా పురే ॥ ౧౬ ॥ పృథివ్యా సహ వైదేహ్యా శ్రియాచ పురుష
ర్షభః । క్షిప్రం తిసృభి రేతాభి స్సహ రామోఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౧౭ ॥ దుఃఖజం విసృజ
న్త్యస్రం నిష్క్రామన్త ముదీక్ష్య యమ్।అయోధ్యాయాంజనా స్సర్వే శోకవేగసమా
హతాః ॥ ౧౮ ॥ కుశచీరధరం దేవం గచ్ఛన్త మపరాజితమ్ । సీతేవానుగతా లక్ష్మీ
స్తస్య కిం నామ దుర్లభమ్॥౧౯॥ ధనుర్గ్రహవరో యస్య బాణఖడ్గాస్త్రభృత్స్వయమ్।
లక్ష్మణో వ్రజతి హ్యగ్రే తస్య కిం నామ దుర్లభమ్ ॥ ౨౦ ॥ నివృత్తవనవాసం తం
ద్రష్టాసి పునరాగతమ్ । జహి శోకంచ మోహంచ దేవి సత్యం బ్రవీమి తే ॥ ౨౧ ॥
శిరసా చరణావేతౌ వన్దమాన మనిన్దితే । పునర్ద్రక్ష్యసి కల్యాణి పుత్త్రం చన్ద్రమివోది
తమ్॥ ౨౨॥ పునః ప్రవిష్టం దృష్ట్వైత మభిషిక్తం మహాశ్రియమ్।సముత్స్రక్ష్యసి నేత్రా
భ్యాం క్షిప్ర మానన్దజం పయః॥ ౨౩ ॥ మా శోకో దేవి దుఃఖంవా నరామే దృశ్యతేఽ
శివమ్ । క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి పుత్త్రం త్వం ససీతం సహలక్ష్మణమ్॥ ౨౪॥ త్వయా శేషో జన
శ్చైష సమాశ్వాస్యో యదాఽనఘే।కి మిదానీ మిదం దేవి కరోషి హృది విక్లబమ్॥
నార్హాత్వం శోచితుం దేవి యస్యాస్తే రాఘవ స్సుతః।నహి రామా త్పరో లోకే విద్యతే
సత్పథే స్థితః॥ ౨౬॥ అభివాదయమానం తం దృష్ట్వా ససుహృదం సుతమ్ । ముదాఽ
శ్రు మోక్ష్యసే క్షిప్రం మేఘలేఖేవ వార్షికీ॥ ౨౭॥పుత్త్రస్తే వరదః క్షిప్ర మయోధ్యాం
పునరాగతః । పాణిభ్యాం మృదుపీనాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ అభివాద్య
నమస్యన్తం శూరం ససుహృదం సుతమ్ । ముదాఽస్రైః ప్రోక్ష్యసి పునర్మేఘరా
రివాచలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆశ్వాసయన్తీ వివిధైశ్చ వాక్యై ర్వాక్యోపచారే కుశలాఽ
నవద్యా । రామస్య తాం మాతర మేవ ముక్త్వా దేవీ సుమిత్రా విరరామ రామా॥ ౩౦
నిశమ్య తల్లక్ష్మణ మాతృవాక్యం రామస్య మాతు ర్నరదేవపత్న్యాః । సద్యశ్శరీ
వినవాశ శోక శ్శరద్గతో మేఘఇవాల్పతోయః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకా
చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.

అనురక్తా మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్।అనుజగ్ముః ప్రయాన్తం తే

సంన్యవర్తన్త రామస్యానుగతా రథమ్॥ ౨॥ అయోధ్యానిలయానాంహి పురుషాణాం
మహాయశాః। బభూవ గుణసమ్పన్నః పూర్ణచన్ద్రఇవ ప్రియః ॥ ౩ ॥ స యాచ్యమానః
కాకుత్స్థస్తాభిః ప్రకృతిభి స్తదా । కుర్వాణః పితరం సత్యం వన మేవాన్వపద్యత ॥
అవేక్షమాణ స్సస్నేహం చక్షుషా ప్రపిబన్నివ । ఉవాచ రామ స్స్నేహేన తాః ప్రజా
స్స్వాః ప్రజాఇవ॥౫॥యాప్రీతి ర్బహుమానశ్చ మయ్యయోధ్యానివాసినామ్ । మత్ప్రి
యార్థం విశేషేణ భరతే సా నివేశ్యతామ్॥౬॥సహి కల్యాణచారిత్రః కైకేయ్యానన్ద
వర్ధనః । కరిష్యతి యథావద్వః ప్రియాణిచ హితానిచ ॥ ౭ ॥ జ్ఞానవృద్ధో వయోబాలో
మృదు ర్వీర్యగుణాన్వితః।అనురూప స్సవో భర్తా భవిష్యతి భయాపహః॥ ౮॥సహి రాజ
గుణై ర్యుక్తో యువరాజ స్సమీక్షితః । అపిచాపిమయాశిష్టైః కార్యం వో భర్తృశాస
నమ్॥౯॥నచతప్యే ద్యథా చాసౌ వనవాసం గతే మయి।మహారాజ స్తథాకార్యో మమ
ప్రియచికీర్షయా॥౧౦॥యథా యథా దాశరథి ర్ధర్మమేవాఽఽస్థితో ఽభవత్।తథా తథా
ప్రకృతయో రామం పతి మకామయన్॥౧౧॥బాష్పేణ పిహితం దీనం రామ స్సౌమిత్రి
ణాసహ । చకర్షేవ గుణై ర్బధ్వా జనం పురనివాసినమ్ ॥౧౨॥ తే ద్విజా స్త్రివిధం వృద్ధా
జ్ఞానేన వయసౌజసా । వయః ప్రకమ్పశిరసో దూరా దూచు రిదం వచః ॥ ౧౩ ॥ వహన్తో
జవనా రామం భో భో జాత్యా స్తురఙ్గమాః । నివర్తధ్వం నగ స్తవ్యం హితా భవత
భర్తరి॥౧౪॥కర్ణవ న్తిహి భూతాని విశేషేణ తురఙ్గమాః।యూయం తస్మా న్నివర్తధ్వం
యాచనాం ప్రతివేదితాః ॥ ౧౫ ॥ ధర్మత స్సవిశుద్ధాత్మా వీర శ్శుభదృఢవ్రతః। ఉపవా
హ్యస్తు వో భర్తా నాపవాహ్యః పురా ద్వనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవ మార్తప్రలాపాం స్తా
న్వృద్ధా న్ప్రలపతో ద్విజాన్ । అవేక్ష్య సహసా రామో రథా దవతతారహ ॥ ౧౭ ॥
పద్భ్యామేవ జగామాథ ససీత స్సహలక్ష్మణః। సన్నికృష్టపదన్యాసో రామో వనపరా
యణః ॥ ౧౮ ॥ ద్విజాతీం స్తు పదాతీం స్తా న్రామ శ్చారిత్రవత్సలః। నశశాక ఘృణా
చక్షుః పరిమోక్తుం రథేనసః ॥ ౧౯ ॥ గచ్ఛన్త మేవ తందృష్ట్వా రామం సమ్భ్రాన్తచే
తసః । ఊచుః పరమసంతప్తా రామం వాక్యమిదం ద్విజాః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణ్యం సర్వ
మేతత్త్వాం బ్రహ్మణ్య మనుగచ్ఛతి । ద్విజస్కన్ధాధిరూఢా స్త్వా మగ్నయోఽప్యనుయా
న్త్వమీ ॥ ౨౧ ॥ వాజపేయసముత్థాని చ్ఛత్రాణ్యేతాని పశ్య నః। పృష్ఠతో ఽనుప్ర
యాతాని మేఘానివ జలాత్యయే ॥ ౨౨ ॥ అనవాప్తాతపత్రస్య రశ్మిసన్తాపితస్య తే।
ఏభి శ్ఛాయాం కరిష్యామ స్స్వైశ్ఛత్రైర్వాజపేయికైః ॥ ౨౩ ॥ యాహి న స్సతతం
బుద్ధి ర్వేదమన్త్రానుసారిణీ। త్వత్కృతే సా కృతా వత్స వనవాసానుసారిణీ॥౨౪॥హృద
యేష్వేవ తిష్ఠన్తి వేదా యే నః పరం ధనమ్। వత్స్య న్త్యపి గృహేష్వేవ దారా శ్చారి
త్రరక్షితాః॥ ౨౫॥ నపున ర్నిశ్చయః కార్య స్త్వద్గతౌ సుకృతా మతిః। త్వయి ధర్మవ్య

పేక్షేతు కిం స్యాద్ధర్మ మపేక్షితుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యాచితో నో నివర్తస్వ హంసశుక్ల శిరోరుహైః । శిరోభి ర్నిభృతాచార మహీపతనపాంసులైః ॥ ౨౭ ॥ బహూనాం వితతా యజ్ఞా ద్విజానాం య ఇహాగతాః । తేషాం సమాప్తి రాయత్తా తవ వత్స నివర్తనే॥ భక్తిమన్తిహి భూతాని జఙ్గమాజఙ్గమానిచ । యాచమానేషు రామ త్వం భక్తిం భక్తేషు దర్శయ ॥ ౨౯ ॥ అనుగన్తు మశక్తా స్త్వాం మూలై రుద్ధతవేగినః । ఉన్నతా వాయువేగేన విక్రోశన్తీవ పాదపాః॥ ౩౦ ॥ నిశ్చేష్టాహారసంచారా వృక్షైకస్థానవిష్ఠితాః॥ పక్షిణోఽపి ప్రయాచన్తే సర్వభూతానుకమ్పినమ్॥ ౩౧॥ ఏవం విక్రోశతాం తేషాం ద్విజాతీనాం నివర్తనే । దదృశే తమసా తత్ర వారయన్తీవ రాఘవమ్ ॥ ౩౨ ॥ తత స్సుమన్త్రోఽపి రథా ద్విముచ్య శ్రాన్తా న్హయా న్సంపరివర్త్య శీఘ్రమ్ । పీతోదకాం స్తోయపరిప్లుతాఙ్గా నచారయద్వై తమసావిదూరే॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చచత్వారింశస్సర్గః.

తత స్తు తమసాతీరం రమ్య మాశ్రిత్య రాఘవః।సీతా ముద్వీక్ష్య సౌమిత్రి మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇయ మద్య నిశాపూర్వా సౌమిత్రే ప్రహితావనమ్ । వనవాసస్య భద్రం తే స నోత్కణ్ఠితుమర్హసి॥ ౨ ॥ పశ్యశూన్యాన్యరణ్యాని రుదన్తీవ సమంతతః । యథానిలయ మాయద్భి ర్నిలీనాని మృగద్విజైః ॥ ౩ ॥ అద్యాయోధ్యాతు నగరీ రాజధానీ పితు ర్మమ । సస్త్రీపుంసా గతా నస్మాన్శోచిష్యతి నసంశయః ॥ ౪ ॥ అనురక్తా హి మనుజా రాజానం బహుభి ర్గుణైః । త్వాంచ మాంచ నరవ్యాఘ్ర శత్రుఘ్నభరతౌ తథా ॥ ౫ ॥ పితరం చానుశోచామి మాతరంచ యశస్వినీమ్ । అపి వాన్ధా భవేతా న్తు రుదన్తౌ తావభీక్ష్ణశః ॥ ౬ ॥ భరతఃఖలు ధర్మాత్మా పితరం మాతరఞ్చ మే ధర్మార్థకామసహితై ర్వాక్యై రాశ్వాసయిష్యతి॥ ౭ ॥ భరతస్యానృశంసత్వం విచిన్త్యాహం పునఃపునః । నానుశోచామి పితరం మాతరంచాపి లక్ష్మణ॥ ౮॥ త్వయా కార్యం నరవ్యాఘ్ర మా మనువ్రజతా కృతమ్ । అన్వేష్టవ్యాహి వైదేహ్యా రక్షణార్థే సహాయతా ॥ ౯ ॥ అద్భి రేవతు సౌమిత్రే వత్స్యామ్యద్య నిశా మిమామ్ । ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం వన్యేఽపి వివిధే సతి ॥ ౧౦ ॥ ఏవ ముక్త్వాతు సౌమిత్రిం సుమన్త్రమపి రాఘవః। అప్రమత్త స్త్వమశ్వేషు భవ సౌమ్యేత్యువాచహ ॥ ౧౧ ॥ సోఽశ్వాన్సుమన్త్ర స్సంయమ్య సూర్యేఽస్తం సముపాగతే।ప్రభూతయవసా న్కృత్వా బభూవ ప్రత్యనన్తరః॥ ఉపాస్యతు శివాం సన్ధ్యాం దృష్ట్వా రాత్రి ముపస్థితామ్ । రామస్య శయనం చక్రే సూత స్సౌమిత్రిణాసహ॥ ౧౩ ॥ తాం శయ్యాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదళైః కృతామ్। రామ స్సౌమిత్రిణా సార్ధం సభార్య స్సంవివేశహ ॥ ౧౪ ॥ సభార్యం సంప్రసుప్తం తం

జాగ్రతో హ్యేవ తాం రాత్రిం సౌమిత్రే రుదితో రవిః। సూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్ ॥ ౧౬ ॥ గోకులాకులతీరాయా స్తమసాయా విదూరతః । అవస త్తత్ర తాం రాత్రిం రామః ప్రకృతిభి స్సహ ॥ ౧౭ ॥ ఉత్థాయచ మహాతేజాః ప్రకృతీ స్తా నిశామ్యచ । అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్ ॥ ౧౮ ॥ అస్మ ద్వ్యపేక్షా న్సౌమిత్రే నిరపేక్షా న్గృహేష్వపి।వృక్షమూలేషు సంసుప్తా న్పశ్య లక్ష్మణ సామ్ప్రతమ్ ॥ ౧౯ ॥ యథైతే నియమం పౌరాః కుర్వ న్త్యస్మన్నివ ర్తనే । అపిప్రాణా నసిష్య న్తి నతు త్యక్ష్య న్తి నిశ్చయమ్ ॥ ౨౦ ॥ యావదేవతు సంసుప్తా స్తావదేవ వయం లఘు । రథ మారుహ్య గచ్ఛామః పన్థాన మకుతోభయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అతో భూయోపి నేదానీ మిక్ష్వాకుపురవాసినః । స్వపేయు రనురక్తా మాం వృక్షమూలాని సంశ్రితాః ॥ పౌరాహ్యాత్మకృతా ద్దుఃఖా ద్విప్రమోచ్యా నృపాత్మజైః।నతు ఖల్వాత్మనా యోజ్యా దుఃఖేన పురవాసినః ॥ ౨౩ ॥ అబ్రవీ ల్లక్ష్మణో రామం సాక్షా ద్ధర్మ మివ స్థితమ్। రోచతే మే తథా ప్రాజ్ఞ క్షిప్ర మారుహ్యతామితి॥ ౨౪॥ అథ రామోఽబ్రవీ చ్ఛ్రీమా న్సుమ న్త్రం యుజ్యతాం రథః । గమిష్యామి తతోఽరణ్యం గచ్ఛ శీఘ్ర మితః ప్రభో ॥ ౨౫॥ సూత స్తత స్సత్వరిత స్స్యన్దనం తై ర్హయోత్తమైః। యోజయిత్వాఽథ రామాయ ప్రాఞ్జలిః ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౨౬ ॥ అయం యుక్తో మహాబాహో రథ స్తే రథినాం వర । త్వ మారోహస్వ భద్రం తే ససీత స్సహ లక్ష్మణః ॥ ౨౭ ॥ తం స్యన్దన మధిష్ఠాయ రాఘవ స్సపరిచ్ఛదః । శీఘ్రగా మాకులావర్తాం తమసా మతర న్నదీమ్ ॥ ౨౮ ॥ ససం తీర్య మహాబాహుః శ్రీమాఞ్శివ మకణ్టకమ్ । ప్రాపద్యత మహామార్గ మభయం భయదర్శినామ్ ॥ ౨౯ ॥ (మోహనార్థంతు పౌరాణాం సూతం రామోఽబ్రవీ ద్వచః। ఉదఙ్ముఖః ప్రయాహి త్వం రథ మాస్థాయ సారథే॥ ౩౦॥ ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నివర్తయ రథం పునః । యథా నవిద్యుః పౌరా మాం తథా కురు సమాహితః)॥ ౩౧ ॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా తథా చక్రే స సారథిః । ప్రత్యాగమ్యచ రామస్య స్యన్దనం ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౩౨ ॥ తౌ సమ్ప్రయుక్తన్తు రథం సమాస్థితౌ తథా ససీతౌ రఘువంశవర్ధనౌ।ప్రచోదయామాస తత స్తురంగమా న్స సారథి ర్యేన పథా తపోవనమ్॥ ౩౩ ॥ తత స్సమాస్థాయ రథం మహారథ స్ససారథి ర్దాశరథి ర్వనం యయౌ। ఉదఙ్ముఖం తంతు రథం చకార స ప్రయాణమాఙ్గల్యనిమిత్తదర్శనాత్ ॥ ౩౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షట్చత్వారింశస్సర్గః.

ప్రభాతాయాంతు శర్వర్యాం పౌరా స్తే రాఘవం వినా।శోకోపహతనిశ్చేష్టా బభూవు ర్హతచేతసః॥ ౧ ॥ శోకజాశ్రుపరిద్యూనా వీక్షమాణా స్తత స్తతః।ఆలోకమపి [illegible] ॥ ౨ ॥ తే విషాదా ర్తవదనా రహితా స్తేన ధీమతా।

కృపణాః కరుణా వాచో వదన్తిస్మ మనస్వినః॥ ౩॥ ధిగస్తు ఖలు నిద్రాం తాం యయాఽపహృతచేతసః। నాద్యపశ్యామహే రామం పృథూరస్కం మహాభుజమ్ ॥ ౪ ॥ కథం నామ మహాబాహుస్స తథా వితథక్రియః।భక్తం జనం పరిత్యజ్య ప్రవాసం రాఘవో గతః॥ ౫॥యో న స్సదా పాలయతి పితా పుత్త్రానివౌరసాన్।కథం రఘూణాం స శ్రేష్ఠస్త్యక్త్వా నో విపినం గతః॥౬॥ఇహైవ నిధనం యామో మహాప్రస్థానమేవ వా । రామేణ రహితానాం హి కిమర్థం జీవితం హి నః ॥ ౭ ॥ సన్తి శుష్కాణి కాష్ఠాని ప్రభూతాని మహాన్తి చ।తైః ప్రజ్వాల్య చితాం సర్వే ప్రవిశామోఽథ పావకమ్॥౮॥కిం వక్ష్యామో మహాబాహుః రనసూయః ప్రియంవదః।నీతస్స రాఘవోఽస్మాభిరితి వక్తుం కథం క్షమమ్॥ సా నూనం నగరీ దీనా దృష్ట్వాఽస్మాన్రాఘవం వినా। భవిష్యతి నిరానన్దా సస్త్రీ బాలవ యోధికా ॥ ౧౦ ॥ నిర్యాతాస్తేన వీరేణ సహ నిత్యం జితాత్మనా । విహీనాస్తేన చ పునః కథం పశ్యామ తాం పురీమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతీవ బహుధా వాచో బాహూ ముద్యమ్య తే జనాః । విలపన్తిస్మ దుఃఖార్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః ॥ ౧౨ ॥ తతో మార్గానుసారేణ గత్వా కిఞ్చిత్క్షణం పునః । మార్గనాశా ద్విషాదేన మహతా సమభిప్లుతాః ॥ ౧౩ ॥ రథస్య మార్గనాశేన న్యవర్తన్త మనస్వినః।కిమిదం కిం కరిష్యామో దైవేనోపహతా ఇతి ॥ ౧౪ ॥ తతో యథాగతేనైవ మార్గేణ క్లాన్తచేతసః।అయోధ్యామగమన్సర్వే పురీం వ్యథితసజ్జనామ్॥ ౧౫॥ ఆలోక్య నగరీం తాంచ క్షయవ్యాకులమానసాః । అవర్తయన్త తేఽశ్రూణి నయనైశ్శోకపీడితైః ॥ ౧౬ ॥ ఏషా రామేణ రహితా నగరీ నాతిశోభతే । ఆపగా గరుడేనేవ హ్రదా దుద్ధృతపన్నగా ॥ ౧౭ ॥ చన్ద్రహీనమివా కాశం తోయహీనమివార్ణవమ్ । అపశ్యన్నిహతానన్దం నగరం తే విచేతసః ॥ ౧౮ ॥ తే తాని వేశ్మాని మహాధనాని దుఃఖేన దుఃఖోపహతా విశన్తః।నైవ ప్రజజ్ఞుస్స్వజనం జనంవా నిరీక్షమాణాః ప్రవినష్టహర్షాః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

తేషామేవం విషణ్ణానాం పీడితానామతీవ చ । బాష్పవిప్లుతనేత్రాణాం సశోకానాం ముమూర్షయా ॥ ౧ ॥ అనుగమ్య నివృత్తానాం రామం నగరవాసినామ్ । ఉద్గతానీవ సత్త్వాని బభూవు రమనస్వినామ్॥ ౨ ॥ స్వం స్వం నిలయమాగమ్య పుత్త్రదారైస్సమావృతాః । అశ్రూణి ముముచుస్సర్వే బాష్పేణ పిహితాననాః ॥ ౩ ॥ నచాహృష్యన్న చామోదన్వణిజో నప్రసారయన్। నచాశోభన్త పుణ్యాని నాపచన్గృహమేధినః॥ ౪ ॥ నష్టం దృష్ట్వా నాభ్యనన్దన్విపులం వా ధనాగమమ్ । పుత్త్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనన్దత ॥ ౫ ॥ గృహే గృహే రుదన్త్యశ్చ భర్తారం గృహమాగతమ్ । వ్యగర్హయన్త దుఃఖార్తా వాగ్భిస్తోత్త్రైరివ ద్విపాన్ ॥ ౬ ॥ కింను తేషా

గృహాణికార్యం కిందారైః కింధనేనవా।పుత్రైర్వా కిం సుఖైర్వాపి యే నపశ్యన్తి రా
ఘవమ్॥ ౭॥ ఏక స్సత్పురుషో లోకే లక్ష్మణ స్సహసీతయా।యోఽనుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం
రామం పరిచర న్వనే ॥ ౮ ॥ ఆపగాః కృతపుణ్యా స్తాః పద్మిన్యశ్చ సరాంసిచ । యేషు
స్నాస్యతి కాకుత్స్థో విగాహ్య సలిలం శుచి॥ ౯ ॥ శోభయిష్యన్తి కాకుత్స్థమటవ్యో
రమ్యకాననాః । ఆపగాశ్చ మహానూపా స్సానుమ న్తశ్చ పర్వతాః॥ ౧౦ ॥ కాననంవాపి
శైలంవా యం రామోఽభిగమిష్యతి।ప్రియాతిథిమివ ప్రాప్తం నైనం శక్ష్య న్త్యనర్చి
తుమ్ ॥ ౧౧ ॥ విచిత్రకుసుమాపీడా బహుమఞ్జరిధారిణః । రాఘవం దర్శయిష్యన్తి
నగా భ్రమరశాలినః ॥ ౧౨ ॥ అకాలేచాపి ముఖ్యాని పుష్పాణిచ ఫలానిచ । దర్శయి
ష్య న్త్యనుక్రోశా ద్గిరయో రామ మాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రస్రవిష్యన్తి తోయాని విమ
లాని మహీధరాః । విదర్శయన్తో వివిధా న్భూయ శ్చిత్రాంశ్చ నిర్ఝరాన్ ॥ ౧౪ ॥ పాద
పాః పర్వతాగ్రేషు రమయిష్యన్తి రాఘవమ్ । యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి
తత్ర పరాభవః ॥ ౧౫ ॥ సహి శూరో మహాబాహుః పుత్రో దశరథస్యచ । పురా
భవతి నో దూరా దనుగచ్ఛామ రాఘవమ్॥ ౧౬ ॥ పాదచ్ఛాయా సుఖా భర్తు స్తాదృ
శస్య మహాత్మనః । సహి నాథో జనస్యాస్య సగతి స్సపరాయణమ్ ॥ ౧౭ ॥ వయం పరి
చరిష్యామ స్సీతాం యూయంతు రాఘవమ్।ఇతి పౌర స్త్రియో భర్తౄ న్దుఃఖార్తా
స్తత్తదబ్రువన్ ॥ ౧౮ ॥ యుష్మాకం రాఘవోఽరణ్యే యోగక్షేమం విధాస్యతి।సీతా
నారీజనస్యాస్య యోగక్షేమం కరిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ కోన్వనే నాప్రతీతేన సోత్కణ్ఠితజనే
నచ । సంప్రీయే తామనోజ్ఞేన వాసేన హృతచేతసా ॥ ౨౦ ॥ కైకేయ్యా యదిచే
ద్రాజ్యం స్యా దధర్మ్య మనాథవత్।నహి నో జీవితేనార్థః కుతః పుత్రైః కుతో ధనైః॥
యయా పుత్రశ్చ భర్తాచ త్యక్తా వైశ్వర్యకారణాత్।కం సా పరిహరేదన్యం కైకేయీ
కులపాంసనీ॥ ౨౨ ॥ కైకేయ్యా న వయం రాజ్యే భృతకా నివసేమహి।జీవన్త్యా జాతు
జీవ న్త్యః పుత్రైరపి శపామహే ॥ ౨౩ ॥ యా పుత్రం పార్థివేన్ద్రస్య ప్రవాసయతి
నిర్ఘృణా । కస్తాం ప్రాప్య సుఖం జీవే దధర్మ్యాం దుష్టచారిణీమ్॥ ౨౪॥ ఉపద్రుతమిదం
సర్వ మనాలమ్బ మనాయకమ్।కైకేయ్యాహి కృతే కృత్స్నం వినాశ ముపయాస్యతి॥
నహి ప్రవ్రజితే రామే జీవిష్యతి మహీపతిః । మృతే దశరథే వ్యక్తం విలాప స్తదన న్త
రమ్ ॥ ౨౬ ॥ తే విషం పిబతాఽఽలోడ్య క్షీణపుణ్యా స్సుదుర్గతాః । రాఘవంవాఽను
గచ్ఛధ్వ మశ్రుతింవాపి గచ్ఛత ॥ ౨౭ ॥ మిథ్యాప్రవ్రాజితో రామ స్ససీత స్సహ
లక్ష్మణః । భరతే సన్నిసృష్టా స్స్మ స్సౌనికే పశవో యథా ॥ ౨౮ ॥ పూర్ణచన్ద్రానన
శ్శ్యామో గూఢజత్రు రరిన్దమః।ఆజానుబాహుః పద్మాక్షో రామో లక్ష్మణపూర్వజః॥
పూర్వాభిభాషీ మధుర స్సత్యవాదీ మహాబలః।సౌమ్యశ్చ సర్వలోకస్య చన్ద్రవ త్ప్రియ

దర్శనః ॥ ౩౦॥ నూనం పురుషశార్దూలో మత్తమాతఙ్గవిక్రమః।శోభయిష్యత్యరణ్యాని విచరన్ స మహారథః॥౩౧ ॥ తా స్తథా విలపన్త్యస్తు నగరే నాగరస్త్రియః।చుక్రుశు ర్దుఃఖసన్తప్తా మృత్యోరివ భయాగమే॥ ౩౨॥ ఇత్యేవం విలపన్తీనాం స్త్రీణాం వేశ్మసు రాఘవమ్ । జగామాస్తం దినకరో రజనీచాభ్యవర్తత ॥ ౩౩ ॥ నష్టజ్వలనసంపాతా ప్రశాన్తాధ్యాయసత్కథా । తిమిరేణాభిలిప్తేవ సా తదా నగరీ బభౌ॥ ౩౪॥ ఉపశాన్త వణిక్పణ్యా నష్టహర్షా నిరాశ్రయా । అయోధ్యా నగరీ చాసీ న్నష్టతారమివామ్బరమ్॥ తథా స్త్రియో రామనిమిత్తమాతురా యథా సుతే భ్రాతరి వా వివాసితే। విలప్య దీనా రురుదు ర్విచేతస స్సుతైర్హితాసా మధికోహి సోఽభవత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రశాన్తగీతోత్స వనృత్తవాదనా వ్యపాస్తహర్షా పిహితాపణోదయా । తదా హ్యయోధ్యా నగరీ బభూవ సా మహార్ణవ స్సంక్షిపితోదకో యథా॥ ౩౭॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్ట చత్వారింశస్సర్గః.

రామోఽపి రాత్రిశేషేణ తేనైవ మహదన్తరమ్ । జగామ పురుషవ్యాఘ్రః పితు రాజ్ఞా మనుస్మరన్ ॥ ౧ ॥ తథైవ గచ్ఛత స్తస్య వ్యపాయా ద్రజనీ శివా। ఉపాస్య స శివాం సన్ధ్యాం విషయాన్తం వ్యగాహత ॥ ౨ ॥ గ్రామా న్వికృష్టసీమాన్తా న్పుష్పి తాని వనానిచ । పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం శనైరివ హయోత్తమైః ॥ ౩ ॥ శృణ్వ న్వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినామ్।(విగర్హితాంచ కైకేయీం క్రూరాం క్రూరేణ కర్మణా) ॥ ౪ ॥ రాజానం ధిగ్దశరథం కామస్య వశ మాస్థితమ్ । హా నృశం సాఽద్య కైకేయీ పాపా పాపానుబన్ధినీ ॥ ౫ ॥ తీక్ష్ణా సమ్భిన్నమర్యాదా తీక్ష్ణకర్మణి వర్తతే । యా పుత్త్ర మీదృశం రాజ్ఞః ప్రవాసయతి ధార్మికమ్ ॥ ౬ ॥ వనవాసే మహా ప్రాజ్ఞం సానుక్రోశం జితేన్ద్రియమ్ । కథం నామ మహాభాగా సీతా జనకనన్దినీ॥ ౭॥ సదా సుఖేష్వభిరతా దుఃఖాన్యనుభవిష్యతి। అహో దశరథో రాజా నిస్స్నేహ స్స్వసుతం ప్రియమ్ ॥ ౮ ॥ ప్రజానా మనఘం రామం పరిత్యక్తు మిహేచ్ఛతి । ఏతా వాచో మనుష్యాణాం గ్రామసంవాసవాసినామ్॥ ౯ ॥ శృణ్వ న్నతియయౌ వీరః కోసలా న్కోసలేశ్వరః । తతో వేదశ్రుతిం నామ శివవారివహాం నదీమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఉత్తీర్యాభిముఖః ప్రాయా దగస్త్యాధ్యుషితాం దిశమ్ । గత్వాతు సుచిరం కాలం తత శ్శీతజలాం నదీమ్॥ గోమతీం గోయుతానూపా మతర త్సాగరఙ్గమామ్ । గోమతీం చాప్యతిక్రమ్య రాఘవ శ్శీఘ్రగైర్హయైః ॥ ౧౨ ॥ మయూరహంసాభిరుతాం తతార స్యన్దికాం నదీమ్।సమహీం మనునా రాజ్ఞా దత్తా మిక్ష్వాకవే పురా ॥ ౧౩ ॥ స్ఫీతాం రాష్ట్రావృతాం రామో వైదేహీ మన్వదర్శయత్ । సూత ఇత్యేవచాభాష్య సారథిం తమభీక్ష్ణశః॥ ౧౪ ॥ హంస మత్తస్వర శ్శ్రీమా నువాచ పురుషర్షభః । కదాఽహం పునరాగమ్య సరయ్వాః

పుష్పితే వనే॥ ౧౫ ॥ మృగయాం పర్యటిష్యామి మాత్రా పిత్రాచ సఙ్గతః। రాజర్షీణాంహి
లోకేఽస్మిన్ రత్యర్థం మృగయా వనే॥ ౧౬॥ కాలే వృతాం తాం మనుజై ర్ధన్వినా మభి
కాఙ్క్షితామ్। నాత్యర్థ మభికాఙ్క్షామి మృగయాం సరయూవనే ॥ ౧౭ ॥ రతి ర్హ్యేషాఽ
తులా లోకే రాజర్షి గణసమ్మతా। స త మధ్వాన మైక్ష్వాకః సూతం మధురయా గిరా॥
తం తమర్థ మభిప్రేత్య యయౌ వాక్య ముదీరయన్॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకో
నపఞ్చాశస్సర్గః.

విశాలాన్ కోసలా న్రమ్యా న్యాత్వా లక్ష్మణపూర్వజః। (అయోధ్యాభిముఖో
ధీమా న్ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మబ్రవీత్) ॥ ౧ ॥ ఆపృచ్ఛే త్వాం పురీశ్రేష్ఠే కాకుత్స్థ పరి
పాలితే । దైవతానిచ యాని త్వాం పాలయన్త్యావసన్తిచ ॥ ౨ ॥ నివృత్తవనవాస
స్త్వా మనృణో జగతీపతేః। పున ర్ద్రక్ష్యామి మాత్రాచ పిత్రాచ సహ సఙ్గతః ॥ ౩ ॥
తతో రుధిరతామ్రాక్షో భుజ ముద్యమ్య దక్షిణమ్ । అశ్రుపూర్ణముఖో దీనోఽబ్రవీ
జ్జానపదం జనమ్ ॥ ౪ ॥ అనుక్రోశో దయా చైవ యథార్హం మయి వః కృతః । చిరం
దుఃఖస్య పాపీయో గమ్యతా మర్థసిద్ధయే ॥ ౫ ॥ తేఽభివాద్య మహాత్మానం కృత్వా
చాపి ప్రదక్షిణమ్ । విలపన్తో నరా ఘోరం వ్యతిష్ఠన్త క్వచి త్క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ తథా
విలపతాం తేషా మతృప్తానాంచ రాఘవః । అచక్షు ర్విషయం ప్రాయా ద్యథార్కః
క్షణదాముఖే॥ ౭ ॥ తతో ధాన్యధనోపేతా న్దానశీలజనాన్ శివాన్ । అకుతశ్చిద్భయా
న్రమ్యాం శ్చైత్యయూపసమావృతాన్॥ ౮ ॥ ఉద్యానామ్రవణోపేతాన్సమ్పన్నసలి
లాశయాన్ । తుష్టపుష్టజనాకీర్ణాన్గోకులాకులసేవితాన్॥ ౯ ॥ లక్షణీయా న్నరేన్ద్రాణాం
బ్రహ్మఘోషాభినాదితాన్ । రథేన పురుషవ్యాఘ్రః కోసలానత్యవర్తత॥౧౦॥ మధ్యేన
ముదితం స్ఫీతం రమ్యోద్యానసమాకులమ్ । రాజ్యం భోగ్యం నరేన్ద్రాణాం యయౌ
ధృతిమతాం వరః॥ ౧౧ ॥ తత స్త్రిపథగాం దివ్యాం శివతోయా మశైవలామ్ । దదర్శ
రాఘవో గఙ్గాం పుణ్యా మృషినిషేవితామ్॥ ౧౨ ॥ ఆశ్రమై రవిదూరస్థైః శ్రీమద్భి
స్సమలఙ్కృతామ్ । కాలేఽప్సరోభి ర్హృష్టాభి స్సేవితామ్భోహ్రదాం శివామ్॥౧౩॥
దేవదానవగన్ధర్వైః కిన్నరై రుపశోభితామ్ । నానాగన్ధర్వపత్నీభి స్సేవితాం సతతం
శివామ్॥ ౧౪॥ దేవాఽక్రీడశతాకీర్ణాం దేవోద్యానశతాయుతామ్ । దేవార్థమాకాశ
గమాం విఖ్యాతాం దేవపద్మినీమ్॥ ౧౫॥ జలాఘాతాట్టహాసోగ్రాం ఫేననిర్మలహాసినీమ్।
క్వచి ద్వేణీకృతజలాం క్వచి దావర్తశోభితామ్॥౧౬॥ క్వచిత్ స్తిమితగమ్భీరాం క్వచి
ద్వేగజలాకులామ్ । క్వచి ద్గమ్భీరనిర్ఘోషాం క్వచి ద్భైరవనిస్వనామ్॥ ౧౭ ॥ దేవ
సఙ్ఘాప్లుతజలాం నిర్మలోత్పలశోభితామ్ । క్వచిదాభోగపులినాం క్వచిన్నిర్మలవాలు
కామ్ ॥ ౧౮ ॥ హంససారససంఘుష్టాం చక్రవాకోపకూజితామ్ । సదా మత్తైశ్చ

విహఙ్గై రభినన్నాదితాన్తరామ్ ॥ ౧౯ ॥ క్వచి త్తీరరుహై ర్వృక్షై ర్మాలాభిరివ శోభి
తామ్ । క్వచి త్ఫుల్లోత్పలచ్ఛన్నాం క్వచిత్పద్మవనాకులామ్ ॥ ౨౦ ॥ క్వచి త్కుముద
షణ్డైశ్చ కుట్మలై రుపశోభితామ్ । నానాపుష్పరజోధ్వస్తాం సమదామివచ క్వచిత్ ॥ ౨౧ ॥
వ్యపేతమలసఙ్ఘాతాం మణినిర్మలదర్శనామ్ । దిశాగజై ర్వనగజై ర్మత్తైశ్చ వరవా
రణైః ॥ ౨౨ ॥ దేవోపవాహ్యైశ్చ ముహు స్సన్నాదితవనాన్తరామ్ । ప్రమదామివ
యత్నేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ॥ ౨౩ ॥ ఫలైః పుష్పైః కిసలయై ర్వృతాం గుల్మై
ర్ద్విజై స్తథా । శింశుమారైశ్చ నక్రైశ్చ భుజఙ్గైశ్చ నిషేవితామ్ ॥ ౨౪ ॥ విష్ణుపాద
చ్యుతాం దివ్యా మపాపాం పాపనాశినీమ్ । తాం శఙ్కరజటాజూటా ద్భ్రష్టాం సాగరతే
జసా ॥ ౨౫ ॥ సముద్రమహిషీం గఙ్గాం సారసక్రౌఞ్చనాదితామ్ । ఆససాద మహాబాహు
శ్శృఙ్గిబేరపురం ప్రతి ॥ ౨౬ ॥ తా మూర్మికలిలావర్తా మన్వవేక్ష్య మహారథః । సుమన్త్ర
మబ్రవీ త్సూత మిహైవాద్య వసామహే ॥ ౨౭ ॥ అవిదూరా దయం నద్యా బహుపు
ష్పప్రవాళవాన్ । సుమహా నిఙ్గుదీ వృక్షో వసామో౽త్రైవ సారథే ॥ ౨౮ ॥ ద్రక్ష్యామ
స్సరితాం శ్రేష్ఠాం సమ్మాన్యసలిలాం శివామ్ । దేవదానవగన్ధర్వమృగమానుషపక్షి
ణామ్ ॥ ౨౯ ॥ లక్ష్మణశ్చ సుమన్త్రశ్చ బాఢ మిత్యేవ రాఘవమ్ । ఉక్త్వా త మిఙ్గుదీ
వృక్షం తదోపయయతుర్హయైః ॥ ౩౦ ॥ రామో౽భియాయ తం రమ్యం వృక్ష మిక్ష్వా
కునన్దనః । రథా దవాతర త్తస్మా త్సభార్య స్సహలక్ష్మణః ॥ ౩౧ ॥ సుమన్త్రో౽ప్యవతీర్యాస్మా
న్మోచయిత్వా హయోత్తమాన్ । వృక్షమూలగతం రామ ముపతస్థే కృతాఞ్జలిః ॥ ౩౨ ॥
తత్ర రాజా గుహో నామ రామస్యా౽౽త్మసమ స్సఖా । నిషాదజాత్యో బలవాన్
స్థపతిశ్చేతి విశ్రుతః ॥ ౩౩ ॥ స శ్రుత్వా పురుషవ్యాఘ్రం రామం విషయ మాగతమ్
వృద్ధైః పరివృతో౽మాత్యై ర్జ్ఞాతిభి శ్చాప్యుపాగతః ॥ ౩౪ ॥ తతో నిషాదాధిపతిం
దృష్ట్వా దూరా దుపస్థితమ్ । సహసౌమిత్రిణా రామ స్సమాగచ్ఛ ద్గుహేన సః ॥ ౩౫
త మార్త స్సమ్పరిష్వజ్య గుహో రాఘవ మబ్రవీత్ । యథా౽యోధ్యా తథేయ
తే రామ కిం కరవాణి తే ॥ ౩౬ ॥ ఈదృశం హి మహాబాహో కః ప్రాప్స్య త్యతిథి
ప్రియమ్ । తతో గుణవదన్నాద్య ముపాదాయ పృథగ్విధమ్ ॥ ౩౭ ॥ అర్ఘ్యం చో
నయ త్క్షిప్రం వాక్యం చేద ముమవాచహ । స్వాగతం తే మహాబాహో తవేయ మఖిలా
మహీ ॥ ౩౮ ॥ వయం ప్రేష్యా భవా న్భర్తా సాధు రాజ్యం ప్రశాధి నః । భక్ష్యం భోజ్యం
పేయంచ లేహ్యం చేద ముపస్థితమ్ ॥ ౩౯ ॥ శయనానిచ ముఖ్యాని వాజినాం ఖా
దనంచ తే । గుహ మేవం బ్రువాణం తు రాఘవః ప్రత్యువాచహ ॥ ౪౦ ॥ అర్చితాశ్చై
వ హృష్టాశ్చ భవతా సర్వథా వయమ్ । పద్భ్యా మభిగమాచ్చైవ స్నేహసన్దర్శనేన

భుజాభ్యాం సాధు పీనాభ్యాం పీడయన్వాక్య మబ్రవీత్।దిష్ట్యా త్వాం గుహ పశ్యామి
అరోగం సహబాన్ధవైః ॥ ౪౨ ॥ అపి తే కుశలం రాష్ట్రే మిత్రేషు చ ధనేషు చ।
యత్త్విదం భవతా కించిత్ప్రీత్యా సముపకల్పితమ్॥ ౪౩॥ సర్వం తదనుజానామి నహి
వర్తే ప్రతిగ్రహే । కుశచీరాజినధరం ఫలమూలాశినంచ మామ్ ॥ ౪౪ ॥ విద్ధి ప్రణి
హితం ధర్మే తాపసం వనగోచరమ్।అశ్వానాం ఖాదనే నాహ మర్థీ నాన్యేన కేనచిత్ ॥
ఏతావతాఽత్ర భవతా భవిష్యామి సుపూజితః । ఏతేహి దయితా రాజ్ఞః పితు ర్దశర
థస్య మే ॥ ౪౬ ॥ ఏతై స్సువిహితై రశ్వై ర్భవిష్యామ్యహ మర్చితః।అశ్వానాం ప్రతి
పానంచ ఖాదనంచైవ సోఽన్వశాత్ ॥ ౪౭॥ గుహ స్తత్రైవ పురుషాం స్త్వరితం దీయ
తామితి । తతశ్చీరోత్తరాసఙ్గ స్సన్ధ్యా మన్వాస్య పశ్చిమామ్॥ ౪౮॥ జలమేవాఽదదే
భోజ్యం లక్ష్మణేనాఽహృతం స్వయమ్ । తస్య భూమౌ శయానస్య పాదౌ ప్రక్షాళ్య
లక్ష్మణః॥ ౪౯ ॥ సభార్యస్య తతోఽభ్యేత్య తస్థౌ వృక్ష ముపాశ్రితః । గుహోఽపి
సహసూతేన సౌమిత్రి మనుభాషయన్॥ ౫౦॥ అన్వజాగ్ర త్తతో రామ మప్రమత్తో ధ
నుర్ధరః॥తథా శయానస్య తతోఽస్య ధీమతో యశస్వినో దాశరథే ర్మహాత్మనః। అదృ
ష్టదుఃఖస్య సుఖోచితస్య సా తదా వ్యతీయాయ చిరేణ శర్వరీ॥ ౫౧॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాణ్డే పఞ్చాశస్సర్గః.

తం జాగ్రత మదమ్భేన భ్రాతు రర్థాయ లక్ష్మణం।గుహ స్సన్తాపసన్తప్తో రాఘ
వం వాక్య మబ్రవీత్॥౧ ॥ ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థ ముపకల్పితా । ప్రత్యా
శ్వసిహి సాధ్వస్యాం రాజపుత్ర యథాసుఖమ్ ॥ ౨ ॥ ఉచితోఽయం జన స్సర్వః క్లేశా
నాం త్వం సుఖోచితః । గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామః కాకుత్స్థస్య వయం నిశామ్॥౩ ॥నహి
రామాత్ప్రియతమో మమాస్తి భువి కశ్చన । బ్రవీమ్యేతదహం సత్యం సత్యేనైవ చ
తే శపే॥౪॥అస్య ప్రసాదా దాశంసే లోకేఽస్మిన్సుమహ ద్యశః।ధర్మావాప్తించ విపులా
మర్థావాప్తించ కేవలాం ॥ ౫ ॥ సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహసీతయా।
రక్షిష్యామి ధనుష్పాణి స్సర్వతో జ్ఞాతిభి స్సహ॥౬॥ నహి మేఽవిదితం కించి ద్వనేఽస్మిం
శ్చరత స్సదా । చతురఙ్గం హ్యపిబలం సుమహ త్ప్రసహే మహి॥౭॥లక్ష్మణ స్తం తదో
వాచ రక్ష్యమాణా స్త్వయాఽనఘ।నాత్ర భీతా వయం సర్వే ధర్మ మేవానుపశ్యతా॥
కథం దాశరథౌ భూమౌ శయానే సహ సీతయా।శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితం వా
సుఖాని వా ॥ ౯ ॥ యో న దేవాసురై స్సర్వై శ్శక్యః ప్రసహితుం యుధి । తం పశ్య
గుహ సంవిష్టం తృణేషు సహసీతయా ॥ ౧౦ ॥ యో మ న్త్రతపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరి
శ్రమైః । ఏకో దశరథస్యైష పుత్ర స్సదృశలక్షణః॥ ౧౧ ॥ అస్మి న్ప్రవ్రాజితే రాజా
నచిరం వర్తయిష్యతి । విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్ర మేవ భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ వినద్య

సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః।నిర్ఘోషోపరతంచాతో మన్యే రాజనివేశనమ్॥
కౌసల్యాచైవ రాజాచ తథైవ జననీ మమ । నాశంసే యది జీవన్తి సర్వే తే శర్వరీ
మిమామ్॥ ౧౪॥ జీవేదపిహి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా । తద్దుఃఖం యత్తు
కౌసల్యా వీరసూ ర్వినశిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ అనురక్తజనాకీర్ణా సుఖా లోకప్రియావహా।
రాజవ్యసనసంసృష్టా సా పురీ వినశిష్యతి ॥ ౧౬ ॥ కథం పుత్త్రం మహాత్మానం జ్యేష్ఠం
ప్రియ మపశ్యతః । శరీరం ధారయిష్యన్తి ప్రాణా రాజ్ఞో మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ వినష్టే
నృపతౌ పశ్చాత్కౌసల్యా వినశిష్యతి।అనన్తరంచ మాతాపి మమ నాశ ముపైష్యతి॥
అతిక్రాన్త మతిక్రాన్త మనవాప్య మనోరథమ్ । రాజ్యే రామ మనిక్షిప్య పితా మే
వినశిష్యతి॥ ౧౯ ॥ సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్కాలే హ్యుపస్థితే।ప్రేతకార్యేషు
సర్వేషు సంస్కరిష్యన్తి భూమిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభక్తమహా
పథామ్ । హర్మ్యప్రాసాదసమ్పన్నాం గణికావరశోభితామ్॥ ౨౧॥ రథాశ్వగజసమ్బా
ధాం తూర్యనాదవినాదితామ్।సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులామ్॥ ౨౨॥
ఆరామోద్యానసమ్పన్నాం సమాజోత్సవశాలినీమ్ । సుఖితా విచరిష్యన్తి రాజధానీం
పితు ర్మమ॥ ౨౩ ॥ అపి జీవేద్దశరథో వనవాసాత్పున ర్వయమ్ । ప్రత్యాగమ్య మహా
త్మాన మపి పశ్యేమ సువ్రతమ్॥౨౪॥అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయమ్।నివృత్తే
వనవాసేఽస్మిన్నయోధ్యాం ప్రవిశేమహి॥ ౨౫ ॥ పరిదేవయమానస్య దుఃఖార్తస్య
మహాత్మనః।తిష్ఠతో రాజపుత్త్రస్య శర్వరీ సాఽత్యవర్తత॥౨౬॥తథాహి సత్యం బ్రువతి
ప్రజాహితే నరేన్ద్రపుత్త్రే గురుసౌహృదాద్గుహః । ముమోచ బాష్పం వ్యసనాభిపీడితో
జ్వరాతురో నాగఇవ వ్యథాతురః॥ ౨౭॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకపఞ్చాశస్సర్గః

ప్రభాతాయాన్తు శర్వర్యాం పృథువక్షా మహాయశాః । ఉవాచ రామ స్సౌమి
త్రిం లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్॥ ౧॥ భాస్కరోదయకాలోఽయం గతా భగవతీ నిశా।
అసౌసుకృష్ణో విహగః కోకిలస్తాత కూజతి ॥ ౨ ॥ బర్హిణానాంచ నిర్ఘోష శ్శ్రూయతే
నదతాం వనే । తరామ జాహ్నవీం సౌమ్య శీఘ్రగాం సాగరఙ్గమామ్ ॥ ౩ ॥ విజ్ఞాయ
రామస్య వచ స్సౌమిత్రి ర్మిత్రనన్దనః।గుహమామన్త్ర్య సూతంచ సోఽతిష్ఠ ద్భ్రాతు
రగ్రతః॥ ౪॥ సతు రామస్య వచనం నిశమ్య ప్రతిగృహ్య చ।స్థపతి స్తూర్ణ మాహూయ
సచివానిద మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అస్య వాహనసంయుక్తాం కర్ణగ్రాహవతీం శుభామ్।సుప్ర
తారాం దృఢాం తీర్థే శీఘ్రం నావ ముపాహర ॥ ౬ ॥ తం నిశమ్య గుహాదేశం గుహా
మాత్యగణో మహాన్ । ఉపోహ్య రుచిరాం నావం గుహాయ ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౭॥ తతః
స ప్రాఞ్జలి ర్భూత్వా గుహో రాఘవ మబ్రవీత్ ।ఉపస్థితేయం నౌర్దేవ భూయః కిం
కరవాణి తే ॥ ౮ ॥ తవామరసుతప్రఖ్య తర్తుం సాగరగాం నదీమ్ । నౌ రియం పురుష

వ్యాఘ్ర తాం త్వమారోహ సువ్రత॥౯॥ అథోవాచ మహాతేజా రామో గుహ మిదం
వచః।కృతకామోఽస్మి భవతా శీఘ్ర మారోప్యతామితి॥౧౦॥తతః కలాపా న్సన్నహ్య
ఖడ్గౌ బద్ధ్వాచ ధన్వినౌ। జగ్మతు ర్యేన తౌ గఙ్గాం సీతయాసహ రాఘవౌ ॥ ౧౧ ॥
రామమేవతు ధర్మజ్ఞ ముపగమ్య వినీతవత్।కిమహం కరవాణీతి సూతః ప్రాఞ్జలి రబ్ర
వీత్॥౧౨॥తతోఽబ్రవీ ద్దాశరథి స్సుమ న్త్రం స్పృశన్క రేణో త్తమదక్షిణేన।సుమ న్త్ర
శీఘ్రం పున రేవ యాహి రాజ్ఞ స్సకాశే భవ చాప్రమ త్తః॥౧౩॥నివ ర్తస్వేత్యువాచై న
మేతావద్ధి కృతం మమ। రథం విహాయ పద్భ్యాంతు గమిష్యామి మహావనమ్॥ ౧౪ ॥
ఆత్మానం త్వభ్యనుజ్ఞాత మవేక్ష్యాఽ ర్త స్ససారథిః।సుమ న్త్రః పురుషవ్యాఘ్ర మైక్ష్వా
క మిద మబ్రవీత్॥౧౫॥ నాతిక్రా న్త మిదం లోకే పురుషేణేహ కేనచిత్ । తవ సభ్రా
తృభార్యస్య వాసః ప్రాకృతవద్వనే ॥ ౧౬ ॥ నమన్యే బ్రహ్మచర్యేఽ స్తి స్వధీతేవా
ఫలోదయః। మార్దవార్జవయోర్వాపి త్వాం చేద్వ్యసన మాగతమ్ ॥ ౧౭ ॥ సహ
రాఘవ వై దేహ్యా భ్రాత్రా చైవ వనే వసన్ । త్వం గతిం ప్రాప్స్యసే వీర త్రీన్లోకాం
స్తు జయన్నివ ॥ ౧౮ ॥ వయంఖలు హతా రామ యే త్వయా ప్యుపవఞ్చితాః ।
కై కేయ్యా వశ మేష్యామః పాపాయా దుఃఖభాగినః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి బ్రువ న్నాత్మసమం
సుమ న్త్రః స్సారథి స్తదా। దృష్ట్వా దూరగతం రామం దుఃఖార్తో రురుదే చిరమ్॥౨౦॥
తత స్తు విగతే బాష్పే సూతం స్పృష్టోదకం శుచిమ్। రామస్తు మధురం వాక్యం పునః
పున రువాచ తమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే ।
యథా దశరథో రాజా మాం న శోచే త్తథా కురు॥ ౨౨॥శోకోపహతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ
జగతీపతిః । కామభారావసన్నశ్చ తస్మా దేత ద్బ్రవీమి తే ॥ ౨౩ ॥ యద్యదాజ్ఞాపయే
త్కిఞ్చి త్సమహాత్మా మహీపతిః । కై కేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాం
క్షయా॥ ౨౪॥ ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరేశ్వరాః। య దేషాం సర్వకృత్యేషు
మనో నప్రతిహన్యతే ॥ ౨౫ ॥ యద్యథా స మహారాజో నాలీక మధిగచ్ఛతి । నచ
తామ్యతి దుఃఖేన సుమన్త్ర కురు త త్తథా॥ ౨౬॥ అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధ మా
ర్యం జితేన్ద్రియమ్ । బ్రూయా స్త్వ మభివాద్యైవ మమ హేతో రిదం వచః॥ ౨౭ ॥
నై వాహ మనుశోచామి లక్ష్మణో నచ మైథిలీ । అయోధ్యాయా శ్చ్యుతా శ్చేతి వనే
వత్స్యామహే తిచ ॥ ౨౮ ॥ చతుర్దశసు వర్షేషు నివృ త్తేషు పునః పునః । లక్ష్మణం
మాంచ సీతాంచ ద్రక్ష్యసి క్షిప్ర మాగతాన్॥ ౨౯॥ ఏవ ముక్త్వాతు రాజానం మాత
రం చ సుమన్త్ర మే। అన్యాశ్చ దేవీ స్సహితాః కై కేయీంచ పునః పునః॥ ౩౦॥ ఆరో
గ్యం బ్రూహి కౌసల్యా మథ పాదాభివన్దనమ్। సీతాయా మమ చాఽర్యస్య వచనా
ల్లక్ష్మణస్యచ॥౩౧॥బ్రూయాశ్చహి మహారాజం భరతం క్షిప్ర మానయ। ఆగతశ్చాపి

భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే ॥ ౩౨ ॥ భరతంచ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభిషిచ్యచ।
అస్మత్సన్తాపజం దుఃఖం నత్వా మభిభవిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ భరత శ్చాపి వక్తవ్యో యథా
రాజని వర్తసే । తథా మాతృషు వర్తేథా స్సర్వాస్వేవావిశేషతః ॥ ౩౪ ॥ యథాచ
తవ కైకేయీ సుమిత్రాచ విశేషతః । తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః॥
తాతస్య ప్రియకామేన యౌవరాజ్య మవేక్షతా । లోకయో రుభయో శ్శక్యం త్వ
యా య త్సుఖ మేధితుమ్ ॥ ౩౬ ॥ నివర్త్య మానో రామేణ సుమన్త్ర శ్శోకకర్శితః।
తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహా త్కాకుత్స్థ మబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ యదహం నోపచా
రేణ బ్రూయాం స్నేహా దవిక్లబః।భక్తిమానితి తత్తావ ద్వాక్యం త్వం క్షన్తు మర్హసి॥
కథంహి త్వద్విహీనోఽహం ప్రతియాస్యామి తాం పురీమ్ । తవతావ ద్వియోగేన
పుత్రశోకాకులామివ ॥ ౩౯ ॥ సరామమపి తావ న్మేరథం దృష్ట్వా తదా జనః । వినా
రామం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సాపురీ ॥ ౪౦ ॥ దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛే ద్దృష్ట్వా
శూన్య మిమం రథమ్ । సూతావశేషం స్వం సైన్యం హతవీర మివాఽహవే॥౪౧॥ దూ
రేఽపి నివసన్తం త్వాం మానసేనాగ్రతఃస్థితమ్ । చిన్తయన్త్యోఽద్య నూనం త్వాం
నిరాహారాః కృతాః ప్రజాః ॥ ౪౨ ॥ దృష్టం తద్ధి త్వయా రామ యాదృశం త్వత్ప్రవా
సనే । ప్రజానాం సంకులం వృత్తం త్వచ్ఛోకక్లాన్తచేతసామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఆర్తనాదోహి
యః పౌరై ర్ముక్త స్త్వద్విప్రవాసనే।సరథం మాం నిశామ్యైవ కుర్యు శ్శతగుణం తతః॥
అహం కించాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా । నీతోఽసౌ మాతులకులం సన్తా
పం మాకృథా ఇతి ॥ ౪౫ ॥ అసత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం వచన మీదృశమ్ ।
కథ మప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః॥ ౪౬ ॥ మమ తావ న్నియోగస్థా
స్త్వద్బన్ధుజనవాహినః।కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవక్ష్య న్తి హయోత్తమాః॥ ౪౭ ॥
తం నశక్ష్యామ్యహం గన్తు మయోధ్యాం త్వదృతేఽనఘ । వనవాసానుయానాయ
మా మనుజ్ఞాతు మర్హసి ॥ ౪౮ ॥ యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి
సరథోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యామి త్యక్తమాత్ర ఇహ త్వయా॥ ౪౯ ॥భవిష్యన్తి వనే యాని
తపో విఘ్నకరాణి తే । రథేన ప్రతిబాధిష్యే తాని సత్త్వాని రాఘవ ॥ ౫౦ ॥ త్వత్కృ
తే న మయాఽవాప్తం రథచర్యాకృతం సుఖమ్ । ఆశంసే త్వత్కృతేనాహం వనవాస
కృతం సుఖమ్ ॥ ౫౧॥ ప్రసీ దేచ్ఛామి తేఽరణ్యే భవితుం ప్రత్యనన్తరః । ప్రీత్యా
హిత మిచ్ఛామి భవ మే ప్రత్యనన్తరః॥ ౫౨ ॥ ఇమే చాపి హయా వీర యది తే వనవ
సినః।పరిచర్యాం కరిష్యన్తి ప్రాప్స్యన్తి పరమాం గతిమ్॥౫౩॥ తవ శుశ్రూషణం మూ
ర్ధ్నా కరిష్యామి వనే వసన్।అయోధ్యాం దేవలోకంవా సర్వథా ప్రజహామ్యహమ్॥౫౪
నహి శక్యా ప్రవేష్టుం సా మయాఽయోధ్యా త్వయా వినా । రాజధానీ మహేన్ద్రస

యథా దుష్కృతకర్మణా ॥ ౫౫ ॥ వనవాసే క్షయం ప్రాప్తే మమైష హి మనోరథః ।
యదనేన రథేనైవ త్వాం వహేయం పురీం పునః ॥ ౫౬ ॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి సహి
తస్య త్వయా వనే । క్షణభూతాని యాస్యన్తి శతసంఖ్యాన్యతోఽన్యథా ॥ ౫౭ ॥
భృత్యవత్సల తిష్ఠన్తం భర్తృపుత్త్రగతే పథి । భక్తం భృత్యం స్థితం స్థిత్యాం త్వం న
మాం హాతు మర్హసి ॥ ౫౮ ॥ ఏవం బహువిధం దీనం యాచమానం పునః పునః ।
రామో భృత్యానుకమ్పీ తు సుమన్త్ర మిద మబ్రవీత్ ॥ ౫౯ ॥ జానామి పరమాం
భక్తిం మయి తే భర్తృవత్సల । శృణు చాపి యదర్థం త్వాం ప్రేషయామి పురీ మితః ॥
నగరీం త్వాం గతం దృష్ట్వా జననీ మే యవీయసీ । కైకేయీ ప్రత్యయం గచ్ఛే దితి
రామో వనం గతః ॥ ౬౧ ॥ పరితుష్టా హి సా దేవీ వనవాసం గతే మయి । రాజానం
నాతిశఙ్కేత మిథ్యావాదీతి ధార్మికమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఏష మే ప్రథమః కల్పో యదమ్బా మే
యవీయసీ । భరతారక్షితం స్ఫీతం పుత్త్రరాజ్య మవాప్నుయాత్ ॥ ౬౩ ॥ మమ ప్రియా
ర్థం రాజ్ఞశ్చ సరథ స్త్వం పురీం వ్రజ । సన్దిష్టశ్చాసి యా నర్థాం స్తాం స్తా న్బ్రూయా
స్తథా తథా ॥ ౬౪ ॥ ఇత్యుక్త్వా వచనం సూతం సాన్త్వయిత్వా పునః పునః । గుహం వచ
న మక్లీబం రామో హేతుమ దబ్రవీత్ ॥ ౬౫ ॥ నేదానీం గుహ యోగ్యోఽయం వాసో
మే సజనే వనే । అవశ్యం హ్యాశ్రమే వాసః కర్తవ్య స్తద్గతో విధిః ॥ ౬౬ ॥ సోఽహం
గృహీత్వా నియమం తపస్విజనభూషణమ్ (హితకామః పితు ర్భూయ స్సీతాయా
లక్ష్మణస్య చ ॥ ౬౭ ॥ జటాః కృత్వా గమిష్యామి న్యగ్రోధక్షీర మానయ । తత్క్షీరం
రాజపుత్త్రాయ గుహః క్షిప్ర ముపాహరత్ ॥ ౬౮ ॥ లక్ష్మణస్యాఽఽత్మనశ్చైవ రామ
స్తేనాకరో జ్జటాః) దీర్ఘబాహు ర్నరవ్యాఘ్రో జటిలత్వ మధారయత్ ॥ ౬౯ ॥
తౌ తదా చీరవసనౌ జటామణ్డలధారిణౌ । అశోభేతా మృషిసమౌ భ్రాతరౌ రామ
లక్ష్మణౌ ॥ ౭౦ ॥ తతో వైఖానసం మార్గ మాస్థిత స్సహ లక్ష్మణః । వ్రత మాదిష్టవా
న్సఖాయం గుహ మబ్రవీత్ ॥ ౭౧ ॥ అప్రమత్తో బలే కోశే దుర్గే జనపదే
తథా । భవేథా గుహ రాజ్యం హి దురారక్ష్యతమం మతమ్ ॥ ౭౨ ॥ తత స్తం సమ
నుజ్ఞాయ గుహ మిక్ష్వాకునన్దనః । జగామ తూర్ణ మవ్యగ్ర స్సభార్య స్సహ లక్ష్మణః ॥
సతు దృష్ట్వా నదీతీరే నావ మిక్ష్వాకునన్దనః । తితీర్షుః శీఘ్రగాం గఙ్గా మిదం లక్ష్మణ
మబ్రవీత్ ॥ ౭౪ ॥ ఆరోహ త్వం నరవ్యాఘ్ర స్థితాం నావ మిమాం శనైః । సీతాం చాఽఽరో
పయాన్వక్షం పరిగృహ్య మనస్వినీమ్ ॥ ౭౫ ॥ స భ్రాతు శ్శాసనం శ్రుత్వా సర్వ మప్ర
తికూలయన్ । ఆరోప్య మైథిలీం పూర్వ మారురోహాఽఽత్మవాం స్తతః ॥ ౭౬ ॥ అథాఽఽ
రురోహ తేజస్వీ స్వయం లక్ష్మణపూర్వజః । తతో నిషాదాధిపతి ర్గుహో జ్ఞాతీ నచోద
యత్ ॥ ౭౭ ॥ రాఘవోఽపి మహాతేజా నావ మారుహ్య తాం తతః । బ్రహ్మవత్క్షత్ర

వచ్చైవ జజాప హితమాత్మనః ॥ ౭౮ ॥(ఆచమ్యచ యథాశాస్త్రం నదీం తాం సహ
సీతయా । ప్రణమత్ప్రీతిసంతుష్టో లక్ష్మణశ్చామితప్రభః)॥ ౭౯ ॥ అనుజ్ఞాయ సుమ
న్త్రంచ సబలం చైవ తం గుహమ్ । ఆస్థాయ నావం రామస్తు చోదయామాస నావి
కాన్ ॥ ౮౦ ॥ తతస్తైశ్చోదితా సా నౌః కర్ణధారసమాహితా । శుభస్ఫ్యవేగాభి
హతా శీఘ్రం సలిలమత్యగాత్ ॥ ౮౧ ॥ మధ్యంతు సమనుప్రాప్య భాగీరథ్యాస్త్వ
నిన్దితా । వైదేహీ ప్రాఞ్జలిర్భూత్వా తాం నదీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౮౨ ॥ పుత్రో
దశరథస్యాయం మహారాజస్య ధీమతః । నిదేశం పారయిత్వేమం గఙ్గే త్వదభిరక్షితః॥
చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కాననే । భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యా
గమిష్యతి॥౮౪॥(తతస్త్వాం దేవి సుభగే క్షేమేణ పునరాగతా।యక్ష్యే ప్రముదితా గఙ్గే
సర్వకామప్రసాదిని॥౮౫॥త్వం హి త్రిపథగా దేవి బ్రహ్మలోకం సమీక్షసే।భార్యా చో
దధిరాజస్య లోకేఽస్మిన్ సంప్రదృశ్యసే॥౮౬॥సా త్వాం దేవి నమస్యామి ప్రశంసామిచ
శోభనే।ప్రాప్తరాజ్యే నరవ్యాఘ్రే శివేన పునరాగతే॥౮౭॥గవాం శతసహస్రాణి వస్త్రా
ణ్యన్నంచ పేశలమ్।బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛామి తవ ప్రియచికీర్షయా॥౮౮॥సురాఘట
సహస్రేణ మాంసభూతౌదనేనచ।యక్ష్యే త్వాం ప్రయతా దేవి పురీం పునరుపాగతా॥
యాని త్వత్తీరవాసీని దైవతాని వసన్తి చ । తాని సర్వాణి యక్ష్యామి తీర్థాన్యాయత
నానిచ ॥ ౯౦ ॥ పునరేవ మహాబాహుర్మయా భ్రాత్రా చ సంగతః । అయోధ్యాం
వనవాసాత్తు ప్రవిశత్వనఘోఽనఘే॥) ౯౧ ॥ తథా సమ్భాషమాణా సా సీతా గఙ్గా
మనిన్దితామ్ । దక్షిణా దక్షిణం తీరం క్షిప్రమేవాభ్యుపాగమత్ ॥ ౯౨ ॥ తీరంతు
సమనుప్రాప్య నావం హిత్వా నరర్షభః । ప్రాతిష్ఠత సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యాచ పర
న్తపః ॥ ౯౩ ॥ అథాబ్రవీన్మహాబాహుస్సుమిత్రానన్దవర్ధనమ్ । భవ సంరక్షణార్థాయ
సజనే విజనేఽపివా॥ ౯౪॥ అవశ్యం రక్షణం కార్యమదృష్టే విజనే వనే । అగ్రతో
గచ్ఛ సౌమిత్రే సీతా త్వామనుగచ్ఛతు॥ ౯౫ ॥ పృష్ఠతోఽహం గమిష్యామి త్వాం
చ సీతాం చ పాలయన్ । అన్యోన్యస్య హి నో రక్షా కర్తవ్యా పురుషర్షభ ॥ ౯౬॥
నహి తావదతిక్రాన్తా సుకరా కాచన క్రియా।అద్య దుఃఖంతు వైదేహీ వనవాసస్య
వేత్స్యతి ॥ ౯౭ ॥ ప్రణష్టజనసమ్బాధం క్షేత్రారామవివర్జితమ్ । విషమంచ ప్రపా
తంచ వనమద్య ప్రవేక్ష్యతి ॥ ౯౮ ॥ శ్రుత్వా రామస్య వచనం ప్రతస్థే లక్ష్మణోఽ
గ్రతః । అనన్తరంచ సీతాయా రాఘవో రఘునన్దనః ॥ ౯౯ ॥ గతం తు గఙ్గాపరపార
మాశు రామం సుమన్త్రః ప్రతతం నిరీక్ష్య । అధ్వప్రకర్షాద్వినివృత్తదృష్టిర్ముమోచ
బాష్పం వ్యథితస్తపస్వీ॥ ౧౦౦ ॥ స లోకపాలప్రతిమప్రభావవాంస్తీర్త్వా మహాత్మా
వరదో మహానదీమ్ । తతస్సమృద్ధాన్ శుభసస్యమాలినః క్రమేణ వత్సాన్ ముదితా

నుపాగమత్ ॥ ౧౦౧ ॥ తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగా న్వరాహ మృశ్యం పృషతం మహారురుమ్ । ఆదాయ మేధ్యాన్ త్వరితం బుభుక్షితౌ వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్విపఞ్చాశస్సర్గః.

స తం వృక్షం సమాసాద్య సన్ధ్యా మన్వాస్య పశ్చిమామ్ । రామో రమయ తాం శ్రేష్ఠ ఇతి హోవాచ లక్ష్మణమ్ ॥ ౧ ॥ అద్యేయం ప్రథమా రాత్రి ర్యాతా జనపదా ద్బహిః । యా సుమ న్త్రేణ రహితా తాం నోత్కణ్ఠితు మర్హసి ॥ ౨ ॥ జాగ ర్తవ్య మతన్ద్రిభ్యా మద్య ప్రభృతి రాత్రిషు । యోగక్షేమౌ హి సీతాయా వర్తేతే లక్ష్మణావయోః ॥ ౩ ॥ రాత్రిం కథంచి దేవేమాం సౌమిత్రే వ ర్తయామహే । ఉపావ ర్తామహే భూమా వాస్తీర్య స్వయ మార్జితైః ॥ ౪ ॥ సతు సంవిశ్య మేదిన్యాం మహా ర్హశయనోచితః । ఇమా స్సౌమిత్రయే రామో వ్యాజహార కథా శ్శుభాః ॥ ౫ ॥ ధ్రువ మద్య మహారాజో దుఃఖం స్వపితి లక్ష్మణ । కృతకామా హి కైకేయీ తుష్టా భవితు మర్హతి ॥ ౬ ॥ సాహి దేవీ మహారాజం కైకేయీ రాజ్యకారణాత్ । అపి నచ్యావయే త్ప్రాణాన్ దృష్ట్వా భరత మాగతమ్ ॥ ౭ ॥ అనాథశ్చహి వృద్ధశ్చ మయాచైవ వినా కృతః । కిం కరిష్యతి కామాత్మా కైకేయీవశ మాగతః ॥ ౮ ॥ ఇదం వ్యసన మాలోక్య రాజ్ఞశ్చ మతివిభ్రమమ్ । కామఏవార్థధర్మాభ్యాం గరీయానితి మే మతిః ॥ ౯ ॥ కోహ్య విద్వానపి పుమాన్ ప్రమదాయాః కృతే త్యజేత్ । ఛన్దానువ ర్తినం పుత్త్రం తాతో మామివ లక్ష్మణ ॥ ౧౦ ॥ సుఖీ బత సభార్యశ్చ భరతః కైకయీసుతః । ముదితా న్కోసలా నేకో యో భోక్ష్యత్యధిరాజవత్ ॥ ౧౧ ॥ సహి సర్వస్య రాజ్యస్య ముఖ మేకం భవిష్యతి । తాతేచ వయసాతీతే మయి చారణ్య మాస్థితే ॥ ౧౨ ॥ అర్థధర్మౌ పరిత్యజ్య యః కామ మనువ ర్తతే । ఏవ మాపద్యతే క్షిప్రం రాజా దశరథో యథా ॥ మన్యే దశరథాన్తాయ మమ ప్రవ్రాజనాయచ । కైకేయీ సౌమ్య సమ్ప్రాప్తా రా జ్యాయ భరతస్యచ ॥ ౧౪ ॥ అపీదానీం నకైకేయీ సౌభాగ్యమదమోహితా । కౌస ల్యాంచ సుమిత్రాంచ సమ్ప్రబాధేత మత్కృతే ॥ ౧౫ ॥ మాస్మ మత్కారణా ద్దేవీ సుమిత్రా దుఃఖ మావసేత్ । అయోధ్యా మితఏవ త్వం కాల్యే ప్రవిశ లక్ష్మణ ॥ ౧౬ ॥ అహ మేకో గమిష్యామి సీతయా సహ దణ్డకాన్ । అనాథాయా హి నాథ స్త్వం కౌస ల్యాయా భవిష్యసి ॥ ౧౭ ॥ క్షుద్రకర్మా హి కైకేయీ ద్వేషా దన్యాయ మాచరేత్ । పరిదద్యా హి ధర్మజ్ఞే భరతే మమ మాతరమ్ ॥ ౧౮ ॥ నూనం జాత్యన్తరే కస్మిన్ స్త్రియః పుత్త్రై ర్వియోజితాః । జనన్యా మమ సౌమిత్రే తస్మా దేత దుపస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ మయా హి చిరపుష్టేన దుఃఖసంవర్ధితేనచ । విప్రాయుజ్యత కౌసల్యా ఫలకాలే ధి గస్తు మామ్ ॥ ౨౦ ॥ మాస్మ సీమన్తినీ కాచి జ్జనయే త్పుత్త్ర మీదృశమ్ । సౌమిత్రే

యోఽహ మమ్బాయా దద్మి శోక మనన్తకమ్॥ ౨౧ ॥ మన్యే ప్రీతివిశిష్టా సా మత్తో
లక్ష్మణ శారికా । యస్యా స్తచ్ఛ్రూయతే వాక్యం శుక పాద మరే ర్దశ॥ ౨౨॥ శోచ
న్త్యాశ్చాల్పభాగ్యాయా నకించి దుపకుర్వతా । పుత్త్రేణ కి మపుత్త్రాయా మయా
కార్య మరిన్దమ ॥ ౨౩ ॥ అల్పభాగ్యా హి మే మాతా కౌసల్యా రహితా మయా ।
శేతే పరమదుఃఖార్తా పతితా శోకసాగరే ॥ ౨౪ ॥ ఏకోహ్యహ మయోధ్యాంచ పృథి
వీంచాపి లక్ష్మణ । తరేయ మిషుభిః క్రుద్ధో నను వీర్య మకారణమ్ ॥ ౨౫ ॥ అధర్మభ
యభీతశ్చ పరలోకస్య చానఘ । తేన లక్ష్మణ నాద్యాహ మాత్మాన మభిషేచయే॥
ఏత దన్యచ్చ కరుణం విలప్య విజనే బహు । అశ్రుపూర్ణముఖో రామో నిశి తూష్ణీ
ముపావిశత్ ॥ ౨౭ ॥ విలాప్యోపరతం రామం గతార్చిష మివానలమ్ । సముద్రమివ
నిర్వేగ మాశ్వాసయత లక్ష్మణః॥ ౨౮॥ ధ్రువ మద్య పురీ రాజన్నయోధ్యా ఽఽయుధి
నాం వర । నిష్ప్రభా త్వయి నిష్క్రాన్తే గతచన్ద్రేవ శర్వరీ ॥ ౨౯ ॥ నైత దౌపయికం
రామ యదిదం పరితప్యసే । విషాదయసి సీతాం చ మాంచైవ పురుషర్షభ ॥ ౩౦ ॥
నచ సీతా త్వయా హీనా నచాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మ
త్స్యావివోద్ధృతౌ॥ ౩౧॥ నహి తాతం న శత్రుఘ్నం న సుమిత్రాం పరన్తప । ద్రష్టు
మిచ్ఛేయ మద్యాహం స్వర్గం వాపి త్వయా వినా॥ ౩౨ ॥ తత స్తత్ర సుఖాసీనౌ నాతి
దూరే నిరీక్ష్య తామ్ । న్యగ్రోధే సుకృతాం శయ్యాం భేజాతే ధర్మవత్సలౌ ॥ ౩౩ ॥
స లక్ష్మణస్యోత్తమపుష్కలం వచో నిశమ్య చైవం వనవాస మాదరాత్ । సమా
స్సమస్తా విదధే పరన్తపః ప్రపద్య ధర్మం సుచిరాయ రాఘవః ॥ ౩౪ ॥ తతస్తు తస్మి
న్విజనే వనే తదా మహాబలౌ రాఘవవంశవర్ధనౌ । న తౌ భయం సమ్భ్రమ మభ్యుపే
యతు ర్యథైవ సింహౌ గిరిసానుగోచరౌ॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్రిపఞ్చాశస్సర్గః

తే తు తస్మి న్మహావృక్షే ఉషిత్వా రజనీం శివామ్ । విమలేఽభ్యుదితే సూర్యే
తస్మా ద్దేశా త్ప్రతస్థిరే ॥ ౧ ॥ యత్ర భాగీరథీం గఙ్గాం యమునాఽభిప్రవర్తతే । జగ్ము
స్తం దేశ ముద్దిశ్య విగాహ్య సుమహ ద్వనమ్ ॥ ౨ ॥ తే భూమిభాగా న్వివిధా న్దేశాం
శ్చాపి మనోరమాన్ । అదృష్టపూర్వా న్పశ్య న్త స్తత్ర తత్ర యశస్వినః॥౩॥ యథా
క్షేమేణ గచ్ఛన్ స పశ్యంశ్చ వివిధా న్ద్రుమాన్ । నివృత్త మాత్రే దివసే రామ స్సౌ
మిత్రి మబ్రవీత్ ॥ ౪॥ ప్రయాగ మభితః పశ్య సౌమిత్రే ధూమ మున్నతమ్ । అగ్నే
ర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితో మునిః ॥ ౫ ॥ నూనం ప్రాప్తాః స్మ సమ్భేదం
గఙ్గాయమునయో ర్వయమ్ । తథాహి శ్రూయతే శబ్దో వారిణో వారిఘట్టితః
దారూణి పరిభిన్నాని వనజై రుపజీవిభిః । భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యన్తే వివిధ
ద్రుమాః ॥ ౭ ॥ ధన్వినౌ తౌ సుఖం గత్వా లమ్బమానే దివాకరే । గఙ్గాయమునయో

స్కన్ధౌ ప్రాపతు ర్నిలయం మునేః ॥ ౮ ॥ రామ స్త్వాశ్రమ మాసాద్య త్రాసయ న్మృగ
పక్షిణః । గత్వా ముహూర్త మధ్వానం భరద్వాజ ముపాగమత్ ॥ ౯ ॥ తత స్త్వా
శ్రమ మాసాద్య మునే ర్దర్శనకాంక్షిణౌ । సీతయాఽనుగతౌ వీరౌ దూరాదేవావత
స్థతుః ॥ ౧౦ ॥ స ప్రవిశ్య మహాత్మాన మృషిం శిష్యగణై ర్వృతమ్ । సంశితవ్రత మేకా
గ్రం తపసా లబ్ధచక్షుషమ్ ॥ ౧౧ ॥ హుతాగ్ని హోత్రం దృష్ట్వైవ మహాభాగం కృతా
ఞ్జలిః । రామ స్సౌమిత్రిణా సార్ధం సీతయా చాభ్యవాదయత్ ॥ ౧౨ ॥ న్యవేదయత చాత్మానం
తస్మై లక్ష్మణపూర్వజః । పుత్రౌ దశరథస్యావాం భగవ న్రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౩ ॥ భార్యా
మమేయం వైదేహీ కల్యాణీ జనకాత్మజా । మాం చానుయాతా విజనం తపోవన మని
న్దితా ॥ ౧౪ ॥ పిత్రా ప్రవ్రాజ్యమానం మాం సౌమిత్రి రనుజః ప్రియః । అయ మన్వ
గమ ద్భ్రాతా వన మేవ దృఢవ్రతః ॥ ౧౫ ॥ పిత్రా నియుక్తా భగవన్ ప్రవేక్ష్యామ
స్తపోవనమ్ । ధర్మ మేవ చరిష్యామ స్తత్ర మూలఫలాశనాః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తద్వచనం
శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః । ఉపానయత ధర్మాత్మా గా మర్ఘ్య ముదకం తతః ॥ ౧౭ ॥
నానావిధా నన్నరసా న్వన్యమూలఫలాశ్రయాన్ । తేభ్యో దదౌ తప్తతపా వాసం చైవా
భ్యకల్పయత్ ॥ ౧౮ ॥ మృగపక్షిభి రాసీనో మునిభిశ్చ సమన్తతః । రామ మాగత
మభ్యర్చ్య స్వాగతేనాఽహ తం మునిః ॥ ౧౯ ॥ ప్రతిగృహ్య చ తా మర్చా ముపవిష్టం
స రాఘవమ్ । భరద్వాజోఽబ్రవీ ద్వాక్యం ధర్మయుక్త మిదం తదా ॥ ౨౦ ॥ చిరస్య
ఖలు కాకుత్స్థ పశ్యామి త్వా మిహాఽఽగతమ్ । శ్రుతం తవ మయా చేదం వివాసన మ
కారణమ్ ॥ ౨౧ ॥ అవకాశో వివిక్తోఽయం మహానద్యో స్సమాగమే । పుణ్యశ్చ రమణీ
యశ్చ వసత్విహ భవా న్సుఖమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవ ముక్తస్తు వచనం భరద్వాజేన రాఘవః ।
ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం రామ స్సర్వహితే రతః ॥ ౨౩ ॥ భగవ న్నిత ఆసన్నః పౌర
జానపదో జనః । సుదర్శమిహ మాం ప్రేక్ష్య మన్యేఽహ మిమ మాశ్రమమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ
మిష్యతి వైదేహీం మాం చాపి ప్రేక్షకో జనః । అనేన కారణేనాహ మిహ వాసం న రో
చయే ॥ ౨౫ ॥ ఏకాన్తే పశ్య భగవ న్నాశ్రమస్థాన ముత్తమమ్ । రమేత యత్ర వైదేహీ
సుఖార్హా జనకాత్మజా ॥ ౨౬ ॥ ఏత చ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరద్వాజో మహామునిః ।
రాఘవస్య తతో వాక్య మర్థగ్రాహక మబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ దశక్రోశ ఇత స్తాత గిరి ర్యత్ర
నివత్స్యసి । మహర్షి సేవితః పుణ్య స్సర్వత స్సుఖదర్శనః ॥ ౨౮ ॥ గోలాఙ్గూలాను
చరితో వానరర్క్ష నిషేవితః । చిత్రకూట ఇతి ఖ్యాతో గన్ధమాదనసన్నిభః ॥ ౨౯ ॥ యావతా
చిత్రకూటస్య నర శ్శృఙ్గాణ్యవేక్షతే । కల్యాణాని సమాధత్తే న పాపే కురుతే మనః ॥ ౩౦ ॥
ఋషయ స్తత్ర బహవో విహృత్య శరదాం శతమ్ । తపసా దివ మారూఢాః కపాలశిర
సా సహ ॥ ౩౧ ॥ ప్రవివిక్త మహం మన్యే తం వాసం భవత స్సుఖమ్ । ఇహ వా వన

వాసాయ వస రామ మయాసహ॥౩౨॥ స రామం సర్వకామై స్తం భరద్వాజః ప్రియా
తిథిమ్ । సభార్యం సహ చ భ్రాత్రా ప్రతిజగ్రాహ ధర్మవిత్ ॥ ౩౩ ॥ తస్య ప్రయాగే
రామస్య తం మహర్షి ముపేయుషః । ప్రపన్నా రజనీ పుణ్యా చిత్రాః కథయతః కథాః॥
సీతాతృతీయః కాకుత్స్థః పరిశ్రాన్త స్సుఖోచితః । భరద్వాజాఽఽశ్రమే రమ్యే తాం
రాత్రిమవస త్సుఖమ్॥౩౫॥ ప్రభాతాయాం రజన్యాన్తు భరద్వాజముపాగమత్ ।ఉవాచ
నరశార్దూలో మునిం జ్వలితతేజసమ్॥ ౩౬॥ శర్వరీం భగవ న్నద్య సత్యశీల తవాశ్రమే।
ఉషితాః స్మేహ వసతి మనుజానాతు నో భవాన్ ॥౩౭ ॥ రాత్ర్యాంతు తస్యాం వ్యుష్టా
యాం భరద్వాజోఽబ్రవీ దిదమ్।మధుమూలఫలోపేతం చిత్రకూటం వ్రజేతి హ॥ ౩౮॥
వాస మౌపయికం మన్యే తవ రామ మహాబల।నానానగగణోపేతః కిన్నరోరగసేవితః॥
మయూరనాదాభిరుతో గజరాజనిషేవితః । గమ్యతాం భవతా శైల శ్చిత్రకూటః స
విశ్రుతః ॥ ౪౦ ॥ పుణ్యశ్చ రమణీయశ్చ బహుమూలఫలాయుతః । తత్ర కుఞ్జరయూ
థాని మృగయూథాని చాభితః॥౪౧॥ విచర న్తి వనా న్తేఽస్మిం స్తాని ద్రక్ష్యసి రాఘవ।
సరిత్ప్రస్రవణప్రస్థా న్దరీక న్దరనిర్ఝరాన్ ॥ ౪౨ ॥ చరతః సీతయా సార్ధం నన్దిష్యతి మన
స్తవ॥ ప్రహృష్టకోయష్టిక కోకిలస్వనై ర్వినాదితం తం వసుధాధరం శివమ్।మృగైశ్చ
మత్తై ర్బహుభిశ్చ కుఞ్జరై స్సురమ్య మాసాద్య సమావసాఽఽశ్రయమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుఃపఞ్చాశస్సర్గః

ఉషిత్వా రజనీం తత్ర రాజపుత్త్రావరిన్దమౌ । మహర్షి మభివాద్యాథ జగ్మతు
స్తం గిరిం ప్రతి ॥ ౧ ॥ తేషాం చైవ స్వస్త్యయనం మహర్షి స్స చకార హ । ప్రస్థితాం
శ్చైవ తాన్ప్రేక్ష్య పితా పుత్త్రానివౌరసాత్ ॥ ౨ ॥ తతః ప్రచక్రమే వక్తుం వచనం స
మహామునిః । భరద్వాజో మహాతేజా రామం సత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౩ ॥ గఙ్గాయము
నయో స్సన్ధి మాసాద్య మనుజర్షభౌ । కాళిన్దీ మనుగచ్ఛేతాం నదీం పశ్చాన్ముఖాశ్రి
తామ్॥ ౪॥ అథాఽఽసాద్య తు కాళిన్దీం శీఘ్రస్రోతస మాపగామ్ । తస్యా స్తీర్థం ప్ర
లితం పురాణం ప్రేక్ష్య రాఘవౌ॥ ౫॥ తత్ర యూయం ప్లవం కృత్వా తరతాంశుమతీం
నదీమ్ । తతో న్యగ్రోధ మాసాద్య మహా న్తం హరితచ్ఛదమ్ ॥ ౬ ॥ వివృద్ధం బహుభి
ర్వృక్షైః శ్యామం సిద్ధోపసేవితమ్। తస్మై సీతాఽఞ్జలిం కృత్వా ప్రయుఞ్జీతాఽఽశిః
శ్శివాః ॥ ౭ ॥ సమాసాద్య తు తం వృక్షం వసే ద్వాఽతిక్రమేత వా । క్రోశమాత్ర
తతో గత్వా నీలం ద్రక్ష్యథ కాననమ్॥౮॥ పలాశబదరీమిశ్రం రమ్యం వంశైశ్చ యామున
నైః । స పన్థాశ్చిత్రకూటస్య గత స్సుబహుశో మయా॥ ౯ ॥ రమ్యో మార్దవయు
క్తశ్చ వనదావై ర్వివర్జితః । ఇతి పన్థాన మావేద్య మహర్షి స్సన్న్యవర్తత ॥ ౧౦ ॥ అ
నాదేః తదేతుం కాశ రామేణ వినివ ర్తితః । ఉపావృత్తే మునౌ తస్మి న్రామో లక్ష్మ

మబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ కృతపుణ్యాస్స్మ సౌమిత్రే మునిర్యన్నోఽనుకమ్పతే । ఇతి తౌ
పురుషవ్యాఘ్రౌ మన్త్రయిత్వా మనస్వినౌ ॥ ౧౨ ॥ సీతామేవాగ్రతః కృత్వా కాళి
న్దీం జగ్మతుర్నదీమ్। అథాఽఽసాద్య తు కాళిన్దీం శీఘ్రస్రోతోవహాం నదీమ్॥ ౧౩ ॥ చిన్తా
మాపేదిరే సర్వే నదీజలతితీర్షవః। తౌ కాష్ఠసఙ్ఘాట మథో చక్రతు స్సుమహాప్లవమ్॥ ౧౪ ॥
శుష్కై ర్వంశై స్సమాస్తీర్ణ ముశీరైశ్చ సమావృతమ్ । తతో వేతసశాఖాశ్చ జమ్బూ
శాఖాశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౧౫ ॥ చకార లక్ష్మణశ్ఛిత్త్వా సీతాయా స్సుఖ మాసనమ్। తత్ర
శ్రియ మివాచిన్త్యాం రామో దాశరథిః ప్రియామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈష త్సంలజ్జమానాం
తా మధ్యారోపయత ప్లవమ్ । పార్శ్వే చ తత్ర వైదేహ్యా వసనే భూషణాని చ॥ ౧౭ ॥
ప్లవే కఠినకాజం చ రామశ్చక్రే సహాఽఽయుధైః। ఆరోప్య సీతాం ప్రథమం సఙ్ఘాటం పరి
గృహ్య తౌ ॥ ౧౮ ॥ తతః ప్రతేరతు ర్యత్తౌ వీరౌ దశరథాత్మజౌ । కాళిన్దీ మధ్య మా
యాతా సీతా త్వేనా మవన్దత॥ ౧౯ ॥ స్వస్తి దేవి తరామి త్వాం పారయేన్మే పతిర్వ్రతమ్ । యక్ష్యే త్వాం గోసహస్రేణ సురాఘటశతేన చ ॥ ౨౦ ॥ స్వస్తి ప్రత్యాగతే
రామే పురీ మిక్ష్వాకుపాలితామ్। కాళిన్దీ మథ సీతా తు యాచమానా కృతాఞ్జలిః॥ ౨౧ ॥
తీర మేవాభిసమ్ప్రాప్తా దక్షిణం వరవర్ణినీ । తతః ప్లవేనాంశుమతీం శీఘ్రగా మూర్మి
మాలినీమ్ ॥ ౨౨ ॥ తీరజై ర్బహుభి ర్వృక్షై స్సన్తేరు ర్యమునాం నదీమ్ । తే తీర్ణాః
ప్లవ ముత్సృజ్య ప్రస్థాయ యమునావనాత్॥ ౨౩ ॥ శ్యామం న్యగ్రోధ మాసేదు శ్శీ
తలం హరితచ్ఛదమ్ । న్యగ్రోధం త ముపాగమ్య వైదేహీ వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥
నమ స్తేఽస్తు మహావృక్ష పారయేన్మే పతిర్వ్రతమ్ । కౌసల్యాం చైవ పశ్యేయం సుమి
త్రాం చ యశస్వినీమ్॥ ౨౫॥ ఇతి సీతాఽఞ్జలిం కృత్వా పర్యగచ్ఛ ద్వనస్పతిమ్ । అవ
లోక్య తత స్సీతా మాయాచన్తీ మనిన్దితామ్॥ ౨౬ ॥ దయితాం చ విధేయాం చ రామో
లక్ష్మణ మబ్రవీత్ । సీతా మాదాయ గచ్ఛ త్వ మగ్రతో భరతాగ్రజ॥ ౨౭ ॥ పృష్ఠ
తోఽహం గమిష్యామి సాయుధో ద్విపదాం వర। యద్యత్ఫలం ప్రార్థయతే పుష్పం వా
జనకాత్మజా ॥ ౨౮ ॥ తత్తత్ప్రదద్యా వైదేహ్యా యత్రాస్యా రమతే మనః । గచ్ఛ
తో స్తు తయో ర్మధ్యే బభూవ జనకాత్మజా ॥ ౨౯ ॥ మాతఙ్గయో ర్మధ్యగతా శుభా
నాగవధూరివ । ఏకైకం పాదపం గుల్మం లతాం వా పుష్పశాలినీమ్॥ ౩౦ ॥ అదృష్ట
పూర్వాం పశ్యన్తీ రామం పప్రచ్ఛ సాఽబలా । రమణీయా న్బహువిధా న్పాదపా
న్కుసుమోత్కటాన్ ॥ ౩౧ ॥ సీతావచనసంరబ్ధ ఆనయామాస లక్ష్మణః । విచిత్ర
వాలుకజలాం హంససారసనాదితామ్॥ ౩౨॥ రేమే జనకరాజస్య సుతా ప్రేక్ష్య తదా
నదీమ్। క్రోశమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥ ౩౩॥ బహూన్మేధ్యా
న్మృగా న్హత్వా చేరతు ర్యమునా వనే । విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే శుభే వనే

వానరవారణాయుతేసమం నదీవప్రముపేత్య సమ్మతం నివాస మాజగ్ము రదీనదర్శనాః॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చపఞ్చాశస్సర్గః.

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా మవసుప్త మనన్తరమ్ । ప్రబోధయామాస శనై
ర్లక్ష్మణం రఘునన్దనః॥ ౧ ॥ సౌమిత్రే శృణు వన్యానాం వల్గువ్యాహరతాం స్వనమ్।
సంప్రతిష్ఠామహే కాలః ప్రస్థానస్య పరన్తప॥ ౨॥ స సుప్తస్సమయే భ్రాత్రా లక్ష్మ
ణః ప్రతిబోధితః।జహౌ నిద్రాంచ తన్ద్రీంచ ప్రసక్తంచ పథి శ్రమం॥ ౩॥ తత ఉత్థాయ
తే సర్వే స్పృష్ట్వా నద్యాశ్శివం జలమ్।పన్థానమృషిణాఽఽదిష్టం చిత్రకూటస్యతం
యయుః ॥ ౪ ॥ తత స్సంప్రస్థితః కాలే రామ స్సౌమిత్రిణాసహ । సీతాం కమలపత్రా
క్షీ మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥౫॥ఆదీప్తానివ వైదేహి సర్వతః పుష్పితా న్నగాన్ । స్వైః
పుష్పైః కింశుకాన్పశ్య మాలినశ్శిశిరాత్యయే॥ ౬ ॥ పశ్య భల్లాతకాన్ ఫుల్లాన్నరై
రనుపసేవితాన్ । ఫలపత్రైరవనతా న్నూనం శక్ష్యామి జీవితుమ్ ॥ ౭ ॥ పశ్య ద్రోణ
ప్రమాణాని లంబమానాని లక్ష్మణ । మధూని మధుకారీభి స్సంభృతాని నగేనగే॥౮॥
ఏష క్రోశతి నత్యూహ స్తం శిఖీ ప్రతికూజతి । రమణీయే వనోద్దేశే పుష్పసంస్తరసం
కటే ॥ ౯ ॥ మాతఙ్గయూథానుసృతం పక్షిసంఘానునాదితమ్ । చిత్రకూటమిమం
పశ్యప్రవృద్ధశిఖరంగిరిమ్॥ ౧౦॥ సమభూమితలే రమ్యే ద్రుమైర్బహుభిరావృతే। పుణ్యే
రంస్యామహే తాత చిత్రకూటస్య కాననే ॥ ౧౧ ॥ తతస్తౌపాదచారేణ గచ్ఛన్తౌ
సహసీతయా । రమ్యమాసేదతుశ్శైలం చిత్రకూటం మనోరమమ్ ॥ ౧౨ ॥ తన్తు
పర్వత మాసాద్య నానాపక్షిగణాయుతమ్ । బహుమూలఫలం రమ్యం సంపన్నం సర
సోదకమ్॥౧౩॥చిత్రకూటం హి సంపశ్య న్రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ ।మనోజ్ఞోఽయం
గిరి స్సౌమ్య నానాద్రుమలతాయుతః॥ ౧౪ ॥ బహుమూలఫలో రమ్యస్స్వాజీవః ప్రతి
భాతిమే । మునయశ్చ మహాత్మానో వసన్త్యస్మిన్ శిలోచ్చయే ॥ ౧౫ ॥ అయంవాసో
భవేత్తావ దత్ర సౌమ్య రమేమహి।ఇతి సీతాచ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాఞ్జలిః॥౧౬॥
అభిగమ్యాఽఽశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్ । తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజ
యామాస ధర్మవిత్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్యతామితిచోవాచ స్వాగతన్తు నివేద్యచ । తతోఽ
బ్రవీ న్మహాబాహు ర్లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః ॥ ౧౮ ॥ సంనివేద్య యథాన్యాయ
మాత్మాన మృషయే ప్రభుః । లక్ష్మణాఽఽనయ దారూణి దృఢానిచ వరాణిచ॥ ౧౯ ॥
కురుష్వాఽఽవసథం సౌమ్య వాసేమేఽభిరతం మనః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా
సౌమిత్రి ర్వివిధాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ ఆజహార తత శ్చక్రే పర్ణశాలా మరిన్దమః ।
తాం నిష్ఠితాం బద్ధకటాం దృష్ట్వారామ స్సుదర్శనామ్॥౨౧॥శుశ్రూషమాణ మేకాగ్ర
మిదం వచన మబ్రవీత్ । ఐణేయం మాంస మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే

వయమ్॥ ౨౨ ॥కర్తవ్యం వాస్తుశమనం సౌమిత్రే చిరజీవిభిః। మృగం హత్వాఽఽనయ
క్షిప్రం లక్ష్మణేహ శుభేక్షణ॥ ౨౩ ॥ కర్తవ్యశ్శాస్త్రదృష్టో హి విధిర్ధర్మమనుస్మర।
భ్రాతుర్వచనమాజ్ఞాయ లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౨౪ ॥ చకార స యథోక్తం చ తం
రామః పునరబ్రవీత్ । ఐణేయం శ్రపయస్వైతచ్ఛాలాం యక్ష్యామహే వయమ్ ॥
(త్వర సౌమ్య ముహూర్తోఽయం ధ్రువశ్చ దివసోఽప్యయమ్)స లక్ష్మణః కృష్ణమృగం
హత్వా మేధ్యం ప్రతాపవాన్ ॥ ౨౫ ॥ అథ చిక్షేప సౌమిత్రిస్సమిద్ధే జాతవేదసి ।
తం తు పక్వం సమాజ్ఞాయ నిష్టప్తం ఛిన్నశోణితమ్ ॥ ౨౬ ॥ లక్ష్మణః పురుషవ్యాఘ్ర
మథ రాఘవ మబ్రవీత్ । అయం కృష్ణస్సమాప్తాఙ్గశ్శృతః కృష్ణమృగో యథా ॥
దేవతాం దేవసఙ్కాశ యజస్వ కుశలో హ్యసి।రామస్స్నాత్వా తు నియతో గుణవాన్
జప్యకోవిదః ॥ ౨౯ ॥(సంగ్రహేణాకరోత్సర్వాన్ మన్త్రాన్ సత్రావసానికాన్ । ఇష్ట్వా
దేవగణాన్సర్వాన్ వివేశాఽఽవసథం శుచిః) ॥ ౩౦ ॥ బభూవ చ మనోహ్లాదో రామ
స్యామితతేజసః । వైశ్వదేవబలిం కృత్వా రౌద్రం వైష్ణవమేవ చ ॥ ౩౧ ॥ వాస్తు
సంశమనీయాని మఙ్గళాని ప్రవర్తయన్। జపం చ న్యాయతః కృత్వా స్నాత్వా నద్యాం
యథావిధి ॥౩౨॥ పాపసంశమనం రామశ్చకార బలి ముత్తమమ్ । వేదిస్థలవిధానాని
చైత్యాన్యాయతనాని చ ॥ ౩౩ ॥ ఆశ్రమస్యానురూపాణి స్థాపయామాస రాఘవః ॥
వన్యైర్మాల్యైః ఫలైర్మూలైః పక్వైర్మాంసైర్యథావిధి ॥ ౩౪ ॥ అద్భిర్జపైశ్చ
వేదోక్తైర్దర్భైశ్చ ససమిత్కుశైః।తౌ తర్పయిత్వా భూతాని రాఘవౌ సహసీతయా॥
తదా వివిశతుశ్శాలాం సుశుభాం శుభలక్షణౌ ॥ తాం వృక్షపర్ణచ్ఛదనాం మనోజ్ఞాం
యథాప్రదేశం సుకృతాం నివాతామ్।వాసాయ సర్వే వివిశుస్సమేతాస్సభాం యథా
దేవగణాస్సుధర్మామ్ ॥ ౩౫ ॥ అనేకనానామృగపక్షిసంకులే విచిత్రపుష్పస్తబకై
ర్ద్రుమైర్యుతే । వనోత్తమే వ్యాళమృగానునాదితే తదా విజహ్రుస్సుసుఖం జితే
న్ద్రియాః ॥ ౩౬ ॥ సురమ్యమాసాద్య తు చిత్రకూటం నదీం చ తాం మాల్యవతీం
సుతీర్థామ్। ననన్ద హృష్టో మృగపక్షిజుష్టాం జహౌ చ దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥ ౩౭॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షట్పఞ్చాశస్సర్గః.

కథయిత్వా సుదుఃఖార్తస్సుమన్త్రేణ చిరం సహ। రామే దక్షిణకూలస్థే జగా
మ స్వగృహం గుహః ॥ ౧ ॥ భరద్వాజాభిగమనం ప్రయాగే చ సహాసనమ్। ఆ గిరే
ర్గమనం తేషాం తత్రస్థైరుపలక్షితమ్॥ ౨ ॥ అనుజ్ఞాతస్సుమన్త్రోఽథ యోజయి
త్వా హయోత్తమాన్ । అయోధ్యామేవ నగరీం ప్రయయౌ గాఢదుర్మనాః ॥ ౩ ॥
స వనాని సుగన్ధీని సరితశ్చ సరాంసి చ । పశ్యన్నతియయౌ శీఘ్రం గ్రామాణి నగ
రాణి చ ॥ ౪ ॥ తతస్సాయాహ్నసమయే తృతీయేఽహని సారథిః । అయోధ్యాం సమ

సమ్ప్రాప్య నిరానన్దాం దదర్శహ ॥ ౫ ॥ స శూన్యామివ నిశ్శబ్దాం దృష్ట్వా పరమదు
ర్మనాః। సుమన్త్ర శ్చిన్తయామాస శోకవేగసమాహతః ॥ ౬ ॥ కచ్చి న్న సగజా సాశ్వా
సజనా సజనాధిపా । రామసన్తాపదుఃఖేన దగ్ధా శోకాగ్నినా పురీ ॥ ౭ ॥ ఇతి చిన్తా
పర స్సూతో వాజిభి శ్శీఘ్రపాతిభిః । నగరద్వార మాసాద్య త్వరితః ప్రవివేశహ॥౮॥
సుమన్త్ర మభియాన్తం తం శతశోఽథ సహస్రశః । క్వ రామ ఇతి పృచ్ఛన్త స్సూత
మభ్యద్రవ న్నరాః ॥ ౯ ॥ తేషాం శశంస గఙ్గాయా మహ మాపృచ్ఛ్య రాఘవమ్।
అనుజ్ఞాతో నివృత్తోఽస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా ॥ ౧౦ ॥ తే తీర్ణా ఇతి విజ్ఞాయ
బాష్పపూర్ణముఖా జనాః । అహో ధిగితి నిశ్శ్వస్య హా రామేతిచ చుక్రుశుః॥౧౧॥
శుశ్రువచ వచ స్తేషాం బృన్దం బృన్దంచ తిష్ఠతామ్ । హతాస్స్మ ఖలు యే నేహ
పశ్యామ ఇతి రాఘవమ్ ॥ ౧౨ ॥ దానయజ్ఞవివాహేషు సమాజేషు మహత్సుచ । నద్ర
క్ష్యామః పునర్జాతు ధార్మికం రామ మన్తరా ॥ ౧౩ ॥ కిం సమర్థం జనస్యాస్య కిం ప్రి
యం కిం సుఖావహమ్ । ఇతి రామేణ నగరం పితృవత్పరిపాలితమ్ ॥ ౧౪ ॥ వాతాయ
నగతానాంచ స్త్రీణా మన్వన్తరాపణమ్ । రామశోకాభితప్తానాం శుశ్రావ పరిదేవ
నమ్ ॥ ౧౫ ॥ స రాజమార్గమధ్యేన సుమన్త్రః పిహితాననః । యత్ర రాజా దశరథ
స్తదేవోపయయౌ గృహమ్॥ ౧౬ ॥ సోఽవతీర్య రథా చ్ఛీఘ్రం రాజవేశ్మ ప్రవిశ్యచ।
కక్ష్యా స్సప్తాతిచక్రామ మహాజనసమాకులాః ॥ ౧౭ ॥ హర్మ్యై ర్విమానైః ప్రాసాదై
రవేక్ష్యాథ సమాగతమ్ । హాహాకారకృతా నార్యో రామాదర్శనకర్శితాః ॥ ౧౮ ॥
ఆయతై ర్విమలై ర్నేత్రై రశ్రువేగపరిప్లుతైః । అన్యోన్య మభివీక్షన్తే వ్యక్త మార్త
తరా స్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్య స్తత స్తతః।రామశోకాభి
తప్తానాం మన్దం శుశ్రావ జల్పితమ్ ॥ ౨౦ ॥ సహ రామేణ నిర్యాతో వినా రామ
మిహాఽగతః । సూతః కిన్నామ కౌసల్యాం శోచన్తీం ప్రతివక్ష్యతి ॥ ౨౧ ॥ యథాచ
మన్యే దుర్జీవ మేవం న సుకరం ధ్రువమ్ । ఆచ్ఛిద్య పుత్త్రే నిర్యాతే కౌసల్యా యత్ర
జీవతి ॥ ౨౨ ॥ సత్యరూపంతు తద్వాక్యం రాజ్ఞః స్త్రీణాం నిశామయన్ । ప్రదీప్త
మివ శోకేన వివేశ సహసా గృహమ్॥ ౨౩ ॥ స ప్రవి శ్యాష్టమీం కక్ష్యాం రాజానం
దీన మాతురమ్ । పుత్త్రశోకపరిద్యూన మపశ్య త్పాణ్డరే గృహే ॥౨౪ ॥ అభిగమ్య
త మాసీనం నరేన్ద్ర మభివాద్యచ । సుమన్త్రో రామవచనం యథోక్తం ప్రత్య
వేదయత్ ॥ ౨౫॥స తూష్ణీ మేవ త చ్ఛ్రుత్వా రాజా విభ్రాన్తచేతనః।మూర్ఛితో న్యపత
ద్భూమౌ రామశోకాభిపీడితః॥ ౨౬ ॥తతోఽన్తఃపుర మావిద్ధం మూర్ఛితే పృథివీపతౌ।
ఉద్ధృత్య బాహూ చుక్రోశ నృపతౌ పతితే క్షితౌ॥ ౨౭ ॥సుమిత్రయాతు సహితా కౌస
ల్యా పతితం పతిమ్ । ఉత్థాపయామాస తదా వచనం చేద మబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ ఇమం

తస్య మహాభాగ దూ...ం దుష్కరకారిణః। వనవాసాదనుప్రాప్తం కస్మాన్న ప్రతిభాషసే॥ అద్యేమమనయం కృత్వా వ్యపత్రపసి రాఘవ। ఉత్తిష్ఠ సుకృతం తేఽస్తు శోకే న స్యాత్సహాయతా॥ ౩౦॥ దేవ యస్యా భయాద్రామం నానుపృచ్ఛసి సారథిమ్। నేహ తిష్ఠతి కైకేయీ విస్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతామ్॥ ౩౧॥ సా తథోక్త్వా మహారాజం కౌసల్యా శోకలాలసా। ధరణ్యాం నిపపాతాశు బాష్పవిప్లుతభాషిణీ॥ ౩౨॥ ఏవం విలపతీం దృష్ట్వా కౌసల్యాం పతితాం భువి। పతిం చావేక్ష్య తాః సర్వాః సుస్వరం రురుదుః స్త్రియః॥ ౩౩॥ తతస్తమన్తఃపురనాదముత్థితం సమీక్ష్య వృద్ధాస్తరుణాశ్చ మానవాః। స్త్రియశ్చ సర్వా రురుదుః సమన్తతః పురం తదాసీత్పునరేవ సంకులమ్॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తపఞ్చాశస్సర్గః.

ప్రత్యాశ్వస్తో యదా రాజా మోహాత్ప్రత్యాగతః పునః। అథాఽజుహావ తం సూతం రామవృత్తాన్తకారణాత్॥ ౧॥ అథ సూతో మహారాజం కృతాఞ్జలిరుపస్థితః। రామమేవానుశోచన్తం దుఃఖశోకసమన్వితమ్॥ ౨॥ వృద్ధం పరమసన్తప్తం నవగ్రహమివ ద్విపమ్। వినిశ్శ్వసన్తం ధ్యాయన్తమస్వస్థమివ కుఞ్జరమ్॥ ౩॥ రాజా తు రజసా సూతం ధ్వస్తాఙ్గం సముపస్థితమ్। అశ్రుపూర్ణముఖం దీనమువాచ పరమార్తవత్॥ ౪॥ క్వ ను వత్స్యతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముపాశ్రితః। సోఽత్యన్తసుఖితః సూత కిమశిష్యతి రాఘవః॥ ౫॥ దుఃఖస్యానుచితో దుఃఖం సుమన్త్ర శయనోచితః। భూమిపాలాత్మజో భూమౌ శేతే కథమనాథవత్॥ ౬॥ యం యాన్తమనుయాన్తి స్మ పదాతిరథకుఞ్జరాః। స వత్స్యతి కథం రామో విజనం వనమాశ్రితః॥ ౭॥ వ్యాలైర్మృగైరాచరితం కృష్ణసర్పనిషేవితమ్। కథం కుమారౌ వైదేహ్యా సార్ధం వనముపస్థితౌ॥ ౮॥ సుకుమార్యా తపస్విన్యా సుమన్త్ర సహ సీతయా। రాజపుత్రౌ కథం పాదైరవరుహ్య రథాద్గతౌ॥ ౯॥ సిద్ధార్థః ఖలు సూత త్వం యేన దృష్టౌ మమాఽఽత్మజౌ। వనాన్తం ప్రవిశన్తౌ తావశ్వినావివ మన్దరమ్॥ ౧౦॥ కిమువాచ వచో రామః కిమువాచ చ లక్ష్మణః। సుమన్త్ర వనమాసాద్య కిమువాచ చ మైథిలీ॥ ౧౧॥ ఆసితం శయితం భుక్తం సూత రామస్య కీర్తయ। జీవిష్యామ్యహమేతేన యయాతిరివ సాధుషు॥ ౧౨॥ ఇతి సూతో నరేన్ద్రేణ చోదితః సజ్జమానయా। ఉవాచ వాచా రాజానం స బాష్పపరిరబ్ధయా॥ ౧౩॥ అబ్రవీన్మాం మహారాజ ధర్మమేవానుపాలయన్। అఞ్జలిం రాఘవః కృత్వా శిరసాఽభిప్రణమ్య చ॥ ౧౪॥ సూత మద్వచనాత్తస్య తాతస్య విదితాత్మనః। శిరసా వన్దనీయస్య వన్ద్యౌ పాదౌ పునః పునః॥ ౧౫॥ సర్వమన్తఃపురం వాచ్యం సూత మద్వచనాత్త్వయా। ఆరోగ్యమవిశేషేణ యథార్హం చాభివాదనమ్॥ ౧౬॥ మాతా చ మమ కౌసల్యా కుశలం చాభివాదనమ్। అప్ర

మాదంచ వక్తవ్యా బ్రూహియా సైచ్చనా మిదం వచః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మనిత్యా యథాకాల
మగ్న్యగారపరా భవ । దేవి దేవస్య పాదౌ చ దేవవ త్పరిపాలయ ॥ ౧౮ ॥ అభిమా
నంచ మానంచ త్యక్త్వా వర్తస్వ మాతృషు । అను రాజాన మార్యాంచ కైకేయీ
మమ్బ కారయ ॥ ౧౯ ॥ కుమారే భరతే వృత్తి ర్వర్తితవ్యాచ రాజవత్ । అర్థజ్యే
ష్ఠాహి రాజానో రాజధర్మ మనుస్మర ॥ ౨౦ ॥ భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మద్వ
చనేనచ । సర్వాస్వేవ యథాన్యాయం వృత్తిం వర్తస్వ మాతృషు ॥ ౨౧ ॥ వక్తవ్యశ్చ
మహాబాహు రిక్ష్వాకుకులనన్దనః । పితరం యౌవరాజ్యస్థో రాజ్యస్థ మనుపాలయ॥
అతిక్రాన్తవయా రాజా మాస్మైనం వ్యవరోరుధః । కుమారరాజ్యే జీవ త్వం తస్యై
వాజ్ఞా ప్రవర్తనాత్ ॥ ౨౩ ॥ అబ్రవీచ్చాపి మాం భూయో భృశ మశ్రూణి వర్తయన్।
మాతేవ మమ మాతా తే ద్రష్టవ్యా పుత్త్రగర్ధినీ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యేవం మాం మహారాజ
బ్రువన్నేవ మహాయశాః । రామో రాజీవతామ్రాక్షో భృశ మశ్రూణ్యవర్తయత్॥
లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో నిశ్శ్వస న్వాక్య మబ్రవీత్ । కేనాయ మపరాధేన రాజ
పుత్త్రో వివాసితః ॥ ౨౬ ॥ రాజ్ఞాతు ఖలు కైకేయ్యా లఘు త్వాశ్రిత్య శాసనమ్ ।
కృతం కార్య మకార్యంవా వయం యేనాభిపీడితాః ॥ ౨౭ ॥ యది ప్రవ్రాజితో
రామో లోభకారణకారితమ్ । వరదాననిమిత్తంవా సర్వథా దుష్కృతం కృతమ్॥
ఇదం తావ ద్యథాకామ మీశ్వరస్య కృతే కృతం । రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతు
ముపలక్షయే ॥ ౨౯ ॥ అసమీక్ష్య సమారబ్ధం విరుద్ధం బుద్ధిలాఘవాత్ । జనయిష్యతి
సంక్రోశం రాఘవస్య వివాసనమ్ ॥ ౩౦ ॥ అహం తావ న్మహారాజే పితృత్వం నోప
లక్షయే । భ్రాతా భర్తాచ బన్ధుశ్చ పితాచ మమ రాఘవః॥ ౩౧ ॥ సర్వలోకప్రియం
త్యక్త్వా సర్వలోకహితేరతమ్।సర్వలోకోఽనురజ్యేత కథం త్వాఽనేన కర్మణా॥ ౩౨॥
సర్వప్రజాభిరామంహి రామం ప్రవ్రాజ్య ధార్మికం। సర్వలోకం విరుధ్యేమం కథం
రాజా భవిష్యసి ॥ ౩౩ ॥ జానకీతు మహారాజ నిశ్శ్వసన్తీ తపస్వినీ । భూతోపహత
చిత్తేవ విష్ఠితా విస్మృతాఽస్మితా ॥ ౩౪ ॥ అదృష్టపూర్వవ్యసనా రాజపుత్త్రీ యశ
స్వినీ । తేన దుఃఖేన రుదతీ నైవ మాం కించి దబ్రవీత్ ॥౩౫ ॥ ఉద్వీక్షమాణా భర్తారం
ముఖేన పరిశుష్యతా । ముమోచ సహసా బాష్పం మాం ప్రయాన్త ముదీక్ష్య సా॥
తథైవ రామోఽశ్రుముఖః కృతాఞ్జలిః స్థితోఽభవల్లక్ష్మణబాహుపాలితః । తథై
వ సీతా రుదతీ తపస్వినీ నిరీక్షతే రాజరథం తథైవ మామ్॥౩౭॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డేఽష్టపఞ్చాశస్సర్గః.

(ఇతి బ్రువన్తం సందేశం సుమన్త్రం మన్త్రిసత్తమమ్। బ్రూహి శేషం పునరితి
రాజా వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సుమన్త్రో బాష్పవిక్లబః ।

కథయామాస భూయోపి రామసందేశవిస్తరమ్ ॥ ౨ ॥ జటాః కృత్వా మహారాజ
చీరవల్కలధారిణౌ । గఙ్గా ముత్తీర్య తౌ వీరౌ ప్రయాగాభిముఖౌ గతౌ ॥ ౩ ॥ అగ్ర
తో లక్ష్మణో యాతః పాలయ న్రఘునన్దనమ్ । అనన్తరంచ సీతాఽథ రాఘవో రఘు
నన్దనః॥ ౪ ॥ తాం స్తథా గచ్ఛతో దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మ్యవశ స్తదా॥ మమత్వశ్వా
నివృత్తస్య నప్రావర్తన్త వర్త్మని ॥ ౫ ॥ ఉష్ణమశ్రు ప్రముఞ్చన్తో రామే సమ్ప్ర
స్థితే వనమ్ । ఉభాభ్యాం రాజపుత్త్రాభ్యా మథ కృత్వాఽహ మఞ్జలిమ్॥ ౬ ॥ ప్రస్థితో
రథ మాస్థాయ త ద్దుఃఖ ముపధారయన్ । గుహేన సార్ధం తత్రైవ స్థితోఽస్మి దివసా
న్బహూన్ ॥ ౭ ॥ ఆశయా యది మాం రామః పున శ్శబ్దాపయేదితి । విషయే తే
మహారాజ రామవ్యసనకర్శితాః ॥ ౮ ॥ అపి వృక్షాః పరిమ్లానా స్సపుష్పాఙ్కురకో
రకాః । ఉపతప్తోదకా నద్యః పల్వలాని సరాంసిచ ॥ ౯ ॥ పరిశుష్కపలాశాని వనా
న్యుపవనానిచ । నచ సర్పన్తి సత్త్వాని వ్యాళా నప్రచరన్తిచ॥ ౧౦ ॥ రామశోకాభి
భూతం తన్నిష్కూజ మభవ ద్వనమ్ । లీనపుష్కరపత్త్రాశ్చ నరేన్ద్ర కలుషోదకాః॥
సన్తప్తపద్మాః పద్మిన్యో లీనమీనవిహఙ్గమాః । జలజానిచ పుష్పాణి మాల్యాని
స్థలజానిచ ॥ ౧౨ ॥ నాద్య భాన్త్యల్పగన్ధీని ఫలానిచ యథాపురమ్ । అత్రో
ద్యానాని శూన్యాని ప్రలీనవిహగానిచ॥ ౧౩ ॥ నచాభిరామా నారామా న్పశ్యామి
మనుజర్షభ । ప్రవిశన్త మయోధ్యాయాం కశ్చిన్మాం నాభినన్దతి॥ ౧౪ ॥ నరా రామ
మపశ్యన్తో నిశ్శ్వసన్తి ముహుర్ముహుః॥ దేవ రాజరథం దృష్ట్వా వినా రామ మిహాగ
తమ్ ॥ ౧౫ ॥ దుఃఖాదశ్రుముఖ స్సర్వో రాజమార్గగతో జనః । హర్మ్యై ర్విమా
నైః ప్రాసాదై రవేక్ష్య రథ మాగతమ్ ॥ ౧౬ ॥ హాహాకారకృతా నార్యో రామా
దర్శనకర్శితాః । ఆయతై ర్విమలై ర్నేత్రై రశ్రువేగ పరిప్లుతైః ॥ ౧౭ ॥ అన్యోన్య
మభివీక్షన్తే వ్యక్త మార్తతరాః స్త్రియః । నామిత్రాణాం న మిత్రాణా ముదాసీన
జనస్య చ ॥ ౧౮ ॥ అహ మార్తతయా కిఞ్చి ద్విశేష ముపలక్షయే । అప్రహృష్ట
మనుష్యాచ దీననాగతురఙ్గమా ॥ ౧౯ ॥ ఆర్తస్వరపరిమ్లానా వినిశ్శ్వసితనిస్వనా।
నిరానన్దా మహారాజ రామప్రవ్రాజనాతురా ॥ కౌసల్యా పుత్త్రహీనేవ అయోధ్యా
ప్రతిభాతి మా।సూతస్య వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమదీనయా ॥౨౦॥ బాష్పోపహత
యా వాచా తం సూత మిద మబ్రవీత్ ।కైకేయ్యా వినియుక్తేన పాపాభిజనభావయా॥
మయా న మన్త్రకుశలై ర్వృద్ధైస్సహ సమర్థితమ్।నసుహృద్భి ర్నచామాత్యై ర్మన్త్ర
యిత్వా ననైగమైః॥౨౩॥మయాఽయమర్థస్సమ్మోహాత్ స్త్రీహేతోస్సహసాకృతః॥ భవి
తవ్యతయా నూనమిదం వా వ్యసనం మహత్ ॥౨౪॥కులస్యాస్య వినాశాయప్రాప్తం సూ
త యదృచ్ఛయా।సూత యద్యస్తి తే కిఞ్చిన్మయాపి సుకృతం కృతమ్॥౨౫॥త్వం ప్రా

నయాఽశు మాం రామం ప్రాణా స్సన్త్వరయన్తి మామ్।యద్యద్యాపి మమైవాఽజ్ఞా నివర్తయ తు రాఘవమ్ ॥ ౨౬ ॥ నశక్ష్యామి వినా రామం ముహూర్తమపి జీవితుమ్। అథవాఽపి మహాబాహుర్గతో దూరం భవిష్యతి ॥ ౨౭ ॥ మామేవ రథ మారోప్య శీఘ్రం రామాయ దర్శయ । వృత్తదంష్ట్రో మహేష్వాసః క్వాసౌ లక్ష్మణపూర్వజః॥ యది జీవామి సాధ్వేనం పశ్యేయం సీతయాసహ।లోహితాక్షం మహాబాహు మాముక్తమణికుణ్డలమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామం యది నపశ్యేయం గమిష్యామి యమక్షయమ్।అతో ను కిన్దుఃఖతరం సోఽహమిక్ష్వాకునన్దనమ్॥౩౦॥ఇమామవస్థామాపన్నో నేహ పశ్యామి రాఘవమ్ । హారామ రామానుజ హా హా వైదేహి తపస్విని ॥ ౩౧ ॥ నమాం జానీథ దుఃఖేన మ్రియమాణ మనాథవత్ । స తేన రాజా దుఃఖేన భృశ మర్పితచేతనః॥౩౨॥ అవగాఢ స్సుదుష్పారం శోకసాగర మబ్రవీత్।రామశోకమహాఽభోగ స్సీతావిరహపారగః ॥ ౩౩ ॥ శ్వసితోర్మిమహావర్తో బాష్పఫేనజలావిలః । బాహువిక్షేపమీనౌఘో విక్రన్దితమహాస్వనః ॥ ౩౪ ॥ ప్రకీర్ణకేశశైవాలః కైకేయీబడబాముఖః।మమాశ్రువేగప్రభవః కుబ్జావాక్యమహాగ్రహః ॥ ౩౫ ॥ వరవేలో నృశంసాయా రామప్రవ్రాజనాఽయతః । యస్మిన్బత నిమగ్నోఽహం కౌసల్యే రాఘవం వినా ॥ ౩౬॥ దుస్తరో జీవతా దేవి మయాఽయం శోకసాగరః।అశోభనం యోఽహ మిహాద్య రాఘవందిదృక్షమాణో నలభే సలక్ష్మణమ్ । ఇతీవ రాజా విలపన్మహాయశాః పపాత తూర్ణం శయనే సుమూర్ఛితః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి విలపతి పార్థివే ప్రణష్టే కరుణతరం ద్విగుణంచ రామహేతోః । వచన మనునిశమ్య తస్య దేవీ భయ మగమత్పునరేవ రామమాతా ॥ ౩౮ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

తతో భూతోపసృష్టేవ వేపమానా పునఃపునః । ధరణ్యాం గతసత్త్వేవ కౌసల్యా సూత మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ నయ మాం యత్ర కాకుత్స్థస్సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః। తా న్వినా క్షణ మప్యత్ర జీవితుం నోత్సహే హ్యహమ్ ॥ ౨ ॥ నివర్తయ రథం శీఘ్రం దణ్డకాంనయ మామపి।అథ తాన్నానుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయమ్॥ బాష్పవేగోపహతయా స వాచా సజ్జమానయా । ఇద మాశ్వాసయ న్దేవీం సూతః ప్రాఞ్జలిరబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ త్యజ శోకంచ మోహంచ సమ్భ్రమం దుఃఖజం తథా । వ్యవధూయచ సన్తాపం వనే వత్స్యతి రాఘవః ॥ ౫ ॥ లక్ష్మణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్వనే । ఆరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం జితేన్ద్రియః ॥ ౬ ॥ విజనేఽపి వనే సీతా వాసం ప్రాప్య గృహేష్వివ । విస్రమ్భం లభతేఽభీతా రామే సంన్యస్తమానసా॥ ౭॥ నాస్యా దైన్యంకృతం కించి త్సుసూక్ష్మమపి లక్ష్యతే। ఉచితేవ ప్రవాసానాం వైదేహీ ప్రతిభా [illegible] నగరోపవనం గత్వా యథాస్మ రమతే పురా। తథైవ రమతే సీతా నిర్జ

నేషు వనేష్వపి॥ ౯ ॥ బాలేవ రమతే సీతాఽఽబాలచన్ద్రనిభాననా।రామా రామే హ్యధీనాత్మా విజనేపి వనేసతీ॥౧౦॥ తద్గతం హృదయం హ్యస్యా స్తదధీనంచ జీవితమ్।అయోధ్యాఽపి భవే త్తస్యా రామహీనా తథా వనమ్॥ ౧౧॥పథి పృచ్ఛతి వై దేహీ గ్రామాంశ్చ నగరాణిచ।గతిం దృష్ట్వా నదీనాంచ పాదపా న్వివిధానపి॥ ౧౨॥ రామంవా లక్ష్మణం వాపి పృష్ట్వా జానాతి జానకీ।అయోధ్యా క్రోశ మాత్రేతు విహారమివ సంశ్రితా॥౧౩॥ ఇదమేవ స్మరామ్యస్యా స్సహసై వోపజల్పితమ్ । కైకేయీసంశ్రితం వాక్యం నేదానీం ప్రతిభాతి మా ॥ ౧౪ ॥ ధ్వంసయిత్వాతు తద్వాక్యం ప్రమాదా త్పర్యుపస్థితమ్। హ్లాదనం వచనం సూతో దేవ్యా మధుర మబ్రవీత్ ॥౧౫॥ అధ్వనా వాతవేగేన సమ్భ్రమేణాఽఽతపేనచ । నవిగచ్ఛతి వై దేహ్యా శ్చన్ద్రాంశు సదృశీ ప్రభా ॥ ౧౬ ॥ సదృశం శతపత్రస్య పూర్ణచన్ద్రోపమప్రభమ్।వదనం తద్వదాన్యాయా వై దేహ్యా నవికమ్పతే॥ అలక్తరసరక్తాభావలక్తరసవర్జితౌ।అద్యాపి చరణౌ తస్యాః పద్మకోశసమప్రభౌ॥ ౧౭॥ నూపురోద్ఘుష్టహేలేవ ఖేలం గచ్ఛతి భామినీ। ఇదానీ మపి వై దేహీ తద్రాగా న్న్యస్తభూషణా॥ ౧౮॥ గజంవా వీక్ష్య సింహంవా వ్యాఘ్రంవా వన మాశ్రితా । నాఽఽహారయతి సన్త్రాసం బాహూ రామస్య సంశ్రితా॥ ౨౦ ॥ నశోచ్యా స్తేనచాత్మాన శ్శోచ్యో నాపి జనాధిపః । ఇదంహి చరితం లోకే ప్రతిష్ఠాస్యతి శాశ్వతమ్ ॥ ౨౧ ॥ విధూయ శోకం పరిహృష్టమానసా మహర్షియాతే పథి సువ్యవస్థితాః । వనే రతా వన్యఫలాశనాః పితు శ్శుభాం ప్రతిజ్ఞాం పరిపాలయన్తి తే ॥ ౨౨ ॥ తథాపి సూతేన సుయుక్తవాదినా నివార్యమాణా సుతశోకకర్శితా।నచైవ దేవీ విరరామ కూజితా త్ప్రియేతి పుత్రేతిచ రాఘవేతిచ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షష్టితమస్సర్గః.

వనం గతే ధర్మపరే రామే రమయతాం వరే । కౌసల్యా రుదతీ స్వార్తా భర్తారమిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యద్యపి త్రిషు లోకేషు ప్రథితం తే మహ ద్యశః । సానుక్రోశో వదాన్యశ్చ ప్రియవాదీచ రాఘవః ॥ ౨ ॥ కథం నరవరశ్రేష్ఠ పుత్రౌ తౌ సహసీతయా। దుఃఖితౌ సుఖసంవృద్ధౌ వనే దుఃఖం సహిష్యతః ॥ ౩ ॥ సా నూనం తరుణీ శ్యామా సుకుమారీ సుఖోచితా । కథ ముష్ణంచ శీతంచ మైథిలీ ప్రసహిష్యతే॥ ౪ ॥ భుక్త్వాఽశనం విశాలాక్షీ సూపదంశాన్వితం శుభమ్ । వన్యం నైవార మాహారం కథం సీతోపభోక్ష్యతే ॥ ౫ ॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషం శ్రుత్వా శుభ మనిన్దితా । కథం క్రవ్యాదసింహానాం శబ్దం శ్రోష్యత్యశోభనమ్ ॥ ౬ ॥ మహేన్ద్రధ్వజసంకాశః క్వను శేతే మహాభుజః । భుజం పరిఘసఙ్కాశ ముపధాయ మహాబలః ॥ ౭ ॥ పద్మవర్ణం సుకేశా న్తం పద్మనిశ్శ్వాస ముత్తమమ్ । కదా ద్రక్ష్యామి రామస్య వదనం పుష్కరేక్షణమ్ ॥ ౮ ॥ వజ్రసారమయంనూనం హృదయం మే నసంశయః।అపశ్యన్త్యా న తం యద్వై ఫలతీదం

సహస్రధా ॥ ౯ ॥ యత్త్వయాఽకరుణం కర్మ వ్యపోహ్య మమ బాన్ధవాః । నిరస్తాః
పరిధావన్తి సుఖార్హాః కృపణా వనే ॥ ౧౦ ॥ యది పఞ్చదశే వర్షే రాఘవః పునరేష్యతి ।
జహ్యాద్రాజ్యంచ కోశంచ భరతేనోపభుజ్యతే ॥ ౧౧ ॥ భోజయన్తి కిల శ్రాద్ధే కేచి
త్స్వానేవ బాన్ధవాన్ । తతః పశ్చాత్సమీక్షన్తే కృతకార్యా ద్విజర్షభాన్ ॥ ౧౨ ॥ తత్ర
యే గుణవన్తశ్చ విద్వాంసశ్చ ద్విజాతయః । న పశ్చాత్తేఽభిమన్యన్తే సుధామపి సురో
పమాః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణేష్వపి తృప్తేషు పశ్చాద్భోక్తుం ద్విజర్షభాః । నాభ్యుపైతు
మలం ప్రాజ్ఞాశ్శృఙ్గచ్ఛేద మివర్షభాః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం కనీయసా భ్రాత్రా భుక్తం రాజ్యం
విశాంపతే । భ్రాతా జ్యేష్ఠో వరిష్ఠశ్చ కిమర్థం నావమంస్యతే ॥ ౧౫ ॥ న పరేణాఽఽహృతం
భక్ష్యం వ్యాఘ్రః ఖాదితు మిచ్ఛతి । ఏవ మేతన్నరవ్యాఘ్రః పరలీఢం న మన్యతే ॥ ౧౬ ॥
(హవిరాజ్యం పురోడాశాః కుశా యూపాశ్చ ఖాదిరాః । నైతాని యాతయామాని కుర్వ
న్తి పునరధ్వరే) ॥ ౧౭ ॥ తథాహ్యాత్తమిదం రాజ్యం హృతసారాం సురామివ । నాభి
మన్తుమలం రామో నష్టసోమ మివాధ్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ నచేమాం ధర్షణాం రామ స్సఙ్గ
చ్ఛేదత్యమర్షణః । దారయేన్మన్దరమపి స హి క్రుద్ధశ్శితైశ్శరైః ॥ ౧౯ ॥ త్వాంతు
నోత్సహతే హన్తుం మహాత్మా పితృగౌరవాత్ । స సోమార్కం సగ్రహగణం నభస్తారా
విచిత్రితమ్ ॥ ౨౦ ॥ పాతయేద్ద్యో దివం క్రుద్ధ స్సత్వాం నవ్యతివర్తతే । ప్రక్షోభయే
ద్దారయేద్వా మహీం శైలశతాచితామ్ ॥ ౨౧ ॥ నైవం విధ మసత్కారం రాఘ
వో మర్షయిష్యతి । బలవానివ శార్దూలో వాలధే రభిమర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥ నైతస్య
సహితా లోకా భయం కుర్యుర్మహామృధే । అధర్మం త్విహ ధర్మాత్మా లోకం ధర్మేణ
యోజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ నన్వసౌ కాఞ్చనైర్బాణైర్మహావీర్యో మహాభుజః । యు
గాన్త ఇవ భూతాని సాగరానపి నిర్దహేత్ ॥ ౨౪ ॥ స తాదృశ స్సింహబలో వృష
భాక్షో నరర్షభః । స్వయమేవ హతః పిత్రా జలజేనాఽఽత్మజో యథా ॥ ౨౫ ॥ ద్విజా
తిచరితో ధర్మశ్శాస్త్రదృష్ట స్సనాతనః । యది తే ధర్మనిరతే త్వయా పుత్రే వివాసితే ॥
(గతి రేకా పతి ర్నార్యా ద్వితీయా గతి రాత్మజః । తృతీయా జ్ఞాతయో రాజంశ్చతుర్థీ
నేహ విద్యతే) ॥ ౨౬ ॥ తత్ర త్వం చైవ మే నాస్తి రామశ్చ వన మాశ్రితః । నవనం గన్తు
మిచ్ఛామి సర్వథా నిహతా త్వయా ॥ ౨౭ ॥ హతం త్వయా రాజ్యమిదం సరాష్ట్రం
హతస్తథాఽఽత్మా సహ మన్త్రిభిశ్చ । హతా సపుత్రాఽస్మి హతాశ్చ పౌరాస్సుతశ్చ
భార్యా చ తవ ప్రహృష్టౌ ॥ ౨౮ ॥ ఇమాం గిరం దారుణశబ్దసంశ్రితాం నిశమ్య రాజాఽపి
ముమోహ దుఃఖితః । తత స్సశోకం ప్రవివేశ పార్థివ స్స్వదుష్కృతంచాపి పున స్తదా
స్మరన్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకషష్టితమస్సర్గః.

ఏవం తు క్రుద్ధయా రాజా రామమాత్రా సశోకయా । శ్రావితః పరుషం వాక్యం
[illegible]

అథ దీర్ఘేణ కాలేన సంజ్ఞా మాప పర న్తపః॥ ౨॥ స సంజ్ఞా ముపలభ్యైవ దీర్ఘ ముష్ణంచ
నిశ్శ్వస్య । కౌసల్యాం పార్శ్వతో దృష్ట్వా పున శ్చిన్తా ముపాగమత్ ॥ ౩ ॥ తస్య చి న్త
యమానస్య ప్రత్యభా త్కర్మ దుష్కృతమ్ । యద నేన కృతం పూర్వ మజ్ఞానా చ్ఛబ్ద
వేధినా ॥ ౪ ॥ అమనా స్తేన శోకేన రామశోకేనచ ప్రభుః । ద్వాభ్యామపి మహారాజ
శ్శోకాభ్యా మన్వతప్యత ॥ ౫ ॥ దహ్యమాన స్స శోకాభ్యాం కౌసల్యా మాహ భూప
తిః । వేపమానోఽఞ్జలిం కృత్వా ప్రసాదార్థ మవాఙ్ముఖః ॥ ౬ ॥ ప్రసాదయే త్వాం
కౌసల్యే రచితోఽయం మయాఽఞ్జలిః । వత్సలాచానృశంసాచ త్వం హి నిత్యం పరే
ష్వపి ॥ ౭ ॥ భర్తాతు ఖలు నారీణాం గుణవా న్నిర్గుణోఽపివా । ధర్మం విమృశమానా
నాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతమ్ ॥ ౮ ॥ సా త్వం ధర్మపరా నిత్యం దృష్టలోకపరావరా।
నార్హసే విప్రియం వక్తుం దుఃఖితాపి సుదుఃఖితమ్ ॥ ౯ ॥ తద్వాక్యం కరుణం రాజ్ఞః
శ్రుత్వా దీనస్య భాషితమ్ । కౌసల్యా వ్యసృజ ద్బాష్పం ప్రణాలీవ నవోదకమ్॥ ౧౦ ॥
సా మూర్ధ్ని బద్ధ్వా రుదతీ రాజ్ఞః పద్మమివాఞ్జలిమ్ । సమ్భ్రమా దబ్రవీ త్త్రస్తా త్వర
మాణాక్షరం వచః॥౧౧॥ప్రసీద శిరసా యాచే భూమౌ నిపతితాఽస్మి తే।యాచితాఽస్మి
హతా దేవ హన్తవ్యాఽహం నహి త్వయా ॥ ౧౨ ॥ నైషాహి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీ
యేన ధీమతా । ఉభయో ర్లోకయో ర్వీర పత్యా యా సంప్రసాద్యతే॥ ౧౩ ॥ జానామి
ధర్మం ధర్మజ్ఞ త్వాం జానే సత్యవాదినమ్ । పుత్త్రశోకా ర్తయా తత్తు మయా కిమపి
భాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ శోకో నాశయతే ధైర్యం శోకో నాశయతే శ్రుతమ్ । శోకో నాశ
యతే సర్వం నాస్తి శోకసమో రిపుః ॥ ౧౫ ॥ శక్య ఆపతితః సోఢుం ప్రహారో రిపు
హస్తతః । సోఢు మాపతిత శ్శోక స్సుసూక్ష్మోఽపి నశక్యతే ॥ ౧౬ ॥ ధర్మజ్ఞా శ్శ్రుతిమ
న్తోఽపి ఛిన్నధర్మార్థసంశయాః।యతయో వీర ముహ్యన్తి శోకసమ్మూఢచేతసః॥ ౧౭॥
వనవాసాయ రామస్య పఞ్చరాత్రోఽద్య గణ్యతే । య శ్శోకహతహర్షాయాః పఞ్చ
వర్షోపమో మమ ॥ ౧౮ ॥ తం హి చిన్తయమానాయా శ్శోకోఽయం హృది వర్ధతే।
నదీనామివ వేగేన సముద్రసలిలం మహత్ ॥౧౯॥ఏవంహి కథయన్త్యాస్తు కౌసల్యాయా
శ్శుభం వచః । మన్దరశ్మి రభూ త్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత॥౨౦ ॥ తథా ప్రసాదితో
వాక్యై ర్దేవ్యా కౌసల్యయా నృపః । శోకేనచ సమాక్రాన్తో నిద్రాయా వశ మేయి
వాన్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్విషష్టితమస్సర్గః.

ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః । అథ రాజా దశరథ స్స చిన్తా మ
భ్యపద్యత॥ ౧ ॥ రామలక్ష్మణయోశ్చైవ వివాసా ద్వాసవోపమమ్ । ఆవివేశోపసర్గ
స్తం తమ స్సూర్యమివాఽసురమ్॥ ౨॥ సభార్యే నిర్గతే రామే కౌసల్యాం కోసలేశ్వరః
వివక్షు రసితాపాఙ్గాం స్మృత్వా దుష్కృత మాత్మనః ॥ ౩ ॥ స రాజా రజనీం షష్ఠీం

రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ । అర్ధరాత్రే దశరథ స్సంస్మరన్ దుష్కృతం కృతమ్॥ ౪॥ స
రాజా పుత్త్రశోకార్తః స్మృత్వా దుష్కృత మాత్మనః । కౌసల్యాం పుత్త్రశోకార్తా
మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥౫॥ య దాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాఽశుభమ్।త దేవ
లభతే భద్రే కర్తా కర్మజ మాత్మనః ॥ ౬ ॥ గురులాఘవ మర్థానా మారమ్భే కర్మణాం
ఫలమ్ । దోషం వా యో న జానాతి స బాల ఇతి హోచ్యతే॥ ౭ ॥ కశ్చి దామ్రవణం
ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ నిషిఞ్చతి । పుష్పం దృష్ట్వా ఫలే గృధ్ను స్స శోచతి ఫలాగమే॥౮॥
అవిజ్ఞాయ ఫలం యో హి కర్మ త్వేవానుధావతి।స శోచే త్ఫలవేళాయాం యథా కింశుక
సేచకః॥ ౯ ॥ సోఽహ మామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ న్యషేచయమ్ । రామం ఫలా
గమే త్యక్త్వా పశ్చాచ్ఛోచామి దుర్మతిః ॥ ౧౦ ॥ లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే కుమారేణ ధను
ష్మతా । కుమార శ్శబ్దవేధీతి మయా పాప మిదం కృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదిదం మేఽనుస
మ్ప్రాప్తం దేవి దుఃఖం స్వయం కృతమ్ । సమ్మోహా దిహ బాలేన యథా స్యా ద్భక్షి
తం విషమ్ ॥ ౧౨ ॥ యథాఽన్యః పురుషః కశ్చి త్పలాశై ర్మోహితో భవేత్ । ఏవం
మయాఽప్యవిజ్ఞాతం శబ్దవేధ్యమయం ఫలమ్॥ ౧౩॥ దేవ్యనూఢా త్వ మభవో యువ
రాజో భవామ్యహమ్ । తతః ప్రావృ డనుప్రాప్తా మదకామవివర్ధినీ॥౧౪॥ఉపాస్యహి
రసా న్భౌమాం స్తప్త్వాచ జగ దంశుభిః । పరేతాచరితాం భీమాం రవి రావిశతే దిశమ్॥
ఉష్ణ మ న్తర్దధే స్సద్య స్స్నిగ్ధా దదృశిరే ఘనాః । తతో జహృషిరే సర్వే భేకసారఙ్గబర్హి
ణః ॥ ౧౬ ॥ క్లిన్నపక్షోత్తరా స్స్నాతాః కృచ్ఛ్రాదివ పతత్త్రిణః । వృష్టివాతావధూ
తాగ్రా న్పాదపా నభిపేదిరే॥ ౧౭ ॥ పతితేనామ్భసా చ్ఛన్నః పతమానేన చాసకృత్ ।
ఆబభౌ మత్తసారఙ్గ స్తోయరాశిరివాచలః ॥ ౧౮ ॥ పాణ్డురారుణవర్ణాని స్రోతాంసి విమ
లాన్యపి । సుస్రువు ర్గిరిధాతుభ్య స్సభస్మాని భుజఙ్గవత్ ॥ ౧౯ ॥ ఆకులారుణతోయాని
స్రోతాంసి విమలాన్యపి । ఉన్మార్గజలవాహీని బభూవు ర్జలదాగమే ॥ ౨౦ ॥ తస్మిన్నతి
సుఖే కాలే ధనుష్మా నిషుమా న్రథీ । వ్యాయామకృతసఙ్కల్ప స్సరయూ మన్వగాం
నదీమ్ ॥ ౨౧ ॥ నిపానే మహిషం రాత్రౌ గజం వాఽభ్యాగతం నదీమ్।అన్యం వా శ్వాప
దం కంచి జ్జిఘాంసు రజితేన్ద్రియః ॥ ౨౨ ॥ తస్మిం స్తత్రాహ మేకాన్తే రాత్రౌ వివృత
కార్ముకః । తత్రాహం సంవృతం వన్యం హతవాం స్తీర మాగతమ్॥ ౨౩ ॥ అన్యంచాపి
మృగం హింస్రం శబ్దం శ్రుత్వాఽభ్యుపాగతమ్।అథాన్ధకారే త్వశ్రౌషం జలేకుమ్భస్య
పూర్యతః ॥ ౨౪ ॥ అచక్షుర్విషయే ఘోషం వారణస్యేవ నర్దతః । తతోఽహం శర
ముద్ధృత్య దీప్త మాశీవిషోపమమ్ ॥ ౨౫ ॥ శబ్దం ప్రతి గజప్రేప్సు రభిలక్ష్య త్వపాత
యమ్ । అముఞ్చం నిశితం బాణ మహ మాశీవిషోపమమ్॥ ౨౬ ॥ తత్ర వా గుషసి
వ్యక్తా ప్రాదురాసీ ద్వనౌకసః । హా హేతి పతత స్తోయే బాణాభిహతమర్మణః॥ ౨౭॥

తస్మిన్నిపతితే బాణే వాగభూత్తత్ర మానుషీ।కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేత్తు తప
స్విని ॥ ౨౮ ॥ ప్రవివిక్తాం నదీం రాత్రావుదాహారోఽహమాగతః।ఇషుణాఽభిహతః
కేన కస్యవా కిం కృతం మయా ॥ ౨౯ ॥ ఋషేర్హి న్యస్తదణ్డస్య వనే వన్యేన జీవతః।
కథంను శస్త్రేణ వధో మద్విధస్య విధీయతే ॥ ౩౦ ॥ జటాభారధరస్యైవ వల్కలాజిన
వాససః। కో వధేన మమార్థీస్యాత్కింవాఽస్యాపకృతం మయా॥ ౩౧॥ ఏవం నిష్ఫల
మారబ్ధం కేవలానర్థసంహితమ్। నకశ్చిత్సాధు మన్యేత యథైవ గురుతల్పగమ్॥౩౨॥
నాహం తథాఽనుశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః । మాతరం పితరం చోభావనుశో
చామి మద్వధే॥ ౩౩॥ తదేతన్మిథునం వృద్ధం చిరకాలభృతం మయా।మయి పఞ్చత్వ
మాపన్నే కాం వృత్తిం వర్తయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ వృద్ధౌ చ మాతాపితరావహం చైకే
షుణా హతః। కేన స్మ నిహతాః సర్వే సుబాలేనాకృతాత్మనా ॥ ౩౫ ॥ తాం గిరం
కరుణాం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకాఙ్క్షిణః । కరాభ్యాం సశరం చాపం వ్యథితస్యాపత
ద్భువి ॥ ౩౬ ॥ తస్యాహం కరుణం శ్రుత్వా నిశి లాలపతో బహు।సమ్భ్రాన్తః శోక
వేగేన భృశమాసం విచేతనః॥ ౩౭ ॥ తం దేశమహమాగమ్య దీనసత్త్వస్సుదుర్మ
నాః। అపశ్యమిషుణా తీరే సరయ్వాస్తాపసం హతమ్ ॥ ౩౮ ॥ అవకీర్ణజటాభారం
ప్రవిద్ధకలశోదకమ్ । పాంసుశోణితదిగ్ధాఙ్గం శయానం శల్యపీడితమ్ ॥ ౩౯ ॥ స మా
ముద్వీక్ష్య నేత్రాభ్యాం త్రస్తమస్వస్థచేతసమ్। ఇత్యువాచ తతః క్రూరం దిధక్షన్నివ
తేజసా ॥ ౪౦ ॥ కిం తవాపకృతం రాజన్వనే నివసతా మయా । జిహీర్షురమ్భో గుర్వ
ర్థం యదహం తాడితస్త్వయా ॥ ౪౧ ॥ ఏకేన ఖలు బాణేన మర్మణ్యభిహతే మయి।
ద్వావన్ధౌ నిహతౌ వృద్ధౌ మాతా జనయితా చ మే ॥ ౪౨ ॥ తౌ కథం దుర్బలావన్ధౌ
మత్ప్రతీక్షౌ పిపాసితౌ।చిరమాశాకృతాం తృష్ణాం కష్టాం సన్ధారయిష్యతః॥౪౩॥ న నూ
నం తపసో వాఽస్తి ఫలయోగః శ్రుతస్య వా । పితా యన్మాం నజానాతి శయానం పతి
తం భువి ॥ ౪౪ ॥ జానన్నపి చ కిం కుర్యాదశక్తిరపరిక్రమః । భిద్యమానమివాశక్త
స్త్రాతుమన్యో నగో నగమ్॥౪౫॥పితుస్త్వమేవ మే గత్వా శీఘ్రమాచక్ష్వ రాఘవ।
న త్వామనుదహేత్క్రుద్ధో వనం వహ్నిరివైధితః॥౪౬ ॥ ఇయమేకపదీ రాజన్యతో
మే పితురాశ్రమః । తం ప్రసాదయ గత్వా త్వం న త్వాం స కుపితశ్శపేత్ ॥ ౪౭ ॥ విశ
ల్యం కురు మాం రాజన్మర్మ మే నిశితశ్శరః।రుణద్ధి మృదు సోత్సేధం తీరమమ్బురయో
యథా ॥ ౪౮ ॥ సశల్యః క్లిశ్యతే ప్రాణైర్విశల్యో వినశిష్యతి।ఇతి మామవిశచ్చిన్తా
తస్య శల్యాపకర్షణే ॥ ౪౯ ॥ దుఃఖితస్య చ దీనస్య మమ శోకాతురస్య చ । లక్షయా
మాస హృదయే చిన్తాం మునిసుతస్తదా॥ ౫౦ ॥ తామ్యమానస్స మాం కృచ్ఛ్రా
దువాచ పరమార్తవత్ । సీదమానో వివృత్తాఙ్గో వేష్టమానో గతః క్షయమ్॥ ౫౧ ॥

వం స్తభ్య శోకం ధైర్యేణ స్థిరచిత్తో భవానఘ। బ్రహ్మహత్యాకృతం పాపం హృదయా
దపనీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ న ద్విజాతి రహం రాజ న్మాభూ త్తే మనసో వ్యథా।శూద్రాయా
మస్మి వైశ్యేన జాతో జనపదాధిప ॥ ౫౩॥ ఇతీవ వదతః కృచ్ఛ్రా ద్బాణాభిహతమర్మ
ణః । విఘూర్ణతో విచేష్టస్య వేపమానస్య భూతలే ॥ ౫౪ ॥ తస్య త్వానమ్యమానస్య
తం బాణ మహ ముద్ధరమ్।సమా ముద్వీక్ష్య సంత్రస్తో జహౌ ప్రాణాం స్తపోధనః॥౫౫॥
జలార్ద్రగాత్ర స్తు విలప్య కృచ్ఛ్రా న్మర్మవ్రణం స న్తత ముచ్ఛ్వస న్తమ్ । తతః స్సర
య్వాం త మహం శయానం సమీక్ష్య భద్రే౽స్మి భృశం విషణ్ణః॥ ౫౬॥ ఇతి శ్రీమద
యోధ్యాకాణ్డే త్రిషష్టితమస్సర్గః.

అథ మ ప్రతిరూపం తు మహర్షే స్తస్య రాఘవః । విలపన్నేవ ధర్మాత్మా కౌస
ల్యాం పున రబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తదజ్ఞానా న్మహ త్పాపం కృత్వా౽హం సంకులేన్ద్రి
యః । ఏక స్త్వచి న్తయం బుద్ధ్యా కథంను సుకృతం భవేత్ ॥ ౨ ॥ తత స్తం ఘట
మాదాయ పూర్ణం పరమవారిణా । ఆశ్రమం త మహం ప్రాప్య యథా౽ఖ్యాతపథం
గతః ॥ ౩ ॥ తత్రాహం దుర్బలావన్ధౌ వృద్ధావపరిణాయకౌ । అపశ్యం తస్య పితరౌ
లూనపక్షావివ ద్విజౌ ॥ ౪ ॥ తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌ కథాభి రపరిక్రమౌ।తా మాశాం
మత్కృతే హీనా వుదాసీనా వనాథవత్ ॥ ౫ ॥ శోకోపహతచిత్తశ్చ భయసంత్రస్త
చేతనః । తచ్చా౽శ్రమపదం గత్వా భూయః శోక మహం గతః ॥ ౬ ॥ పదశబ్దం తు
మే శ్రుత్వా ముని ర్వాక్య మభాషత ।కిం చిరాయసి మే పుత్ర పానీయం క్షిప్ర మా
నయ ॥ ౭ ॥ య న్నిమిత్త మిదం తాత సలిలే క్రీడితం త్వయా । ఉత్కణ్ఠితా తే మా
తేయం ప్రవిశ క్షిప్ర మాశ్రమమ్ ॥ ౮ ॥ యద్వ్యలీకం కృతం పుత్ర మాత్రా తే
యదివా మయా । న తన్మనసి కర్తవ్యం త్వయా తాత తపస్వినా ॥ ౯ ॥ త్వం గతి
స్త్వగతీనాం చ చక్షు స్త్వం హీనచక్షుషామ్ । సమాసక్తా స్త్వయి ప్రాణాః కిం త్వం
నో నాభిభాషసే ॥ ౧౦ ॥ ముని మవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమానయా । హీ
నవ్యఞ్జనయా ప్రేక్ష్య భీతో భీత ఇవా బ్రవమ్ ॥ ౧౧ ॥ మనసః కర్మ చేష్టాభి రభిసం
స్తభ్య వాగ్బలమ్ । ఆచచక్షే త్వహం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయమ్॥ ౧౨ ॥ క్షత్రి
యో౽హం దశరథో నాహం పుత్రో మహాత్మనః।సజ్జనావమతం దుఃఖ మిదం ప్రాప్తం
స్వకర్మజమ్ ॥ ౧౩ ॥ భగవం శ్చాపహస్తో౽హం సరయూతీర మాగతః । జిఘాంసు
శ్శ్వాపదం కంచి న్నిపానే చా౽౽గతం గజమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతః శ్రుతో మయా శబ్దో
జలే కుమ్భస్య పూర్యతః । ద్విపో౽య మితి మత్వా౽యం బాణేనాభిహతో మ
యా ॥ ౧౫ ॥ గత్వా నద్యా స్తత స్తీర మపశ్య మిషుణా హృది । వినిర్భిన్నం గత

సునా। విసృష్టోఽమ్భసి నారాచ స్తేన తే నిహత స్సుతః॥ ౧౭ ॥ తత స్తస్యైవ వచనా
దుపేత్య పరితప్యతః। స మయా సహసా బాణ ఉద్ధృతో మర్మత స్తదా॥ ౧౮॥ సచో
ద్ధృతేన బాణేన తత్రైవ స్వర్గ మాస్థితః। భవన్తౌ పితరౌ శోచన్నన్ధావితి విలప్య చ॥
అజ్ఞానా ద్భవతః పుత్త్ర స్సహసాఽభిహతో మయా। శేష మేవం గతే యత్స్యా త్త
త్ప్రసీదతు మే మునిః ॥ ౨౦ ॥ స తచ్ఛ్రుత్వా వచః క్రూరం మయోక్త మఘశంసినా।
నాశక త్తీవ్ర మాయాస మకర్తుం భగవానృషిః॥౨౧॥స బాష్పపూర్ణవదనో నిశ్శ్వస
న్శోకకర్శితః। మా మువాచ మహాతేజాః కృతాఞ్జలి ముపస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యద్యేత
దశుభం కర్మ న త్వం మే కథయే స్స్వయమ్।ఫలే న్మూర్ధా స్మ తే రాజ న్సద్య శ్శతసహ
స్రధా ॥ ౨౩ ॥ క్షత్త్రియేణ వధో రాజన్ వానప్రస్థే విశేషతః। జ్ఞానపూర్వం కృత
స్స్థానా చ్చ్యావయేదపి వజ్రిణమ్॥ ౨౪ ॥ స ప్తధాతు ఫలే న్మూర్ధా మునౌ తపసి తిష్ఠతి।
జ్ఞానా ద్విసృజత శ్శస్త్రం తాదృశే బ్రహ్మవాదిని॥ ౨౫॥ అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మా దిదం
తేనైవ జీవసి। అపిహ్యద్య కులం నస్యా దిక్ష్వాకూణాం కుతో భవాన్॥ ౨౬ ॥ నయ
నో నృప తం దేశ మితి మాం చాభ్యభాషత। అద్య తం ద్రష్టు మిచ్ఛావః పుత్త్రం
పశ్చిమదర్శనమ్ ॥ ॥ రుధిరే ణావసిక్తాఙ్గం ప్రకీర్ణాజినవాససమ్। శయానం భువి
నిస్సంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతమ్ ॥ ౨౮ ॥ అథాహ మేక స్తం దేశం నీత్వా తౌ భృశ
దుఃఖితౌ। అస్పర్శయ మహం పుత్త్రం తం మునిం సహ భార్యయా॥౨౯ ॥ తౌ పుత్త్ర
మాత్మన స్స్పృష్ట్వా త మాసాద్య తపస్వినౌ।నిపేతతు శ్శరీరేఽస్య పితా చాస్యేద మబ్ర
వీత్॥ ౩౦॥ నాభివాదయసే మాఽద్య నచ మా మభిభాషసే।కింను శేషే తు భూమౌ
త్వం వత్స కిం కుపితో హ్యసి ॥ ౩౧ ॥ నత్వహం తే ప్రియః పుత్త్ర మాతరం పశ్య
ధార్మిక। కింను నాలిఙ్గసే పుత్త్ర సుకుమారవచో వద॥ ౩౨ ॥ కస్య వాఽపరరాత్రేఽ
హం శ్రోష్యామి హృదయంగమమ్। అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వాఽన్యద్విశేష
తః ॥ ౩౩ ॥ కో మాం సన్ధ్యా ముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః। శ్లాఘయి
ష్యత్యుపాసీనః పుత్త్రశోకభయార్దితమ్॥ ౩౪ ॥ కన్దమూలఫలం హృత్వా కో మాం
ప్రియమివాతిథిమ్। భోజయిష్య త్యకర్మణ్య మప్రగ్రహ మనాయకమ్॥౩౫॥ ఇమా
మన్ధాం చ వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినీమ్। కథం వత్స భరిష్యామి కృపణాం పుత్త్ర
గర్ధినీమ్ ॥ ౩౬ ॥ తిష్ఠ మాం మాగమః పుత్త్ర యమస్య సదనం ప్రతి। శ్వో మయా
సహ గన్తాసి జనన్యా చ సమేధితః॥ ౩౭ ॥ ఉభావపిచ శోకార్తా వనాథౌ కృపణౌ వనే।
క్షిప్రమేవ గమిష్యావ స్త్వయా హీనౌ యమక్షయమ్॥౩౮॥తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా
తం ప్రవక్ష్యామి భారతీమ్। క్షమతాం ధర్మరాజో మే బిభృయా త్పితరావయమ్॥
[illegible] తి ధర్మాత్మా లోకపాలో మహాయశాః। ఈదృశస్య మమాక్షయ్యా మేకా

మభయదక్షిణామ్ ॥ ౪౦ ॥ అపాపో౽సి యదా పుత్ర నిహతః పాపకర్మణా । తేన సత్యేన గచ్ఛా౽౽శు యే లోకా శ్శస్త్రయోధినామ్ ॥ ౪౧ ॥ యాన్తి శూరా గతిం యాంచ సంగ్రామే ష్వనివర్తినః । హతా స్త్వభిముఖాః పుత్ర గతిం తాం పరమాం వ్రజ ॥ ౪౨ ॥ యాం గతిం సగర శ్శైబ్యో దిలీపో జనమేజయః । నహుషో ధున్ధుమా రశ్చ ప్రాప్తా స్తాం గచ్ఛ పుత్రక ॥ ౪౩॥ యా గతి స్సర్వసాధూనాం స్వాధ్యాయా త్తప సాచ యా । యా భూమిద స్యా౽హితాగ్నే రేకపత్నీవ్రతస్యచ॥ ౪౪ ॥ గోసహస్ర ప్రదాతౄణాం యా యా గురుభృతామపి । దేహన్యాసకృతాం యాచ తాం గతిం గచ్ఛ పుత్రక ॥ ౪౫ ॥ నహి త్వస్మి న్కులే జాతో గచ్ఛత్యకుశలాం గతిమ్ । సతు యాస్యతి యేన త్వం నిహతో మమ బాన్ధవః॥ ౪౬॥ ఏవం స కృపణం తత్ర పర్య దేవ య తాసకృత్ ।తతో౽స్మై కర్తు ముదకం ప్రవృత్త స్సహ భార్యయా ॥ ౪౭ ॥ సతు దివ్యేన రూపేణ మునిపుత్ర స్స్వకర్మభిః । స్వర్గ మధ్యారుహ త్క్షిప్రం శక్రేణ సహ ధర్మవిత్ ॥ ౪౮ ॥ ఆబభాషేచ తౌ వృద్ధౌ సహ శక్రేణ తాపసః । ఆశ్వాస్య చ ము హూర్తంతు పితరౌ వాక్య మబ్రవీత్ ॥౪౯॥స్థాన మస్మి మహత్ప్రాప్తో భవతోః పరిచా రణాత్ ।భవన్తావపి చ క్షిప్రం మమ మూల ముపైష్యతః॥౫౦॥ఏవ ముక్త్వాతు దివ్యేన విమానేన వపుష్మతా । ఆరురోహ దివం క్షిప్రం మునిపుత్రో జితేన్ద్రియః॥ ౫౧ ॥ స కృత్వాతూదకం తూర్ణం తాపస స్సహభార్యయా।మామువాచ మహాతేజాః కృతాఞ్జలి ముపస్థితమ్॥౫౨॥ అద్యైవ జహి మాం రాజ న్మరణే నాస్తి మే వ్యథా।యచ్ఛరేణై క పుత్రం మాం త్వ మకార్షీ రపుత్రకమ్ ॥ ౫౩ ॥ త్వయాతు యదవిజ్ఞానా న్నిహతో మే సుత శ్శుచిః । తేన త్వా మభిశప్స్యామి సుదుఃఖ మతిదారుణమ్ ॥ ౫౪ ॥ పుత్ర వ్యసనజం దుఃఖం యదేత న్మమ సామ్ప్రతమ్। ఏవం త్వం పుత్రశోకేన రాజ న్కాలం కరిష్యసి ॥ ౫౫ ॥అజ్ఞానాత్తు హతో యస్మాత్క్షత్త్రియేణ త్వయా మునిః । తస్మా త్త్వాం నావిశత్యాశు బ్రహ్మహత్యా నరాధిప ॥ ౫౬ ॥ త్వామప్యేతాదృశో భావః క్షిప్రమేవ గమిష్యతి । జీవితా న్తకరో ఘోరో దాతార మివ దక్షిణా॥ ౫౭ ॥ ఏవం శాపం మయి న్యస్య విలప్య కరుణం బహు।చితా మారోప్య దేహం తన్మిథునం స్వర్గ మభ్యయాత్॥ తదేత చ్చిన్తయానేన స్మృతం పాపం మయా స్వయమ్। తదా బాల్యా త్కృతం దేవి శబ్దవేధ్యానుకర్షిణా ॥ ౫౮ ॥ తస్యాయం కర్మణో దేవి విపాక స్సముపస్థితః । అపథ్యై స్సహ సమ్భుక్తే వ్యాధి రన్నరసే యథా॥ ౬౦ ॥ తస్మా న్మా మాగతం భద్రే తస్యోదా రస్య తద్వచః।యదహం పుత్రశోకేన సన్త్యక్ష్యామ్యద్య జీవితమ్॥౬౧॥చక్షుర్భ్యాం త్వాం నపశ్యామి కౌసల్యే సాధు మాం స్పృశ । ఇత్యుక్త్వా స రుదం స్త్రస్తో భార్యా

శం తత్తు తస్యైవ యదనేన కృతం మయి ॥ ౬౩ ॥ మద్వృత్తమపి కః పుత్రం త్యజే
ద్భువి విచక్షణః । కశ్చ ప్రవ్రాజ్యమానో వా నాసూయేత్పితరం సుతః ॥ ౬౪ ॥ యది
మాం సంస్పృశేద్రామస్సకృదద్య లభేత వా । (ధనం వా యౌవరాజ్యం వా జీవేయ
మితి మే మతిః) ॥ ౬౫ ॥ యమక్షయమనుప్రాప్తా ద్రక్ష్యన్తి నహి మానవాః । చక్షు
షా త్వాం న పశ్యామి స్మృతిర్మమ విలుప్యతే ॥ ౬౬ ॥ దూతా వైవస్వతస్యైతే కౌసల్యే
త్వరయన్తి మామ్ । అతస్తు కిం దుఃఖతరం యదహం జీవితక్షయే ॥ ౬౭ ॥ నహి
పశ్యామి ధర్మజ్ఞం రామం సత్యపరాక్రమమ్ । తస్యాదర్శనజశ్శోకస్సుతస్యాప్రతి
కర్మణః ॥ ౬౮ ॥ ఉచ్ఛోషయతి మే ప్రాణాన్వారి స్తోకమివాతపః । న తే మనుష్యా
దేవాస్తే యే చారుశుభకుణ్డలమ్ ॥ ౬౯ ॥ ముఖం ద్రక్ష్యన్తి రామస్య వర్షే పఞ్చదశే
పునః । పద్మపత్రేక్షణం సుభ్రు సుదంష్ట్రం చారునాసికమ్ ॥ ౭౦ ॥ ధన్యా ద్రక్ష్యన్తి
రామస్య తారాధిపనిభం ముఖమ్ । సదృశం శారదస్యేన్దోః ఫుల్లస్య కమలస్య చ ॥ ౭౧ ॥
సుగన్ధి మమ నాథస్య ధన్యా ద్రక్ష్యన్తి తన్ముఖమ్ । నివృత్తవనవాసం తమయోధ్యాం
పునరాగతమ్ ॥ ౭౨ ॥ ద్రక్ష్యన్తి సుఖినో రామం శుక్రం మార్గగతం యథా । కౌస
ల్యే చిత్తమోహేన హృదయం సీదతీవ మే ॥ ౭౩ ॥ వేదయే నచ సంయుక్తాన్ శబ్దస్ప
ర్శరసానహమ్ । చిత్తనాశాద్విపద్యన్తే సర్వాణ్యేవేన్ద్రియాణి మే ॥ ౭౪ ॥ క్షీణ
స్నేహస్య దీపస్య సంసక్తా రశ్మయో యథా । అయమాత్మభవశ్శోకో మామనాథ
మచేతనమ్ ॥ ౭౫ ॥ సంసాదయతి వేగేన యథా కూలం నదీరయః । హా రాఘవ మహా
బాహో హా మమాయాసనాశన ॥ ౭౬ ॥ హా పితృప్రియ మే నాథ హాఽద్య క్వాసి
గత సుత । హా కౌసల్యే న శిష్యామి హా సుమిత్రే తపస్విని ॥ ౭౭ ॥ హా నృశంసే మమా
మిత్రే కైకేయి కులపాంసని । ఇతి రామస్య మాతుశ్చ సుమిత్రాయాశ్చ సన్నిధౌ ॥
రాజా దశరథశ్శోచన్ జీవితాన్తముపాగమత్ ॥ యథా తు దీనం కథయన్నరాధిపః
ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాతురః । గతేఽర్ధరాత్రే భృశదుఃఖపీడిత స్తదా జహౌ
ప్రాణముదారదర్శనః ॥ ౭౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుష్షష్టితమస్సర్గః.

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేఽహని । వన్దినః పర్యుపాతిష్ఠ
తత్పార్థివనివేశనమ్ ॥ ౧ ॥ సూతాః పరమసంస్కారా మఙ్గళాశ్చోత్తమశ్రుతాః । గా
యకాః స్తుతిశీలాశ్చ నిగదన్తః పృథక్పృథక్ ॥ ౨ ॥ రాజానం స్తువతాం తేషాముదా
త్తాభిహితాశిషామ్ । ప్రాసాదాభోగవిస్తీర్ణః స్తుతిశబ్దో హ్యవర్తత ॥ ౩ ॥ తతస్తు స్తువ
తాం తేషాం సూతానాం పాణివాదకాః । అపదానాన్యుదాహృత్య పాణివాదానవా
దయన్ ॥ ౪ ॥ తేన శబ్దేన విహగాః ప్రతిబుద్ధా విసస్వనుః । శాఖాస్థాః పఞ్జరస్థాశ్చ యే
రాజకులగోచరాః ॥ ౫ ॥ వ్యాహృతాః పుణ్యశబ్దాశ్చ వీణానాం చాపి నిస్వనాః । ఆశీ

గ్నేయంచ గాథానాం పూరయామాస వేశ్మ తత్ ॥ ౬ ॥ తత శ్శుచిసమాచారాః పర్యు
పస్థానకోవిదాః । స్త్రీవర్షధరభూయిష్ఠా ఉపతస్థు ర్యథాపురమ్ ॥ ౭ ॥ హరిచన్దనసం
పృక్త ముదకం కాఞ్చనై ర్ఘటైః । ఆనిన్యు స్స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధి॥
మఙ్గళాలమ్భనీయాని ప్రాశనీయా న్యుపస్కరాన్ ।ఉపానిన్యు స్తథాప్యన్యాః కుమారీ
బహుళా స్త్రియః ॥ ౯ ॥ సర్వలక్షణసమ్పన్నం సర్వం విధివదర్చితమ్ । సర్వం సుగుణ
లక్ష్మీవ త్తద్బభూవాభిహారికమ్ ॥ ౧౦ ॥ తత్తు సూర్యోదయం యావ త్సర్వం పరిస
ముత్సుకమ్ । తస్థా వనుపసమ్ప్రాప్తం కిం స్విదిత్యుపశఙ్కితమ్॥౧౧॥ అథ యాః కోస
లేన్ద్రస్య శయనం ప్రత్యనన్తరాః । తా స్త్రియస్తు సమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యబో
ధయన్ ॥ ౧౨ ॥ తథా ప్యుచితవృత్తా స్తా వినయేన నయేనచ । నహ్యస్య శయనం
స్పృష్ట్వా కించిదప్యుపలేభిరే ॥ ౧౩ ॥ తా స్త్రియ స్స్వప్నశీలజ్ఞా శ్చేష్టాసంచలనా
దిషు । తా వేపథుపరీతాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శఙ్కితాః ॥ ౧౪ ॥ ప్రతిస్రోత స్తృణా
గ్రాణాం సదృశం సంచకాశిరే । అథ సంవేపమానానాం స్త్రీణాం దృష్ట్వాచ పార్థివమ్॥
య త్తదాశఙ్కితం పాపం తస్య జజ్ఞే వినిశ్చయః । కౌసల్యాచ సుమిత్రాచ పుత్రశోక
పరాజితే ॥ ౧౬ ॥ ప్రసుప్తేన ప్రబుద్ధ్యేతే యథాకాలసమన్వితే । నిష్ప్రభాచ వివ
ర్ణాచ సన్నా శోకేన సన్నతా॥ ౧౭ ॥ న వ్యరాజత కౌసల్యా తారేవ తిమిరావృతా।
కౌసల్యాఽనన్తరం రాజ్ఞ స్సుమిత్రా తదనన్తరమ్॥ ౧౮ ॥ నస్మ విభ్రాజతే దేవీ శోకా
శ్రులుళితాననా । తేచ దృష్ట్వా తదా సుప్తే ఉభే దేవ్యౌచ తం నృపమ్॥ ౧౯ ॥ సుప్త
మేవోద్గతప్రాణ మన్తఃపుర మదృశ్యత । తతః ప్రచుక్రుశు ర్దీనా స్సస్వరం తా వరా
ఙ్గనాః ॥ ౨౦ ॥ కరేణవ ఇవారణ్యే స్థానప్రచ్యుతయూథపాః । తాసా మాక్రన్దశబ్దేన
సహసోద్గతచేతనే ॥ ౨౧ ॥ కౌసల్యాచ సుమిత్రాచ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః । కౌస
ల్యాచ సుమిత్రాచ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వాచ పార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ హా నాథేతి పరిక్రుశ్య పేత
తు ర్ధరణీతలే । సా కోసలేన్ద్రదుహితా వేష్టమానా మహీతలే ॥ ౨౩ ॥ నబభ్రాజ
రజోధ్వస్తా తారేవ గగనా చ్చ్యుతా । నృపే శాన్తగుణే జాతే కౌసల్యాం పతితాం
భువి ॥ ౨౪ ॥ అపశ్యం స్తా స్త్రియ స్సర్వా హతాం నాగవధూమివ । తత స్సర్వా న
రేన్ద్రస్య కైకేయీప్రముఖా స్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ రుద న్త్య శ్శోకస న్తప్తా నిపేతు ర్గత
చేతనాః । తాభి స్సబలవా న్నాదః క్రోశన్తీభి రనుద్రుతః ॥ ౨౬ ॥ యేన స్థిరీకృత
భూయ స్తద్గృహం సమనాదయత్ । తచ్చ సంత్రస్తసంభ్రాన్తం పర్యుత్సుకజనా
కులమ్ ॥ ౨౭ ॥ సర్వత స్తుములాక్రన్దం పరితాపార్తబాన్ధవమ్ । సద్యో నిపతితా
నన్దం దీనవిక్లబదర్శనమ్॥౨౮॥బభూవ నరదేవస్య సద్మ దిష్టాన్త మీయుషః ॥ అతీతమ
[illegible] యః । భృశం రుద న్త్యః కరుణ

సుదుఃఖితాని ప్రగృహ్య బాహూ వ్యలపన్ననాథవత్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చషష్టితమస్సర్గః.

తమగ్నిమివ సంశాన్తమమ్బుహీనమివార్ణవమ్ । హతప్రభమివాఽఽదిత్యం స్వర్గస్థం ప్రేక్ష్య పార్థివమ్ ॥ ౧ ॥ కౌసల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్శితా । ఉపగృహ్య శిరో రాజ్ఞః కైకేయీం ప్రత్యభాషత ॥ ౨ ॥ సకామా భవ కైకేయి భుఙ్క్ష్వ రాజ్యమకణ్టకమ్ । త్యక్త్వా రాజానమేకాగ్రా నృశంసే దుష్టచారిణి ॥ ౩ ॥ విహాయ మాం గతో రామో భర్తా చ స్వర్గతో మమ । విపథే సార్థహీనేవ నాహం జీవితుముత్సహే ॥ ౪ ॥ భర్తారం తం పరిత్యజ్య కా స్త్రీ దైవతమాత్మనః । ఇచ్ఛేజ్జీవితుమన్యత్ర కైకేయ్యాస్త్యక్తధర్మణః ॥ ౫ ॥ న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్ కిమ్పాకమివ భక్షయన్ । కుబ్జానిమిత్తం కైకేయ్యా రాఘవాణాం కులం హతమ్ ॥ ౬ ॥ అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితమ్ । సభార్యం జనకశ్శ్రుత్వా పరితప్స్యత్యహం యథా ॥ ౭ ॥ స మామనాథాం విధవాం నాద్య జానాతి ధార్మికః । రామః కమలపత్రాక్షో జీవన్నాశమితో గతః ॥ ౮ ॥ విదేహరాజస్య సుతా తథా సీతా తపస్వినీ । దుఃఖస్యానుచితా దుఃఖం వనే పర్యుద్విజిష్యతి ॥ ౯ ॥ నదతాం భీమఘోషాణాం నిశాసు మృగపక్షిణామ్ । నిశమ్య నూనం సంత్రస్తా రాఘవం సంశ్రయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ వృద్ధశ్చైవాల్పపుత్రశ్చ వైదేహీమనుచిన్తయన్ । సోఽపి శోకసమావిష్టో నను త్యక్ష్యతి జీవితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాఽహమద్యైవ దిష్టాన్తం గమిష్యామి పతివ్రతా । ఇదం శరీరమాలిఙ్గ్య ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ ॥ ౧౨ ॥ తాం తతస్సంపరిష్వజ్య విలపన్తీం తపస్వినీమ్ । వ్యపనిన్యుస్సుదుఃఖార్తాం కౌసల్యాం వ్యావహారికాః ॥ ౧౩ ॥ తైలద్రోణ్యామథామాత్యాస్సంవేశ్య జగతీపతిమ్ । రాజ్ఞస్సర్వాణ్యథాఽఽదిష్టాశ్చక్రుః కర్మాణ్యనన్తరమ్ ॥ ౧౪ ॥ న తు సఙ్కలనం రాజ్ఞో వినా పుత్రేణ మన్త్రిణః । సర్వజ్ఞాః కర్తుమీషుస్తే తతో రక్షన్తి భూమిపమ్ ॥ ౧౫ ॥ తైలద్రోణ్యాం తు సచివైశ్శాయితం తం నరాధిపమ్ । హా మృతోఽయమితి జ్ఞాత్వా స్త్రియస్తాః పర్యవారయన్ ॥ ౧౬ ॥ బాహూనుద్యమ్య కృపణా నేత్రప్రస్రవణైర్ముఖైః । రుదన్త్యశ్శోకసన్తప్తాః కృపణం పర్యదేవయన్ ॥ హా మహారాజ రామేణ సతతం ప్రియవాదినా । విహీనాస్సత్యసన్ధేన కిమర్థం విజహాసి నః ॥ ౧౮ ॥ కైకేయ్యా దుష్టభావాయా రాఘవేణ వియోజితాః । కథం పతిఘ్న్యా వత్స్యామస్సమీపే విధవా వయమ్ ॥ ౧౯ ॥ స హి నాథస్సదాఽస్మాకం తవ చ ప్రభురాత్మవాన్ । వనం రామో గతశ్శ్రీమాన్ విహాయ నృపతిశ్శ్రియమ్ ॥ ౨౦ ॥ త్వయా తేన చ వీరేణ వినా వ్యసనమోహితాః । కథం వయం నివత్స్యామః కైకేయ్యా చ విదూషితాః ॥ ౨౧ ॥ యయౌ తు రాజా రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । సీతయా

సహ సన్త్యక్త్వా స్వాకమన్యం నహాస్యతి ॥ ౨౨ ॥ తా బాష్పేణచ సంవీతా శోకేన
విపులేనచ । వ్యవేష్టన్త నిరానన్దా రాఘవస్య వరస్త్రియః ॥ ౨౩ ॥ నిశా చన్ద్రవిహీ
నేవ స్త్రీవ భర్తృవివర్జితా । పురీ నారాజతాయోధ్యా హీనా రాజ్ఞా మహాత్మనా॥
బాష్పపర్యాకులజనా హాహాభూతకులాఙ్గనా।శూన్యచత్వరవేశ్మాన్తా న బభ్రాజ యథా
పురమ్ ॥ ౨౫ ॥ గతేతు శోకాత్త్రిదివం నరాధిపే మహీతలస్థాసు నృపాఙ్గనాసుచ ।
నివృత్తచార స్సహసా గతో రవిః ప్రవృత్తచారా రజనీ హ్యుపస్థితా ॥ ౨౬ ॥ ఋతేతు
పుత్త్రాద్దహనం మహీపతేర్నరోచయన్తే సుహృదస్సమాగతాః।ఇతీవ తస్మిన్శయనే
న్యవేశయన్విచిన్త్య రాజాన మచిన్త్యదర్శనమ్ ॥ ౨౭ ॥ గతప్రభా ద్యౌరివ భాస్క
రం వినా వ్యపేతనక్షత్త్రగణేవ శర్వరీ । పురీ బభాసే రహితా మహాత్మనా నచాస్రక
ణ్ఠాకులమార్గచత్వరా ॥ ౨౮ ॥ నరాశ్చ నార్యశ్చ సమేత్య సఙ్ఘశో విగర్హమాణా భర
తస్య మాతరమ్ । తదా నగర్యాం నరదేవసంక్షయే బభూవు రార్తానచ శర్మ లేభిరే॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షట్షష్టితమస్సర్గః.

ఆక్రన్దితనిరానన్దా సాస్రకణ్ఠజనాఽఽవిలా।అయోధ్యాయా మవతతా సా వ్యతి
యాయ శర్వరీ ॥ ౧ ॥ వ్యతీతాయాన్తు శర్వర్యా మాదిత్యస్యోదయే తతః । సమేత్య
రాజకర్తార స్సభా మీయుర్ద్విజాతయః ॥ ౨ ॥ మార్కణ్డేయోఽథ మౌద్గల్యో వామ
దేవశ్చ కాశ్యపః । కాత్యాయనో గౌతమశ్చ జాబాలిశ్చ మహాయశాః ॥ ౩ ॥ ఏతే
ద్విజా స్సహామాత్యైః పృథగ్వాచ ముదీరయన్ । వసిష్ఠమేవాభిముఖా శ్శ్రేష్ఠం
రాజపురోహితమ్॥౪॥ అతీతా శర్వరీ దుఃఖం యా నో వర్షశతోపమా । అస్మిన్పఞ్చ
త్వ మాపన్నే పుత్త్రశోకేన పార్థివే ॥ ౫ ॥ స్వర్గతశ్చ మహారాజో రామ శ్చారణ్య
మాశ్రితః । లక్ష్మణశ్చాపి తేజస్వీ రామేణైవ గత స్సహ॥౬॥ఉభౌ భరతశత్రుఘ్నౌ
కేకయేషు పరన్తపౌ । పురే రాజగృహే రమ్యే మాతామహనివేశనే ॥ ౭ ॥ ఇక్ష్వా
కూణా మిహాద్యైవ కశ్చిద్రాజా విధీయతామ్ । అరాజకంహి నో రాష్ట్రం నవినాశ
మవాప్నుయాత్ ॥ ౮ ॥ నారాజకే జనపదే విద్యున్మాలీ మహాస్వనః । అభివర్షతి
పర్జన్యో మహీం దివ్యేన వారిణా॥ ౯ ॥ నారాజకే జనపదే బీజముష్టిః ప్రకీర్యతే।నారా
జకే పితుః పుత్త్రో భార్యావా వర్తతే వశే॥౧౦॥అరాజకే ధనం నాస్తి నాస్తి భార్యా
ప్యరాజకే । ఇదమత్యాహితం చాన్య త్కుత స్సత్య మరాజకే ॥ ౧౧ ॥ నారాజకే
జనపదే కారయన్తి సభాం నరాః । ఉద్యానానిచ రమ్యాణి హృష్టాః పుణ్యగృహా
ణిచ ॥ ౧౨ ॥ నారాజకే జనపదే యజ్ఞశీలా ద్విజాతయః । సత్త్రాణ్యన్వాసతే దాన్తా
బ్రాహ్మణా స్సంశితవ్రతాః ॥ ౧౩ ॥ నారాజకే జనపదే మహాయజ్ఞేషు యజ్వనః

నటనర్తకాః। ఉత్సవాశ్చ సమాజాశ్చ వర్ధన్తే రాష్ట్రవర్ధనాః ॥ ౧౫ ॥ నారాజకే జన
పదే సిద్ధార్థా వ్యవహారిణః। కథాభి రనురజ్యన్తే కథాశీలాః కథాప్రియైః ॥ ౧౬ ॥
నారాజకే జనపదే ఉద్యానాని సమాగతాః। సాయాహ్నే క్రీడితుం యాన్తి కుమా
ర్యో హేమభూషితాః ॥ ౧౭ ॥ నారాజకే జనపదే వాహనైః శీఘ్రగామిభిః। నరా
నిర్యాన్త్యరణ్యాని నారీభి స్సహ కామినః ॥ ౧౮ ॥ నారాజకే జనపదే ధనవన్తస్సుర
క్షితాః। శేరతే వివృతద్వారాః కృషిగోరక్షజీవినః ॥ ౧౯ ॥ నారాజకే జనపదే బద్ధ
ఘణ్టా విషాణినః। అటన్తి రాజమార్గేషు కుఞ్జరా షష్టిహాయనాః ॥ ౨౦ ॥ నారాజకే
జనపదే శరా న్సంతత మస్యతామ్। శ్రూయతే తలనిర్ఘోష ఇష్వస్త్రాణా ముపాసనే॥
నారాజకే జనపదే వణిజో దూరగామినః। గచ్ఛన్తి క్షేమ మధ్వానం బహుపణ్యసమా
చితాః ॥ ౨౨ ॥ నారాజకే జనపదే చరత్యేకచరో వశీ। భావయ న్నాత్మనాఽఽ
త్మానం యత్ర సాయంగృహో మునిః ॥ ౨౩ ॥ నారాజకే జనపదే యోగక్షేమం
ప్రవర్తతే। నచాప్యరాజకే సేనా శత్రూ న్విషహతే యుధి ॥ ౨౪ ॥ నారాజకే జన
పదే హృష్టైః పరమవాజిభిః। నరా స్సంయాన్తి సహసా రథైశ్చ పరిమణ్డితాః॥౨౫॥
నారాజకే జనపదే నరా శ్శాస్త్రవిశారదాః। సంవదన్తోఽవతిష్ఠన్తే వనేషూపవనేషు చ॥
నారాజకే జనపదే మాల్యమోదకదక్షిణాః। దేవతాభ్యర్చనార్థాయ కల్ప్యన్తే నియ
తై ర్జనైః ॥ ౨౭ ॥ నారాజకే జనపదే చన్దనాగరురూషితాః। రాజపుత్రా విరాజ
న్తే వసన్తఇవ శాఖినః ॥ ౨౮ ॥ యథా హ్యనుదకా నద్యో యథావాఽప్యతృణం
వనమ్। అగోపాలా యథా గావ స్తథా రాష్ట్ర మరాజకమ్ ॥ ౨౯ ॥ ధ్వజో రథస్య
ప్రజ్ఞానం ధూమో జ్ఞానం విభావసోః। తేషాం యో నో ధ్వజో రాజా స దేవత్వ మి
తో గతః ॥ ౩౦ ॥ నారాజకే జనపదే స్వకం భవతి కస్యచిత్। మత్స్యాఇవ నరా
నిత్యం భక్షయన్తి పరస్పరమ్ ॥ ౩౧ ॥ యే హి సమ్భిన్నమర్యాదా నాస్తికా శ్ఛిన్న
సంశయాః। తేఽపి భావాయ కల్పన్తే రాజదణ్డనిపీడితాః ॥ ౩౨ ॥ యథా దృష్టి శ్శరీ
రస్య నిత్యమేవ ప్రవర్తతే। తథా నరేన్ద్రో రాష్ట్రస్య ప్రభవ స్సత్యధర్మయోః॥౩౩॥
* రాజా సత్యంచ ధర్మశ్చ రాజా కులవతాం కులమ్। రాజా మాతా పితాచైవ రాజా
హితకరో నృణామ్ ॥ ౩౪ ॥ యమో వైశ్రవణ శ్శక్రో వరుణశ్చ మహాబలః। విశే
ష్యన్తే నరేన్ద్రేణ వృత్తేన మహతా తతః ॥ ౩౫ ॥ అహో తమ ఇవేదం స్యా న్న
ప్రజ్ఞాయేత కించన। రాజాచే న్న భవే ల్లోకే విభజ న్సాధ్వసాధునీ ॥ ౩౬ ॥ జీవత్యపి
మహారాజే తవైవ వచనం వయమ్। నాతిక్రమామహే సర్వే వేలాం ప్రాప్యేవ సా
గరః ॥ ౩౭ ॥ స నస్సమీక్ష్య ద్విజవర్య వృత్తం నృపం వినా రాజ్య మరణ్యభూతమ్।

* గాయత్రీ.

కుమార మిక్ష్వాకుసుతం వదాన్యం త్వమేవ రాజాన మిహాభిషిఞ్చ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీ
మదయోధ్యాకాణ్డే సప్తషష్టితమస్సర్గః.

తేషాం హివచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠః ప్రత్యువాచహ। మిత్రామాత్యగణాన్సర్వా
న్బ్రాహ్మణాంస్తా నిదం వచః ॥౧॥ యదసౌ మాతులకులే పురే రాజగృహే సుఖీ। భరతో
వసతి భ్రాత్రా శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ॥ ౨ ॥ తచ్ఛీఘ్రం జవనా దూతా గచ్ఛన్తు త్వరి
తైర్హయైః। ఆనేతుం భ్రాతరౌ వీరౌ కిం సమీక్షామహే వయమ్॥౩॥ గచ్ఛన్త్వితి
తత స్సర్వే వసిష్ఠం వాక్య మబ్రువన్। తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠో వాక్య మబ్ర
వీత్ ॥ ౪ ॥ ఏహి సిద్ధార్థ విజయ జయన్తాశోక నన్దన। శ్రూయతా మితి కర్తవ్యం సర్వా
నేవ బ్రవీమి వః ॥ ౫ ॥ పురం రాజగృహం గత్వా శీఘ్రం శీఘ్రజవైర్హయైః। త్యక్త
శోకై రిదం వాచ్య శ్శాసనా ద్భరతో మమ ॥ ౬ ॥ (పురోహిత స్త్వాం కుశలం ప్రాహ
సర్వేచ మన్త్రిణః। త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్య మాత్యయికం త్వయా)॥ ౭ ॥
మాచాస్మై ప్రోషితం రామం మాచాస్మై పితరం మృతమ్। భవన్త శ్శంసిషు ర్గత్వా
రాఘవాణా మిమం క్షయమ్ ॥ ౮ ॥ కౌశేయానిచ వస్త్రాణి భూషణాని వరాణిచ।
క్షిప్ర మాదాయ రాజ్ఞశ్చ భరతస్యచ గచ్ఛత ॥ ౯ ॥ దత్తపథ్యశనా దూతా జగ్ము
స్స్వం స్వం నివేశనమ్। కేకయాంస్తే గమిష్యన్తో హయా నారుహ్య సమ్మతాన్॥౧౦॥
తతః ప్రాస్థానికం కృత్వా కార్యశేష మనన్తరమ్। వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతా దూతా
స్సంత్వరితా యయుః ॥ ౧౧ ॥ న్యన్తేనాపరతాలస్య ప్రలమ్బస్యోత్తరం ప్రతి। నిషే
వమాణాస్తే జగ్ము ర్నదీం మధ్యేన మాలినీమ్ ॥ ౧౨ ॥ తే హస్తినపురే గఙ్గాం తీర్త్వా
ప్రత్యఙ్ముఖా యయుః। పాఞ్చాల దేశ మాసాద్య మధ్యేన కురుజాఙ్గలమ్ ॥ ౧౩ ॥ సరాం
సిచ సుపూర్ణాని నదీశ్చ విమలోదకాః। నిరీక్షమాణా స్తే జగ్ము ర్దూతాః కార్యవశా
ద్ద్రుతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే ప్రసన్నోదకాం దివ్యాం నానావిహగసేవితామ్। ఉపాతిజగ్ము
ర్వేగేన శరదణ్డాం జనాకులామ్ ॥ ౧౫ ॥ నికూలవృక్ష మాసాద్య దివ్యం సత్యోపయా
చనమ్। అభివాద్యాభివాద్యం తం కులిఙ్గాం ప్రావిశ న్పురీమ్ ॥ ౧౬ ॥ అభికాళం
తతః ప్రాప్య తే బోధిభవనాచ్చ్యుతామ్। పితృపైతామహీం పుణ్యాం తేరు రిక్షుమతీం
నదీమ్ ॥ ౧౭ ॥ అవేక్ష్యాఞ్జలిపానాంశ్చ బ్రాహ్మణా న్వేదపారగాన్। యయు ర్మధ్యేన
బాహ్లీకాన్ సుదామానంచ పర్వతమ్ ॥ ౧౮ ॥ విష్ణోః పదం ప్రేక్షమాణా విపాశాం
చాపి శాల్మలీమ్। నదీ ర్వాపీ స్తటాకాని పల్వలాని సరాంసిచ ॥ ౧౯ ॥ పశ్యన్తో వివి
ధాంశ్చాపి సింహవ్యాఘ్రమృగద్విపాన్। యయుః పథాఽతిమహతా శాసనం భర్తు
రీప్సవః ॥ ౨౦ ॥ తే శ్రాన్తవాహనా దూతా వికృష్టేన పథా తతః। గిరివ్రజం పుర

పరిగ్రహార్థమ్ । అహేడమానా స్త్వరయాస్మ దూతా రాత్ర్యాన్తు తే తత్పురమేవ యాతాః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టషష్టితమస్సర్గః.

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశన్తిస్మ తాం పురీమ్ । భరతేనాపి తాం రాత్రిం స్వప్నో దృష్టోఽయ మప్రియః ॥ ౧ ॥ వ్యుష్టా మేవ తు తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం స్వప్న మప్రియమ్ । పుత్త్రో రాజాధిరాజస్య సుభృశం పర్యతప్యత ॥ ౨ ॥ తప్యమానం సమాజ్ఞాయ వయస్యాః ప్రియవాదినః । ఆయాసంహి వినేష్యన్త స్సభాయాం చక్రిరే కథాః ॥ ౩ ॥ వాదయన్తి తథా శాన్తిం లాసయన్త్యపి చాపరే । నాటకాన్యపరే ప్రాహు ర్హాస్యాని వివిధానిచ ॥ ౪ ॥ స తై ర్మహాత్మా భరత స్సఖిభిః ప్రియవాదిభిః । గోష్ఠీహాస్యాని కుర్వద్భి ర్న ప్రాహృష్యత రాఘవః ॥ ౫ ॥ త మబ్రవీ త్ప్రియ సఖో భరతం సఖిభి ర్వృతమ్ । సుహృద్భిః పర్యుపాసీనః కిం సఖే నానుమోదసే॥౬॥ ఏవం బ్రువాణం సుహృదం భరతః ప్రత్యువాచహ । శృణు త్వం యన్నిమిత్తం మే దైన్య మేత దుపాగతమ్ ॥ ౭ ॥ స్వప్నే పితర మద్రాక్షం మలినం ముక్తమూర్ధజమ్। పతన్త మద్రిశిఖరాత్కలుషే గోమయహ్రదే॥ ౮॥ ప్లవమానశ్చ మే దృష్ట స్స తస్మి న్గోమయహ్రదే । పిబ న్నఞ్జలినా తైలం హసన్నపి ముహుర్ముహుః॥ ౯ ॥ తత స్తిలోదనం భుక్త్వా పునః పునరధశ్శిరాః । తైలేనాభ్యక్తసర్వాఙ్గ స్తైలమేవావగాహత॥ స్వప్నేచ సాగరం శుష్కం చన్ద్రంచ పతితం భువి । ఉపరుద్ధాంచ జగతీం తమసేవ సమావృతామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఔపవాహ్యస్య నాగస్య విషాణం శకలీకృతమ్ । సహసా చాపి సంశాన్తం జ్వలితం జాతవేదసమ్ ॥ ౧౨ ॥ అవదీర్ణాంచ పృథివీం శుష్కాంశ్చ వివిధాన్ద్రుమాన్ । అహం పశ్యామి విధ్వస్తా న్సధూమాంశ్చాపి పర్వతాన్ ॥ ౧౩ ॥ పీఠే కార్ష్ణాయసే చైనం నిషణ్ణం కృష్ణవాససమ్ । ప్రహసన్తిస్మ రాజానం ప్రమదాః కృష్ణపిఙ్గళాః ॥ ౧౪ ॥ త్వరమాణశ్చ ధర్మాత్మా రక్తమాల్యానులేపనః । రథేన ఖరయుక్తేన ప్రయాతో దక్షిణాముఖః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహసన్తీవ రాజానం ప్రమదా రక్తవాసినీ। ప్రకర్షన్తీ మయా దృష్టా రాక్షసీ వికృతాననా॥ ౧౬॥ ఏవ మేత న్మయా దృష్ట మిమాం రాత్రిం భయావహామ్ । అహం రామోఽథవా రాజా లక్ష్మణోవా మరిష్యతి॥ ౧౭ ॥ నరో యానేన య స్స్వప్నే ఖరయుక్తేన యాతిహి।అచిరా త్తస్య ధూమాగ్రం చితాయాం సంప్రదృశ్యతే ॥ ౧౮ ॥ ఏతన్నిమిత్తం దీనోఽహం తన్నవః ప్రతిపూజయే। శుష్యతీవచ మే కణ్ఠో న స్వస్థమివ మే మనః ॥ ౧౯ ॥ న పశ్యామి భయస్థానం భయం చైవోపధారయే । భ్రష్టశ్చ స్వరయోగో మే ఛాయాచోపహతా మమ॥౨౦॥జుగుప్సన్నివచాఽఽత్మానం నచ పశ్యామి కారణమ్ ॥ ఇమాంహి దుస్స్వప్నగతిం నిశామ్య తా మనేకరూపా మవితర్కితాం పురా । భయం మహ త్తద్ధృదయా న్నయాతి మే

విచిన్త్య రాజాన మచిన్త్యదర్శనమ్ ॥ ౭౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనసప్త
తితమస్సర్గః

భరతే బ్రువతి స్వప్నం దూతా స్తే క్లాన్తవాహనాః । ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఖం
రమ్యం రాజగృహం పురమ్॥ ౧ ॥ సమాగమ్యతు రాజ్ఞాచ రాజపుత్త్రేణ చార్చితాః ।
రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వాతు త మూచు ర్భరతం వచః॥౨॥పురోహిత స్త్వాం కుశలం
ప్రాహ సర్వేచ మన్త్రిణః।త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్య మాత్యయికం త్వయా॥
ఇమానిచ మహార్హాణి వస్త్రాణ్యాభరణానిచ।పరిగృహ్య విశాలాక్ష మాతులస్యచ దా
పయ॥౪॥అత్ర వింశతికోట్యస్తు నృపతే ర్మాతులస్య తే।దశకోట్యస్తు సంపూర్ణా స్తథై
వచ నృపాత్మజ॥౫॥ప్రతిగృహ్యతు తత్సర్వం స్వనురక్తస్సుహృజ్జనే । దూతా నువాచ
భరతః కామై స్సమ్ప్రతిపూజ్య తాన్ ॥౬॥కచ్చిత్సుకుశలీ రాజా పితా దశరథో మమ।
కచ్చి చ్చారోగతా రామే లక్ష్మణేచ మహాత్మని ॥ ౭ ॥ ఆర్యాచ ధర్మనిరతా ధర్మ
జ్ఞా ధర్మదర్శినీ । అరోగాచాపి కౌసల్యా మాతా రామస్య ధీమతః ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్సు
మిత్రా ధర్మజ్ఞా జననీ లక్ష్మణస్యయా।శత్రుఘ్నస్యచ వీరస్యసాఽరోగాచాపిమధ్యమా॥
(ఆత్మకామా సదా చణ్డీ క్రోధనా ప్రాజ్ఞమానినీ । అరోగాచాపి మే మాతా కైకే
యీ కిమువాచహ)॥ ౧౦ ॥ ఏవ ముక్తాస్తు తే దూతా భరతేన మహాత్మనా । ఊచు
స్సప్రశ్రయం వాక్య మిదం తం భరతం తదా ॥ ౧౧ ॥ కుశలా స్తే నరవ్యాఘ్ర యే
షాం కుశల మిచ్ఛసి । శ్రీశ్చ త్వాం వృణుతే పద్మా యుజ్యతాం చాపి తే రథః ॥ ౧౨ ॥
భరతశ్చాపి తాన్ దూతా నేవ ముక్తోఽభ్యభాషత । ఆపృచ్ఛేఽహం మహారాజం
దూతా స్సన్త్వరయన్తి మామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వాతు తాన్ దూతా న్భరతః
పార్థివాత్మజః । దూతైః స్సంచోదితో వాక్యం మాతామహ మువాచహ ॥ ౧౪ ॥
రాజ న్పితు ర్గమిష్యామి సకాశం దూతచోదితః । పునరప్యహ మేష్యామి యదా మే
త్వం స్మరిష్యసి ॥ ౧౫ ॥ భరతేనైవ ముక్తస్తు నృపో మాతామహ స్తదా । త ము
వాచ శుభం వాక్యం శిరస్యాఘ్రాయ రాఘవమ్ ॥ ౧౬ ॥ గచ్ఛ తాతానుజానే త్వాం
కైకేయీ సుప్రజా స్త్వయా । మాతరం కుశలం బ్రూయాః పితరంచ పరన్తప॥ ౧౭ ॥
పురోహితంచ కుశలం యేచాన్యే ద్విజసత్తమాః । తౌచ తాత మహేష్వాసౌ భ్రా
తరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౮ ॥ తస్మై హస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రా న్కమ్బళా నజినానిచ।
అభిసత్కృత్య కైకేయో భరతాయ ధనం దదౌ ॥ ౧౯ ॥ రుక్మనిష్కసహస్రే ద్వే
షోడశాశ్వశతానిచ । సత్కృత్య కైకయీపుత్త్రం కైకయో ధన మాదిశత్ ॥ ౨౦ ॥
తథాఽమాత్యా నభిప్రేతా న్విశ్వాస్యాంశ్చ గుణాన్వితాన్।దదావశ్వపతిః క్షిప్రం భర
తాయానుయాయినః॥౨౧॥ఐరావతా నైన్ద్రశిరా న్నాగా న్వై ప్రియదర్శనాన్।ఖరాన్

శీఘ్రానుసంయుక్తాన్మాతులోఽస్మైధనం దదౌ ॥ ౨౨ ॥ అన్తఃపురేఽతిసంవృద్ధాన్ వ్యాఘ్రవీర్యబలాన్వితాన్ । దంష్ట్రాయుధాన్మహాకాయాన్ శునశ్చోపాయనం దదౌ ॥ స దత్త్వం కేకయేన్ద్రేణ ధనం తన్నాభ్యనన్దత । భరతః కైకయీపుత్రో గమనత్వరయా తదా ॥ ౨౪ ॥ బభూవ హ్యస్య హృదయే చిన్తా సుమహతీ తదా । త్వరయాచాపి దూతానాం స్వప్నస్యాపిచ దర్శనాత్ ॥ ౨౫ ॥ స స్వవేశ్మాభ్యతిక్రమ్య నరనాగాశ్వసంవృతమ్ । ప్రపేదే సుమహచ్ఛ్రీమాన్రాజమార్గమనుత్తమమ్ ॥ ౨౬ ॥ అభ్యతీత్య తతోఽపశ్యదన్తఃపురముదారధీః । తతస్తద్భరతశ్శ్రీమానావివేశానివారితః ॥ ౨౭ ॥ స మాతామహమాపృచ్ఛ్య మాతులంచ యుధాజితమ్ । రథమారుహ్య భరతశ్శత్రుఘ్నసహితోఽయయౌ ॥ ౨౮ ॥ రథాన్మణ్డలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వా పరశ్శతమ్ । ఉష్ట్రగోఽశ్వఖరైర్భృత్యా భరతం యాన్తమన్వయుః ॥ ౨౯ ॥ బలేన గుప్తో భరతో మహాత్మా సహార్యకస్యాఽత్మసమై రమాత్యైః । ఆదాయ శత్రుఘ్నమపేతశత్రుర్గృహాద్యయౌ సిద్ధ ఇవేన్ద్రలోకాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తతితమస్సర్గః.

స ప్రాఙ్ముఖో రాజగృహాదభినిర్యాయ రాఘవః । తతస్సుదామాం ద్యుతిమాన్ సన్తీర్యావేక్ష్య తాం నదీమ్ ॥ ౧ ॥ హ్లాదినీం దూరపారాంచ ప్రత్యక్స్రోతస్తరఙ్గిణీమ్ । శతద్రుమతరచ్ఛ్రీమాన్నదీమిక్ష్వాకునన్దనః ॥ ౨ ॥ ఏలాధానే నదీం తీర్త్వా ప్రాప్య చాపరపర్పటాన్ । శిలామాకుర్వతీం తీర్త్వా ఆగ్నేయం శల్యకర్తనమ్ ॥ ౩ ॥ సత్యసన్ధశ్శుచిశ్శ్రీమాన్ప్రేక్షమాణశ్శిలావహామ్ । అత్యయాత్సమహాశైలాన్వనం చైత్రరథం ప్రతి ॥ ౪ ॥ సరస్వతీంచ గఙ్గాంచ యుగ్మేన ప్రతిపద్యచ । ఉత్తరాన్వీరమత్స్యానాం భారుణ్డం ప్రావిశద్వనమ్ ॥ ౫ ॥ వేగినీంచ కులిఙ్గాఖ్యాం హ్లాదినీం పర్వతాఽవృతామ్ । యమునాం ప్రాప్య సన్తీర్ణో బలమాశ్వాసయత్తదా ॥ ౬ ॥ శీతీకృత్యతు గాత్రాణి క్లాన్తానాశ్వాస్య వాజినః । తత్ర స్నాత్వాచ పీత్వాచ ప్రాయాదాదాయ చోదకమ్ ॥ రాజపుత్రో మహారణ్యమనభీక్ష్ణోపసేవితమ్ । భద్రో భద్రేణ యానేన మారుతః ఖమివాత్యయాత్ ॥ ౮ ॥ భాగీరథీం దుష్ప్రతరామంశుధానే మహానదీమ్ । ఉపాయాద్రాఘవస్తూర్ణం ప్రాగ్వటే విశ్రుతే పురే ॥ ౯ ॥ స గఙ్గాం ప్రాగ్వటే తీర్త్వా సమాయాత్కుటికోష్ఠికామ్ । సబలస్తాం స తీర్త్వాఽథ సమాయాద్ధర్మవర్ధనమ్ ॥ ౧౦ ॥ తోరణం దక్షిణార్ధేన జమ్బూప్రస్థముపాగమత్ । వరూథంచ యయౌ రమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర రమ్యే వనే వాసం కృత్వాఽసౌ ప్రాఙ్ముఖో యయౌ । ఉద్యానముజ్జిహానాయాః ప్రియకా యత్ర పాదపాః ॥ ౧౨ ॥ సాలాంస్తు ప్రియకాన్ప్రాప్య శీఘ్రానాస్థాయ వాజినః । అనుజ్ఞాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితో యయౌ ॥ ౧౩ ॥ వాసం ... చోత్తానికాం నదీం । అన్యా నదీశ్చ వివిధాః పార్వతీయైస్తుర

ఙ్గమైః ॥ ౧౪ ॥ హస్తిపృష్ఠక మాసాద్య కుటికా మత్యవర్తత । తతారచ నరవ్యాఘ్రో
లౌహిత్యే స కపీవతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏకసాలే స్థాణుమతీం వినతే గోమతీం నదీమ్ । కళిఙ్గనగరే
చాపి ప్రాప్య సాలవనం తదా ॥ ౧౬ ॥ భరతః క్షిప్ర మాగచ్ఛ త్సుపరిశ్రాన్తవాహనః ।
వనంచ సమతీత్యాఽశు శర్వర్యా మరుణోదయే ॥ ౧౭ ॥ అయోధ్యాం మనునా రాజ్ఞా
నిర్మితాం స దదర్శహ । తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్ర స్సప్తరాత్రోషితః పథి ॥ ౧౮ ॥
అయోధ్యా మగ్రతో దృష్ట్వా సారథిం వాక్య మబ్రవీత్ । ఏషా నాతిప్రతీతా మే
పుణ్యోద్యానా యశస్వినీ ॥ ౧౯ ॥ అయోధ్యా దృశ్యతే దూరా త్సారథే పాణ్డుమృ
త్తికా । యజ్వభి ర్గుణసమ్పన్నై ర్బ్రాహ్మణై ర్వేదపారగైః ॥ ౨౦ ॥ భూయిష్ఠమృద్ధై
రాకీర్ణా రాజర్షిపరిపాలితా । అయోధ్యాయాం పురా శబ్ద శ్శ్రూయతే తుములో
మహాన్ ॥ ౨౧ ॥ సమన్తా న్నరనారీణాం త మద్య న శృణోమ్యహమ్ । ఉద్యానానిహి
సాయాహ్నే క్రీడిత్వోపరతై ర్నరైః ॥ ౨౨ ॥ సమన్తా ద్విప్రధావద్భిః ప్రకాశన్తే మమా
న్యథా । తాన్యద్యానురుద న్తీవ పరిత్యక్తాని కామిభిః ॥ ౨౩ ॥ అరణ్యభూతేవ పురీ సారథే
ప్రతిభాతి మే । నహ్యత్ర యానై ర్దృశ్యన్తే నగజై ర్నచ వాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ నిర్యాన్తో
వాభియాన్తోవా నరముఖ్యా యథాపురమ్ । ఉద్యానాని పురా భాన్తి మత్తప్రముది
తానిచ ॥ ౨౫ ॥ జనానాం రతిసంయోగే ష్వత్యన్తగుణవన్తిచ । తాన్యేతాన్యద్య
పశ్యామి నిరానన్దాని సర్వశః ॥ ౨౬ ॥ స్రస్తపర్ణై రనుపథం విక్రోశద్భిరివ ద్రుమైః । నా
ద్యాపి శ్రూయతే శబ్దో మత్తానాం మృగపక్షిణామ్ ॥ ౨౭ ॥ సంరక్తాం మధురాం వాణీం
కలం వ్యాహరతాం బహు । చన్దనాగరుసంపృక్తో ధూపసమ్మూర్ఛితోఽతులః ॥ ౨౮ ॥
ప్రవాతి పవన శ్శ్రీమా న్కిన్ను నాద్య యథాపురమ్ । భేరీమృదఙ్గవీణానాం కోణసఙ్ఘ
ట్టితః పునః ॥ ౨౯ ॥ కి మద్య శబ్దో విరత స్సదా దీనగతిః పురా । అనిష్టానిచ పాపాని
పశ్యామి వివిధానిచ ॥ ౩౦ ॥ నిమిత్తా న్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి మే మనః । సర్వథా కుశ
లం సూత దుర్లభం మమ బన్ధుషు ॥ ౩౧ ॥ తథా హ్యసతి సమ్మోహే హృదయం సీద
తీవ మే । విషణ్ణ శ్శాన్తహృదయ స్త్రస్త స్సంలులితేన్ద్రియః ॥ ౩౨ ॥ భరతః ప్రవివే
శాఽశు పురీ మిక్ష్వాకుపాలితామ్ । ద్వారేణ వైజయన్తేన ప్రావిశ చ్ఛ్రాన్తవాహనః ।
ద్వాస్స్థైరుత్థాయ విజయం పృష్ట స్తై స్సహితో యయౌ । స త్వనేకాగ్రహృదయో
ద్వాస్స్థం ప్రత్యర్చ్య తం జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సూత మశ్వపతేః క్లాన్త మబ్రవీ త్తత్ర రాఘవః ।
కి మహం త్వరయా నీతః కారణేన వినాఽనఘ ॥ ౩౫ ॥ అశుభాశఙ్కి హృదయం
శీలంచ పతతీవ మే । శ్రుతా నో యాదృశాః పూర్వం నృపతీనాం వినాశనే ॥ ౩౬ ॥

లక్షయే॥ ౩౭ ॥అసంయతకవాటాని శ్రీవిహీనాని సర్వశః । బలికర్మవిహీనాని ధూప
సమ్మోదనేనచ॥ ౩౮ ॥ అనాశితకుటుమ్బాని ప్రభాహీనజనానిచ।అలక్ష్మీకాని పశ్యామి
కుటుమ్బిభవనాన్యహమ్ ॥ ౩౯ ॥ అపేతమాల్యశోభాని హ్యసమ్మృష్టాజిరాణిచ। దేవా
గారాణి శూన్యాని నచ భాన్తి యథాపురమ్ ॥ ౪౦ ॥ దేవతార్చాః ప్రవిద్ధాశ్చ యజ్ఞ
గోష్ఠ్య స్తథావిధాః।మాల్యాపణేషు రాజన్తే నాద్య పణ్యాని వా తథా॥ ౪౧ ॥దృశ్యన్తే
వణిజో ఽప్యద్య న యథా పూర్వ మత్ర వై । ధ్యానసంవిగ్నహృదయా నష్టవ్యాపార
యన్త్రితాః ॥ ౪౨ ॥ దేవాయతనచైత్యేషు దీనాః పక్షిగణా స్తథా । మలినంచాశ్రు
పూర్ణాక్షం దీనం ధ్యానపరం కృశమ్॥ ౪౩॥ సస్త్రీపుంసంచ పశ్యామి జన ముత్కణ్ఠితం
పురే । ఇత్యేవ ముక్త్వా భరత స్సూతం తం దీనమానసః ॥ ౪౪ ॥ తాన్యనిష్టాన్యయో
ధ్యాయాం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయౌ॥ తాం శూన్యశృఙ్గాటకవేశ్మరథ్యాం రజోఽ
రుణద్వారకవాటయన్త్రామ్।దృష్ట్వా పురీ మిన్ద్రపురప్రకాశాం దుఃఖేన సంపూర్ణతరో
బభూవ ॥ ౪౫ ॥ బహూని పశ్య న్మనసోఽ ప్రియాణి యాన్యన్యదా నాస్య పురే బభూ
వుః । అవాక్ఛిరా దీనమనా నహృష్టః పితు ర్మహాత్మా ప్రవివేశ వేశ్మ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డే ఏకసప్తతితమస్సర్గః.

అపశ్యంస్తు తత స్తత్ర పితరం పితు రాలయే । జగామ భరతో ద్రష్టుం మాత
రం మాతు రాలయమ్॥౧॥అనుప్రాప్తంతు తం దృష్ట్వా కైకేయీ ప్రోషితం సుతమ్।
ఉత్పపాత తదా హృష్టా త్యక్త్వా సౌవర్ణ మాసనమ్॥ ౨ ॥స ప్రవిశ్యైవ ధర్మాత్మా స్వగృ
హం శ్రీవివర్జితమ్ । భరతః ప్రతిజగ్రాహ జనన్యా శ్చరణౌ శుభౌ ॥ ౩ ॥ సాతు తం
మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినమ్।అఙ్కే భరత మారోప్య ప్రష్టుం సముప
చక్రమే ॥ ౪ ॥ అద్య తే కతిచి ద్రాత్ర్యః చ్యుతస్యాఽర్యకవేశ్మనః । అపి నాధ్వశ్రమ
శ్శీఘ్రం రథేనాఽపతత స్తవ॥ ౫ ॥ఆర్యక స్తే సుకుశలీ యుధాజి న్మాతుల స్తవ । ప్రవా
సాచ్చ సుఖం పుత్త్ర సర్వం మే వక్తు మర్హసి ॥ ౬ ॥ ఏవం పృష్టస్తు కైకేయ్యా ప్రియం
పార్థివనన్దనః । ఆచష్ట భరత స్సర్వం మాత్రే రాజీవలోచనః ॥ ౭ ॥(అద్య మే సప్తమీ
రాత్రి శ్చ్యుతస్యాఽర్యకవేశ్మనః) అమ్బాయాః కుశలీ తాతో యుధాజి న్మాతులశ్చ
మే॥౮॥యన్మే ధనంచ రత్నంచ దదౌ రాజా పర న్తపః। పరిశ్రాన్తం పథ్యభవ త్తతోఽ
హం పూర్వ మాగతః ॥ ౯ ॥ రాజవాక్యహరై ర్దూతై స్త్వర్యమాణోఽహ మాగ
తః । య దహం ప్రష్టు మిచ్ఛామి తదమ్బా వక్తు మర్హతి॥౧౦॥శూన్యోఽయం శయ
నీయ స్తే పర్యఙ్కో హేమభూషితః। నచాయ మిక్ష్వాకుజనః ప్రహృష్టః ప్రతిభాతి మే॥
రాజా భవతి భూయిష్ఠ మిహామ్బాయా నివేశనే । తమహం నాద్య పశ్యామి ద్రష్టు
మిచ్ఛ న్నిహాఽగతః॥ ౧౨ ॥ పితు ర్గ్రహీష్యే చరణౌ తం మమాఽఽఖ్యాహి పృచ్ఛతః॥

ఆహోస్విదమ్బ జ్యేష్ఠాయాః కౌసల్యాయా నివేశనే ॥ ౧౩ ॥ (అమ్బ రాజా స య
త్రాఽస్తే త మహం ద్రష్టుముత్సహే । నహి శర్మాధిగచ్ఛామి తమదృష్ట్వా మహీ
పతిమ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భరతస్య మహాత్మనః) । తం ప్రత్యువాచ
కైకేయీ ప్రియవద్ఘోరమప్రియమ్॥ ౧౫॥ అజానన్తం ప్రజానన్తీ రాజ్యలోభేన మో
హితా । యా గతి స్సర్వభూతానాం తాం గతిం తే పితా గతః॥ ౧౬ ॥రాజా మహాత్మా
తేజస్వీ యాయజూక స్సతాం గతిః । తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం ధర్మాభిజనవాన్
శుచిః ॥ ౧౭ ॥ పపాత సహసా భూమౌ పితృశోకబలార్దితః । హా హతోఽస్మీతి కృప
ణాం దీనాం వాచ ముదీరయన్ ॥ ౧౮ ॥ నిపపాత మహాబాహు ర్బాహూ విక్షిప్య
వీర్యవాన్ । తత శ్శోకేన సంవీతః పితు ర్మరణదుఃఖితః ॥ ౧౯ ॥ విలలాప మహాతేజా
భ్రాన్తాకులితచేతసః । ఏతత్సురుచిరం భాతి పితు ర్మే శయనం పురా ॥ ౨౦ ॥ శశినే
వామలం రాత్రౌ గగనం తోయదాత్యయే । తదిదం నవిభాత్యద్య విహీనం తేన ధీమ
తా ॥ ౨౧ ॥ వ్యోమేవ శశినా హీన మపశ్శుష్క ఇవ సాగరః । బాష్ప ముత్సృజ్య క
ణ్ఠేన స్వార్తః పరమపీడితః ॥ ౨౨ (ప్రచ్ఛాద్య వదనం శ్రీమద్వస్త్రేణ జయతాం వరః)
తమార్తం దేవసఙ్కాశం సమీక్ష్య పతితం భువి॥ ౨౩ ॥ నికృత్తమివ సాలస్య స్కన్ధం
పరశునా వనే । మత్తమాతఙ్గసఙ్కాశం చన్ద్రార్కసదృశం భువః॥౨౪॥ఉత్థాపయిత్వా
శోకార్తం వచనం చేద మబ్రవీత్ । ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే రాజపుత్ర మహాయశః॥
త్వద్విధా నహి శోచన్తి సన్త స్సదసి సమ్మతాః । దానయజ్ఞాధికారా హి శీలశ్రుతివచో
నుగా ॥ ౨౬ ॥ బుద్ధిస్తే బుద్ధిసమ్పన్న ప్రభేవార్కస్య మన్దరే।స రుదిత్వా చిరం కాలం
భూమౌ విపరివృత్య చ ॥ ౨౭ ॥ జననీం ప్రత్యువాచేదం శోకై ర్బహుభి రావృతః ।
అభిషేక్ష్యతి రామం ను రాజా యజ్ఞం ను యక్ష్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యహం కృతసఙ్కల్పో
హృష్టో యాత్రా మయాసిషమ్ । తదిదం హ్యన్యథాభూతం వ్యవదీర్ణం మనో మమ॥
పితరం యో నపశ్యామి నిత్యం ప్రియహితే రతమ్।అమ్బ కేనాత్యగా ద్రాజా వ్యాధినా
మ య్యనాగతే ॥ ౩౦ ॥ ధన్యా రామాదయ స్సర్వే యైః పితా సంస్కృత స్స్వయమ్।
న నూనం మాం మహారాజః ప్రాప్తం జానాతి కీర్తిమాన్ ॥ ౩౧ ॥ ఉపజిఘ్రేద్ధి మాం
మూర్ధ్ని తాత స్సన్నమ్య సత్వరమ్ । క్వ స పాణి స్సుఖస్పర్శ స్తాతస్యాక్లిష్టకర్మణః॥
యేన మాం రజసా ధ్వస్త మభీక్ష్ణం పరిమార్జతి । యో మే భ్రాతా పితా బన్ధు ర్యస్య
దాసోఽస్మి ధీమతః ॥ ౩౩ ॥ తస్య మాం శీఘ్ర మాఖ్యాహి రామ స్యాక్లిష్టకర్మణః ।
పితా హి భవతి జ్యేష్ఠో ధర్మ మార్యస్య జానతః ॥ ౩౪ ॥ తస్య పాదౌ గ్రహీష్యామి
స హీదానీం గతి ర్మమ । ధర్మవి ద్ధర్మనిత్యశ్చ సత్యసన్ధో దృఢవ్రతః ॥ ౩౫ ॥ ఆర్యే

మాత్మనః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి పృష్టా యథాతత్త్వం కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ । రామేతి
రాజా విలపన్ హా సీతే లక్ష్మణేతిచ ॥ ౩౮ ॥ స మహాత్మా పరం లోకం గతో గతి
మతాం వరః । ఇమాంతు పశ్చిమాం వాచం వ్యాజహార పితా తవ ॥ ౩౯ ॥ కాలధర్మ
పరిక్షిప్తః పాశైరివ మహాగజః । సిద్ధార్థాస్తే నరా రామ మాగతం సీతయా సహ॥
లక్ష్మణం చ మహాబాహుం ద్రక్ష్యన్తి పున రాగతమ్।తచ్ఛ్రుత్వా విషసాదైవ ద్వితీ
యాప్రియశంసనాత్ ॥ ౪౦ ॥ విషణ్ణవదనో భూత్వా భూయః పప్రచ్ఛ మాతరమ్ ।
క్వచేదానీం స ధర్మాత్మా కౌసల్యానన్దవర్ధనః ॥ ౪౧ ॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా
చ సమం గతః । తథా పృష్టా యథాతత్త్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే ॥ ౪౨ ॥ మా
తాఽస్య సుమహ ద్వాక్యం విప్రియం ప్రియశఙ్కయా । సహి రాజసుతః పుత్ర చీర
వాసా మహావనమ్ ॥ ౪౩ ॥ దణ్డకాన్సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణానుచరో గతః । తచ్ఛ్రు
త్వా భరతస్త్రస్తో భ్రాతు శ్చారిత్రశఙ్కయా ॥ ౪౪ ॥ స్వస్య వంశస్య మాహాత్మ్యా
త్ప్రష్టుం సముపచక్రమే । కచ్చి న్నబ్రాహ్మణధనం హృతం రామేణ కస్యచిత్ ॥ ౪౫ ॥
కచ్చి న్నాఢ్యో దరిద్రోవా తేనాపాపో విహింసితః।కచ్చి న్నపరదారాన్వా రాజపుత్రోఽ
భిమన్యతే ॥ ౪౬ ॥ కస్మాత్సదణ్డకారణ్యే భ్రూణహేవ వివాసితః।అథాస్య చపలా మా
తా తత్స్వకర్మ యథాతథం ॥ ౪౭ ॥ తేనైవ స్త్రీస్వభావేన వ్యాహర్తు ముపచక్రమే।
ఏవ ముక్తాతు కైకేయీ భరతేన మహాత్మనా॥ ౪౮ ॥ ఉవాచ వచనం హృష్టా మూఢా
పణ్డితమానినీ । నబ్రాహ్మణధనం కించి ద్ధృతం రామేణ కస్య చిత్ ॥౪౯॥కశ్చిన్నాఢ్యో
దరిద్రోవా తేనాపాపో విహింసితః । న రామః పరదారాంశ్చ చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి॥
మయాతు పుత్ర శ్రుత్వైవ రామస్యైవాభిషేచనమ్ । యాచిత స్తే పితా రాజ్యం
రామస్యచ వివాసనమ్ ॥ ౫౧ ॥ స స్వవృత్తిం సమాస్థాయ పితా తే తత్తథాకరోత్।
రామశ్చ సహసౌమిత్రిః ప్రేషిత స్సీతయాసహ॥ ౫౨ ॥ త మపశ్య న్ప్రియం పుత్రం
మహీపాలో మహాయశాః । పుత్రశోకపరిద్యూనః పఞ్చత్వ ముపపేదివాన్ ॥ ౫౩ ॥
త్వయా త్విదానీం ధర్మజ్ఞ రాజత్వ మవలమ్బ్యతామ్ (త్వత్కృతే హి మయా సర్వ
మిద మేవం విధం కృతమ్)॥౫౪॥మా శోకం మాచ సన్తాపం ధైర్య మాశ్రయ పుత్రక।
త్వదధీనాహి నగరీ రాజ్యం చైత దనామయమ్ ॥ ౫౫ ॥ తత్పుత్ర శీఘ్రం విధినా
విధిజ్ఞై ర్వసిష్ఠముఖ్యై స్సహితో ద్విజేన్ద్రైః।సఙ్కాల్య రాజాన మదీనసత్త్వ మాత్మాన
మూర్వ్యా మభిషేచయస్వ ॥ ౫౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్విసప్తతితమస్సర్గః.

(కైకేయ్యా త్వేవ ముక్తస్తు భరతో రాఘవానుజః । కర్ణౌ కరాభ్యాం ప్రచ్ఛా
ద్య పపాత ధరణీతలే ॥ ౧ ॥ హా తాత రామ నాథేతి విలప్య కరుణం బహు ।
ముహూ రమివ నిస్సంజ్ఞ స్సంజ్ఞావా నిద మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ హతోఽస్మి రాజా నిహతో

హతో లోకశ్చ దుర్మతే। కిమిదం సంజ్ఞితం కేన కస్య కార్యం త్వయా కృతమ్ ॥ ౩ ॥
రాజానం ప్రేతభావస్థం కృత్వా రామంచ తాపసమ్।త్వంతు రాజ్యఫలం భోక్తు మద్య
తిష్ఠసి దుర్మతే ॥ ౪ ॥ రామప్రస్థాపికాయాశ్చ పతిఘ్న్యాశ్చ తవోదరే। దశ మాసా
మయా నీతా హా లోకే నిన్దితో హ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ కణ్ఠేఽవసజ్య పాశంవా విషం
పీత్వాఽథవా శతే। త్యజ ప్రాణాంశ్చ దుర్మేధే జల మగ్నిం ప్రవిశ్యవా ॥ ౬ ॥ త్వా
మద్య నిహనిష్యామి నోచే ద్రామస్య దుర్యశః। రాఘవస్యానుజో భ్రాతా భరతో
మాతృహాఽఇతి ॥ ౭ ॥ ఏవం పరుష ముక్త్వాతు నిర్దగ్ధమివ చక్షుషా। నిరీక్షమాణే
భరతే కైకేయీ వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ కిం మయాఽపకృతం తేఽద్య గర్హసే మాం
ముహు ర్ముహుః। ప్రసూయ వర్ధయిత్వా త్వాం కామం చాకరవం న కిమ్ ॥ ౯ ॥ తే
పితా స్వర్గతో రాజా భ్రాతరౌచ వివాసితౌ। బహునా కిం ప్రలాపేన కురు రాజ్యం
యథాసుఖమ్) ॥ ౧౦ ॥ శ్రుత్వాతు పితరం వృత్తం భ్రాతరౌచ వివాసినౌ। భరతో
దుఃఖసన్తప్త ఇదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ కింను కార్యం హతస్యేహ మమ రా
జ్యేన శోచతః। విహీనస్యాథ పిత్రాచ భ్రాత్రా పితృసమేనచ ॥ ౧౨ ॥ దుఃఖే మే
దుఃఖ మకరోః వ్రణే క్షారమివాదధాః। రాజానం ప్రేతభావస్థం కృత్వా రామంచ
తాపసమ్ ॥ ౧౩ ॥ కులస్య త్వ మభావాయ కాళరాత్రిరివాఽగతా। అఙ్గార ముప
గూహ్యాస్మ పితా మే నావబుద్ధవాన్ ॥ ౧౪ ॥ మృత్యు మాపాదితో రాజా త్వయా
మే పాపదర్శిని। సుఖం పరిహృతం మోహా త్కులేస్మి న్కులపాంసని॥౧౫॥త్వాం ప్రా
ప్యహి పితా మేఽద్య సత్యసన్ధో మహాయశాః।తీవ్రదుఃఖాభిసన్తప్తో వృత్తో దశరథో
నృపః॥౧౬॥వినాశితో మహారాజః పితా మే ధర్మవత్సలః। కస్మా త్ప్రవ్రాజితో రామః
కస్మాదేవ వనం గతః॥౧౭॥కౌసల్యాచ సుమిత్రాచ పుత్త్రశోకాభిపీడితే।దుష్కరం యది
జీవేతాం ప్రాప్య త్వాం జననీం మమ॥౧౮॥నను త్వార్యోఽపి ధర్మాత్మా త్వయి వృత్తి
మనుత్తమామ్।వర్తతే గురువృత్తిజ్ఞో యథా మాతరి వర్తతే॥౧౯॥తథా జ్యేష్ఠాహి మే
మాతా కౌసల్యా దీర్ఘదర్శినీ। త్వయి ధర్మం సమాస్థాయ భగిన్యామివ వర్తతే॥౨౦॥
తస్యాః పుత్త్రం కృతాఽత్మానం చీరవల్కలవాససమ్। ప్రస్థాప్య వనవాసాయ కథం
పాపేనశోచసి॥౨౧॥అపాపదర్శనం శూరం కృతాఽత్మానం యశస్వినమ్।ప్రవ్రాజ్య చీరవ
సనం కింను పశ్యసి కారణమ్ ॥ ౨౨ ॥ లుబ్ధాయా విదితో మన్యే నతేఽహం రాఘవం
ప్రతి। తథాహ్యనర్థో రాజ్యార్థం త్వయా నీతో మహా నయమ్॥౨౩॥అహంహి పురుష
వ్యాఘ్రౌ వపశ్యన్రామలక్ష్మణౌ। కేన శక్తిప్రభావేన రాజ్యం రక్షితు ముత్సహే॥౨౪॥
తం హి నిత్యం మహారాజో బలవన్తం మహాబలః। ఉపాశ్రితోఽభూ ద్ధర్మాత్మా మేరు
ర్మేరువనం యథా ॥ ౨౫ ॥ సోఽహం కథ మిమం భారం మహాధుర్యసముద్ధృతమ్।

దమ్యో ధురమివాఽసాద్య వహేయం కేన చౌజసా ॥ ౨౬ ॥ అథవా మే భవేచ్ఛక్తి
ర్యోగై ర్బుద్ధిబలేన వా । సకామాం న కరిష్యామి త్వామహం పుత్త్రగర్ధినీమ్ ॥ ౨౭ ॥
న మే వికాఙ్క్షా జాయేత త్యక్తుం త్వాం పాపనిశ్చయామ్ । యది రామస్య నాపేక్షా
త్వయి స్యాన్మాతృవత్సదా ॥ ౨౮ ॥ ఉత్పన్నా తు కథం బుద్ధి స్తవేయం పాపదర్శిని । సాధు
చారిత్రవిభ్రష్టే పూర్వేషాం నో విగర్హితా ॥ ౨౯ ॥ అస్మిన్కులే హి పూర్వేషాం
జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే । అపరే భ్రాతర స్తస్మిన్ప్రవర్తన్తే సమాహితాః ॥ ౩౦ ॥
నహి మన్యే నృశంసే త్వం రాజధర్మ మవేక్షసే । గతిం వా న విజానాసి రాజవృత్తస్య
శాశ్వతీమ్ ॥ ౩౧ ॥ సతతం రాజవృత్తే హి జ్యేష్ఠో రాజ్యేఽభిషిచ్యతే । రాజ్ఞా మేత
త్సమం తత్స్యా దిక్ష్వాకూణాం విశేషతః ॥ ౩౨ ॥ తేషాం ధర్మైకరక్షాణాం కులచారిత్ర
శోభినామ్ । అద్య చారిత్రశౌణ్డీర్యం త్వాం ప్రాప్య వినివర్తితమ్ ॥ ౩౩ ॥ తవాపి
సుమహాభాగా జనేన్ద్రాః కులపూర్వగాః । బుద్ధిమోహః కథ మయం సమ్భూత స్త్వయి
గర్హితః ॥ ౩౪ ॥ న తు కామం కరిష్యామి తవాహం పాపనిశ్చయే । త్వయా హ్యవ్యసన మా
రబ్ధం జీవితాన్తకరం మమ ॥ ౩౫ ॥ ఏష త్విదానీమేవాహ మప్రియార్థం తవానఘమ్ ।
నివర్తయిష్యామి వనా ద్భ్రాతరం స్వజనప్రియమ్ ॥ ౩౬ ॥ నివర్తయిత్వా రామం చ
తస్యాహం దీప్తతేజసః । దాసభూతో భవిష్యామి సుస్థితేనాన్తరాత్మనా ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యేవ
ముక్త్వా భరతో మహాత్మా ప్రియేతరై ర్వాక్యగణై స్తుదం స్తామ్ । శోకాతురశ్చాపి
ననాద భూయః సింహో యథా పర్వతగహ్వరస్థః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

తాం తథా గర్హయిత్వా స మాతరం భరత స్తదా । రోషేణ మహతాఽఽవిష్టః పున రేవాబ్రవీ ద్వచః ॥ ౧ ॥ రాజ్యా ద్భ్రంశస్వ కైకేయి నృశంసే దుష్టచారిణి । పరిత్యక్తా చ ధర్మేణ మా మృతం రుదతీ భవ ॥ ౨ ॥ కిం ను తేఽదూషయ ద్రాజా రామో వా భృశధార్మికః । యయో ర్మృత్యు ర్వివాసశ్చ త్వత్కృతే తుల్య మాగతౌ ॥ ౩ ॥ భ్రూణహత్యామసి ప్రాప్తా కులస్యాస్య వినాశనాత్ । కైకేయి నరకం గచ్ఛ మా చ భర్తుస్సలోకతామ్ ॥ ౪ ॥ యత్త్వయా హీదృశం పాపం కృతం ఘోరేణ కర్మణా । సర్వలోకప్రియం హిత్వా మమాప్యాపాదితం భయమ్ ॥ ౫ ॥ త్వత్కృతే మే పితా వృత్తో రామశ్చారణ్య మాశ్రితః । అయశో జీవలోకే చ త్వయాఽహం ప్రతిపాదితః ॥ ౬ ॥ మాతృరూపే మమామిత్రే నృశంసే రాజ్యకాముకే । న తేఽహ మభిభాష్యోఽస్మి దుర్వృత్తే పతిఘాతిని ॥ ౭ ॥ కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా మమ మాతరః । దుఃఖేన మహతాఽఽవిష్టా స్త్వాం ప్రాప్య కులదూషిణీమ్ ॥ ౮ ॥ న త్వ మశ్వపతేః కన్యా ధర్మరాజస్య ధీమతః । రాక్షసీ తత్ర జాతాసి కులప్రధ్వంసినీ పితుః ॥ ౯ ॥ యత్త్వయా ధార్మికో రామో నిత్యం

సత్యపరాయణః। వనం ప్రస్థాపితో దుఃఖా త్పితాచ త్రిదివం గతః ॥ ౧౦ ॥ యత్ప్రధా
నాసి తత్పాపం మయి పిత్రా వినాకృతే। భ్రాతృభ్యాంచ పరిత్యక్తే సర్వలోకస్యచా
ప్రియే ॥ ౧౧ ॥ కౌసల్యాం ధర్మసంయుక్తాం వియుక్తాం పాపనిశ్చయే। కృత్వా కం
ప్రాప్స్యసే త్వద్య లోకం నిరయగామిని ॥ ౧౨ ॥ కిం నావబుధ్యసే క్రూరే నియతం
బన్ధుసంశ్రయమ్। జ్యేష్ఠం పితృసమం రామం కౌసల్యాయాఽఽత్మసమ్భవమ్॥ ౧౩॥
అఙ్గప్రత్యఙ్గజః పుత్త్రో హృదయాచ్చాపి జాయతే। తస్మా త్ప్రియతమో మాతుః ప్రియ
త్వా న్నతు బాన్ధవః ॥ ౧౪ ॥ అన్యదా కిల ధర్మజ్ఞా సురభి స్సురసమ్మతా। వహమానౌ
దదర్శోర్వ్యాం పుత్త్రౌ విగతచేతసా॥ ౧౫ ॥ తావర్ధదివసే శ్రాన్తౌ దృష్ట్వా పుత్త్రౌ మహీ
తలే। రురోద పుత్త్రశోకేన బాష్పపర్యాకులేక్షణా ॥ ౧౬ ॥ అధస్తా ద్వ్రజత స్తస్య సుర
రాజ్ఞో మహాత్మనః। బిన్దవః పతితా గాత్త్రే సూక్ష్మా స్సురభిగన్ధినః॥ ౧౭ ॥ ఇన్ద్రోఽప్యశ్రు
నిపాతం తం స్వగాత్త్రే పుణ్యగన్ధినమ్। సురభిం మన్యతే దృష్ట్వా భూయసీం తాం సురే
శ్వరః ॥ ౧౮ ॥ నిరీక్షమాణ శ్శక్ర స్తాం దదర్శ సురభిం స్థితామ్। ఆకాశే విష్ఠితాం దీనాం
రుదన్తీం భృశదుఃఖితామ్ ॥ ౧౯ ॥ తాం దృష్ట్వా శోకసన్తప్తాం వజ్రపాణి ర్యశస్వినీమ్।
ఇన్ద్రః ప్రాఞ్జలి రుద్విగ్న స్సురరాజోఽబ్రవీ ద్వచః ॥ ౨౦ ॥ భయం కచ్చి న్న చాస్మాసు
కుతశ్చిద్విద్యతే మహత్। కుతో నిమిత్త శ్శోక స్తే బ్రూహి సర్వహితైషిణి ॥ ౨౧ ॥
ఏవ ముక్తాతు సురభి స్సురరాజేన ధీమతా। ప్రత్యువాచ తతో ధీరా వాక్యం వాక్యవి
శారదా ॥ ౨౨ ॥ శాన్తం పాపం నవః కించి త్కుతశ్చి దమరాధిప। అహంతు మగ్నౌ
శోచామి స్వపుత్త్రౌ విషమే స్థితౌ ॥ ౨౩ ॥ ఏతౌ దృష్ట్వా కృశౌ దీనౌ సూర్యరశ్మిప్రతా
పితౌ। అర్ద్యమానౌ బలీవర్దౌ కర్షకేణ సురాధిప ॥ ౨౪ ॥ మమ కాయా త్ప్రసూతౌ
హి దుఃఖితౌ భారపీడితౌ। యౌ దృష్ట్వా పరితప్యేఽహం నాస్తి పుత్త్రసమః ప్రియః॥
యస్యాః పుత్త్రసహస్రైస్తు కృత్స్నం వ్యాప్త మిదం జగత్। తాం దృష్ట్వా రుద
తీం శక్రో న సుతా న్మన్యతే పరమ్॥ ౨౬ ॥ సదాఽప్రతిమవృత్తాయా లోకధారణ
కామ్యయా। శ్రీమత్యా గుణనిత్యాయా స్స్వభావపరివేషయా ॥ ౨౭ ॥ యస్యాః
పుత్త్రసహస్రాణి సాపి శోచతి కామధుక్। కిం పున ర్యా వినా రామం కౌసల్యా వర్త
యిష్యతి॥ ౨౮ ॥ ఏకపుత్త్రా చ సాధ్వీచ వివత్సేయం త్వయా కృతా। తస్మా త్త్వం సత
తం దుఃఖం ప్రేత్యచేహచ లప్స్యసే ॥ ౨౯ ॥ అహం హ్యపచితిం భ్రాతుః పితుశ్చ
సకలా మిమామ్। వర్ధనం యశసశ్చాపి కరిష్యామి న సంశయః ॥ ౩౦ ॥ ఆనాయయి
త్వా తనయం కౌసల్యాయా మహాబలమ్। స్వయ మేవ ప్రవేక్ష్యామి వనం ముని
సేవితమ్ ॥ ౩౧ ॥ నహ్యహం పాపసఙ్కల్పే పాపే పాపం త్వయా కృతం। శక్తో ధార
యితుం పౌరై రశ్రుకణ్ఠై ర్నిరీక్షితః ॥ ౩౨ ॥ సాత్వమగ్నిం ప్రవిశ వా స్వయంవా

దణ్డకాన్విశ । రజ్జుం బధానవా కణ్ఠే సహి తేఽన్యత్పరాయణమ్ ॥ ౩౩ ॥ అహ
మప్యవనీం ప్రాప్తే రామే సత్యపరాక్రమే । కృతకృత్యో భవిష్యామి విప్రవాసితక
ల్మషః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నాగఇవారణ్యే తోమరాఙ్కుశచోదితః । పపాత భువి సంక్రు
ద్ధో నిశ్శ్వసన్నివ పన్నగః ॥ ౩౫ ॥ సంరక్తనేత్రశ్శిథిలామ్బరస్తదా విధూతసర్వా
భరణః పరన్తపః । బభూవ భూమౌ పతితో నృపాత్మజశ్శచీపతేః కేతు రివోత్సవ
క్షయే ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుస్సప్తతితమస్సర్గః.

దీర్ఘకాలాత్సముత్థాయ సంజ్ఞాం లబ్ధ్వాచ వీర్యవాన్ । నేత్రాభ్యామశ్రుపూ
ర్ణాభ్యాం దీనాముద్వీక్ష్య మాతరమ్ ॥ ౧ ॥ సోఽమాత్యమధ్యే భరతో జననీ మ
భ్యకుత్సయత్ । రాజ్యం నకామయే జాతు మన్త్రయే నాపి మాతరమ్ ॥ ౨ ॥ అభి
షేకం నజానామి యోఽభూద్రాజ్ఞా సమీక్షితః । విప్రకృష్టే హ్యహం దేశే శత్రు
ఘ్నసహితోఽవసమ్ ॥ ౩ ॥ వనవాసం నజానామి రామస్యాహం మహాత్మనః । వివా
సనంచ సౌమిత్రేస్సీతాయాశ్చ యథాఽభవత్ ॥ ౪ ॥ తథైవ క్రోశతస్తస్య భరత
స్య మహాత్మనః । కౌసల్యా శబ్దమాజ్ఞాయ సుమిత్రామిద మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఆగతః
క్రూరకార్యాయాః కైకేయ్యా భరతస్సుతః । తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి భరతం దీర్ఘ
దర్శినమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవముక్త్వా సుమిత్రాం సా వివర్ణా మలినా కృశా । ప్రతస్థే భరతో
యత్ర వేపమానా విచేతనా ॥ ౭ ॥ సతు రామానుజశ్చాపి శత్రుఘ్నసహితస్తదా ।
ప్రతస్థే భరతో యత్ర కౌసల్యాయా నివేశనమ్ ॥ ౮ ॥ తతశ్శత్రుఘ్నభరతౌ కౌసల్యాం
ప్రేక్ష్య దుఃఖితౌ । పర్యష్వజేతాం దుఃఖార్తాం పతితాం నష్టచేతనామ్ ॥ ౯ ॥ రుదన్తౌ
రుదతీం దుఃఖాత్సమేత్యార్యాం మనస్వినీమ్ । భరతం ప్రత్యువాచేదం కౌసల్యా భృ
శదుఃఖితా ॥ ౧౦ ॥ ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం ప్రాప్తమకణ్టకమ్ । సమ్ప్రా
ప్తం బత కైకేయ్యా శీఘ్రం క్రూరేణ కర్మణా ॥ ౧౧ ॥ ప్రస్థాప్య చీరవసనం పుత్రం
మే వనవాసినమ్ । కైకేయీ కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరదర్శినీ ॥ ౧౨ ॥ క్షిప్రం
మామపి కైకేయీ ప్రస్థాపయితుమర్హతి । హిరణ్యనాభో యత్రాఽఽస్తే సుతో మే సు
మహాయశాః ॥ ౧౩ ॥ అథవా స్వయమేవాహం సుమిత్రానుచరా సుఖమ్ । అగ్నిహో
త్రం పురస్కృత్య ప్రస్థాస్యే యత్ర రాఘవః ॥ ౧౪ ॥ కామంవా స్వయమేవాద్య
తత్ర మాం నేతుమర్హసి । యత్రాసౌ పురుషవ్యాఘ్రః పుత్రో మే తప్యతే తపః ॥ ౧౫ ॥
ఇదంహి తవ విస్తీర్ణం ధనధాన్యసమాచితమ్ । హస్త్యశ్వరథసమ్పూర్ణం రాజ్యం నిర్యా
తితం తయా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిబహుభిర్వాక్యైః క్రూరైస్సమ్భర్త్సితోఽనఘః ।
వివ్యథే భరతోఽతీవ వ్రణే తుద్యేవ సూచినా ॥ ౧౭ ॥ పపాత చరణౌ తస్యాస్తదా
సమ్భ్రాన్తచేతనః । విలప్య బహుధాఽసంజ్ఞో లబ్ధసంజ్ఞస్తతస్స్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం

విలపమానాం తాం భరతః ప్రాఞ్జలి స్తదా । కౌసల్యాం ప్రత్యువాచేదం శోకై ర్బహు
భి రావృతామ్॥ ౧౯ ॥ ఆర్యే కస్మా దజానన్తం గర్హసే మా మకిల్బిషమ్ । విపులాంచ
మమ ప్రీతిం స్థిరాం జానాసి రాఘవే॥ ౨౦ ॥ కృతా శాస్త్రానుగా బుద్ధి ర్మాభూ త్తస్య
కదాచన । సత్యసన్ధ స్సతాం శ్రేష్ఠో యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥ ౨౧ ॥ ప్రేష్యం
పాపీయసాం యాతు సూర్యం చ ప్రతిమేహతు । హన్తు పాదేన గాం సుప్తాం యస్యా
ర్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౨ ॥ కారయిత్వా మహత్కర్మ భర్తా భృత్య మనర్థకమ్।
అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥ ౨౩ ॥ పరిపాలయమా
నస్య రాజ్ఞో భూతాని పుత్త్రవత్ । తత స్తం ద్రుహ్యతాం పాపం యస్యార్యోఽను
మతే గతః ॥ ౨౪ ॥ బలిషడ్భాగ ముద్ధృత్య నృపస్యారక్షతః ప్రజాః । అధర్మో యోఽ
స్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥ ౨౫ ॥ సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్య స్సత్రే
వై యజ్ఞదక్షిణామ్ । తాం విప్రలపతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥౨౬॥హ
స్త్యశ్వరథసమ్బాధే యుద్ధే శస్త్రసమాకులే । మాస్మ కార్షీత్సతాం ధర్మం యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥ ౨౭ ॥ ఉపదిష్టం సుసూక్ష్మార్థం శాస్త్రం యత్నేన ధీమతా ।
స నాశయతు దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౮ ॥ మాచ తం వ్యూఢబా
హ్వంసం చన్ద్రార్కసమతేజసమ్ । ద్రాక్షీ ద్రాజ్యస్థ మాసీనం యస్యార్యోఽనుమ
తే గతః ॥ ౨౯ ॥ పాయసం కృసరం ఛాగం వృథా సోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః । గురూం
శ్చాప్యవజానాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥ ౩౦ ॥గాశ్చ స్పృశతు పాదేన గురూ
న్పరివదేత్స్వయం । మిత్త్రే ద్రుహ్యేత సోఽత్యన్తం యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥
విశ్వాసా త్కథితం కించి త్పరివాదం మిథః క్వచిత్ । వివృణోతు స దుష్టాత్మా యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః॥౩౨॥అకర్తా హ్యకృతజ్ఞశ్చ త్యక్తాఽఽత్మా నిరపత్రపః।లోకే భవతు
విద్వేష్యో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౩ ॥ పుత్త్రదారైశ్చ భృత్యైశ్చ స్వగృ
హే పరివారితః।స ఏకో మృష్ట మశ్నాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః॥ ౩౪ ॥ అప్రా
ప్య సదృశాన్ దారా ననపత్యః ప్రమీయతామ్ । అనవాప్య క్రియాం ధర్మ్యాం య
స్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౫ ॥ మాఽఽత్మన స్సంతతిం ద్రాక్షీ త్స్వేషు దారేషు
దుఃఖితః । ఆయు స్సమగ్ర మప్రాప్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౬ ॥ రాజ
స్త్రీబాలవృద్ధానాం వధే యత్పాప ముచ్యతే । భృత్యత్యాగేచ యత్పాపం తత్పాపం
ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥ లాక్షయా మధుమాంసాభ్యాం లోహేనచ విషేణచ। సదై
వ బిభృయా ద్భృత్యా న్యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౮ ॥ సఙ్గ్రామే సముపోఢే
స్మ శత్రుపక్షభయఙ్కరే । పలాయమానో వధ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః।
కపాలపాణిః పృథివీ మటతాం చీరసంవృతః । భిక్షమాణో యథోన్మత్తో యస్యార్యో

ర్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౦ ॥ పానే ప్రసక్తో భవతు స్త్రీష్వక్షేషు చ నిత్యశః । కామ
క్రోధాభిభూతస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౧ ॥ మాస్మ ధర్మే మనో భూ
యాదధర్మం స నిషేవతామ్ । అపాత్రవర్షీ భవతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥
సఞ్చితాని చ విత్తాని వివిధాని సహస్రశః । దస్యుభిర్విప్రలుప్యన్తాం యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥ ౪౩ ॥ ఉభే సన్ధ్యే శయానస్య యత్పాపం పరికల్ప్యతే । తచ్చ పాపం
భవేత్తస్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౪ ॥ యదగ్నిదాయకే పాపం య
త్పాపం గురుతల్పగే । మిత్రద్రోహే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ౪౫ ॥
దేవతానాం పితౄణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ । మాస్మ కార్షీత్స శుశ్రూషాం
యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౬ ॥ సతాం లోకాత్సతాం కీర్త్యాః సజ్జుష్టా
త్కర్మణస్తథా । భ్రశ్యతు క్షిప్రమద్యైవ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౭ ॥
అపాస్య మాతృశుశ్రూషామనర్థే సోఽవతిష్ఠతామ్ । దీర్ఘబాహుర్మహావక్షా య
స్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౮ ॥ బహుపుత్త్రో దరిద్రశ్చ జ్వరరోగసమన్వితః ।
స భూయాత్సతతం క్లేశీ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౯ ॥ ఆశామాశంసమా
నానాం దీనానామూర్ధ్వచక్షుషామ్ । అర్థినాం వితథాం కుర్యాద్యస్యార్యోఽను
మతే గతః ॥ ౫౦ ॥ మాయయా రమతాం నిత్యం పరుషః పిశునోఽశుచిః । రాజ్ఞో
భీతస్త్వధర్మాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౧ ॥ ఋతుస్నాతాం సతీం భా
ర్యామృతుకాలానురోధినీమ్ । అతివర్తేత దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥
ధర్మదారాన్పరిత్యజ్య పరదారాన్నిషేవతామ్ । త్యక్తధర్మరతిర్మూఢో యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥ ౫౩ ॥ విప్రలుప్తప్రజాతస్య దుష్కృతం బ్రాహ్మణస్య యత్ ।
తదేవ ప్రతిపద్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౪ ॥ పానీయదూషకే పాపం
తథైవ విషదాయకే । యత్తదేకస్స లభతాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౫ ॥
బ్రాహ్మణాయోద్యతాం పూజాం విహన్తు కలుషేన్ద్రియః । బాలవత్సాం చ గాం దోగ్ధు
యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౬ ॥ తృష్ణార్తం సతి పానీయే విప్రలమ్భేన యోజయేత్ ।
లభేత తస్య యత్పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౭ ॥ భక్త్యా వివదమా
నేషు మార్గమాశ్రిత్య పశ్యతః । తస్య పాపేన యుజ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే
గతః ॥ ౫౮ ॥ విహీనాం పతిపుత్త్రాభ్యాం కౌసల్యాం పార్థివాత్మజః । ఏవమాశ్వాస
యన్నేవ దుఃఖార్తో నిపపాత హ ॥ ౫౯ ॥ తథా తు శపథైః కష్టైశ్శపమానమచేతనమ్ ।
భరతం శోకసన్తప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౦ ॥ మమ దుఃఖమిదం పుత్త్ర
భూయస్సముపజాయతే । శపథైశ్శపమానో హి ప్రాణానుపరుణత్సి మే ॥ ౬౧ ॥
దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మా తే సహలక్ష్మణః । వత్స సత్యప్రతిజ్ఞో మే సతాం లోకా

నవాప్స్యసి ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్త్వాచాఙ్కమానీయ భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ । పరిష్వజ్య మహాబాహుం రురోద భృశదుఃఖితా ॥ ౬౩ ॥ ఏవం విలపమానస్య దుఃఖార్తస్య మహాత్మనః । మోహాచ్చ శోకసంరోధాద్బభూవ లులితం మనః ॥ ౬౪ ॥ లాలప్యమానస్యవిచేతనస్య ప్రణష్టబుద్ధేః పతితస్య భూమౌ। ముహుర్ముహుర్నిశ్శ్వసతశ్చఘర్మం సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః ॥ ౬౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చసప్తతితమస్సర్గః.

తమేవం శోకసన్తప్తం భరతం కైకయీసుతమ్ । ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠశ్శ్రేష్ఠవాగృషిః ॥ ౧ ॥ అలం శోకేన భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః । ప్రాప్తకాలం నరపతేః కురు సంయానముత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ వసిష్ఠస్య వచశ్శ్రుత్వా భరతో ధారణాం గతః । ప్రేతకార్యాణి సర్వాణి కారయామాస ధర్మవిత్ ॥ ౩ ॥ ఉద్ధృతం తైలసంరోధాత్సతు భూమౌ నివేశితమ్ । ఆపీతవర్ణవదనం ప్రసుప్తమివ భూపతిమ్ ॥ సంవేశ్య శయనే చాగ్ర్యే నానారత్నపరిష్కృతే । తతో దశరథం పుత్రో విలలాప సుదుఃఖితః ॥ ౫ ॥ కిం తే వ్యవసితం రాజన్ప్రోషితే మయ్యనాగతే । వివాస్య రామం ధర్మజ్ఞం లక్ష్మణంచ మహాబలమ్ ॥ ౬ ॥ క్వ యాస్యసి మహారాజ హిత్వేమం దుఃఖితం జనమ్ । హీనం పురుషసింహేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౭ ॥ యోగక్షేమం తు తే రాజఙ్ కోఽస్మిన్కల్పయితా పురే । త్వయి ప్రయాతే స్వస్తాత రామేచ వనమాశ్రితే ॥ ౮ ॥ విధవా పృథివీ రాజఙ్ త్వయా హీనా నరాజతే । హీనచన్ద్రేవ రజనీ నగరీ ప్రతిభాతి మా ॥ ౯ ॥ ఏవం విలపమానం తం భరతం దీనమానసమ్ । అబ్రవీద్వచనం భూయో వసిష్ఠస్తు మహామునిః ॥ ౧౦ ॥ ప్రేతకార్యాణి యాన్యస్య కర్తవ్యాని విశాంపతేః । తాన్యవ్యగ్రం మహాబాహో క్రియన్తామవిచారితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్ । ఋత్విక్పురోహితాచార్యాంస్త్వరయామాస సర్వశః ॥ ౧౨ ॥ (యే త్వగ్నయో నరేన్ద్రస్య చాగ్న్యగారాద్బహిష్కృతాః । ఋత్విగ్భిర్యాజకైశ్చైవ తేఽహ్రియన్త యథావిధి) ॥ ౧౩ ॥ శిబికాయామథాఽఽరోప్య రాజానం గతచేతనమ్ । బాష్పకణ్ఠా విమనసస్తమూహుః పరిచారకాః ॥ హిరణ్యంచ సువర్ణంచ వాసాంసి వివిధానిచ । ప్రకిరన్తో జనా మార్గం నృపతేరగ్రతో యయుః) ౧౫ ॥ చన్దనాగరునిర్యాసాన్ సరళం పద్మకం తథా । దేవదారూణి చాఽఽహృత్య క్షేపయన్తి తథాపరే ॥ ౧౬ ॥ గన్ధానుచ్చావచాంశ్చాన్యాంస్తత్ర గత్వాఽథ భూమిపమ్ । తతస్సంవేశయామాసుశ్చితామధ్యే తమృత్విజః ॥ ౧౭ ॥ తదా హుతాశనం దత్త్వా జేపుస్తస్య తమృత్విజః (జగుశ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః ॥ ౧౮ ॥ శిబికాభిశ్చ యానైశ్చ యథార్హం తస్య యోషితః ।

నగరాన్నిర్యయు స్తత్ర వృద్ధైః పరివృతా స్తదా ॥ ౧౯ ॥ ప్రసవ్యం చాపి తం చక్రు
ఋత్విజోఽగ్నిచితం నృపమ్ । స్త్రియశ్చ శోకసంతప్తాః కౌసల్యాప్రముఖా స్తదా ॥
క్రౌఞ్చీనామివ నారీణాం నినాద స్తత్ర శుశ్రువే । ఆర్తానాం కరుణం కాలే క్రోశన్తీ
నాం సహస్రశః ॥ ౨౧ ॥ తతో రుదన్త్యో వివశా విలప్యచ పునఃపునః । యానేభ్య
స్సరయూతీర మవతేరు ర్వరాఙ్గనాః ॥ ౨౨ ॥ కృత్వోదకం తే భరతేన సార్ధం నృపాఙ్గ
నా మన్త్రిపురోహితాశ్చ। పురీం ప్రవిశ్యాశ్రుపరీతనేత్రా భూమౌ దశాహం వ్యనయ
న్త దుఃఖమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షట్సప్తతితమస్సర్గః.

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః। ద్వాదశేఽహని సమ్ప్రాప్తే
శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ రత్నం ధన మన్నంచ పుష్కలమ్ ।
వాసాంసిచ మహార్హాణి రత్నాని వివిధానిచ ॥ ౨ ॥ బాస్తికం బహుశుక్లంచ గాశ్చాపి
శతశ స్తదా । దాసీదాసంచ యానంచ వేశ్మాని సుమహాన్తిచ ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో
దదౌ పుత్రో రాజ్ఞ స్తస్యౌర్ధ్వదైహికమ్ । తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ త్రయో
దశే ॥ ౪ ॥ విలలాప మహాబాహు ర్భరత శ్శోకమూర్ఛితః । శబ్దాపిహితకణ్ఠస్తు శో
ధనార్థ ముపాగతః ॥ ౫ ॥ చితామూలే పితు ర్వాక్య మిద మాహ సుదుఃఖితః । తాత
యస్మిన్నిసృష్టోఽహం త్వయా భ్రాతరి రాఘవే ॥ ౬ ॥ తస్మిన్వనం ప్రవ్రజితే శూ
న్యే త్యక్తోఽస్మ్యహం త్వయా । యస్యా గతి రనాథాయాః పుత్రః ప్రవ్రాజితో వన
మ్ ॥ ౭ ॥ తా మమ్బాం తాత కౌసల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్వ గతో నృప । దృష్ట్వా భ
స్మారుణం తచ్చ దగ్ధాస్థిస్థానమణ్డలమ్ ॥ ౮ ॥ పితు శ్శరీరనిర్వాణం నిష్టన న్విషసాద సః ।
సతు దృష్ట్వా రుదన్ దీనః పపాత ధరణీతలే ॥ ౯ ॥ ఉత్థాప్యమాన శ్శక్రస్య యన్త్ర
ధ్వజఇవ చ్యుతః । అభిపేతు స్తత స్సర్వే తస్యామాత్యా శ్శుచివ్రతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అన్తకాలే
నిపతితం యయాతి మృషయో యథా । శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం దృష్ట్వా శోకపరి
ప్లుతమ్ ॥ ౧౧ ॥ విసంజ్ఞో న్యపత ద్భూమౌ భూమిపాల మనుస్మరన్ । ఉన్మత్తఇవ
నిశ్చేతా విలలాప సుదుఃఖితః ॥ ౧౨ ॥ స్మృత్వా పితు ర్గుణాఙ్గాని తాని తాని తథా
తథా । మన్థరాప్రభవ స్తీవ్రః కైకేయీగ్రాహసంకులః ॥ ౧౩ ॥ వరదానమయోఽ
క్షోభ్యోఽమజ్జయ చ్ఛోకసాగరః। సుకుమారంచ బాలం చ సతతం లాలితం త్వయా ॥
క్వ తాత భరతం హిత్వా విలప న్తం గతో భవాన్ । నను భోజ్యేషు పానేషు వ స్త్రేష్వా
భరణేషుచ ॥ ౧౫ ॥ ప్రవారయసి న స్సర్వాం స్తన్నః కోఽన్యః కరిష్యతి । అవదారణకా
లేతు పృథివీ నాఽవదీర్యతే ॥ ౧౬ ॥ యా విహీనా త్వయా రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మ
నా । పితరి స్వర్గ మాపన్నే రామే చారణ్య మాశ్రితే ॥ ౧౭ ॥ కిం మే జీవితసామర్థ్యం
ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । హీనో భ్రాత్రా చ పిత్రా చ శూన్యా మిక్ష్వాకుపాలితామ్ ॥

అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనమ్ । తయోర్విలపితం శ్రుత్వా వ్య
సనం చాన్వవేక్ష్య తత్ ॥ ౧౯ ॥ భృశమార్తతరా భూయ స్సర్వ ఏవానుగామినః ।
తతో విషణ్ణౌ విశ్రాన్తౌ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ ॥ ౨౦ ॥ ధరణ్యాం సంవ్యవేష్టేతాం
భగ్నశృఙ్గావివర్షభౌ । తతః ప్రకృతిమాన్వైద్యః పితురేషాం పురోహితః ॥ ౨౧ ॥
వసిష్ఠో భరతం వాక్య ముత్థాప్య త మువాచ హ । త్రయోదశోఽయం దివసః పితు
ర్వృత్తస్య తే విభో ॥ ౨౨ ॥ (సావశేషాస్థినిచయే) కి మిహ త్వం విలమ్బసే । త్రీణి ద్వం
ద్వాని భూతేషు ప్రవృత్తాన్యవిశేషతః ॥ ౨౩ ॥ తేషు చాపరిహార్యేషు నైవం భవితు
మర్హసి । సుమన్త్రశ్చాపి శత్రుఘ్న ముత్థాప్యాభిప్రసాద్య చ ॥ ౨౪ ॥ శ్రావయా
మాస తత్త్వజ్ఞ స్సర్వభూతభవాభవమ్ । ఉత్థితౌ తౌ నరవ్యాఘ్రౌ ప్రకాశేతే యశస్వి
నౌ ॥ ౨౫ ॥ వర్షాతపపరిక్లిన్నౌ పృథగిన్ద్రధ్వజావివ । అశ్రూణి పరిమృద్నన్తౌ రక్తాక్షౌ
దీనభాషిణౌ ॥ ౨౬ ॥ అమాత్యా స్త్వరయన్తి స్మ తనయౌ చాపరాః క్రియాః ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తసప్తతితమస్సర్గః.

అథ యాత్రాం సమీహన్తం శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః । భరతం శోకసన్తప్త
మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ గతిర్య స్సర్వభూతానాం దుఃఖే కిం పునరాత్మనః ।
స రామ స్సత్త్వసమ్పన్న స్స్త్రియా ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥ ౨ ॥ బలవాన్వీర్యసమ్ప
న్నో లక్ష్మణో నామ యోఽప్యసౌ । కిం న మోచయతే రామం కృత్వాపి పితృనిగ్ర
హమ్ ॥ ౩ ॥ పూర్వమేవ తు నిగ్రాహ్య స్సమవేక్ష్య నయానయౌ । ఉత్పథం య
స్సమారూఢో నార్యా రాజా వశంగతః ॥ ౪ ॥ ఇతి సమ్భాషమాణే తు శత్రుఘ్నే
లక్ష్మణానుజే । ప్రాగ్ద్వారేఽభూత్తదా కుబ్జా సర్వాభరణభూషితా ॥ ౫ ॥ లిప్తా చన్ద
నసారేణ రాజవస్త్రాణి బిభ్రతీ । వివిధం వివిధై స్తై స్తై ర్భూషణైశ్చ విభూషితా ॥
మేఖలాదామభి శ్చిత్రై రన్యైశ్చ శుభభూషణైః । బభాసే బహుభి ర్బద్ధా (రజ్జుబద్ధేవ
వానరీ) ॥ ౬ ॥ తాం సమీక్ష్య తదా ద్వాఃస్థా స్సుభృశం పాపకారిణీమ్ । గృహీ
త్వాఽకరుణాం కుబ్జాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేదయన్ ॥ ౮ ॥ యస్యాః కృతే వనే రా
మో న్యస్తదేహశ్చ వః పితా । సేయం పాపా నృశంసా చ తస్యాః కురు యథామతి ॥
శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ వచనం భృశదుఃఖితః । అన్తఃపురచరా న్సర్వా నిత్యువాచ
ధృతవ్రతః ॥ ౧౦ ॥ తీవ్ర ముత్పాదితం దుఃఖం భ్రాతౄణాం మే తథా పితుః । య
యా సేయం నృశంసస్య కర్మణః ఫల మశ్నుతామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవ ముక్త్వా తు తేనాఽ
శు సఖీజనసమావృతా । గృహీతా బలవత్కుబ్జా సా తద్గృహ మనాదయత్ ॥ ౧౨ ॥
తత స్సుభృశసన్తప్త స్తస్యా స్సర్వ స్సఖీజనః । క్రుద్ధ మాజ్ఞాయ శత్రుఘ్నం విపలా

యం సముపక్రాన్తో నిశ్శేషాన్నః కరిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ సానుక్రోశాం వదాన్యాంచ ధ
ర్మజ్ఞాంచ యశస్వినీమ్ । కౌసల్యాం శరణం యామ స్సాహి నోఽస్తు ధ్రువా గతిః ॥
స చ రోషేణ తామ్రాక్షశ్శత్రుఘ్న శ్శత్రుతాపనః । విచకర్ష తదా కుబ్జాం క్రోశ
న్తీం ధరణీతలే ॥ ౧౬ ॥ తస్యా హ్యాకృష్యమాణాయా మన్థరాయా స్తత స్తతః।
చిత్రం బహువిధం భాణ్డం పృథివ్యాం తద్వ్యశీర్యత ॥ ౧౭ ॥ తేన భాణ్డేన సం
కీర్ణం శ్రీమ ద్రాజనివేశనమ్ । అశోభత తదా భూయ శ్శారదం గగనం యథా ॥
స బలీ బలవత్క్రోధా ద్గృహీత్వా పురుషర్షభః । కైకేయీ మభినిర్భర్త్స్య బభా
షే పరుషం వచః ॥ ౧౯ ॥ తైర్వాక్యైః పరుషై ర్దుఃఖైః కైకేయీ భృశదుఃఖితా।
శత్రుఘ్నభయసన్త్రస్తా పుత్త్రం శరణ మాగతా ॥ ౨౦ ॥ తాం ప్రేక్ష్య భరతః క్రు
ద్ధం శత్రుఘ్న మిద మబ్రవీత్ ।అవధ్యా స్సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి ॥
హన్యా మహ మిమాం పాపాం కైకేయీం దుష్టచారిణీమ్ । యది మాం ధార్మికో
రామో నాసూయే న్మాతృఘాతకమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇమామపి హతాం కుబ్జాం యది
జానాతి రాఘవః । త్వాంచ మాం చ హి ధర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువమ్॥ ౨౩ ॥
భరతస్య వచ శ్శ్రుత్వా శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః । న్యవర్తత తతో రోషా త్తాం ము
మోచచ మన్థరామ్ ॥ ౨౪ ॥ సా పాదమూలే కైకేయ్యా మన్థరా నిపపాత హ।నిశ్శ్వ
సన్తీ సుదుఃఖార్తా కృపణం విలలాపచ ॥ ౨౫ ॥ శత్రుఘ్నవిక్షేపవిమూఢసంజ్ఞాం
సమీక్ష్య కుబ్జాం భరతస్య మాతా । శనై స్సమాశ్వాసయ దార్తరూపాం క్రౌఞ్చీం
విలగ్నామివ వీక్షమాణామ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే అష్టసప్తతితమస్సర్గః.

తతః ప్రభాతసమయే దివసేచ చతుర్దశే । సమేత్య రాజకర్తారో భరతం
వాక్య మబ్రువన్ ॥ ౧ ॥ గతో దశరథ స్స్వర్గం యో నో గురుతరో గురుః । రామం
ప్రవ్రాజ్య వై జ్యేష్ఠం లక్ష్మణంచ మహాబలమ్ ॥ ౨ ॥ త్వ మద్య భవ నో రాజా రాజ
పుత్త్ర మహాయశః । సఙ్గత్యా నాపరాధ్నోతి రాజ్య మేత దనాయకమ్ ॥ ౩ ॥ అభి
షేచనికం సర్వ మిద మాదాయ రాఘవ। ప్రతీక్షతే త్వాం స్వజన శ్శ్రేణయశ్చ నృపా
త్మజ ॥ ౪ ॥ రాజ్యం గృహాణ భరత పితృపైతామహం ధ్రువమ్ । అభిషేచయ చాత్మా
నం పాహి చాస్మా న్నరర్షభ ॥ ౫ ॥ ఆభిషేచనికం భాణ్డం కృత్వా సర్వం ప్రదక్షిణమ్।
భరత స్తం జనం సర్వ మిత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ ౬ ॥ జ్యేష్ఠస్య రాజతా నిత్య ముచి
తా హి కులస్య నః । నైవం భవన్తో మాం వక్తు మర్హన్తి కుశలా జనాః ॥ ౭ ॥ రామః
పూర్వో హి నో భ్రాతా భవిష్యతి మహీపతిః । అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి వర్షాణి
నవ పఞ్చచ॥౮॥యుజ్యతాం మహతీ సేనా చతురఙ్గమహాబలా । ఆనయిష్యా మ్యహం
జ్యేష్ఠం భ్రాతరం రాఘవం వనాత్ ॥౯॥ఆభిషేచనికం చైవ సర్వమేత దుపస్కృతమ్।

పురస్కృత్య గమిష్యామి రామహేతో ర్వనం ప్రతి ॥ ౧౦ ॥ తత్రైవ తం నరవ్యాఘ్ర
మభిషిచ్య పురస్కృతమ్ । ఆనయిష్యామి వై రామం హవ్యవాహ మివాధ్వరాత్ ॥
స సకామాం కరిష్యామి స్వా మిమాం మాతృగన్ధినీమ్ । వనే వత్స్యామ్యహం దుర్గే
రామో రాజా భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ క్రియతాం శిల్పిభిః పన్థా స్సమాని విషమాణిచ ।
రక్షిణశ్చానుసంయాన్తు పథి దుర్గవిచారకాః॥౧౩॥ఏవం సమ్భాషమాణం తం రామ
హేతో ర్నృపాత్మజమ్ । ప్రత్యువాచ జన స్సర్వ శ్శ్రీమ ద్వాక్య మనుత్తమమ్॥౧౪॥
ఏవం తే భాషమాణస్య పద్మా శ్రీ రుపతిష్ఠతామ్ । య స్త్వం జ్యేష్ఠే నృపసుతే పృథి
వీం దాతు మిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ అనుత్తమం తద్వచనం నృపాత్మజప్రభాషితం సంశ్రవణే
నిశమ్యచ । ప్రహర్షజా స్తం ప్రతి బాష్పబిన్దవో నిపేతు రార్యాననేత్రసమ్భవాః॥
ఊచు స్తేవచన మిదం నిశమ్య హృష్టా స్సామాత్యా స్సపరిషదో వియాతశోకాః ।
పన్థానం నరవర భక్తిమా న్జనశ్చ వ్యాదిష్ట స్తవ వచనాచ్చ శిల్పి వర్గః॥ ౧౭॥ ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనాశీతితమస్సర్గః.

అథ భూమిప్రదేశజ్ఞా స్సూత్రకర్మవిశారదాః । స్వకర్మాభిరతా శ్శూరా ఖనకా
యన్త్రకా స్తథా ॥ ౧ ॥ కర్మాన్తికా స్థపతయః పురుషా యన్త్రకోవిదాః । తథా
వర్ధకయ శ్చైవ మార్గిణో వృక్షతక్షకాః ॥ ౨ ॥ కూపకారా స్సుధాకారా వంశకర్మ
కృత స్తథా । సమర్థా యేచ ద్రష్టారః పురత స్తే ప్రతస్థిరే॥ ౩ ॥ సతు హర్షా త్త ముద్దే
శం జనౌఘో విపులః ప్రయాన్ । అశోభత మహావేగ స్సముద్ర ఇవ పర్వణి ॥ ౪ ॥ తే
స్వవారం సమాస్థాయ వర్త్మకర్మణి కోవిదాః । కరణై ర్వివిధోపేతైః పురస్తాత్సం
ప్రతస్థిరే ॥ ౫ ॥ లతా వల్లీశ్చ గుల్మాంశ్చ స్థాణూ నశ్మనఏవచ । జనా స్తే చక్రిరే
మార్గం ఛిన్దన్తో వివిధా న్ద్రుమాన్॥౬॥అవృక్షేషుచ దేశేషు కేచి ద్వృక్షా నరోపయన్।
కేచిత్కుఠారై ష్టఙ్కైశ్చ దాత్రై శ్ఛిన్దన్క్వచి త్క్వచిత్ ॥ ౭ ॥ అపరే వీరణ
స్తమ్బా న్బలినో బలవత్తరాః । విధమ న్తిస్మ దుర్గాణి స్థలానిచ తత స్తతః ॥ ౮ ॥
అపరేఽపూరయ న్కూపా న్పాంసుభి శ్శ్వభ్రమాయతమ్।నిమ్నభాగాం స్తథా కేచి
త్సమాం శ్చక్రు స్తత స్తతః ॥ ౯ ॥ బబన్ధు ర్బన్ధనీయాంశ్చ క్షోద్యాన్సంచుక్షుదు
స్తదా । బిభిదు ర్భేదనీయాంశ్చ తాంస్తా న్దేశా న్నరా స్తదా ॥ ౧౦ ॥ అచిరేణైవ కా
లేన పరివాహా న్బహూదకాన్ । చక్రు ర్బహువిధాకారాన్ సాగరప్రతిమా న్బహూన్॥
నిర్జలేషుచ దేశేషు ఖానయామాసు రుత్తమాన్ । ఉదపానా న్బహువిధా న్వేదికాపరి
మణ్డితాన్ ॥ ౧౨ ॥ స సుధాకుట్టిమతలః ప్రపుష్పితమహీరుహః । మత్తోద్ఘుష్టద్విజ
గణః పతాకాభి రలఙ్కృతః ॥ ౧౩ ॥ చన్దనోదకసంసిక్తో నానాకుసుమభూషితః॥

ఽధికృతా నరాః । రమణీయేషు దేశేషు బహుస్వాదుఫలేషుచ ॥ ౧౭ ॥ యో నివేశ
స్త్వభిప్రేతో భరతస్య మహాత్మనః । భూయ స్తం శోభయామాసు ర్భూషాభి
ర్భూషణోపమమ్ ॥ ౧౮ ॥ నక్షత్రేషు ప్రశస్తేషు ముహూర్తేషు చ తద్విదః ।
నివేశాన్ స్థాపయామాసు ర్భరతస్య మహాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ బహుపాంసుచయాశ్చాపి
పరిఖాపరివారితాః । తత్రేన్ద్రనీలప్రతిమాః ప్రతోళీవరశోభితాః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసాద
మాలావితతా స్సౌధప్రాకారసంవృతాః । పతాకాశోభితా స్సర్వే సునిర్మితమహా
పథాః ॥ ౧౯ ॥ విసర్పద్భిరివాకాశే విటఙ్కాగ్రవిమానకైః । సముచ్ఛ్రితై ర్నివేశా
స్తే బభు శ్శక్రపురోపమాః ॥ ౨౦ ॥ జాహ్నవీంతు సమాసాద్య వివిధద్రుమకాననామ్।
శీతలామలపానీయాం మహామీనసమాకులామ్ ॥ ౨౧ ॥ స చన్ద్రతారాగణమణ్డితం
యథా నభః క్షపాయా మమలం విరాజతే । నరేన్ద్రమార్గ స్స తథా వ్యరాజత క్రమేణ
రమ్య శ్శుభశిల్పినిర్మితః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకాశీతితమస్సర్గః.

తతో నాన్దీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః । తుష్టువు ర్వాగ్విశేషజ్ఞా
స్తవై ర్మఙ్గళసంహితైః ॥ ౧ ॥ సువర్ణకోణాభిహతః ప్రాణద ద్యామదున్దుభిః । దధ్ము
శ్శంఖాంశ్చ శతశో నాదాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్ ॥ ౨ ॥ స తూర్యఘోష స్సుమహా
న్దివ మాపూరయన్నివ । భరతం శోకసన్తప్తం భూయ శ్శోకై రరన్ధ్రయత్ ॥ ౩ ॥
తతః ప్రబుద్ధో భరత స్తం ఘోషం సన్నివర్త్య చ । నాహం రాజేతి చాప్యుక్త్వా శత్రు
ఘ్నమిద మబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ పశ్య శత్రుఘ్న కైకేయ్యా లోకస్యాపకృతం మహత్ ।
విసృజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః ॥ ౫ ॥ తస్యైషా ధర్మరాజస్య ధర్మ
మూలా మహాత్మనః । పరిభ్రమతి రాజశ్రీ ర్నౌరివాకర్ణికా జలే ॥ ౬ ॥ యో హి న
స్సుమహా న్నాథ స్సోపి ప్రవ్రాజితో వనమ్ । అనయా ధర్మముత్సృజ్య మాత్రా మే
రాఘవ స్స్వయమ్ ॥ ౭ ॥ ఇత్యేవం భరతం ప్రేక్ష్య విలపన్త మచేతనమ్ । కృపణం
రురుదు స్సర్వా స్సస్వరం యోషిత స్తదా ॥ ౮ ॥ తథా తస్మిన్విలపతి వసిష్ఠో రాజధర్మ
విత్ । సభా మిక్ష్వాకునాథస్య ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౯ ॥ శాతకుమ్భమయీం రమ్యాం
మణిరత్నసమాకులామ్ । సుధర్మామివ ధర్మాత్మా సగణః ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౦ ॥ స కాఞ్చ
నమయం పీఠం పరార్ధ్యాస్తరణావృతమ్ । అధ్యాస్త సర్వవేదజ్ఞో దూతా ననుశశా
సచ ॥ ౧౧ ॥ బ్రాహ్మణా న్క్షత్రియా న్వైశ్యా నమాత్యా న్గణవల్లభాన్ । క్షిప్ర మాన
యతావ్యగ్రాః కృత్య మాత్యయికం హి నః ॥ ౧౨ ॥ స రాజపుత్త్రం శత్రుఘ్నం భర
తంచ యశస్వినమ్ । యుధాజితం సుమన్త్రంచ యేచ తత్ర హితా జనాః ॥ ౧౩ ॥ తతో
హలహలాశబ్ద స్సుమహా న్సమపద్యత । రథై రశ్వై ర్గజై శ్చాపి జనానా ముపగచ్ఛ
తామ్ ॥ ౧౪ ॥ తతో భరత మాయాన్తం శతక్రతు మివామరాః । ప్రత్యనన్దన్ ప్రకృ

తయో యథా దశరథం తథా ॥ ౧౫ ॥ హ్రద ఇవ తిమినాగసంవృత స్తిమితజలో మణి శంఖశర్కరః । దశరథసుతశోభితా సభా సదశరథేవ బభౌ యథా పురా ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకాశీతితమస్సర్గః.

తా మార్యగణసంపూర్ణాం భరతః ప్రగ్రహాం సభామ్ । దదర్శ బుద్ధిసమ్పన్నః పూర్ణచన్ద్రాం నిశామివ ॥ ౧ ॥ ఆసనాని యథా న్యాయ మార్యాణాం విశతాం తదా । వస్త్రాఙ్గరాగప్రభయా ద్యోతితా సా సభోత్తమా ॥ ౨ ॥ సా విద్వజ్జనసంపూర్ణా సభా సురుచిరా తదా । అదృశ్యత ఘనాపాయే పూర్ణచన్ద్రేవ శర్వరీ ॥ ౩ ॥ రాజ్ఞస్తు ప్రకృతీ స్సర్వా స్సమగ్రాః ప్రేక్ష్య ధర్మవిత్ । ఇదం పురోహితో వాక్యం భరతం మృదుచా బ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ తాత రాజా దశరథ స్స్వర్గతో ధర్మ మాచరన్ । ధనధాన్యవతీం స్ఫీతాం ప్రదాయ పృథివీం తవ ॥ ౫ ॥ రామ స్తథా సత్యధృతి స్సతాం ధర్మ మనుస్మరన్ । నాజహా త్పితు రాదేశం శశీ జ్యోత్స్నా మివోదితః ॥ ౬ ॥ పిత్రా భ్రాత్రా చ తే దత్తం రాజ్యం నిహతకణ్టకమ్ । తద్భుఙ్క్ష్వ ముదితామాత్యః క్షిప్ర మేవాభిషేచయ ॥ ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః । కోట్యాపరాన్తా స్సాముద్రా రత్నాన్యభిహరన్తు తే ॥ ౮ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం శోకేనాభిపరిప్లుతః । జగామ మనసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాఙ్క్షయా ॥ ౯ ॥ స బాష్పకలయా వాచా కలహంసస్వరో యువా । విలలాప సభామధ్యే జగర్హే చ పురోహితమ్ ॥ ౧౦ ॥ చరితబ్రహ్మచర్యస్య విద్యాస్నాతస్య ధీమతః । ధర్మే ప్రయతమానస్య కో రాజ్యం మద్విధో హరేత్ ॥ ౧౧ ॥ కథం దశరథా జ్జాతో భవే ద్రాజ్యాపహారకః । రాజ్యంచాహంచ రామస్య ధర్మం వక్తు మిహార్హసి ॥ ౧౨ ॥ జ్యేష్ఠ శ్శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మాత్మా దిలీపనహుషోపమః । లబ్ధు మర్హతి కాకుత్స్థో రాజ్యం దశరథో యథా ॥ ౧౩ ॥ అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్యం కుర్యాం పాప మహం యది । ఇక్ష్వాకూణా మహం లోకే భవేయం కులపాంసనః ॥ ౧౪ ॥ యద్ధి మాత్రా కృతం పాపం నాహం తదపి రోచయే । ఇహస్థో వనదుర్గస్థం నమస్యామి కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౫ ॥ రామమేవానుగచ్ఛామి రాజా స ద్విపదాం వరః । త్రయాణామపి లోకానాం రాఘవో రాజ్య మర్హతి ॥ ౧౬ ॥ తద్వాక్యం ధర్మసంయుక్తం శ్రుత్వా సర్వే సభాసదః । హర్షాన్ముముచు రశ్రూణి రామే నిహితచేతసః ॥ ౧౭ ॥ యది త్వార్యం నశక్ష్యామి వినివర్తయితుం వనాత్ । వనే తత్రైవ వత్స్యామి యథార్యో లక్ష్మణ స్తథా ॥ ౧౮ ॥ సర్వోపాయం తు వర్తిష్యే వినివర్తయితుం బలాత్ సమక్ష మార్యమిశ్రాణాం సాధూనాం గుణవర్తినామ్ ॥ ౧౯ ॥ విష్టికర్మాన్తికా స్సర్వే మార్గశోధకరక్షకాః । ప్రస్థాపితా మయా పూర్వం యాత్రాపి మమ రోచతే ॥ ౨౦

[illegible] సమీపస్థ మువాచేదం సుమన్త్ర

మన్త్రికోవిదమ్ ॥ ౨౧ ॥ తూర్ణ ముత్థాయ గచ్ఛ త్వం సుమన్త్ర మమ శాసనాత్।
యాత్రా మాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలం చైవ సమానయ॥ ౨౨ ॥ ఏవ ముక్త స్సుమన్త్రస్తు
భరతేన మహాత్మనా । హృష్ట స్తదాఽఽదిశ త్సర్వం యథాసందిష్ట మిష్టవత్ ॥ ౨౩॥
తాః ప్రహృష్టాః ప్రకృతయో బలాధ్యక్షా బలస్య చ। శ్రుత్వా యాత్రాం సమాజ్ఞప్తాం
రాఘవస్య నివర్తనే ॥ ౨౪ ॥ తతో యోధాఙ్గనా స్సర్వా భర్తౄ న్సర్వా న్గృహే
గృహే । యాత్రాగమన మాజ్ఞాయ త్వరయన్తి స్మ హర్షితాః॥ ౨౫॥ తే హయై ర్గోరథైః
శీఘ్రై స్స్యన్దనైశ్చ మహాజవైః । సహయోధై ర్బలాధ్యక్షా బలం సర్వ మచోద
యన్ ॥ ౨౬ ॥ సజ్జం తు తద్బలం దృష్ట్వా భరతో గురుసన్నిధౌ। రథం మే త్వరయస్వేతి
సుమన్త్రం పార్శ్వతోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ భరతస్య తత స్త్వాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్యాచ
హర్షితః। రథం గృహీత్వోపయయౌ యుక్తం పరమవాజిభిః ॥ ౨౮ ॥ స రాఘవ స్సత్య
ధృతిః ప్రతాపవా న్బ్రువ న్సుయుక్తం దృఢసత్యవిక్రమః । గురుం మహారణ్యగతం
యశస్వినం ప్రసాదయిష్య న్భరతోఽబ్రవీ త్తదా ॥ ౨౯ ॥ తూర్ణం సముత్థాయ సు
మన్త్ర గచ్ఛ బలస్య యోగాయ బలప్రధానాన్ । ఆనేతు మిచ్ఛామి హి తం వనస్థం
ప్రసాద్య రామం జగతో హితాయ ॥ ౩౦ ॥ స సూతపుత్రో భరతేన సమ్య గాజ్ఞాపి
త స్సంపరిపూర్ణకామః। శశాస సర్వా న్ప్రకృతిప్రధానా న్బలస్య ముఖ్యాంశ్చ సుహృజ్జ
నంచ ॥ ౩౧ ॥ తత స్సముత్థాయ కులే కులే తే రాజన్యవైశ్యా వృషలాశ్చ విప్రాః। అ
యూయుజ న్నుష్ట్రరథా న్ఖరాంశ్చ నాగా న్హయాంశ్చైవ కులప్రసూతాన్ ॥ ౩౨ ॥
ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్వ్యశీతితమస్సర్గః.

తత స్సముత్థితః కాల్య మాస్థాయ స్యన్దనోత్తమమ్। ప్రయయౌ భరత శ్శీఘ్రం
రామదర్శనకాఙ్క్షయా ॥ ౧ ॥ అగ్రతః ప్రయయు స్తస్య సర్వే మన్త్రిపురోధసః। అధి
రుహ్య హయై ర్యుక్తా న్రథా న్సూర్యరథోపమాన్ ॥ ౨ ॥ నవ నాగసహస్రాణి కల్పి
తాని యథావిధి । అన్వయు ర్భరతం యాన్త మిక్ష్వాకుకులనన్దనమ్ ॥ ౩ ॥ షష్టీ రథ
సహస్రాణి ధన్వినో వివిధాయుధాః । అన్వయు ర్భరతం యాన్తం రాజపుత్రం యశ
స్వినమ్ ॥ ౪ ॥ శతం సహస్రాణ్యశ్వానాం సమారూఢాని రాఘవమ్ । అన్వయు ర్భర
తం యాన్తం సత్యసన్ధం జితేన్ద్రియమ్ ॥ ౫ ॥ కైకేయీ చ సుమిత్రా చ కౌసల్యా చ
యశస్వినీ । రామానయనసంహృష్టా యయు ర్యానేన భాస్వతా ॥ ౬ ॥ ప్రయాతా
శ్చార్యసఙ్ఘాతా రామం ద్రష్టుం సలక్ష్మణమ్ । తస్యైవ చ కథా శ్చిత్రాః కుర్వాణా
హృష్టమానసాః ॥ ౭ ॥ మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థిరసత్త్వం దృఢవ్రతమ్ । కదా
ద్రక్ష్యామహే రామం జగత శ్శోకనాశనమ్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట ఏవ హి నశ్శోక మపనేష్యతి రాఘ
వః । తమ స్సర్వస్య లోకస్య సముద్యన్నివ భాస్కరః ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం కథయన్త స్తే

సమ్ప్రహృష్టాః కథా శ్శుభాః । పరిష్వజానా శ్చాన్యోన్యం యయు ర్నాగరికా జనాః॥
యేచ తత్రాపరే సర్వే సమ్మతా యేచ నైగమాః । రామంప్రతి యయు ర్హృష్టా స్స
ర్వాః ప్రకృతయ స్తథా ॥ ౧౧ ॥ మణికారాశ్చ యే కేచిత్కుమ్భకారాశ్చ శోభనాః॥
సూత్రకర్మకృతశ్చైవ యేచ శస్త్రోపజీవినః॥౧౨॥మాయూరకాః క్రాకచికా రోచకా
వేధకా స్తథా। ద న్తకారా స్సుధాకారా స్తథా గన్ధోపజీవినః ॥ ౧౩ ॥ సువర్ణకారాః
ప్రఖ్యాతా స్తథా కమ్బళధావకాః । స్నాపకోచ్ఛాదకా వైద్యా ధూపకా శ్శౌణ్డికా
స్తథా ॥ ౧౪ ॥ రజకా స్తున్నవాయాశ్చ గ్రామఘోషమహ త్తరాః । శైలూషాశ్చ
సహస్త్రీభి ర్యయుః కైవ ర్తకా స్తథా॥౧౫॥సమాహితా వేదవిదో బ్రాహ్మణా వృత్త
సమ్మతాః । గోరథై ర్భరతం యా న్త మనుజగ్ము స్సహస్రశః ॥ ౧౬ ॥ సువేషా శ్శుద్ధవ
సనా స్తామ్రమృష్టానులేపనాః।సర్వే తే వివిధై ర్యానై శ్శనై ర్భరత మన్వయుః॥౧౭॥
ప్రహృష్టముదితా సేనా సాఽన్వయా త్కైకయీ సుతమ్।భ్రాతురానయనే యా న్తం
భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ ॥ ౧౮ ॥ తే గత్వా దూర మధ్వానం రథయానాశ్వ కుఞ్జరైః॥
సమాసేదు స్తతో గఙ్గాం శృఙ్గిబేరపురం ప్రతి॥ ౧౯ ॥ యత్ర రామసఖో వీరో గుహో
జ్ఞాతిగణై ర్వృతః । నివసత్యప్రమాదేన దేశం తం పరిపాలయన్॥౨౦॥ఉపేత్య తీరం
గఙ్గాయా శ్చక్రవాకై రలఙ్కృతమ్ । వ్యవాతిష్ఠత సా సేనా భరతస్యానుయాయినీ॥
నిరీక్ష్యానుగతాం సేనాం తాంచ గఙ్గాం శివోదకామ్।భరత స్సచివా స్సర్వా నబ్రవీ
ద్వాక్యకోవిదః ॥ ౨౨ ॥ నివేశయత మే సైన్య మభిప్రాయేణ సర్వతః।విశ్రాన్తాః ప్రత
రిష్యామ శ్శ్వ ఇదానీ మిమాం నదీమ్ ॥ ౨౩ ॥ దాతుంచ తావ దిచ్ఛామి స్వర్గతస్య
మహీపతేః । ఔర్ధ్వదేహనిమిత్తార్థ మవతీర్యోదకం నదీమ్॥౨౪॥తస్యైవం బ్రువతోఽ
మాత్యా స్తథేత్యుక్త్వా సమాహితాః । న్యవేశయం స్తాం ఛన్దేన స్వేన స్వేన పృథక్పృ
థక్॥ ౨౫॥ నివేశ్య గఙ్గా మను తాం మహానదీం చమూం విధానైః పరిబర్హశోభినీమ్।
ఉవాస రామస్య తదా మహాత్మనో విచి న్తయానో భరతో నివ ర్తనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్ర్యశీతితమస్సర్గః.

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం గఙ్గా మన్వాశ్రితాం నదీమ్ । నిషాదరాజో దృష్ట్వైవ
జ్ఞాతీన్స న్త్వరితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మహతీయ మితః సేనా సాగరాభా ప్రదృశ్యతే।నా
స్యా న్త మధిగచ్ఛామి మనసాపి విచి న్తయన్ ॥ ౨ ॥ యథాతు ఖలు దుర్బుద్ధి ర్భరత
స్స్వయ మాగతః । సఏషహి మహాకాయః కోవిదారధ్వజో రథే॥ ౩॥ బన్ధయిష్యతి వా
దాశా నథవాఽస్మా న్వధిష్యతి । అథ దాశరథిం రామం పిత్రా రాజ్యా ద్వివాసితమ్॥౪॥
సమ్పన్నాం శ్రియ మన్విచ్ఛం స్తస్య రాజ్ఞ స్సుదుర్లభామ్ । భరతః కైకయీపుత్రో
[illegible] ॥ ౫ ॥ [illegible] చై వ [illegible] దాశరథి [illegible] । తస్యా[illegible]

కామా స్సన్నద్ధా గఙ్గాఽనూపే ప్రతిష్ఠత ॥ ౬ ॥తిష్ఠన్తు సర్వే దాశాశ్చ గఙ్గా మన్వా
శ్రితా నదీమ్ । బలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశనాః ॥ ౭ ॥ నావాం శతా
నాం పఞ్చానాం కైవర్తానాం శతం శతమ్ । సన్నద్ధానాం తథా యూనాం తిష్ఠ న్త్వి
త్యభ్యచోదయత్ ॥ ౮ ॥ యదాఽతుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి । సేయం
స్వస్తిమతీ సేనా గఙ్గా మద్య తరిష్యతి ॥ ౯ ॥ ఇత్యుక్త్వోపాయనం గృహ్య మత్స్య
మాంసమధూనిచ । అభిచక్రామ భరతం నిషాదాధిపతి ర్గుహః ॥ ౧౦ ॥ త మాయా
న్తం తు సంప్రేక్ష్య సూతపుత్త్రః ప్రతాపవాన్ । భరతాయాఽచచక్షేఽథ వినయజ్ఞో
వినీతవత్ ॥ ౧౧॥ ఏష జ్ఞాతిసహస్రేణ స్థపతిః పరివారితః । కుశలో దణ్డకారణ్యే వృద్ధో
భ్రాతుశ్చ తే సఖా॥ ౧౨ ॥ తస్మా త్పశ్యతు కాకుత్స్థ త్వాం నిషాదాధిపో గుహః॥అసం
శయం విజానీతే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుమన్త్రా
ద్భరత శ్శుభమ్।ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహః పశ్యతు మా మితి ॥ ౧౪ ॥ లబ్ధ్వాఽ
భ్యనుజ్ఞాం సంహృష్టో జ్ఞాతిభిః పరివారితః । ఆగమ్య భరతం ప్రహ్వో గుహో
వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ నిష్కుటశ్చైవ దేశోఽయం వఞ్చితాశ్చాపి తే వయమ్।
నివేదయామ స్తే సర్వే స్వకే దాసకులే వస॥౧౬॥అస్తి మూలం ఫలం చైవ నిషాదై
స్సముపాహృతమ్ । ఆర్ద్రం చ మాంసం శుష్కం చ వన్యం చోచ్చావచం మహత్ ॥౧౭॥
ఆశంసే స్వాశితా సేనా వత్స్యతీమాం విభావరీమ్।అర్చితో వివిధైః కామై శ్శ్వస్ససై
న్యో గమిష్యసి ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతురశీతితమస్సర్గః.

ఏవ ముక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహమ్ । ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో
వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్ ॥ ౧ ॥ ఊర్జితః ఖలు తే కామః కృతో మమ గురో స్సఖే।
యో మే త్వ మీదృశీం సేనా మేకోఽభ్యర్చితు మిచ్ఛసి ॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా తం మ
హాతేజా గుహం వచన ముత్తమమ్ ।అబ్రవీ ద్భరత శ్శ్రీమాన్నిషాదాధిపతిం పునః॥౩॥
కతరేణ గమిష్యామి భరద్వాజాశ్రమం గుహ।గహనోఽయం భృశం దేశో గఙ్గాఽ
నూపో దురత్యయః ॥ ౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్త్రస్య ధీమతః । అబ్రవీ
త్ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం గుహో గహనగోచరః॥ ౫ ॥దాశా స్త్వాఽనుగమిష్యన్తి ధన్విన
స్సుసమాహితాః । అహం చానుగమిష్యామి రాజపుత్త్ర మహాయశః ॥ ౬ ॥ కచ్చి
న్న దుష్టో వ్రజసి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । ఇయం తే మహతీ సేనా శఙ్కాం జనయతీవ
మే ॥ ౭ ॥ త మేవ మభిభాషన్త మాకాశ ఇవ నిర్మలః।భరత శ్శ్లక్ష్ణయా వాచా గుహం
వచన మబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ మా భూ త్స కాలో యత్కష్టం న మాం శఙ్కితు మర్హసి ।
రాఘవ స్స హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పితృసమో మతః ॥ ౯ ॥తం నివర్తయితుం యామి
కాకుత్స్థం వనవాసినమ్ । బుద్ధి రన్యా న తే కార్యా గుహ సత్యం బ్రవీమి తే ॥ ౧౦ ॥

సతు సంహృష్టవదన శ్శ్రుత్వా భరతభాషితమ్। పునరేవాబ్రవీ ద్వాక్యం భరతం ప్రతి
హర్షితః ॥ ౧౧ ॥ ధన్య స్త్వం న త్వయా తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే । అయత్నాదా
గతం రాజ్యం య స్త్వం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి ॥ ౧౨ ॥ శాశ్వతీ ఖలు తే కీర్తి ర్లోకా నను
చరిష్యతి । య స్త్వం కృచ్ఛ్రగతం రామం ప్రత్యానయితు మిచ్ఛసి ॥ ౧౩ ॥ ఏవం
సమ్భాషమాణస్య గుహస్య భరతం తదా । అభూ న్నష్టప్రభ స్సూర్యో రజనీచాభ్య
వ ర్తత ॥ ౧౪ ॥ సన్నివేశ్య స తాం సేనాం గుహేన పరితోషితః । శత్రుఘ్నేన సమం
శ్రీమాఞ్శయనం సముపాగమత్ ॥ ౧౫ ॥ రామచిన్తామయ శ్శోకో భరతస్య మహా
త్మనః । ఉపస్థితో హ్యనర్హస్య ధర్మప్రేక్షస్య తాదృశః ॥ ౧౬ ॥ అ న్తర్దాహేన దహన
స్సన్తాపయతి రాఘవమ్ । వనదాహాభిస న్తప్తం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపమ్ ॥ ౧౭ ॥
ప్రస్రుత స్సర్వగాత్రేభ్య స్స్వేదం శోకాగ్నిసమ్భవమ్ । యథా సూర్యాంశుస న్తప్తో
హిమవా న్ప్రస్రుతో హిమమ్ ॥౧౮॥ ధ్యానని ర్దర శై లేన వినిశ్శ్వసితధాతునా। దై న్య
పాదపసంఘేన శోకాయాసాధిశృఙ్గిణా ॥ ౧౯ ॥ ప్రమోహాన న్తస త్త్వేన సన్తాపౌషధి
వేణునా । అక్రాన్తో దుఃఖ శై లేన మహతా కై కయీసుతః॥ ౨౦ ॥వినిశ్శ్వసన్వై భృశ
దుర్మనా స్తతః ప్రమూఢసంజ్ఞః పరమాపదం గతః।శమం నలేభే హృదయజ్వరార్దితో
నరర్షభో యూథహతో యథర్షభః ॥ ౨౧ ॥ గుహేన సార్ధం భరత స్సమాగతో మహా
నుభావ స్సజన స్సమాహితః । సుదుర్మనా స్తం భరతం తదా పునః గుహ స్సమాశ్వా
సయ దగ్రజం ప్రతి ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చాశీతితమస్సర్గః.

ఆచచక్షేఽథ సద్భావం లక్ష్మణస్య మహాత్మనః । భరతాయాప్రమేయాయ
గుహో గహనగో చరః ॥ ౧ ॥ తం జాగ్రతం గుణై ర్యుక్తం శరచాపాసిధారిణమ్ ।
భ్రాతృగు ప్త్యర్థ మత్య న్త మహం లక్ష్మణ మబ్రవమ్ ॥ ౨ ॥ ఇయం తాత సుఖా
శయ్యా త్వదర్థ ముపకల్పితా । ప్రత్యాశ్వసిహి శేష్వాస్యాం సుఖం రాఘవనన్దన ॥ ౩ ॥
ఉచితోఽయం జన స్సర్వో దుఃఖానాం త్వం సుఖోచితః । ధర్మాత్మం స్తస్య గు ప్త్యర్థం
జాగరిష్యామహే వయమ్ ॥ ౪ ॥ నహి రామా త్ప్రియతరో మమా స్తి భువి కశ్చన ।
మోత్సుకోఽభూ ర్బ్రవీమ్యేతదప్యసత్యం తవాగ్రతః ॥ ౫ ॥ అస్య ప్రసాదా దాశంసే
లోకేఽస్మిన్సుమహద్యశః । ధర్మావాప్తించ విపులా మర్థావాప్తించ కేవలామ్॥౬॥
సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహసీతయా।రక్షిష్యామి ధనుష్పాణి స్సర్వై
స్స్వైర్జ్ఞాతిభి స్సహ ॥ ౭ ॥ నహి మేఽవిదితం కించి ద్వనేఽస్మింశ్చరత స్సదా
చతురఙ్గం హ్యపి బలం ప్రసహేమ వయం యుధి ॥ ౮ ॥ ఏవ మస్మాభి రు క్తేన లక్ష్మ
ణేన మహాత్మనా । అనునీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ॥ ౯ ॥ కథం దా
[illegible] శయానే సహసీతయా । శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితం వా సుఖ

ధి ॥ ౧౦ ॥ యో న దేవాసురైః సర్వైః శక్యః ప్రసహితుం యుధి। తం పశ్య గుహ
సంవిష్టం తృణేషు సహ సీతయా ॥ ౧౧ ॥ మహతా తపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరిశ్రమైః।
ఏకో దశరథస్యైష పుత్త్రః సదృశలక్షణః ॥ ౧౨ ॥ అస్మిన్ ప్రవ్రాజితే రాజా నచిరం
వర్తయిష్యతి। విధవా మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ వినద్య సుమహా
నాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రియః। నిర్ఘోషోపరతం తాత మన్యే రాజనివేశనమ్ ॥ ౧౪ ॥
కౌసల్యా చైవ రాజా చ తథైవ జననీ మమ। నాశంసే యది జీవేయుః సర్వే తే శర్వరీ
మిమామ్ ॥ ౧౫ ॥ జీవేదపి హి మే మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా। దుఃఖితా
యా తు కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ॥ ౧౬ ॥ అతిక్రాన్తమతిక్రాన్తమనవాప్య మనో
రథమ్। రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పితా మే వినశిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ సిద్ధార్థాః పితరం
వృత్తం తస్మిన్ కాలే హ్యుపస్థితే। ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యన్తి భూమి
పమ్ ॥ ౧౮ ॥ రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభక్తమహాపథామ్। హర్మ్యప్రాసాద
సమ్పన్నాం సర్వరత్నవిభూషితామ్ ॥ ౧౯ ॥ గజాశ్వరథసమ్బాధాం తూర్యనాదవినాది
తామ్। సర్వకల్యాణసమ్పూర్ణాం హృష్టపుష్టజనాకులామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరామోద్యాన
సమ్పూర్ణాం సమాజోత్సవశాలినీమ్। సుఖితా విచరిష్యన్తి రాజధానీం పితుర్మమ ॥
అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వయమ్। నివృత్తే సమయే హ్యస్మిన్ సుఖితాః
ప్రవిశేమహి ॥ ౨౨ ॥ పరిదేవయమానస్య తస్యైవం సుమహాత్మనః। తిష్ఠతో రాజ
పుత్త్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత ॥ ౨౩ ॥ ప్రభాతే విమలే సూర్యే కారయిత్వా జటా
ఉభౌ। అస్మిన్ భాగీరథీతీరే సుఖం సన్తారితౌ మయా ॥ ౨౪ ॥ జటాధరౌ తౌ ద్రుమ
చీరవాససౌ మహాబలౌ కుఞ్జరయూథపోపమౌ। వరేషుచాపాసిధరౌ పరన్తపౌ వ్యవే
క్షమాణౌ సహ సీతయా గతౌ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షడశీతితమస్సర్గః.

గుహస్య వచనం శ్రుత్వా భరతో భృశమప్రియమ్। ధ్యానం జగామ
తత్రైవ యత్ర తచ్ఛ్రుతమప్రియమ్ ॥ ౧ ॥ (స విహ్వలితసర్వాఙ్గో వివృశ్య విపులే
క్షణః। పపాత సహసా భూమౌ కూలాద్భ్రష్ట ఇవ ద్రుమః) ॥ ౨ ॥ సుకుమారో మహా
సత్త్వః సింహస్కన్ధో మహాభుజః। పుణ్డరీకవిశాలాక్షస్తరుణః ప్రియదర్శనః ॥ ౩ ॥
ప్రత్యాశ్వస్య ముహూర్తం తు కాలం పరమదుర్మనాః। పపాత సహసా తోత్త్రై
ర్హృది విద్ధ ఇవ ద్విపః ॥ ౪ ॥ తదవస్థం తు భరతం శత్రుఘ్నోఽనన్తరస్థితః। పరిష్వజ్య రురో
దోచ్చైర్విసంజ్ఞః శోకకర్శితః ॥ ౫ ॥ తతః సర్వాః సమాపేతుర్మాతరో భరతస్య తాః।
ఉపవాసకృశా దీనా భర్తృవ్యసనకర్శితాః ॥ ౬ ॥ తాశ్చ తం పతితం భూమౌ రుదన్త్యః
పర్యవారయన్। కౌసల్యా త్వనుసృత్యైనం దుర్మనాః పరిషస్వజే ॥ ౭ ॥ వత్సలా
స్వం యథా వత్సముపగూహ్య తపస్వినీ। పరిపప్రచ్ఛ భరతం రుదన్తీ శోకలాలసా ॥

పుత్త్ర వ్యాధి ర్నతే కచ్చి చ్ఛరీరం పరిబాధతే। అద్య రాజకులస్యాస్య త్వ దధీనం హి జీవితమ్ ॥ ౯ ॥ త్వాం దృష్ట్వా పుత్త్ర జీవామి రామే సభ్రాతృకే గతే। వృత్తే దశరథే రాజ్ఞి నాథ ఏక స్త్వ మద్య నః ॥ ౧౦ ॥ కచ్చి న్నులక్ష్మణే పుత్త్ర శ్రుతం తే కించి దప్రియమ్। పుత్త్రేవా ఽప్యేకపుత్త్రాయా స్సహ భార్యే వనం గతే ॥౧౧॥ స ముహూ ర్తం సమాశ్వస్య రుద న్నేవ మహాయశాః। కౌసల్యాం పరిసాంత్వ్యేదం గుహం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ భ్రాతా మే క్వావస ద్రాత్రౌ క్వ సీతా క్వచ లక్ష్మ ణః। అస్వప చ్ఛయనే క స్మిన్ కిం భుక్త్వా గుహ శంస మే॥౧౩॥సోఽబ్రవీ ద్భరతం హృ ష్టో నిషాదాధిపతి ర్గుహః।యద్విధం ప్రతిపేదేచ రామే ప్రియహితేఽతిథౌ॥౧౪॥అన్న ముచ్చావచం భక్ష్యాః ఫలాని వివిధానిచ। రామాయాభ్యవహారార్థం బహుచోప హృతం మయా ॥ ౧౫ ॥ తత్సర్వం ప్రత్యనుజ్ఞాసీ ద్రామ స్సత్యపరాక్రమః।నతు తత్ప్ర త్యగృహ్ణాత్స క్షత్త్రధర్మమనుస్మరన్॥౧౬॥నహ్యస్మాభిః ప్రతిగ్రాహ్యం సఖేదేయంతు సర్వదా।ఇతి తేన వయం రాజ న్ననునీతా మహాత్మనా॥ ౧౭ ॥లక్ష్మణేన సమానీతం పీత్వా వారి మహాయశాః। ఔపవాస్యం తదాఽకార్షీ ద్రాఘవ స్సహ సీతయా॥ తతస్తు జలశేషేణ లక్ష్మణోఽప్యకరో త్తదా।వాగ్యతా స్తే త్రయ స్సన్ధ్యాం సము పాసత సంహితాః ॥ ౧౯ ॥ సౌమిత్రిస్తు తతః పశ్చా దకరో త్స్వాస్తరం శుభమ్। స్వయ మానీయ బర్హీంషి క్షిప్రం రాఘవకారణాత్ ॥ ౨౦ ॥తస్మిన్సమావిశ ద్రామ స్స్వాస్తరే సహసీతయా। ప్రక్షాళ్యచ తయోః పాదా వపచక్రామ లక్ష్మణః॥౨౧॥ ఏత త్తదిఙ్గుదీమూల మిద మేనచ త త్తృణం। యస్మి న్రామశ్చ సీతాచ రాత్రిం తాం శయితా వుభౌ ॥ ౨౨ ॥నియమ్య పృష్ఠేతు తలాఙ్గుళిత్రవాన్ శరైః స్సుపూర్ణా విషుధీ పర న్తపః।మహ ద్ధను స్సజ్య ముపోహ్య లక్ష్మణో నిశా మతిష్ఠ త్పరితోఽస్య కేవలమ్॥ తత స్త్వహం చో త్తమచాపబాణధృత్ స్థితోఽభవం తత్ర స యత్ర లక్ష్మణః। అత న్ద్రిభిర్ జ్ఞాతిభి రాత్తకార్ముకై ర్మహేన్ద్రకల్పం పరిపాలయం స్తదా ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తాశీతితమస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా నిపుణం సర్వం భరత స్సహ మన్త్రిభిః। ఇఙ్గుదీమూల మాగమ్య రామశయ్యా మవేక్ష్య తామ్॥ ౧ ॥ అబ్రవీ జ్జననీ స్సర్వా ఇహ తేన మహాత్మనా।శర్వరీ శయితా భూమా విద మస్య విమర్దితమ్ ॥ ౨ ॥ మహాభాగకులీనేన మహాభాగేన ధీమతా। జాతో దశరథేనోర్వ్యాం న రామ స్స్వప్తు మర్హతి॥ ౩ ॥అజినో త్తరసం స్తీర్ణే వరా స్తరణసంచయే। శయిత్వా పురుషవ్యాఘ్రః కథం శేతే మహీతలే॥ ౪ ॥ ప్రాసాదాగ్రవిమానేషు వలభీషుచ సర్వదా। హైమరాజతభౌమేషు వరా స్తరణశా లిను ॥ ౫ ॥ పుష్పసంచయచిత్రేషు చన్దనాగరుగన్ధిషు। పాణ్డురాభ్రప్రకాశేషు శుక

సజ్ఘరుతేషుచ ॥ ౬ ॥ ప్రాసాదవరవర్యేషు శీతవత్సు సుగన్ధిషు । ఉషిత్వా మేరుకల్పేషు కృతకాఞ్చనభిత్తిషు ॥ ౭ ॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషై ర్వరాభరణనిస్వనైః । మృదఙ్గవరశబ్దైశ్చ సతతం ప్రతిబోధితః ॥ ౮ ॥ వన్దిభి ర్వన్దితః కాలే బహుభి స్సూతమాగధైః । గాథాభి రనురూపాభి స్స్తుతిభిశ్చపరన్తపః ॥ ౯ ॥ అశ్రద్ధేయ మిదం లోకే న సత్యం ప్రతిభాతి మా। ముహ్యతే ఖలు మే భావ స్స్వప్నోఽయమితి మే మతిః॥ ౧౦ ॥ న నూనం దైవతం కించిత్కాలేన బలవత్తరమ్। యత్ర దాశరథీ రామో భూమావేవ శయీత సః॥ ౧౧॥ విదేహరాజస్య సుతా సీతాచ ప్రియదర్శనా । దయితా శయితా భూమౌ స్నుషా దశరథస్య చ ॥ ౧౨ ॥ ఇయం శయ్యా మమ భ్రాతు రిదంహి పరివర్తితమ్। స్థణ్డిలే కఠినే సర్వం గాత్రై ర్విమృదితం తృణమ్॥ ౧౩ ॥ మన్యే సాభరణా సుప్తా సీతాఽస్మిఞ్ఛయనోత్తమే । తత్ర తత్రహి దృశ్యన్తే సక్తాః కనకబిన్దవః॥ ౧౪ ॥ ఉత్తరీయమిహాఽఽసక్తం సువ్యక్తం సీతయా తదా । తథా హ్యేతే ప్రకాశన్తే సక్తాః కౌశేయతన్తవః ॥ ౧౫ ॥ మన్యే భర్తు స్సుఖా శయ్యా యేన బాలా తపస్వినీ । సుకుమారీ సతీ దుఃఖం నవిజానాతి మైథిలీ ॥ ౧౬ ॥ హా హన్తోఽస్మి నృశంసోఽహం య స్సభార్యః కృతే మమ । ఈదృశీం రాఘవ శ్శయ్యా మధిశేతే హ్యనాథవత్ ॥ ౧౭ ॥ సార్వభౌమకులే జాత స్సర్వలోకసుఖావహః । సర్వలోకప్రియ స్త్యక్త్వా రాజ్యం సుఖ మనుత్తమమ్ ॥ ౧౮ ॥ కథ మిన్దీవరశ్యామో రక్తాక్షః ప్రియదర్శనః । సుఖభాగీ చదుఃఖార్హ శ్శయితో భువి రాఘవః॥ ౧౯ ॥ ధన్యః ఖలు మహాభాగో లక్ష్మణ శ్శుభలక్షణః । భ్రాతరం విషమే కాలే యో రామ మనువర్తతే॥ ౨౦ ॥ సిద్ధార్థా ఖలు వైదేహీ పతిం యాఽనుగతా వనమ్ । వయం సంశయితా స్సర్వే హీనా స్తేన మహాత్మనా ॥ ౨౧ ॥ అకర్ణధారా పృథివీ శూన్యేవ ప్రతిభాతి మా । గతే దశరథే స్వర్గం రామే చారణ్య మాశ్రితే॥ ౨౨ ॥ నచ ప్రార్థయతే కశ్చి న్మనసాపి వసున్ధరామ్ । వనేఽపి వసత స్తస్య బాహువీర్యాభిరక్షితామ్॥ ౨౩ ॥ శూన్యసంవరణారక్షా మయన్త్రితహయద్విపామ్ । అపావృతపురద్వారాం రాజధానీ మరక్షితామ్ ॥ ౨౪ ॥ అప్రహృష్టబలాం శూన్యాం విషమస్థా మనావృతామ్। శత్రవో నాభిమన్యన్తే భక్ష్యా న్విషకృతానివ ॥ ౨౫ ॥ అద్య ప్రభృతి భూమౌతు శయిష్యేఽహం తృణేషువా । ఫలమూలాశనో నిత్యం జటాచీరాణి ధారయన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్యార్థ ముత్తరం కాలం నివత్స్యామి సుఖం వనే । తం ప్రతిశ్రవ మాముచ్య నాస్య మిథ్యా భవిష్యతి ॥ ౨౭ ॥ వసన్తం భ్రాతు రర్థాయ శత్రుఘ్నో మాఽనువత్స్యతి। లక్ష్మణేన సహ త్వార్యో హ్యయోధ్యాం పాలయిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ అభిషేక్ష్యన్తి కాకుత్స్థ మయోధ్యాయాం ద్విజాతయః । అపి మే దేవతాః కుర్యు రిమం సత్యం మనోరథమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రసాద్యమాన శ్శిరసా మయా స్వయం బహుప్రకారం యదినాభిపత్స్యతే తతోఽను

వత్స్యామి చిరాయ రాఘవం వనే వస న్నార్హతి మా ముపేక్షితుమ్॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమ దయోధ్యాకాణ్డేఽష్టాశీతితమస్సర్గః.

వ్యుష్య రాత్రింతు తత్రైవ గఙ్గాకూలే స రాఘవః। భరతః కాల్య ముత్థాయ శత్రుఘ్న మిద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శత్రుఘ్నోత్తిష్ఠ కిం శేషే నిషాదాధిపతిం గుహమ్। శీఘ్ర మానయ భద్రం తే తారయిష్యతి వాహినీమ్ ॥ ౨ ॥ జాగర్మి నాహం స్వపిమి తమేవాఽర్యం విచిన్తయన్। ఇత్యేవ మబ్రవీ ద్భ్రాత్రా శత్రుఘ్నోఽపి ప్రచోదితః ॥ ౩ ॥ ఇతి సంవదతో రేవ మన్యోన్యం నరసింహయోః। ఆగమ్య ప్రాఞ్జలిః కాలే గుహో భరత మబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ కచ్చి త్సుఖం నదీతీరేఽవాత్సీః కాకుత్స్థ శర్వరీమ్। కచ్చిత్తే సహ సైన్యస్య తావ త్సర్వ మనామయమ్॥ ౫ ॥ గుహస్య వచనం తత్తు శ్రుత్వా స్నేహా దుదీరితమ్। రామస్యానువశో వాక్యం భరతోఽపీద మబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ సుఖా న శ్శర్వరీ రాజ న్పూజితా శ్చాపి తే వయమ్। గఙ్గాంతు నౌభి ర్బహ్వీభి ర్దాశా స్సన్తారయన్తు నః ॥ ౭ ॥ తతో గుహ స్సన్త్వరిత శ్శ్రుత్వా భరతశాసనమ్। ప్రతి ప్రవిశ్య నగరం తం జ్ఞాతిజన మబ్రవీత్॥ ౮ ॥ ఉత్తిష్ఠత ప్రబుధ్యధ్వం భద్ర మస్తుచ వ స్సదా। నావ స్సమనుకర్షధ్వం తారయిష్యామ వాహినీమ్ ॥ ౯ ॥ తే తథోక్తా స్సముత్థాయ త్వరితా రాజశాసనాత్। పఞ్చ నావాం శతాన్యేవ సమానిన్యు స్సమన్తతః॥ ౧౦ ॥ అన్యా స్స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘణ్టాధరా వరాః। శోభమానాః పతాకాభి ర్యుక్తవాహా స్సుసంహతాః॥ ౧౧ ॥ తత స్స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాణ్డుకమ్బళసంవృతామ్। సనన్దిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావ ముపాహరత్ ॥ ౧౨ ॥ తా మారురోహ భరత శ్శత్రుఘ్న శ్చ మహాబలః। కౌసల్యాచ సుమిత్రా చ యాశ్చాన్యా రాజయోషితః॥ ౧౩ ॥ పురోహిత శ్చ తత్పూర్వం గురవో బ్రాహ్మణా శ్చ యే। అనన్తరం రాజదారా స్తథైవ శకటాపణాః ॥ ౧౪ ॥ ఆవాస మాదీపయతాం తీర్థం చాప్యవగాహతామ్। భాణ్డాని చాదదానానాం ఘోష స్త్రిదివ మస్పృశత్ ॥ ౧౫ ॥ పతాకిన్య స్తు తా నావ స్స్వయం దాశై రధిష్ఠితాః। వహన్త్యో జన మారూఢం తదా సమ్పేతు రాశుగాః॥ ౧౬ ॥ నారీణా మభిపూర్ణా స్తు కాశ్చి త్కాశ్చిచ్చ వాజినామ్। కాశ్చి త్తత్ర వహన్తి స్మ యానయుగ్యం మహాధనమ్॥ ౧౭ ॥ తాస్సు గత్వా పరం తీర మవరోప్య చ తం జనమ్। నివృత్తాః కాణ్డచిత్రాణి క్రియన్తే దాశబన్ధుభిః ॥ ౧౮ ॥ సవైజయన్తాస్తు గజా గజారోహ ప్రచోదితాః। తరన్త స్స్మ ప్రకాశన్తే సధ్వజా ఇవ పర్వతాః॥ ౧౯ ॥ నావ శ్చారురుహు స్త్వన్యే ప్లవై స్తేరు స్తథాపరే। అన్యే కుమ్భఘటై స్తేరు రన్యే తేరుశ్చ బాహుభిః॥ సా పుణ్యా ధ్వజినీ గఙ్గాం దాశై స్సన్తారితా స్వయమ్। మైత్రే ముహూర్తే ప్రయయౌ ప్రయాగవన ముత్తమమ్॥ ౨౧॥ ఆశ్వాసయిత్వాచ చమూం మహాత్మా నివేశయిత్వాచ

యథోపజోషమ్ । ద్రష్టుం భరద్వాజ మృషిప్రవర్య మృత్విగ్వృత స్స న్భరతః
ప్రతస్థే ॥ ౨౨ ॥ స బ్రాహ్మణస్యాఽశ్రమ మభ్యుపేత్య మహాత్మనో దేవపురోహితస్య।
దదర్శ రమ్యోటజవృక్షషణ్డం మహద్వనం విప్రవరస్య రమ్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద
యోధ్యాకాణ్డే ఏకోననవతితమస్సర్గః.

భరద్వాజాశ్రమం దృష్ట్వా క్రోశాదేవ నరర్షభః।బలం సర్వ మవస్థాప్య జగామ
సహ మన్త్రిభిః ॥ ౧ ॥ పద్భ్యామేవహి ధర్మజ్ఞో న్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః।వసానో వాససీ
క్షౌమే పురోధాయ పురోహితమ్ ॥ ౨ ॥ తత స్సందర్శనే తస్య భరద్వాజస్య రాఘవః।
మన్త్రిణ స్తా నవస్థాప్య జగామానుపురోహితమ్ ॥ ౩ ॥ వసిష్ఠ మథ దృష్ట్వైవ భర
ద్వాజో మహాతపాః।సఞ్చచాలాఽసనా త్తూర్ణం శిష్యా నర్ఘ్య మితి బ్రువన్ ॥౪॥సమా
గమ్య వసిష్ఠేన భరతేనాభివాదితః । అబుధ్యత మహాతేజా స్సుతం దశరథస్య తమ్॥
తాభ్యా మర్ఘ్యంచ పాద్యంచ దత్త్వా పశ్చా త్ఫలానిచ । ఆనుపూర్వ్యాచ్చ ధర్మజ్ఞః
పప్రచ్ఛ కుశలం కులే॥౬॥అయోధ్యాయాం బలే కోశే మిత్రేష్వపిచ మన్త్రిషు।జానన్
దశరథం వృత్తం నరాజాన ముదాహరత్ ॥ ౭ ॥వసిష్ఠో భరత శ్చైనం పప్రచ్ఛతు రనా
మయమ్ । శరీరేఽగ్నిషు శిష్యేషు వృక్షేషు మృగపక్షిషు ॥ ౮ ॥ తథేతి తత్ప్రతిజ్ఞాయ
భరద్వాజో మహాతపాః । భరతం ప్రత్యువాచేదం రాఘవస్నేహబన్ధనాత్ ॥ ౯ ॥ కి
మిహాఽగమనే కార్యం తవ రాజ్యం ప్రశాసతః।ఏత దాచక్ష్వ మేసర్వం నహి మే శుధ్యతే
తే మనః ॥ ౧౦ ॥ సుషువే య మమిత్రఘ్నం కౌసల్యా నన్దవర్ధనమ్ । భ్రాత్రాసహ సభా
ర్యోఽయం చిరం ప్రవ్రాజితో వనమ్॥ ౧౧ ॥నియుక్త స్త్రీనియుక్తేన పిత్రా యోఽసౌ
మహాయశాః । వనవాసీ భవేతీహ సమాః కిల చతుర్దశ॥ ౧౨ ॥ కచ్చి న్నతస్యాపాపస్య
పాపం కర్తు మిహేచ్ఛసి । అకణ్టకం భోక్తుమనా రాజ్యం తస్యానుజస్యచ ॥ ౧౩ ॥ ఏవ
ముక్తో భరద్వాజం భరతః ప్రత్యువాచహ । పర్యశ్రునయనో దుఃఖా ద్వాచా సంసజ్జ
మానయా॥ ౧౪ ॥హతోఽస్మి యది మా మేవం భగవానపి మన్యతే । మత్తో నదోష
మాశఙ్కే ర్నైవం మా మనుశాధిహి ॥ ౧౫ ॥ నచైతదిష్టం మాతా మే య దవోచ
న్మద న్తరే । నాహ మేతేన తుష్టశ్చ న తద్వచన మాదదే ॥ ౧౬ ॥ అహం తు తం నర
వ్యాఘ్ర ముపయాతః ప్రసాదకః।ప్రతినేతు మయోధ్యాంచ పాదౌ తస్యాభివన్దితుమ్॥
త్వం మా మేవం గతం మత్వా ప్రసాదం కర్తు మర్హసి । శంస మే భగవ న్రామః క్వ
సమ్ప్రతి మహీపతిః ॥ ౧౮ ॥ వసిష్ఠాదిభి రృత్విగ్భి ర్యాచితో భగవాం స్తతః । ఉవాచ
తం భరద్వాజః ప్రసాదా ద్భరతం వచః ॥ ౧౯ ॥ త్వయ్యేతత్పురుషవ్యాఘ్ర యుక్తం
రాఘవవంశజే । గురువృత్తి ర్దమ శ్చైవ సాధూనాం చానుయాయితా ॥ ౨౦ ॥ జానే
చైత న్మనస్థం తే దృఢీకరణ మస్త్వితి।అపృచ్ఛంత్వాం తథాఽత్యర్థం కీర్తిం సమభివర్ధ

యర్ష ॥ ౨౧ ॥ జానేచ రామం ధర్మజ్ఞం ససీతం సహలక్ష్మణమ్। అసౌ వసతి తే భ్రాతా
చిత్రకూటే మహాగిరౌ ॥ ౨౨ ॥ శ్వస్తు గన్తాసి తం దేశం వసాద్య సహమన్త్రిభిః। ఏత
న్మే కురు సుప్రాజ్ఞ కామం కామార్థకోవిద ॥ ౨౩ ॥ తత స్తథేత్యేవ ముదారదర్శనః
ప్రతీతరూపో భరతోఽబ్రవీ ద్వచః। చకార బుద్ధించ తదా తదాశ్రమే నిశానివాసాయ
నరాధిపాత్మజః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే నవతితమస్సర్గః.

కృతబుద్ధిం నివాసాయ తత్రైవ స ముని స్తదా। భరతం కైకయీపుత్త్ర మాతి
థ్యేన న్యమన్త్రయత్ ॥ ౧ ॥ అబ్రవీ ద్భరత స్త్వేనం నన్విదం భవతా కృతమ్। పాద్య
మర్ఘ్యం తథాఽఽతిథ్యం వనే యదుపపద్యతే ॥ ౨ ॥ అథో వాచ భరద్వాజో భరతం
ప్రహసన్నివ। జానే త్వాం ప్రీతిసంయుక్తం తుష్యే స్త్వం యేన కేనచిత్ ॥ ౩ ॥
సేనాయాస్తు తవైతస్యాః కర్తుమిచ్ఛామి భోజనమ్। మమ ప్రీతి ర్యథారూపా తథాఽర్హో
మనుజర్షభ ॥ ౪ ॥ కిమర్థం చాపి నిక్షిప్య దూరే బల మిహాగతః। కస్మా న్నేహోప
యాతోఽసి సబలః పురుషర్షభ॥ ౫ ॥ భరతః ప్రత్యువాచేదం ప్రాఞ్జలి స్తం తపోధనమ్।
ససైన్యో నోపయాతోఽస్మి భగవన్ భగవద్భయాత్ ॥ ౬ ॥ రాజ్ఞా చ భగవన్నిత్యం
రాజపుత్త్రేణ వా సదా। యత్నతః పరిహర్తవ్యా విషయేషు తపస్వినః ॥ ౭ ॥ వాజి
ముఖ్యా మనుష్యాశ్చ మత్తాశ్చ వరవారణాః। ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమిం భగవన్ను
యాన్తి మామ్ ॥ ౮ ॥ తే వృక్షా నుదకం భూమి మాశ్రమేషూటజాం స్తథా। నహిం
స్యురితి తేనాహ మేకఏవ సమాగతః ॥ ౯ ॥ ఆనీయతా మిత స్సేనే త్యాజ్ఞప్తః పరమ
ర్షిణా। తత స్స చక్రే భరత స్సేనాయా స్సముపాగమమ్॥ ౧౦ ॥ అగ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాథ
పీత్వాఽపః పరిమృజ్య చ। ఆతిథ్యస్య క్రియాహేతో ర్విశ్వకర్మాణ మాహ్వయత్॥
ఆహ్వయే విశ్వకర్మాణ మహం త్వష్టార మేవ చ। ఆతిథ్యం కర్తు మిచ్ఛామి తత్ర మే సంవి
ధీయతామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆహ్వయే లోకపాలాం స్త్రీన్ దేవాన్ శక్రముఖాం స్తథా। ఆతి
థ్యం కర్తు మిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతామ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రాక్స్రోతసశ్చ యానద్యః
ప్రత్యక్స్రోతస ఏవ చ। పృథివ్యా మన్తరిక్షే చ సమాయాన్త్వద్య సర్వశః॥ ౧౪ ॥ అన్యా
స్స్రవన్తు మైరేయం సురా మన్యా స్సునిష్ఠితామ్। అపరాశ్చోదకం శీత మిక్షుకాణ్డరసో
పమమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆహ్వయే దేవగన్ధర్వా న్విశ్వావసుహాహాహుహూన్। తథైవాప్స
రసో దేవీ ర్గన్ధర్వీశ్చాపి సర్వశః॥ ౧౬ ॥ ఘృతాచీ మథ విశ్వాచీం మిశ్రకేశీ మలమ్బుసామ్।
నాగదన్తాంచ హేమాంచ హేమా మద్రికృతస్థలామ్॥ ౧౭ ॥ శక్రం యాశ్చోపతిష్ఠన్తి
బ్రహ్మాణం యాశ్చ యోషితః। సర్వా స్తుమ్బురుణా సార్థ మాహ్వయే సపరిచ్ఛదాః ॥
వనం కురుషు య ద్దివ్యం వాసోభూషణపత్త్రవత్। దివ్యనారీఫలం శశ్వ త్తత్కౌబేర
మిహైతు చ ॥ ౧౯ ॥ ఇహ మే భగవాన్ సోమో విధత్తా మన్న ముత్తమమ్। భక్ష్యం

జ్యంచ లేహ్యంచ చోష్యంచ వివిధం బహు ॥ ౨౦ ॥ విచిత్రాణిచ మాల్యాని పాదప
చ్యుతానిచ । సురాదీనిచ పేయాని మాంసాని వివిధానిచ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం సమాధినా
క్త స్తేజసాఽప్రతిమేనచ । శిక్షాస్వరసమాయుక్తం తపసాచాబ్రవీ న్మునిః ॥ ౨౨ ॥
నసా ధ్యాయత స్తస్య ప్రాఙ్ముఖస్య కృతాఞ్జలేః । ఆజగ్ము స్తాని సర్వాణి దైవతాని
థక్పృథక్ ॥ ౨౩ ॥ మలయం దర్దురం చైవ తత స్స్వేదనుదోఽనిలః । ఉపస్పృశ్య
యుక్త్యా సుప్రియాత్మా సుఖశ్శివః ॥ ౨౪ ॥ తతోఽభ్యవర్తన్త ఘనా దివ్యాః
సమవృష్టయః । దివ్యదున్దుభిఘోషశ్చ దిక్షు సర్వాసు శుశ్రువే ॥ ౨౫ ॥ ప్రవవుశ్చోత్త
వాతా ననృతు శ్చాప్సరోగణాః । జగుశ్చ దేవగన్ధర్వా వీణాః ప్రముముచు స్స్వరాః ॥
ద్యాంచ భూమించ ప్రాణినాం శ్రవణానిచ । వివేశోచ్చారిత శ్శ్లక్ష్ణ స్సమో లయ
న్వితః ॥ ౨౬ ॥ తస్మి న్నుపరతే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుఖే నృణామ్ । దదర్శ భారతం
న్యం విధానం విశ్వకర్మణః ॥ ౨౭ ॥ బభూవహి సమా భూమి స్సమన్తా త్పఞ్చయో
। శాద్వలై ర్బహుభి శ్ఛన్నా నీలవైడూర్యసన్నిభైః ॥ ౨౮ ॥ తస్మి న్బిల్వాః కపి
శ్చ పనసా బీజపూరకాః । ఆమలక్యో బభూవుశ్చ చూతాశ్చ ఫలభూషణాః ॥ ౩౦ ॥
త్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ వనం దివ్యోపభోగవత్ । ఆజగామ నదీ దివ్యా తీరజై ర్బహుభి
తా ॥ ౩౧ ॥ చతు శ్శాలాని శుభ్రాణి శాలాశ్చ గజవాజినామ్ । హర్మ్యప్రాసాద
బాధా స్తోరణాని శుభానిచ ॥ ౩౨ ॥ సితమేఘనిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణమ్ ।
మాల్యకృతాకారం దివ్యగన్ధ సముక్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ చతురశ్ర మసమ్బాధం
నాసనయానవత్ । దివ్యై స్సర్వరసై ర్యుక్తం దివ్యభోజనవస్త్రవత్ ॥ ౩౪ ॥
కల్పితసర్వాన్నం ధౌతనిర్మలభాజనమ్ । క్లృప్తసర్వాసనం శ్రీమ త్స్వాస్తీర్ణ
నోత్తమమ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రవివేశ మహాబాహు రనుజ్ఞాతో మహర్షిణా । వేశ్మ
త్నసంపూర్ణం భరతః కైకయీసుతః ॥ ౩౬ ॥ అనుజగ్ముశ్చ తం సర్వే మన్త్రిణః
పురోహితాః । బభూవుశ్చ ముదా యుక్తా స్తం దృష్ట్వా వేశ్మసంవిధిమ్ ॥ ౩౭ ॥ తత్ర
జాసనం దివ్యం వ్యజనం ఛత్ర మేవచ । భరతో మన్త్రిభి స్సార్ధ మభ్యవర్తత రాజవత్ ॥
నం పూజయామాస రామాయాభిప్రణమ్యచ । వాలవ్యజన మాదాయ న్యషీద
దివాసనే ॥ ౩౯ ॥ ఆనుపూర్వ్యా న్నిషేదుశ్చ సర్వే మన్త్రిపురోహితాః । తత స్సేనా
ః పశ్చా త్ప్రశాస్తాచ నిషేదతుః ॥ ౪౦ ॥ తత స్తత్ర ముహూర్తేన నద్యః పాయస
మాః । ఉపాతిష్ఠన్త భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ ౪౧ ॥ తాసా ముభయతః
లం పాణ్డుమృత్తికలేపనాః । రమ్యాశ్చావసథా దివ్యా బ్రహ్మణస్తు ప్రసాదజాః ॥
వచ ముహూర్తేన దివ్యాభరణభూషితాః । ఆగు ర్వింశతిసాహస్రా బ్రహ్మణా
[illegible] పద్మేనచ శోభితాః । ఆగు ర్వి

శతిసాహస్రాః కుబేరప్రహితా స్త్రియః ॥ ౪౪ ॥ యాభి ర్గృహీతః పురుష స్సోన్మాదఇ
వ లక్ష్యతే । ఆగు ర్వింశతిసాహస్రా నన్దనా దప్సరోగణాః ॥ ౪౫ ॥ నారద స్తుమ్బురు
ర్గోపః ప్రవరా స్సూర్యవర్చసః । ఏతే గన్ధర్వరాజానో భరతస్యాగ్రతో జగుః ॥ ౪౬ ॥
అలమ్బుసా మిశ్రకేశీ పుణ్డరీకాఽథ వామనా । ఉపానృత్యంస్తు భరతం భరద్వాజస్య
శాసనాత్ ॥ ౪౭ ॥ యాని మాల్యాని దేవేషు యాని చైత్రరథే వనే । ప్రయాగే
తాన్యదృశ్యన్త భరద్వాజస్య తేజసా ॥ ౪౮ ॥ బిల్వా మార్దఙ్గికా ఆస౯ శమ్యా
గ్రాహా విభీతకాః । అశ్వత్థా నర్తకాశ్చాస న్భరద్వాజస్య తేజసా ॥ ౪౯ ॥ తత స్సరళ
తాలాశ్చ తిలకా నక్తమాలకాః । ప్రహృష్టా స్తత్ర సమ్పేతుః కుబ్జా భూత్వాఽథ
వామనాః ॥ ౫౦ ॥ శింశుపామలకీజమ్బ్వో యాశ్చాన్యాః కాననే షు తాః । మల్లికా
మాలతీ జాతిః యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః ॥ ౫౧ ॥ ప్రమదా విగ్రహం కృత్వా భర
ద్వాజాశ్రమేఽవస౯ । సురా స్సురాపాః పిబత పాయసంచ బుభుక్షితాః ॥ ౫౨ ॥ మాం
సానిచ సుమేధ్యాని భక్ష్యన్తాం యావదిచ్ఛథ । ఉచ్ఛాద్య స్నాపయ న్తిస్మ నదీతీరేషు
వల్గుషు ॥ ౫౩ ॥ అప్యేక మేకం పురుషం ప్రమదా స్సప్తచాష్టచ । సంవాహ న్త్య
స్సమాపేతు ర్నార్యో రుచిరలోచనాః ॥ ౫౪ ॥ పరిమృజ్య తథాఽన్యోన్యం పాయయ న్తి
వరాఙ్గనాః । హయా న్గజాన్ఖరా నుష్ట్రాం స్తథైవ సురభే స్సుతా౯ ॥ ౫౫ ॥ అభోజయ
న్వాహనపా స్తేషాం భోజ్యం యథావిధి । ఇక్షూ న్మధుచ లాజాంశ్చ భోజయ న్తిస్మ
వాహనా౯ ॥ ౫౬ ॥ ఇక్ష్వాకువరయోధానాం చోదయన్తో మహాబలాః । నాశ్వబ
న్ధోఽశ్వ మాజానా న్నగజం కుఞ్జరగ్రహః ॥ ౫౭ ॥ మత్తప్రమత్తముదితా చమూ
స్సా తత్ర సంబభౌ । తర్పితా స్సర్వకామై స్తే రక్తచన్దనరూషితాః ॥ ౫౮ ॥ అప్సరో
గణసంయుక్తా స్సైన్యా వాచ ముదై రయ౯ । నైవాయోధ్యాం గమిష్యామో నగ
మిష్యామ దణ్డకా౯ ॥ ౫౯ ॥ కుశలం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తథా సుఖమ్ । ఇతి
పాదాతయోధాశ్చ హ స్త్యశ్వారోహబన్ధకాః ॥ ౬౦ ॥ అనాథా స్తం విధిం లబ్ధ్వా
వాచ మేతా ముదై రయ౯ ॥ సమ్ప్రహృష్టా వినేదు స్తే నరా స్తత్ర సహస్రశః ॥ ౬౧ ॥
భరతస్యానుయా తార స్స్వర్గోఽయమితి చాబ్రువ౯ । నృత్య న్తిస్మ హస న్తిస్మ గాయ
న్తిస్మచ సైనికాః ॥ ౬౨ ॥ సమన్తా త్పరిధావ న్తి మాల్యోపేతా స్సహస్రశః । తతో
భుక్తవతాం తేషాం తదన్న మమృతోపమమ్ ॥ ౬౩ ॥ దివ్యానుద్వీక్ష్య భక్ష్యాం స్తా
నభవ ద్భక్షణే మతిః । ప్రేష్యా శ్చేట్యశ్చ వధ్వశ్చ బలస్థాశ్చ సహస్రశః ॥ ౬౪ ॥ బభూ
వు స్తే భృశం దృప్తా స్సర్వే చాహతవాససః ॥ కుఞ్జరాశ్చ ఖరోష్ట్రాశ్చ గోఽశ్వాశ్చ మృగ
పక్షిణః ॥ ౬౫ ॥ బభూవు స్సుభృతా స్తత్ర నాన్యో హ్యన్యమకల్పయత్ । నాశుక్ల
వాసా స్తత్రాఽసీ త్క్షుధితో మలినోఽపివా ॥ ౬౬ ॥ రజసాధ్వ స్తకేశో వా నరః కశ్చిదదృ

వృతా । ఆజైశ్చాపిచ వారాహై ర్నిష్ఠానవరసఞ్చయైః ‖ ౬౭ ‖ ఫలనిర్యూహసంసిద్ధై
స్సూపై ర్గన్ధరసాన్వితైః । పుష్పధ్వజవతీః పూర్ణా శ్శుక్లస్యాన్నస్య చాభితః ‖ ౬౮ ‖ దదృశు
ర్విస్మితా స్తత్ర నరా లౌహీ స్సహస్రశః । బభూవు ర్వనపార్శ్వేషు కూపాః పాయస
కర్దమాః ‖ ౬౯ ‖ తాశ్చ కామదుఘా గావః ద్రుమాశ్చాస న్మధుచ్యుతః । వాప్యో
మైరేయపూర్ణాశ్చ మృష్టమాంసచయై ర్వృతాః ‖ ౭౦ ‖ ప్రతప్తపిఠరై శ్చాపి మార్గ
మాయూరకౌక్కుటైః । పాత్రీణాంచ సహస్రాణి స్థాలీనాం నియుతానిచ ‖ ౭౧ ‖
న్యర్బుదానిచ పాత్రాణి శాతకుమ్భమయానిచ । స్థాల్యః కుమ్భ్యః కరమ్భ్యశ్చ దధి
పూర్ణా స్సుసంస్కృతాః ‖ ౭౨ ‖ యౌవనస్థస్య గౌరస్య కపిత్థస్య సుగన్ధినః । హ్రదాః
పూర్ణా రసాలస్య దధ్న శ్శ్వేతస్య చాపరే ‖ ౭౩ ‖ బభూవుః పాయసస్యాన్యే శర్కరా
యావసఞ్చయాః । కల్కాం శ్చూర్ణకషాయాంశ్చ స్నానాని వివిధానిచ ‖ ౭౪ ‖ దదృశు
ర్భాజనస్థాని తీర్థేషు సరితాం నరాః । శుక్లా నంశుమత శ్చాపి దన్తధావనసఞ్చయాన్ ‖
శుక్లాంశ్చన్దనకల్కాంశ్చ సముద్గేష్వవతిష్ఠతః । దర్పణా న్పరిమృష్టాంశ్చ వాససాంచాపి
సఞ్చయాన్ ‖ ౭౬ ‖ పాదుకోపానహాం చైవ యుగ్మానిచ సహస్రశః । ఆఞ్జనీః
కఙ్కతా న్కూర్చాన్ శస్త్రాణిచ ధనూంషిచ ‖ ౭౭ ‖ మర్మత్రాణాని చిత్రాణి శయ
నాన్యాసనానిచ । ప్రతిపానహ్రదా న్పూర్ణా న్ఖరోష్ట్రగజవాజినామ్ ‖ ౭౮ ‖ అవగా
హ్య సుతీర్థాంశ్చ హ్రదా న్సోత్పలపుష్కరాన్ । ఆకాశవర్ణప్రతిమాన్ స్వచ్ఛతో
యా న్సుఖప్లవాన్ ‖ ౭౯ ‖ నీలవైడూర్యవర్ణాంశ్చ మృదూ న్యవససఞ్చయాన్ । నిర్వా
పార్థం పశూనాం తే దదృశు స్తత్ర సర్వశః ‖ ౮౦ ‖ వ్యస్మయన్త మనుష్యా
స్తే స్వప్నకల్పం తదద్భుతమ్ । దృష్ట్వాఽతిథ్యం కృతం తాదృ గ్భరతస్య మహర్షి
ణా ‖ ౮౧ ‖ ఇత్యేవం రమమాణానాం దేవానామివ నన్దనే । భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే
సా రాత్రి ర్వ్యత్యవర్తత ‖ ౮౨ ‖ ప్రతిజగ్ముశ్చ తా నద్యో గన్ధర్వాశ్చ యథాగత
మ్ । భరద్వాజ మనుజ్ఞాప్య తాశ్చ సర్వా వరాఙ్గనాః ‖ ౮౩ ‖ తథైవ మత్తా మది
రోత్కటా నరా స్తథైవ దివ్యాగురుచన్దనోక్షితాః । తథైవ దివ్యా వివిధా స్స్రగుత్త
మాః పృథక్ప్రకీర్ణా మనుజైః ప్రమర్దితాః ‖ ౮౪ ‖ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏక
నవతితమస్సర్గః.

తత స్తాం రజనీ ముష్య భరత స్సపరిచ్ఛదః । కృతాతిథ్యో భరద్వాజం కామా
దభిజగామహ ‖ ౧ ‖ త మృషిః పురుషవ్యాఘ్రం ప్రాఞ్జలిం ప్రేక్ష్య చాఽఽగతమ్ । హు
తాగ్నిహోత్రో భరతం భరద్వాజోఽభ్యభాషత ‖ ౨ ‖ కచ్చి దత్ర సుఖా రాత్రి
స్తవాస్మద్విషయే గతా । సమగ్ర స్తే జనః కచ్చి దాతిథ్యే శంస మేఽనఘ ‖ ౩ ‖ త మువా
చాఞ్జలిం కృత్వా భరతోఽభిప్రణమ్యచ । ఆశ్రమాదభినిష్క్రాన్త మృషి ముత్తమ

తేజసమ్ ॥ ४ ॥ సుఖోషితోఽస్మి భగవన్సమగ్రబలవాహనః।తర్పితస్సర్వకామైశ్చ సామాత్యో బలవత్త్వయా ॥ ५ ॥ అపేతక్లమసన్తాపాః సుభిక్షాః సుప్రతిశ్రియాః। అపిప్రేష్యానుపాదాయ సర్వే స్మ సుసుఖోషితాః ॥ ౬ ॥ఆమన్త్రయేఽహం భగవన్ కామం త్వామృషిసత్తమ। సమీపం ప్రస్థితం భ్రాతుర్మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ॥ ఆశ్రమం తస్య ధర్మజ్ఞ ధార్మికస్య మహాత్మనః। ఆచక్ష్వ కతమో మార్గః కియానితిచ శంసమే ॥ ౮ ॥ ఇతి పృష్టస్తు భరతం భ్రాతృదర్శనలాలసమ్। ప్రత్యువాచ మహాతేజా భరద్వాజో మహాతపాః ॥ ౯ ॥ భరతార్ధతృతీయేషు యోజనేష్వజనే వనే। చిత్రకూటో గిరిస్తత్ర రమ్యనిర్ఝరకాననః ॥ ౧౦ ॥ ఉత్తరం పార్శ్వమాసాద్య తస్య మన్దాకినీ నదీ। పుష్పితద్రుమసఞ్ఛన్నా రమ్యపుష్పితకాననా ॥ ౧౧ ॥ అనన్తరం తత్సరిత శ్చిత్రకూటశ్చ పర్వతః। తయోః పర్ణకుటీ తాత తత్ర తౌ వసతో ధ్రువమ్॥ దక్షిణేనైవ మార్గేణ సవ్య దక్షిణమేవవా।గజవాజిరథాకీర్ణాంవాహినీంవాహినీపతే॥ వాహయస్వ మహాభాగ తతో ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్। ప్రయాణమితి తచ్ఛ్రుత్వా రాజరాజస్య యోషితః ॥ ౧४ ॥ హిత్వా యానాని యానార్హా బ్రాహ్మణం పర్యవారయన్। వేపమానా కృశా దీనా సహదేవ్యా సుమిత్రయా॥౧५॥ కౌసల్యా తత్ర జగ్రాహ కరాభ్యాం చరణౌ మునేః।అసమృద్ధేన కామేన సర్వలోకస్య గర్హితా ॥ ౧౬ ॥ కైకేయీ తస్య జగ్రాహ చరణౌ సవ్యపత్రపా। తం ప్రదక్షిణమాగమ్య భగవన్తం మహామునిమ్ ॥ ౧౭ ॥ అదూరాద్భరతస్యైవ తస్థౌ దీనమనాస్తదా। తతః పప్రచ్ఛ భరతం భరద్వాజో దృఢవ్రతః॥ ౧౮ ॥ విశేషం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మాతౄణాం తవ రాఘవ। ఏవముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధార్మికః॥ ౧౯ ॥ఉవాచ ప్రాఞ్జలిర్భూత్వా వాక్యం వచనకోవిదః। యామిమాం భగవన్ దీనాం శోకానశనకర్శితామ్ ॥ పితుర్హి మహిషీం దేవీం దేవతామివ పశ్యసి। ఏషా తం పురుషవ్యాఘ్రం సింహవిక్రాన్తగామినమ్॥ ౨౧ ॥కౌసల్యా సుషువే రామం ధాతారమదితిర్యథా। అస్యా వామభుజం శ్లిష్టా యైషా తిష్ఠతి దుర్మనాః ॥ ౨౨ ॥ కర్ణికారస్య శాఖేవ శీర్ణపుష్పా వనాన్తరే। ఏతస్యాస్తు సుతౌ దేవ్యాః కుమారౌ దేవవర్ణినౌ ॥ ౨౩ ॥ ఉభౌ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ వీరౌ సత్యపరాక్రమౌ। యస్యాః కృతే నరవ్యాఘ్రౌ జీవనాశమితో గతౌ ॥ ౨४ ॥ రాజా పుత్రవిహీనశ్చ స్వర్గం దశరథో గతః। క్రోధనామకృతప్రజ్ఞాం దృప్తాం సుభగమానినీమ్ ॥ ౨५ ॥ ఐశ్వర్యకామాం కైకేయీమనార్యామార్యరూపిణీమ్। మమైతాం మాతరం విద్ధి నృశంసాం పాపనిశ్చయామ్ ॥ ౨౬ ॥ యతోమూలంహి పశ్యామి వ్యసనం మహదాత్మనః। ఇత్యుక్త్వా నరశార్దూలో బాష్పగద్గద

మహర్షి స్తం బ్రువన్తం భరతం తథా ॥ ౨౮ ॥ ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధి రిదం వచన
మర్థవత్ । న దోషేణావగన్తవ్యా కైకేయీ భరత త్వయా ॥ ౨౯ ॥ రామప్రవ్రా
జనం హ్యేతత్సుఖోదర్కం భవిష్యతి । దేవానాం దానవానాంచ ఋషీణాం భావితా
త్మనామ్ ॥ ౩౦ ॥ హితమేవ భవిష్యద్ధి రామప్రవ్రాజనాదిహ । అభివాద్యతు సంసిద్ధః
కృత్వా చైనం ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆమన్త్ర్య భరత స్సైన్యం యుజ్యతా మిత్యచో
దయత్ । తతో వాజిరథా న్యుక్త్వా దివ్యా న్హేమపరిష్కృతాన్ ॥ ౩౨ ॥ అధ్యారోహ
త్ప్రయాణార్థీ బహూన్ బహువిధో జనః । గజకన్యా గజాశ్చైవ హేమకక్ష్యాః పతా
కినః ॥ ౩౩ ॥ జీమూతా ఇవ ఘర్మాన్తే సఘోషాః సమ్ప్రతస్థిరే । వివిధాన్యపి యానాని
మహాన్తిచ లఘూనిచ ॥ ౩౪ ॥ ప్రయయు స్సుమహార్హాణి పాదైరేవ పదాతయః ॥ అథ
యానప్రవేకై స్తు కౌసల్యా ప్రముఖాః స్త్రియః ॥ ౩౫ ॥ రామదర్శనకాఙ్క్షిణ్యః
ప్రయయు ర్ముదితా స్తదా । చన్ద్రార్కతరుణాభాసాం నియుక్తాం శిబికాం శుభామ్ ॥
ఆస్థాయ ప్రయయౌ శ్రీమా న్భరత స్సపరిచ్ఛదః । సా ప్రయాతా మహాసేనా గజవాజి
రథాకులా ॥ ౩౭ ॥ దక్షిణాం దిశ మావృత్య మహామేఘ ఇవోత్థితః । వనానితు వ్యతి
క్రమ్య జుష్టాని మృగపక్షిభిః ॥ ౩౮ ॥ గఙ్గాయాః పరవేలాయాం గిరిష్వపి నదీషు చ ॥
సా సమ్ప్రహృష్టద్విపవాజియోధా విత్రాసయన్తీ మృగపక్షిసఙ్ఘాన్ । మహద్వనం
తత్ప్రవిగాహమానా రరాజ సేనా భరతస్య తత్ర ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
ద్వినవతితమస్సర్గః.

తయా మహత్యా యాయిన్యా ధ్వజిన్యా వనవాసినః । అర్దితా యూథపా
మత్తా సయూథా స్సమ్ప్రదుద్రువుః ॥ ౧ ॥ ఋక్షాః పృషతసఙ్ఘాశ్చ రురవశ్చ సమన్తతః ।
దృశ్యన్తే వనరాజీషు గిరిష్వపి నదీషు చ ॥ ౨ ॥ స సమ్ప్రతస్థే ధర్మాత్మా ప్రీతో దశర
థాత్మజః । వృతో మహత్యా నాదిన్యా సేనయా చతురఙ్గయా ॥ ౩ ॥ సాగరౌఘ
నిభా సేనా భరతస్య మహాత్మనః । మహీం సంఛాదయామాస ప్రావృషి ద్యామివా
మ్బుదః ॥ ౪ ॥ తురఙ్గౌఘై రవతతా వారణైశ్చ మహాజవైః । అనాలక్ష్యాచిరం కా
లం తస్మి న్కాలే బభూవ భూః ॥ ౫ ॥ స యాత్వా దూర మధ్వానం సుపరిశ్రాన్తవా
హనః । ఉవాచ భరత శ్శ్రీమా న్వసిష్ఠం మన్త్రిణాం వరమ్ ॥ ౬ ॥ యాదృశం లక్ష్యతే
రూపం యథాచైవ శ్రుతం మయా । వ్యక్తం ప్రాప్తా స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమ
బ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అయం గిరి శ్చిత్రకూట ఇయం మన్దాకినీ నదీ । ఏతత్ప్రకాశతే దూరా
న్నీలమేఘనిభం వనమ్ ॥ ౮ ॥ గిరే స్సానూని రమ్యాణి చిత్రకూటస్య సమ్ప్రతి । వార
ణై రవమృద్యన్తే మామకైః పర్వతోపమైః ॥ ౯ ॥ ముఞ్చన్తి కుసుమాన్యేతే నగాః
పర్వతసానుషు । నీలా ఇవాతపాపాయే తోయం తోయధరా ఘనాః ॥ ౧౦ ॥ కిన్నరా

చరితం దేశం పశ్య శత్రుఘ్న పర్వతమ్ । మృగై స్సమన్తా దాకీర్ణం మకరై రివ సాగ
రమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతే మృగగణా భాన్తి శీఘ్రవేగాః ప్రచోదితాః । వాయుప్రవిద్ధా శ్శరది
మేఘరాజిరివామ్బరే ॥ ౧౨ ॥ కుర్వన్తి కుసుమాపీడాన్ శిరస్సు సురభీ నమీ । మేఘ
ప్రకాశైః ఫలకై ర్దాక్షిణాత్యా యథా నరాః ॥ ౧౩ ॥ నిష్కూజమివ భూత్వేదం వనం
ఘోరప్రదర్శనమ్ । అయోధ్యేవ జనాకీర్ణా సమ్ప్రతి ప్రతిభాతి మా ॥ ౧౪ ॥ ఖురై రుదీ
రితో రేణు ర్దివం ప్రచ్ఛాద్య తిష్ఠతి । తం వహత్యనిల శ్శీఘ్రం కుర్వన్నివ మమ ప్రియ
మ్ ॥ ౧౫ ॥ స్యన్దనాం స్తురగోపేతా న్సూతముఖ్యై రధిష్ఠితాన్ । ఏతాన్సంప
తత శ్శీఘ్రం పశ్య శత్రుఘ్న కాననే ॥ ౧౬ ॥ ఏతా న్విత్రాసితా న్పశ్య బర్హిణః ప్రియ
దర్శనాన్ । ఏవ మావిశత శ్శైల మధివాసం పతత్రిణః ॥ ౧౭ ॥ అతిమాత్ర మయం
దేశో మనోజ్ఞః ప్రతిభాతి మా । తాపసానాం నివాసోఽయం వ్యక్తం స్వర్గపథో యథా ॥
మృగా మృగీభి స్సహితా బహవః పృషతా వనే । మనోజ్ఞరూపా దృశ్యన్తే కుసుమైరివ
చిత్రితాః ॥ ౧౯ ॥ సాధు సైన్యాః ప్రతిష్ఠన్తాం విచిన్వన్తు చ కాననమ్ । యథా తౌ
పురుషవ్యాఘ్రౌ దృశ్యేతే రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౦ ॥ భరతస్య వచ శ్శ్రుత్వా పురుషా
శ్శస్త్రపాణయః । వివిశు స్తద్వనం శూరా ధూమం చ దదృశు స్తతః ॥ ౨౧ ॥ తే సమా
లోక్య ధూమాగ్ర మూచు ర్భరత మాగతాః । నామనుష్యే భవత్యగ్ని ర్వ్యక్త
మత్రైవ రాఘవౌ ॥ ౨౨ ॥ అథ నాత్ర నరవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రౌ పరన్తపౌ । మన్యే
రామోపమాస్సన్తి వ్యక్త మత్ర తపస్వినః ॥ ౨౩ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరత స్తేషాం వచనం
సాధుసమ్మతమ్ । సైన్యా నువాచ సర్వాం స్తా నమిత్రబలమర్దనః ॥ ౨౪ ॥ యత్తా
భవన్త స్తిష్ఠన్తు నేతో గన్తవ్య మగ్రతః । అహ మేవ గమిష్యామి సుమన్త్రో గురు
రేవ చ ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్తా స్తత స్సర్వే తత్ర తస్థు స్సమన్తతః । భరతో యత్ర ధూమా
గ్రం తత్ర దృష్టిం సమాదధాత్ ॥ ౨౬ ॥ వ్యవస్థితా యా భరతేన సా చమూ ర్నిరీక్ష
మాణాపి చ ధూమ మగ్రతః । బభూవ హృష్టా నచిరేణ జానతీ ప్రియస్య రామస్య సమా
గమం తదా ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్రినవతితమస్సర్గః.

దీర్ఘకాలోషిత స్తస్మి న్గిరౌ గిరివనప్రియః । వైదేహ్యాః ప్రియ మాకాఙ్క్ష
న్స్వం చ చిత్తం విలోభయన్ ॥ ౧ ॥ అథ దాశరథి శ్చిత్రం చిత్రకూట మదర్శయత్ ।
భార్యా మమరసఙ్కాశ శ్శచీమివ పురన్దరః ॥ ౨ ॥ న రాజ్యా ద్భ్రంశనం భద్రే న సు
హృద్భి ర్వినాభవః । మనో మే బాధతే దృష్ట్వా రమణీయ మిమం గిరిమ్ ॥ ౩ ॥ పశ్యేమ
మచలం భద్రే నానాద్విజగణాయుతమ్ । శిఖరైః ఖమివోద్విద్ధై ర్ధాతుమద్భి ర్విరాజి
తమ్ ॥ ౪ ॥ కేచిద్రజతసఙ్కాశాః కేచి త్క్షతజసన్నిభాః । పీతమాఞ్జిష్ఠవర్ణాశ్చ కేచి న్మణి

దేశా ధాతువిభూషితాః ॥ ౬ ॥ నానామృగగణద్వీపితరక్ష్వృక్షగణైర్వృతః । అదుష్టైర్భాత్యయం శైలో బహుపక్షిసమాకులః ॥ ౭ ॥ ఆమ్రజమ్బ్వసనైర్లోధ్రైః ప్రియాలైః పనసైర్ధవైః । అఙ్కోలైర్భవ్యతినిశైర్బిల్వతిన్దుకవేణుభిః ॥ ౮ ॥ కాశ్మర్యరిష్టవరుణైర్మధూకైస్తిలకైస్తథా । బదర్యామలకైర్నీపైర్వేత్రధన్వనబీజకైః ॥ ౯ ॥ పుష్పవద్భిః ఫలోపేతైశ్ఛాయావద్భిర్మనోరమైః । ఏవమాదిభిరాకీర్ణః శ్రియం పుష్యత్యయం గిరిః ॥ ౧౦ ॥ శైలప్రస్థేషు రమ్యేషు పశ్యేమాన్ రోమహర్షణాన్ । కిన్నరాన్ ద్వన్ద్వశో భద్రే రమమాణాన్మనస్వినః ॥ ౧౧ ॥ శాఖావసక్తాన్ ఖడ్గాంశ్చ ప్రవరాణ్యమ్బరాణి చ । పశ్య విద్యాధరస్త్రీణాం క్రీడోద్దేశాన్మనోరమాన్ ॥ జలప్రపాతైరుద్భేదైర్నిష్యన్దైశ్చ క్వచిత్ క్వచిత్ । స్రవద్భిర్భాత్యయం శైలః స్రవన్మద ఇవ ద్విపః ॥ ౧౩ ॥ గుహాసమీరణో గన్ధాన్నానాపుష్పభవాన్వహన్ । ఘ్రాణతర్పణమభ్యేత్య కం నరం న ప్రహర్షయేత్ ॥ ౧౪ ॥ యదీహ శరదోఽనేకాస్త్వయా సార్ధమనిన్దితే । లక్ష్మణేన చ వత్స్యామి న మాం శోకః ప్రధక్ష్యతి ॥ ౧౫ ॥ బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాద్విజగణాయుతే । విచిత్రశిఖరే హ్యస్మిన్ రతవానస్మి భామిని ॥ ౧౬ ॥ అనేన వనవాసేన మయా ప్రాప్తం ఫలద్వయమ్ । పితుశ్చానృణతా ధర్మే భరతస్య ప్రియం తథా ॥ ౧౭ ॥ వైదేహి రమసే కచ్చిచ్చిత్రకూటే మయా సహ । పశ్యన్తీ వివిధాన్భావాన్మనోవాక్కాయసంయతాన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇదమేవామృతం ప్రాహూ రాజ్ఞి రాజర్షయః పరే । వనవాసం భవార్థాయ ప్రేత్య మే ప్రపితామహాః ॥ ౧౯ ॥ శిలాః శైలస్య శోభన్తే విశాలాః శతశోఽభితః । బహులా బహులైర్వర్ణైర్నీలపీతసితారుణైః ॥ ౨౦ ॥ (త్వదర్థమివ విన్యస్తశ్శిలాపట్టోఽయమగ్రతః । యస్యాయమభితః పుష్పైః ప్రవృద్ధ ఇవ కేసరః ॥ ౨౧ ॥) నిశి భాన్త్యచలేన్ద్రస్య హుతాశనశిఖా ఇవ । ఓషధ్యః స్వప్రభాలక్ష్మ్యా భ్రాజమానాః సహస్రశః ॥ ౨౨ ॥ కేచిత్క్షయనిభా దేశాః కేచిదుద్యానసన్నిభాః । కేచిదేకశిలా భాన్తి పర్వతస్యాస్య భామిని ॥ ౨౩ ॥ భిత్త్వేవ వసుధాం భాతి చిత్రకూటః సముత్థితః । చిత్రకూటస్య కూటోఽసౌ దృశ్యతే సర్వతశ్శివః ॥ ౨౪ ॥ కుష్ఠపున్నాగస్థగరభూర్జపత్రోత్తరచ్ఛదాన్ । కామినాం స్వాస్తరాన్పశ్య కుశేశయదలాయుతాన్ ॥ ౨౫ ॥ మృదితాశ్చాపవిద్ధాశ్చ దృశ్యన్తే కమలస్రజః । కామిభిర్వనితే పశ్య ఫలాని వివిధాని చ ॥ ౨౬ ॥ వస్వౌకసారాం నలినీమత్యేతీవోత్తరాన్కురూన్ । పర్వతశ్చిత్రకూటోఽసౌ బహుమూలఫలోదకః ॥ ౨౭ ॥ ఇమం తు కాలం వనితే విజహ్రివాంస్త్వయా చ సీతే సహ లక్ష్మణేన చ । రతిం ప్రపత్స్యే కులధర్మవర్ధినీం సతాం పథి స్వైర్నియమైః పరైః స్థితః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుర్నవతితమస్సర్గః.

అథ శైలా ద్వినిష్క్రమ్య మైథిలీం కోసలేశ్వరః। అదర్శయ చ్ఛుభజలాం
రమ్యాం మన్దాకినీం నదీమ్॥ ౧ ॥ అబ్రవీచ్చ వరారోహాం చారుచన్ద్రనిభాననామ్।వి దే
హరాజస్య సుతాం రామో రాజీవలోచనః ॥ ౨ ॥ విచిత్రపులినాం రమ్యాం హంససా
రససేవితామ్। కమలై రుపసమ్పన్నాం పశ్య మన్దాకినీం నదీమ్ ॥ ౩ ॥ నానావిధై స్తీర
రుహై ర్వృతాం పుష్పఫలద్రుమైః। రాజ న్తీం రాజరాజస్య నళినీమివ సర్వతః ॥ ౪ ॥
మృగయూథనిపీతాని కలుషాంభాంసి సామ్ప్రతమ్। తీర్థాని రమణీయాని రతిం సఞ్జన
య న్తి మే॥ ౫ ॥జటాజినధరాః కాలే వల్కలో త్తరవాససః। ఋషయ స్త్వవగాహ న్తే
నదీం మన్దాకినీం ప్రియే ॥ ౬ ॥ ఆదిత్య ముపతి ష్ఠ న్తే నియమా దూర్ధ్వబాహవః। ఏతే
పరే విశాలాక్షి మునయ స్సంశిత వ్రతాః ॥ ౭ ॥ మారుతోద్ధూతశిఖరైః ప్రనృ త్తఇవ
పర్వతః। పాదపైః పత్రపుష్పాణి సృజద్భి రభితో నదీమ్ ॥ ౮ ॥ క్వచిన్మణినికాశోదాం
క్వచి త్పులినశాలినీం। క్వచి త్సిద్ధజనాకీర్ణాం పశ్య మన్దాకినీం నదీమ్॥౯॥నిర్ధూతా న్వా
యునా పశ్య వితతా న్పుష్పసంచయాన్ ।పోప్లూయమానా నపరా న్పశ్య త్వం జలమధ్య
గాన్ ॥ ౧౦ ॥ తాంశ్చాతివల్గువచసో రథాఙ్గాహ్వయనా ద్విజాః।అధిరోహ న్తి కల్యాణి
నిష్కూజ న్త శ్శుభా గిరః ॥ ౧౧ ॥ దర్శనం చిత్రకూటస్య మన్దాకిన్యాశ్చ శోభనే।అధికం
పురవాసాచ్చ మన్యే తవచ దర్శనాత్ ॥ ౧౨ ॥ విధూతకలుషై స్సిద్ధై స్తపోదమశమా
న్వితైః। నిత్యవిక్షోభితజలాం విగాహస్వ మయా సహ ॥ ౧౩ ॥ సఖీవచ్చ విగాహస్వ
సీతే మన్దాకినీం నదీమ్। కమలాన్యవమజ్జ న్తీ పుష్కరాణిచ భామిని ॥ ౧౪ ॥ త్వం పౌర
జనవ ద్వ్యాళా నయోధ్యా మివ పర్వతమ్। మన్యస్వ వనితే నిత్యం సరయూవ దిమాం
నదీమ్॥ ౧౫॥ లక్ష్మణశ్చాపి ధర్మాత్మా మన్ని దేశే వ్యవస్థితః।త్వం చానుకూలా వై దేహి
ప్రీతిం జనయథో మమ॥ ౧౬ ॥ ఉపస్పృశం స్త్రిషవణం మధుమూలఫలాశనః।నాయో
ధ్యాయై నరాజ్యాయ స్పృహయేఽద్య త్వయా సహ ॥ ౧౭ ॥ ఇమాంహి రమ్యాం
గజయూథలోలితాం నిపీతతోయాం గజసింహవానరైః। సుపుష్పితైః పుష్పధరై ర
లఙ్కృతాం న సోఽ స్తి య స్స్యా దగత క్లమ స్సుఖీ॥ ౧౮ ॥ ఇతీవ రామో బహుస
ఙ్గతం వచః ప్రియాసహాయ స్సరితంప్రతి బ్రువన్। చచార రమ్యం నయనాఞ్జనప్రభ
స చిత్రకూటం రఘువంశవర్ధనః॥౧౯॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే పఞ్చనవతితమస్సర్గ
అధికపాఠసర్గః॥ (రామస్తు నళినీం రమ్యాం చిత్రకూటంచ పర్వతమ్।ఉత్తరేచ
గిరేః పాదే చిత్రకూటస్య రాఘవః॥ ౧॥ దదర్శ కన్దరం రమ్యం శిలాధాతుసమన్వితమ్
సుఖప్రవేశై స్తరుభిః పుష్పభారావలమ్బిభిః ॥ ౨ ॥ సంవృతంచ రహస్యంచ మ త్తద్విజ
గణాయుతమ్। తద్దృష్ట్వా సర్వభూతానాం మనో దృష్టి హరం వనమ్ ॥ ౩ ॥ ఉవా

పథి శ్రమవిఘాతార్థం సాధుతావ దిహాఽస్యతామ్।త్వదర్థ మిహ విన్యస్తా త్వియం శ్లక్ష్ణ
తమా శిలా॥ ౫ ॥యస్యాః పార్శ్వే తరుః పుష్పైః ప్రవిష్టఇవ కేసరైః। రాఘవేణైవ
ముక్తా సా సీతా ప్రకృతిదక్షిణా ॥ ౬ ॥ ఉవాచ ప్రణయస్నిగ్ధ మిదం శ్లక్ష్ణతరం వచః॥
అవశ్యకార్యం వచనం తవ మే రఘునన్దన॥ ౭ ॥ బహుశో భ్రమిత శ్చాద్య తవ చైవం
మనోరథః। ఏవ ముక్త్వా వరారోహా శిలాం తాం ప్రసస్సర్పహ॥౮॥సహ భర్త్రాఽనవ
ద్యాఙ్గీ రన్తుకామా మనస్వినీ।తామేవం బ్రువతీం సీతాం రామో వచన మబ్రవీత్ ॥ ౯॥
రమ్యం పశ్యసి భూతార్థం వనం పుష్పితపాదపమ్। పశ్య దేవి గిరౌ రమ్యే రమ్యపుణ్యా
జ్యౌతా నిమ్నగా ॥ ౧౦ ॥ గజద న్తక్షతా న్వృక్షా న్పశ్య నిర్యాసవర్షిణః। ఝిల్లికా
విరుతైః స్థిగ్ధైః రుద న్తీవ సమ న్తతః ॥ ౧౧ ॥ పుత్త్రప్రియోఽసౌ శకునిః పుత్త్రి
పుత్త్రేతి భాషతే। మధురాం కరుణాం వాచం పురేవ జననీ మమ ॥ ౧౨ ॥ విహఙ్గో
భృఙ్గరాజోఽయం సాలస్కన్ధం సమాశ్రితః। సంగీతమివ కుర్వాణః కోకిలేనానకూ
జతి ॥ ౧౩ ॥ అయం వా బాలక శ్శాఖే కోకిలానాం విహఙ్గమః। ససమ్బంధ
మసమ్బంధం తథా హ్యేష ప్రభాషతే ॥ ౧౪ ॥ ఏషా కుసుమితా నూనం పుష్ప
భారానతా లతా। దృశ్యతే మా మివాత్యర్థం శ్రమాద్దేవి త్వమాశ్రితా ॥ ౧౫ ॥ ఏవ
ముక్త్వా ప్రియస్యాఙ్కే మైథిలీ ప్రియభాషిణీ। భూయ స్తరా మనిన్ద్యాఙ్గీ సమారో
హాత భామినీ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్కేతు పరివర్తిన్తీ సీతా సురసుతోపమా। హర్షయామాస
రామస్య మనో మనసిజార్పితమ్ ॥ ౧౭ ॥ స నిఘృష్యాఙ్గుళిం రామో ధాతే మనశిలో
చ్చయే ।(చకార తిలకం తస్యా లలాటే రుచిరం తదా ॥ ౧౮ ॥ బాలార్కసమవర్ణేన
తేజసా గిరిధాతునా। కేసరస్యచ పుష్పాణి కరేణామృద్య రాఘవః ॥ ౧౯ ॥ తిలకం
పూరయామాస మైథిల్యాః ప్రీతమానసః। అభిరమ్య తదా తస్యాం శిలాయాం రఘు
నన్దనః ॥ ౨౦ ॥ అన్వీయమానో వైదేహ్యా దేశ మన్యం జగామ హ। విచర న్తీ తదా
సీతా దదర్శ హరియూథపమ్॥ ౨౧॥ వనే బహుమృగాకీర్ణే విత్రస్తా రామ మాశ్లిషత్।
రామ స్తాం పరిరబ్ధాఙ్గీం పరిరభ్య మహాభుజః ॥ ౨౨ ॥ సా న్త్వయామాస వామో రూ
మవభర్త్సాన్యథ వానరమ్। మనశ్శిలాయా స్తిలక స్సీతాయా స్సోఽథ వక్షసి॥౨౩॥సమ
దృశ్యత సఙ్క్రాన్తో రామస్య విపులౌజసః। ప్రజహాస తదా సీతా గతే వానరపుఙ్గవే॥
దృష్ట్వా భర్తరి సఙ్క్రాన్త మపాఙ్గైస్స మనశ్శిలమ్। నాతిదూరే త్వశోకానాం ప్రదీప్త
మివ కాననమ్ ॥ ౨౫ ॥ దదర్శ పుష్ప స్తబకైః స్సృజద్భిరివ వానరైః। వైదేహీ త్వబ్ర
వీద్రామ మశోకకుసుమార్థినీ ॥ ౨౬ ॥ వయం తదభిగచ్ఛామో వన మిక్ష్వాకునన్దన।
తస్యాః ప్రియేష్థితో రామో దేవ్యా దివ్యార్థరూపయా ॥ ౨౭ ॥ సహిత స్తదశోకా
... ... నోకవనం తాను సుభాఙ్గో వాచర తదా॥ ౨౮ ॥

గిరిపుత్ర్యా పినాకీవ సహ హైమవతం వనమ్ । తావన్యోన్యస్య మశోకస్య పుష్పైః
పల్లవధారిభిః ॥ ౨౯ ॥ సమలంచక్రతు రుభౌ కామినౌ నీలలోహితైః । అబద్ధవనమా
లౌ తౌ కృతాపీడావతంసకౌ ॥ ౩౦ ॥ భార్యాపతీ తావచలం శోభయాంచక్రతు ర్భృ
శమ్ । ఏవం స వివిధా న్దేశా న్దర్శయిత్వా ప్రియాం ప్రియః ॥ ౩౧ ॥ ఆజగామాశ్ర
మపదం సుసంశ్లిష్ట మలంకృతమ్ । ప్రత్యుజ్జగామ తం భ్రాతా లక్ష్మణో గురువత్సలః॥
దర్శయ న్వివిధం రమ్యం సౌమిత్రి స్స్వకృతం తదా । శుద్ధబాణహతాం స్తత్ర మేధ్యా
న్కృష్ణమృగాన్దశ ॥ ౩౩ ॥ రాశీకృతాంశ్శుష్యమాణా నన్యాన్యాంశ్చనకాంశ్చన ।
తద్దృష్ట్వా కర్మ సౌమిత్రే ర్భ్రాతా ప్రీతోఽభవ త్తదా ॥ ౩౪ ॥ క్రియన్తాం బలయ
శ్చేతి రామ స్సీతా మథాస్వశాత్ । అగ్నిం ప్రదాయ భూతేభ్య స్సీతాఽథ వర
వర్ణినీ ॥ ౩౫ ॥ తయో రుపాదదా ద్భ్రాత్రో ర్మధు మాంసంచ తద్భృశమ్ । తయో
స్తుష్టి మథోత్పాద్య వీరయోః కృతశౌచయోః ॥ ౩౬ ॥ విధివ జ్జానకీ పశ్చాచ్చక్రే సా
ప్రాణధారణమ్ । శిష్టం మాంసం నికృత్తం య చ్ఛోషణాయావకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥
తద్రామవచనా త్సీతా కాకేభ్యః పర్యరక్షత । శ్రమా త్తతో నిద్రాం సా ప్రియా
జాన్వహితమ స్తకా ॥ ౩౮ ॥ ప్రబుద్ధాయాం తత స్తస్యాం సోపి శిశ్యే రఘూత్తమః।
ఉపధాయతు వై దేహ్యా స్తథాఽఙ్క మరిసూదనః ॥ ౩౯ ॥ తత్రాఽజగ్మ స్తదా కాకా
మృగమాంసబుభుక్షయా। తేష్వేకోఽక్షిపయ త్సీతాం తత్ స్తనామిషలోలుపః॥౪౦॥
నివార్యమాణోఽపిముహు ర్నవ్యావ ర్తత సోఽధమః।నాబోధయ త్ప్రియం సీతాసుఖ
సుప్తం తథాఽపి సా ॥ ౪౧ ॥ ఖణ్డితా స్తత్ స్తనభరా త్స్రవద్భి రుధిరై స్తతః।ప్రతి
బుద్ధ స్స్వయం రామః కిమేతదితి దృష్టవాన్॥ ౪౨ ॥ఉపా న్తే కాక మాసీన మాపత
ద్రుధిరంచ తత్ । తాం దదర్శ తథా భర్తా కాకేనాఽయాసితాం భృశమ్॥౪౩॥య
స్సాన్ధ్యధరా స్తరచరః కామచారీ విహఙ్గమః।కాకేనాఽర్యా తుద్యమానా సా ముమో
హ తదాఽఽతురా ॥ ౪౪ ॥ సా చుకోపానవద్యాఙ్గీ భర్తృప్రణయదర్పితా । ఇత
శ్చేతశ్చ తాం కాకో వారయ స్తీం పునఃపునః ॥ ౪౫ ॥ పక్షతుణ్డనఖాగ్రై శ్చ కోప
యామాస కోపనామ్ । తస్యాః ప్రస్ఫురమాణోష్ఠం భ్రుకుటీపుటసూచితమ్ ॥ ౪౬ ॥
ముఖ మాలోక్య కాకుత్ స్థ స్తం కాకం ప్రత్యబోధయత్ । స దృష్టమానో విహగో
రామవాక్య మచి న్తయన్॥౪౭॥సీతా మభిపపాతైవ తత శ్చుక్రోధ రాఘవః।సోఽభిమ
న్త్ర్యేశికై షీకమైషీకా స్త్రేణ వీర్యవాన్॥౪౮॥కాకం తదభిసంధాయ విససర్జ నరర్షభః।
పతేనాభిద్రుతః కాక స్త్రీ న్లోకా న్పర్యగా త్తతః॥౪౯॥దేవై ర్దత్తవరః పక్షీ ధరా న్త
రచరో లఘుః । యత్ర యత్రాగమ త్కాక స్తత్ర తత్ర దదర్శ హ ॥ ౫౦ ॥ ఇషీకభూత

త్మనః ॥ ౨౧ ॥ సీతాయా స్తత్ర పశ్యన్త్యా మానుషీ మ్మైరయ ద్గిరమ్ । ప్రసాదం కురు
మే రామ త్రాహి స్వామగ్ర్య మస్తు మే॥ ౨౨ ॥ అస్త్రస్యాస్య ప్రభావేన శరణం నలభే
క్వచిత్ । తం కాక మగ్రతో రామః పాదయో శ్శిరసా గతమ్ ॥ ౨౩ ॥ సానుక్రోశ
తయా ధీమా నిదం వచన మబ్రవీత్ । మయా రోషపరీతేన సీతాప్రియహితార్థినా ॥
అస్త్ర మేత త్సమాదాయ త్వద్వధాయాభిమన్త్రితమ్ । యస్తు మే చరణౌ మూర్ధ్నా
గత స్త్వం జీవితేప్సయా ॥ ౨౪ ॥ అతో స్త్యపేతా త్వయి మే రక్షోహి శరణాగతః।
అమోఘం క్రియతా మస్త్ర మేక మఙ్గం పరిత్యజ॥ ౨౫ ॥కిమఙ్గం శాతయతు తే శస్త్రై
షీకం బ్రవీహి మే । ఏతావద్ధి మయా శక్యం తవ కర్తుం ప్రియం ఖగ ॥ ౨౬ ॥ ఏకాఙ్గ
హీనం హ్యస్త్రేణ జీవితం మరణాద్వరమ్ । ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సమ్ప్రధార్య సనా
యసః ॥ ౨౭ ॥(అభ్యగచ్ఛ ద్ద్వయో రక్షో స్త్యాగమేకస్య పక్షిణః) సో౽బ్రవీ ద్రాఘ
వం కాకో నేత్ర మేకం త్యజామ్యహమ్॥ ౨౮॥ ఏకనేత్రో౽పి జీవే౽హం త్వత్ప్రసాదా
న్నరాధిప । రామానుజ్ఞాత మస్త్రం తత్కాకస్య నయనే౽పతత్ ॥ ౩౦ ॥ నైదేహీ
విస్మితా తత్ర కాకస్య నయనే హతే।నిపత్య శిరసా కాకో జగామా౽శు యథేప్సితమ్॥
లక్ష్మణానుచరో రామశ్చకారాన న్తరం ప్రియామ్ । సంతుష్టహృదయాం శ్రీమా న్మైథి
లీం జనకాత్మజామ్ ॥ ౩౧ ॥ స్వయం సంతుష్టచిత్త స్స న్విజహార వనే ప్రభుః) ॥ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షణ్ణవతితమస్సర్గః ॥ ఇత్యధికపాఠః.

తాం తథా దర్శయిత్వాతు మైథిలీం గిరినిమ్నగామ్ । నిషసాద గిరిప్రస్థే సీతాం
మాంసేన ఛన్దయన్ ॥ ౧ ॥ ఇదం మేధ్య మిదం స్వాదు నిష్టప్త మిద మగ్నినా । ఏవ
మా స్తే స ధర్మాత్మా సీతయాసహ రాఘవః॥ ౨ ॥తథా తత్రా౽సత స్తస్య భరతస్యోప
యాయినః।సైన్యరేణుశ్చ శబ్దశ్చ ప్రాదు రాస్తాం నభస్స్పృశౌ ॥ ౩ ॥ ఏతస్మి న్నన్తరే
త్రస్తా శ్శబ్దేన మహతా తతః । అర్దితా యూథపా మత్తా స్సయూథా దుద్రువు ర్దిశః ॥
స తం సైన్య సముద్ధూతం శబ్దం శుశ్రావ రాఘవః।తాంశ్చ విప్రద్రుతా న్సర్వాన్యూ
థపా నన్వవైక్షత॥ ౫ ॥ తాంశ్చ విద్రవతో దృష్ట్వా తంచ శ్రుత్వాచ నిస్వనమ్।ఉవాచ
రామ స్సౌమిత్రిం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్॥౬॥హ న్త లక్ష్మణ పశ్యేహ సుమిత్రా సుప్రజా
స్త్వయా । మహీ స్తనితగమ్భీర స్తుముల శ్శ్రూయతే స్వనః ॥ ౭ ॥ గజయూథాని
వా౽రణ్యే మహిషావా మహావనే।విత్రాసితా మృగా స్సింహై స్సహసా ప్రద్రుతా దిశః॥
రాజా వా రాజమాత్రో వా మృగయా మట తే వనే।అన్యద్వా శ్వాపదం కించి త్సౌమిత్రే
జ్ఞాతు మర్హసి ॥ ౯ ॥ సుదుశ్చరో గిరిశ్చాయం పక్షిణామపి లక్ష్మణ । సర్వ మేత ద్యథా
తత్త్వ మచిరాత్ జ్ఞాతు మర్హసి॥౧౦॥సలక్ష్మణ స్స త్వరిత స్సాలమారుహ్య పుష్పితమ్।
[illegible] ప్రాగ్ దిశ ముదైక్షత ॥ ౧౧ ॥ ఉదఙ్ముఖః ప్రేక్షమాణో

దదర్శ మహతీం చమూమ్ । రథాశ్వగజసమ్బాధాం యత్తైర్యుక్తాం పదాతిభిః ॥ ౧౨॥
తా మశ్వగజసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభూషితామ్।శశంస సేనాం రామాయ వచనం చేద
మబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥అగ్నిం సంశమయత్వార్య స్సీతాచ భజతాం గుహామ్।సజ్యం కురుష్వ
చాపంచ శరాంశ్చ కవచం తథా॥ ౧౪॥ తం రామః పురుషవ్యాఘ్రో లక్ష్మణం ప్రత్యు
వాచహ । అఙ్గావేక్షస్వ సౌమిత్రే కస్యేమాం మన్యసే చమూమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తస్తు
రామేణ లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్। దిధక్షన్నివ తాం సేనాం రుషితః పావకో యథా॥
సమ్పన్నం రాజ్య మిచ్ఛంస్తు వ్యక్తం ప్రాప్యాభిషేచనమ్।ఆవాం హన్తుం సమభ్యేతి కై
కేయ్యా భరత స్సుతః॥౧౭॥ఏష వై సుమహాన్ శ్రీమాన్విటపీ సమ్ప్రకాశతే।విరాజత్యు
ద్గతస్కన్ధః కోవిదారధ్వజో రథే॥౧౮॥(అసౌహి సుమహాస్కన్ధో విటపీచ మహాద్రుమః।
విరాజతే మహాసైన్యే కోవిదారధ్వజో రథే॥౧౯॥)భజన్త్యేతే యథా కామ మశ్వానా
రుహ్య శీఘ్రగాన్।ఏతే భ్రాజన్తి సంహృష్టా గజానారుహ్య సాదినః॥౨౦॥గృహీతధనుషౌ
చావాం గిరిం వీర శ్రయావహై । అథవేహైవ తిష్ఠావ స్సన్నద్ధా వుద్యతాయుధౌ॥
అపినౌ వశ మాగచ్ఛేత్కోవిదారధ్వజో రణే। అపి ద్రక్ష్యామి భరతం యత్కృతే వ్యస
నం మహత్ ॥ ౨౨ ॥త్వయా రాఘవ సమ్ప్రాప్తం సీతయాచ మయా తథా।యన్నిమి
త్తం భవా న్రాజ్యా చ్చ్యుతో రాఘవ శాశ్వతాత్ ॥ ౨౩ ॥ సమ్ప్రాప్తోఽయ మరి
ర్వీర భరతో వధ్య ఏవ మే। భరతస్య వధే దోషం నాహం పశ్యామి రాఘవ ॥ ౨౪ ॥
పూర్వాపకారిణాం త్యాగే నహ్యధర్మో విధీయతే।పూర్వాపకారీ భరత స్త్యక్తధర్మశ్చ
రాఘవ ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మి న్నిహతే కృత్స్నా మనుశాధి వసున్ధరామ్ । అద్య పుత్త్రం
హతం సఙ్ఖ్యే కైకేయీ రాజ్యకాముకా॥ ౨౬ ॥ మయా పశ్యే త్సుదుఃఖార్తా హస్తి
భగ్నమివ ద్రుమమ్ ! కైకేయీంచ వధిష్యామి సానుబన్ధాం సబాన్ధవామ్॥౨౭॥కలు
షేణాద్య మహతా మేదినీ పరిముచ్యతామ్ । అద్యేమం సంయతం క్రోధ మసత్కా
రంచ మానద ॥ ౨౮ ॥ మోక్ష్యామి శత్రుసైన్యేషు కక్షేష్వివ హుతాశనమ్।అద్యైవ
తచ్చిత్రకూటస్య కాననం నిశితై శ్శరైః ॥ ౨౯ ॥ ఛిన్దన్ శత్రుశరీరాణి కరిష్యే
శోణితోక్షితమ్।శరై ర్నిర్భిన్నహృదయాన్కుఞ్జరాం స్తురగాం స్తథా॥౩౦॥శ్వాపదాః
పరికర్షన్తు నరాంశ్చ నిహతా న్మయా । శరాణాం ధనుష శ్చాహ మనృణోఽస్మి
మహామృధే ॥ ౩౧ ॥ ససైన్యం భరతం హత్వా భవిష్యామి నసంశయః ॥ ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డే షణ్ణవతితమస్సర్గః.

సుసంరబ్ధంతు సౌమిత్రిం లక్ష్మణం క్రోధమూర్ఛితమ్। రామస్తు పరిసాన్త్వ్యాథ
వచనం చేద మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కి మత్ర ధనుషా కార్య మసినావా సచర్మణా। మహే

భరత మాగతమ్।కిం కరిష్యామి రాజ్యేన సాపవాదేన లక్ష్మణ ॥ ౩ ॥ యద్ద్రవ్యం బాన్ధ
వానాంవా మిత్రాణాంవా క్షయే భవేత్।నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్ష్యాన్ విషకృతానివ ॥ ౪ ॥ ధర్మ మర్థంచ కామంచ పృథివీంచాపి లక్ష్మణ।ఇచ్ఛామి భవతా మర్థే
హ్యేత త్ప్రతిశృణోమి తే ॥ ౫ ॥ భ్రాతౄణాం సంగ్రహార్థంచ సుఖార్థంచాపి లక్ష్మణ।
రాజ్య మప్యహ మిచ్ఛామి సత్యేనాఽయుధ మాలభే ॥౬॥ నేయం మమ మహీ సౌమ్య
దుర్లభా సాగరామ్బరా। నహీచ్ఛేయ మధర్మేణ శక్రత్వమపి లక్ష్మణ ॥ ౭ ॥ యద్వినా
భరతం త్వాంచ శత్రుఘ్నంచాపి మానద। భవే న్మమ సుఖం కించి ద్భస్మ తత్కురు
తాం శిఖీ ॥ ౮ ॥ మన్యేఽహ మాగతోఽయోధ్యాం భరతో భ్రాతృవత్సలః। మమ
ప్రాణాత్ప్రియతరః కులధర్మ మనుస్మరన్ ॥ ౯ ॥ శ్రుత్వా ప్రవ్రాజితం మాం హి జటా
వల్కలధారిణమ్ । జానక్యాసహితం వీర త్వయాచ పురుషోత్తమ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహే
నాక్రాన్తహృదయ శ్శోకేనాకులితేన్ద్రియః।ద్రష్టు మభ్యాగతో హ్యేష భరతో నాన్య
థాఽగతః ॥ ౧౧ ॥ అమ్బాంచ కైకయీం రుష్య పరుషంచాప్రియం వదన్। ప్రసాద్య
పితరం శ్రీమా న్రాజ్యం మే దాతు మాగతః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాప్తకాలం యదేషోఽస్మా
న్భరతో ద్రష్టు మిచ్ఛతి। అస్మాసు మనసాఽప్యేష నాప్రియం కించి దాచరేత్ ॥ ౧౩ ॥
విప్రియం కృతపూర్వం తే భరతేన కదాను కిమ్। ఈదృశంవా భయం తేఽద్య భరతం
యోఽత్ర శఙ్కసే॥ ౧౪॥ నహి తే నిష్ఠురం వాచ్యో భరతో నాప్రియం వచః।అహం
హ్యప్రియ ముక్త స్స్యాం భరతస్యాప్రియే కృతే ॥ ౧౫ ॥ కథంను పుత్రాః పితరం
హన్యుః కస్యాంచి దాపది। భ్రాతావా భ్రాతరం హన్యా త్సౌమిత్రే ప్రాణ మాత్మ
నః ॥ ౧౬ ॥ యది రాజ్యస్య హేతో స్త్వ మిమాం వాచం ప్రభాషసే । వక్ష్యామి
భరతం దృష్ట్వా రాజ్య మస్మై ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్యమానోఽపి భరతో
మయా లక్ష్మణ తత్త్వతః। రాజ్య మస్మై ప్రయచ్ఛేతి బాఢ మిత్యేవ వక్ష్యతి ॥ ౧౮ ॥
తథోక్తో ధర్మశీలేన భ్రాత్రా తస్య హితే రతః । లక్ష్మణః ప్రవివేశేవ స్వాని గాత్రాణి
లజ్జయా ॥ ౧౯ ॥ తద్వాక్యం లక్ష్మణ శ్శ్రుత్వా వ్రీడితః ప్రత్యువాచహ।త్వాం మన్యే
ద్రష్టు మాయాతః పితా దశరథ స్స్వయమ్॥ ౨౦ ॥ వ్రీడితం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రాఘ
వః ప్రత్యువాచహ । ఏష మన్యే మహాబాహు రిహాస్మాన్ ద్రష్టు మాగతః ॥ ౨౧ ॥
అథవా నౌ ధ్రువం మన్యే మన్యమానః సుఖోచితౌ । వనవాస మనుధ్యాయ గృహాయ
ప్రతినేష్యతి ॥ ౨౨ ॥ ఇమాం వాఽప్యేష వైదేహీ మత్యన్తసుఖసేవినీమ్ । పితా మే
రాఘవ శ్శ్రీమా న్వనా దాదాయ యాస్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఏతౌ తౌ సమ్ప్రకాశేతే గోత్ర
వన్తౌ మనోరమౌ । వాయువేగసమౌ వీర జవనౌ తురగోత్తమౌ ॥ ౨౪ ॥ సఏష సుమ
హాకాయః కమ్పతే వాహినీముఖే । నాగ శ్శత్రుంజయో నామ వృద్ధ స్తాతస్య ధీమతః॥

సతు పశ్యామి తచ్ఛత్రం పాణ్డురం లోకసత్కృతమ్। పితు ర్దివ్యం మహాభాగ సంశ
యో భవతీహ మే ॥ ౨౭ ॥ వృక్షాగ్రా దవరోహ త్వం కురు లక్ష్మణ మద్వచః। ఇతీవ
రామో ధర్మాత్మా సౌమిత్రిం త మువాచహ ॥ ౨౮ ॥ అవతీర్యతు సాలాగ్రా త్తస్మా త్సస
మితింజయః। లక్ష్మణః ప్రాఞ్జలి ర్భూత్వా తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ॥ ౨౯ ॥ భరతే
నాపి సందిష్టా సమ్మర్దో నభవే దితి। సమన్తా త్తస్య శైలస్య సేనా వాస మకల్పయత్॥
అధ్యర్ధ మిక్ష్వాకుచమూ ర్యోజనం పర్వతస్య సా। పార్శ్వేన్యవిశ దావృత్య గజవాజి
రథాకులా॥ ౩౦ ॥ సా చిత్రకూటే భరతేన సేనా ధర్మం పురస్కృత్య విధూయ దర్పమ్।
ప్రసాదనార్థం రఘునన్దనస్య విరాజతే నీతి మతా ప్రణీతా ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాణ్డే సప్తనవతితమస్సర్గః.

నివేశ్య సేనాం తు విభుః పద్భ్యాం పాదవతాం వరః। అభిగన్తుం స కాకుత్స్థ
మియేష గురువర్తకమ్ ॥ ౧ ॥ నివిష్టమాత్రే సైన్యేతు యథోద్దేశం వినీతవత్। భరతో
భ్రాతరం వాక్యం శత్రుఘ్న మిద మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ క్షిప్రం వన మిదం సౌమ్య నరసంఘై
స్సమంతతః। లుబ్ధైశ్చ సహితై రేభిః త్వ మన్వేషితు మర్హసి ॥ ౩ ॥ గుహో జ్ఞాతి
సహస్రేణ శరచాపాసిపాణినా। సమన్వేషతు కాకుత్స్థా వస్మిన్పరివృత స్స్వయమ్॥౪॥
అమాత్యై స్సహ పౌరైశ్చ గురుభిశ్చ ద్విజాతిభిః। వనం సర్వం చరిష్యామి పద్భ్యాం
పరివృత స్స్వయమ్ ॥ ౫ ॥ యావ న్నరామం ద్రక్ష్యామి లక్ష్మణంవా మహాబలమ్।
వైదేహీంచ మహాభాగాం న మే శాన్తి ర్భవిష్యతి ॥ ౬ ॥ యావన్నచన్ద్రసంకాశం
ద్రక్ష్యామి శుభ మాననమ్। భ్రాతుః పద్మపలాశాక్షం న మే శాన్తి ర్భవిష్యతి ॥ ౭ ॥
యావ న్న చరణౌ భ్రాతుః పార్థివవ్యఞ్జనాన్వితౌ। శిరసా ధారయిష్యామి న మే శాన్తి
ర్భవిష్యతి ॥ ౮ ॥ యావ న్న రాజ్యే రాజ్యార్హః పితృపైతామహే స్థితః। అభిషేకజల
క్లిన్నో న మే శాన్తి ర్భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ సిద్ధార్థః ఖలు సౌమిత్రి ర్య శ్చన్ద్రవిమలోపమమ్।
ముఖం పశ్యతి రామస్య రాజీవాక్షం మహాద్యుతి ॥ ౧౦ ॥ కృతకృత్యా మహాభాగా
వైదేహీ జనకాత్మజా। భర్తారం సాగరాన్తాయాః పృథివ్యా యాఽనుగచ్ఛతి ॥ ౧౧ ॥
సుభగ శ్చిత్రకూటోఽసౌ గిరిరాజోపమో గిరిః। యస్మి న్వసతి కాకుత్స్థః కుబేరఇవ
నన్దనే ॥ ౧౨ ॥ కృతకార్యమిదం దుర్గం వనం వ్యాళనిషేవితమ్। యదధ్యాస్తే మహా
తేజా రామ శ్శస్త్రభృతాం వరః ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా భరతః పురుషర్షభః।
పద్భ్యా మేవ మహాబాహుః ప్రవివేశ మహద్వనమ్ ॥ ౧౪ ॥ స తాని ద్రుమజాలాని
జాతాని గిరిసానుషు। పుష్పితాగ్రాణి మధ్యేన జగామ వదతాం వరః ॥ ౧౫ ॥ స గిరే
శ్చిత్రకూటస్య సాల మాసాద్య పుష్పితమ్। రామాశ్రమగతస్యాగ్నే ర్దదర్శ ధ్వజ

రామ ఇతి జ్ఞాత్వా గతః పారమివామ్భసః ॥ ౧౭ ॥ స చిత్రకూటే తు గిరౌ నిశామ్య
రామాశ్రమం పుణ్యజనోపపన్నమ్। గుహేన సార్ధం త్వరితో జగామ పునర్నివేశ్యైవ
చమూం మహాత్మా ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డేఽష్టనవతితమస్సర్గః.

నివిష్టాయాం తు సేనాయా[illegible]ముత్సుకో భరత స్తదా। జగామ భ్రాతరం ద్రష్టుం
శత్రుఘ్న మనుదర్శయన్ ॥ ౧ ॥ [illegible]ం సన్దిశ్య మాతౄ ర్మే శీఘ్ర మానయ।
ఇతి త్వరిత మగ్రే స జగామ గురు[illegible]సుమన్త్ర స్త్వపి శత్రుఘ్న మదూరా
దన్వపద్యత । రామదర్శనజ స్తర్షో [illegible] ॥ ౩ ॥ గచ్ఛన్నేవాథ భరత స్తాప
సాలయసంస్థితామ్। భ్రాతుః పర్ణకుటీం శ్రీమ[illegible]ః ॥ ౪ ॥ శాలాగ్రా
స్త్వగ్రత స్తస్యా దదర్శ భరత స్తదా। కాష్ఠాని చ[illegible]చితానిచ॥
స లక్ష్మణస్య రామస్య దదర్శాఽశ్రమ మీయుషః। కృతం వృ[illegible]
క్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ దదర్శచ వనే తస్మి న్మహత స్సంచయాన్కృతాన్।
మహిషాణాంచ కరీషై శ్శీతకారణాత్ ॥ ౭ ॥ గచ్ఛన్నేవ మహాబాహు ర్ద్యుతిమా
న్భరత స్తదా। శత్రుఘ్నం చాబ్రవీ ద్ధృష్ట స్తా నమాత్యాంశ్చ సర్వశః ॥ ౮ ॥ మన్యే
ప్రాప్తాస్మ తం దేశం భరద్వాజో య మబ్రవీత్ । నాతిదూరే హి మన్యేఽహం నదీం
మన్దాకినీ మితః ॥ ౯ ॥ ఉచ్చై ర్బద్ధాని చీరాణి లక్ష్మణేన భవే దయమ్ । అభిజ్ఞానకృతః
పన్థా వికాలే గన్తు మిచ్ఛతా ॥ ౧౦ ॥ ఇదంచోదా త్తదన్తానాం కుఞ్జరాణాం తరస్వినామ్।
శైలపార్శ్వే పరిక్రాన్త మన్యోన్య మభిగర్జతామ్ ॥ ౧౧ ॥ యమేవాఽధాతు మిచ్ఛన్తి
తాపసా స్సతతం వనే। తస్యాసౌ దృశ్యతే ధూమ స్సఙ్కులః కృష్ణవర్త్మనః ॥ ౧౨ ॥
అత్రాహం పురుషవ్యాఘ్రం గురుసంస్కారకారిణమ్ । ఆర్యం ద్రక్ష్యామి సంహృష్టో
మహర్షిమివ రాఘవమ్ ॥ ౧౩ ॥ అథ గత్వా ముహూర్తన్తు చిత్రకూటం స రాఘవః।
మన్దాకినీ మనుప్రాప్త స్తం జనం చేద మబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర
ఆస్తే వీరాసనే రతః। జనేన్ద్రో నిర్జనం ప్రాప్య ధిఙ్మే జన్మ సజీవితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్కృతే
వ్యసనం ప్రాప్తో లోకనాథో మహాద్యుతిః । సర్వాన్కామా న్పరిత్యజ్య వనే వసతి
రాఘవః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి లోకసమాక్రుష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్ । రామస్య నిపతి
ష్యామి సీతాయాశ్చ పునఃపునః ॥ ౧౭ ॥ ఏవం స విలపం స్తస్మి న్వనే దశరథాత్మజః।
దదర్శ మహతీం పుణ్యాం పర్ణశాలాం మనోరమామ్ ॥ ౧౮ ॥ సాలతాలాశ్వకర్ణానాం
పర్ణై ర్బహుభి రావృతామ్। విశాలాం మృదుభి స్తీర్ణాం కుశై ర్వేదిమివాధ్వరే ॥ ౧౯ ॥
శక్రాయుధనికాశైశ్చ కార్ముకై ర్భారసాధనైః। రుక్మపృష్ఠై ర్మహాసారైః శోభితాం
శత్రుబాధకైః ॥ ౨౦ ॥ అర్కరశ్మి ప్రతీకాశై ర్ఘోరై స్తూణీగతై శ్శరైః । శోభితాం
దీప్తవదనై స్సర్పై ర్భోగవతీమివ ॥ ౨౧ ॥ మహారజతవాసోభ్యా మసిభ్యాంచ విరాజి

కామ్ । రుక్మబిన్దువిచిత్రాభ్యాం చర్మభ్యాంచాపి శోభితామ్ ॥ ౨౨ ॥ గోధాఙ్గులిత్రై
రాసక్తైశ్చిత్రైర్హేమభూషితైః । అరిసంఘై రనాధృష్యాం మృగైః సింహగుహా
మివ ॥ ౨౩ ॥ ప్రాగుదక్ప్రవణాం వేదిం విశాలాం దీప్తపావకామ్ । దదర్శ భరత స్తత్ర
పుణ్యాం రామనివేశనే ॥ ౨౪ ॥ నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో
గురుమ్ । ఉటజే రామ మాసీనం జటా[illegible]మ్ ॥ ౨౫ ॥ తం తు కృష్ణా
జినధరం చీరవల్కలవాససమ్ । దదర్శ [illegible]జ్వలితం పావకోపమమ్ ॥ ౨౬ ॥
సింహస్కన్ధం మహాబాహుం [illegible] పృథివ్యా స్సాగరాన్తాయా
భర్తారం ధర్మచారిణమ్ [illegible] మహాబాహుం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతమ్।
స్థణ్డిలే దర్భ[illegible]సచ ॥ ౨౮ ॥ తం దృష్ట్వా భరత శ్శ్రీమాన్
[illegible]ధావత ధర్మాత్మా భరతః కైకయీసుతః॥ ౨౯ ॥దృష్ట్వైవ
[illegible] బాష్పసందిగ్ధయా గిరా । అశక్నువన్ ధారయితుం ధైర్యాద్వచన
బ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥య స్సంసది ప్రకృతిభి ర్భవే ద్యుక్త ఉపాసితుమ్।వన్యై ర్మృగై
రుపాసీన స్సోయ మాస్తే మమాగ్రజః॥ ౩౧ ॥వాసోభి ర్బహుసాహస్రై ర్యో మహాత్మా
పురోచితః।మృగాజినే సోఽయ మిహ ప్రవస్తే ధర్మ మాచరన్॥ ౩౨ ॥అధారయద్యో
వివిధా శ్చిత్రా స్సుమనస స్సదా । సోఽయం జటాభార మిమం వహతే రాఘవః కథమ్॥
యస్య యజ్ఞై ర్యథాదృష్టై ర్యుక్తో ధర్మస్య సంచయః । శరీరక్లేశసంభూతం స ధర్మం
పరిమార్గతే ॥ ౩౪ ॥ చన్దనేన మహార్హేణ యస్యాఙ్గ ముపసేవితమ్ । మలేన తస్యాఙ్గ
మిదం కథ మార్యస్య సేవ్యతే॥ ౩౫ ॥ మన్నిమిత్త మిదం దుఃఖం ప్రాప్తో రామ స్సుఖో
చితః । ధిగ్జీవితం నృశంసస్య మమ లోకవిగర్హితమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవం విలప న్దీనః
ప్రస్విన్న ముఖపఙ్కజః । పాదా వప్రాప్య రామస్య పపాత భరతో రుదన్॥ ౩౭ ॥దుఃఖా
భితప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః । ఉక్త్వాఽఽర్యేతి సకృ ద్దీనం పున ర్నోవాచ
కించన ॥ ౩౮ ॥ బాష్పాపిహితకణ్ఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినమ్ । ఆర్యే త్యేవాథ
సంక్రుశ్య వ్యాహర్తుం నాశక త్తదా ॥ ౩౯ ॥ శత్రుఘ్నశ్చాపి రామస్య వవన్దే చరణౌ
రుదన్ । తావుభౌ చ సమాలిఙ్గ్య రామో ప్యశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ ౪౦ ॥తత స్సుమ
న్త్రేణ గుహేన చైవ సమీయతూ రాజసుతా వరణ్యే । దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ
యథామ్బరే శుక్రబృహస్పతిభ్యామ్ ॥ ౪౧ ॥ తా న్పార్థివా న్వారణయూథపాభా
న్సమాగతాం స్తత్ర మహత్యరణ్యే । వనౌకస స్తేఽపి సమీక్ష్య సర్వే ప్యశ్రూణ్య
ముఞ్చ న్ప్రవిహాయ హర్షమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనశతతమస్సర్గః.

జటిలం చీరవసనం ప్రాఞ్జలిం పతితం భువి । దదర్శ రామో దుర్దర్శం యుగాన్తే
భాస్కరం యథా ॥ ౧ ॥ కథంచి దభివిజ్ఞాయ వివర్ణవదనం కృశమ్ । భ్రాతరం భర
తం రామః పరిజగ్రాహ బాహునా ॥ ౨ ॥ ఆఘ్రాయ రామ స్తం మూర్ధ్ని పరిష్వ
జ్యచ రాఘవః।అఙ్కే [redacted] మారోప్య పర్యపృచ్ఛ త్సమాహితః॥ ౩॥ క్వను తేఽభూ
త్పితా తాత యద [redacted] ।నహి త్వం జీవత స్తస్య వన మాగన్తు మర్హసి॥
చిరస్య బత పశ్యామి [redacted] మ్।దుష్ప్రతీక మరణ్యేఽస్మిన్ కిం తా
వన మాగతః ॥ ౫ ॥ కచ్చి [redacted] త్వ మిహాఽఽగతః । కచ్చి
న్నదీన స్సహసా రాజా లోకా [redacted] తః ॥ [redacted] తే రాజ్యం భ్రష్ట
బాలస్య శాశ్వతమ్ । కచ్చి [redacted] సే తాత పితరం [redacted]
ద్దశరథో రాజా కుశలీ సత్యస [redacted] రాజసూయాశ్వమేధానాం
యః ॥ ౮ ॥ స కచ్చి ద్బ్రాహ్మ [redacted] ధర్మనిత్యో మహాద్యుతిః । ఇక్ష్వా
ముపాధ్యాయో యథావ త్తా [redacted] తే ॥ ౯ ॥ సా తాత కచ్చిత్కౌసల్యా సుమిత్రాచ
ప్రజావతీ । సుఖినీ కచ్చి దా [redacted] ద్దతి కైకయీ ॥ ౧౦ ॥ కచ్చి ద్వినయస
మ్పన్నః కులపుత్రో బహుశ్రు [redacted] రనుద్రష్టా సత్కృత స్తే పురోహితః ॥
కచ్చి దగ్నిషు తే యుక్తో వి [redacted] న్త్రజ్ఞః । హుతంచ హోష్యమాణంచ
కాలే వేదయతే సదా ॥ ౧ [redacted] న్పితౄన్ భృత్యాన్ గురూ న్పితృసమానపి ।
వృద్ధాంశ్చ తాత వైద్యాం [redacted] శ్చాభిమన్యసే ॥ ౧౩ ॥ ఇష్వస్త్రవరసమ్పన్న
మర్థశాస్త్రవిశారదమ్ । స [redacted] ధ్యాయం కచ్చి త్త్వం తాత మన్యసే ॥౧౪॥
కచ్చి దాత్మసమా శ్శూరా [redacted] జితేన్ద్రియాః । కులీనా శ్చేఙ్గితజ్ఞాశ్చ కృతా
స్తే తాత మన్త్రిణః ॥ ౧౫ ॥ [redacted] జయమూలంహి రాజ్ఞాం భవతి రాఘవ ।
సుసంవృతో మన్త్రధరై రమా [redacted] శాస్త్రకోవిదైః ॥ ౧౬ ॥ కచ్చిన్నిద్రావశం
నైషీః కచ్చిత్కాలే ప్రబుధ్యసే [redacted] శ్చాపరరాత్రేషు చిన్తయస్యర్థనైపుణం॥౧౭॥
కచ్చి న్మన్త్రయసే నైకః కచ్చి [redacted] భి స్సహ।కచ్చిత్తే మన్త్రితో మన్త్రో రాష్ట్రం
నపరిధావతి ॥ ౧౮ ॥ కచ్చి దర్థం వినిశ్చిత్య లఘుమూలం మహోదయమ్ । క్షిప్ర
మారభసే కర్తుం నదీర్ఘయసి రాఘవ ॥ ౧౯ ॥ కచ్చిత్తు సుకృతాన్యేవ కృతరూపాణివా
పునః । విదు స్తే సర్వకార్యాణి నకర్తవ్యాని పార్థివాః ॥ ౨౦ ॥ కచ్చిన్నతర్కై ర్యు
క్త్వావా యేచాప్యపరికీర్తితాః । త్వయావా తవవాఽమాత్యై ర్బుధ్యతే తాత మన్త్రి
తమ్ ॥ ౨౧ ॥ కచ్చి త్సహస్రా న్మూర్ఖాణా మేక మిచ్ఛసి పణ్డితమ్ । పణ్డితో హ్యర్థ
కృచ్ఛ్రేషు కుర్యా న్నిశ్రేయసం మహత్ ॥ ౨౨ ॥ సహస్రాణ్యపి మూర్ఖాణాం య
... అథవా ప్యయుతాన్యేవ నాస్తి తేషు సహాయతా॥ ౨౩ ॥ఏకో

ష్యమాత్యో మేధావీ శూరో దక్షో విచక్షణః । రాజానం రాజమాత్రంవా ప్రాపయే
న్మహతీం శ్రియమ్ ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్స్వేవ మధ్యమేషుచ మధ్యమాః ।
జఘన్యాశ్చ జఘన్యేషు భృత్యాః కర్మసు యోజితాః॥ ౨౫॥అమాత్యా నుపధాతీతా
న్పితృపైతామహాఞ్శుచీన్ । శ్రేష్ఠాఞ్శ్రేష్ఠేషు కచ్చిత్త [redacted] నియోజయసి కర్మసు॥
కచ్చిన్నోగ్రేణ దణ్డేన భృశ ముద్వేజితప్ర [redacted] తవానుజానన్తి
మన్త్రిణః కైకయీసుత ॥ ౨౭ ॥ కచ్చి [redacted] కాః పతితం యథా।
ఉగ్రప్రతిగ్రహీతారం కామ [redacted] ॥ ఉపాయకుశలం వైద్యం
భృత్యసన్దూషణే [redacted] ా నహన్తి స వధ్యతే॥ ౨౯॥
చ్చి ద [redacted] ధృతిమా [redacted] । కులీన శ్చానురక్తశ్చ దక్ష
[redacted] ॥ బలవన్తశ్చ కచ్చి [redacted] యుద్ధవిశారదాః । దృష్టాప
[redacted] న్తా స్త్వయా సత్కృత్య మాసి [redacted] ॥ కచ్చిద్బలస్య భక్తంచ
వేతనంచ యథోచితమ్ । సమ్ప్రాప్తకాలం ద [redacted] దదాసి నవిలమ్బసే ॥ ౩౨ ॥
కాలాతిక్రమణాచ్చైవ భక్తవేతనయో [redacted] కుప్యన్తి దుష్యన్తి సోఽనర్థ
స్సుమహాన్ స్మృతః ॥౩౩॥ కచ్చిత్సర్వే [redacted] కులపుత్రాః ప్రధానతః।కచ్చి
త్ప్రాణాం స్తవార్థేషు సన్త్యజన్తి సమ [redacted] ॥ కచ్చిజ్జానపదో విద్వా
న్దక్షిణః ప్రతిభానవాన్ । యథోక్తవాదీ [redacted] భణత పణ్డితః ॥ ౩౫ ॥కచ్చి
దష్టాదశాన్యేషు స్వపక్షే దశపఞ్చచ । త్రి [redacted] ర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః ॥
కచ్చి ద్వ్యపాస్తా నహితా న్ప్రతియాతాంశ్చ [redacted] లా ననవజ్ఞాయ వర్తసే రిపు
సూదన॥ ౩౭ ॥కచ్చిన్న లోకాయతికా న [redacted] సేవసే।అనర్థకుశలా హ్యే
తే బాలాః పణ్డితమానినః॥౩౮॥ధర్మశాస్త్రే [redacted] ష్వేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః॥
బుద్ధి మాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదన్తి తే [redacted] రధ్యుషితాం పూర్వ మస్మాకం
తాత పూర్వకైః ॥సత్యనామాం దృఢద్వారా [redacted] శ్వరథసంకులామ్॥౪౦ ॥బ్రాహ్మ
ణైః క్షత్రియై ర్వైశ్యై స్స్వకర్మనిరతైస్సదా [redacted] మై ర్మహోత్సాహైరావృతా
మార్యైస్సహస్రశః ॥ ౪౧ ॥ ప్రాసాదైర్వివిధా [redacted] ర్వృతాం వైద్యజనాకులామ్ ।
కచ్చి త్సుముదితాం స్ఫీతా మయోధ్యాం పరిరక్షసి ॥ ౪౨ ॥ కచ్చి చ్చైత్యశతైర్జుష్ట
స్సునివిష్టజనాకులః । దేవస్థానైః ప్రపాభిశ్చ తటాకైశ్చోపశోభితః ॥ ౪౩ ॥ ప్రహృష్ట
నరనారీక స్సమాజోత్సవశోభితః । సుకృష్టసీమా పశుమాన్హింసాభిః పరివర్జితః ॥ ౪౪॥
అదేవమాతృకో రమ్య శ్శ్వాపదైః పరివర్జితః।పరిత్యక్తో భయై స్సర్వైః ఖనిభి శ్చోప
శోభితః ॥ ౪౫ ॥ వివర్జితో నరైః పాపై ర్మమ పూర్వై స్సురక్షితః । కచ్చి జ్జనపద

వార్తాయాం సంశ్రిత స్తాత లోకోహి సుఖ మేధతే ॥ ౪౭ ॥ తేషాం గుప్తిపరీహారైః కచ్చి త్తే భరణం కృతమ్ । రక్ష్యాహి రాజ్ఞా ధర్మేణ సర్వే విషయవాసినః॥౪౮॥కచ్చిత్ స్త్రియ స్సాన్త్వయసి కచ్చి త్తా శ్చ సురక్షితాః । కచ్చి న్న శ్రద్దధాస్యాసాం కచ్చి ద్గుహ్యం నభాషసే॥౪౯॥కచ్చి న్నాగవనం గుప్తం కచ్చి త్తే సన్తి ధేనుకాః। కచ్చి న్న గణికాశ్వానాం కుఞ్జరాణాంచ తృప్యసి ॥ ౫౦ ॥ కచ్చి ద్దర్శయసే నిత్యం మానుషాణాం విభూషి[illegible] పూర్వాహ్ణే రాజపుత్ర మహాపథే ॥ ౫౧ ॥ కచ్చి న్న సర్వే [illegible] పునరుత్సృష్టా మధ్యమేవాత్ర కారణమ్ ॥ ౫౨ ॥ కచ్చి ద్దు[illegible] శ్చ పరిపూర్ణాని తథా శిల్పి ధనుర్ధరైః ॥ ౫౩ ॥ ఆయ స్తే [illegible] యః । అపాత్రేషు న తే కచ్చిత్కోశో గచ్ఛతి రాఘవ ॥ ౫౪ ॥ దేవ[illegible] బ్రాహ్మణాభ్యాగతేషుచ । యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చి ద్గచ్ఛతి తే వ్యయః ॥ ౫౫ ॥ కచ్చి దార్యో విశుద్ధాత్మా క్షారిత శ్చోరకర్మణా । అపృష్ట శ్శాస్త్రకుశలై ర్నలోభాద్వధ్యతే శుచిః ॥ ౫౬ ॥ గృహీత శ్చైవ పృష్టశ్చ కాలే దృష్ట స్సకారణః । కచ్చిన్నముచ్యతే చోరో ధనలోభాన్నరర్షభ ॥ ౫౭ ॥ వ్యసనే కచ్చి దాఢ్యస్య దుర్గతస్య చ రాఘవ। అర్థం విరాగాః పశ్య న్తి తవా మాత్యా బహుశ్రుతాః ॥ ౫౮ ॥ యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పత న్త్యస్రాణి రాఘవ । తాని పుత్రా న్పశూ న్ఘ్నన్తి ప్రీత్యర్థ మనుశాసతః॥ కచ్చి ద్వృద్ధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైద్యముఖ్యాంశ్చ రాఘవ । దానేన మనసా వాచా త్రిభి రేతై ర్బుభూషసే ॥ ౬౦ ॥ కచ్చి ద్గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసా న్దేవతాతిథీన్। చైత్యాంశ్చ సర్వా న్సిద్ధార్థా న్బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యసి॥౬౧॥కచ్చిదర్థేనవా ధర్మ మర్థం ధర్మేణవా పునః । ఉభౌ వా ప్రీతి లోభేన కామేనచ నబాధసే ॥ ౬౨ ॥ కచ్చిదర్థంచ కామం చ ధర్మంచ జయతాంవర । విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ సర్వాన్వరద సేవసే॥౬౩॥ కచ్చి త్తే బ్రాహ్మణా శ్శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదాః।ఆశంస న్తే మహాప్రాజ్ఞ పౌరజానపదై స్సహ ॥ ౬౪ ॥ నాస్తిక్య మనృతం క్రోధం ప్రమాదం దీర్ఘసూత్రతామ్ । అదర్శనం జ్ఞానవతా మాలస్యం పఞ్చవృత్తితామ్॥ ౬౫ ॥ ఏకచిన్తన మర్థానా మనర్థజ్ఞైశ్చ మన్త్రణమ్ । నిశ్చితానా మనారమ్భం మన్త్రస్యాపరిరక్షణమ్ ॥ ౬౬ ॥ మఙ్గలాద్యప్రయోగంచ ప్రత్యుత్థానంచ సర్వతః । కచ్చి త్త్వం వర్జయస్యేతా న్రాజదోషాం శ్చతుర్దశ॥ దశ పఞ్చచతు ర్వర్గా న్సప్తవర్గంచ తత్త్వతః । అష్టవర్గం త్రివర్గంచ విద్యా స్తిస్రశ్చరాఘవ ॥ ౬౭ ॥ ఇన్ద్రియాణాం జయం బుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యం దైవమానుషమ్ । కృత్యం వింశతి వర్గంచ తథా ప్రకృతిమణ్డలమ్॥ ౬౮ ॥ యాత్రాదణ్డవిధానంచ ద్వియోనీ సన్ధి [illegible] యథావ దనుమన్యసే ॥ ౬౯ ॥ మన్త్రిభి స్త్వం

యథోద్దిష్టైశ్చతుర్భి స్త్రిభిరేవవా । కచ్చిత్సమస్తై ర్వ్యస్తైశ్చ మన్త్రం మన్త్రయసే
మిథః ॥ ౭౧ ॥ కచ్చిత్తే సఫలా వేదాః కచ్చిత్తే సఫలాః క్రియాః । కచ్చిత్తే సఫలా
దారాః కచ్చిత్తే సఫలం శ్రుతమ్ ॥ ౭౨ ॥ కచ్చిదేషైవ తే బుద్ధి ర్యథోక్తా మమ రా
ఘవ । ఆయుష్యాచ యశస్యాచ ధర్మకామార్థసంహితా ॥ ౭౩ ॥ యాం వృత్తిం వర్త
తే తాతో యాం చ నః ప్రపితామహాః । తాం వృత్తిం వర్తసే కచ్చి [redacted] సత్పథగా
శుభా ॥ ౭౪ ॥ కచ్చిత్స్వాదుకృతం [redacted] దాశంస
మానేభ్యో మిత్రే [redacted] ాలయిత్వా
[redacted] స్నం వసుధాం యథావదితశ్చ్యుత
౭౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే శతతమస్సర్గః.

రామస్య వచనం శ్రుత్వా భరతః ప్రత్యువాచహ । కిం మే ధర్మా ద్విహీనస్య
రాజధర్మః కరిష్యతి ॥ ౧ ॥ శాశ్వతోఽయం సదా ధర్మః స్థితోఽస్మాసు నరర్షభ । జ్యేష్ఠ
పుత్త్రే స్థితే రాజ న్నకనీయా న్నృపో భవేత్ ॥ ౨ ॥ సనమృద్ధాం మయా సార్ధ
మయోధ్యాం గచ్ఛ రాఘవ । అభిషేచయ చాత్మానం కులస్యాస్య భవాయ నః ॥ ౩ ॥
రాజానం మానుషం ప్రాహు ర్దేవత్వే సమ్మతో మమ । యస్య ధర్మార్థసహితం వృత్త
మాహు రమానుషమ్ ॥ ౪ ॥ కేకయస్థేచ మయి తు త్వయి చారణ్య మాశ్రితే । దివ
మార్యో గతో రాజా యాయజూకః సతాం మతః ॥ ౫ ॥ నిష్క్రాన్తమాత్రే భవతి
సనీతే సహ లక్ష్మణే । దుఃఖశోకాభిభూతస్తు రాజా త్రిదివ మభ్యగాత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తిష్ఠ
పురుషవ్యాఘ్ర క్రియతా ముదకం పితుః । అహం చాయం చ శత్రుఘ్నః పూర్వమేవ
కృతోదకౌ ॥ ౭ ॥ ప్రియేణ కిల దత్తం హి పితృలోకేషు రాఘవ । అక్షయ్యం భవతీ
త్యాహు ర్భవాంశ్చైవ పితుః ప్రియః ॥ ౮ ॥ త్వామేవ శోచం స్తవ దర్శనేప్సు స్త్వ
య్యేవసక్తా మనివర్త్య బుద్ధిమ్ । త్వయా విహీన స్తవ శోకరుగ్ణ స్త్వాం సంస్మర న్నస్త
మితః పితా తే ॥ ౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాం శ్రుత్వా కరుణాం వాచం పితు ర్మరణసంహితామ్ । రాఘవో భరతే
నోక్తాం బభూవ గతచేతనః ॥ ౧ ॥ తం తు వజ్ర మివోత్సృష్ట మాహవే దానవా
రిణా । వాగ్వజ్రం భరతేనోక్త మమనోజ్ఞం పరన్తపః ॥ ౨ ॥ ప్రగృహ్య రామో
బాహూ వై పుష్పితాగ్రో యథా ద్రుమః । వనే పరశునా కృత్త స్తథా భువి పపాతహ ॥
తథా నిపతితం రామం జగత్యాం జగతీపతిమ్ । కూలఘాతపరిశ్రాన్తం ప్రసుప్తమివ
కుఞ్జరమ్ ॥ ౪ ॥ భ్రాతర స్తే మహేష్వాసం సర్వతః శోకకర్శితమ్ । రుదన్త స్సహ
వై దేహ్యా సిషిచు స్సలిలేన వై ॥ ౫ ॥ సతు సంజ్ఞాం పునర్లబ్ధ్వా నేత్రాభ్యా మస్ర

స్స్వర్గతం శ్రుత్వా పితరం పృథివీపతిమ్ । ఉవాచ భరతం వాక్యం ధర్మాత్మా ధర్మసం
హితమ్ ॥ ౭ ॥ కిం కరిష్యామ్యయోధ్యాయాం తాతే దిష్టాం గతిం గతే । కస్తాం రాజ
వరా ద్ధీనా మయోధ్యాం పాలయిష్యతి ॥ ౮ ॥ కిం ను తస్య మయా కార్యం దుర్జా
తేన మహాత్మనః । యో మృతో మమ శోకేన మయాచాపి నసంస్కృతః ॥ ౯ ॥
అహో భరత సిద్ధార్థో యేన రాజా త్వయాఽనఘ । శత్రుఘ్నేనచ సర్వేషు ప్రేత
కృత్యేషు సత్కృతః ॥ ౧౦ ॥ నిష్ప్రధానా మనేకాగ్రాం నరేన్ద్రేణ వినాకృతామ్ ।
నివృత్తవనవాసోఽపి నాయోధ్యాం గన్తు ముత్సహే ॥ ౧౧ ॥ సమాప్తవనవాసం
మా మయోధ్యాయాం పరన్తప । కోను శాసిష్యతి పున స్తాతే లోకాన్తరం గతే ॥
పురా ప్రేష్య సువృత్తం మాం పితా యాన్యాహ సాన్త్వయన్ । వాక్యాని తాని
శ్రోష్యామి కుత శ్శ్రోత్ర సుఖాన్యహమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వా సభరతం భార్యామ
భ్యేత్య రాఘవః । ఉవాచ శోకసన్తప్తః పూర్ణచన్ద్రనిభాననామ్ ॥ ౧౪ ॥ (సీతే మృత
స్తే శ్వశురః పిత్రా హీనోఽసి లక్ష్మణ) భరతో దుఃఖ మాచష్టే స్వర్గతం పృథివీప
తిమ్ ॥ ౧౫ ॥ తతో బహుగుణం తేషాం బాష్పో నేత్రే ష్వజాయత । తథా బ్రువతి
కాకుత్స్థే కుమారాణాం యశస్వినామ్ ॥ ౧౬ ॥ తత స్తే భ్రాతర స్సర్వే భృశ
మాశ్వాస్య రాఘవమ్ । అబ్రువన్ జగతీభర్తుః క్రియతా ముదకం పితుః ॥ ౧౭ ॥ సా సీ
తా శ్వశురం శ్రుత్వా స్వర్గలోకగతం నృపమ్ । నేత్రాభ్యా మశ్రుపూర్ణాభ్యా మశకన్నే
క్షితుం పతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ సాన్త్వయిత్వాతు తాం రామో రుదన్తీం జనకాత్మజామ్ ।
ఉవాచ లక్ష్మణం తత్ర దుఃఖితో దుఃఖితం వచః ॥ ౧౯ ॥ ఆనయేఙ్గుదిపిణ్యా
కం చీర మాహర చోత్తరమ్ । జలక్రియార్థం తాతస్య గమిష్యామి మహాత్మనః ॥
(సీతా పురస్తా ద్వ్రజతు త్వ మేనా మభితో వ్రజ । అహం పశ్చా ద్గమిష్యామి
గతిర్హ్యేషా సుదారుణా) ॥ ౨౧ ॥ తతో నిత్యానుగ స్తేషాం విదితాత్మా మహామతిః ।
మృదు ర్దాన్తశ్చ శాన్తశ్చ రామేచ దృఢభక్తిమాన్ ॥ ౨౨ ॥ సుమన్త్ర స్తై ర్నృప
సుతై స్సార్ధ మాశ్వాస్య రాఘవమ్ । అవాతారయ దాలమ్బ్య నదీం మన్దాకినీం శివామ్ ॥
తే సుతీర్థాం తతః కృచ్ఛ్రా దుపాగమ్య యశస్వినః । నదీం మన్దాకినీం రమ్యాం సదా
పుష్పితకాననామ్ ॥ ౨౪ ॥ శీఘ్రస్రోతస మాసాద్య తీర్థం శివ మకర్దమమ్ । సిషిచు
స్తూదకం రాజ్ఞే తత్రైత త్తే భవత్వితి ॥ ౨౫ ॥ ప్రగృహ్య చ మహీపాలో జలపూరిత
మఞ్జలిమ్ । దిశం యామ్యా మభిముఖో రుద న్వచన మబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏత త్తే రాజ
శార్దూల విమలం తోయ మక్షయమ్ । పితృలోకగతస్యాద్య మద్దత్త ముపతిష్ఠతు ॥ ౨౭ ॥
తతో మన్దాకినీతీరా త్ప్రత్యుత్తీర్య స రాఘవః । పితు శ్చకార తేజస్వీ నివాపం భ్రాతృభి
[illegible]ఙ్గదిశం పిణ్యాకం దర్భసంస్తరే । న్యస్య రామ స్సుదుఃఖి

ఖాస్తో రుదన్వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౯॥ ఇదం భుఙ్క్ష్వ మహారాజ ప్రీతో యదశనా వయమ్।
యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః॥ ౩౦॥ తతస్తేనైవ మార్గేణ ప్రత్యు
త్తీర్య నదీతటాత్ । ఆరురోహ నరవ్యాఘ్రో రమ్యసానుం మహీధరమ్ ॥ ౩౧॥ తతః
పర్ణకుటీద్వారమాసాద్య జగతీపతిః। పరిజగ్రాహ బాహుభ్యాముభౌ భరతలక్ష్మణౌ॥
తేషాం తు రుదతాం శబ్దాత్ప్రతిశ్రుత్కోఽభవద్గిరౌ। భ్రాతౄణాం సహ వైదేహ్యా
సింహానామివ నర్దతామ్ ॥ ౩౩ ॥ మహాబలానాం రుదతాం కుర్వతాముదకం పితుః।
విజ్ఞాయ తుములం శబ్దం త్రస్తా భరతసైనికాః ॥ ౩౪ ॥ అబ్రువంశ్చాపి రామేణ భరత
స్సఙ్గతో ధ్రువమ్ । తేషామేవం మహాఞ్శబ్దశ్శోచతాం పితరం మృతమ్॥౩౫॥ అథ వా
సాన్పరిత్యజ్య తం సర్వేఽభిముఖాస్స్వనమ్।అప్యేకమనసో జగ్ముర్యథాస్థానం ప్రధావి
తాః ॥ ౩౬ ॥ హయైరన్యే గజైరన్యే రథైరన్యే స్వలఙ్కృతైః।సుకుమారాస్తథై
వాన్యే పద్భిరేవ నరా యయుః॥ ౩౭॥ అచిరప్రోషితం రామం చిరవిప్రోషితం యథా।
ద్రష్టుకామో జనస్సర్వో జగామ సహసాఽఽశ్రమమ్॥౩౮॥భ్రాతౄణాం త్వరితాస్తత్ర
ద్రష్టుకామాస్సమాగమమ్। యయుర్బహువిధైర్యానైః ఖురనేమిస్వనాకులైః॥
సా భూమిర్బహుభిర్యానైః ఖురనేమిసమాహతా।ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరి
వాభ్రసమాగమే ॥ ౪౦ ॥ తేన విత్రాసితా నాగాః కరేణుపరివారితాః। ఆవాసయన్తో
గన్ధేన జగ్మురన్యద్వనం తతః ॥ ౪౧ ॥ వరాహవృకసఙ్ఘాశ్చ మహిషాస్సర్పవానరాః।
వ్యాఘ్రగోకర్ణగవయా విత్రేసుః పృషతైస్సహ ॥ ౪౨ ॥ రథాఙ్గసాహ్వా నత్యూహా
హంసాః కారణ్డవాః ప్లవాః।తథా పుంస్కోకిలాః క్రౌఞ్చా విసంజ్ఞా భేజిరే దిశః ॥ ౪౩ ॥
తేన శబ్దేన విత్రస్తైరాకాశం పక్షిభిర్వృతమ్ । మనుష్యైరావృతా భూమిరుభయం
ప్రబభౌ తదా॥ ౪౪ ॥ తతస్తం పురుషవ్యాఘ్రం యశస్వినమరిన్దమమ్।ఆసీనం స్థణ్డిలే
రామం దదర్శ సహసా జనః ॥ ౪౫ ॥ విగర్హమాణః కైకేయీం సహితో మన్థరామపి।
అభిగమ్య జనో రామం బాష్పపూర్ణముఖోఽభవత్ ॥ ౪౬ ॥ తాన్నరాన్బాష్పపూ
ర్ణాక్షాన్సమీక్ష్యాథ సుదుఃఖితాన్ । పర్యష్వజత ధర్మజ్ఞః పితృవన్మాతృవచ్చ సః॥౪౭॥
స తత్ర కాంశ్చిత్పరిషస్వజే నరాన్నరాస్తు కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్।చకార సర్వా
న్సవయస్యబాన్ధవాన్యథార్హమాసాద్య తదా నృపాత్మజః ॥ ౪౮ ॥ స తత్ర తేషాం
రుదతాం మహాత్మనాం భువం చ ఖం చానునినాదయన్స్వనః । గుహా గిరీణాం చ దిశశ్చ
సన్తతం మృదఙ్గఘోషప్రతిమః ప్రశుశ్రువే ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

వసిష్ఠః పురతః కృత్వా దారాన్దశరథస్య చ।అభిచక్రామ తం దేశం రామదర్శన

రామలక్ష్మణసేవితమ్॥౨॥కౌసల్యా బాష్పపూర్ణేన ముఖేన పరిశుష్యతా । సుమిత్రామ
బ్రవీద్దీనా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః॥౩॥ఇదం తేషా మనాథానాం క్లిష్టమక్లిష్టకర్మ
ణామ్ । వనే ప్రాక్కేవలం తీర్థం యే తే నిర్విషయీకృతాః॥ ౪ ॥ ఇత స్సుమిత్రే పుత్త్ర
స్తే సదా జలమతన్ద్రితః । స్వయం హరతి సౌమిత్రి ర్మమ పుత్త్రస్య కారణాత్॥ ౫ ॥
జఘన్యమపి తే పుత్త్రః కృతవాన్న తు గర్హితః। భ్రాతు ర్యదర్థసహితం సర్వం తద్విహితం
గుణైః ॥ ౬ ॥ అద్యాయమపి తే పుత్త్రః క్లేశానా మతథోచితః । నీచానర్థసమాచారం
సజ్జం కర్మ ప్రముఞ్చతు ॥ ౭ ॥ దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు సా దదర్శ మహీతలే । పితు
రిఙ్గుదిపిణ్యాకం న్యస్త మాయతలోచనా ॥ ౮ ॥ తం భూమౌ పితు రార్తేన న్యస్తం
రామేణ వీక్ష్య సా।ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా సర్వా దశరథ స్త్రియః॥౯॥ ఇద మిక్ష్వాకు
నాథస్య రాఘవస్య మహాత్మనః । రాఘవేణ పితు ర్దత్తం పశ్యతైత ద్యథావిధి॥ ౧౦॥
తస్య దేవసమానస్య పార్థివస్య మహాత్మనః । నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య
భోజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ చతురన్తాం మహీం భుక్త్వా మహేన్ద్రసదృశో విభుః । కథ మిఙ్గుదిపి
ణ్యాకం స భుఙ్క్తే వసుధాధిపః॥౧౨॥అతో దుఃఖతరం లోకే న కించి త్ప్రతిభాతి మా।
యత్ర రామః పితు ర్దద్యా దిఙ్గుదీక్షోద మృద్ధిమాన్ ॥ ౧౩ ॥ రామేణేఙ్గుదిపిణ్యాకం
పితు ర్దత్తం సమీక్ష్య మే । కథం దుఃఖేన హృదయం న స్ఫోటతి సహస్రధా॥౧౪॥శ్రుతి
స్తు ఖల్వియం సత్యా లౌకికీ ప్రతిభాతి మా ।యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నా స్తస్య
దేవతాః॥ ౧౫ ॥ ఏవ మార్తాం సపత్న్య స్తా జగ్ము రాశ్వాస్య తాం తదా । దదృశు
శ్చాశ్రమే రామం స్వర్గచ్యుత మివామరమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వభోగైః పరిత్యక్తం రామం
సమ్ప్రేక్ష్య మాతరః । ఆర్తా ముముచు రశ్రూణి సస్వరం శోకకర్శితాః॥ ౧౭॥ తాసాం
రామ స్సముత్థాయ జగ్రాహ చరణాఞ్శుభాన్।మాతౄణాం మనుజవ్యాఘ్ర స్సర్వా
సాం సత్యసఙ్గరః ॥ ౧౮ ॥ తాః పాణిభి స్సుఖస్పర్శై ర్మృద్వఙ్గుళితలై శ్శుభైః । ప్రమ
మార్జూ రజః పృష్ఠా ద్రామస్యాయతలోచనాః॥ ౧౯ ॥ సౌమిత్రి రపి తా స్సర్వా
మాతౄ స్సమ్ప్రేక్ష్య దుఃఖితః । అభ్యవాదయతాసక్తం శనై రామా దనన్తరమ్॥
యథా రామే తథా తస్మి న్సర్వా వవృతిరే స్త్రియః । వృత్తిం దశరథా జ్జాతే లక్ష్మణే
శుభలక్షణే ॥ ౨౧ ॥ సీతాపి చరణాం స్తాసా ముపసఙ్గృహ్య దుఃఖితా । శ్వశ్రూణా
మశ్రుపూర్ణాక్షీ సా బభూవాగ్రత స్స్థితా॥ ౨౨ ॥ తాం పరిష్వజ్య దుఃఖార్తాం మాతా
దుహితరం యథా । వనవాసకృశాం దీనాం కౌసల్యా వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥ విదేహ
రాజస్య సుతా స్నుషా దశరథస్య చ । రామపత్నీ కథం దుఃఖం సమ్ప్రాప్తా విజనే వనే॥
పద్మ మాతపసన్తప్తం పరిక్లిష్టమివోత్పలమ్ । కాఞ్చనం రజసా ధ్వస్తం క్లిష్టం చన్ద్ర
మివామ్బుదైః ॥ ౨౫ ॥ ముఖం తే ప్రేక్ష్య మాం శోకో దహత్యగ్నిరివాశ్రయమ్।

భృశం మనసి వైదేహీ వ్యసనారణిసమ్భవః ॥ ౨౬ ॥ బ్రువన్త్యేవ మార్తాయాం జనన్యాం భరతాగ్రజః । పాదావాసాద్య జగ్రాహ వసిష్ఠస్య చ రాఘవః॥ ౨౭ ॥ పురోహితస్యాగ్నిసమస్య వై తదా బృహస్పతేరిన్ద్ర ఇవామరాధిపః। ప్రగృహ్య పాదౌ సుసమృద్ధతేజస స్సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః ॥ ౨౮ ॥ తతో జఘన్యం సహితై స్స్వమన్త్రిభిః పురప్రధానైశ్చ తథైవ సైనికైః । జనేన ధర్మజ్ఞతమేన ధర్మవానుపోపవిష్టో భరత స్తదాఽగ్రజమ్॥ ౨౯ ॥ఉపోపవిష్టస్తు తదా సవీర్యవాం స్తపస్వివేషేణ సమీక్ష్య రాఘవం శ్రియా జ్వలన్తం భరతః కృతాఞ్జలి ర్యథా మహేన్ద్రః ప్రయతః ప్రజాపతిమ్॥ కిమేష వాక్యం భరతోఽద్య రాఘవం ప్రణమ్య సత్కృత్య చ సాధు వక్ష్యతి । ఇతీవ తస్యార్యజనస్య తత్త్వతో బభూవ కౌతూహల ముత్తమం తదా ॥ ౩౦ ॥ స రాఘవ స్సత్యధృతిశ్చ లక్ష్మణో మహానుభావో భరతశ్చ ధార్మికః।వృతా సుహృద్భిశ్చ విరేజురధ్వరే యథా సదస్యైః సహితాస్త్రయోఽగ్నయః॥౩౧॥ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

తం తు రామ స్సమాజ్ఞాయ భ్రాతరం గురువత్సలమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా ప్రష్టుం సముపచక్రమే॥ ౧ ॥ కిమేతదిచ్ఛేయ మహం శ్రోతుం ప్రవ్యాహృతం త్వయా। యస్మాత్త్వ మాగతో దేశ మిమం చీరజటాజినీ ॥ ౨ ॥ కిన్నిమిత్త మిమం దేశం కృష్ణాజినజటాధరః । హిత్వా రాజ్యం ప్రవిష్ట స్త్వం తత్సర్వం వక్తు మర్హసి॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తః కైకయీపుత్త్రః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా। ప్రగృహ్య బలవద్భూయః ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ ఆర్యం తాతః పరిత్యజ్య కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్ । గత స్స్వర్గం మహాబాహుః పుత్త్రశోకాభిపీడితః ॥ ౫ ॥ స్త్రియా నియుక్తః కైకేయ్యా మమ మాత్రా పరన్తప।చకార సుమహ త్పాప మిద మాత్మయశోహరమ్ ॥ ౬ ॥ సా రాజ్యఫల మప్రాప్య విధవా శోకకర్శితా । పతిష్యతి మహాఘోరే నిరయే జననీ మమ॥ ౭ ॥ తస్య మే దాసభూతస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి।అభిషిఞ్చస్వ చాద్యైవ రాజ్యేన మఘవానివ ॥ ౮ ॥ ఇమాః ప్రకృతయ స్సర్వా విధవా మాతర శ్చ యాః।త్వత్సకాశ మనుప్రాప్తాః ప్రసాదం కర్తు మర్హసి ॥ ౯ ॥ తదానుపూర్వ్యా యుక్తంచ యుక్తం చాత్మని మానద।రాజ్యం ప్రాప్నుహి ధర్మేణ సకామాన్సుహృదః కురు ॥ ౧౦ ॥ భవత్వవిధవా భూమి స్సమగ్రా పతినా త్వయా । శశినా విమలేనేవ శారదీ రజనీ యథా॥ ౧౧॥ ఏభిశ్చ సచివై స్సార్థం శిరసా యాచితో మయా । భ్రాతు శ్శిష్యస్య దాసస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి ॥ ౧౨ ॥ తదిదం శాశ్వతం పిత్ర్యం సర్వం ప్రకృతిమణ్డలమ్ । పూజితం పురుషవ్యాఘ్ర నాతిక్రమితు మర్హసి॥ ౧౩॥ ఏవ ముక్త్వా మహాబాహు స్సబాష్పః కైకయా

నిశ్వసన్తం పునః పునః । భ్రాతరం భరతం రామః పరిష్వజ్యేద మబ్రవీత్ ॥ ౧౫॥ కులీన స్సత్త్వసమ్పన్న స్తేజస్వీ చరితవ్రతః । రాజ్యహేతోః కథం పాప మాచరే త్త్వద్విధో జనః॥ ౧౬ ॥ న దోషం త్వయి పశ్యామి సూక్ష్మ మప్యరిసూదన।నచాపి జననీం బాల్యా త్త్వం విగర్హితు మర్హసి॥ ౧౭॥ కామకారో మహాప్రాజ్ఞ గురూణాం సర్వదాఽనఘ। ఉపపన్నేషు దారేషు పుత్త్రేషుచ విధీయతే॥౧౮॥వయ మస్య యథా లోకే సంఖ్యాతా స్సౌమ్య సాధుభిః । భార్యాః పుత్త్రాశ్చ శిష్యాశ్చ త్వ మను జ్ఞాతు మర్హసి॥౧౯॥వనేవా చీరవసనం సౌమ్య కృష్ణాజినామ్బరమ్ । రాజ్యేవాపి మహారాజో మాం వాసయితు మీశ్వరః ॥ ౨౦ ॥ యావ త్పితరి ధర్మజ్ఞే గౌరవం లోకసత్కృతమ్।తావ ద్ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ జనన్యామపి గౌరవమ్॥ ౨౧॥ ఏతాభ్యాం ధర్మశీలాభ్యాం వనం గచ్ఛేతి రాఘవ। మాతా పితృభ్యా ముక్తోహం కథ మన్య త్సమాచరే ॥ ౨౨ ॥ త్వయా రాజ్య మయోధ్యాయాం ప్రాప్తవ్యం లోకసత్కృతమ్ । న స్తవ్యం దణ్డకారణ్యే మయా వల్కలవాససా ॥ ౨౩ ॥ ఏవం కృత్వా మహారాజో విభాగం లోకసన్నిధౌ । వ్యాదిశ్యచ మహాతేజా దివం దశరథో గతః॥ ౨౪ ॥ సచ ప్రమాణం ధర్మాత్మా రాజా లోకగురు స్తవ।పిత్రా దత్తం యథాభాగ ముపభోక్తుం త్వ మర్హసి ॥ ౨౫ ॥ చతుర్దశ సమాః సౌమ్య దణ్డకారణ్య మాశ్రితః । ఉపభోక్ష్యే త్వహం దత్తం భాగం పిత్రా మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ యద బ్రవీ న్మాం నరలోకసత్కృతః పితా మహాత్మా విబుధాధిపోపమః । త దేవ మన్యే పర మాత్మనో హితం న సర్వలోకేశ్వరభావ మవ్యయమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా కాణ్డే చతుర్రుత్తరశతతమస్సర్గః.

తతః పురుషసింహానాం వృతానాం తైః సుహృద్గణైః । శోచతామేవ రజనీ దుఃఖేన వ్యత్యవర్తత ॥ ౧ ॥ రజన్యాం సుప్రభాతాయాం భ్రాతర స్తే సుహృద్వృతాః। మన్దాకిన్యాం హుతం జప్యం కృత్వా రామ ముపాగమన్ ॥ ౨ ॥ తూష్ణీం తే సముపా సీనా న కశ్చి త్కించి దబ్రవీత్ । భరత స్తు సుహృన్మధ్యే రామం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ సాన్త్వితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్య మిదం మమ । త ద్దదామి తవై వాహం భుఙ్క్ష్వ రాజ్య మకణ్టకమ్ ॥ ౪ ॥ మహతేవా మ్బువేగేన భిన్న స్సేతు ర్జలాగమే।దురా వారం త్వదన్యేన రాజ్యఖణ్డ మిదం మహత్ ॥ ౫ ॥ గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య తార్క్ష్యస్యేవ పతత్త్రిణః । అనుగన్తుం న శక్తి ర్మే గతిం తవ మహీపతే ॥ ౬ ॥ సుజీవం నిత్యశ స్తస్య యః పరై రుపజీవ్యతే।రామ తస్య తు దుర్జీవం యః పరా నుపజీవతి ॥ ౭ ॥ యథాతు రోపితో వృక్షః పురుషేణ వివర్ధితః । హ్రస్వకేణ దురారోహో రూఢస్కన్ధో మహా ద్రుమః ॥ ౮ ॥ స యదా పుష్పితో భూత్వా ఫలాని నవిదర్శయేత్ । సతాం నానుభవే

... ఏషోపమా మహాబాహో త మర్థం వేత్తు

మర్హసి।యది త్వమస్మా నృషభో భర్తా భృత్యాన్నశాధిహి ॥ ౧౦ ॥ శ్రేణయస్త్వాం
మహారాజ పశ్యన్త్వగ్ర్యాశ్చ సర్వశః।ప్రతపన్తమివాదిత్యం రాజ్యే స్థిత మరిన్దమమ్॥
తవానుయానే కాకుత్ స్థ మత్తా నర్దన్తు కుఞ్జరాః। అన్తః పురగతా నార్యో నన్దన్తు
సుసమాహితాః ॥ ౧౨ ॥ తస్య సాధ్విత్యమన్యన్త నాగరా వివిధా జనాః। భరతస్య
వచశ్శ్రుత్వా రామం ప్రత్యనుయాచతః ॥ ౧౩ ॥ తమేవం దుఃఖితం ప్రేక్ష్య విలపన్తం
యశస్వినమ్। రామః కృతాత్మా భరతం సమాశ్వాసయ దాత్మవాన్ ॥ ౧౪॥ నాత్మనః
కామకారోఽస్తి పురుషోఽయ మనీశ్వరః।ఇత శ్చేతరత శ్చైనం కృతాన్తః పరికర్షతి॥
సర్వే క్షయాన్తా నిచయాః పతనాన్తా స్సముచ్ఛ్రియాః। సంయోగా విప్రయోగాన్తా
మరణాన్తంచ జీవితమ్॥ ౧౬॥ యథా ఫలానాం పక్వానాం నాన్యత్ర పతనాద్భయమ్।
ఏవం నరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్భయమ్ ॥ ౧౭ ॥ యథాఽగారం దృఢస్థూణం
జీర్ణం భూత్వాఽవసీదతి।తథైవ సీదన్తి నరా జరామృత్యువశంగతాః॥ ౧౮ ॥ అత్యేతి
రజనీ యాతు సా న ప్రతినివర్తతే। యాత్యేవ యమునా పూర్ణా సముద్ర ముదకాకు
లమ్ ॥ ౧౯ ॥ అహోరాత్రాణి గచ్ఛన్తి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ।ఆయూంషి క్షప
యన్త్యాశు గ్రీష్మే జలమివాంశవః॥ ౨౦ ॥ ఆత్మాన మనుశోచ త్వం కిమన్య మనుశోచసి।
ఆయుస్తే హీయతే యస్య స్థితస్యచ గతస్యచ ॥ ౨౧ ॥ సహైవ మృత్యు ర్వ్రజతి సహ
మృత్యు ర్నిషీదతి। గత్వా సుదూర మధ్వానం సహమృత్యు ర్నివర్తతే॥ ౨౨॥గాత్రేషు
వళయః ప్రాప్తా శ్శ్వేతా శ్చైవ శిరోరుహాః। జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా
ప్రభావయేత్ ॥ ౨౩ ॥ నన్దన్త్యుదిత ఆదిత్యే నన్దన్త్యస్తమితే రవౌ।ఆత్మనో నావబు
ధ్యన్తే మనుష్యా జీవితక్షయమ్ ॥ ౨౪ ॥ హృష్యన్త్యృతుముఖం దృష్ట్వా నవం నవ
మిహాగతమ్ । ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః ॥ ౨౫ ॥ యథా
కాష్ఠంచ కాష్ఠంచ సమేయాతాం మహార్ణవే।సమేత్యచ వ్యపేయాతాంకాలమాసాద్య
కంచన ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భార్యాశ్చ పుత్త్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ వసూనిచ। సమేత్య వ్యవధా
వన్తి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః ॥ ౨౭ ॥ నాత్ర కశ్చిద్యథాభావం ప్రాణీ సమభి
వర్తతే। తేన తస్మిన్నసామర్థ్యం ప్రేతస్యాస్త్యనుశోచతః॥ ౨౮ ॥ యథా హి సార్థం
గచ్ఛన్తం బ్రూయాత్కశ్చిత్పథి స్థితః।అహ మప్యాగమిష్యామి పృష్ఠతో భవతామితి॥
ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహో ధ్రువః। త మాపన్నః కథం శోచే
ద్యస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ ౩౦ ॥ వయసః పతమానస్య స్రోతసో వాఽనివర్తినః।
ఆత్మా సుఖే నియోక్తవ్య స్సుఖభాజః ప్రజాః స్మృతాః ॥ ౩౧ ॥ ధర్మాత్మా స శుభైః
కృత్స్నైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః। ధూతపాపో గత స్స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః॥

న స్త్రీదివం గతః ॥ ౩౩ ॥ కర్మభిస్తు శుభై రిష్టైః క్రతుభి శ్చాప్తదక్షిణైః । స్వర్గం
దశరథః ప్రాప్తః పితా నః పృథివీపతిః ॥ ౩౪ ॥ ఇష్ట్వా బహువిధై ర్యజ్ఞై ర్భోగాంశ్చా
వాప్య పుష్కలాన్ । ఉత్తమంచాయురాసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః ॥ ౩౫ ॥ ఆయు
రుత్తమ మాసాద్య భోగా నపిచ రాఘవః।స న శోచ్యః పితా తాత స్వర్గత స్సత్కృత
స్సతామ్ ॥ ౩౬ ॥ స జీర్ణం మానుషం దేహం పరిత్యజ్య పితాహి నః । దైవీ మృద్ధి
మనుప్రాప్తో బ్రహ్మలోకవిహారిణీమ్ ॥ ౩౭ ॥ తంతు నైవం విధః కశ్చి త్ప్రాజ్ఞ శ్శోచితు
మర్హతి।తద్విధో యద్విధ శ్చాసి శ్రుతవా న్బుద్ధిమత్తరః॥౩౮॥ఏతే బహువిధా శ్శోకా
విలాపరుదితే తథా।వర్జనీయాహి ధీరేణ సర్వావస్థాసుధీమతా॥౩౯॥సస్వస్థో భవమాశో
చే ర్యాత్వా చావసతాం పురీమ్ । తథా పిత్రా నియుక్తోఽసి వశినా వదతాం వర॥౪౦॥
యత్రాహమపి తేనైవ నియుక్తః పుణ్యకర్మణా।తత్రైవాహం కరిష్యామి పితురార్యస్య
శాసనమ్॥ ౪౧ ॥ నమయా శాసనం తస్య త్యక్తుం న్యాయ్య మరిన్దమ।తత్త్వయాఽపి
సదా మాన్యం సవై బన్ధు స్స నః పితా ॥ ౪౨ ॥ తద్వచః పితు రేవాహం సమ్మతం
ధర్మచారిణః । కర్మణా పాలయిష్యామి వనవాసేన రాఘవ ॥ ౪౩ ॥ ధార్మికేణానృశం
సేన నరేణ గురువర్తినా । భవితవ్యం నరవ్యాఘ్ర పరలోకం జిగీషతా ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మాన
మనుతిష్ఠ త్వం స్వభావేన నరర్షభ । నిశామ్య తు శుభం వృత్తం పితు ర్దశరథస్య నః॥
ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం మహాత్మా పితు ర్నిదేశప్రతిపాలనార్థమ్ । యవీయసం భ్రాతర
మర్థవచ్చ ప్రభు ర్ముహూర్తా ద్విరరామ రామః ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే
పఞ్చోత్తరశతతమస్సర్గః.

ఏవ ముక్త్వాతు విరతే రామే వచన మర్థవత్ । తతో మన్దాకినీతీరే రామం
ప్రకృతివత్సలమ్ ॥ ౧ ॥ ఉవాచ భరత శ్చిత్రం ధార్మికో ధార్మికం వచః । కోహి స్యా
దీదృశో లోకే యాదృశ స్త్వ మరిన్దమ ॥ ౨ ॥ న త్వాం ప్రవ్యథయే ద్దుఃఖం ప్రీతి ర్వా
నప్రహర్షయేత్ । సమ్మత శ్చాసి వృద్ధానాం తాంశ్చ పృచ్ఛసి సంశయాన్ ॥ ౩ ॥ యథా
మృత స్తథా జీవ న్యథాసతి తథాసతి । యస్యైష బుద్ధిలాభ స్స్యా త్పరితప్యేత కేన
సః ॥ ౪ ॥ పరావరజ్ఞో యశ్చ స్యా త్తథా త్వం మనుజాధిప । సఏవ వ్యసనం ప్రాప్య న
విషీదితు మర్హతి ॥ ౫ ॥ అమరోపమసత్త్వ స్త్వం మహాత్మా సత్యసఙ్గరః । సర్వజ్ఞ
స్సర్వదర్శీచ బుద్ధిమాంశ్చాసి రాఘవ ॥ ౬ ॥ నత్వా మేవం గుణై ర్యుక్తం ప్రభవాభవ
కోవిదమ్ । అవిషహ్యతమం దుఃఖ మాసాదయితు మర్హతి ॥ ౭ ॥ (ఏవ ముక్త్వాతు
భరతో రామం వచన మబ్రవీత్) । ప్రోషితే మయి యత్పాపం మాత్రా మత్కార
ణాత్కృతమ్ ॥ ౮ ॥ క్షుద్రయా తదనిష్టం మే ప్రసీదతు భవాన్మమ । ధర్మబన్ధేన
[illegible] హని తీవ్రేణ దణ్డేన దణ్డార్హాం పాపకా

రిణీమ్ । కథం దశరథా జ్జాత శ్శుద్ధాభిజనకర్మణః ॥ ౧౦ ॥ జానన్ ధర్మ మధర్మిష్ఠం కుర్యాం కర్మ జుగుప్సితమ్ । గురుః క్రియావా న్వృద్ధశ్చ రాజా ప్రేతః పితేతిచ ॥ ౧౧ ॥ తాతం నపరిగర్హేయం దైవతం చేతి సంసది । కోహి ధర్మార్థయో ర్హీన మీదృశం కర్మ కిల్బిషమ్ ॥ ౧౨ ॥ స్త్రియాః ప్రియం చికీర్షు స్స న్కుర్యా ద్ధర్మజ్ఞ ధర్మవిత్ । అన్తకాలేహి భూతాని ముహ్య న్తీతి పురా శ్రుతిః ॥ ౧౩ ॥ రాజ్ఞైవం కుర్వతా లోకే ప్రత్యక్షం సా శ్రుతిః కృతా । సాధ్వర్థ మభిసన్ధాయ క్రోధా న్మోహాచ్చ సాహసాత్ ॥ ౧౪ ॥ తాతస్య యదతిక్రాన్తం ప్రత్యాహరతు తద్భవాన్ । పితుర్హి సమతిక్రాన్తం పుత్త్రో య స్సాధు మన్యతే ॥ ౧౫ ॥ తదపత్యం మతం లోకే విపరీత మతోఽన్యథా । తదపత్యం భవా నస్తు మాభవాన్ దుష్కృతం పితుః ॥ ౧౬ ॥ అభిపత్తా కృతం కర్మ లోకే ధీరవిగర్హితమ్ । కైకేయీం మాంచ తాతంచ సుహృదో బాన్ధవాంశ్చనః ॥ ౧౭ ॥ పౌరజానపదాన్సర్వాం స్త్రాతు సర్వ మిదం భవాన్ । క్వ చారణ్యం క్వచ క్షాత్త్రం క్వజటాః క్వచ పాలనమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఈదృశం వ్యాహతం కర్మ న భవా న్కర్తు మర్హతి । ఏషహి ప్రథమో ధర్మః క్షత్త్రియస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౧౯ ॥ యేన శక్యం మహాప్రాజ్ఞ ప్రజానాం పరిపాలనమ్ । కశ్చ ప్రత్యక్ష ముత్సృజ్య సంశయస్థ మలక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆయతిస్థం చరేద్ధర్మం క్షత్త్ర బన్ధు రనిశ్చితమ్ । అథ క్లేశజ మేవ త్వం ధర్మం చరితు మిచ్ఛసి ॥ ౨౧ ॥ ధర్మేణ చతురో వర్ణా న్పాలయ న్క్లేశ మాప్నుహి । చతుర్ణా మాశ్రమాణాంహి గార్హస్థ్యం శ్రేష్ఠ మాశ్రమమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాహు ర్ధర్మజ్ఞ ధర్మజ్ఞా స్తం కథం త్యక్తు మర్హసి । శ్రుతేన బాలః స్థానేన జన్మనా భవతో హ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ స కథం పాలయిష్యామి భూమిం భవతి తిష్ఠతి । హీనబుద్ధిగుణో బాలో హీనః స్థానేన చాప్యహమ్ ॥ ౨౪ ॥ భవతాచ వినాభూతో న వర్తయితు ముత్సహే । ఇదం నిఖిల మవ్యగ్రం రాజ్యం పిత్ర్య మకణ్టకమ్ ॥ ౨౫ ॥ అనుశాధి స్వధర్మేణ ధర్మజ్ఞ సహ బాన్ధవైః । ఇహైవ త్వాఽభిషిఞ్చన్తు సర్వాః ప్రకృతయ స్సహ ॥ ౨౬ ॥ ఋత్విజ స్సవసిష్ఠాశ్చ మన్త్రవి న్మన్త్రకోవిదాః । అభిషిక్త స్త్వ మస్మాభి రయోధ్యాం పాలనే వ్రజ ॥ ౨౭ ॥ విజిత్య తరసా లోకా న్మరుద్భిరివ వాసవః । ఋణాని త్రీణ్యపాకుర్వ న్సుహృద స్సాధు నిర్దహన్ ॥ సుహృద స్తర్పయ న్కామై స్త్వమేవాత్రానుశాధి మామ్ । అద్యాఽఽర్య ముదితా స్సన్తు సుహృద స్తేఽభిషేచనే ॥ ౨౯ ॥ అద్య భీతాః పలాయన్తాం దుర్హృద స్తే దిశో దశ । ఆక్రోశం మమ మాతుశ్చ ప్రమృజ్య పురుషర్షభ ॥ ౩౦ ॥ అద్య తత్రభవన్తంచ పితరం రక్ష కిల్బిషాత్ । శిరసా త్వాఽభియాచేఽహం కురుష్వ కరుణాం మయి ॥ బాన్ధవేషుచ సర్వేషు భూతేష్వివ మహేశ్వరః । అథైత త్పృష్ఠతః కృత్వా వనమేవ

రామో భరతేన తామ్యతా ప్రసాద్యమాన శ్శిరసా మహీపతిః । నచైవ చక్రే గమ
నాయ సత్త్వవా న్మతిం పితు స్తద్వచనే ప్రతిష్ఠితః ॥ ౩౩ ॥ తదద్భుతం స్థైర్య మవే
క్ష్య రాఘవే సమం జనో హర్ష మవాప దుఃఖితః । నయాత్యయోధ్యామితి దుఃఖి
తోఽభవత్ స్థిరప్రతిజ్ఞత్వ మవేక్ష్య హర్షితః ॥ ౩౪ ॥ త మృత్విజో నైగమయూథ
వల్లభా స్తదా విసంజ్ఞాశ్రుకలాశ్చ మాతరః । తథా బ్రువాణం భరతం ప్రతుష్టు
వుః ప్రణమ్య రామంచ యయాచిరే సహ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షడు
త్తరశతతమస్సర్గః.

పునరేవం బ్రువాణం తం భరతం లక్ష్మణాగ్రజః । ప్రత్యువాచ తతః శ్రీమాన్
జ్ఞాతిమధ్యేఽభిసత్కృతః ॥ ౧ ॥ ఉపపన్న మిదం వచనం యత్త్వమేవ మభాషథాః ।
జాతః పుత్రో దశరథాత్ కైకేయ్యాం రాజసత్తమాత్ ॥ ౨ ॥ పురా భ్రాతః పితా
నస్స మాతరం తే సముద్వహన్ । మాతామహే సమాశ్రౌషీ ద్రాజ్యశుల్క మను
త్తమమ్ ॥ ౩ ॥ దైవాసురేచ సంగ్రామే జనన్యై తవ పార్థివః । సమ్ప్రహృష్టో దదౌ
రాజా వర మారాధితః ప్రభుః ॥ ౪ ॥ తతస్సా సమ్ప్రతిశ్రావ్య తవ మాతా యశ
స్వినీ । అయాచత నరశ్రేష్ఠం ద్వౌ వరౌ వరవర్ణినీ ॥ ౫ ॥ తవ రాజ్యం నరవ్యాఘ్ర
మమ ప్రవ్రాజనం తథా । తౌచ రాజా తదా తస్యై నియుక్తః ప్రదదౌ వరౌ ॥ ౬ ॥
తేన పిత్రాఽహ మప్యత్ర నియుక్తః పురుషర్షభ । చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వరదా
నికమ్ ॥ ౭ ॥ సోఽహం వన మిదం ప్రాప్తో నిర్జనం లక్ష్మణాన్వితః । సీతయా చాప్రతిద్వన్ద్వ
స్సత్యవాదే స్థితః పితుః ॥ ౮ ॥ భవానపి తథా [illegible] దినమ్ । కర్తు మ
ర్హసి రాజేన్ద్ర క్షిప్ర మేవాభిషేచనాత్ ॥ ౯ ॥ ఋణా [illegible]య రాజానం మత్కృ
తే భరత ప్రభుమ్ । పితరం చాపి ధర్మజ్ఞ [illegible] ॥ ౧౦ ॥ శ్రూ
యతే హి పురా తాత శ్రుతి ర్గీతా యశస్వినా । గయేన [illegible]నేన గయేష్వేవ
పితౄ న్ప్రతి ॥ ౧౧ ॥ పున్నామ్నో నరకా [illegible] [illegible]యతే సుతః । తస్మా
త్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః పితౄ న్యత్పాతివా సుతః ॥ ౧౨ ॥ [illegible] బహవః పుత్రా
గుణవన్తో బహుశ్రుతాః । తేషాం వై సమ[illegible] [illegible] కశ్చి ద్గయాం వ్రజేత్ ॥
ఏవం రాజర్షయ స్సర్వే ప్రతీతా రాజ[illegible] । తస్మా [illegible] పితరం నరకా
త్ప్రభో ॥ ౧౪ ॥ అయోధ్యాం గచ్ఛ భరత ప్రకృతీ [illegible]య । శత్రుఘ్నసహితో
వీర సహ సర్వై ర్ద్విజాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ ప్రవేక్ష్యే దణ్డకారణ్య మహ మప్యవిలమ్బయన్ ।
ఆభ్యాం తు సహితో రాజన్ వైదేహ్యా లక్ష్మణేనచ ॥ ౧౬ ॥ త్వం రాజా భరత భవ
స్వయం నరాణాం వన్యానా మహ మపి రాజరాణ్మృగాణామ్ । గచ్ఛ త్వం పురవర మద్య
[illegible] ॥ ౧౭ ॥ ఛాయాం తే దిన

శరభాగి ప్రబాధమానాం వర్షత్రం భరత కరోతు మూర్ధ్ని శీతామ్ । ఏతేషా మహామపి కాననద్రుమాణాం ఛాయాం తా మతిశయినీం సుఖీ శయిష్యే ॥ ౧౮ ॥ శత్రుఘ్నగి కుశలమతిస్తు తే సహాయ స్సౌమిత్రి ర్మమ విదితగి ప్రధానమిత్రమ్ । చత్వారస్తనయవరా వయం నరేన్ద్రం సత్యస్థం భరత చరామ మావిషాదమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః

ఆశ్వాసయన్తం భరతం జాబాలి ర్బ్రాహ్మణోత్తమః । ఉవాచ రామం ధర్మజ్ఞం ధర్మాపేత మిదం వచః ॥ ౧ ॥ సాధు రాఘవ మాభూత్తే బుద్ధి రేవం నిరర్థికా। ప్రాకృతస్య నరస్యేవ హ్యార్యబుద్ధే ర్మనస్వినః ॥ ౨ ॥ కగి కస్య పురుషో బన్ధుగి కిమాప్యం కస్య కేన చిత్ । యదేకో జాయతే జన్తు రేక ఏవ వినశ్యతి ॥ ౩ ॥ తస్మా న్మాతా పితాచేతి రామ సజ్జేత యో నరః।ఉన్మత్త ఇవ స జ్ఞేయో నాస్తి కశ్చి ద్ధి కస్య చిత్ ॥౪॥ యథా గ్రామాన్తరం గచ్ఛ న్నరగి కశ్చిత్క్వచి ద్వసేత్ । ఉత్సృజ్య చ త మావాసం ప్రతిష్ఠేతాపరే హని ॥ ౫ ॥ ఏవమేవ మనుష్యాణాం పితా మాతా గృహం వసు।ఆవాసమాత్రం కాకుత్స్థ సజ్జన్తే నాత్ర సజ్జనాః ॥ ౬ ॥ పిత్ర్యం రాజ్యం పరిత్యజ్య స నార్హసి నరోత్తమ । ఆస్థాతుం కాపథం దుఃఖం విషమం బహుకణ్టకమ్ ॥ ౭ ॥ సమృద్ధాయా మయోధ్యాయా మాత్మాన మభిషేచయ।ఏకవేణీ ధరాహి త్వాం నగరీ సమ్ప్రతీక్షతే ॥ ౮ ॥ రాజభోగా ననుభవ న్మహార్హా న్పార్థివాత్మజ।విహర త్వ మయోధ్యాయాం యథాశక్ర స్త్రివిష్టపే॥ ౯ ॥ న తే కశ్చి ద్దశరథ స్త్వంచ తస్య న కశ్చన।అన్యో రాజా త్వ మప్యన్య స్తస్మా త్కురు యదుచ్యతే॥ ౧౦॥ బీజమాత్రం పితా జన్తో శ్శుక్లం రుధిర మేవచ । సంయుక్త మృతుమన్మాత్రా పురుషస్యేహ జన్మ తత్॥ ౧౧ ॥ గత స్స నృపతి స్తత్ర గన్తవ్యం యత్ర తేన వై । ప్రవృత్తిరేషా మర్త్యానాం త్వం తు మిథ్యా విహన్యసే ॥ ౧౨ ॥ అర్థధర్మపరా యే యే తాం స్తాన్శోచామి నేతరాన్।తేహి దుఃఖమిహ ప్రాప్య వినాశం ప్రేత్య భేజిరే ॥ ౧౩ ॥ అష్టకా పితృదైవత్య మిత్యయం ప్రసృతో జనః । అన్నస్యోపద్రవం పశ్య మృతోహి కిమశిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ యది భుక్త మిహాన్యేన దేహ మన్యస్య గచ్ఛతి । దద్యా త్ప్రవసత శ్శ్రాద్ధం న తత్పథ్యశనం భవేత్ ॥౧౫॥ దానసంవననా హ్యేతే గ్రన్థా మేధావిభిగి కృతాః।యజస్వ దేహి దీక్షస్వ తప స్తప్యస్వ సన్న్యజ ॥ ౧౬ ॥ స నాస్తి పరమిత్యేవ కురు బుద్ధిం మహామతే । ప్రత్యక్షం య త్తదాతిష్ఠ పరోక్షం పృష్ఠతగి కురు ॥ ౧౭ ॥ సతాం బుద్ధిం పురస్కృత్య సర్వలోకనిదర్శినీమ్। రాజ్యం త్వం ప్రతిగృహ్ణీష్వ భరతేన ప్రసాదితః ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఽష్టోత్తరశతతమస్సర్గః.

జాబాలేస్తు వచ శ్శ్రుత్వా రామ స్సత్యాత్మనాం వరః।ఉవాచ పరయా భక్త్యా

అకార్యం కార్యసఙ్కాశ మపథ్యం పథ్యసమ్మితమ్ ॥ ౨ ॥ నిర్మర్యాదస్తు పురు
షః పాపాచారసమన్వితః । మానం నలభతే సత్సు భిన్నచారిత్రదర్శనః ॥ 3 ॥ కులీన
మకులీనంవా వీరం పురుషమానినమ్ । చారిత్ర మేవ వ్యాఖ్యాతి శుచింవా యదివాఽ
శుచిమ్ ॥ ౪ ॥ అనార్య స్త్వార్యసఙ్కాశ శ్శౌచాద్ధీన స్తథాశుచిః । లక్షణ్యవ దల
క్షణ్యో దుశ్శీల శ్శీలవానివ ॥ ౫ ॥ అధర్మం ధర్మ వేషేణ యదీమం లోకసఙ్కరమ్ । అభి
పత్స్యే శుభం హిత్వా క్రియావిధివివర్జితమ్ ॥ ౬ ॥ కశ్చేతయానః పురుషః కార్యా
కార్యవిచక్షణః । బహు మంస్యతి మాం లోకే దుర్వృత్తం లోకదూషణమ్ ॥ ౭ ॥
కస్య ధాస్యామ్యహం వృత్తం కేనవా స్వర్గ మాప్నుయామ్ । అనయా వర్తమానో
హి వృత్త్యా హీనప్రతిజ్ఞయా ॥ ౮ ॥ కామవృత్త స్త్వయం లోకః కృత్స్న స్సముప
వర్తతే । యద్వృత్తా స్సన్తి రాజాన స్తద్వృత్తా స్సన్తిహి ప్రజాః ॥ ౯ ॥ సత్యమేవా
నృశంసంచ రాజవృత్తం సనాతనమ్ । తస్మాత్సత్యాత్మకం రాజ్యం సత్యే లోకః ప్రతిష్ఠితః ॥
ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ సత్యమేవహి మేనిరే । సత్యవాదీహి లోకేఽస్మిన్పరమం గచ్ఛతి
క్షయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉద్విజన్తే యథా సర్పా న్నరా దనృతవాదినః । ధర్మ స్సత్యం పరో
లోకే మూలం స్వర్గస్య చోచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ సత్య మేవేశ్వరో లోకే సత్యం పద్మాశ్రితా
సదా । సత్యమూలాని సర్వాణి సత్యా న్నాస్తి పరం పదమ్ ॥ ౧౩ ॥ దత్త మిష్టం
హుతం చైవ తప్తానిచ తపాంసిచ । వేదా స్సత్య ప్రతిష్ఠానా స్తస్మా త్సత్యపరో భవేత్ ॥
ఏకః పాలయతే లోక మేకః పాలయతే కులమ్ । మజ్జత్యేకోహి నిరయే ఏకస్స్వర్గే మహీ
యతే ॥ ౧౫ ॥ సోఽహం పితు ర్నియోగంతు కిమర్థం నానుపాలయే । సత్యప్రతిశ్రవ
స్సత్యం సత్యేన సమయీకృతః ॥ ౧౬ ॥ నైవలోభా న్నమోహాద్వా నచాజ్ఞానా త్తమో
న్వితః । సేతుం సత్యస్య భేత్స్యామి గురో స్సత్యప్రతిశ్రవః ॥ ౧౭ ॥ అసత్యసన్ధస్య
సత శ్చలస్యాస్థిరచేతసః । నైవ దేవా నపితరః ప్రతీచ్ఛన్తీతి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్య
గాత్మ మిమం ధర్మం సత్యం పశ్యామ్యహం స్వయమ్ । భార స్సత్పురుషాచీర్ణ స్తదర్థ
మభిమన్యతే ॥ ౧౯ ॥ క్షాత్త్రం ధర్మ మహం త్యక్ష్యే హ్యధర్మం ధర్మసంహితమ్ । క్షుద్రై
ర్నృశంసై ర్లుబ్ధైశ్చ సేవితం పాపకర్మభిః ॥ ౨౦ ॥ (కాయేన కురుతే పాపం మనసా సమ్ప్ర
ధార్యచ । అనృతం జిహ్వయా చాహ త్రివిధం కర్మ పాతకమ్) ॥ ౨౧ ॥ భూమిః కీర్తి
ర్యశో లక్ష్మీః పురుషం ప్రార్థయన్తిహి । స్వర్గస్థం చానుపశ్యన్తి సత్యమేవ భజేత తత్ ॥
శ్రేష్ఠం హ్యనార్య మేవ స్యా ద్యద్భవా నవధార్య మామ్ । ఆహ యుక్తికరై ర్వాక్యై
రిదం భద్రం కురుష్వహ ॥ ౨౩ ॥ కథం హ్యహం ప్రతిజ్ఞాయ వనవాస మిమం గురౌ ।
భరతస్య కరిష్యామి వచో హిత్వా గురో ర్వచః ॥ ౨౪ ॥ స్థిరా మయా ప్రతిజ్ఞాతా ప్రతిజ్ఞా
గురుసన్నిధౌ । ప్రహృష్యమాణా సా దేవీ కైకేయీ చాభవ త్తదా ॥ ౨౫ ॥ వన

ఇతి శ్రీమద్రామాయణే అయోధ్యాకాణ్డే దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

వాసం వసన్నేవం శుచిర్నియతభోజనః । మూలైః పుష్పైః ఫలైః పుణ్యైః పితౄన్
దేవాంశ్చ తర్పయన్ ॥ ౨౬ ॥ సన్తుష్టపఞ్చవర్గోఽహం లోకయాత్రాం ప్రవర్తయే ।
అకుహశ్శ్రద్దధానస్సన్ కార్యాకార్యవిచక్షణః ॥ ౨౭ ॥ కర్మభూమి మిమాం ప్రాప్య
కర్తవ్యం కర్మ యచ్ఛుభమ్ । అగ్నిర్వాయుశ్చ సోమశ్చ కర్మణాం ఫలభాగినః ॥ ౨౮ ॥
శతం క్రతూనా మాహృత్య దేవరా ట్త్రిదివం గతః । తపాంస్యుగ్రాణి చాస్థాయ దివం
యాతా మహర్షయః ॥ ౨౯ ॥ అమృష్యమాణః పున రుగ్రతేజా నిశమ్య తం నాస్తి
కవాక్యహేతుమ్ । అథాబ్రవీత్తం నృపతే స్తనూజో విగర్హమాణో వచనాని తస్య॥
సత్యంచ ధర్మంచ పరాక్రమంచ భూతానుకమ్పాం ప్రియవాదితాంచ । ద్విజాతిదేవా
తిథిపూజనంచ పన్థాన మాహుస్త్రిదివస్య సన్తః ॥ ౩౦ ॥ తేనైవ మాజ్ఞాయ య
థావదర్థ మేకోదయం సమ్ప్రతిపద్య విప్రాః । ధర్మం చరన్తస్సకలం యథావత్కాఙ్క్ష
న్తి లోకాగమ మప్రమత్తాః ॥ ౩౨ ॥ నిన్దామ్యహం కర్మ పితుః కృతం తద్యస్త్వా
మగృహ్ణాద్విషమస్థబుద్ధిమ్ । బుద్ధ్యానయైవం విధయా చరన్తం సునాస్తికం ధర్మపథా
దపేతమ్ ॥ ౩౩ ॥ యథాహి చోర స్స తథాహి బుద్ధ స్తథాగతం నాస్తిక మత్ర
విద్ధి । తస్మాద్ధి యశ్శఙ్క్యతమః ప్రజానాం న నాస్తికేనాభిముఖో బుధస్స్యాత్ ॥ ౩౪ ॥
త్వత్తో జనాః పూర్వతరే వరాశ్చ శుభాని కర్మాణి బహూని చక్రుః । జిత్వా సదేమం
చ పరంచ లోకం తస్మాద్ద్విజాస్స్వస్తిహుతం కృతంచ ॥ ౩౫ ॥ ధర్మే రతాస్సత్పు
రుషైస్సమేతా స్తేజస్వినో దానగుణప్రధానాః । అహింసకా వీతమలాశ్చ లోకే భవ
న్తి పూజ్యా మునయః ప్రధానాః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి బ్రువన్తం వచనం సరోషం రామం
మహాత్మాన మదీనసత్త్వమ్ । ఉవాచ తథ్యం పున రాస్తికంచ సత్యం వచస్సానునయంచ
విప్రః ॥ ౩౭ ॥ న నాస్తికానాం వచనం బ్రవీమ్యహం న నాస్తికోఽహం నచ నాస్తి
కించన । సమీక్ష్య కాలం పునరాస్తికోఽభవం భవేయ కాలే పునరేవ నాస్తికః ॥ ౩౮ ॥
సచాపి కాలోఽయ ముపాగత శ్శనై ర్యథా మయా నాస్తికవాగుదీరితా । నివర్తనా
ర్థం తవ రామ కారణాత్ప్రసాదనార్థంచ మయైతదీరితమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యా
కాణ్డే నవోత్తరశతతమస్సర్గః.

క్రుద్ధమాజ్ఞాయ రామం తు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచ హ । జాబాలిరపి జానీతే లోక
స్యాస్య గతాగతిమ్ ॥ ౧ ॥ నివర్తయితుకామస్తు త్వామేత ద్వాక్యముక్తవాన్ ।
ఇమాం లోకసముత్పత్తిం లోకనాథ నిబోధ మే ॥ ౨ ॥ సర్వం సలిల మేవాసీత్పృథివీ
యత్ర నిర్మితా । తత స్సమభవద్బ్రహ్మా స్వయమ్భూర్దైవతైస్సహ ॥ ౩ ॥ స వరా

స్సంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యపస్సుతః ॥ ౫ ॥ వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతస్స్మృతః ॥
సతు ప్రజాపతిః పూర్వ మిక్ష్వాకుస్తు మనోస్సుతః ॥ ౬ ॥ యస్యేయం ప్రథమం దత్తా
సమృద్ధా మనునా మహీ । త మిక్ష్వాకు మయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్ ॥
ఇక్ష్వాకోస్తు సుత శ్శ్రీమా న్కుక్షి రేవేతి విశ్రుతః । కుక్షే రథాత్మజో వీరో వికుక్షి రుద
పద్యత ॥ ౮ ॥ వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్ । బాణస్య తు
మహాబాహు రనరణ్యో మహాయశాః ॥ ౯ ॥ నానావృష్టి ర్బభూవాస్మి న్నదుర్భిక్షం
సతాం వరే । అనరణ్యే మహారాజే తస్కరో నాపి కశ్చన ॥ ౧౦ ॥ అనరణ్యా న్మహా
బాహుః పృథూ రాజా బభూవహ । తస్మాత్పృథో ర్మహారాజ స్త్రిశఙ్కు రుదపద్యత ॥
స సత్యవచనా ద్వీర స్సశరీరో దివం గతః । త్రిశఙ్కో రభవ త్సూను ర్ధున్ధుమారో మహా
యశాః ॥ ౧౨ ॥ ధున్ధుమారా న్మహాతేజా యువనాశ్వో వ్యజాయత । యువనాశ్వసుత
శ్శ్రీమా న్మాన్ధాతా సమపద్యత ॥ ౧౩ ॥ మాన్ధాతుస్తు మహాతేజా స్సుసన్ధి రుదప
ద్యత । సుసన్ధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసన్ధిః ప్రసేనజిత్ ॥ ౧౪ ॥ యశస్వీ ధ్రువసన్ధేస్తు
భరతో రిపుసూదనః । భరతాత్తు మహాబాహు రసితో నామ జాయత ॥ ౧౫ ॥ య
స్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యన్త శత్రవః । హైహయా స్తాలజఙ్ఘాశ్చ శూరాశ్చ శశి
బిన్దవః ॥ ౧౬ ॥ తాంస్తు సర్వా న్ప్రతివ్యూహ్య యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః । సచ శైల
వరే రమ్యే బభూవాభిరతో మునిః ॥ ౧౭ ॥ ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతు
రితి శ్రుతిః । ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్న్యై సగరం దదౌ ॥ ౧౮ ॥ తత్రచైకా మహా
భాగా భార్గవం దేవవర్చసమ్ । వవన్దే పద్మపత్రాక్షీ కాఙ్క్షన్తీ సుత ముత్తమమ్ ॥ ౧౯ ॥
భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవన్త ముపాశ్రితః । త మృషిం సముపాగమ్య కాళిన్దీ త్వ
భ్యవాదయత్ ॥ ౨౦ ॥ సతా మభ్యవద ద్విప్రో వరేప్సుం పుత్రజన్మని । పుత్ర స్తే
భవితా దేవి మహాత్మా లోకవిశ్రుతః ॥ ౨౧ ॥ ధార్మికశ్చ సుశీలశ్చ వంశకర్తా రిసూదనః ॥
కృత్వా ప్రదక్షిణం హృష్టా మునిం త మనుమాన్యచ ॥ ౨౨ ॥ పద్మపత్రసమానాక్షం
పద్మగర్భసమప్రభమ్ । తత స్సా గృహ మాగమ్య దేవీ పుత్రం వ్యజాయత ॥ ౨౩ ॥
సపత్న్యాతు గర స్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా । గరేణ సహ తేనైవ జాత స్స సగ
రోఽభవత్ ॥ ౨౪ ॥ స రాజా సగరో నామ య స్సముద్ర మఖానయత్ । ఇష్ట్వా పర్వ
ణి వేగేన త్రాసయన్త మిమాః ప్రజాః ॥ ౨౫ ॥ అసమఞ్జస్తు పుత్రోఽభూత్సగరస్యేతి న
శ్శ్రుతమ్ । జీవన్నేవ స పిత్రాతు నిరస్తః పాపకర్మకృత్ ॥ ౨౬ ॥ అంశుమానితి పుత్రో
ఽభూ దసమఞ్జస్య వీర్యవాన్ । దిలీపోంశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః ॥ ౨౭ ॥ భగీ
రథాత్కకుత్స్థస్తు కాకుత్స్థా యేన విశ్రుతాః । కకుత్స్థస్య తు పుత్రోఽభూ ద్రఘు
[illegible] వాన్ ॥ ౨౮ ॥ రఘోస్తు పుత్ర స్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః । కల్మాష

పాద స్సౌదాస ఇత్యేవం ప్రథితో భువి ॥ ౨౯ ॥ కల్మాషపాదపుత్రో౽భూ చ్ఛఙ్ఖణ స్త్వితి విశ్రుతః । యస్తు తద్వీర్య మాసాద్య సహసైన్యో వ్యనీనశత్ ॥ ౩౦ ॥ శఙ్ఖణస్యతు పుత్రో౽భూ చ్ఛూర శ్శ్రీమా న్సుదర్శనః । సుదర్శనస్యాగ్నివర్ణ అగ్నివర్ణస్య శీఘ్రిగః ॥ ౩౧ ॥ శీఘ్రిగస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రశుశ్రుకః । ప్రశుశ్రుకస్య పుత్రో౽భూ దమ్బరీషో మహాద్యుతిః ॥ ౩౨ ॥ అమ్బరీషస్య పుత్రో౽భూ న్నహుష స్సత్యవిక్రమః । నహుషస్యచ నాభాగః పుత్రః పరమధార్మికః ॥ ౩౩ ॥ అజశ్చ సువ్రత శ్చైవ నాభాగస్య సుతావుభౌ । అజస్యైవచ ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్సుతః॥ తస్య జ్యేష్ఠో౽సి దాయాదో రామ ఇత్యభివిశ్రుతః । తద్గృహాణ స్వకం రాజ్య మవేక్షస్వ జనం నృప ॥ ౩౫ ॥ ఇక్ష్వాకూణాంహి సర్వేషాం రాజా భవతి పూర్వజః । పూర్వజేనావరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజ్యే౽భిషిచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ స రాఘవాణాం కులధర్మమాత్మన స్సనాతనం నాద్య విహాతు మర్హసి । ప్రభూతరత్నా మనుశాధి మేదినీం ప్రభూతరాష్ట్రాం పితృవ న్మహాయశః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

వసిష్ఠ స్తు తదా రామ ముక్త్వా రాజపురోహితః । అబ్రవీ ద్ధర్మసంయుక్తం పునరేవాపరం వచః ॥ ౧ ॥ పురుషస్యేహ జాతస్య భవన్తి గురవ స్త్రయః । ఆచార్య శ్చైవ కాకుత్స్థ పితా మాతాచ రాఘవ ॥ ౨ ॥ పితా హ్యేనం జనయతి పురుషం పురుషర్షభ । ప్రజ్ఞాం దదాతి చాచార్య స్తస్మాత్సగురు రుచ్యతే ॥ ౩ ॥ సో౽హం తే పితు రాచార్య స్తవ చైవ పరన్తప । మమ త్వం వచనం కుర్వ న్నాతివర్తే స్సతాం గతిమ్॥ ౪ ॥ ఇమా హి తే పరిషద శ్శ్రేణయశ్చ ద్విజా స్తథా । ఏషు తాత చర న్ధర్మం నాతివర్తే స్సతాం గతిమ్ ॥ ౫ ॥ వృద్ధాయా ధర్మశీలాయా మాతు ర్నార్హస్యవర్తితుమ్ । అస్యాస్తు వచనం కుర్వ న్నాతివర్తే స్సతాం గతిమ్ ॥ ౬ ॥ భరతస్య వచః కుర్వ న్యాచమానస్య రాఘవ । ఆత్మానం నాతివర్తే స్త్వం సత్యధర్మపరాక్రమ ॥ ౭ ॥ ఏవం మధుర ముక్తస్స గురుణా రాఘవ స్స్వయమ్ । ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః ॥ ౮ ॥ యన్మాతా పితరౌ వృత్తం తనయే కురుత స్సదా । న సుప్రతికరం తత్తు మాత్రా పిత్రాచ యత్కృతమ్ ॥ ౯ ॥ యథా శక్తిప్రదానేన స్నాపనో చ్ఛాదనేనచ । నిత్యంచ ప్రియవాదేన తథా సంవర్ధనేనచ ॥ ౧౦ ॥ సహి రాజా జనయితా పితా దశరథో మమ । ఆజ్ఞాతం యన్మయా తస్య న తన్మిథ్యా భవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ భరతః ప్రత్యనన్తరమ్ । ఉవాచ పరమోదార స్సూతం పరమదుర్మనాః ॥ ౧౨ ॥ ఇహ మే స్థణ్డిలే శీఘ్రం కుశానా స్తర సారథే । ఆర్యం ప్రత్యుపవే

శేష్యే పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్నప్రతియాస్యతి ॥ ౧౪ ॥ సతు రామ మవేక్ష న్
సుమన్త్రం ప్రేక్ష్యదుర్మనాః।కుశోత్తర ముపస్థాప్య భూమావేవా౽స్తరత్స్వయమ్।
తమువాచ మహాతేజా రామో రాజర్షిసత్తమః।కిం మాం భరతకుర్వాణం తాత ప్రత్యు
పవేక్ష్యసి ॥ ౧౬ ॥ బ్రాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన నరా న్రోద్ధు మిహార్హతి । సతు మూ
ర్ధా వసిక్తానాం విధిః ప్రత్యుపవేశనే ॥ ౧౭ ॥ ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల హిత్వైతద్దారుణం
వ్రతమ్। పురవర్యా మితః క్షిప్ర మయోధ్యాం యాహి రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ ఆసీన స్త్వేవ
భరతః పౌరజానపదం జనమ్ । ఉవాచ సర్వతః ప్రేక్ష్య కి మార్యం నానుశాసథ॥౧౯॥
తే తమూచు ర్మహాత్మానం పౌరజానపదా జనాః। కాకుత్స్థ మభిజానీమ స్సమ్య గ్వదతి
రాఘవః ॥ ౨౦ ॥ ఏషోఽపిహి మహాభాగః పితు ర్వచసి తిష్ఠతి । అతఏవ నశక్తాః స్మో
వ్యావర్తయితు మఞ్జసా ॥ ౨౧ ॥ తేషా మాజ్ఞాయ వచనం రామో వచన మబ్ర
వీత్।ఏవం నిబోధ వచనం సుహృదాం ధర్మచక్షుషామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏతచ్చైవోభయం
శ్రుత్వా సమ్య క్సమ్పశ్య రాఘవ । ఉత్తిష్ఠ త్వం మహాబాహో మాంచ స్పృశ
తథోదకమ్ ॥ ౨౩ ॥ అథోత్థాయ జలం స్పృష్ట్వా భరతో వాక్య మబ్రవీత్।శృణ్వన్తు
మే పరిషదో మన్త్రిణ శ్శ్రేణయ స్తథా ॥ ౨౪ ॥ నయాచే పితరం రాజ్యం నాను
శాసామి మాతరమ్ । ఆర్యం పరమ ధర్మజ్ఞం నాను జానామి రాఘవమ్ ॥ ౨౫ ॥
యది త్వవశ్యం వస్తవ్యం కర్తవ్యంచ పితు ర్వచః । అహమేవ నివత్స్యామి చతుర్ద
శ సమా వనే ॥ ౨౬ ॥ ధర్మాత్మా తస్య తథ్యేన భ్రాతు ర్వాక్యేన విస్మితః । ఉవాచ
రామ స్సమ్ప్రేక్ష్య పౌరజానపదం జనమ్॥ ౨౭॥ విక్రీత మాహితం క్రీతం యత్పిత్రా
జీవతా మమ । న తల్లోపయితుం శక్యం మయా వా భరతేన వా ॥ ౨౮ ॥ ఉపధి
ర్నమయా కార్యో వనవాసే జుగుప్సితః। యుక్త ముక్తంచ కైకేయ్యా పిత్రా మే
సుకృతం కృతమ్ ॥ ౨౯ ॥ జానామి భరతం క్షాన్తం గురుసత్కారకారిణమ్ । సర్వమే
వాత్రకల్యాణం సత్యసన్ధే మహాత్మని ॥ ౩౦ ॥ అనేన ధర్మశీలేన వనాత్ప్రత్యాగతః
పునః । భ్రాత్రా సహ భవిష్యామి పృథివ్యాః పతి రుత్తమః ॥ ౩౧ ॥ వృతో రాజా
హి కైకేయ్యా మయా తద్వచనం కృతమ్ । అనృతా న్మోచయానేన పితరం తం
మహీపతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

త మప్రతిమతేజోభ్యాం భ్రాతృభ్యాం రోమహర్షణమ్ । విస్మితా స్సంగమం
ప్రేక్ష్య సమవేతా మహర్షయః ॥ ౧ ॥ అన్తర్హితా స్త్వృషిగణా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్ష
యః । తౌ భ్రాతరౌ మహాత్మానౌ కాకుత్స్థౌ ప్రశశంసిరే॥౨॥స ధన్యో యస్య పుత్రౌ
ద్వౌ ధర్మజ్ఞౌ ధర్మవిక్రమౌ । శ్రుత్వా వయంహి సమ్భాషా ముభయో స్స్పృహయా
... ... దెషిణః।భరతంరాజశార్దూల మిత్యూ

మన్వంగతా వచః ॥ ౪ ॥ కులే జాత మహాప్రాజ్ఞ మహావృత్త మహాయశః । గ్రాహ్యం
రామస్య వాక్యం తే పితరం యద్యవేక్షసే ॥ ౫ ॥ సదాఽనృణ మిమం రామం వయ
మిచ్ఛామహే పితుః।అనృణత్వాచ్చ కైకేయ్యాః స్వర్గం దశరథో గతః ॥ ౬ ॥ ఏతా
వ దుక్త్వా వచనం గన్ధర్వా స్స మహర్షయః।రాజర్షయశ్చైవ తథా సర్వే స్వాం స్వాం
గతిం గతాః ॥ ౭ ॥ హ్లాదిత స్తేన వాక్యేన శుభేన శుభదర్శనః।రామ స్సంహృష్టవదన
స్తా నృషీ నభ్యపూజయత్ ॥ ౮ ॥ త్రస్తగాత్రస్తు భరత స్స వాచా సజ్జమానయా।
కృతాఞ్జలి రిదం వాక్యం రాఘవం పునరబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ రాజధర్మ మనుప్రేక్ష్య కుల
ధర్మానుస న్తతిమ్ । కర్తు మర్హసి కాకుత్స్థ మమ మాతుశ్చ యాచనామ్॥౧౦॥రక్షితుం
సుమహద్రాజ్య మహ మేకస్తు నోత్సహే । పౌరజానపదాంశ్చాపి రక్తా న్రఞ్జయితుం
తథా ॥ ౧౧ ॥ జ్ఞాతయశ్చహి యోధాశ్చ మిత్రాణి సుహృదశ్చ నః । త్వామేవ ప్రతి
కాఙ్క్షన్తే పర్జన్యమివ కర్షకాః ॥ ౧౨ ॥ ఇదం రాజ్యం మహాప్రాజ్ఞ స్థాపయ ప్రతిపద్య
హి । శక్తిమానసి కాకుత్స్థ లోకస్య పరిపాలనే॥ ౧౩॥ ఇత్యుక్త్వా న్యపత ద్భ్రాతుః
పాదయో ర్భరత స్తదా । భృశం సమ్ప్రార్థయామాస రామమేవ ప్రియంవదః॥ ౧౪॥
త మఙ్కే భరతం కృత్వా రామో వచన మబ్రవీత్ । శ్యామం నళినపత్రాక్షం మత్త
హంసస్వరం స్వయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆగతా త్వా మియం బుద్ధి స్స్వజా వైనయికీచ యా।
భృశ ముత్సహసే తాత రక్షితుం పృథివీ మపి ॥ ౧౬ ॥ అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ
బుద్ధిమద్భిశ్చ మన్త్రిభిః । సర్వకార్యాణి సమ్మన్త్ర్య సుమహా న్త్యపి కారయ ॥ ౧౭ ॥
లక్ష్మీశ్చన్ద్రాదపేయాద్వా హిమవాన్వా హిమం త్యజేత్ ।(అతీయాత్సాగరో వేలాం
న ప్రతిజ్ఞా మహం పితుః॥ ౧౮ ॥ కామాద్వా తాత లోభాద్వా మాత్రా తుభ్య మిదం
కృతమ్ । నతన్మనసి కర్తవ్యం వర్తితవ్యంచ మాతృవత్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం బ్రువాణం
భరతః కౌసల్యాసుత మబ్రవీత్ । తేజసాఽఽదిత్యసఙ్కాశం ప్రతిపచ్చన్ద్రదర్శనమ్ ॥
అధిరోహాఽర్య పాదాభ్యాం పాదుకే హేమభూషితే।ఏతేహిసర్వలోకస్య యోగక్షేమం
విధాస్యతః ॥ ౨౧ ॥ సోఽధిరుహ్య నరవ్యాఘ్రః పాదుకే హ్యవరుహ్య చ । ప్రాయచ్ఛ
త్సుమహాతేజా భరతాయ మహాత్మనే॥ ౨౨ ॥ స పాదుకే సమ్ప్రణమ్య రామం వచన
మబ్రవీత్ । చతుర్దశహి వర్షాణి జటాచీరధరో హ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఫలమూలాశనో
వీర భవేయం రఘునన్దన । తవాగమనమాకాఙ్క్ష న్వసన్వై నగరా ద్బహిః ॥ ౨౪ ॥
తవ పాదుకయో ర్న్యస్య రాజ్యతన్త్రః పరన్తప । చతుర్దశేహి సంపూర్ణే వర్షే ఽహని
రఘూత్తమ ॥ ౨౫ ॥(న ద్రక్ష్యామి యది త్వాంతు ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । తథే
తిచ ప్రతిజ్ఞాయ తం పరిష్వజ్య సాదరమ్॥ ౨౬ ॥ శత్రుఘ్నంచ పరిష్వజ్య భరతం చేద

సీతయా చైవ శప్తోఽసి రఘునన్దన।ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుపరీతాక్షో భ్రాతరం విససర్జహ॥
స పాదుకే తే భరతః ప్రతాపవాన్స్వలఙ్కృతే సమ్పరిపూజ్య ధర్మవిత్ । ప్రదక్షిణం
చైవ చకార రాఘవం చకార తే చోత్తమనాగమూర్ధని॥౨౯॥అథానుపూర్వ్యాత్ప్రతి
పూజ్య తం జనం గురూంశ్చ మన్త్రిప్రకృతీస్తథాఽనుజౌ । వ్యసర్జయద్రాఘవవంశ
వర్ధనః స్థిరస్స్వధర్మే హిమవానివాచలః॥ ౩౦॥ తం మాతరో బాష్పగృహీతకణ్ఠ్యో
దుఃఖేన నామన్త్రయితుం హి శేకుః సత్వేవ మాతౄరభివాద్య సర్వా రుదన్కుటీం
స్వాం ప్రవివేశ రామః॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తతశ్శిరసి కృత్వాతు పాదుకే భరతస్తదా । ఆరురోహ రథం హృష్టశ్శత్రు
ఘ్నేన సమన్వితః ॥ ౧ ॥ వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిశ్చ దృఢవ్రతః । అగ్రతః ప్రయ
యుస్సర్వే మన్త్రిణో మన్త్రపూజితాః ॥ ౨ ॥ మన్దాకినీం నదీం రమ్యాం ప్రాఙ్ముఖా
స్తేయయుస్తదా । ప్రదక్షిణంచ కుర్వాణాశ్చిత్రకూటం మహాగిరిమ్ ॥ ౩ ॥ పశ్య
న్ధాతుసహస్రాణి రమ్యాణి వివిధానిచ । ప్రయయౌ తస్య పార్శ్వేన ససైన్యో భరత
స్తదా ॥ ౪ ॥ అదూరాచ్చిత్రకూటస్య దదర్శ భరతస్తదా । ఆశ్రమం యత్ర స ముని
ర్భరద్వాజః కృతాలయః॥ ౫ ॥ స తమాశ్రమమాగమ్య భరద్వాజస్య బుద్ధిమాన్।
అవతీర్య రథాత్పాదౌ వవన్దే భరతస్తదా॥ ౬ ॥ తతో హృష్టో భరద్వాజో భరతం
వాక్యమబ్రవీత్ । అపి కృత్యం కృతం తాత రామేణచ సమాగతమ్॥ ౭॥ ఏవముక్త
స్తుతతో భరద్వాజేన ధీమతా । ప్రత్యువాచ భరద్వాజం భరతో భ్రాతృవత్సలః॥
స యాచ్యమానో గురుణా మయాచ దృఢవిక్రమః । రాఘవః పరమప్రీతో వసిష్ఠం
వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ పితుః ప్రతిజ్ఞాం తామేవ పాలయిష్యామి తత్త్వతః। చతుర్ద
శహి వర్షాణి యా ప్రతిజ్ఞా పితుర్మమ॥ ౧౦॥ ఏవముక్తో మహాప్రాజ్ఞో వసిష్ఠః ప్రత్యు
వాచహ । వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం రాఘవం వచనం మహత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతే ప్రయచ్ఛ
సంహృష్టః పాదుకే హేమభూషితే । అయోధ్యాయాం మహాప్రాజ్ఞ యోగక్షేమకరే
తవ ॥ ౧౨ ॥ ఏవముక్తో వసిష్ఠేన రాఘవః ప్రాఙ్ముఖః స్థితః । పాదుకే హ్యధిరుహ్యైతే
మమ రాజ్యాయ వై దదౌ॥ ౧౩॥ నివృత్తోఽహమనుజ్ఞాతో రామేణ సుమహాత్మనా।
అయోధ్యామేవ గచ్ఛామి గృహీత్వా పాదుకే శుభే ॥ ౧౪ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం
వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః।భరద్వాజశ్శుభతరం మునిర్వాక్యముమువాచ తమ్॥ ౧౫॥
నైతచ్చిత్రం నరవ్యాఘ్ర శీలవృత్తవతాం వర । యదార్యం త్వయి తిష్ఠేత్తు నిమ్నే
వృష్టమివోదకమ్ ॥ ౧౬ ॥ అమృతస్సమహాబాహుః పితా దశరథస్తవ । యస్య
త్వ మీదృశః పుత్రో ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః॥ ౧౭ ॥ తమృషింతు మహాత్మానముక్త
[illegible] చరణావుపగృహ్యచ ॥ ౧౮ ॥ తతః

ప్రదక్షిణం కృత్వా భరద్వాజం పునఃపునః । భరతస్తు యయౌ శ్రీమా నయోధ్యాం
సహ మన్త్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ యానైశ్చ శకటైశ్చైవ హయై ర్నాగైశ్చ సా చమూః। పున
ర్నివృత్తా విస్తీర్ణా భరతస్యానుయాయినీ ॥ ౨౦ ॥ తతస్తే యమునాం దివ్యాం నదీం
తీర్త్వోర్మిమాలినీమ్ । దదృశు స్తాం పున స్సర్వే గఙ్గాం శుభజలాం నదీమ్॥ ౨౧ ॥ తాం
రమ్యజలసంపూర్ణాం సన్తీర్య సహ బాన్ధవః । శృఙ్గిబేరపురం రమ్యం ప్రవివేశ ససై
నికః ॥ ౨౨ ॥ శృఙ్గిబేరపురా ద్భూయ స్త్వయోధ్యాం సందదర్శ హ।అయోధ్యాంచ
తతో దృష్ట్వా పిత్రా భ్రాత్రా చ వర్జితామ్॥ ౨౩ ॥ భరతో దుఃఖసన్తప్త స్సారథిం చేద
మబ్రవీత్ । సారథే పశ్య విధ్వస్తా సాఽయోధ్యా న ప్రకాశతే ॥ ౨౪ ॥ నిరాకారా
నిరానన్దా దీనా ప్రతిహతస్వరా ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే త్రయోదశోత్తరశత
తమస్సర్గః.

స్నిగ్ధగమ్భీరఘోషేణ స్యన్దనేనోపయా న్ప్రభుః । అయోధ్యాం భరతః
క్షిప్రం ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౧ ॥ బిడాలోలూకచరితా మాలీననరవారణామ్।తిమి
రాభ్యాహతాం కాళీ మప్రకాశాం నిశామివ ॥ ౨ ॥ రాహుశత్రోః ప్రియాం పత్నీం
శ్రియా ప్రజ్వలితప్రభామ్ । గ్రహేణాభ్యుత్థితేనైకాం రోహిణీమివ పీడితామ్ ॥ ౩ ॥
అల్పోష్ణక్షుబ్ధసలిలాం ఘర్మోత్తప్తవిహఙ్గమామ్ । లీనమీనఝషగ్రాహాం కృశాం గిరి
నదీమివ ॥ ౪ ॥ విధూమామివ హేమాభా మధ్వరాగ్నే స్సముత్థితామ్ । హవి రభ్యు
క్షితాం పశ్చా చ్ఛిఖాం విప్రలయం గతామ్ ॥ ౫ ॥ విధ్వస్తకవచాం రుగ్ణగజవాజిరథ
ధ్వజామ్ । హతప్రవీరా మాపన్నాం చమూమివ మహాహవే ॥ ౬ ॥ సఫేనా సస్వ
నా భూత్వా సాగరస్య సముత్థితామ్ । ప్రశాన్తమారుతోద్ధూతాం జలోర్మిమివ నిస్స్వ
నామ్ ॥ ౭ ॥ త్యక్తాం యజ్ఞాయుధై స్సర్వై రభిరూపైశ్చ యాజకైః । సుత్యాకాలే
వినిర్వృత్తే వేదిం గతరవామివ ॥ ౮ ॥ గోష్ఠమధ్యే స్థితా మార్తా మచరన్తీం నవం
తృణమ్ । గోవృషేణ పరిత్యక్తాం గవాం పత్నీ మివోత్సుకామ్ ॥ ౯ ॥ ప్రభాకరా
ద్యై స్సుస్నిగ్ధైః ప్రజ్వలద్భిరివోత్తమైః । వియుక్తాం మణిభి ర్జాత్యై ర్నవాం ముక్తా
వళీమివ ॥ ౧౦ ॥ సహసా చలితాం స్థానా న్మహీం పుణ్యక్షయా ద్గతామ్ । సంహృత
ద్యుతివిస్తారాం తారామివ దివశ్చ్యుతామ్ ॥ ౧౧ ॥ పుష్పనద్ధాం వసన్తాన్తే మత్త
భ్రమరనాదితామ్ । ద్రుతదావాగ్నివిప్లుష్టాం క్లాన్తాం వనలతామివ ॥ ౧౨ ॥
సమ్మూఢనిగమాం స్తబ్ధాం సంక్షిప్తవిపణాపణామ్।ప్రచ్ఛన్నశశినక్షత్రాం ద్యామివామ్బు
ధరై ర్వృతామ్ ॥ ౧౩ ॥ క్షీణపానోత్తమై ర్భిన్నై శ్శరావై రభిసంవృతామ్ । హ
తశౌణ్డామివాఽఽకాశే పానభూమి మసంస్కృతామ్॥౧౪॥వృక్ణభూమితలాం నిమ్నాం

విపులాం వితతాం చైవ యుక్తపాశాం తరస్వినామ్ । భూమౌ బాణై ర్వినిష్కృత్తాం
పతితాం జ్యామి వాయుధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సహసా యుద్ధశౌణ్డేన హయారోహేణ వా
హితామ్ । నిక్షిప్తభాణ్డా ముత్సృష్టాం కిశోరీ మివ దుర్బలామ్॥ ౧౭ ॥శుష్కతోయాం
మహామత్స్యైః కూర్మైశ్చ బహుభి ర్వృతామ్ । ప్రభిన్నతటవిస్తీర్ణాం వాపీ మివ
హృతోత్పలామ్ ॥ ౧౮ ॥ పురుష స్యాప్రహృష్టస్య ప్రతిషిద్ధానులేపనామ్ । సన్తప్తా
మివ శోకేన గాత్రయష్టి మభూషణామ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రావృషి ప్రవిగాఢాయాం ప్రవిష్ట
స్యాభ్రమణ్డలమ్ । ప్రచ్ఛన్నాం నీలజీమూతై ర్భాస్కరస్య ప్రభా మివ ॥ ౨౦ ॥ భర
తస్తు రథస్థస్సన్ శ్రీమా న్దశరథాత్మజః । వాహయన్తం రథశ్రేష్ఠం సారథిం వాక్య
మబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ కిం ను ఖ ల్వద్య గమ్భీరో మూర్ఛితో ననిశమ్యతే । యథాపుర
మయోధ్యాయాం గీతవాదిత్రనిస్వనః ॥ ౨౨ ॥ వారుణీమదగన్ధశ్చ మాల్యగన్ధశ్చ
మూర్ఛితః । ధూపితాగరుగన్ధశ్చ న ప్రవాతి సమన్తతః ॥ ౨౩ ॥ యానప్రవరఘోషశ్చ
స్నిగ్ధశ్చ హయనిస్వనః । ప్రమత్తగజనాదశ్చ మహాంశ్చ రథనిస్వనః ॥ ౨౪ ॥ నేదానీం
శ్రూయతే పుర్యామస్యాం రామే వివాసితే । చన్దనాగరుగన్ధాంశ్చ మహార్హాశ్చ నవస్రో
జః ॥ ౨౫ ॥ గతే హి రామే తరుణా స్సన్తప్తా నోపభుఞ్జతే । బహిర్యాత్రాం న గచ్ఛ
న్తి చిత్రమాల్యధరా నరాః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సవా స్సమ్ప్రవర్తన్తే రామశోకార్దితే పురే ।
సహ నూనం మమ భ్రాత్రా పురస్యాస్య ద్యుతి ర్గతా ॥ ౨౭ ॥ సహి రాజత్యయోధ్యే
యం సాసారే వార్షునీ క్షపా । కదాను ఖలు మే భ్రాతా మహోత్సవఇవాగతః ॥
జనయిష్య త్యయోధ్యాయాం హర్షం గ్రీష్మఇ వామ్బుదః । తరుణై శ్చారువేషైశ్చ
నరై రున్నతగామిభిః ॥ ౨౯ ॥ సమ్పతద్భి రయోధ్యాయాం నాభిభాన్తి మహాపథాః॥
ఏవం బహువిధం జల్ప న్వివేశ వసతిం పితుః ॥ ౩౦ ॥ తేన హీనాం నరేన్ద్రేణ సింహ
హీనాం గుహా మివ ॥ తదా తద న్తఃపుర ముజ్ఝితప్రభం సురై రివోత్సృష్ట మభాస్క
రం దినమ్ । నిరీక్ష్య సర్వం తు వివిక్త మాత్మవా న్ముమోచ బాష్పం భరత స్సుదుః
ఖితః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తతో నిక్షిప్య మాతౄ స్స అయోధ్యాయాం దృఢవ్రతః । భరత శ్శోకసన్తప్తో
గురూ నిద మథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ నన్దిగ్రామం గమిష్యామి సర్వా నామన్త్రయే౾ద్య
వః । తత్ర దుఃఖ మిదం సర్వం సహిష్యే రాఘవం వినా ॥ ౨ ॥ గతశ్చ హి దివం రాజా
వనస్థశ్చ గురు ర్మమ । రామం ప్రతీక్షే రాజ్యాయ స హి రాజా మహాయశాః॥ ౩ ॥ఏత
చ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః। అబ్రువ న్మన్త్రిణ స్సర్వే వసిష్ఠశ్చ
పురోహితః ॥ ౪ ॥ సుభృశం శ్లాఘనీయంచ య దుక్తం భరత త్వయా।వచనం భ్రాతృ
వాత్సల్యా దనురూపం తవైవ తత్ ॥ ౫ ॥ నిత్యం తే బన్ధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృ

సాహ్వ్యదే। ఆర్యం మార్గం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్ ॥ ౬ ॥ మన్త్రిణాం
వచనం శ్రుత్వా యథాభిలషితం ప్రియమ్। అబ్రవీత్సారథిం వాక్యం రథో మే యుజ్య
తామితి ॥ ౭ ॥ ప్రహృష్టవదనస్సర్వా మాతౄస్సమభివాద్య సః। ఆరురోహ రథం
శ్రీమాన్ శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ॥ ౮ ॥ ఆరుహ్యాచ రథం శీఘ్రం శత్రుఘ్నభరతా
వుభౌ। యయతుః పరమప్రీతౌ వృతౌ మన్త్రిపురోహితైః ॥ ౯ ॥ అగ్రతో గురవ
స్తత్ర వసిష్ఠప్రముఖా ద్విజాః। ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాస్సర్వే నన్దిగ్రామో యతోఽ
భవత్ ॥ ౧౦ ॥ బలంచ తదనాహూతం గజాశ్వరథసఙ్కులమ్। ప్రయయౌ భరతే
యాతే సర్వేచ పురవాసినః ॥ ౧౧ ॥ రథస్థస్సహి ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః।
నన్దిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాధాయ పాదుకే॥ ౧౨ ॥ తతస్తు భరతః క్షిప్రం
నన్దిగ్రామం ప్రవిశ్య సః। అవతీర్య రథాత్తూర్ణం గురూనిద మువాచహ ॥ ౧౩ ॥
ఏతద్రాజ్యం మమ భ్రాత్రా దత్తం సంన్యాసవత్స్వయమ్। యోగక్షేమవహే చేమే
పాదుకే హేమభూషితే ॥ ౧౪ ॥ భరతశ్శిరసా కృత్వా సంన్యాసం పాదుకే తతః।
అబ్రవీద్దుఃఖిత స్తత్ర సర్వం ప్రకృతిమణ్డలమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఛత్రం ధారయత క్షిప్ర
మార్యపాదావిమౌ మతౌ। ఆభ్యాం రాజ్యే స్థితో ధర్మః పాదుకాభ్యాం గురోర్మమ॥
భ్రాత్రా హి మయి సంన్యాసో నిక్షిప్తస్సౌహృదాదయమ్। తమిమం పాలయిష్యామి
రాఘవాగమనం ప్రతి॥౧౭॥ క్షిప్రం సంయోజయిత్వా తు రాఘవస్య పునస్స్వయమ్।
చరణౌ తౌ తు రామస్య ద్రక్ష్యామి సహపాదుకౌ ॥ ౧౮ ॥ తతో నిక్షిప్తభారోఽ
హం రాఘవేణ సమాగతః। నివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువృత్తితామ్॥౧౯॥
రాఘవాయచ సంన్యాసం దత్త్వేమే వరపాదుకే। రాజ్యం చేద మయోధ్యాంచ ధూత
పాపో భవామిచ ॥ ౨౦ ॥ అభిషిక్తేతు కాకుత్స్థే ప్రహృష్టముదితే జనే। ప్రీతి
ర్మమ యశశ్చైవ భవేద్రాజ్యాచ్చతుర్గుణమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవంతు విలపన్దీనో భరత
స్సమహాయశాః। నన్దిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం దుఃఖితో మన్త్రిభిస్సహ ॥ ౨౨ ॥ స
వల్కలజటాధారీ మునివేషధరః ప్రభుః। నన్దిగ్రామేఽవసద్వీర స్ససైన్యో భరత
స్తదా ॥ ౨౩ ॥ రామాగమన మాకాఙ్క్షన్భరతో భ్రాతృవత్సలః। భ్రాతుర్వచన
కారీచ ప్రతిజ్ఞాపారగ స్తథా॥ ౨౪ ॥ పాదుకే త్వభిషిచ్యాథ నన్దిగ్రామేఽవస త్తదా।
భరతశ్శాసనం సర్వం పాదుకాభ్యాం న్యవేదయత్॥ ౨౫ ॥ తతస్తు భరతశ్శ్రీమా
నభిషిచ్యాఽర్యపాదుకే। తదధీన స్తదా రాజ్యం కారయామాస సర్వదా॥౨౬॥ తదా
హి యత్కార్య ముపైతి కించి దుపాయనం చోపహృతం మహార్హమ్। స పాదుకా
[illegible] దుర్వతో యథావత్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయో

ప్రతిప్రయాతే భరతే వసన్రామ స్తపోవనే। లక్షయామాస సోద్వేగ మథౌ
త్సుక్యం తపస్వినామ్ ॥ ౧ ॥ యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తా త్తాపసాశ్రమే। రామ
మాశ్రిత్య నిరతా స్తా నలక్షయ దుత్సుకాన్ ॥ ౨ ॥ నయనై ర్భృకుటీభి శ్చ రామం
నిర్దిశ్య శఙ్కితాః। అన్యోన్య ముపజల్పన్త శ్శనై శ్చక్రు ర్మిథః కథాః ॥ ౩ ॥ తేషా
మౌత్సుక్య మాలక్ష్య రామ స్త్వాత్మని శఙ్కితః। కృతాఞ్జలి రువా చేద మృషిం కుల
పతిం తతః ॥ ౪ ॥ నకచ్చి ద్భగవ న్కించి త్పూర్వవృ త్త మిదం మయి। దృశ్యతే వికృ
తం యేన విక్రియ న్తే తపస్వినః ॥ ౫ ॥ ప్రమాదాచ్చ రితం కచ్చి త్కించిన్నావరజస్య
మే। లక్ష్మణ స్యర్షిభి ర్దృష్టం నానురూప మివాత్మనః॥ ౬ ॥కచ్చి చ్ఛుశ్రూష మాణా
వ శ్శుశ్రూషణపరా మయి। ప్రమదాభ్యుచితాం వృత్తిం సీతా యు క్తం నవ ర్తతే॥ ౭॥
అ థర్షి ర్జరయా వృద్ధ స్తపసాచ జరాం గతః।వేపమాన ఇవో్వాచ రామంభూతదయా
పరమ్ ॥ ౮ ॥ కుతః కల్యాణసత్త్వాయాః కల్యాణాభిరతే స్తథా। చలనం తాత వై
దేహ్యా స్తపస్విషు విశేషతః ॥ ౯ ॥ త్వన్నిమి త్తమిదం తావ త్తాపసా న్ప్రతి వ ర్తతే।
రక్షోభ్య స్తేన సంవిగ్నాః కథయ న్తి మిథః కథాః ॥ ౧౦ ॥ రావణావరజః కశ్చి త్ఖరో
నా మేహ రాక్షసః। ఉత్పాట్య తాపసా న్సర్వా న్జనస్థాననికేతనాన్ ॥ ౧౧ ॥ ధృష్టశ్చ
జితకాశీచ నృశంసః పురుషాదకః। అవలి ప్తశ్చ పాపశ్చ త్వాంచ తాత నమృష్యతే ॥
త్వం యదా ప్రభృతి హ్యస్మి న్నాశ్రమే తాత వ ర్తసే। తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్ర
కుర్వ న్తి తాపసాన్ ॥ ౧౩ ॥ దర్శయ న్తి హి బీభత్సైః క్రూరై ర్భీషణకై రపి।నానా
రూపై ర్విరూపైశ్చ రూపై ర్వికృతదర్శనైః ॥ ౧౪ ॥ అప్రశ స్తై రశుచిభి స్సమ్ప్ర
యోజ్యచ తాపసాన్। ప్రతిఘ్న న్త్యపరా న్క్షిప్ర మనార్యాః పురతః స్థితాః ॥౧౫॥
తేషుతే ష్వాశ్రమస్థానే ష్వబుద్ధ మవలీయచ। రమ న్తే తాపసాం స్తత్ర నాశ
యన్తోఽల్పచేతసః ॥ ౧౬ ॥ అపక్షిప న్తి స్రుగ్భాణ్డా నగ్నీ న్సిఞ్చ న్తి వారిణా।
కలశాంశ్చ ప్రమృద్న న్తి హవనే సముపస్థితే ॥ ౧౭ ॥ తై ర్దురాత్మభి రావిష్టా
నాశ్రమా న్ప్రజిహాసవః। గమనా యాన్యదేశస్య చోదయ న్త్యృషయోఽద్య
మామ్॥ ౧౮ ॥త త్పురా రామ శారీరా ముపహింసాం తపస్విషు।దర్శయ న్తిహి దుష్టా
స్తే త్యక్ష్యామ ఇమ మాశ్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ బహుమూలఫలం చిత్ర మవిదూరా దితో
వనమ్। పురాణాశ్రమ మే వాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః ॥ ౨౦ ॥ ఖర స్త్వయ్యపి
చాయు క్తం పురా తాత ప్రవ ర్తతే। స హాస్మాభి రితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవ ర్తతే॥
సకళత్రస్య సన్దేహో నిత్యం య త్తస్య రాఘవ। సమర్థ స్యాపి హి సతో వాసో
దుఃఖ మిహాఽద్య తే ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యు క్తవ న్తం రామ స్తం రాజపుత్ర స్తపస్వినమ్।
నశశా కో త్తరై ర్వాక్యై రవబద్ధుం సముత్సుకమ్ ॥ ౨౩ ॥ అభినన్ద్య సమాపృచ్ఛ్య

సమాధాయచ రాఘవమ్ । సజగామాఽశ్రమం త్యక్త్వా కులైః కులపతి స్సహ॥౨౪॥
రామ స్సంసాధ్య త్వృషిగణ మనుగమనా ద్దేశా త్తస్మాత్కులపతి మభివాద్యఋషిమ్।
సమ్యక్ప్రీతైస్తై రనుమత ఉపదిష్టార్థః పుణ్యం వాసాయ స్వనిలయ ముపసంపేదే ॥
ఆశ్రమం త్వృషివిరహితం ప్రభుః క్షణమపి నవిజహౌ స రాఘవః । రాఘవంహి సతత
మనుగతా స్తాపసా శ్చార్షచరితధృతగుణాః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే షోడ
శోత్తరశతతమస్సర్గః.

రాఘవ స్త్వథ యాతేషు తపస్విషు విచిన్తయన్ । న తత్రారోచయ ద్వాసం
కారణై ర్బహుభి స్తదా ॥ ౧ ॥ ఇహ మే భరతో దృష్టో మాతరశ్చ సనాగరాః । సాచ
మే స్మృతి రన్వేతి తా న్నిత్య మనుశోచతః ॥ ౨ ॥ స్కన్ధావారనివేశేన తేన తస్య మహా
త్మనః । హయహస్తికరీషైశ్చ ఉపమర్దః కృతోభృశమ్ ॥ ౩ ॥ తస్మా దన్యత్ర గచ్ఛామ
ఇతి సంచిన్త్య రాఘవః । ప్రాతిష్ఠత స వైదేహ్యా లక్ష్మణేనచ సంగతః॥ ౪ ॥సోఽత్రే
రాశ్రమ మాసాద్య తం వవన్దే మహాయశాః।తం చాపి భగవా నత్రిః పుత్రవత్ప్రత్య
పద్యత॥౫ ॥స్వయ మాతిథ్య మాదిశ్య సర్వ మస్య సుసత్కృతమ్।సౌమిత్రించ మహా
భాగాం సీతాంచ సమసాన్త్వయత్ ॥ ౬ ॥ పత్నీంచ సమనుప్రాప్తాం వృద్ధా మా
మన్త్ర్య సత్కృతామ్ । సాన్త్వయామాస ధర్మజ్ఞ స్సర్వభూతహితే రతః ॥ ౭ ॥
అనసూయాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్।ప్రతిగృహ్ణీష్వ వైదేహీ మబ్రవీ
దృషిసత్తమః॥౮॥రామాయ చాఽచచక్షే తాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్।దశవర్షాణ్య
నావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరన్తరమ్ ॥ ౯ ॥ యయా మూలఫలే సృష్టే జాహ్నవీ చ ప్రవ
ర్తితా । ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమై శ్చాప్యలఙ్కృతా॥ ౧౦ ॥దశవర్షసహస్రాణి
యయా తప్తం మహ త్తపః।అనసూయా వ్రతై స్స్నాతా ప్రత్యూహాశ్చ నివర్తితాః॥
దేవకార్యనిమిత్తంచ యయా సన్త్వరమాణయా । దశరాత్రంకృతా రాత్రి స్సేయం
మాతేవ తేఽనఘ॥ ౧౨ ॥తా మిమాం సర్వభూతానాం నమస్కార్యాం యశస్వినీమ్।
అభిగచ్ఛతు వైదేహీ వృద్ధా మక్రోధనాం సదా ॥ ౧౩ ॥ అనసూయేతి యా లోకే
కర్మభిః ఖ్యాతి మాగతా । ఏవంబ్రువాణం త మృషిం తథే త్యుక్త్వా సరాఘవః॥౧౪॥
సీతా మువాచ ధర్మజ్ఞా మిదం వచన ముత్తమమ్ । రాజపుత్రి శ్రుత మిదం మునే రస్య
సమీరితమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రేయోఽర్థమాత్మన శ్శీఘ్ర మభిగచ్ఛ తపస్వినీమ్।(తాం శీఘ్ర
మభిగచ్ఛ త్వ మభిగమ్యాం తపస్వినీమ్) ॥ ౧౬ ॥ సీతా త్వేత ద్వచ శ్శ్రుత్వా రాఘ
వస్య హితైషిణః । తా మత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞా మభిచక్రామ మైథిలీ ॥ ౧౭ ॥ శిథిలాం
వలితాం వృద్ధాం జరాపాణ్డురమూర్ధజామ్ । సతతం వేపమానాఙ్గీం ప్రవాతే కదళీ

దప్యగ్ర్యా స్వం నామ సముదాహరత్ ॥ ౧౯ ॥ అభివాద్యచ వైదేహీ తాపసీం తా
మనిన్దితామ్ । బద్ధాఞ్జలిపుటా హృష్టా పర్యపృచ్ఛ దనామయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత స్సీతాం
మహాభాగాం దృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీమ్ । సాన్త్వయ న్త్యబ్రవీ ద్ధృష్టా దిష్ట్యా ధర్మ
మవేక్షసే ॥ ౨౧ ॥ త్యక్త్వా జ్ఞాతిజనం సీతే మాన మృద్ధించ భామిని । అవరుద్ధం వనే రామం
దిష్ట్యా త్వ మనుగచ్ఛసి ॥ ౨౨ ॥ నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా యది వా శుభః । యాసాం
స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః ॥ ౨౩ ॥ దుశ్శీలః కామవృ
త్తో వా ధనై ర్వా పరివర్జితః । స్త్రీణా మార్యస్వభావానాం పరమం దైవతం పతిః ॥
నాతో విశిష్టం పశ్యామి బాన్ధవం విమృశ న్త్యహమ్ । సర్వత్ర యోగ్యం వైదేహి
తపః కృతమి వావ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥ న త్వేవ మవగచ్ఛన్తి గుణదోష మసత్ స్త్రియః ।
కామవక్తవ్యహృదయా భర్తృనాథా శ్చరన్తి యాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాప్నువ న్త్యయశ
శ్చైవ ధర్మభ్రంశంచ మైథిలి । అకార్యవశమాపన్నాః స్త్రియో యాః ఖలు తద్వి
ధాః ॥ ౨౭ ॥ త్వద్విధాస్తు గుణై ర్యుక్తా దృష్టలోకపరావరాః । స్త్రియ స్స్వర్గే చరి
ష్యన్తి యథా ధర్మకృత స్తథా ॥ ౨౮ ॥ తదేవ మేవం త్వ మనువ్రతా సతీ పతివ్ర
తానాం సమయానువర్తినీ । భవస్వ భర్తు స్సహధర్మచారిణీ యశశ్చ ధర్మంచ తత
స్సమాప్స్యసి ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

సాత్వేవ ముక్తా వైదేహీ అనసూయాఽనసూయయా । ప్రతిపూజ్య వచో
మన్దం ప్రవక్తు ముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ నైతదాశ్చర్య మార్యాయా యన్మాం త్వ మభి
భాషసే । విదిత న్తు మమాప్యేత ద్యథా నార్యాః పతి ర్గురుః ॥ ౨ ॥ యద్యప్యేష భవే
ద్భర్తా మమార్యే వృత్తవర్జితః । అద్వైధ ముపచర్తవ్య స్తథాప్యేష మయా భవేత్ ॥
కింపున ర్యో గుణశ్లాఘ్య స్సానుక్రోశో జితేన్ద్రియః । స్థిరానురాగో ధర్మాత్మా మాతృ
వ త్పితృవ త్ప్రియః ॥ ౪ ॥ యాం వృత్తిం వర్తతే రామః కౌసల్యాయాం మహాబలః ।
తామేవ నృప నారీణా మన్యాసామపి వర్తతే ॥ ౫ ॥ సకృ ద్దృష్టా స్వపి స్త్రీషు నృపేణ
నృపవత్సలః । మాతృవ ద్వర్తతే వీరో మాన ముత్సృజ్య ధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ ఆగచ్ఛ
న్త్యాశ్చ విజనం వన మేవం భయావహమ్ । సమాహితం మే శ్వశ్వాశ్చ హృదయే తత్స్థి
తం మహత్ ॥ ౭ ॥ పాణిప్రదానకాలేచ యత్పురా త్వగ్నిసన్నిధౌ । అనుశిష్టా జన
న్యాఽస్మి వాక్యం తదపి మే ధృతమ్ ॥ ౮ ॥ న వీకృతం తు తత్సర్వం వాక్యై స్స్వై ర్ధర్మచా
రిణి । పతిశుశ్రూషణా న్నార్యా స్తపో నాన్య ద్విధీయతే ॥ ౯ ॥ సావిత్రీ పతిశుశ్రూ
షాం కృత్వా స్వర్గే మహీయతే । తథా వృత్తిశ్చ యాతా త్వం పతిశుశ్రూషయా
దివమ్ ॥ ౧౦ ॥ వరిష్ఠా సర్వనారీణా మేషాచ దివి దేవతా । రోహిణీ న వినా చన్ద్రం

వ్రతాః। దేవలోకే మహీయన్తే పుణ్యేన స్వేనకర్మణా ॥ ౧౨ ॥ తతోఽనసూయా
సంహృష్టా శ్రుత్వోక్తం సీతయా వచః। శిరస్యాఘ్రాయ చోవాచ మైథిలీం హర్షయ
న్త్యుత ॥ ౧౩ ॥ నియమై ర్వివిధై రాప్తం తపోహి మహ దస్తి మే। తత్సంశ్రిత్య
బలం సీతే ఛన్దయే త్వాం శుచివ్రతే ॥ ౧౪ ॥ ఉపపన్నం మనోజ్ఞంచ వచనం తవ
మైథిలి। ప్రీతా చాస్మ్యుచితం కిం తే కరవాణి బ్రవీహి మే ॥ ౧౫ ॥ తస్యా స్తద్వచనం
శ్రుత్వా విస్మితా మన్దవిస్మయా। కృత మిత్యబ్రవీత్సీతా తపోబలసమన్వితామ్॥౧౬॥
సా త్వేవ ముక్తా ధర్మజ్ఞా తయా ప్రీతతరాఽభవత్। సఫలంచ ప్రహర్షం తేహన్త సీతే
కరో మ్యహమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇదం దివ్యం వరం మాల్యం వస్త్ర మాభరణానిచ। అఙ్గరా
గంచ వైదేహి మహార్హం చానులేపనమ్ ॥ ౧౮ ॥ మయా దత్త మిదం సీతే తవ గా
త్రాణి శోభయేత్। అనురూప మసంక్లిష్టం నిత్యమేవ భవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అఙ్గరాగేణ
దివ్యేన లిప్తాఙ్గీజనకాత్మజే। శోభయిష్యసి భర్తారం యథా శ్రీ ర్విష్ణు మవ్యయమ్॥
సా వస్త్ర మఙ్గరాగంచ భూషణాని స్రజ స్తథా। మైథిలీ ప్రతిజగ్రాహ ప్రీతిదాన మను
త్తమమ్॥ ౨౧ ॥ప్రతిగృహ్యచ తత్సీతా ప్రీతిదానం యశస్వినీ। శ్లిష్టాఞ్జలిపుటాతత్రో స
ముపా స్త తపోధనామ్॥ ౨౨ ॥ తథా సీతా ముపాసీనా మనసూయా దృఢవ్రతా।
వచనం ప్రష్టుమారేభే కాంచి త్ప్రియకథామను ॥ ౨౩ ॥ స్వయం వరే కిల ప్రాప్తా త్వ
మనేన యశస్వినా। రాఘవే ణేతి మే సీతే కథా శ్రుతి ముపాగతా ॥౨౪॥ తాం కథాం
శ్రోతు మిచ్ఛామి విస్తరేణచ మైథిలి।యథాఽనుభూతం కార్త్స్న్యేన తన్మే త్వం వక్తు
మర్హసి ॥ ౨౫॥ ఏవముక్తాతు సా సీతా తాం తతో ధర్మచారిణీమ్।శ్రూయతామితి చో
క్త్వా వై కథయామాస తాం కథామ్ ॥౨౬॥ మిథిలాధిపతి ర్వీరో జనకోనామ ధర్మవిత్।
క్షత్రధర్మేహ్యభిరతో న్యాయత శ్శాస్తి మేదినీమ్ ॥ ౨౭ ॥ తస్య లాఙ్గలహ స్తస్య
కర్షతః క్షేత్రమణ్డలమ్।అహం కిలోత్థితా భిత్త్వా జగతీం నృపతే స్సుతా॥౨౮॥ స మాం
దృష్ట్వా నరపతి ర్ముష్టివిక్షేపతత్పరః। పాంసుకుణ్ఠితసర్వాఙ్గీం జనకో విస్మితోఽభవత్॥
అనపత్యేనచ స్నేహా దఙ్క మారోప్యచ స్వయమ్। మమేయం తనయేత్యుక్త్వా స్నే
హో మయి నిపాతితః॥ ౩౦ ॥అన్తరిక్షే చ వాగుక్తాఽప్రతిమాఽమానుషీ కిల।ఏవ
మేత న్నరపతే ధర్మేణ తనయా తవ ॥ ౩౧ ॥ తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథి
లాధిపః। అవాప్తో విపులా మృద్ధిం మా మవాప్య నరాధిపః॥ ౩౨ ॥దత్త్వా చాస్మీష్ట
వద్దేవ్యై జ్యేష్ఠాయై పుణ్యకర్మణా। తయా సమ్భావితా చాస్మి స్నిగ్ధయా మాతృసౌ
హృదాత్ ॥ ౩౩ ॥ పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వాతు మే పితా। చిన్తా మభ్య
గమద్దీనో విత్తనాశాది వాధనః ॥ ౩౪ ॥ సదృశా చ్చాపకృష్టా చ్చ లోకే కన్యాపితా

రస్థాం దృష్ట్వా చాత్మని పార్థివః।చిన్తార్ణవగతః పారం నాససాదాప్లవో యథా॥ ౩౬॥
అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛద్విచిన్తయన్। సదృశం చానురూపంచ
మహీపాలః పతిం మమ ॥ ౩౭ ॥ తస్య బుద్ధిరియం జాతా చిన్తయానస్య సన్తతమ్।
స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః ॥ ౩౮ ॥ మహాయజ్ఞే తదా తస్య
వరుణేన మహాత్మనా। దత్తం ధనుర్వరం ప్రీత్యా తూణీ చాక్షయసాయకౌ ॥ ౩౯ ॥
అసంచాల్యం మనుష్యైశ్చ యత్నేనాపిచ గౌరవాత్। తన్న శక్తా నమయితుం స్వప్నే
ష్వపి నరాధిపాః ॥ ౪౦ ॥ తద్ధనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యాహృతం సత్యవాదినా। సమ
వాయే నరేన్ద్రాణాం పూర్వమామన్త్ర్య పార్థివాన్ ॥ ౪౧ (ఇదంచ ధనురుద్యమ్య
సజ్యం యః కురుతే నరః। తస్య మే దుహితా భార్యా భవిష్యతి ససంశయః)॥ ౪౨ ॥
తచ్చ దృష్ట్వా ధనుశ్శ్రేష్ఠం గౌరవాద్గిరిసన్నిభమ్।అభివాద్య నృపా జగ్మురశక్తాస్తస్య
తోలనే ॥ ౪౩ ॥ సుదీర్ఘస్యతు కాలస్య రాఘవోఽయం మహాద్యుతిః।విశ్వామిత్రేణ
సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః ॥ ౪౪ ॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామస్సత్య
పరాక్రమః। విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా మమ పిత్రా సుపూజితః॥ ౪౫॥ ప్రోవాచ పితరం
తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। సుతౌ దశరథస్యేమౌ ధనుర్దర్శనకాఙ్క్షిణౌ ॥ ౪౬ ॥
ధనుర్దర్శయ రామాయ రాజపుత్త్రాయ దైవికమ్।ఇత్యుక్తస్తేన విప్రేణ తద్ధనుస్సము
పానయత్। (తద్ధనుర్దర్శయామాస రాజపుత్త్రాయ దైవికమ్) ॥ ౪౭ ॥ నిమేషాన్తర
మాత్రేణ తదాఽనమ్య సవీర్యవాన్।జ్యాం సమారోప్య ఝడితి పూరయామాస వీర్య
వత్ ॥ ౪౮ ॥ తేన పూరయతా వేగాన్మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః। తస్య శబ్దోఽ
భవద్భీమః పతితస్యాశనేరివ॥ ౪౯ ॥ తతోఽహం తత్ర రామాయ పిత్రా సత్యాభి
సన్ధినా। నిశ్చితా దాతుముద్యమ్య జలభాజనముత్తమమ్ ॥ ౫౦ ॥ దీయమానాం
నతు తదా ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః।అవిజ్ఞాయ పితుశ్ఛన్దమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః ॥
తతశ్శ్వశురమామన్త్ర్య వృద్ధం దశరథం నృపమ్।మమపిత్రాత్వహం దత్తా రామాయ
విదితాత్మనే ॥ ౫౨ ॥ మమ చైవానుజా సాధ్వీ ఊర్మిళా ప్రియదర్శనా। భార్యార్థే
లక్ష్మణస్యాపి దత్తా పిత్రా మమ స్వయమ్॥ ౫౩ ॥ఏవం దత్తాఽస్మి రామాయ తదా
తస్మిన్స్వయంవరే। అనురక్తాఽస్మి ధర్మేణ పతిం వీర్యవతాం వరమ్॥ ౫౪ ॥ఇతి శ్రీమ
దయోధ్యాకాణ్డేఽష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

అనసూయాతు ధర్మజ్ఞా శ్రుత్వా తాం మహతీం కథామ్।(పర్యష్వజత బాహు
భ్యాం శిరస్యాఘ్రాయ మైథిలీమ్ ॥ ౧ ॥ వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం
త్వయా। యథా స్వయంవరం వృత్తం తత్సర్వంహి శ్రుతం మయా ॥ ౨॥ రమేఽహం)
కథయా తేతు దృఢం మధురభాషిణి।రవిరస్తఙ్గతశ్శ్రీమానుపోహ్య రజనీం శివామ్॥
దివసం ప్రతికీర్ణానామాహారార్థం పతత్త్రిణామ్। సన్ధ్యాకాలే నిలీనానాం నిద్రార్థం
శ్రూయతే ధ్వనిః॥ ౪ ॥ఏతేచాప్యభిషేకార్ద్రా మునయః కలశోద్యతాః। సహితా
... ॥ ౫ ॥ ... మగ్నిహోత్రేషు హుతేషు విధి

పూర్వకమ్ । కపోతాఙ్గారుణో ధూమో దృశ్యతే పవనోద్ధతః ॥ ౬ ॥ అల్పపర్ణా హి
తరవో ఘనీభూతా స్సమన్తతః । విప్రకృష్టేఽపి దేశేఽస్మిన్న ప్రకాశన్తి వై దిశః॥
రజనీచరసత్త్వాని ప్రచరన్తి సమన్తతః । తపోవనమృగా హ్యేతే వేదితీర్థేషు శేరతే॥౮॥
సమ్ప్రవృత్తా నిశా సీతే నక్షత్రసమలఙ్కృతా।జ్యోత్స్నాప్రావరణశ్చన్ద్రో దృశ్యతేఽ
భ్యుదితోఽమ్బరే॥ ౯ (గమ్యతా మనుజానామి రామస్యానుచరీ భవ)కథయన్త్యా హి
మధురం త్వయాఽహం పరితోషితా ॥ ౧౦ ॥(అలఙ్కురు చ తావత్త్వం ప్రత్యక్షం
మమ మైథిలి । ప్రీతిం జనయ మే వత్సే దివ్యాలఙ్కారశోభితా)॥ ౧౧ ॥ సా తదా
సమలఙ్కృత్య సీతా సురసుతోపమా । ప్రణమ్య శిరసా తస్యై రామం త్వభిముఖీ
యయౌ ॥ ౧౨ ॥ తథా తు భూషితాం సీతాం దదర్శ వదతాం వరః । రాఘవః ప్రీతి
దానేన తపస్విన్యా జహర్ష చ॥ ౧౩॥ న్యవేదయత్తతస్సర్వం సీతా రామాయ మైథిలీ।
ప్రీతిదానం తపస్విన్యా వసనాభరణస్రజమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రహృష్టస్త్వభవద్రామో
లక్ష్మణశ్చ మహారథః । మైథిల్యాస్సత్క్రియాం దృష్ట్వా మానుషేషు సుదుర్లభామ్॥
తతస్తాం శర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభాననః।అర్చితస్తాపసైస్సిద్ధై రువాస రఘునన్దనః॥
తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా మభిషిచ్య హుతాగ్నికాన్ । ఆపృచ్ఛేతాం నరవ్యా
ఘ్రౌ తాపసాన్వనగోచరాన్ ॥ ౧౬ ॥ తావూచుస్తే వనచరాస్తాపసా ధర్మచారిణః।
వనస్య తస్య సంచారం రాక్షసైస్సమభిప్లుతమ్॥ ౧౮ ॥ రక్షాంసి పురుషాదాని నానా
రూపాణి రాఘవ । వసన్త్యస్మిన్మహారణ్యే వ్యాళాశ్చ రుధిరాశనాః ॥ ౧౯ ॥ ఉచ్ఛి
ష్టం వా ప్రమత్తం వా తాపసం ధర్మచారిణమ్।అదన్త్యస్మిన్మహారణ్యే తాన్నివారయ
రాఘవ ॥ ౨౦ ॥ ఏష పన్థా మహర్షీణాం ఫలాన్యాహరతాం వనే।అనేన తు వనం దుర్గం
గన్తుం రాఘవ తే క్షమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతీవ తైః ప్రాఞ్జలిభిస్తపస్విభి ర్ద్విజైః కృతస్వ
స్త్యయనః పరన్తపః।వనం సభార్యః ప్రవివేశ రాఘవస్సలక్ష్మణస్సూర్య ఇవాభ్రమ
ణ్డలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతు
ర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమదయోధ్యాకాణ్డే ఏకోనవింశోత్తరశత
తమస్సర్గః.

కాణ్డం ద్వితీయం శృణ్వన్ యః ప్రోక్తేన నియమేన తు।సోఽగ్నిసాయుజ్యమా
ప్నోతి పతనాద్వాపి శాస్త్రతః ॥ సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే । సం
సేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మఙ్గళమ్.

ధ్యానశ్లోక ప్రకారః

సీతాదేవీయుతం వీరం సర్వభూషణభూషితమ్ । సీతాపతిం హరిం

ధ్యాయే దయోధ్యాకాణ్డ ఉత్తమే ॥

ఓం తత్సర్వం శ్రీరామార్పణమస్తు.

అయోధ్యాకాణ్డస్సమాప్తిమగమత్.